МУЗИЧКА ШКОЛА „СТАНКОВИЋ“ БЕОГРАД

ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ЗА СРЕДЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

ЗА ПЕРИОД 2026– 2030. године

Дел.бр. **206**
У Београду, јуна 2026. године

ПРАВНИ ОСНОВ ЗА ДОНОШЕЊЕ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

- Закон о основама система образовања и васпитања
- Закон о средњој школи
- Закон о уџбеницима и другим наставним средствима
- Правилник о упису ученика у средњу школу
- Правилник о плану и програму наставе и учења уметничког образовања и васпитања за средњу музичку школу
- Правилник о изменама и допунама правилника о плану и програму наставе и учења уметничког образовања и васпитања за средњу музичку школу
- Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање наставних планова и програма образовања и васпитања за стручне предмете за образовне профиле у трогодишњем и четворогодишњем трајању у стручним и уметничким школама у подручју рада ултура, уметност и јавно информисање
- Правилник о поступању у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање
- Правилник о вредновању квалитета рада установе
- Правилник о стандардима квалитета рада установе

Школски програм чине сви садржаји, процеси и активности који имају за циљ остваривање образовно васпитних задатака и сврху да промовишу интелектуални, лични, друштвени и физички развој ученика. Школски програм се ради на нивоу школе и осигурава усмереност на децу и њихово учење.
Музичка школа „Станковић“ прилагођава свој школски програм наставном плану који је прописан законом, али у исто време и условима и ресурсима школе, као и локалним захтевима и потребама. Рад на школском програму и његово усавршавање имају за циљ да обезбеде вредност и трајност стечених знања, вештина и вредности које ученик стекне током школовања.
Такође, сврха програма је да омогући стални развој школе и њено активно учешће у васпитно-образовним и културним програмима и дешавањима локалне заједнице.

НАЗИВ И ВРСТА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА	ПОСЕБАН ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ЗА СРЕДЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ
ТРАЈАЊЕ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА	ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ЋЕ СЕ ПРИМЕЊИВАТИ ОД ШКОЛСКЕ 2026/2027.
СВРХА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА	ОБЕЗБЕЂИВАЊЕ ОСТВАРИВАЊА НАСТАВНИХ ПЛАН ОВА И ПРОГРАМА И ПОТРЕБА УЧЕНИКА И РОДИТЕЉА, ШКОЛЕ И ЈЕДИНИЦЕ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ

ЦИЉЕВИ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

Музичка школа „Станковић“ кроз свој Школски програм поставља следеће циљеве:

- Омогућавање остваривања Развојног плана Школе
- Доношење програмске основе за израду и реализацију Годишњег плана рада школе; Остваривање и прилагођавање Наставних планова и програма;
- Остваривање циљева и задатака наставе;
- Унапређивање квалитета наставног процеса;
- Оспособљавање ученика да промишљено и одговорно доносе одлуке које се тичу уметничког развоја;
- Развој стваралачких способности, креативности, естетске перцепције и укуса, као и изражавање на језицима различитих уметности;
- Развијање позитивног односа ученика према школи и учењу;
- Стицање уметничког образовања које оспособљава ученика за даље усавршавање (на факултетима музичке уметности и музичким академијама, како у Србији тако и у иностранству) и уметничко ангажовање (запослење), у складу са савременим
- захтевима уметничких пракси; усмеравање и учење ученика да кориристе различите ресурсе;
- Уважавање и повезивање искустава и знања које ученици стичу ван школе са садржајима наставе;
- Задовољавање потреба, уважавање индивидуалних карактеристика ученика у процесу стицања знања и вештина;
- Развој репродуктивно-креативних и естетских аспеката личности у складу са развојним потребама, уметничким потенцијалима и интересовањима.
- Изградњу и очување личне уметничке аутономије и интегритета и успешно суочавање са изазовима будућег уметничког живота.
- Остваривање хоризонталне и вертикалне повезаности у оквиру наставних предмета и између различитих наставних предмета;
- Обезбеђивање једнаких услова за живот и рад у школи, како за ученике, тако и за наставнике;
- Укључивање ученика у културне активности, не само Школе, већ и локалне заједнице;
- Подстицање здравствених и физичких активности ученика, развој здравствене и социјалне заштите ученика;
- Развијање негативног става према насиљу и заштита ученика од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања;
- Развијање свести о друштвеној одговорности и припадности, усвајање вредносних ставова и подстицање индивидуалне одговорности;
- Оспособљављање ученика за доношење избора о даљем образовању;
- Развој здравог начина живота, свести о важности сопственог здравља, еколошке свести и очувања животне средине;
- Развој свести о значају друштвене одговорности и улога, као и учествовања у животу локалне заједнице;
- Развој стваралачких способности, креативности, естетске перцепције и укуса.
- Развој осећања припадности друштву и култури као целини и осећање припадности ширем европском друштвеном и културном простору;
- Усвајање и изградњу општекултурних и цивилизацијских вредносних ставова који произилазе из националне, европске и светске културне баштине.
- Допринос очувању и неговању властите традиције и културе путем уметничког ангажовања и преношења стеченог знања (у виду јавних наступа, индивидуалних или групних, организације музичких манифестација, предавања, радионица, такмичења, и томе слично.
- Оспособљавање за решавање проблема, развој свести о себи, самоиницијативе, тимског и предузетничког духа;

САДРЖАЈ ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА

Средња школа остварује школски програм општег, стручног и уметничког образовања, а може да остварује и: индивидуални образовни план за ученике и одрасле са сметњама у развоју, индивидуалан програм српског језика, односно језика националне мањине за ученике који не познају језик на коме се изводи настава, школски програм за музичко и балетско образовање, школски програм за образовање одраслих, васпитни програм за ученике у школи са домом, програм специјалистичког и мајсторског образовања, програм образовања за рад, програме стручног оспособљавања, обуке и друге програме, у складу са посебним законом.

Школски програм доноси се на основу наставног плана и програма, односно програма одређених облика стручног образовања. Школским програмом обезбеђује се остваривање принципа, циљева и стандарда постигнућа, према потребама ученика и родитеља, односно старатеља и локалне заједнице.

Школски програм садржи:

1) циљеве школског програма;

2) назив, врсту и трајање свих програма образовања и васпитања које школа остварује и језик на коме се остварује програм;

3) обавезне и изборне предмете и модуле, по циклусима, односно образовним профилима и разредима;

4) начин остваривања принципа и циљева образовања и стандарда постигнућа, начин и поступак остваривања прописаних наставних планова и програма, програма других облика стручног образовања и врсте активности у образовно-васпитном раду;

5) програм допунске, додатне и припремне наставе

6) програме и активности којима се развијају способности за решавање проблема, комуникација, тимски рад, самоиницијатива, и подстицање предузетничког духа

7) факултативне наставне предмете, њихове програмске садржаје и активности којима се остварују;

8) начине остваривања и прилагођавања програма музичког и балетског образовања и васпитања, образовања одраслих, ученика са посебним способностима и двојезичног образовања;

9) друга питања од значаја за школски програм.

Школски програм садржи и посебне програме:

- програм додатне подршке;
- програм културних активности школе;
- програм школског спорта и спортских активности;
- програм каријерног вођења и саветовања
- програм заштите од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања и програми превенције других облика ризичног понашања;
- програм слободних активности ученика;
- програм заштите животне средине;
- програм сарадње са локалном самоуправом;
- програм сарадње са породицом;
- програм екскурзија и студијских путовања;
- програм безбедности и здравља на раду;

Индивидуални образовни планови свих ученика који се образују по индивидуалном образовном плану чине прилог школског програма.

Начин остваривања принципа, циљева и исхода образовања и стандарда постигнућа у образовно-васпитном раду

Начин остваривања принципа у образовно-васпитном раду

Наставни принципи, тј. начела су основна правила и законитости којима се руководи наставник у наставном раду да би успешно остварио његове задатке. Од посебног значаја су:

1. **Начело систематичности и поступности.**
– систематичност подразумева обраду наставних садржаја у одређеном логичком редоследу, са наглашеним упориштима око којих се концентришу остали садржајни елементи
– поступност је прелаз од лакшег ка тежем, од једноставног ка сложеном, од познатог ка непознатом, од конкретног ка апстрактном.
– градиво се излаже поступно у једној години и слојевито гледајући све године у пресеку – у свакој следећој години се понавља познато и на то додаје ново знање.
2. **Начело примерености и напора.**
– настава по садржају и начину рада не би смела бити ни претешка ни прелака – сви задаци морају бити из ученику познатих подручја
– корелација са другим наставним предметима како би се задали примерени задаци
3. **Начело пажње**.
– пажња осигурава усвајање чињеница, апстрактност усвајање генерализација – све што се може показати практично или нацртати има већу вредност од усменог препричавања – у осигурању пажње важна је улога мултимедије.
4. **Начело индивидуализације и социјализације**.
– поштују се индивидуалне карактеристике ученика тако да сваки ученик напредује својим темпом
– развој интерперсоналних односа међу ученицима у разреду.
5. **Начело активности и развоја.**
– знање и способности стичу се властитом активношћу што води до развоја личности
– успех ученика у настави пропорционалан је уделу властите активности
6. **Начело рационализације и економичности**.
– постићи највећи могући учинак са што мањим утрошком времена, средстава и снага. Годишњи план рада, а нарочито његови елементи који се односе планирање наставе (глобални и оперативни планови рада наставника) темеље се на овим прицима.

Врсте активности у образовно-васпитном раду

Организација наставе у оквиру једног наставног предмета одређена је циљевима, оперативним задацима, специфичном садржином програма, расположивом наставном технологијом и опредељењем за одређену педагошку стратегију као и самим субјективним условима и могућностима наставника и ученика. По новом програму настава се изводи у условима осавремењеног предметно-разредно-часовног система са низом диференцираних облика наставе и осталих васпитно-образовних активности (допунски рад, додатни рад, слободне активности и др.).

Када говоримо о активностима у образовно-васпитном раду, потребно је истаћи дидактичко-методску основу наставе. Она је видљива у оперативним наставним плановима наставника. У наставку следе облици организације наставе, наставне методе и наставна средства која се планирају и спроводе у средњој стручној школи. Поред овога, потребно је истаћи и активности које су усмерене на вредновање рада и напредовања ученика.

Облици организације наставе на часу

У циљу остварења укупних задатака и унапређивања квалитета па самим тим и ефеката наставе, наставник је у могућности да изграђује стратегију наставе комбинујући и примењујући, како у литератури и пракси већ устаљене познате облике организације наставе на часу - фронтални, групни и индивидуални

рад, тако и осавремењене облике организације наставе и учења као што су: диференцирана настава, индивидуализована настава, тимска настава, рад у паровима и други уз адекватан избор начина (система) учења: предавачког, програмиран, проблемског, учења путем открића и других.

Фронтални облик рада у настави је истовремени, напоредни рад наставника са свим ученицима у разреду под истим радним условима. То подразумева да се сви ученици стављају пред исте задатке, на истом наставном градиву са истом педагошком стратегијом.

Индивидуални облик рада са ученицима, представља појединачни рад ученика, уз одговарајућу помоћ наставника, било да ради на посебном задатку или на задатку који је део општег задатка за разред. Индивидуални рад може бити усмерен или вођен и слободан, скоро потпуно самосталан рад ученика на часу.

Групни облик наставног рада је рад са мањим бројем ученика где се наставно градиво обрађује са прецизно подељеним радним задацима и обавезама а резултати рада дискутују у одељењу. Примена овог облика рада има социолошко, психолошко, педагошко и дидактичко оправдање.

Диференцирана настава. Наставник треба да има у виду обавезу да обезбеди време потребно да сви ученици усвоје заједничка фундаментална знања и вештине неопходне за даље напредовање, односно примену у занимању; да поред тога ученици који брже напредују и обдарени ученици шире и продубљеније проучавају поједине предмете или области које их интересују; да истовремено, ученицима који теже напредују (избором метода, извора знања, посебном припремом задатака) омогући да усвоје минимум знања и вештина потребних за рад. Индивидуализована настава. Ученици се у једном одељењу разликују по својим општим и специјалним способностима, по надарености, интересовањима, мотивима, особинама личности, па у вези с тим и у начинима, стилу и брзини учења.

Индивидуализовати наставу значи:

1. узимати у обзир укупне особине ученика и разлике међу њима;

2. варирати методе, средства и поступке према тим разликама;

3. омогућити им да напредују према властитом темпу учења.

Тимска настава је облик организације наставе у којој два или више наставника и њихови сарадници координирају рад на реализацији програма. Тим заједнички реализује поједине програме или теме: планира, изводи и вреднује активности ученика, организује наставу и припрема садржаје, задатке и сл. који одговарају њиховим потребама и могућностима и на тај начин настоји да рационализује рад и учини га ефикаснијим.

Проблемска настава одвија се кроз следеће фазе:

1) постављање проблема где наставник ученицима излаже задатак у проблемском облику и упућује их да уоче проблем.

2) ученици одабирају могуће начине решавања и уз помоћ наставниковог вођења проверавају њихову истинитост.

3) провера утврђеног решења у пракси је завршна фаза рада.

Процес учења се завршава доношењем коначног суда.

Учење путем открића је у ствари врста учења путем истраживања са посебним начином вођења ученика да релативно самостално открију нове принципе, правила и законе, да структурирају чињенице које уче и

да упознају методе решавања различитих проблема.

Наставне методе

Наставници примењују одређене поступке (методе) у свим етапама наставног процеса. Избором и комбинацијом метода обезбеђује се најекономичнији пут остваривања постављених васпитно-образовних циљева. определи за оне које ће ученика оптимално ангажовати у продуктивним активностима.

1. Вербалне методе или методе живе речи су: метода излагања (или монолошка) и метода разговора или дијалошка. Жива реч је значајан извор знања о природи, друштву, човеку и пратилац је свих других наставних метода.

2. Методе рада на тексту, писани и графички радови ученика. Примена ових метода подразумева рад ученика-наставника на разним изворима знања као и на многе мисаоне и практичне активности.

3. Метода показивања састоји се у систематизацији учениковог чулног искуства и давању нових знања путем показивања објеката, предмета, и појава и процеса у природи и друштву и учениковог вођеног усмераваног опажања и посматрања.

4. Метода практичних радова активира ученика у потпуности, јер обухвата посматрање, мишљење и праксу, интензивније делује на формирање позитивног односа према раду, на мотивацију, интересовања и вредновање рада.

Наставна средства

Наставна средства су органски везана за савремено конципиране наставне програме, савремено конципирање наставе и у функцији су оптималне реализације васпитно-образовних задатака. Постоје више класификација наставних средстава, а овде је дата јадна од њих.

1. Вербална наставна средства (жива и изговорена реч - говор и репродукована реч и говор).

2. Текстуално наставно средствена средства (одговарајући штампани и посебно писани текстови из различитих области људског стваралаштва).

3. Визуелно наставна средства (сва она средства која се у току наставног процеса примају - опажају чулом вида: - предмети, фотографије, дијаслике, цртежи, карте, схеме, графикони, дијаграми, симболи итд.).

4. Аудитивна наставна средства (сва она средства која примамо помоћу чула слуха изузев говора и то: разни шумови у природи и акцетичне појаве, музички и тонски ефекти, разни звучни ефекти, репродуковани - вештачки и природни ефекти итд.).

5. Аудиовизуелна наставна средства постављају синтезу елемената аудитивних и визуелних средстава.

6. Мануелна наставна средства чине посебну групу средстава. Она служе за извонење разноврсних радних операција, захвата или ради као на пример: - разноврсни алати, машине, инструменти, апарати, предмети, материјали и др.

7. Помоћно-техничка наставна средства омогућавају успешну примену осталих, главних наставних средстава. Разноврсна су и многобројна као на пример: разноврсне табле, столице, апликатори, апарати, показивачи и др. Сва наставна средства која наставник жели да примени или употреби на часу, морају бити технички исправна а њихова примена потпуно безбедна у односу на наставнике и ученике.

Вредновање рада и напредовање ученика

Праћење рада, напредовање и оцењивање постигнутог успеха у сваком предмету организује се у функцији

праћења укупног развоја личности ученика. Наставник на основу прикупљених информација има задатак да процени, вреднује и оцени ниво који је ученик у свом васпитно-образовном раду и развоју постигао и то у знању, мишљењу, оспособљавању за рад, ставовима и понашању (спремност, активност, одговорност). Међутим, оцена мора бити индивидуализована и показати колико је ученик напредовао не само у односу на захтеве програма, већ и у односу на своје могућности и залагање. Оцена треба да одрази напредак у знању, стеченим способностима, вештинама, у укупном развоју личности посредством рада и залагања у одређеном предмету. Оцењује се петостепеном бројчаном скала оцењивања са оценама: одличан (5), врло добар (4), добар (3), довољан (2) и недовољан (1).

Важне компоненте оцене су:

- квантитет и квалитет знања (како и колико познаје чињенице, правила, законе, како мисли и закључује),

- радне навике, оспособљеност за примену знања, оспособљеност за практични рад,

- интересовање, залагање у раду, усвојене вредности и ставови у вези са одређеним наставним садржајима.

Приликом праћења и вредновања наставник има у виду способност ученика за одређене активности, стваралачке способности, евентуалне тешкоће у развоју и објективне услове ученика за рад -породичне, социјалне и др. У систему вредновања у школи и у сваком предмету поштују се правила да је оно планско, континуирано, објективно, стимулативно и јавно.

Операционализацијом циљева и задатака наставе, наставник се опредељује за одговарајуће методе и облике рада, а у складу с тим планира и начин, поступке и технике проверавања и вредновање успеха и развоја ученика. У годишњем, глобалном плану рада наставник се опредељује, у зависности од градива, када ће применити усмено проверавање, писмено проверавање (путем теста, контролних задатака или писменог рада) како ће и када оцењивати графичке и практичне радове. Оцењивање се врши у складу са Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању.

ИСТОРИЈАТ ШКОЛЕ

Прича о Музичкој школи „Станковић“ почиње давне 1880. године када је управитељ Београда Ж. М. Блазнавац 8. августа потврдио правила „Црквене певачке дружине у Београду“ која му је 15. јуна исте године поднео на потврду председник Љубомир Бојовић. Другог августа 1881. године дружина је конституисана заслугом учитеља Петра Димића, оснивача и првог хоровође друштва као „Црквена певачка дружина Корнелије“. Већ следеће године прописана су правила и изведена потпуна организација друштва и донесен Статут који се одржао без измена све до 14. фебруара 1910. године.

Од самог оснивања Друштво је имало циљ да оснује и школу, али је та идеја реализована тек 30 година касније због недостатка материјалних средстава и адекватног простора. Чланови Музичког друштва „ Станковић“ су 1910. године сопственим прилозима, меницама и средствима из Фонда митрополита Теодосија Мраовића којим је управљало Друштво „Станковић“ откупили кућу која је пре тога служила за приватне потребе краља Милана Обреновића. На првобитну приземну кућу 1914. године дозидана су још два спрата по пројекту архитекте Петра Бајаловића. Највећа просторија ентеријера је концертна сала са галеријом у стилу сецесије, у то време прва концертна дворана у Београду. Након куповине куће стекли су се услови за оснивање школе.

Музичка школа „Станковић“ основана је 1911. године под покровитељством краља Петра I Карађорђевића у оквиру Музичког друштва „Станковић“, а место првог директора Друштво је поверило свом диригенту Станиславу Биничком. Почетак је био скроман, са малим бројем ученика и наставника.

Први светски рат прекинуо је рад школе и уништио целокупну документацију, али се по његовом завршетку поново наставила пионирска делатност наших првих музичких радника. Њихов циљ је био да омогуће опстанак школе. Заслуге доцнијих директора, Хинка Маржинеца и Петра Крстића, нису биле само у настојањима на материјалном обезбеђењу школе већ и у првим покушајима организовања наставе. Истовремено са развојем школе , која је била најзначајнија тековина Музичког друштва „Станковић“, његови чланови постизали су успехе изводећи значајна дела домаћих и страних композитора. Ова установа почела је да се шири и да својом организацијом обухвата разнолика подручја музичке културе. Поред хора и школе, Друштво је имало оркестар, књижницу, музеј, ритмичко-гимнастички одсек, а покренуло је и издавање Гласника Музичког друштва „Станковић“.

Када је Петар Стојановић постао директор школе, уведене су многе новине. Основани су, између осталих, оперско-драмски одсек, камерна класа и ученички оркестар. Приређивани су концерти посвећени великим личностима из историје музике, најчешће поводом прославе њихових годишњица. Ови концерти били су пропраћени предавањима намењеним музичком просвећивању не само ученика већ и публике. Број ученика се повећао, што је био несумњив знак признавања вредности школе. Међу професорима који су предавали у овом раном периоду су и наши признати композитори и музички радници– Стеван Христић, Владимир Ђорђевић и други.

Ови први успеси постали су основ за још већи успон школе. Захваљујући промени у управи Друштва, када је председник постао Душан Путник, Друштво је, уз помоћ младих музичара доживело ренесансу. Тада су активирани сви одсеци, а хор је под управо Михаила Вукдраговића изводио концерте посвећене југословенској музици, делима Сука, Бетовенову Мису солемнис, а одлазио је и на гостовања у иностранство.

Долазак Емила Хајека за директора означио је почетак једне нове епохе у развоју Музичке школе. Његовим настојањима извршена је реформа и модернизација наставе. Основане су стручне секције и почело је постепено изграђивање свих класа. За успешно спровођење идеја и смерница директора
заслужан је Рикард Шварц, а за подизање нивоа наставе млади наставници, који су своју педагошку делатност наставили доцније на Музичкој академији.

По својој улози у времену пре оснивања Музичке академије, Музичка школа „Станковић“ била је њен заменик и претходник. Оснивање Музичке академије 1937. године лишило је Музичку школу „Станковић“ многих професора, али је она наставила да напредује вођена директорима Михаилом Вукдраговићем, а затим Миленком Живковићем. И даље су одржавани стилски јавни часови, концерти посвећени домаћим композиторима и оперске представе.

Успон школе био је прекинут за време немачке окупације, када су страдали и наставници, Војислав Вучковић, Лујо Давичо, Ружа Винавер и Рикард Шварц.

После ослобођења Музичка школа „Станковић“ 1947. године постаје државна средња музичка школа са највећим бројем ученика, једину која има све одсеке гудачких и дувачких инструмената, тако да је у могућности да образује самостални симфонијски оркестар.

Увек испред свих, Музичка школа „Станковић“ 1993. године оснива одсек за џез музику, први у овом делу Европе. Квалитет наставног кадра привукао је велики број изузетно надарених ученика који су врло брзо почели да постижу значајне резултате и школовање настављају на престижним светским факултетима попут Беркли колеџа, Музичке академије у Амстердаму, Грацу, Бечу, Даблину. Данас, након 25 година, највећи део наставног кадра на џез одсеку чине наши бивши ученици , афирмисани уметници, пуни воље да своја знања пренесу на млађе колеге.

Наша школа специфична је још по нечему. Од 1993. године настава се одвија у два објекта. У Кнеза Милоша 1а налазе се управа, свечана сала, библиотека, и четири мање собе за индивидуалну наставу.

„Привремени“ објекат у згради у Дечанској 6 (а ту смо од 1993. године) састоји се из просторија у сутерену и на другом спрату.

У сутерену одвија се индивидуална настава у четири учионице, а групна у 10 учионица. Учионице у којима се одржава групна настава су пролазне, влажне, без звучне изолације, бучне, са лошим инсталацијама и са недовољно природног осветљења. У оквиру сутерена налазе се професорска соба, просторија за помоћно особље, соба за домара и соба коју деле психолог и помоћник директора.

Преграђивањем просторија на другом спрату добили смо петнаест соба за индивидуалну наставу, камерну салу и професорску собу. Преграђивањем ходника добили смо кабинет за информатику и још две мале собе за индивидуалну наставу.

Простор у Дечанској по величини не одговара капацитетима наше школе па самим тим и не задовољава услове за васпитно-образовни рад. Но, највећи проблем је непостојање звучне изолације што ремети нормално одржавање наставе. Непрестаним напорима и интервенцијама овај простор се ипак одржава на нивоу неопходних услова за васпитно-образовни рад.

С обзиром да простор није наменски грађен за музичку школу и да нам је додељен као привремено решење морали смо да предузмемо мере да би простор искористили на најрационалнији начин и да са што мање финансијских улагања тај простор и улепшамо. У том циљу настава је тако организована да су учионице заузете током целог дана (од 07.00 до 21.00) од понедељка до суботе, а понекад чак и недељом.

У периоду од 2014. до данас, школски простор се у континуитету реновира и уређује у складу са материјалним могућностима.

СНАГА НАШЕ ШКОЛЕ

Снага наше школе је **квалитетан и мотивисан наставни кадар** и високо професионалан однос према раду.
Снага наше школе је **подмладак** у ПРИПРЕМНОМ РАЗРЕДУ, где се наши најмлађи упознају са музиком и светом звука који их окружује, оплемењују своју машту и креативно се развијају кроз музику.
Снага наше школе је **развијање љубави према музици, развијање креативног уметничког духа и способности свирања на музичком инструменту.** У ОСНОВНОЈ МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ ученици стичу прва знања и усвајају основне вештине свирања на следећим одсецима:

- КЛАВИРСКИ ОДСЕК
- ГУДАЧКИ ОДСЕК (виолина, виола, виолончело, контрабас)
- ДУВАЧКИ ОДСЕК (флаута, кларинет, обоа, фагот, труба, тромбон, хорна)
- ОДСЕК ЗА ХАРМОНСКЕ ИНСТРУМЕНТЕ (гитара, хармоника, харфа, удараљке, оргуље)
- ОДСЕК ЗА СОЛО ПЕВАЊЕ

Снага наше школе је у **стварању будућих професионалних музичара** – солиста, камерних или оркестарских музичара – сада ученика четворогодишње СРЕДЊЕ МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ који се образују у оквиру три образовна профила:

- МУЗИЧКИ ИЗВОЂАЧ
- МУЗИЧКИ САРАДНИК – ТЕОРЕТИЧАР
- ЏЕЗ ОДСЕК

Снага наше Школе је у **богатој концертној активности** и јавним наступима ученика у најрепрезентативнијим салама у земљи.

ЦИЉЕВИ, ЗАДАЦИ И ОЧЕКИВАНИ ИСХОДИ НАСТАВЕ У СРЕДЊОЈ МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ

Циљ наставе у средњој музичкој школи је да васпитањем и образовањем професионалних музичара различитих профила и занимања обезбеди културну надградњу оног дела друштва обухваћеног појмом музичке уметности и оспособљавање ученика за наставак школовања на одговарајућим високошколским установама.
Задаци наставе музичкој школи су:

- Оспособљавање ученика за јавне наступе, сваку врсту јавне презентације, самостално, као и у различитим ансамблима
- Иновативна корелација међу одсецима у слободном садржају наставе
- Интензиван и континуиран рад на развоју ученикових музичких способности слуха, ритма, музичке меморије.
- Упознавање ученика са грађом, акустичким својствима и изражајним могућностима одабраног инструмента (ученика који су одабрали певање – са својствима људског гласовног апарата)
- Овладавање техникама свирања на одабраном инструменту (за ученике певања – вокалном техником) Упознавање са елементарним агогичким знацима и значењем универзалних музичких изражајних средстава (темпа, ритма, метра, динамике, артикулације, акцентуације)
- Усвајање вештина течног читања и писања нота у разним кључевима, као и континуиран рад на развоју вештине свирања или певања
- Усвајање основних знања из области музичке теорије и историје
- Стицање самосталности у процесу учења вежбања
- Изградња навике редовног слушања уметнички вредне музике, развијање и профилирање естетских музичких критеријума

- Развијање афирмативних етичких ставова у односу на општељудске вредности, националну и светску културну баштину, значај музичке уметности у светској култури, професију музичара и важност његове улоге у друштву
- Успостављање веза и комуникације са локалном заједницом и њихово
- информисање о активностима школе преко свих доступних електронских и писаних средстава (часописа које школа издаје, сајта школе, концерата који се организују)

Очекивани исходи:

Након и за време остваривања процеса учења у Школи а у складу са Законом о основама система образовања и васпитања, очекује се да ће ученици моћи да:

- усвајају и изграђују знање, примењују и размењују стечено знање;
- науче како да уче и да користе свој ум;
- овладају знањима и вештинама потребним за наставак школовања и укључивање у свет рада; идентификују и решавају проблеме и доносе одлуке користећи критичко и креативно мишљење;
- раде ефикасно са другима као чланови тима, групе, организације и заједнице;
- одговорно и ефикасно управљају собом и својим активностима;
- прикупљају, анализирају, организују и критички процењују информације;
- ефикасно комуницирају користећи се разноврсним вербалним, визуелним и симболичким средствима; ефикасно и критички користе научна и технолошка знања, уз показивање одговорности према свом животу, животу других и животној средини;
- схватају свет као целину повезаних система и приликом решавања конкретних проблема разумеју да нису изоловани;
- покрећу и спремно прихватају промене, преузимају одговорност и имају предузетнички приступ и јасну оријентацију ка остварењу циљева и постизању успеха.

Остваривање општих исхода образовања и васпитања обезбеђује се укупним образовноваспитним процесом на свим нивоима образовања, кроз све облике, начине и садржаје рада.

ОБРАЗОВНИ ПРОФИЛИ У ЧЕТВОРОГОДИШЊЕМ ОБРАЗОВАЊУ

У МШ „Станковић“ образују се ученици за следеће профиле:

1. Музички извођач класичне музике
2. Музички извођач џез музике
3. Музички сарадник

ОПШТЕОБРАЗОВНИ ПРЕДМЕТИ У СРЕДЊОЈ МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ

*Општеобразовне програме наставе и учења похађају ученици који нису уписали неку другу средњу школу паралелно.

1 ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ		први		други		трећи		четврти		укупно	
		недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње
УКУПНО 1		**15**	**525**	**15**	**525**	**15**	**525**	**14**	**462**	**59**	**2037**
1	Српски јез. и књижевност	3	105	3	105	3	105	3	99	12	**414**
2	Страни језик	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
3	Други страни јез.	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
4	Философија							2	66	2	**66**
5	Психологија					2	70			2	**70**
6	Социологија			1	35					1	**35**
7	Историја	2	70	2	72	1	35			5	**206**
8	Математика	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
9	Физика	1	35							1	**35**
10	Информатика	1	35	1	35	1	35	1	33	4	**140**
11	Физичко васпитање	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
2 ИЗБОРНИ		**1**	**35**	**1**	**35**	**1**	**35**	**1**	**33**	**4**	**138**
1	Грађанско/ верска	1	35	1	35	1	35	1	33	4	**138**
укупно 1+2		**16**	**560**	**16**	**560**	**16**	**560**	**14**	**558**	**63**	**2238**

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

Образовни профил: Извођач класичне музике

3 СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ		први		други		трећи		четврти		укупно	
		недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње
УКУПНО 3		**13**	**455**	**17**	**595**	**17**	**595**	**19**	**627**	**66**	**2272**
1	Гл. Предмет, нструмент/соло певање	3	105	3	105	3	105	3	99	12	**414**
2	Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
3	Хармонија	2	70	2	70	1	35	1	33	6	**208**
4	Музички облици			1	35	2	70	2	66	5	**171**
5	Музички инструменти			1	35					1	**35**
6	Контрапункт					1	35	2	66	3	**101**
7	Етномузикологија	1	35	1	35					2	**70**
8	Историја музике са упознавањем муз. лит.			2	70	2	70	2	66	6	**206**
9	Национална историја музике							1	33	1	**33**
10	Камерна музика	1	35	1	35	2	70	2	66	6	**206**
11	Читање с листа	1	35	1	35	1	35	1	33	4	**138**
12	Клавирски дуо*	1	35	1	35	1	35	1	33	4	**138**
13	Оркестар/хор	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
14	Упоредни клавир **	1	35	1	35	1	35	1	33	4	**138**
15	Италијански ***	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
УКУПНО 1+2+3		**29**		**35**		**33**		**34**		**131**	

- Предмет имају само ученици клавира*
- Предмет имају сви ученици осим ученика клавира **
- Предмет имају само ученици соло певања ***

ОДСЕК ЗА ЏЕЗ МУЗИКУ

Образовни профил: Извођач џез музике

ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ		први		други		трећи		четврти		укупно	
		недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње	недељно	годишње
УКУПНО 3		**13**	**455**	**17**	**595**	**20**	**700**	**22**	**726**	**72**	**2476**
1	Гл. Предмет, нструмент/џез певање	3	105	3	105	3	105	3	99	12	**414**
2	Солфеђо	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
3	Хармонија	2	70	2	70	1	35	1	33	6	**208**
4	Музички облици			1	35	2	70	2	66	5	**171**
5	Музички инструменти			1	35					1	**35**
6	Контрапункт					1	35	2	66	3	**101**
7	Историја музике са упознавањем муз. лит.			2	70	2	70	2	66	6	**206**
8	Национална историја музике							1	33	1	**33**
9	Упоредни клавир	1	35	1	35	1	35	1	33	4	**138**
10	Ударачки инструменти					1	35	1	33	2	**68**
11	Мали ансамбли	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
12	Биг бенд					2	70	2	66	4	**136**
13	Терија џез музике	2	70	2	70					4	**140**
14	Џез аранжирање					2	70	2	66	4	**136**
15	Историја џез музике	1	35	1	35	1	35	1	33	4	**138**
УКУПНО 1+2+3		**29**		**33**		**36**		**37**		**72**	**2476**

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

Образовни профил: Музички сарадник

3 СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ		**први**		**други**		**трећи**		**четврти**		**укупно**	
		недељно	**годишње**	**недељно**	**годишње**	**недељно**	**годишње**	**недељно**	**годишње**	**недељно**	**годишње**
УКУПНО 3		**12**	**420**	**16**	**560**	**19**	**665**	**21**	**693**	**68**	**2338**
1	Солфеђо	3	105	3	105	3	105	3	99	12	**414**
2	Хармонија	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
3	Хармонска пратња	2	70							2	**70**
4	Аранжирање			1	35	1	35	1	33	3	**103**
5	Музички облици			1	35	2	70	2	66	5	**171**
6	Музички инструменти			1	35					1	**35**
7	Контрапункт					2	70	2	66	4	**136**
8	Етномузикологија	1	35	1	35					2	**70**
9	Историја музике са упознавањем муз. лит.			2	70	2	70	2	66	6	**206**
10	Национална историја музике							1	33	1	**33**
11	Клавир	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
12	Хор	2	70	2	70	2	70	2	66	8	**276**
13	Хорске партитуре			1	35	1	35			2	**70**
14	Дириговање					2	70	2	66	4	**136**
15	Увод у савремену музику							2	66	2	**66**
УКУПНО 1+2+3		**29**		**33**		**36**		**37**		**72**	**2476**

ОБЛИЦИ ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОГ РАДА КОЈИМА СЕ ОСТВАРУЈУ ОБАВЕЗНИ ПРЕДМЕТИ, ИЗБОРНИ ПРОГРАМИ И АКТИВНОСТИ

ОБЛИК РАДА	ПРВИ	ДРУГИ	ТРЕЋИ	ЧЕТВРТИ	УКУПНО
Час одељенског старешине	35	35	35	33	138
Додатна настава*	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120
Допунска настава*	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120
Припремна настава*	до 30	до 30	до 30	до 30	до 120
Испити и смотре	10-20	10-20	10-20	10-20	40-160
Екскурзија/ студијско путовање	до 3 дана	до 5 дана	до 5 наставних дана	до 5 наставних дана	/
Концертне активности (такмичења, концерти, интерни и јавни часови)	35 часова годишње				
Друштвене активности ученички парламент	10-20 часова годишње				

- Ако се укаже потреба за овим облицима рада *

ОСТВАРИВАЊЕ ПЛАНА И ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Распоред радних недеља у току наставне године

РАЗРЕД	ПРВИ	ДРУГИ	ТРЕЋИ	ЧЕТВРТИ
Разредно-часовна настава	35	35	35	33
Концертне активности	1	1	1	1
Испити и смотре	3	3	3	1
Матурски испит				4
Укупно радних недеља	**39**	**39**	**39**	**39**

ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА

ОДСЕЦИ:

1. Одсек класичне музике
2. Одсек за џез музику
3. Одсек за музичку теорију

ОБРАЗОВНИ ПРОФИЛИ:

1. Музички извођач класичне музике
2. Музички извођач џез музике
3. Музички сарадник

ГЛАВНИ ПРЕДМЕТИ ПО ОДСЕЦИМА:

1. Одсек класичне музике: Виолина, Виола, Виолончело, Контрабас, Флаута, Обоа, Кларинет, Фагот, Хорна, Труба, Тромбон, Удараљке, Харфа, Клавир, Оргуље, Хармоника, Гитара, Соло певање.
2. Одсек за џез музику: Џез гитара, Џез контрабас, Џез бас гитара, Џез клавир, Џез саксофон, Џез труба, Џез тромбон, Џез бубњеви или Џез певање
3. Одсек за музичку теорију – Солфеђо/Хармонија

ИСПИТИ

У музичкој школи полажу се следећи испити:

1. испит за проверу знања
2. пријемни
3. годишњи
4. матурски
5. разредни
6. поправни
7. допунски

ПРИЈЕМНИ ИСПИТ

Пријемни испит полаже се пре уписа у први разред средње музичке школе и могу му приступити кандидати који имају завршену основну музичку школу и кандидати који немају основну музичку школу ако претходно положе испит за проверу нивоа знања завршног разреда основног музичког образовања.

Кандидати који нису завршили редовно основно школовање, а завршили су ОМШ могу да се упишу у СМШ где похађају наставу из уметничких и стручних предмета.

Пријемни испит полаже се у роковима које дефинише Министарство просвете, науке и технолошког развоја у складу са Конкурсом о упису у средње школе и са овим Правилником о плану и програму наставе и учења за средње музичке школе.

ПРОГРАМ ПРИЈЕМНИХ ИСПИТА ЗА СРЕДЊУ МУЗИЧКУ ШКОЛУ

ЗАЈЕДНИЧКИ ДЕО ПРИЈЕМНОГ ИСПИТА ЗА СВЕ ВОКАЛНО ИНСТРУМЕНТАЛНЕ ОДСЕКЕ:

СОЛФЕЂО:
Мелодијска вежба с листа
Ритмичко читање с листа
Питања из Теорије музике (усмено)

ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ

КЛАВИР
Етида
Полифона композиција
Први став сонате
Композиција по слободном избору

ХАРМОНИКА
Скала
Етида
Циклични облик- најмање 2 става или Тема са варијацијама
Композиција по слободном избору

ХАРФА
Скала
Етида
Први став сонат или концерта или Тема са варијацијама
Композиција по слободном избору

ГИТАРА
Скала
Етида
Композиција по слободном избору

ДУВАЧИ
Скала дурска и молска
Етида
Композиција по слободном избору

ГУДАЧИ (сви сем контрабаса)
Скала дурска и молска
Етида
Први став сонате или концерта

КОНТРАБАС
Скала дурска и молска
Етида
Композиција по слободном избору

УДАРАЉКЕ
Кмпозиција за добош
Композиција за ксилофон
Композиција за 2 типмана

СОЛО ПЕВАЊЕ
Једна вокализа
Једна композиција старог мајстора
Једна песма по слободном избору

ЏЕЗ ОДСЕК

ЏЕЗ КЛАВИР
Оскар Петерсон : Џез етида;
Обавезна композиција – џез стандард припремљен из клавирског извода – опционо један корус импровизације;
Композиција по избору (џез, блуз, поп, рок... – модерни стилови).

ЏЕЗ ПЕВАЊЕ
Џез стандард у ритму свинга;
Џез балада;
Композиција по избору кандидата.
Програм се изводи уз пратњу једног хармонског инструмента (клавира или гитаре).
Кандидат може да одреди корепетитора по избору или да се определи за школског корепетитора (у том случају је у обавези да приложи партитуру – мелодија и шифре).

ЏЕЗ КОНТРАБАС
Скале: дурска или молска по избору кроз две октаве (гудалом или пицикато – по избору);
Џез стандард по избору (пратња, тема опционо);
Композиција по избору.
Програм се изводи уз пратњу једног хармонског инструмента (клавира или гитаре).
Кандидат може да одреди корепетитора по избору или да се определи за школског корепетитора (у том случају је у обавези да приложи партитуру – мелодија и шифре).

ЏЕЗ БАС ГИТАРА
Скале: дурска и молска по избору кроз две октаве;
Џез стандард по избору;
Композиција по избору.
Програм се изводи уз пратњу једног хармонског инструмента (клавира или гитаре).
Кандидат може да одреди корепетитора по избору или да се определи за школског корепетитора (у том случају је у обавези да приложи партитуру – мелодија и шифре).

ЏЕЗ БУБЊЕВИ
Свинг ритам: „он бит“ и „оф бит“ (on i off beat) ноте на добошу;
Латин ритам (самба или боса нова – по избору);
Фанк грув са фил иновима (fill in).

ЏЕЗ ГИТАРА
Скале: дурска или молска кроз две октаве (по избору);
Џез стандард по избору (мелодија и пратња);
Блуз (мелодија и пратња – импровизација по избору).
Програм се изводи уз пратњу једног хармонског инструмента (клавира или гитаре).
Кандидат може да одреди корепетитора по избору или да се определи за школског корепетитора (у том случају је у обавези да приложи партитуру – мелодија и шифре).

ЏЕЗ ТРУБА
Скале: дурска или молска кроз једну октаву;
Блуз форма (тема - један корус);
Етида или комад по избору.
Програм се изводи уз пратњу једног хармонског инструмента (клавира или гитаре).
Кандидат може да одреди корепетитора по избору или да се определи за школског корепетитора (у том случају је у обавези да приложи партитуру – мелодија и шифре) или да се определи за извођење испитног програма уз мајнус уан (minus one) инструменталну пратњу са ЦД-а Mp3 плејера.

ЏЕЗ ТРОМБОН
Скале: дурска или молска кроз једну октаву;
Блуз форма (тема - један корус);
Етида или комад по избору.
Програм се изводи уз пратњу једног хармонског инструмента (клавира или гитаре).
Кандидат може да одреди корепетитора по избору или да се определи за школског корепетитора (у том случају је у обавези да приложи партитуру – мелодија и шифре) или да се определи за извођење испитног програма уз мајнус уан (minus one) инструменталну пратњу са ЦД-а Mp3 плејера.

ЏЕЗ САКСОФОН
Скале: дурска или молска, линеарно терце и трозвуци од сваког ступња кроз две октаве:
Џез стандард (тема – један корус);
Џез стандард (тема – један корус).

Програм се изводи уз пратњу једног хармонског инструмента (клавира или гитаре).
Кандидат може да одреди корепетитора по избору или да се определи за школског корепетитора (у том случају је у обавези да приложи партитуру – мелодија и шифре) или да се определи за извођење испитног програма уз „мајнус уан“ (minus one) инструменталну пратњу са ЦеДе-а или Mp3 плејера.

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

Усмени део:
Мелодијска вежба с листа
Ритмичко читање с листа
Писмени део:
Једногласни диктат
Тест из Теорије музике

ГОДИШЊИ ИСПИТ

Полаже се на крају наставног периода текуће школске године из предмета који су дефинисани овим правилником.

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

I разред:	Главни предмет
II разред:	Главни предмет
III разред:	Главни предмет
IV разред:	Матурски испит

ОДСЕК ЗА ЦЕЗ МУЗИКУ

I разред:	Главни предмет,
II разред:	Главни предмет,
III разред:	Главни предмет,
IV разред:	Матурски испит

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

I разред:	Солфеђо, Хармонија
II разред:	Солфеђо, Хармонија
III разред:	Солфеђо, Хармонија
IV разред:	Матурски испит

ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ

У средњој музичкој школи настава се изводи као индивидуална, групна и разредна. Час траје 45 минута.

Наставник корепетитор држи један час недељно сваком ученику у присуству његовог наставника главног предмета и самостално као припрему за јавни наступ у оквиру додатне и допунске наставе, осим код главних предмета клавир, хармоника, гитара, харфа, оргуље и чембало.

ПОДЕЛА ОДЕЉЕЊА НА ГРУПЕ ПРЕМА ВРСТИ ПРЕДМЕТА

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

- Индивидуална настава: Главни предмет, Упоредни клавир
- У групама од 2 ученика: Читање са листа, Клавирски дуо
- У групама од 2 до 4 ученика: Камерна музика
- У групама од 5 до 8 ученика: Солфеђо, Хармонија, Музички облици,Контрапункт,
- У групама од 9 до 16 ученика: Етномузикологија, Историја музике са упознавањем музичке литературе, Национална историја музике, Музички инструменти
- У групама до 30 ученика: Оркестар/Хор

ОДСЕК ЗА ЏЕЗ

- Индивидуална настава: Џез инструменти или певање, Упоредни клавир
- У групама до 16* ученика: Џез историја, Мали ансамбли, Биг бенд
- У групама од 5 до 8 ученика: Солфеђо, Теорија џез музике, Џез аранжирање, Хамонија, Контрапункт, Музички облици, Ударачки инструменти
- У групама од 9 до 16 ученика: Историја музике са упознавањем музичке литературе, Национална историја музике

*сви уписани у исти разред

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

- Индивидуална настава: Клавир
- У групама од 2 ученика: Хорске партитуре
- У групама од 4: Хармонска пратња
- У групама од 5 до 8 ученика: Солфеђо, Хармонија, Музички облици, Контрапункт, Дириговање, Увод у компоновање, Хармонска пратња и Аранжирање
- У групама од 9 до 16 ученика: Историја музике са упознавањем музичке литературе, Национална историја музике, Музички инструменти, Етномузикологија
- У групама до 30 ученика: Хор

НАЧИНИ ОСТВАРИВАЊА И ПРИЛАГОЂАВАЊА ПРОГРАМА МУЗИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА- ОБРАЗОВАЊА УЧЕНИКА СА ИЗУЗЕТНИМ СПОСОБНОСТИМА

Школа за основно и средње музичко образовање „Станковић“ остварује и врши прилагођавање програма музичког образовања и васпитања и ученика са изузетним способностима у складу са Законом о основама система образовања и васпитања, а на основу чл. 19 овог закона за ученике са изузетним способностима као и у складу са Законом о основном образовању и васпитању и Законом о средњем образовању и васпитању.

Организација двонедељне блок наставе хора, оркестра и камерних ансамбала и солистичких тачака у функцији припреме концертног наступа

У складу са Законом о основама система образовања и васпитања и Законом о средњем образовању и васпитању, школа планира и организује образовно-васпитни рад у складу са својим специфичностима, школским програмом и годишњим планом рада, па ће настава у периоду од две недеље пре свечаног концерта на Коларцу, бити реализована у другом облику..

Имајући у виду да се ради о уметничкој (музичкој) школи, у којој су предмети хор, оркестар и камерна музика засновани на ансамблском музицирању, планирана је реализација двонедељне блок наставе у циљу припреме јавног концертног наступа (Коларац).

Блок настава се организује у континуитету у трајању од две недеље, са дневним распоредом рада у два временска блока (пре подне и после подне), који обухвата:

- пробе хора,
- пробе оркестра,
- укључивање солистичких тачака,
- рад камерних ансамбала.

Овакав облик наставе је педагошки оправдан јер:

- омогућава континуиран уметнички рад и усклађивање великог броја извођача,
- доприноси развоју ансамблских компетенција (слушање, координација, интерпретација),
- омогућава интеграцију различитих облика музичког извођења (хор, оркестар, соло, камерно),
- обезбеђује квалитетну припрему јавног наступа, што је саставни део исхода учења у музичком образовању.

Током реализације блок наставе, за ученике који нису непосредно укључени у одређене активности, настава се организује према прилагођеном распореду, чиме се обезбеђује остваривање права свих ученика на образовање.

Начин евиденције наставе и присуства ученика усклађен је са важећим прописима, уз вођење напомена о учешћу ученика у школским активностима (припрема концерта).

Ова организација наставе дефинисана је Годишњим планом рада школе и оперативним плановима наставника.

У складу са Законом о основама система образовања и васпитања и Законом о средњем образовању и васпитању, школа планира реализацију **целодневних блок наставних активности** у предметима:

- хор
- оркестар
- камерна музика
- соло тачке

Циљ блок наставе:

- континуирано увежбавање ансамблских и солистичких наступа
- развој ансамблских компетенција (координација, интерпретација, динамика, ритам)
- обезбеђивање квалитетне припреме јавних наступа (Коларац, Дан школе)
- интеграција различитих облика музичког извођења

Организација:

- Блок се реализује у целодневном трајању, уз законом предвиђене паузе за одмор и оброке.
- Пре подне: хор / оркестар (ротација)
- После подне: оркестар / хор / камерна музика / соло тачке
- Рад је континуиран и структурисан тако да омогући дубинску припрему целог ансамбла.

Евиденција:

- Часови се евидентирају као **целодневни блок наставе** са напоменом:
  „Учешће у школској активности – припрема концерта“.

ПЛАН РАДА СА ПОСЕБНО ТАЛЕНТОВАНИМ И НАДАРЕНИМ УЧЕНИЦИМА

Школа је израдила План рада са посебно талентованим и надареним ученицима који се одвија кроз следеће етапе:

➢ ИДЕНТИФИКАЦИЈА – наставник препозна таквог ученика и сигнализира директору, педагошко-психолошкој служби, наставницима и Тиму за инклузивно образовање;

➢ ОБРАЗОВНА РЕШЕЊА – уз сарадњу предметних наставника и Тима за инклузивно образовање израђује се посебан план и програм који подразумева посебна образовна решења :

• Коришћење напреднијих уџбеника/музичке литературе

• Прилика да се брже прође кроз базично градиво

• Самосталан рад

• Сложенији задаци, виши нивои знања, висока индивидуализација

• Задаци који су блиски ономе што раде стручњаци из датог домена

• Дивергентни задаци, они који омогућавају различите приступе и различита решења

• Коришћење аудио-визуелних и других стимулативних материјала у настави

• Флексибилни временски-просторни услови рада

• Посете различитим институцијама

• Гостујући предавачи, уметници

• Додатна настава из појединих предмета

• Слободне активности (различите секције)

• Семинари, летњи кампови и слично

➢ МОТИВАЦИЈА

• Могућност афирмације кроз јавне наступе

• Добијање одређених повластица (кроз оцењивање или друге облике награда) за резултате на такмичењима, или изузетне резултате у неком другом облику активности

• Јавно похваљивање – седнице Наставничког већа, истицање на сајту школе или школском часопису, другим медијима

• Укључивање ученика у презентације школе

• Вршњачка едукација – постављање талентованих у улогу оних који и сами едукују друге ученике – вршњачка подршка

• Вођење часа

• Учешће на сајму образовања

ПРОГРАМ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЗА СРЕДЊЕ МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ

ОПШТЕОБРАЗОВНИ ПРЕДМЕТИ

План и програм наставе и учења остварује се у складу са:

1. Правилником о плану и програму наставе и учења за гимназију („Службени гласник РС – Просветни гласник”, број 12/18 и 8/19)) за природно-математички смер гимназије, и то са планом и програмом предмета:
   1) Филозофија
   2) Физичко и здравствено васпитање;
   3) Грађанско васпитање.

2. Правилником о наставном плану и програму предмета верска настава („Просветни гласник”, бр. 6/03, 23/04, 9/05 и 11/16).

Годишњи број часова преузетих програма треба прилагодити плану наставе и учења за средње музичке школе.

СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Циљ учења *српског језика и књижевности* је унапређивање језичке и функционалне писмености; стицање и неговање језичке и књижевне културе; оспособљавање за тумачење и вредновање књижевних дела; афирмисање и прихватање вредности хуманистичког образовања и васпитања ученика; развијање личног, националног и културног идентитета, љубави према матерњем језику, традицији и култури српског народа и других народа и етничких заједница. ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик има знања из области српског језика и српске и светске књижевности. Влада усменом и писаном комуникацијом: говори и пише поштујући књижевнојезичку норму, уобличава логичан и стилски складан говорени и писани текст, разуме и критички промишља оно што прочита, има развијен речник. Чита, доживљава и тумачи књижевно дело; користи читање да боље разуме себе, друге и свет око себе; прочитао је најважнија књижевна дела из националне и светске културне баштине. Има навику и потребу да развија говорну и читалачку културу, како ради сопственог усавршавања тако и ради очувања и богаћења националне културе.

Основни ниво

Говори јасно и течно, поштујући књижевнојезичку норму; има културу слушања туђег излагања. Саставља једноставнији говорени или писани текст који је логичан, добро структуриран и стилски складан; користи оба писма (дајући предност ћирилици), влада основним писаним жанровима потребним за школовање и учешће у друштвеном животу. У различите сврхе чита књижевне и неуметничке текстове средње тежине, разуме књижевни и неуметнички текст средње сложености и критички промишља једноставнији књижевни и неуметнички текст.

Има основна знања о језику уопште; разликује књижевни српски језик од дијалекта и има потребу да учи, чува и негује књижевни језик. Има основна знања о гласовима, речима и реченицама српског језика и зна да примени одређена граматичка правила у говору и писању. Има развијен речник, у складу са средњим нивоом образовања, а речи употребљава у складу са приликом.

Познаје ауторе дела из обавезног школског програма и локализује их у контекст стваралачког опуса и у књижевноисторијски контекст. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире. Формира читалачке навике и знања схватајући значај читања за сопствени духовни развој.

Средњи ниво

Говори пред аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе; саставља сложенији говорени или писани текст, прецизно износећи идеје; у различите сврхе чита теже књижевне и неуметничке текстове и има изграђен читалачки укус својствен образованом човеку; разуме и критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст.

Има шира знања о језику уопште и основна знања о језицима у свету. Зна основне особине дијалеката српског језика и смешта развој књижевног језика код Срба у друштвени, историјски и културни контекст. Има шира знања о гласовима, речима и реченицама српског језика и та знања уме да примени у

говору и писању. Има богат речник и види језик као низ могућности које му служе да се прецизно изрази. Тумачи кључне чиниоце структуре књижевног текста као и његове тематске, идејне, поетичке, стилске, језичке, композиционе и жанровске особине. Познаје књижевне термине и адекватно их примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Користи препоручену и ширу, секундарну литературу у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом.

Напредни ниво

Дискутује о сложеним темама из језика, књижевности и културе које су предвиђене градивом; има развијене говорничке вештине; пише стручни текст на теме из језика и књижевности; продубљено критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст, укључујући и ауторове стилске поступке; изграђује свест о себи као читаоцу.

Има детаљнија знања о језику уопште, као и о граматици српског језика. Има основна знања о речницима и структури речничког чланка.

Критички чита, тумачи и вреднује сложенија књижевна дела из обавезног школског програма, као и додатна (изборна). Користи више метода, гледишта и компаративни приступ у тумачењу књижевног текста. Свој суд о књижевном делу аргументовано износи стално имајући на уму примарни текст, као и друге текстове, анализирајући и поредећи њихове поетичке, естетске, структурне и лингвистичке одлике, укључујући и сложеније стилске поступке. Шири читалачка знања и примењује стратегије читања које су усаглашене са типом књижевног дела и са читалачким циљевима (доживљај, истраживање, стваралаштво).

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Језик

Основни ниво

Има основна знања о томе шта је језик уопште и које функције има; поштује свој језик и поштује друге језике. Зна основне податке о дијалектима српског језика и о дијалекатској основи књижевног језика; подједнако цени екавски и ијекавски изговор као равноправне изговоре српског књижевног језика; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба. Има основна знања о гласовима српског језика; познаје врсте и подврсте речи, примењује језичку норму у вези са облицима речи и у вези са њиховим грађењем; правилно склапа реченицу и уме да анализира реченице грађене по основним моделима. Има основна знања о значењу речи; познаје најважније речнике српског језика и уме да се њима користи. Уме да износи властите ставове говорећи јасно и течно, поштујући књижевнојезичку норму и правила учтивости; има културу слушања туђег излагања. Овладао је складним писањем једноставнијих форми и основних жанрова (писмо, биографија, молба, жалба, захтев, ПП презентација и сл.), користећи компетентно оба писма, дајући предност ћирилици и примењујући основна правила језичке норме. На крају школовања саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада.

Средњи ниво

Има шира знања о језику уопште и основна знања о језицима у свету, њиховој међусобној сродности и типовима. Зна основне особине дијалеката српског језика и основна правила екавског и ијекавског изговора. Има шира знања о гласовима српског језика; зна правила о наглашавању речи и разликује књижевни од некњижевног акцента; има шира знања о врстама и подврстама речи, њиховим облицима и начинима њиховог грађења; познаје врсте реченица и анализира реченице грађене по различитим моделима. Има богат речник и уме да употреби одговарајућу реч у складу са приликом; усмерен је ка богаћењу сопственог речника. Изражајно чита и негује сопствени говор. Саставља сложеније писане текстове о различитим темама поштујући језичку норму. Користи стручну литературу и пише складно извештај и реферат.

Напредни ниво

Има детаљнија знања о језику уопште и детаљнија знања о граматици српског језика (акцентима, саставу речи, значењу падежа и глаголских облика, структури реченице); познаје структуру речничког чланка. Говори о одабраним темама као вешт говорник; пажљиво слуша и процењује вербалну и невербалну реакцију свог саговорника и томе прилагођава свој говор. Складно пише есеј, стручни текст и новински чланак доследно примењујући књижевнојезичку норму.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА: Књижевност

Основни ниво

Редовно чита књижевна дела из обавезног школског програма, зна значајне представнике и дела из светске и српске књижевности. Укратко описује своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела. Уочава и наводи основне поетичке, естетске и структурне особине књижевног и неуметничког текста погодног за обраду градива из језика и књижевности; уме да их именује и илуструје. Разуме књижевни и неуметнички текст: препознаје њихову сврху, издваја главне идеје текста; прати развој

одређене идеје у тексту; наводи примере из текста и цитира део/делове да би анализирао текст или поткрепио сопствену аргументацију; резимира и парафразира делове текста и текст у целини. Издвојене проблеме анализира у основним слојевима значења. Основне књижевне термине доводи у функционалну везу са примерима из књижевног текста. Разуме зашто је читање важно за формирање и унапређивање своје личности, богаћење лексичког фонда. Развија своје читалачке способности. Разуме значај књижевности за формирање језичког, литерарног, културног и националног идентитета. Схвата значај очувања књижевне баштине и књижевне културе.

Средњи ниво

Тумачи књижевна дела из обавезног школског програма и поседује основна знања о књижевноисторијском и поетичком контексту који та дела одређује. Самостално уочава и анализира значењске и стилске аспекте књижевног дела и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста. Разуме и описује функцију језика у стваралачком процесу. У тумачењу књижевног дела примењује адекватне методе и гледишта усклађена са методологијом науке о књижевности. Познаје књижевнонаучне, естетске и лингвистичке чињенице и уважава их приликом обраде појединачних дела, стилских епоха и праваца у развоју српске и светске књижевности. На истраживачки и стваралачки начин стиче знања и читалачке вештине, који су у функцији проучавања различитих књижевних дела и жанрова и развијања литерарног, језичког, културног и националног идентитета. Има изграђене читалачке навике и читалачки укус својствен културном и образованом човеку. Примењује сложене стратегије читања. Мења аналитичке приступе за које оцени да нису сврсисходни. Процењује колико одређене структурне, језичке, стилске и значењске одлике текста утичу на његово разумевање.

Напредни ниво

Анализира поетичке, естетске и структурне одлике књижевног текста. Поуздано позиционира књижевни текст у књижевнотеоријски и књижевноисторијски контекст. Примењује одговарајуће поступке тумачења адекватне књижевном делу и њима сагласну терминологију. Користи више метода и гледишта и компаративни приступ да употпуни своје разумевање и критички суд о књижевном делу. Самостално уочава и тумачи проблеме у књижевном делу и своје ставове уме да аргументује на основу примарног текста и литерарно-филолошког контекста. Критички повезује примарни текст са самостално изабраном секундарном литературом. Самостално одабира дела за читање према одређеном критеријуму, даје предлоге за читање и образлаже их. Познаје и примењује начине/стратегије читања усаглашене са типом текста (књижевним и неуметничким) и са жанром књижевног дела. Разуме улогу читања у сопственом развоју, али и у развоју друштва. Има развијену, критичку свест о својим читалачким способностима.

Општи стандарди постигнућа - образовни стандарди за крај општег средњег образовања за предмет Српски језик и књижевност

У оквиру сваке области описани су захтеви на три нивоа.
Следећи искази описују шта ученик зна и уме на **основном нивоу** у свакој области.

1. Област ЈЕЗИК

2.СЈК.1.1.1. Има основна знања о језику уопште (шта је језик, које функције има); поштује свој језик и поштује друге језике; препознаје стереотипне ставове према језику. Разуме појам текста; разликује делове текста (увод, главни део, завршетак); препознаје врсте текстова (облике дискурса); има основна знања из социолингвистике: познаје појмове једнојезичности и вишејезичности (и зна одговарајуће језичке прилике у Србији); разуме појам језичке варијативности и препознаје основне варијетете.

2.СЈК.1.1.2. Разликује књижевни (стандардни) језик од дијалекта; зна основне податке о дијалектима српског језика; има правилан став према свом дијалекту и другим дијалектима српског језика и према оба изговора српског књижевног језика (поштује свој и друге дијалекте српског језика и има потребу да чува свој дијалекат; подједнако цени оба изговора српског књижевног језика - екавски и (и)јекавски); има потребу да учи, чува и негује књижевни језик; познаје најважније граматике и нормативне приручнике и уме да се њима користи; зна основне податке о месту српског језика међу другим индоевропским и словенским језицима; има основна знања о развоју књижевног језика, писма и правописа код Срба.

2.СЈК.1.1.3. Разликује правилан од неправилног изговора гласа; зна основну поделу гласова; има основна знања у вези са слогом и примењује их у растављању речи на крају реда; зна основна правила акценатске норме и уочава евентуалне разлике између свог и књижевног акцента.
2.СЈК.1.1.4. Познаје врсте и подврсте речи; примењује норму у вези с облицима речи у фреквентним случајевима (укључујући и гласовне промене у вези с облицима речи); издваја делове речи у вези с облицима речи (граматичка основа и наставак за облик) у једноставнијим случајевима; издваја делове речи у вези с грађењем речи (префикс, творбена основа, суфикс) у једноставнијим случајевима; препознаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с грађењем речи (укључујући и гласовне промене у вези с грађењем речи); примењује постојеће моделе при грађењу нових речи.
2.СЈК.1.1.5. Правилно склапа реченицу; разликује синтаксичке јединице; разликује активне и пасивне реченице; уме да анализира једноставније реченице грађене по основним моделима и проширене прилошким одредбама.
2.СЈК.1.1.6. Има лексички фонд који је у складу са средњим нивоом образовања; прави разлику између формалне и неформалне лексике и употребљава их у складу са приликом; има основна знања о значењу речи; познаје основне лексичке односе (синонимију, антонимију, хомонимију); познаје метафору као лексички механизам; нема одбојност према речима страног порекла, али их не прихвата некритички и аутоматски; познаје појам термина и фразеологизма; познаје најважније речнике српског језика и уме да се
њима користи.

2. Област КЊИЖЕВНОСТ
2.СЈК.1.2.1. Познаје ауторе дела из обавезног школског програма и локализује их у контекст стваралачког опуса и књижевноисторијски контекст.
2.СЈК.1.2.2. Познаје књижевнотеоријску терминологију и доводи је у функционалну везу са примерима из књижевних и неуметничких текстова предвиђених програмом.
2.СЈК.1.2.3. У тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела разликује методе унутрашњег и спољашњег приступа.
2.СЈК.1.2.4. Уочава и примерима аргументује основне поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевних дела из обавезне школске лектире.
2.СЈК.1.2.5. Уочава основне особине књижевности као дискурса и разликује га у односу на остале друштвене дискурсе.
2.СЈК.1.2.6. Наводи основне књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности и повезује их са делима и писцима из обавезне лектире школског програма.
2.СЈК.1.2.7. Анализира издвојене проблеме у књижевном делу и уме да их аргументује примарним текстом.
2.СЈК.1.2.8. Користи препоручену секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску) и доводи је у везу са књижевним текстовима предвиђеним програмом.
2.СЈК.1.2.9. На основу дела српске и светске књижевности формира читалачке навике и знања; схвата улогу читања у тумачењу књижевног дела и у изграђивању језичког, литерарног, културног и националног идентитета.

3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА
2.СЈК.1.3.1. Говори разговетно, поштујући ортоепска правила књижевног језика; примењује књижевнојезичку акцентуацију или упоређује свој акценат са књижевним и труди се да је с њим усклади; течно и разговетно чита наглас књижевне и неуметничке текстове; изражајно чита и казује лакше књижевноуметничке текстове; у званичним ситуацијама говори о једноставнијим темама из области језика, књижевности и културе користећи се коректним језичким изразом (тј. говори течно, без замуцкивања, поштапалица, превеликих пауза и лажних почетака, осмишљавајући реченицу унапред) и одговарајућом основном терминологијом науке о језику и науке о књижевности, прилагођавајући приликама, ситуацији, саговорнику и теми вербална и невербална језичка средства (држање, мимику,

гестикулацију); говори уз презентацију; има културу слушања туђег излагања; у стању је да с пажњом и разумевањем слуша излагање средње тежине (нпр. предавање) с темом из језика, књижевности и културе; приликом слушања неког излагања уме да хвата белешке.
2.СЈК.1.3.2. Говорећи и пишући о некој теми (из језика, књижевности или слободна тема), јасно структурира казивање и повезује његове делове на одговарајући начин; разликује битно од небитног и држи се основне теме; саставља једноставнији говорени и писани текст користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); уме укратко да опише своја осећања и доживљај књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава једноставнији књижевноуметнички текст и издваја његове важне или занимљиве делове; резимира једноставнији књижевни и неуметнички текст.
2.СЈК.1.3.3. У расправи или размени мишљења на теме из књижевности, језика и културе уме у кратким цртама да изнесе и образложи идеју или став за који се залаже, говори одмерено, ослања се на аргументе, у стању је да чује туђе мишљење и да га узме у обзир приликом своје аргументације; пише једноставнији аргументативни текст на теме из књижевности, језика и културе.
2.СЈК.1.3.4. Користи оба писма, дајући предност ћирилици; примењује основна правописна правила у фреквентним примерима и уме да се служи школским издањем Правописа; у писању издваја делове текста, даје наслове и поднаслове, уме да цитира и парафразира; саставља матурски рад поштујући правила израде стручног рада (употребљава фусноте и саставља садржај и библиографију); саставља писмо - приватно и службено, биографију (CV), молбу, жалбу, захтев, оглас; зна да попуни различите формуларе и обрасце.
2.СЈК.1.3.5. Има способност и навику да у различите сврхе (информисање, учење, лични развој, естетски доживљај, забава...) чита текстове средње тежине (књижевноуметничке текстове, стручне и научнопопуларне текстове из области науке о језику и књижевности, текстове из медија); примењује предложене стратегије читања.
2.СЈК.1.3.6. Разуме књижевни и неуметнички текст средње сложености: препознаје њихову сврху, проналази експлицитне и имплицитне информације, издваја главне идеје текста; прати развој одређене идеје у тексту; пореди основне информације и идеје из двају или више текстова.
2.СЈК.1.3.7. Критички промишља књижевни и неуметнички текст средње сложености: разликује објективну/веродостојну чињеницу од ауторове интерпретације; процењује (и то образлаже) да ли аутор неуметничког текста износи све потребне информације и да ли даје довољне и веродостојне доказе за то што тврди; процењује да ли је аутор текста неутралан или ангажован односно пристрастан, и образлаже своју процену; препознаје говор мржње, дискриминације, бирократски језик, и има изграђен негативан став према њима; уме у једноставним примерима да понуди алтернативу бирократском језику.
2.СЈК.1.3.8. Препознаје структуру, различите елементе, стилске одлике (експресивност, сликовитост, метафоричност) књижевног и неуметничког текста; препознаје конотативно значење речи у датом контексту и разуме сврху конотативног значења у књижевном и неуметничком тексту; одређује значење непознате речи на основу контекста и творбеног модела; разуме значај читања за богаћење лексичког фонда.

Следећи искази описују шта ученик зна и уме на **средњем нивоу** у свакој области.

1. Област ЈЕЗИК
2.СЈК.2.1.1. Има шира знања о језику уопште (која су битна својства језика); препознаје јединице и појаве које припадају различитим језичким нивоима/подсистемима; има основна знања о писму уопште; има основна знања о правопису уопште (етимолошки - фонолошки правопис; граматичка – логичка интерпункција; графема - слово); има основна знања о језицима у свету (језичка сродност, језички типови, језичке универзалије). Разуме основне принципе вођења дијалога; разуме појам говорног чина; разуме појам деиксе. Познаје одлике варијетета српског језика насталих на основу медијума и оних који су условљени социјално и функционално.
2.СЈК.2.1.2. Зна основне особине дијалеката српског језика; зна основна правила екавског и (и)јекавског изговора; у једноставнијим случајевима пребацује (и)јекавску реч у екавски лик и обрнуто. Смешта развој књижевног језика код Срба у друштвени, историјски и културни контекст.

2.СЈК.2.1.3. Познаје говорне органе и начин на који се гласови производе; зна да дели гласове по свим критеријумима; разуме појам фонеме; зна сва правила акценатске норме и уме да прочита правилно акцентовану реч; зна механизме фонолошки условљених гласовних промена (једначења сугласника по звучности и по месту творбе, сажимање и асимилацију вокала и губљење сугласника).
2.СЈК.2.1.4. Има шира знања о врстама и подврстама речи; уме да одреди облик променљиве речи и да употреби реч у задатом облику; познаје појам морфеме; дели реч на творбене морфеме у једноставнијим случајевима и именује те морфеме; познаје основне начине грађења речи; примењује норму у вези с облицима речи у мање фреквентним случајевима.
2.СЈК.2.1.5. Користи се свим синтаксичким могућностима српског језика; разликује безличне и личне реченице; анализира реченице грађене по различитим моделима; има шира знања о синтагми; препознаје основне врсте зависних предикатских реченица (типични случајеви); зна основно о напоредним односима, конгруенцији и негацији; разликује врсте независних предикатских реченица; разуме појам елипсе; има основна знања о употреби падежа и глаголских облика.
2СЈК.2.1.6. Има богат и уразноличен лексички фонд (укључујући и интелектуалну и интернационалну лексику и познавање најфреквентнијих интернационалних префикса и суфикса). Тај фонд употребљава у складу с приликом; види језик као низ могућности које му служе да изрази индивидуално искуство и усмерен је ка богаћењу сопственог речника; познаје хиперонимију/хипонимију, паронимију; разликује лексичке слојеве; познаје метонимију као лексички механизам.

2. Област КЊИЖЕВНОСТ
2.СЈК.2.2.1. Интерпретира књижевни текст увидом у његове интеграционе чиниоце (доживљајни контекст, тематско-мотивски слој, композиција, ликови, форме приповедања, идејни слој, језичко-стилски аспекти...).
2.СЈК.2.2.2. Познаје књижевнотеоријску терминологију и књижевнотеоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевних дела предвиђених програмом.
2.СЈК.2.2.3. Разликује методе унутрашњег и спољашњег приступа у интерпретацији књижевноуметничког и књижевнонаучног дела и адекватно их примењује приликом разумевања и тумачења ових врста дела.
2.СЈК.2.2.4. Уочава и образлаже поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевноуметничких и књижевнонаучних дела у оквиру школске лектире; процењује да ли је сложенији књижевнонаучни текст (аутобиографија, биографија, мемоари, дневник, писмо, путопис...) добро структуриран и кохерентан, да ли су идеје изложене јасно и прецизно; уочава стилске поступке у књижевноуметничком и књижевнонаучном тексту; процењује колико одређене одлике текста утичу на његово разумевање и доприносе тумачењу значења текста.
2.СЈК.2.2.5. Образлаже основне елементе књижевности као дискурса у односу на остале друштвене дискурсе (нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.).
2.СЈК.2.2.6. Приликом тумачења књижевноуметничких и књижевнонаучних дела из школског програма примењује знања о основним књижевноисторијским и поетичким одликама стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности.
2СЈК.2.2.7. Самостално уочава и анализира проблеме у књижевном делу и уме да аргументује своје ставове на основу примарног текста.
2.СЈК.2.2.8. Активно користи препоручену и ширу, секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску) у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела предвиђених програмом.
2.СЈК.2.2.9. На основу дела српске и светске књижевности развија читалачке вештине, способности и знања од значаја за тумачење и вредновање различитих књижевноуметничких и књижевнонаучних дела и за развијање језичког, литерарног, културног и националног идентитета; има изграђен читалачки укус својствен културном и образованом човеку.

3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

2.СЈК.2.3.1. Говори у званичним ситуацијама, јавно и пред већим аудиторијумом о темама из области језика, књижевности и културе, користећи се књижевним језиком и одговарајућом терминологијом; учествује у јавним разговорима са више учесника; процењује слушаоца односно аудиторијум и обликује свој говор према његовим потребама и могућностима; има потребу и навику да развија сопствену говорну културу; с пажњом и разумевањем слуша теже излагање (нпр. предавање) с темом из језика, књижевности и културе; слуша критички, процењујући говорникову аргументацију и објективност.
2.СЈК.2.3.2. Саставља сложенији говорени и писани текст (из језика, књижевности или слободна тема) користећи се описом, приповедањем и излагањем (експозицијом); у говореној или писаној расправи прецизно износи своје идеје и образлаже свој став; труди се да говори и пише занимљиво, правећи прикладне дигресије и бирајући занимљиве детаље и одговарајуће примере; уочава поенту и излаже је на прикладан начин; прецизно износи свој доживљај и утиске поводом књижевног или другог уметничког дела; сажето препричава сложенији књижевни текст и резимира сложенији књижевни и неуметнички текст на теме непосредно везане за градиво; пише извештај и реферат; примењује правописну норму у случајевима предвиђеним програмом.
2.СЈК.2.3.3. Има способност и навику да у различите сврхе (информисање, учење, лични развој, естетски доживљај, забава...) чита теже текстове (књижевноуметничке текстове, стручне и научнопопуларне текстове из области науке о језику и књижевности, текстове из медија); има изграђен читалачки укус својствен културном и образованом човеку; примењује сложене стратегије читања; бира стратегију читања која одговара сврси читања.
2.СЈК.2.3.4. Разуме сложенији књижевни и неуметнички текст: препознаје његову сврху; проналази експлицитне и имплицитне информације; издваја информације према задатом критеријуму; издваја главне идеје; прати развој одређене идеје; пореди информације и идеје из двају или више текстова да би разумео одговарајући значењски или стилски аспект према задатом критеријуму; анализира и тумачи оне системе мотивације који се у књижевном делу јављају при обликовању (карактеризацији) ликова и изградњи догађаја (због бољег и потпунијег разумевања значења књижевног дела); тумачи (на нивоу разумевања) текстове ослањајући се на други текст/текстове.
2.СЈК.2.3.5. Критички промишља сложенији књижевни и неуметнички текст: раздваја објективну чињеницу од ауторове интерпретације; процењује да ли је аутор текста неутралан или ангажован односно пристрастан, и образлаже своју процену; разликује експлицитне и имплицитне ауторове ставове; аргументовано вреднује да ли аутор сложенијег експозиторног или аргументативног текста погодног за обраду градива из језика и књижевности износи све потребне информације и да ли даје довољне и веродостојне доказе за то што тврди.
2.СЈК.2.3.6. Процењује да ли је сложенији неуметнички текст погодан за обраду градива из језика и књижевности добро структуриран и кохерентан, да ли су идеје изложене јасно и прецизно; уочава стилске поступке у овим текстовима; процењује колико одређене одлике текста утичу на његово разумевање.

Следећи искази описују шта ученик зна и уме на **напредном нивоу** у свакој области.

1. Област ЈЕЗИК

2.СЈК.3.1.1. Разуме да постоји тесна веза између језика и мишљења; јасан му је појам категоризације; познаје конверзационе максиме (квалитета, квантитета, релевантности и начина); разуме појам информативне актуализације реченице и зна како се она постиже; јасан му је појам текстуалне кохезије.
2.СЈК.3.1.2. При подели речи на слогове позива се на правила; акцентује једноставније примере.
2.СЈК.3.1.3. Има детаљнија знања о морфологији у ужем смислу и творби речи у српском језику (дели реч на творбене морфеме у сложенијим случајевима и именује те морфеме).
2.СЈК.3.1.4. Има детаљнија знања о употреби падежа и глаголских облика; уме да анализира компликованије реченице грађене по различитим моделима; познаје специјалне независне реченице; познаје различита решења у вези с конгруенцијом.
2.СЈК.3.1.5. Има основна знања о речницима и структури речничког чланка.

2. Област КЊИЖЕВНОСТ

2.СЈК.3.2.1. Чита, доживљава и самостално тумачи књижевноуметничка и књижевнонаучна дела из обавезног школског програма, као и додатне (изборне) и факултативне књижевноуметничке и књижевнонаучне текстове; током интерпретације поуздано користи стечена знања о стваралачком опусу аутора и књижевноисторијском контексту.

2.СЈК.3.2.2. Влада књижевнотеоријском терминологијом и теоријска знања адекватно примењује у тумачењу књижевноуметничких и књижевнонаучних дела која су предвиђена школским програмом и других дела ове врсте различитих жанрова, изван школског програма.

2.СЈК.3.2.3. У процесу тумачења књижевноуметничког и књижевнонаучног дела, одабира, примењује и комбинује адекватне методе унутрашњег и спољашњег приступа.

2.СЈК.3.2.4. Уочава и тумачи поетичке, језичке, естетске и структурне особине књижевноуметничких и књижевнонаучних текстова у оквиру школске лектире и изван школског програма; процењује и пореди стилске поступке у наведеним врстама текстова.

2.СЈК.3.2.5. Разуме основне елементе књижевности као дискурса (пореди нпр. присуство/одсуство приповедача, приповедни фокус, статус историјског и фиктивног итд.) у односу на остале друштвене дискурсе и та сазнања употребљава у тумачењу књижевних дела.

2.СЈК.3.2.6. Приликом тумачења и вредновања књижевноуметничких и књижевнонаучних дела примењује и упоређује књижевноисторијске и поетичке одлике стилских епоха, праваца и формација у развоју српске и светске књижевности.

2.СЈК.3.2.7. Самостално уочава и тумачи проблеме и идеје у књижевном делу и своје ставове уме да аргументује на основу примарног текста и литерарнофилолошког контекста.

2.СЈК.3.2.8. У тумачењу књижевног дела критички користи препоручену и самостално изабрану секундарну литературу (књижевноисторијску, критичку, аутопоетичку, теоријску).

2.СЈК.3.2.9. На основу дела српске и светске књижевности (у обавезном и сопственом избору) и секундарне литературе шири читалачка знања, примењује стратегије читања које су усаглашене са типом књижевног дела и са читалачким циљевима (доживљај, истраживање, стваралаштво); развија језички, литерарни, културни и национални идентитет.

3. Област ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

2.СЈК.3.3.1. Дискутује о сложеним темама из језика, књижевности и културе; дискутује о смислу и вредностима књижевних текстова и о сврси и вредностима неуметничких текстова користећи стручну терминологију.

2.СЈК.3.3.2. Излаже (у званичним ситуацијама, јавно и пред већим аудиторијумом) и пише о темама из области језика, књижевности и културе; има развијене говорничке (ораторске) вештине; претпоставља различите ставове аудиторијума и у складу с тим проблематизује поједине садржаје; препознаје и анализира вербалну и невербалну реакцију саговорника односно аудиторијума и томе прилагођава свој говор; слушајући говорника, процењује садржину и форму његовог говора и начин говорења.

2.СЈК.3.3.3. Композиционо и логички складно пише стручни текст на теме из књижевности и језика, као и новински чланак.

2.СЈК.3.3.4. Организује, класификује, уопштава и на сличан начин обрађује информације из књижевних и неуметничких текстова на основу задатог и/или самостално постављеног критеријума.

2.СЈК.3.3.5. Продубљено критички промишља сложенији текст: процењује колико сложенији експозиторни текст успешно преноси информације публици којој је намењен, уочавајући које информације недостају; издваја доказну грађу на којој аутор аргументативног текста заснива своје ставове и одређује средства којима их износи; запажа ауторове грешке у закључивању и сл.

2.СЈК.3.3.6. Процењује стилске поступке у књижевном и неуметничком тексту; пореди стилске поступке у два сложена текста (или више њих); тумачи њихову улогу у остваривању естетских и значењских одлика наведених врста текстова.

2.СЈК.3.3.7. Изграђује свест о себи као читаоцу - развија читалачку ауторефлексију (разуме улогу читања у сопственом развоју; има развијену, критичку свест о својим читалачким способностима...).

Разред	**Први**
Недељни фонд часова	**3 часа**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА/ОБЛАСТ** **и кључни појмови садржаја**
– разуме језик као систем и разликује основне науке о језику; – препозна особине књижевних језика пре реформе Вука Караџића; – разликује књижевни (стандардни) језик од дијалекта; – разликује дијалекте српског језика и екавски и ијекавски изговор; – разликује глас, фонему и графему; – класификује гласове према основним критеријумима; – одреди границу слога у типичним случајевима; – препозна гласовне алтернације и примени нормативна решења у вези с њима; – примени основна правила акценатске норме; – објасни појам и значај књижевности као уметности речи и утврди њене сличности/разлике у односу на друге уметности и области културе; – тумачи књижевно дело са разумевањем његових жанровских карактеристика и књижевноисторијског контекста, користећи у анализи структурне и стилистичке елементе дела и употребљавајући секундарне изворе; – истражи и објасни стваралачку улогу мита у књижевности; – вреднује одлике античког епа, библијског стила и представе света; – повеже знања из историје и историје уметности старог века (сумерско-вавилонске, хебрејске, хеленске) са књижевним стваралаштвом тог раздобља; – поткрепљује примерима основне одлике народне књижевности (класификација, варијантност, формулативност); – анализира композиционе и стилистичке одлике народне бајке и вреднује поруке у односу на властито читалачко и интермедијално искуство; – препозна одлике средњовековне књижевности и испита њен значај за српску културу; – образложи на примерима важност свеукупног културног заокрета који се догодио у епохи хуманизма и ренесансе; – наведе главне мотиве, тематику и стилске одлике репрезентативних књижевних дела хуманизма и ренесансе и покаже разлике и сличности у односу на античку и средњовековну књижевност/културу; – издвоји мотиве везане за музику у анализи књижевног дела; – објасни улогу музике у тематском или формалном уобличавању књижевног дела; – примени одговарајућа правописна правила; – правилно распореди грађу при писању састава; – препозна некњижевни акценат и облик речи у свакодневној комуникацији и у говору јунака у драмским уметничким формама, а потом га исправља у сопственом говору; – чита с разумевањем књижевне и остале типове текстова.	**ЈЕЗИК** **Општи појмови о језику**. **Историја књижевног језика код Срба.** **Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора.** **Фонетика (са фонологијом и морфофонологијом)**. **Прозодија.** **КЊИЖЕВНОСТ** **Књижевност као уметност речи.** **Читање и проучавање књижевности.** **Књижевни родови и врсте.** **Књижевност старог века.** **Народна књижевност.** **Средњовековна књижевност.** **Хуманизам и ренесанса.** **ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА** **Правопис.** **Усмено и писано изражавање.**

Разред	**Други**
Недељни фонд часова	**3 часа**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА/ОБЛАСТ** **и кључни појмови садржаја**
– објасни развојне карактеристике српског књижевног језика од реформе Вука Караџића до данас; – објасни разлику између етимолошког и фонолошког правописа; – напише текст, примењујући форме и обележја публицистичког и административног стила; – објасни појам морфеме и разликује граматичку од творбене анализе речи (творбену основу и наставак и граматичку основу и наставак); – примени системска знања о врстама и подврстама речи и њиховим граматичким категоријама;	**ЈЕЗИК** **Историја српског књижевног језика.** **Функционални стилови српског књижевног језика.** **Морфологија у ужем смислу.** **КЊИЖЕВНОСТ**

– наведе и објасни друштвено-историјске околности које су утицале на појаву барока у српској култури; – упореди стилска средства барока са уметничким средствима претходних епоха (праваца); – одреди друштвени и културолошки значај просветитељских идеја, посебно у српској култури; – објасни утицај романтизма на формирање националног идентитета; – састави табелу са најзначајнијим представницима романтизма, њиховим делима и одликама; – упореди стилске карактеристике европског и српског романтизма; – утврди разлике у приступу стварности романтизма и реализма: – упореди и примерима илуструје књижевне одлике дела која припадају реализму; – дискутује о повезаности музике и књижевности у романтизму и реализму; – протумачи и вреднује посебности књижевних јунака и јунакиња реализма (проблем рода, идентитета, класне раслојености); – анализира и упореди издвојене проблеме у књижевним делима која припадају различитим епохама; – примени правописна решења у вези са писањем скраћеница; – примени основна типографско-правописна решења у вези са куцаним текстом (размак и штампарски типови слога); – учествује у јавним разговорима са више учесника (на теме из области језика и књижевности); – обликује свој говор према ситуацији и примени књижевнојезичку норму; – састави сложенији текст, користећи се описом и приповедањем.	**Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској књижевности.** **Просветитељство и класицизам у српској књижевности.** **Романтизам у европској и српској књижевности.** **Реализам у европској и српској књижевности.** **ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА** **Правопис.** **Усмено и писано изражавање.**

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**3 часа**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршетку другог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА/ОБЛАСТ и кључни појмови садржаја**
- препозна најважније типове творбе у српском језику – извођење, слагање, комбиновану творбу и претварање; - разликује значењске односе међу речима; - препозна лексичке механизме – метафору и метонимију; - разликује типове лексике с обзиром на порекло (народне речи, црквенословенске речи и позајмљенице) и сферу употребе (историзми, архаизми, неологизми, термини); - разликује некњижевну лексику од књижевне; - препозна и правилно користи устаљене изразе (фразеологизме); - разликује синтаксичке јединице и познаје све типове реченичних чланова; - препозна особине разговорног стила, посебно оне које га разликују од осталих стилова;	**ЈЕЗИК** **Творба речи.** **Лексикологија.** **Синтакса.** **Стилистика.** **Функционални стилови српског књижевног језика.**
- систематизује усвојена знања о књижевности, процењује сопствену успешност, идентификује тешкоће и, уколико их има, утврђује план за њихово превазилажење; - наведе и објасни друштвено-историјске околности које су довеле до појаве симболизма и естетике ларпурлартизма; - упореди српску књижевност модерне са европском и одреди њене специфичности; - наведе примере декаденције у касној фази српске модерне; - повеже појаве у књижевности са друштвено-историјским околностима; - образложи утицај друштва на појаву ангажоване књижевности; - објасни везу између џеза као музике која одређује епоху и књижевних дела инспирисаних том музиком;	**КЊИЖЕВНОСТ** **Модерна у европској и српској књижевности.** **Међуратна и ратна књижевност.**

- повеже формалне одлике књижевног дела (форма, тип приповедања, стилска средства) и његово значење;	
- правилно пише цртицу у полусложеницама када су у једном реду и када се деле на крају реда; - примењује основна правила транскрипције имена из страних језика; - говори јавно и пред већим аудиторијумом о темама из језика, књижевности и културе; - саслуша туђе мишљење и узме га у обзир приликом своје аргументације; - активно учествује у јавној дебати – припреми се за дебату, аргументовано излаже и изведе закључке; - напише састав на тему из језика и књижевности, уважавајући начела правописа и језичке норме.	**ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА** **Правопис.** **Усмено и писано изражавање.**

Разред	**Четврти**
Недељни фонд часова	**3 часа**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршетку четвртог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА/ОБЛАСТ** **и кључни појмови садржаја**
- разликује основна значења и функције падежа; - разликује све типове независних предикатских реченица и препозна специјалне независне реченице; - разликује напоредне односе међу речима, синтагмама и реченицама; - препозна различите врсте зависних реченица; - правилно употреби и препозна значења личних глаголских облика; - препозна у тексту и наведе особине књижевноуметничког и научног стила; - процени поузданост података које преузима са интернета при писању текста научним стилом; - покаже основна општелингвистичка знања о еволуцији језика и сродности између неких језика;	**ЈЕЗИК** **Синтакса.** **Стилистика.** **Општа лингвистика.**
- утврди тематске, идејне, језичке, композиционе и жанровске особине књижевног текста; - протумачи књижевни текст стављајући га у одговарајући културноисторијски контекст; - користи књижевнотеоријске термине у тумачењу књижевног дела; - постави проблемско питање у вези са књижевноуметничким делом, износи суд о њему и аргументује свој суд; - повеже одређене теорије (егзистенцијализам, теорија рецепције/отовореног дела) са књижевноуметничким текстом; - препозна интертекстуалност; - самостално бира књижевна дела изван програма ослањајући се на стечена знања и усвојене вредности; - повеже историјске, религијске, политичке теме у делима која обрађује са изградњом или преиспитивањем националног идентитета у њима; - расправља о елементима родне осетљивости у делима која обрађује; - објасни везу између друштвених кретања у другој половини 20. века, стварања нових музичких праваца и њиховог одраза у књижевности;	**КЊИЖЕВНОСТ** **Послератна и савремена књижевност.**

- правилно користи знаке интерпункције (тачку, запету, тачку са запетом, упитник, узвичник, две тачке, три тачке, црту, заграду, наводнике); - говори јавно и пред већим аудиторијумом о темама из језика, књижевности и културе; - напише састав на тему из језика и књижевности, уважавајући начела правописа и језичке норме.	**ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА** **Правопис.** **Усмено и писано изражавање.**

Настава и учење Српског језика и књижевности треба да допринесу развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове којима се чува национална и светска културна баштина; буду оспособљени за живот у мултикултуралном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, важним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

Квалитет и трајност знања, умења, вештина и ставова ученика умногоме зависе од принципа, облика, метода и средстава који се користе у процесу учења. Због тога савремена настава српског језика и књижевности претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовања и уважавања дидактичких принципа (посебно: свесне активности ученика, научности, примерености, поступности, систематичности и очигледности), као и адекватну примену оних наставних облика, метода, поступака и средстава чију су вредност утврдиле и потврдиле савремена пракса и методика наставе и учења српског језика и књижевности (пре свега: разни видови организације рада и коришћење комуникативних, логичких и стручних (специјалних) метода примерених садржајима обраде и могућностима ученика). Избор одређених наставних облика, метода, поступака и средстава условљен је, пре свега, исходима које треба остварити, а потом и садржајима који ће помоћи да се прописани исходи остваре.

Редовна настава и учење Српског језика и књижевности изводи се у специјализованим учионицама и кабинетима за овај предмет, који треба да буду опремљени у складу са нормативима. Делимично, она се организује и у другим школским просторијама (библиотеци-медијатеци, читаоници, аудиовизуелној сали и сл.).

У настави Српског језика и књижевности користе се одобрени уџбеници и приручници, као и библиотечко-информацијска и информатичка грађа, значајна за систематско оспособљавање ученика за самостално коришћење разних извора сазнања у настави и ван ње.

Дистрибуција часова по разредима. Области Језик, Књижевност и Језичка култура треба да чине предметну целину, да се прожимају и употпуњују. Стога је препоручени број часова само оквиран. Пажљивим планирањем наставе и учења које треба да доведу до остварености предвиђених исхода за све три области, наставник ће сам, уз праћење резултата ученика, распоређивати број часова.

Први разред: за област Језик 21, за Књижевност 69, а за Језичку културу 25.

Други разред: за област Језик 28, за Књижевност 58, а за Језичку културу 19.

Трећи разред: за област Језик 23, за Књижевност 60, а за Језичку културу 22.

Четврти разред: за област Језик *19*, за Књижевност 66, а за Језичку културу 14.

ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРВИ РАЗРЕД

ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за први разред средњих музичких школа у области *Језик* организован је у пет области и усклађен са исходима учења за овај разред, а према описима стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине *Језик* су: *Општи појмови о језику, Историја књижевног језика код Срба, Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора, Фонетика (са фонологијом и морфофонологијом)* и *Прозодија.* Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова.

Општи појмови о језику.

У оквиру ове теме ученици треба да стекну основна знања о језику као друштвеној појави и језику као систему знакова. Ова општа знања, поред своје општеобразовне вредности и значаја за олакшавање и побољшавање наставе српског језика, треба да послуже и лакшем савладавању градива из страних језика. Ученике треба упознати са основним наукама које се баве језиком (лингвистика, фонетика, фонологија, морфологија, творба речи, синтакса, лексикологија, стилистика).

Историја књижевног језика код Срба.

У оквиру ове теме ученици упознају почетке словенске писмености и стварање старословенског језика, као и књижевне језике код Срба до 19. века: српскословенски језик, рускословенски језик, славеносрпски језик. У оквиру ове теме наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности, пре свега са текстовима средњовековне књижевности, указујући на језичке особине у њима.

Дијалекти српског језика екавског и ијекавског изговора.

Ученике треба упознати са основним одликама српских дијалеката: шумадијско-војвођанског, источнохерцеговачког, косовско-ресавског, призренско-тимочког и зетско-рашког. Основне одлике дијалеката треба повезати са одговарајућим књижевним делима и/или филмским остварењима (нпр., за илустрацију призренско-тимочког дијалекта могу се узети одломци из одговарајућег књижевног дела, инсерти из филма и сл.). Такође је потребно нагласити разлику између књижевног (стандардног) језика и дијалеката. Ученике треба упознати са основним разликама између екавског и ијекавског изговора и како да у једноставнијим случајевима пребаце екавску реч у ијекавски лик и обрнуто. Нарочито је потребно нагласити да су екавски и ијекавски изговор равноправни изговори српског књижевног језика. И у овом случају је потребно упутити на књижевна дела која су писана екавским/ијекавским изговором (нпр. у *Диоби Јакшића* некада се јавља облик *бијела*, а некад *б'јела*, а такви примери се могу повезати и са питањима слога/стиха, и са питањима рефлекса *јата*).

Фонетика (са фонологијом и морфофонологијом).

Ученике треба упознати са улогом говорних органа при изговору гласова (направити корелацију са наставним садржајима биологије). Поновити поделу гласова српског језика по месту изговора и обрадити поделу по начину изговора. Указати на основне одлике фонолошког система српског књижевног језика. Поновити одлике слога и правила о подели речи на слогове проширити фонетском и семантичком границом слога. Опис артикулације гласова у српском језику треба поредити са изговором гласова у страном језику познатом ученицима (нпр. назални гласови у српском и француском, лабијализовани вокали у српском и немачком и сл.). Такође, ученицима треба скренути пажњу на важност правилне артикулације гласова у говору.

Поновити све гласовне алтернације обрађене у основној школи и обрадити асимилацију и сажимање самогласника, покретне вокале, промену *о* у *е* и превој вокала. С обзиром на то да су ученици основна знања о већини гласовних алтернација већ стекли на основношколском нивоу, нарочиту пажњу треба посветити нормативним решењима, и то у оним случајевима где се најчешће греши. На пример: *предшколски, претчас, одељење, изузеци, тачки, гледалаца* и сл.

Прозодија.

Са ученицима обновити и проширити знања о акценатском систему српског књижевног језика и основним правилима о распореду акцента и постакценатских дужина. Знања о акценатском систему српског језика треба да буду применљива, тј. треба да допринесу да ученици боље и потпуније усвоје књижевнојезичку норму и да побољшају своје изражајне способности. У срединама где се не говори књижевним језиком треба оспособљавати ученике за примену правила о контрастирању акценатског система. На пример, у косовско-ресавској зони краткосилазни акценти се преносе на претходни слог и мењају квалитет (*ливада, мотика, субота* и сл.); на месту где је у дијалекту дугосилазни акценат, у књижевном језику се акценат помера на претходни слог мењајући и квантитет и квалитет, а на месту где је у дијалекту био дугосилазни акценат, у књижевном језику остаје неакцентована дужина (*девојка, војник, кромпир* и сл.). У вези са распоредом акцената и акценатским целинама ученике упознати са проклитикама и енклитикама.

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Програм за први разред средњих музичких школа у сегменту *Књижевност* организован је у седам области/тема и усклађен с исходима учења за овај разред (а према описима стандарда ученичких постигнућа) и садржи обавезни и изборни део.

Књижевност као уметност речи.

Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученици ће се упознати са појмом и врстама уметности, спознаће књижевност као уметности речи и моћи ће да је упореде са другим уметностима. Препорука је да се упореде различита средства изражавања (реч, тон, звук, облик...). Ову област ученици ће моћи да разумеју читањем одломка из **Андрићеве беседе** приликом доделе Нобелове награде за књижевност.

Изборни садржаји. По избору, могу да читају и текст **Горана Петровића „О причи и причању“**. Као пример за псеудохронику и запис – прелазни жанр између документарног/научног и уметничког казивања, може послужити књига ***Записи са дунавског песка*** **Светлане Велмар Јанковић**. По избору може се обрадити и **Кишово** дело ***Рани јади***, из аспекта теме о одрастању.

Читање и проучавање књижевности.

Обавезни садржаји. Ова тема треба да повеже ученицима познати приступ књижевном делу са наукама о књижевности. Уводе се и појам и врсте науке о књижевности (књижевност као предмет теорије књижевности, историје

књижевности и књижевне критике). Ученици се упознају са примарним и секундарним изворима за проучавање књижевног дела.

Књижевни родови и врсте.

Обавезни садржаји. Систематизују се и, на примерима, обнављају и проширују знања стечена у основној школи: лирска песма, епска песма, уметничка приповетка, новела, роман. Одлике сваког књижевног рода и књижевне врсте ученици ће савладати обрадом следећих дела на часу: **лирска поезија XX и XXI века** (једна песма по избору наставника и ученика); ***Бановић Страхиња*, народна епска песма; Лаза Лазаревић: *Први пут с оцем на јутрење*; Антон Павлович Чехов: *Туга*; Добрило Ненадић: *Доротеј*.**

Књижевност старог века.

Обавезни садржаји. Ученици се упознају са значајем и вредностима књижевности старог века, њеним одликама и доприносу културној баштини. Важно је повезати знања из историје и историје уметности са књижевним стваралаштвом старог века. Предвиђено је да читањем одломка епа ***Еп о Гилгамешу*** разумеју етичке и религијске принципе сумерско-вавилонске културе и универзалну вредност тема које се овим епом покрећу – потрага за вечним животом, борба добра и зла, искушење, храброст, пријатељство, а које важе и данас.

Ученици треба да се упознају са књижевним аспектима Библије, читањем „**Легенде о потопу“** из „Прве књиге Мојсијеве“ у *Старом завету* и одломка из „**Јеванђеља по Матеју“** из *Новог завета*. Анализом ових текстова постиже се разумевање улоге мита као основе за уметничко обликовање приче и, с друге стране, као основе за изградњу вере и религијског система веровања. Иронијско сагледавање савремених тоталитарних образаца разобличавањем библијских текстова ученици ће савладати читањем одломка **„Чудо у Јабнелу“** из романа ***Време чуда*** **Борислава Пекића**. Истовремено ученици се упознају са карактеристикама легенде и јеванђеља као облика књижевног текста.

Одломци грчког античког епа ***Илијада*** (одломци из првог и шестог певања: инвокација, сусрет Хектора и Андромахе, и други по избору) треба да покажу ученицима улогу мита у стварању књижевног дела и формирања моралних обележја заједнице, као и механизме формирања епске ратничке слике света и љубавног заплета као мотивацијског полазишта за изградњу целе епске структуре. Разумевање мита и његово гранање у уметничкој књижевности треба да се покаже на примеру античке трагедије ***Антигона***. Ова трагедија је и основ на којем ученици треба да науче одлике ове драмске врсте (структура трагедије – 5 етапа трагичке радње, узвишени, херојски ликови као носиоци највишег моралног идеала, значење трагичке кривице као високе морале дилеме).

Народна књижевност.

Обавезни садржаји. Ученици се упознају са одликама и својствима народне књижевности и упућују се у класификацију и структуру књижевних врста народне књижевности. Приликом обраде **лирске митолошке народне песме по избору**, ставити акценат при анализи на филозофску и антрополошку димензију стихова. Обрадом епских народних песама – ***Комади од различнијех косовскијех пјесама***, ***Диоба Јакшића*** и ***Ропство Јанковић Стојана*** ученици треба да стекну сазнања о историјским кретањима на овим просторима и начину на који су вредности сваке од тих епоха изражене епским десетерачким стихом. Културолошки, морални, емоционални и обичајни аспекти треба да буду тежиште при анализи народне баладе ***Хасанагиница***. Приликом обраде **српске народне бајке по избору** и **народне бајке словенских или других народа** могуће је поредити мит и бајку.

Изборни садржаји. Веза народне књижевности и музике може се успоставити обрадом **Мокрањчевих записа** народних напева и песама из Вукове прве књига *Српских народних пјесама* чиме је Мокрањац настојао да у ***Руковетима*** овековечи најизузетније изданке народног стваралаштва: у 5. руковети „Преча љуба него сеја“ (са почетним стихом „Ој за гором“) и „Стидно момче и милостива девојка“ (са почетним стихом „Вишњичица род родила“); у 12. руковети са Косова, „Гајтан и девојка“ (са почетним стихом „Седи мома на пенџеру“); у 13. руковети из „Моје домовине“ – „Несрећна девојка“ (са почетним стихом „Девојка јунаку прстен повраћала“) – љубавне песме; у 2. руковети митолошка песма „Изједен овчар“ (са почетним стихом „Осу се небо звездама“). Треба имати у виду да је Мокрањац врло слободно користио Вукове стихове, скраћивао, сажимао строфе, мењао поједине речи и изразе прилагођавајући их својој замисли. Наведене песме налазе се у првим штампаним Вуковим збиркама – *Малој простонародној славеносербској пјеснарици* из 1814. (5. руковет) и *Народној српској пјеснарици* из 1814. године (2, 12. и 13. руковет).

Средњовековна књижевност.

Обавезни садржаји. Потребно је на почетку ученике упознати са историјским и културним контекстом у којем настаје српска књижевност у средњем веку. Обрадом дела предвиђених програмом указати ученицима на уметничке/литерарне вредности српске средњовековне књижевности и упознати их са особинама и књижевним врстама средњовековне књижевности: житије као књижевну врсту треба да разумеју обрадом одломка из ***Житија Светог Симеона*** **Светог Саве** као и из одломка из **Теодосијевог *Житија Светог Саве*** **„Бег у Свету Гору“**. Обрадом ових одломака ученици ће се упознати са историјским и биографским околностима ових великих личности наше културе, али и са приповедачким потенцијалом житија као праузора за настанак српског романа у каснијим епохама.

Специфичне облике поезије настајале у средњем веку ученици ће разумети обрадом ***Похвале кнезу Лазару*** **монахиње Јефимије** и ***Слово љубве*** **Деспота Стефана Лазаревића**

Изборни садржаји. Пожељно је показати утицаје средњовековне књижевности на двадесетовековну као и везе историје, културе, мотива и тематских кругова упоредном обрадом романа ***Доротеј*** и дела средњовековне књижевности. Дијалог књижевних епоха се лако може успоставити читањем песме **„Јефимија“ Милана Ракића** и збирке песама ***Усправна земља*** **Васка Попе**. За боље разумевање читавог контекста средњовековне књижевности ученицима може да буде корисна књига ***Културна историја Срба*** **Јована Деретића**, односно њени одломци о владарима из породице Немањића.

Хуманизам и ренесанса.

Обавезни садржаји. Потребно је упознати ученике са епохом **х**уманизма и ренесансе и њеним значајем за развој европске културе и цивилизације. Ученицима треба да буду јасне основне филозофске и естетске идеје ове епохе, па би поред најзначајнијих представника књижевности требало да се упознају и са најзначајнијим представницима ликовне и музичке уметности. Обрадом одломака из **„Пакла“ Дантеа Алигијерија** ученици треба да разумеју принцип хришћанског, религијског концепта односа добра, зла, награде и казне и његове обраде у књижевности. Ренесансни мотив идеалне женске лепоте и идеалне љубави ученици ће разумети кроз обраду избора песама из ***Канцонијера*** **Франческа Петрарке.** Читањем одломака из ***Дон Кихота*** (предговор, прво, седмо и осмо поглавље) ученици ће моћи да уоче критички однос према традицији средњовековног витешког романа која му претходи, моделе авантуристичког романа, низања епизода, облике хумора и пародије, што све представља основу за развој потоњег модерног европског романа (у каснијим епохама). Приликом тумачења направити везу са музичким уобличењем овог дела кроз истоимени балет Маријуса Петипа по музици Лудвига Минкуса. **Шекспирова трагедија *Ромео и Јулија*** треба да покаже како се мотив трагичне љубави обрађује кроз драму и да упознају ученике са специфичностима ренесансног живота у италијанским градовима. Такође, приликом тумачења и овог дела треба успоставити везу са истоименим балетом Сергеја Прокофјева. Одјек италијанске ренесансне књижевности у књижевности старог Дубровника може да се прати обрадом комедије ***Новела од Станца*** **Марина Држића**. Потребно је да ученици разумеју да је књижевност старог Дубровника настајала на народном језику који су говорили словенски становници ове историјски независне територије, који су били и католичке и православне вероисповести.

Изборни садржаји. За шире разумевање ренесансне културе и књижевности ученици могу изборно обрадити приче из ***Декамерона*** **Ђованија Бокача** (оквирна прича и друге по избору). Ученици заинтересовани за дубровачку књижевност могу читати **избор из поезије дубровачких песника** (Џоре Држић, Шишко Менчетић) или **комедију Марина Држића *Дундо Мароје*** (у целини или у одломцима).

Изборни садржаји: Књижевност и музика

Веза књижевности и музике може се обрадити читањем одломака о музици и уметности из романа ***Пролеће Ивана Галеба*** **Владана Деснице,** романа ***Чајковски*** **Нине Берберове** и ***Неми пијаниста*** **Паоле Каприоло**, и у приповеци **Џона Апдајка „Музичка школа“**, као и **Моцартових *Писама***, чиме се уједно ученици упознају са псеудокњижевним жанром писма. Размишљање о феномену Битлса у књизи ***Битлси – револуција у глави*** Јана Макдоналда пружа могућност разумевања другачијег приступа музици и њеном односу са поп културом. Дело **Фридриха Ничеа *Рођење трагедије из духа музике*** пружа могућност за сагледавање корелативног односа уметности и мита. Плес као тематска и композициона инспирација у књижевности може се препознати у причи аргентинског писца **Хулија Кортасара „Танго повратка“**.

Области/теме из књижевности прате одговарајући садржаји: књижевна дела за обраду и изборни садржаји.

Све што се чита и обрађује у настави књижевности, сматра се лектиром. Дела за која је потребно више времена ученицима да их прочитају, посматрају се као домаћа лектира. За њено читање потребно је оставити више времена да би се ученици активно укључили у наставну интерпретацију на часовима српског језика и књижевности. Уз помоћ задатака за истраживачко читање и дугорочнијих пројеката читања, ученици ће се поузданије припремати за рад на часу, што ће погодовати и остваривању наставног принципа економичности.

Проширују се знања о књижевнотеоријским појмовима који су обрађивани у основној школи и уводе се нови појмови. Обрађивани појмови добијају нови историјски контекст, а нови појмови уводе се како би се оснажила рецептивна способност. Програм наставе и учења српског језика и књижевности предвиђа обраду или утврђивање књижевнотеоријских појмова током читавог четворогодишњег школовања, у складу са Стандардима.

Од 105 часова на којима се током године реализује настава, предлаже се да се на 69 часова обрађују, утврђују и систематизују садржаји из књижевности. Поред обавезног дела програма, у складу са динамиком рада, наставник бира 6-8 дела из изборног садржаја.

Потребно је вршити повезивање наставних садржаја из књижевности са садржајем из језика (нпр., кад је реч о историји језика, повезано ће се читати и тумачити следећи текстови: **Црноризац Храбар, *Слово о писменима*** и ***Запис***

Глигорија дијака у *Мирослављевом јеванђељу*, са текстовима средњовековне књижевности). Још једна препорука за наставника односи се на компаративно повезивање и тумачење текстова који долазе из различитих историјских, културних и жанровских оквира (нпр. поређење овдашње епске традиције са сумерско-вавилонском, хеленском, словенским, итд; поређење структурних и мотивских конституената епских песама, епова, народних бајки и библијских предања, итд). Посебну пажњу наставник би требало да обрати и на осветљавање разноврсности веза које се успостављају између канонских дела националне и светске књижевности и наглашених савремених форми уметничког израза и презентације (савремени роман, драмски текст; филм, анимирани филм, стрип, позоришна представа, историјско-образовни садржаји на телевизији и интернету, итд)

Тумачење књижевног дела може се остварити и планирати за обраду на различитим нивоима (осврт, приказ, интерпретација).

Ученици се обучавају за активну примену свих врста и видова читања (доживљајно, истраживачко, изражајно и интерпретативно, гласно читање, читање с белешкама, читање у себи), а пре свега за помно читање, читање с уживљавањем и разумевањем уз вредновање књижевног дела.

Поред читања, као прворазредне стваралачке активности, у настави се организују и одговарајуће стваралачке активности поводом обраде књижевних дела. Посредством њих шири се интересовање ученика за књижевност, књижевна дела и ауторе, продубљују се и надопуњују читалачка интересовања и усавршавају читалачке компетенције. Стваралачке активности реализују се као усмена продукција (говорне вежбе, дискусије, разговори, монолози, рецитовање и казивање), писмена продукција (писање есеја, радова, домаћих задатака) и комбинована продукција (реферисања и презентације).

Изборни садржаји допуњавају обавезни део програма – нека предложена дела представљају допуну за разумевање одређене епохе, нека дела чине симболички дијалог књижевних епоха, а посебан избор представљају дела која указују на везу музике и књижевности.

Вредновање напретка ученика је континуирано и систематично. Вреднује се активност ученика током припремне фазе рада и током рада на часу, учешће у раду приликом тумачења дела, учесталост јављања, квалитет одговора, оригиналност и аргументовање ставова, уважавање гледишта других ученика и другачијих виђења, однос према раду, способност примене теоријских знања у конкретним радним околностима. Вредновање обухвата и писмено изражавање. У сврху вредновања може бити планирано и тестирање, како би се стекао непосредан увид у текућа знања ученика.

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Програм за први разред средње музичке школе у области *Језичка култура* организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне). Припрема за израду писменог задатка, сама израда и исправка писменог задатка подразумевају укупно 12 часова, по три за сваки писмени.

Правопис.

Ученике треба упознати са основним принципима правописа српског књижевног језика. Подсетити ученике на начине коришћења Правописа и правописних приручника и практично показати њихову употребу. Поновити и проширити знања о писању великог слова (писање устаљених атрибута и титула као делова имена, писање назива разних манифестација, грађевина, споменика, докумената, закона, уметничких дела и сл.).

Указати на правила о преношењу речи у нови ред и поставити разлику у односу на поделу речи на слогове. У вези са овом лекцијом обрадити и писање цртице. У вези са градивом везаним за проклитике и енклитике, упутити ученике на правило одвојеног писања спојева предлог + заменица (са мном; преда мном и сл.) и на правило да се енклитика не пише иза паузе. Указати на правописна решења у вези са гласовним променама и писањем сугласника *ј* и *х*.

Усмено и писано изражавање.

Вештина читања с разумевањем подразумева читање књижевних и осталих типова текстова (публицистичких, различитих типова енциклопедија и сл.) уз препознавање експлицитних и имплицитно датих информација у тим текстовима и откривања узрочно-последичних веза међу елементима садржаја.

Са ученицима вежбати систематично усмено излагање на задате теме. Водити рачуна о правилном говору (правилан изговор гласова, правилно акцентовање).

У расправи и размени мишљења на задате теме упућивати ученике да се ослањају на аргументе, али и да буду у стању да чују туђе мишљење и да га узму у обзир приликом своје аргументације.

Реализација наставе и учења језика и језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности.

Приликом обраде садржаја из језика препоручује се:

- уочавање језичких појава у одговарајућим примерима уз ослањање и на језичко осећање ученика;
- примена граматичких правила;

- увежбавање;
- коришћење табела;
- израђивање цртежа, схема, графикона;
- навикавање и подстицање ученика да користе одговарајућу квалитетну литературу, језичке приручнике, речнике, лексиконе, појмовнике.

Припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Препоручује се, приликом израде писменог задатка, коришћење ћириличког писма, док се латиница може користити као писмо приликом писања исправке.

ДРУГИ РАЗРЕД

ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за други разред средњих музичких школа у делу *Језик* организован је у три области и усклађен са исходима за овај разред, а према описима Стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине *Језик* су: *Историја српског књижевног језика, Функционални стилови српског књижевног језика* и *Морфологија у ужем смислу.* Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова.

Историја српског књижевног језика. У оквиру ове теме ученици треба да стекну основна знања о почецима стандардизације српског књижевног језика и правописа у првој половини XIX века. То значи да треба да буду упознати са Вуковом реформом језика, писма и правописа. Потом ученике треба упутити на развој српског књижевног језика у другој половини XIX века и у XX веку, само у основним цртама. Потребно је поменути да од 1991. године Срби напуштају термин српскохрватски језик и враћају се термину српски језик. У оквиру назива за друге језике настале распадом српскохрватске језичке заједнице, треба употребљавати термин бошњачки, а не босански језик (према препоруци Одбора за стандардизацију српског језика).

У оквиру ове теме ученике треба упознати са основним подацима о два писма: ћирилици, као првом и основном српском писму и латиници. Потребно је ученицима скренути пажњу на честе грешке у писању на оба писма, било да се текст пише руком или се уноси електронски.

Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме проучавају се основне одлике административног и публицистичког стила. У овом случају наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе.

Морфологија у ужем смислу. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из морфологије стечена у основној школи.

Потребно је објаснити разлику између морфологије у ужем смислу и творбе речи, тј. разлику између граматичке и творбене основе, граматичких наставака и творбених суфикса. Поделити речи на промењљиве и непромењљиве, а у оквиру промењљивих указати на именске речи (и њихову граматичку основу) и глаголе са два типа граматичке основе.

Сваку врсту речи обрадити посебно: именице (подела по значењу; граматичке категорије); придеве (подела по значењу; граматичке категорије); заменице (подела по значењу); бројеве (подела по значењу); глаголе (глаголски вид, глаголски род, морфолошке глаголске категорије); прилоге, предлоге, везнике, речце и узвике.

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Програм за други разред средње музичке школе у сегменту Књижевност организован је у четири области/тема и усклађен с исходима учења за овај разред (а према описима Стандарда ученичких постигнућа).

Барок у европској књижевности и барокне тенденције у српској књижевности.

Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученици ће се упознати са бароком, као стилом у европској и српској књижевности. С обзиром на то да се о бароку као уобличеном књижевном правцу не може говорити у оквиру српске књижевности, наставници ће имати задатак да ученицима објасне културно-уметнички контекст у којем барок настаје и развија се у европској књижевности, као и шта су његове кључне одлике у погледу стила, форме и погледа на свет. На основу тога треба уочити посебности развоја српске књижевности у Угарској у том периоду (18. век) – оријентисаност на националне теме и обраду која је у погледу језика (српско-словенски са примесама славеносерпског) усмерена на сложеност израза и покретљивост у ритму и говору, што је у складу са основним одликама барока као уметничког стила. Наставни садржај помоћу којег ће се проучавати барок као књижевна епоха и стил је: **Гаврил Стефановић Венцловић:** ***Црни биво у срцу***.

Изборни садржаји. Садржаји се могу проширити још неким делима са типичним барокним религијским темама попут: ***Плач Јеремијин*** **Захарије Орфелина**; ***Молитва заспалом господу*** **Арсенија Чарнојевића** која је пример старе, молитвене лирике инспирисане националноисторијским усудом а проткана типичним барокним сликама и фигурама (живот као лађа на океану...); или ***Беседе шајкашима*** **Гаврила Стефановића Венцловића** из којих

се могу наслутити и просветитељске идеје и изразита оријентисаност на национална и локална образовна питања; ***Осман*** **Ивана Гундулића** (одломци).

Са циљем потпунијег разумевања ове области, у рад се може укључити и драма **Калдерона де ла Барке – *Живот је сан*** у којем се испољавају скоро све особености барока као уметничког правца: морализаторске теме, преплитање сна и јаве, игра судбине, раскошност и покретљивост сценског израза.

Да би се разумео барок као епоха и успоставила веза са савременим доживљавањем света, наставници могу понудити ученицима упознавање са делима савремене књижевности која одражавају барокни дух времена или поглед на свет, као што је поезија **Милосава Тешића** (***Прелест севера*** **– „Круг Рачански Дунавом“ / „Као лађа на пучини“**; или роман **Радослава Петковића** ***Судбина и коментари*** чија радња је смештена у 18. век на просторима где живе угарски Срби и који тематизује лажирање словенске историје, тежњу ка слободи српског народа, однос европских моћника и српске елите тог доба, уводећи као књижевне ликове многе историјске личности које носе печат те епохе – Доситеј Обрадовић, гроф Ђорђе Бранковић или Арсеније Чарнојевић, али и стрип јунака Кортоа Малтезеа. Потпуније разумевање барока и његово својеврсно „оживљавање“ у нашој савремености може се постићи читањем прича **Милорада Павића „Силазак у лимб“** и **„Изврнута рукавица“.**

Просветитељство и класицизам у српској књижевности

Обавезни садржаји. У оквиру ове теме ученицима је потребно предочити временско неподударање просветитељства у европској књижевности и култури и у српској и истакнути да поред заједничких идеја које су обележиле тај век у Европи, у српској култури и књижевности оне имају снажну усмереност на образовање националног бића, развијање националног језика и писмености на њему. Следствено томе, треба их упознати са улогом коју је **Доситеј Обрадовић** одиграо у нашој култури. Читање одломака његовог аутобиографског дела ***Живот и прикључења*** треба усмерити на уочавање жеље за самообразовањем, за путовањем као могућношћу просвећивања; песма ***Востани Сербие*** се треба читати као сублимација свих просветитељских идеја дубоко прожетих националном самосвешћу и традицијом.

Кроз дело ***Тврдица*** ученици треба да се упознају са нашим најзначајнијим писцем епохе класицизма и једним од наших највећих комедиографа уопште, **Јованом Стеријом Поповићем**.

Изборни садржаји. Мотив тврдице може се сагледати упоредно са **Молијеровим** истоименим делом, али тежиште у тумачењу треба ставити на издвајање специфичности нашег менталитета и наших нарави и уочити на који начин се то повезује са овим интернационалним мотивом. Пожељно је такође да кроз ову комедију ученик стекне закључке о начину грађанског живота у српској средини на прелазу из 18. у 19. век.

Романтизам у европској и српској књижевности

Обавезни садржаји. Књижевно уобличавање романтичарске теме светског бола (велтшмерц) ученици ће схватити читањем одломака ***Чајлд Харолда*** **Џорџа Гордона Бајрона** и романа у стиху ***Евгеније Оњегин*** **Александра Сергејевича Пушкина**. Аспект романтизма који се односи на тематизовање мрачних понора човекове душе, страшног, језовитог и фантастичног ученици ће савладати читањем поеме ***Гавран*** **Едгара Алана Поа**. Романтичарска тема љубави према мртвој драгој и елегичан однос према животу и умирању обрађиваће се кроз поезију **Бранка Радичевића,** ***Кад милидија умрети,*** **Јована Јовановића Змаја,** ***Ђулићи увеоци*** **(избор)**, **Лазе Костића,** ***Међу јавом и мед сном*** и ***Santa Maria della Salute.*** Специфичности романтизма у српској књижевности односно усмереност на национално буђење и почетак стварања на народном језику обрађиваће се у контексту реформе језика **Вука Стефановића Караџића** – читањем његовог дела ***Писмо кнезу Милошу*** (одломци), драмског спева **П. П. Његоша *Горски вијенац*** и песме **Ђуре Јакшића *Орао.***

Изборни садржаји. Ученици могу у договору са наставником бирати да читају и **Пушкинову** поему ***Цигани*** у којој се такође обрађује тема слободе, неспутаног живота, трагања за даљинама и луталаштва. Уколико постоји потреба или интересовање за продубљивањем теме о мрачним понорима човекове душе, страшном, језовитом и фантастичном, наставници могу дати прилику ученицима да прочитају и поему **Лазе Костића *Спомен на Руварца*** која се атмосфером, ритмом а донекле и темом надовезује на Поову поему, као и песму ***Вилински краљ*** **Јохана Вофганага Гетеа** (која осликавајући сусрет са смрћу поставља антропоморфну фигуру Смрти). Ова тема се у прози може обрађивати на примерима приповедака **Едгара Алана Поа *Пад куће Ашер*** или ***Маска Црвене смрти*** или тумачењем романа ***Франкенштајн*** **Мери Шели**; у савременој књижевности на примеру романа ***Страх и његов слуга*** **Мирјане Новаковић**, који поред теме оностраног, страшног, вампирског, евоцира и национални романтичарски мизансцен (аустријска власт и племство на просторима Србије у 18. и 19. веку и њихов сусрет са српским фолклором и легендама). Заинтересованим ученицима треба омогућити да романтичарску тему љубави према мртвој драгој и елегичан однос према животу и умирању сагледају из перспективе европске књижевности, на примеру песама ***Лорелај*** или ***Азра*** **Хајнриха Хајнеа** или ремек-дела наше лирике, ***Ноћ скупља вијека*** **П. П. Његоша**.

Реализам у европској и српској књижевности

Обавезни садржаји. Карактеристике и вредности књижевности реализма уочавају се и разумеју на програмском тексту: **Оноре де Балзак: „Предговор Људској комедији“** (одломак) – поетичке и тематске особености реализма. Европски реализам ће се сагледати кроз дела три највећа представника: **Оноре де Балзак: *Чича Горио*** – социјалне разлике унутар француског друштва и раслојавање унутар породице; **Николај Васиљевич Гоголь: *Шињел*** – сатирична критика друштва, слика малог човека, хумор и гротеска; **Лав Николајевич Толстој: *Ана Карењина*** – ригидност руског аристократског друштва, трагичке последице које настају у сукобу емоционалног и друштвено прихватљивог модела живота, прекорачење конвенција о родној улози жене у друштвеној и приватној сфери, одступање од родних стереотипа мушких ликова (Љевин)...

Посебност реализма у српској књижевности посматраће се кроз неколико доминантних струја и њихових представника: **Милован Глишић, *Глава шећера*** – тематске специфичности српске сеоске приповетке, капиталистичко-зеленашко израбљивање сељака, психолошка мотивација (црни снови, привиђења, фантастика); **Стеван Сремац: приповетке *Ибиш-ага* или *Кир Герас*** – чување традиције народног живота на југу Србије, мешање култура, језика, складност живота унутар мултиетничких друштава (српско, турско, грчко-цинцарско...); **Лаза Лазаревић, *Ветар*** или ***Швабица*** – развој српске реалистичке приповетке у правцу осликавања градског живота интелектуалца на прелазу између два века, дубока психолошка и емоционална проживљавања јунака; **Радоје Домановић, *Данга*** и **Бранислав Нушић, *Госпођа министарка*** – друштвена и политичка критика на прелазу између 19. и 20. века, сатира (Домановић), хумор, комичко (Нушић).

Сублимација уметничких тенденција из обрађиваних књижевних праваца и модернистичког израза сагледаће се на делу **Иве Андрића *Аникина времена*** – реалистичка нарација са сложеном композицијом, аспект веродостојности (преношење познате приче), романтичарска мотивација (мрачне силе у човеку, убиство, језовитост, ђаволски аспект личности, злокобно, ностранo...), преиспитивање родних стереотипа (женска слобода, потчињеност мушкараца жени...).

Изборни садржаји. Уз обавезне садржаје, ученици могу прочитати дело **Стевана Сремца *Зона Замфирова***, при чему се роман може повезати са филмом и/или позоришном представом. Заинтересованим ученицима се може понудити да прочитају дело из савремене књижевности у којем се препознају одјеци односно елементи реализма – **Драгослав Михајловић, *Кад су цветале тикве*** у ком су представљени живот у нижим социјалним слојевима, бруталност и окрутност живота на маргини, улични кодекс морала и правичности, снажна емоционалност и нарушавање родних стереотипа унутар задатих маскулиних модела.

Изборни садржаји: Књижевност и музика. Ученици могу да читају дела која припадају књижевној епохи која се обрађује а која на посебан начин обрађују тему музике или повезаност књижевних и музичких остварења. Током обраде епохе класицизма ученици могу читати **Молијерову** драму ***Дон Жуан*** повезано са истоименом опером за коју је музику писао Глук. У оквиру романтизма и обраде **Пушкиновог** дела ученици могу да читају и ***Пикову даму*** која је послужила великом композитору Петру Иљичу Чајковском као либрето за истоимену оперу. Приче немачког романтичарског књижевника **Е. Т. А. Хофмана** могу се читати у вези са опером *Хофманове приче* по музици Офенбаха и драмском тексту Мишела Кареа насталом по Хофмановим причама. Приликом обраде **Толстојевог** стваралаштва ученици могу читати и његове приповетке – „**Кројцерову сонату“** (која је инспирисана Бетовеновом 9. сонатом за виолину и клавир и у којој је музика доминантна тема) и **„После бала“** у којој је музика везивна нит између психолошких проживљавања јунака и оцртавања друштвене климе и класних карактеристика тог времена. Упознавање с **Гогољевим** стваралаштвом ученици могу употпунити читањем приповетке **„Вија“** која је послужила композитору Мусоргском за компоновање симфонијске поеме „Ноћ на голом брду“ (која је постала популарна тек када ју је Николај Римски-Корсаков обрадио у форми истоимене оркестарске фантазије).

Све што се чита и обрађује у настави књижевности, сматра се лектиром. Дела за која је потребно више времена ученицима да их прочитају, посматрају се као домаћа лектира. За њено читање потребно је оставити више времена да би се ученици активно укључили у наставну интерпретацију на часовима Српског језика и књижевности. Ово треба имати у виду при планирању редоследа и начина остваривања наставе, јер домаћу лектиру прате обимни и детаљни истраживачки пројекти. Уз помоћ задатака за истраживачко читање и дугорочнијих пројеката читања, ученици ће се поузданије припремати за рад на часу, што ће погодовати и остваривању наставног принципа економичности.

Проширују се знања о књижевнотеоријским појмовима који су обрађивани у претходним разредима и уводе се нови појмови. Обрађивани појмови добијају нови историјски контекст, а нови појмови уводе се како би се оснажила рецептивна способност.

Од 105 часова на којима се током године реализује настава у музичким средњим школама, предлаже се да се на 58 часова обрађују, утврђују и систематизују садржаји из књижевности. Поред укупног броја обавезних књижевних дела наставници и ученици бирају 6-8 дела из изборних садржаја (у односу на интересовања и могућности ученика). Укупан број пружа могућност успостављања динамике обраде сваког појединог садржаја на једном или на два (па и три)

школска часа. Нека књижевна дела изискиваће један час, а нека два или три, те је наставник тај који предвиђа и планира динамику рада на часовима обраде, утврђивања и систематизације градива, укључујући у то и различите нивое обраде (интерпретацију, приказ и осврт), као и повезивање наставних садржаја из књижевности са садржајем из језика. Још једна препорука за наставника односи се на компаративно повезивање и тумачење текстова који долазе из различитих историјских, културних и жанровских оквира. Посебну пажњу наставник би требало да обрати и на осветљавање разноврсности веза које се успостављају између канонских дела националне и светске књижевности и доминантних савремених форми уметничког израза и презентације (савремени роман, драмски текст; филм, анимирани филм, стрип, позоришна представа, опера, соната, симфонијска поема, историјско-образовни садржаји на телевизији и интернету, итд.).

Ученици се упознају са планом, садржајима предмета и начинима рада. Ученицима се указује на важност планског и благовременог припремања за часове обраде књижевног дела (читање и тумачење књижевних дела, коришћење уџбеника, примарних и секундарних извора за тумачење књижевних дела).

Књижевно дело уводи се у наставу доживљајним и истраживачким читањем, припремним задацима, истраживачким и радним пројектима.

Поред читања, као прворазредне стваралачке активности, у настави се организују и одговарајуће стваралачке активности поводом обраде књижевних дела. Посредством њих шири се интересовање ученика за књижевност, књижевна дела и ауторе, продубљују се и надопуњују читалачка интересовања и усавршавају читалачке компетенције. Стваралачке активности реализују се као усмена продукција (говорне вежбе, дискусије, разговори, монолози, рецитовање и казивање), писмена продукција (писање есеја, радова, домаћих задатака) и комбинована продукција (реферисања и презентације).

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Правопис.

У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из правописа стечена у основној школи. Посебно обрадити: спојено и одвојено писање речи (сложенице, полусложенице, синтагме); правописне знаке; скраћенице и правописна решења у куцаном тексту (белине/размаци, штампарски типови слога).

Усмено и писано изражавање.

Унапређивање и оплемењивање културе говора и писања спада у темељне вредности изучавања Српског језика и књижевности. Развијање ове кључне компетенције уграђено је у све области и даје могућност наставнику да, користећи различите методе и технике, увежбава говор и писање. Препоручује се увођење есеја и упознавање ученика са основним одликама овог жанра.

Писмени задаци (4 писмена задатка, 2 у првом и 2 у другом полугодишту), по правилу треба да трају два школска часа, иако је могуће да наставник планира и другачије (1 школски час, у зависности од захтевности задатка). За квалитетан исправак писменог задатка потребно је планирати два часа (иако су и овде могући изузеци, односно планирање једног часа).

Програм за други разред средњих музичких школа у области Језичка култура организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне).

Припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом.

Вештина читања с разумевањем подразумева читање књижевних и осталих типова текстова уз препознавање експлицитних и имплицитно датих информација у тим текстовима и откривања узрочно-последичних веза међу елементима садржаја.

Реализација наставе и учења језика и језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности.

Приликом обраде садржаја из језика препоручује се:

- уочавање језичких појава у одговарајућим примерима уз ослањање и на језичко осећање ученика;
- примена граматичких правила;
- увежбавање;
- коришћење табела;
- израђивање цртежа, схема, графикона;
- навикавање и подстицање ученика да користе одговарајућу квалитетну литературу, језичке приручнике, речнике, лексиконе, појмовнике.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за трећи разред средњих музичких школа, у структуралној целини *Језик* организован је у четири области и усклађен са исходима, према описима стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине *Језик* су: *Творба речи, Лексикологија, Синтакса* и *Стилистика*. Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи, али и увођење нових појмова.

Приликом обраде садржаја из језика препоручују се активности подстицајне за критичко мишљење ученика:

- проблематизација знања – отварање когнитивног конфликта;
- различите стратегије читања и слушања текстова са усмеравањем пажње на одређену језичку појаву;
- стратегије организовања предзнања и новог знања из одређене области;
- представљање граматичке појаве у различитим симболичким модалитетима (табелама, цртежима, схемама, графиконима итд.);
- продукција према задатом циљу/критеријуму, уз препознавање других језичких питања која се са датом језичком појавом доводе у везу, као и најава могућности њиховог истраживања кроз наставу.

Творба речи. У оквиру ове теме ученици треба да понове и прошире знања о творби речи, стечена у ранијим разредима. Потребно је обрадити и поновити основне начине творбе речи у српском језику: извођење, слагање, префиксацију, комбиновану творбу, творбу претварањем.

Проширити знање о полусложеницама (разлике у значењу придевских полусложеница у односу на сложенице, у примерима типа *наранџасто-жут* и *наранџастожут*), двојака решења у спојевима чији је први део *ауто-/аеро-/мото-/фото-/видео-/аудио-* и сл., у примерима типа – *ауто-пут* и *аутострада*, *аеродром* и *аеро-загађење*, *мотоцикл* и *мото-клуб, фотографија* и *фото-монтажа, видеотека* и *видео- сигнал* итд.), као и правописним решењима у вези са њима.

Лексикологија. У оквиру ове теме ученици треба да прошире знања из лексикологије стечена у основној школи.

Потребно је проширити знања стечена у претходним разредима о полисемији, синонимији, антонимији и хомонимији.

Наставник треба да упозна ученике са класификацијом лексике с обзиром на порекло (народне речи, позајмљенице, црквенословенске речи) и сферу употребе (историзми, архаизми, неологизми, термини), као и да подстакне проширивање ученичких знања о некњижевној лексици српског језика (дијалектизми, регионализми, жаргон и вулгаризми).

Препоручује се усмеравање ученика на истраживачки рад и пројектну наставу, чији би циљ био анализа лексике у непосредном окружењу, истраживање разговорног стила и извођење закључака.

Синтакса. У оквиру ове теме ученици проширују и продубљују знања о синтаксичким јединицама (реч, синтагма и реченица). Потребно је продубити и проширити ученичка знања о свим типовима реченичних чланова и могућностима за њихово изражавање речју и синтагмом.

Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме проучавају се основне одлике разговорног стила. У овом случају наставу језика треба функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе.

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Обавезни садржаји

Модерна у европској и српској књижевности.

У оквиру ове теме ученици треба да се упознају са друштвено-историјским кретањима у свету на прелазу из 19. у 20. век који су одлучујуће утицали на стварање покрета модерне и њених стилских праваца. Постепене промене друштвеног система, технолошки успон, убрзани развој капитализма, грађанске слободе и права утицали су на обликовање посебног односа према животу и друштву и специфичних животних стилова који утичу на уметничко стварање. Да би се разумела поезија која је у то време настајала, богата синестезијама, симболима, затим мотивима и сликама модерног, урбаног живота, од пресудног је значаја да се ученици упознају са дендизмом као стилом живота и погледом на свет који изражава тежњу за лепотом и отменошћу. Посебно се то огледа код уметника који не припадају аристократији, али се својим денди-елитизмом противе наступајућем егалитаризму новог времена. У таквом миљеу је стварао и **Шарл Бодлер**, са чијом поезијом ће се ученици упознати кроз програмску песму **„Везе“** у којој се објашњава идеја симболизма

Иако формално спада у корпус писаца реализма, **Антон Павлович Чехов** у својим драмама, крајем 19. века, поставља облик модерне драме, која се ослобађа строге форме (трагедија или комедија) и предочава унутрашњи, психолошки и социолошки сукоб у јунацима и њиховој средини а чији исход нема нужно срећан или трагичан завршетак. Драма ***Ујка Вања*** треба да покаже осипање и одумирање аристократског друштва, несналажење у новим

друштвеним токовима али и подмуклост и бездушност новог, капиталистичког система који је заменио стари спахијски и једнако разара породицу, идеале и рањиве генерацијске групе – старе који не могу да се уклопе у ново лицемерје и младе којима су сасечена крила на почетку. Драма такође указује на човекову немоћ и на проблем жртвовања за другог, при чему се заборављања начело сопственог живота.

Почетак модерне у српској књижевности, пре свега у поезији, обрађује се читањем **„Предговора“ Богдана Поповића** *Антологији новије српске лирике* у којем су јасно назначене смернице новог поетског кретања на почетку века, односно захтев за естетском лепотом песме, углађеношћу и музикалношћу, што посебно одговара поезији Дучића, Ракића и Шантића и елементима ларпурлартизма који се код њих могу препознати. Песништво **Војислава Илића**, као песника који је стварао на прелазу два века биће представљено песмом **„У позну јесен“** у којој се поред традиционалних слика из сеоског живота наслућује симболистички потенцијал многих мотива и језичких тонова. Традиционалност у погледу форме и романтичарски мотиви заступљени су у песништву **Алексе Шантића**. Песме **„Претпразничко вече“** и **„Вече на школу“** показују како је код овог великог песника дошло до сливања традиционалних песничких слика које евоцирају прошлост са модерним осећањем носталгије, усамљености и туге („Претпразничко вече“) или продора модернистичких језичких и ритмичких елемената који се спајају са социјалном тематиком („Вече на школу“). Песма **Јована Дучића „Јабланови“** треба да покаже начин на који су елементи симболизма ушли у нашу поезију, и на њихову прочишћеност од бодлеровског сплина декаденције и усмереност на уметничко-естетички доживљај. Симболистички регистар присутан је и у поезији **Милана Ракића**, посебно у песми **„Искрена песма“** где симболистички значењски слој кореспондира са новијим импулсима модернизма у којима се посматрају тамни аспекти живота и његове појаве и осећања проживљавају са цинизмом и иронијом.

Својеврсни отклон од уметности ради уметности и дезинтеграција елемената симболизма присутни су већ у поезији **Владислава Петковића Диса**. У песми **„Можда спава“** могу се уочити елементи снова, подсвести, музике која потиче из слоја ирационалног, што одговара духу времена и психолошких теорија које га одређују, као и помирљив однос према смрти и саживљеност са њом. Тај процес је код песника **Симе Пандуровића** отишао много даље и у његовој песми **„Светковина“** може се пратити инверзни, декадентни поглед на свет, прослављање и повезивање лудила као модерног стања свести са осећањем љубави, што су песнички импулси који на одређени начин наговештавају општу друштвену и психолошку климу у освит Првог светског рата. Сам рат, трагична судбина народа и војске која је прешла Албанију и стигла на Крф, и оних који су на том путу настрадали. химнично је опевана у песми **Милутина Бојића „Плава гробница“.**

Проза која је у српској књижевности настајала у доба модерне одређена је такође прожимањем традиционалних тема и мотива са изразито модерним поступцима обраде. ***Нечиста крв*** **Борисава Станковића** представља први модерни роман у српској књижевности, у којем су традиционалне карактеристике локалног живота уздигнуте на висок степен психолошког промишљања.

Задирање у психологију доминантно је и у причи ***Мрачајски прота*** **Петра Кочића**, која, иако у великој мери одише традиционалним концептом приповедања, уводи у српску прозу поприлично нов и модеран лик особењака који наговештава многе интроверте и чудаке, из сличног поднебља који ће своје место касније наћи у прози Иве Андрића.

Збирка прича ***Сапутници*** **Исидоре Секулић**, и пре свега прича „**Круг“**, означавају почетак једног другачијег израза и осећања света, у којем се напушта традиционална форма приповетке и њен језик и садржај постају расути, означавајући тако сложен однос модерног приповедача или јунака према свету који га окружује а који такође више није једнозначан. Ова прича (као и остале из ове збирке) директни су путоказ на који ће се надовезати коју годину касније нова, авангардна проза између два светска рата.

Међуратна књижевност.

Промењена слика света након Првог светског рата, велике трауме које су се десиле на националном и индивидуалном плану, као и галопирајући индустријски и технолошки напредак, утицали су на видно другачије концепте у свим гранама уметности, па тако и у књижевности. Како је то време у којем није постојао јединствен стилски правац већ су се различите уметничке и стилске тенденције груписале у оквиру мањих или већих покрета, њихови представници су своје програме, уметничке поруке и мисије изражавали у манифестима, који сагледани заједно дају печат почетку авангардне књижевности у Европи (и свету), па и у нашој земљи. Један од бољих примера, у размерама и наше и европске књижевности, где манифест прераста у књижевни текст јесте **„Манифест експресионистичке школе“ Станислава Винавера**. Оно што посебно треба имати у виду јесте да тада друштвена ангажованост утиче на уметничко испољавање па ово постаје време када први пут настаје ангажована уметност и књижевност, што је у то време као појам пласирао и дефинисао Сартр. Такав вид ангажованости се може пратити у поеми **Владимира Мајаковског „Облак у панталонама“**. Имплицитна ангажованост садржана је и у **Кафкином** стваралаштву, пре свега у ***Процесу*** где се исцртавају облици тоталитаризма и облици апсурда и немоћи појединца пред системом који се на њега обрушава.

Проблематизовање грађанске културе, однос високе класе која нестаје и модерне буржоазије као и положај

уметника у друштву, теме су које се могу издвојити приликом обраде приповедака **Томаса Мана „Смрт у Венецији“** или **„Тонио Крегер“**

Дистанцираност од новог света насталог на крхотинама Великог рата изражава збирка песама ***Лирика Итаке*** **Милоша Црњанског**. Негаторски однос према традицији који је у њој заступљен и формом (зачетак слободног стиха) и иронично-гротескним сликама националних вредности и митова, пример је новог, експресионистичког промишљања света у којем елементи ониричног, мистичног и поетског преовладавају над традиционалним национално-патетичним изражавањем.

Тема рата, (бес)смисленост давања живота за велику, општу ствар, тематизована је и романом ***Сеобе***, где поред тога **Црњански** рехабилитује неке заборављене слојеве српске историје покушавајући да у њима пронађе узрок или макар везу са злокобном судбином народа у целини. Подстичући већ испробан експресионистички манир мешања стилско-жанровских особености дела, он у овом роману успева да лирским средствима издигне на универзалну, космичку раван националну тематику.

Отклон од чврстог жанровског одређења присутан је и у ремек-делу авангардне књижевности, ***Људи говоре*** **Растка Петровића** које поред неодређености форме одражава дух нових времена.

Дослух традиционалних модела живљења са изразито модерним психолошким теоријама које тај живот објашњавају присутан је у комплетном књижевном опусу **Момчила Настасијевића.** Његова приповетка „**Запис о даровима моје рођаке Марије“** пример је продора јунговских претпоставки о архетипу у књижевности али исто тако и евоцирање фолклорних слојева у бићу нашег народа и њихово преплитање са модерним, градским.

Читање романа ***На Дрини ћуприја*** **Иве Андрића** треба да покаже главну путању међуратне књижевности, јединствен уметнички начин на који је писац, зашавши у дубоку прошлост, показао кључ и узрок проблема који узнемиравају и потресају земљу у његовој савремености – Босну и Србију пре рата и између два рата.

<u>Изборни садржаји</u>

Изборни садржаји подељени су у три дела: а) дела која припадају књижевној епохи која се обрађује, б) дела којима се може успоставити корелација између књижевних епоха и в) дела која представљају спону између књижевности и музике. Из корпуса изборних садржаја бира се 6-8 дела.

А) Епоха

Ученици заинтересовани за добијање потпуније слике о симболистичкој поезији, дендизму, могу читати поезију **Рембоа**, **Малармеа** и **Верлена**.

Наставак развоја модерне европске драме након Чехова, може се пратити упознавањем са стваралаштвом **Хенрика Ибсена**. Постављање статичне радње која се постепено развија тако да у неком тренутку потиснути догађаји и тајне из прошлости граде драму у садашњем тренутку, најбоље се уочава у његовом најважнијем делу ***Луткина кућа.***

Заинтересовани ученици могу читати и драму **Боре Станковић** ***Коштана***, уочавајући везу овог дела и истоимене опере Петра Коњовића.

Путописи **Јована Дучића** ***Градови и химере*** могу показати начин на који се путопис у време модернизма развија и како су националне теме промишљане контрастним посматрањем неког другог, спољног света.

Различите авангардне тенденције у европској књижевности могу се упознати читањем **избора** из европске поезије тог времена (**Федерико Гарсија Лорка**, **Р. М. Рилке, Готфрид Бен, Георг Тракл, Александар Блок, Гијом Аполинер, Марина Цветајева, В. Б. Јејтс**). Револуционарно-социјална тематика у поезији тог времена и антиратни импулси (према Шпанском грађанском рату) могу се пратити у поезији чилеанског песника **Пабла Неруде**. Дух епохе може се пратити и кроз поезију индијског песника **Рабиндранта Тагореа.** Његов ***Градинар,*** иако састављен од љубавних песама у прози, сагледан заједно са укупним деловањем овог аутора, одражава историјско кретање Индије тог времена, борбу за независност и све остале видове еманципације.

Ученици заинтересовани за **Кафкин**о стваралаштво могу читати и његову причу **„Преображај“** где је питање људског идентитета и достојанства иронизовано и такође доведено до апсурда.

Како у овом периоду, између два светска рата, настају и нови прозни изрази и концепти приповедања, зачеци поступка тока свести, ученици се могу упознати са стваралаштвом **Џејмса Џојса** његовим романом ***Портрет уметника у младости***, са стваралаштвом **Вирџиније Вулф** где се у њеном роману ***Госпођа Даловеј*** поред тока свести у центар поставља савремена јунакиња и проблематизује устајали (мало)грађански стил живота или са стваралаштвом **Хермана Хесеа**, код кога се у роману ***Демијан*** у традицији романа одрастања (билдунгс роман) поставља питање проналажења себе и самоостварења у отуђеном модерном свету.

Отворено критички став према рату, и конкретно, Првом светском рату који је оставио за собом пустош и огромне жртве и трагедије доноси један од најбољих антиратних романа свих времена – ***Путовање на крај ноћи*** **Л. Ф. Селина**.

Критички однос према рату у српској књижевност и морална и психолошка деформисаност младих генерација

које су у њему учествовале уметнички је најуспелије представљена у роману ***Дневник о Чаронојевићу*** **Милоша Црњанског** који опет и својом формом (помешаност жанрова, роман као дневник о другоме који постаје лирски дневник о себи) изражава авангардне тежње свог доба. Најбољи увид и у ову тему и надовезивање на „Плаву гробницу“ Милутина Бојића ученици могу да стекну читањем путописа **Милоша Црњанског „Хаџилук на Крф, до Плаве гробнице“, „Видо, острво смрти“** и **„Гробља Србије на Крфу“.**

У српској књижевности тема Првог светског рата и разочараности и губљења идеала и општег посрнућа друштва након рата, може се пратити и обрађивањем приповедака **Драгише Васића „Ресимић Добошар“** и **„Реконвалесценти“**.

Дубље залажење у **Настасијевићев** концепт матерње мелодије која из јунговског колективног несвесног извлачи музику и речи песме, може се постићи обрадом целине збирке песама ***Седам лирских кругова***.

Б) Дијалог књижевних епоха

У збирци прича ***Продавница тајни*** **Дина Буцатија**, а посебно у причи **„7 спратова“** која је настајала шездесетих година 20. века, уочљиве су апсурдне ситуације, немир, стрепња, прелази из реалности у фантастику, што све кореспондира са тескобом и страхом присутним у **Кафкиној** прози.

Као савремени одјек **Бојићеве „Плаве гробнице“**, може се читати **„Плава гробница“ Ивана В. Лалића** у којој песник задржава исти тон Бојићеве песме, позива се на његове стихове али са још даље временске удаљености упозорава на лако заборављање великих националних трагедија.

Роман ***Зовем се Црвено***, нобеловца **Орхана Памука**, причом о Цариграду у 16. веку, сатканом од низа гласова који се укрштају и граде слику оријента тог доба и карактеристика исламске културе и њеног укрштања са европском, може се читати у дијалогу са **Андрићевим** ремек-делом ***На Дрини ћуприја*** где се на сличан начин кроз више прича формира слика оријента на Балкану у време Отоманске империје.

Ученици и наставници током обраде дела и из обавезног и из изборног садржаја могу да се определе за анализу специфичних питања у њима: национални идентитет, традиција, националне вредности (афирмација и критичко преиспитивање): „Претпразничко вече“, „Плава гробница“, *Лирика Итаке*, *Дневник о Чарнојевићу*, *Сеобе*, „Хаџилук на Крф, до Плаве гробнице“, „Видо, острво смрти“ и „Гробља Србије на Крфу“, *На Дрини ћуприја*, „Ресимић добошар“, „Реконвалесценти“; родна осетљивост: *Нечиста крв* (лик Софке), *Сеобе* (лик Дафине), „Запис о даровима моје рођаке Марије“ (лик Марије), *На Дрини ћуприја* (различити женски ликови, нпр. Фата из Велог Луга), *Луткина кућа* (лик Норе), *Госпођа Даловеј* (насловни лик), поезија Марине Цветајеве, фигура Исидоре Секулић у предратном друштву и књижевном и уметничком свету...

В) <u>Књижевност и музика</u>

Нове тенденције у уметности у првој половину 20. века, које су обрађене у књижевним делима предвиђеним овим програмом, препознају се и у музици која је настајала у том периоду. Џез као јединствени музички авангардни правац који је обележио епоху обрађен је у роману нобеловке **Тони Морисон *Џез***. Ученицима овај роман може бити интересантан за обраду не само због своје теме већ и посебног ритма приповедања који је замишљен као језичко уобличење и дочаравање ове музике. Џез је као тема обрађен и у причи **Хулија Кортастара „Прогонитељ“** у којој је јунак саксофониста Чарли Паркер. Аутобиографија џез музичара, контрабасисте **Чарлса Мингуса, *Беднији од шугавог пса,*** може бити још један увид у џез музику и културу џеза. Књига **Џефа Дајера *But Beautiful*** такође је посвећена овој музици и њеним стваоцима.

Роман савременог књижевника **Џулијана Барнса *Шум времена*** може бити интересантан ученицима као прича о руском композитору Шостаковичу који је стварао управо у то време. О француском композитору Клоду Дебисију који је обележио епоху импресионизма ученици могу читати у биографији о њему ***Месечина*** коју је написао **Пјер Ла Мир**. Током обраде стваралаштва **Томаса Мана** предвиђеног програмом, ученици могу читати и **одломке** из његовог романа ***Доктор Фасутус*** у којем је обрађена тема музике, компоновања, генијалности у музичком стваралаштву (продаја душе ђаволу).

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да обнове и прошире знања из правописа стечена у основној школи.

Потребно је посебно нагласити разлику у писању цртице и црте приликом куцања на рачунару, као и на дистинктивну функцију белине уз црту (одмакнута црта / примакнута црта).

Усмено изражавање: Јавна дебата. Посебно обрадити: припрему за дебату (прикупљање чињеница, састављање плана излагања), аргументовано излагање, извођење закључака и уважавање културе дијалога.

Писано изражавање. У оквиру ове теме планирана је израда четири писмена задатка и писање унапређене верзије писменог задатка (исправка писменог задатка). Припрема за израду писмених задатака је континуирана

делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

ОБЛАСТ: ЈЕЗИК

Програм за четврти разред средњих музичких школа у структуралној целини *Језик* организован је у три области, усклађен са исходима за овај разред, а према описима Стандарда ученичких постигнућа. Области које улазе у састав структуралне целине *Језик* су: *Синтакса, Стилистика* и *Општа лингвистика*. Програмом се предвиђа проширивање знања из области обрађених у основној школи и претходним разредима, али и увођење нових појмова.

Синтакса. У оквиру ове теме ученици проширују и продубљују знања о падежним и глаголским облицима, зависним и независним реченицама, напоредним конструкцијама.

Приликом обраде значења падежа, важно је указати на то да се једним падежом могу обележити различите функције и исказати различита значења (падежна поливалентност). С друге стране, потребно је навести примере који показују да два или више падежа могу имати исту функцију и значење у реченици (падежна синонимија).

Од наставника се очекује да са ученицима обнови и прошири знања о врстама зависних реченица. Овде је важно успоставити корелацију са наставним садржајем из језичке културе који се односи на правилно писање запете.

Потребно је обновити и проширити знања о напоредним конструкцијама и напоредним односима у којима оне могу стајати: саставном, раставном, супротном, закључном, искључном и градационом.

Потребно је упознати ученике са различитим значењима личних глаголских облика (времена и начина).

Функционални стилови српског књижевног језика. У оквиру ове теме понављају се и допуњују раније стечена знања о књижевноуметничком и научном стилу. После обраде обе наставне јединице, препоручује се систематизација диференцијалних особина свих функционалних стилова и графички приказ њихових карактеристика помоћу табеле.

Наставу би требало функционално повезати са наставом књижевности и језичке културе. За препознавање функционалног стила и утврђивање његових обележја, пожељно је за помоћне текстове изабрати дела из програма наставе књижевности и језичке културе за четврти разред.

Приликом понављања обележја научног стила, значајно је обухватити дигиталну компетенцију и компетенцију за рад са подацима. Од наставника се очекује да ученике упуте на исправне и безбедне начине претраге на интернету, чији је циљ писање научног рада.

Општа лингвистика. Потребно је са ученицима обрадити појам *индоевропска језичка породица* и у крајњим цртама обухватити њене главне гране – балто-словенску, италску, германску, келтску, индо-иранску, грчку, албанску и јерменску. Због територијалне блискости и присуства мађарског језика као језика националне мањине у Србији, значајно је ученицима поменути да је, поред индоевропске језичке породице, у Европи присутна и угро-финска језичка породица, којој припадају мађарски, фински и естонски језик.

Препоручује се повезивање са садржајима наставе страних језика и географије – израда језичких карти на којима би биле представљене језичке групе. Пожељан облик рада је групни – рад на истраживачким задацима, израда презентација и излагање ученика на одабрану тему из ове области.

ОБЛАСТ: КЊИЖЕВНОСТ

Обавезни садржаји

Програм наставе и учења за област Књижевност у 4. разреду средњих музичких школа конципиран је тако да ученици обраде корпус дела послератне српске и светске књижевности, а са усвојеним теоријским апаратом савладају и нека од највећих дела ранијих епоха која се тематски везују са двадесетовековном књижевношћу. У изборном делу програма предвиђено је и упознавање са савременом српском књижевношћу (дела настала након 1990. године), као и са делима која представљају спону књижевности и музике.

Упознавање са послератним модернизмом у српском песништву, ученици ће отпочети обрађивањем збирке песама ***Кора*** **Васка Попе**, где ће комбиновањем спољашњег и унутрашњег приступа у анализи књижевног дела бити могуће да се разуме на који начин су текла идеолошко-поетичка струјања у српској књижевности тог времена и какве је револуционарне промене Васко Попа унео у српско песништво. Обраћање пажње на Попин сведен језички израз, преузимање кратких фолклорних језичких форми и спајање са сложеним симболичким сликама које сугеришу човекову тежњу за досезањем смисла у десакрализованом и често застрашујућем савременом свету, пружиће ученицима јасне увиде у облике, могућности и правце развоја модернистичког песништва. Сличан тематски круг и раскидање са естетичком и идеолошком догмом ученици треба да препознају и у песништву **Миодрага Павловића**. Песма **„Научите пјесан“** подстиче неку врсту потребе за побуном и сугерише штетност сваког трпљења и успаваности. Сложене метафоре и готово херметичне песничке слике као и посезање за историјским уметничким слојевима, што одликује поезију Миодрага Павловића, присутне су и овој песми и добар су пример модерног, интелектуалистичког песништва

које се ослања на традицију, а које ће свој другачији и још развијенији вид добити у поезији **Бранка Миљковића**. Миљковићева збирка из 1960. године ***Ватра и ништа***, треба да покаже ученицима модел својеврсног филозофског песништва, песникову тежњу да филозофске категорије, односно појмове космичке филозофије преточи у поезију. Истовремена усмереност на националне митове и легенде, те чести песнички симболи (ватра, птица...) одређују овог песника као зачетника неосимболизма у нашој поезији. Неосимболистички тонови и својеврсни артизам одређују и поезију **Ивана В. Лалића**. Збирка песама *Писмо*, која се сматра врхунцем Лалићевог песништва а и српске поезије друге половине 20. века отвара многе националне, историјске и филозофске теме, а насловном песмом, **„Писмо“** успостављају се везе између древног и савременог, између исконског и модерности, а појам речи и писма стављају се у центар свеколиког цивилизацијског кретања.

Кретања у светској модерној лирици и широк распон тема и мотива, могу се пратити избором из песништва **Ж. Превера** – критика послератног градског живота у Паризу, љубавни тонови; **А. Ахматове** – пролазност живота, живот под диктатуром;

Непосредно после Другог светског рата у српској књижевности настаје неколико великих романа, од којих најзначајније место припада ***Проклетој авлији*** **Иве Андрића**. Како ово дело уноси прве модернистичке импулсе у нашој књижевности, ученици његовим читањем треба да разумеју нове облике приповедања – прстенасти оквир, смена приповедача и тачки гледишта, прича у причи, али исто тако и тему прожимања политичких и верских интрига на живот појединца, психолошко удвајање личности, ликови чудака и особењака, питање идентитета. Роман који је објављен у исто време (1954. година) ***Корени*** **Добрице Ћосића**, на другачији начин је очитавао модернистичке импулсе у српској књижевности, успелим спајањем традиционалне реалистичке нарације и модерне структуре романа с вишеструким субјективним перспективама и сложеним психолошким заснованостима ликова, ситуација и атмосфере. Активирањем тема политике, власти, патријархалности, овај роман се допуњава како са Андрићевим делом тако и са великим романом **Меше Селимовића** ***Дервиш и смрт***, у којем преиспитивање религијских истина, догматског мишљења, идеја патње и страха води ка запитаности над смислом постојања. Модернистичке особености у овом роману видљиве су у самом мисаоном концепту дела и исповедном, монолошком тону који је све време у имплицитном дијалогу са спољним светом и његовим истинама.

Како четрдесетих и педесетих година 20. века егзистенцијализам као филозофски правац доживљава свој узлет, његове поставке добијају свој корелат и у књижевности, па се тако ***Странац*** **Албера Камија** издваја као ремек-дело настало на овој основи. При обради овог дела треба узети у обзир да се основне поставке егзистенцијалистичке филозофије код Камија развијају у правцу филозофије апсурда. Филозофија апсурда је свој израз добила и у драми, обликујући се као драмски поџанр (драма апсурда), а најважнији представник је свакако **Семјуел Бекет** с драмом ***Чекајући Годоа***.

Елементи филозофије апсурда могу се пронаћи и у роману ***Мајстор и Маргарита*** **Михаила Булгакова**, али тако што је апсурд у служби изражавања критике тоталитаризма. Читањем овог романа ученици треба да разумеју везу између јудеохришћанских митова и стварања идеологија њиховим злоупотребама, а исто тако да разумеју нове облике приповедања који отварају пут постмодерни, као и функцију смеха, комичког и фантастичног у роману. Најава постмодерне може се препознати у **Борхесовим** причама **„Чекање“** или **„Вавилонска кула“** или **„Врт са стазама које се рачвају“** где је њен концепт представљен како имплицитно, самом структуром прича (свет као бесконачни низ шестоугаоних библиотека, човек као библиотекар, живот као књига), тако и експлицитно, уметком у нарацији који објашњава идеју недовршеног романа са више могућности рачвања приче у чему читалац има активну улогу заокруживања смисла приповедања. Борхесова проза треба ученику да покаже и промењену улогу традиционалног крими-заплета који је сада у постмодерни добио функцију исказивања метафоричких животних улога и детективског модела долажења до животне истине.

Постмодерна у српској књижевности може да се прати у делима ***Енциклопедија мртвих*** **Данила Киша,** ***Хазарски речник*** **Милорада Павића** и ***Нови Јерусалим*** **Борислава Пекића**. Потребно је да ученици уоче различите моделе приповедања у причама (по избору) *Енциклопедије мртвих*, који се крећу од енциклопедијског приповедања, преко извештаја, легендарног казивања до модерног онеобиченог језичко-стилског израза – који су сви у функцији преиспитивања, иронизовања и деконструисања различитих видова идеолошких, културних, сазнајних хоризоната стварности а из којих се сагледава метафизички појам смрти. Читањем *Хазарског речника* ученику се отвара могућност да разуме поступак отвореног дела, што води концепту саопштавања више истина о истој ствари и реконструисања идеолошких, религијских, историјских наслага у саопштавању приче. Приче *Новог Јерусалима* (избор), које су писане псеудодокументарним стилом, такође су пример варирања једне истине о апсурдности и неуспеху човека и цивилизације, од античких времена до антиутопијске будућности, да сагради ново царство божје на земљи. Ученици треба да разумеју иронију овог приповедања, присутну најпре у самом наслову иза којег се сугерише антрополошки песимистично виђење да ни у уметности, ни у историји, ни у науци нема разрешења суштинских егзистенцијалних питања. Сва три дела, могу се читати као удаљени одјек филозофије егзистенцијализма, у постмодерни.

Постављањем дијалога књижевних епоха може се препознати да се егзистенцијалистичка питања постављају

већ у ***Хамлету*** **Вилијама Шекспира**. Филозофија егзистенцијализма се може читати и у делу **Ф. М. Достојевског** ***Злочин и казна*** или ***Браћа Карамазови***, али ту она мора бити сагледана заједно са питањима религије, православља, морала, правичности... Дијалог књижевних епоха се у овом делу програма остварује и обрадом **Гетеовог** ***Фауста***, који се може читати с претекстом у фолклорним легендама и космолошким метафизичким системима, а свакако је потребно направити додир са Булгаковљевим *Мајстором и Маргаритом* и препознати еволуцију фигуре ђавола од првих космогонија, преко средњовековне уметности и осамнаестовековне обраде до постмодерне.

Изборни садржаји.

Различити видови постмодернистичког прозног израза у светској и домаћој прози, примери романа тока свести, теме везане за Други светски рат, модернистичка поезија, као и специфичности прозе настајале деведесетих година прошлог века, могу се пратити понуђеним избором писаца и дела према договору ученика и наставника. Из изборних садржаја бира се 4-8 дела.

У годинама непосредно након Другог светског рата настаје антиутопијски роман ***Животињска фарма*** **Џорџа Орвела** који је, поред тога што је алегоријски приказ Стаљинове личности и његове совјетске државе, усмерен на критику тоталитаризма уопште. Читањем овог романа ученици треба да се упознају са жанром утопије и антиутопије и правећи интертекстуалну везу са Булгаковљевим *Мајстором и Маргаритом* развијају критичку свест. С мањом оштрином и с више поетичности критика тоталитаризма приказана је и у роману **Милана Кундере** ***Шала***. Ученици читањем овог дела могу да промишљају о односу власти и приватног живота, идеје шале и смеха као одбрамбеног и као критичког механизма код човека лишеног духовне слободе у строгим системима. Исцељујућа улога смеха у превазилажењу притисака живота у тоталитарној држави и карневалски доживљај социјалистичке револуције, из перспективе детета и његовог породичног микросвета уочава се у роману ***Улога моје породице у светској револуцији*** **Боре Ћосића.**

Један од најзначајнијих праваца у светској књижевности овог периода – магијски реализам може се пратити како кроз Борхесова дела тако и кроз стваралаштво **Габријела Гарсије Маркеса**, посебно у роману ***О љубави и другим демонима***. Поетичко преклапање с Борхесовом прозом може се уочити у делу ***Ако једне зимске ноћи неки путник*** **Итала Калвина** које кроз причу о трагању Читаоца и Читатељке за исправним завршетком романа услед забуне око помешаних страница у издавачкој кући, такође изражава постмодернистичку идеју о отвореном завршетку дела у којем читалац сам надограђује смисао. Поступак отвореног дела који је **Умберто Еко** описао у свом истоименом есеју, може се пратити и у његовом роману ***Име руже***. Овде ученик треба да разуме улогу крими заплета у развијању филозофске идеје дела и ангажовану позицију читаоца који може да се упути у спољне референце које нуди приповедач да би могао да досегне пуноћу смисла дела које чита. Развој или последња фаза постмодерног приповедања у српској књижевности може се пратити у романима с краја деведесетих година 20. века – ***Опсада цркве Светог Спаса*** или ***Ситничарница код Срећне руке*** **Горана Петровића**. Надовезујући се на прозу Милорада Павића **Горан Петровић** у ***Ситничарници код Срећне руке*** поставља ситуацију укрштања различитих временских токова, сусретања читалаца у различитим временима и деловима романа који настаје док га читаоци читају и постају његови јунаци. Ученици треба да крећући се кроз ову прозу разумеју и њену идеју о временском понављању историјских трагедија на овим просторима и начину кројења и конструисања сукоба и несрећа као у роману слагалици. Онеобичавање у нарацији, преплитање различитих временских слојева и придавање фантастичних елемената историјском догађају везаном за опсаду манастира Жиче у средњем веку, у ***Опсади цркве Светог Спаса*** Горану Петровићу служи да би исказао универзалност и метафизичку димензију сукоба добра и зла.

Теме о Другом светском рату у домаћој прози представљене су из различитих визура и на различите начине у периоду од педесетих година. Критика непотребног страдања и виђење рата као злоупотребе човека видљиво је већ у роману ***Употреба човека*** **Александра Тишме**. Критика рата са идејом рехабилитације грађанске класе и предратног друштва читају се најпре у роману ***Очеви и оци*** **Слободана Селенића**, а потом и у ***Лагуму*** **Светлане Велмар Јанковић**. Коначно, у ***Мамцу*** **Давида Албахарија** ратне трагедије преломљене су кроз дубоко интимистичку повест и, као и код Тишме, сагледане су из перспективе јеврејске нације на овим просторима и у прогонима у нацистичке логоре.

Упоредо са делима која глорификују циљеве и херојска страдања у Другом светском рату, шездесетих година у српској књижевности се јавља и низ писаца који се окрећу такозваној стварносној прози, у којој се јунак дехероизује а његов свет се осликава у реалности која је често веома црна. У тој линији стваралаца ученици могу да се упознају са **Бранимиром Шћепановићем** и његовим романом ***Уста пуна земље***, где је дубоким понирањем у сопствену унутрашњост заступљена тема смрти и самоубиства. Смрт као злочин, бруталност, односно убиство силовањем и успостављање личне правде у микросвету социјалне маргине уметнички је приказана и у антологијској причи **Драгослава Михајловића „Лилика“**.

Изразито модеран поглед на свет у овом периоду (седамдесете године 20. века) препознаје се у песништву **Стевана Раичковића**, али средишње место у њој заузима запитаност над суштином живота и суштином поезије, који се у једном нивоу код њега изједначују. Такво прожимање је најочигледније и најзаокруженије у циклусу песама ***Записи***

о црном Владимиру. Савремена модерна поезија може се упознати и кроз стваралаштво **Бранислава Петровића**.

Поглед на друштвену стварност на прелазу два века и последице нових грађанских ратова у виду емиграције на Запад и губљење породичних веза и националног упоришта и идентитета ученици могу да стекну читањем романа ***Опроштајни дар*** **Владимира Тасића** и ***Миленијум у Београду*** **Владимира Пиштала**.

Ученици и наставници током обраде дела и из обавезног и из изборног садржаја могу да се определе за анализу специфичних питања у њима: национални идентитет, традиција, националне вредности (афирмација и критичко преиспитивање) – *Кора, Ватра и ништа, Корени, Хазарски речник, Употреба човека, Очеви и оци, Лагум, Опсада цркве Светог Спаса, Ситничарница код Срећне руке, Миленијум у Београду*; родна осетљивост – *Злочин и казна* (лик Соње Мармеладове), *Хамлет* (лик Офелије), *Мајстор и Маргарита* (лик Маргарите, служавке Наташе, Фриде), *Корени* (лик Симке), *Лилика, Мамац* (лик мајке), *Употреба човека* (лик Вере Кронер)...

Изборни садржаји. Књижевност и музика

Са једним од важнијих стваралаца друге половине 20. века **Алесандром Бариком** ученици се могу упознати читањем његовог позоришног комада ***Пијаниста*** у којем је обрађена тема споја музике и путовања као емиграције. Роман ***Пијанисткиња*** нобеловке **Елфриде Јелинек** може такође бити интересантан због обраде специфичне теме о вези музике и сексуалности.

Спој музике и књижевности може се пратити и читањем поезије музичара **Боба Дилана** у књизи ***Песме***. О Бобу Дилану и Леонарду Коену ученици могу читати у књизи **Ричарда Баучера *Дилан и Коен***.

Са кретањима у домаћој поп музици после Другог светског рата ученици се могу упознати кроз дела ***Сентиментално путовање*** **Војислава Симића, *Ђорђе Марјановић*** **Маријане Дујовић** и ***Бити рокенрол*** **Михаила Пантића и Петра Пеце Поповића.**

ОБЛАСТ: ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Програм за четврти разред средњих музичких школа у области *Језичка култура* организован је тако да подразумева четири вештине: писање и говор (као продуктивне) и слушање и читање (као рецептивне).

Реализација наставе и учења језичке културе остварује се у предметном јединству са наставом књижевности.

Правопис. У оквиру ове теме ученици треба да обнове и прошире знања из правописа стечена у основној школи и претходним разредима средње школе.

Посебно поновити и увежбати правилну употребу знакова интерпункције (тачке, запете, тачке са запетом, упитника, узвичника, две тачке, три тачке, црте, заграде, наводника) у писаном и куцаном тексту. Очекује се да наставник ученицима укаже и на могућности и ограничења приликом комбиновања интерпункцијских знакова (нпр.: дозвољено писање запете иза тачке на крају скраћенице, али и немогућност писања тачке на крају реченице која се завршава скраћеницом са тачком).

Препоручује се корелација са наставним садржајем из језика – правилно писање запете може се увежбати при обради зависних реченица и напоредних односа.

Препоручује се корелација и са наставним садржајем из стилистике – пожељно је приликом обраде научног функционалног стила обрадити функцију заграде, ознаке за фусноту, обновити разлику у писању црте у односу на цртицу и сл.

Поновити са ученицима правила употребе размака (белине) у куцаном тексту приликом куцања знакова интерпункције. Потребно је ученицима указати на разлику у куцању наводника на енглеској и српској тастатури, могућности куцања текста у курзиву (*Italic*), уместо куцања наводника.

Усмено изражавање: Препоручује се континуирано подстицање ученика да на редовној настави и ван ње говоре на теме из језика, књижевности и културе, као и редовно указивање на смисао и значај неговања говорне културе.

Писано изражавање. У оквиру ове теме планирана је израда четири писмена задатка и писање унапређене верзије писменог задатка (исправка писменог задатка). Као и у претходним разредима, припрема за израду писмених задатака је континуирана делатност и не ограничава се само на један час (пре израде писменог задатка). Писмени задатак се ради писаном ћирилицом. Препорука је да се исправка писменог задатка ради писаном латиницом.

I. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Поред стандардног, сумативног вредновања које још увек доминира у нашем систему образовања (процењује знање ученика на крају једне програмске целине и спроводи се стандардизованим мерним инструментима – писменим и усменим проверама знања, есејима, тестовима, што за последицу има нередовно учење оријентисано на оцену), савремени приступ настави претпоставља формативно вредновање – процену знања **током** савладавања програма и

стицања одговарајуће компетенције. Резултат оваквог вредновања даје повратну информацију и ученику и наставнику о томе које компетенције су добро савладане, а које не, као и о ефикасности одговарајућих метода које је наставник применио за остваривање циља. Формативно мерење подразумева прикупљање података о ученичким постигнућима, а најчешће технике су: реализација практичних задатака, посматрање и бележење ученикових активности током наставе, непосредна комуникација између ученика и наставника, регистар за сваког ученика (мапа напредовања) итд. Резултати формативног вредновања на крају наставног циклуса треба да буду исказана и сумативно – бројчаном оценом. Оваква оцена има смисла ако су у њој садржана сва постигнућа ученика, редовно праћена и објективно и професионално бележена.

Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад. Све што се покаже добрим и корисним наставник ће користити и даље у својој наставној пракси, а све што се покаже као недовољно ефикасним и ефективним требало би унапредити.

СТРАНИ ЈЕЗИК

Циљ учења страног језика је да ученик усвајањем функционалних знања о језичком систему и култури и унапређивањем стратегија учења страног језика развије комуникативну компетенцију, оспособи се за писмену и усмену комуникацију, интеркултурално разумевање и професионални развој.

Разред	**Први**	
Недељни фонд часова	**2 часа**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2.СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2.СТ.1.1.2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2.СТ.1.2.3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2.СТ.1.2.4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2.СТ.1.3.1. Уме да оствари друштвени	– разуме и реагује на одговарајући начин усмене на поруке у вези са активностима у образовном контексту; – разуме основну поруку краћих излагања о познатим темама у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор; – разуме информације о релативно познатим и блиским садржајима и једноставна упутства у приватном, јавном и образовном контексту; – разуме општи смисао информативних радијских и телевизијских емисија о блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор; – разуме основне елементе радње у краћим видео-записима у којима се обрађују релативно блиске теме, ослањајући се и на визуелне елементе; – разуме суштину исказа (са)говорника који разговарају о блиским темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – изводи закључке после слушања непознатог текста у вези са врстом текста, бројем саговорника, њиховим међусобним односима и намерама, као и у вези са општим садржајем; – ослањајући се на општа знања, искуства и контекст поруке, увиђа значење њених непознатих елемената; – памти и контекстуализује битне елементе поруке;	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;

контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2.СТ.1.3.2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2.СТ.1.3.4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2.СТ.1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2.СТ.1.3.6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2.СТ.1.3.7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ	– разликује најучесталије врсте текстова, познајући њихове основне карактеристике, сврху и улогу; – разуме краће текстове о конкретним темама из свакодневног живота, као и језички прилагођене и адаптиране текстове утемељене на чињеницама, везане за домене општих интересовања; – разуме осећања, жеље, потребе исказане у краћим текстовима; – разуме једноставна упутства и саветодавне текстове, обавештења и упозорења на јавним местима; – разуме краће литерарне форме у којима доминира конкретна, фреквентна и позната лексика (конкретна поезија, кратке приче, анегдоте, скечеви, стрипови); – проналази, издваја и разуме у информативном тексту о познатој теми основну поруку и суштинске информације; – -идентификује и разуме релевантне информације у мејловима, проспектима, новинским вестима, репортажама, огласима, реду вожње, блоговима; – препознаје основну аргументацију у једноставнијим текстовима (нпр. новинским чланцима или писмима читалаца, као и другим врстама коментара); – наслућује значење непознатих речи на основу контекста;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације;непознате речи; – ИКТ
2.СТ.1.4.1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2.СТ.1.4.2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2.СТ.1.4.3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.4.5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.1.5.1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2.СТ.1.5.5. Примењује основну правописну норму. 2.СТ.1.5.6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме	– учествује у краћим дијалозима, размењује информације и мишљење са саговорником о блиским темама и интересовањима; – користи циљни језик као језик комуникације у образовном контексту, прилагођавајући свој говор комуникативној ситуацији, у временском трајању од два до три минута; – описује себе и своје окружење, догађаје у садашњости, прошлости и будућности у свом окружењу и изван њега; – на једноставан начин/укратко изражава своје утиске и осећања и образлаже мишљење и ставове у вези са блиским темама;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална сарадња; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;

и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.1.4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2.СТ.2.2.3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2.СТ.2.2.4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2.СТ.2.2.5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2.СТ.2.3.1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2.СТ.2.3.2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2.СТ.2.3.3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2.СТ.2.3.4. Описује или препричава стварне	– описује догађаје и саопштава садржај неке књиге или филма, износећи своје утиске и мишљења; – укратко препричава краћи текст или видео-запис; – излаже унапред припремљену краћу презентацију на одређену тему (из домена личног интересовања); – указује на значај одређених исказа и делова исказа пригодном гестикулацијом и мимиком или наглашавањем и интонацијом;	
	– пише на разложан и једноставан начин о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности (обима 80 100 речи); – описује утиске, мишљења и осећања (обима 70 90 речи); – пише белешке, поруке и лична писма/мејлове да би тражио или пренео релевантне информације; – једноставним језичким средствима резимира прочитани/преслушани текст о блиским темама и износи сопствено мишљење о њему; – попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; – пише краћа формална писма (писма читалаца, пријаве за праксе, стипендије или омладинске послове); – пише електронске поруке, СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу.слика, графикона, детаљних упутстава;	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања; – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;
	– препознаје и разуме, у оквиру свог интересовања, знања и искуства, правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земаља чији језик учи; – препознаје и разуме најчешће присутне културне моделе свакодневног живота земље и земаља чији језик учи; – препознаје и адекватно користи најфреквентније стилове и регистре у вези са елементима страног језика који учи, али и из	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.3.6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2.СТ.2.3.7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2.СТ.2.4.1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2.СТ.2.4.2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2.СТ.2.4.4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.4.5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.2.5.1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2.СТ.3.1.1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз	осталих области школских знања и животних искустава; – препознаје различите стилове комуникације и најфреквентнија пратећа паравербална и невербална средства (степен формалности, љубазности, као и паравербална средства: гест, мимика, просторни односи међу говорницима, итд.); – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже); – користи савремене видове комуникације у откривању културе земаља чији језик учи;	
	– преноси суштину поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, објашњења и обавештења, писмено и усмено; – резимира садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; – преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га саговорнику; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: преводи или преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.	МЕДИЈАЦИЈА – преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.1.3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2.СТ.3.2.3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2.СТ.3.2.4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2.СТ.3.2.5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.3.2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2.СТ.3.3.3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2.СТ.3.3.4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2.СТ.3.3.5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2.СТ.3.4.1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2.СТ.3.4.2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе		

и потребе струке. 2.СТ.3.4.3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2.СТ.3.4.4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.3.5.1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2.СТ.3.5.4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

1) ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице

Бројиве и небројиве именице.

Множина именица (правилна и неправилна).

Саксонски генитив

Члан

Употреба одређеног и неодређеног члана.

Изостављање члана.

Заменице

Личне, показне, присвојне, релативне, одричне и узајамно повратне.

Детерминатори

Присвојни, показни, неодређени, квантификатори.

Придеви и прилози

Грађење и употреба придева и прилога.

Место придева и прилога у

реченици.

Предлози

Најчешћи предлози за оријентацију у простору и времену.

Предлози после придева (нпр.*good at, interested in*) и после глагола (нпр.*work for, speak to*).

Бројеви

Прости, редни и децимални бројеви; разломци; основне рачунске операције.

Везници

Повезивање елемената исте важности: *for, and, nor, but, or, yet, so.*

Глаголи

Глаголска времена (активне и пасивне конструкције)
Употреба садашњих времена (*Present Simple Tense, Present Continuous Tense, Present Perfect Tense*).
Употреба прошлих времена (*Past Simple Tense, Past Continuous Tense, Past Perfect Tense*).
Начини изражавања будућности (*Future Simple Tense, be going to,Present Continuous Tense, Present Simple Tense).*
Глаголи и фразе праћени инфинитивом или -*ing* обликом.
Модални глаголи (*can, can't, could, should, must, have to,needn't, mustn't, may*).
Фразални глаголи са *across, back, down*...(нпр.*come across, come back, cut down*).
Творба речи
Сложенице.
Најчешћи суфикси и префикси.
Реченица
Ред речи у реченици.
Потврдне, упитне и одричне реченице.
Погодбене реченице (реалне, потенцијалне).
Неуправни говор (без слагања времена).

2) ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице
Властите и заједничке именице, одговарајући род и број са детерминативом.
Системски приказ морфолошких карактеристика.
Слагање именица и придева.
Члан
Систематизација употребе одређеног и неодређеног члана.
Партитивни члан.
Заменице
Личне заменице.
Наглашене личне заменице.
Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта *complemento oggetto* и индиректног објекта *complemento di termine.*
Присвојне заменице.
Показне заменице (*questo, quello*).
Повратне заменице.
Упитне заменице (*chi*? *che*?/*che cosa*? *Quanto/a/i/e? Quale/i?).*
Придеви
Описни придеви, слагање придева и именице у роду и броју.
Компарација придева
(Anna è più alta di Luca.).
Апсолутни суперлатив
(*Maria è bellisima.).*
Присвојни придеви. Употреба члана уз присвојне придеве (*la mia bici, tuo fratello*).
Показни придеви: *questo, quello.*
Назив боја (*bianco, rosso, verde, giallo, nero, azzurro*...). Морфолошке особености придева (*viola, rosa, blu, arancione).*
Бројеви
Главни бројеви.
Редни бројеви.
Предлози
Прости предлози *di, a, da, in, con, su, per, tra, fra* и њихова основна употреба.
Предлози *dentro, fuori, sotto, sopra, davanti, dietro.*
РЕЦЕПТИВНО: Предлози спојени са чланом *(preposizioni articolate).*
Глаголи
Садашње време (Presente Indicativo).
РЕЦЕПТИВНО: *Presente progressivo (stare + gerundio).*
Императив за неформално обраћање (*Imperativo diretto*):
Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me.
Заповедни начин за формално обраћање (*Imperativo indiretto*):
Prego Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore!

Повратни глаголи.
Употреба глагола *piacere.*
Перфекат (*Passato Prossimo*) правилних и неправилних глагола:
Sono andata alla stazione.
Non ho fatto il compito di casa.
Перфект модалних глагола *volere, dovere, potere, sapere:*
Sono dovuto andare dal dentista.
Ho potuto leggere i titoli in italiano.
Футур правилних и неправилних глагола:
Noi torneremo a casa alle cinque.
Имперфекат (Imperfetto):
C'era una volta un re e viveva in un castello. .

Прилози

Основни прилози (*bene, male, molto, poco, troppo, meno, più)*, прилошки изрази за одређивање времена (*prima, durante, dopo*) и простора (*a destra, a sinistra, dritto, davanti, dietro, sotto, sopra, su, giù).*
Упитни прилози *quando? come? perché? dove?*
Грађење прилога од придева помоћу суфикса *mente.*

Речце

Ci, *ne.*

Везници *(e, anche, o, ma, perché, se, quando, come, siccome,appena).*

Реченица

Проста и проширена реченица у потврдном и у одричном облику.
Упитна реченица.
Ред речи у реченици.
Сложена реченица: употреба везника који уводе зависну реченицу (временску, узрочну, релативну, хипотетички период).

Разред	**Други**	
Недељни фонд часова	**2 часа**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2.СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2.СТ.1.1.2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више са/говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2.СТ.1.1.4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми.	– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности у образовном контексту и у свакодневним (приватним и јавним) комуникативним ситуацијама; – разуме општи садржај и најважније појединости краћих монолошких и дијалошких излагања о познатим и узрасно примереним темама, у којима се користи стандардни језик и разговетан изговор уз одговарајући број понављања или успоренији темпо говора; – разуме општи смисао информативних прилога (на интернету, радију, телевизији) о познатим или блиским темама, у којима се користи стандардни говор и разговетан изговор уз одговарајући број понављања;	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање – говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ

2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2.СТ.1.2.3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2.СТ.1.2.4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2.СТ.1.3.1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2.СТ.1.3.2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2.СТ.1.3.4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2.СТ.1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2.СТ.1.3.6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2.СТ.1.3.7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2.СТ.1.4.1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2.СТ.1.4.2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2.СТ.1.4.3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.4.5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.1.5.1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2.СТ.1.5.5. Примењује основну правописну норму. 2.СТ.1.5.6. Користи неутралан језички регистар.	– разуме основне елементе садржаја (актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог...) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама (исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд), у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – разуме суштину размене информација саговорника који разговарају о блиским и познатим темама, уз евентуална понављања и појашњавања; – разуме основне (суштинске) аргументе, жеље, потребе и мишљењâ саговорника, уколико су изнета једноставним језичким средствима, умереним темпом говора и уз евентуалну невербалну, паравербалну или визуелну подршку; – разуме најопштији садржај излагања у којима се на узрасно примерен начин тематизују опште друштвена питања; – разуме општи смисао и одређене препознатљиве појединости текстова класичне и савремене музике различитих жанрова;	
	– разуме краће текстове о конкретним, блиским темама из свакодневног живота, као и о темама културног, наставног и образовног контекста; – разуме општи садржај и допунске информације из обавештења или упозорења на јавним местима; – разуме једноставније описе догађаја, намера, осећања и интересовања из преписке коју добија (имејлови, поруке, писма); – проналази и издваја релевантне информације из обавештења или проспеката и рекламних материјала; – разуме основну нит аргументације, чак и уколико не разуме све детаље текста; – разуме краће текстове на блиске, познате и обрађиване друштвене теме, препознаје најважније ауторове ставове и закључке;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације;непознате речи; – ИКТ

Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више са/говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.1.4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2.СТ.2.2.3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2.СТ.2.2.4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2.СТ.2.2.5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2.СТ.2.3.1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2.СТ.2.3.2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2.СТ.2.3.3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2.СТ.2.3.4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.3.6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2.СТ.2.3.7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2.СТ.2.4.1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2.СТ.2.4.2. У приватној преписци, тражи или	– разуме једноставне књижевне текстове различитих жанрова (поезија, проза, драма) у којима се појављују учесталије метафоре; – открива значење непознатих речи у писаном тексту на основу познатог контекста и језичког предзнања;	
	– усклађује интонацију, ритам и висину гласа са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације; – користи релативно спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици са наставником и са осталим ученицима и ученицама; – описује особе, радњу, место, доживљај или актуелна дешавања у садашњости, прошлости и будућности, користећи познате језичке и ванјезичке елементе; – саопштава и интерпретира најважније информације садржаја писаних, илустрованих и усмених текстова на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; – саопштава и интерпретира најважније информације садржаја кратких емисија, видео записа на теме предвиђене наставним програмом, користећи познате језичке елементе; – износи своје мишљење, изражава и образлаже ставове и реагује на мишљење и ставове других (допадање/недопадање итд.), користећи познате и једноставне језичке елементе; – започиње и учествује у дијалогу и размењује мишљења и информације у вези са својим окружењем и свакодневним ситуацијама; – представља укратко резултате самосталног истраживања на одређену тему; – интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; – користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – функционална сарадња; – интервјуисање; – интонација; – дијалог;

преноси информације, износи лични став и аргументе. 2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2.СТ.2.4.4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.4.5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.2.5.1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине – СЛУШАЊЕ 2.СТ.3.1.1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више са/говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.1.3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине – ЧИТАЊЕ 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2.СТ.3.2.3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2.СТ.3.2.4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2.СТ.3.2.5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на	намером и са степеном формалности говорне ситуације; – попуњава формуларе, упитнике и различите обрасце у личном и образовном домену; – пише белешке , поруке (имејлове, СМС поруке и сл.) да би тражио или пренео релевантне информације користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава; – резимира прочитани/преслушани текст о блиским, познатим и обрађиваним друштвеним темама користећи једноставна језичка средства; – пише о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – описује особе и догађаје поштујући правила кохерентности користећи фреквентне речи и изразе; – пише о властитом искуству описујући своје утиске и осећања, износећи мишљења, планове и очекивања, једноставним језичким средствима; – препознаје и наводи најзначајније личности и догађаје културе земље/ земаља чији језик учи и разуме њихову улогу у светским оквирима; – познаје правила понашања, свакодневне навике, сличности и разлике у култури своје земље и земље/ земаља чији језик учи; – препознаје најчешће стереотипе у вези са културом своје земље и земаља чији језик учи; – разликује основне облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи (у односу на категорије времена, простора и покрета у комуникацији, као нпр. тачност, лични простор, мимика и сл); – препознаје и користи најфреквентније регистре и стилове у комуникацији на страном језику у складу са	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика – и комуникативне – функције – ИКТ; СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине – ГОВОР 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.3.2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2.СТ.3.3.3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2.СТ.3.3.4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2.СТ.3.3.5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине – ПИСАЊЕ 2.СТ.3.4.1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2.СТ.3.4.2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2.СТ.3.4.3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2.СТ.3.4.4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.3.5.1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2.СТ.3.5.4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.	степеном формалности комуникативне ситуације; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације (електронске поруке, СМС поруке, дискусије на блогу или форуму, друштвене мреже).	
	– преноси суштину и најважније појединости поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи, додајући, по потреби, једноставнија објашњења и обавештења, писмено и усмено; – у писаном облику резимира на структурисан начин садржај краћег текста, аудио или визуелног записа и краће интеракције; – у усменом облику преноси садржај писаног или усменог текста, прилагођавајући га исказаним или претпостављеним потребама саговорника; – користи одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају, на пример: – преноси садржај уз употребу описа, парафраза и сл.;	МЕДИЈАЦИЈА – преношење поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи;

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

1) ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице
Именице у функцији придева
Члан
Употребаодређеногинеодређеногчлана.
Изостављањечлана.
Заменицеи детерминатори
Присвојне
Повратне.
Придевиприлози
Прилози учесталости
Компаративи и суперлативи
Предлози
Предлози после именица (нпр. *Difference between*)
Предлози после глагола (нпр.*talkto, lookat*).
Везници
Повезивање елемената исте важности: *for, and, nor, but, or, yet, so.*
Творба речи
Суфикси за именице које означавају занимања –er/or, -ist, -ician
Фразални глаголи са *on, off, up, down*… (нпр*. Go on, take off,cut down*).
Глаголи
Обнављање обрађених глаголских времена са посебним акцентом на употреби прошлих времена:
Past Simple, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect
*Usedto/would*за уобичајене радње у прошлости
Will/going to за предвиђање
Модални глаголи (*may/might; must/have to; must /mustn't / needn't;*)
Пасивни глаголски облици и конструкције
Реченица
Питања (*WH-questions, Tag questions*)
Погодбене реченице (потенцијалне, ирealне).
Неуправни говор (са и без слагања времена).

2) ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице
Обнављање из претходних разреда
Члан
Обнављање из претходних разреда
Заменице
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Релативне заменице *(pronimi relativi: che, cui)*
Ненаглашене личне заменице у служби директног објекта у сложеним временима *(pronomi diretti nei tempi composti)*
Неодређене заменице *(pronomi indefiniti: niente/nulla, nessuno, qualcosa, qualcuno, alcuni)*
Придеви
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Компарација придева *(grado comparativo: Anna è più alta di Luca e superlativo dell'aggettivo: Anna è la più alta della classe)*
Неодређени придеви *(aggettivi indefiniti: alcuni, nessuno, qualche, ogni)*
Бројеви
Обнављање из претходних разреда
Предлози
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Предлози спојени са чланом *(preposizioni articolate)*
Глаголи
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Presente progressivo *(stare + gerundio)*
Императив *(imperativo).* Заповедни начин за сва лица: *Fa' presto! Non tornare tardi! Non andate via senza di me! Prego*

Signora, entri! Mi dia un etto di prosciutto, per favore!
Кондиционал садашњи правилних и неправилних глагола *(condizionale presente: Vorrei un chilo di mele, per favore! Potresti prestarmi il tuo libro di italiano?)*
Плусквамперфекат *(trapassato prossimo: Sono arrivato alla stazione quando il treno era già partito)*
Прилози
Обнављање из претходних разреда
Речце
Обнављање из претходних разреда
Везници
Обнављање из претходних разреда
Реченица
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Хипотетички период: Реална погодбена реченица: *Se piove, prendi l'ombrello;*
Se farà bel tempo, andremo in gita

Разред	**Трећи**	
Недељни фонд часова	**2 часа**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ**	**ТЕМЕ и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2. СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ.1.1.2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више (са)говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ.1.1.4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темама из свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритамизлагања). 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези сблиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре, обавештења, кратке новинске вести). 2.СТ.1.2.3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2.СТ.1.2.4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота(натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима,јеловник и сл.). 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске	– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности, у приватним и јавним комуникативним ситуацијама, исказане стандарднојезичком артикулацијом, уз минимално ометање позадинским шумовима; – разуме општи садржај и важније појединости монолошких излагања у вези са друштвено релевантним и узрасно примереним темама, уколико се користи стандардни језик; – разуме општи смисао и најважније појединости информативних прилога из различитих медија о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама, у којима се користи стандардни говор; – разуме битне елементе садржаја у краћим аудио и аудио-визуелним формама, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника,	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевање говора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;

тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.1.3.1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2.СТ.1.3.2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућујепонуду или позив. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном иобразовном контексту. 2.СТ.1.3.4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности,догађаје). 2.СТ.1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2.СТ.1.3.6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства или питања. 2.СТ.1.3.7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом итрадицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.1.4.1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2.СТ.1.4.2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2.СТ.1.4.3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање,интересовања и сл. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.4.5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука,бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.1.5.1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које муомогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речикоје користи у говору. 2.СТ.1.5.5. Примењује основну правописну норму. 2.СТ.1.5.6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више	уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандарднојезичких елемената и споријег ритма; – разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандарднојезичких елемената и споријег ритма, уз евентуална понављања и појашњења; – разуме садржај и већину тематски повезаних појединости у текстовима савремене музике различитих жанрова, уз поновљена слушања и одговарајућу припрему.	
	– примењује стратегије читања које омогућавају откривање значења непознатих речи; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова у вези с темама везаним за лична интересовања; – разуме општи садржај и најважније појединости аутентичних, адаптираних и неаутентичних дужих текстова у вези с блиским темама; – разуме општи садржај и најважније појединости текстова о мање познатим темама, које спадају у шири спектар интересовања; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова о различитим конкретним и делимично апстрактним темама; – разуме текстове који садрже различита упутства; – разуме дуже и сложеније савремене књижевне	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова; – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; – непознате речи; – ИКТ;

(са)говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.1.4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2.СТ.2.2.3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2.СТ.2.2.4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2.СТ.2.2.5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.2.3.1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2.СТ.2.3.2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2.СТ.2.3.3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2.СТ.2.3.4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства.	текстове различитих жанрова, примерене узрасту;	
	– користи самостално циљни језик као језик комуникације; – говори, с лакоћом, о познатим темама и темама које су из домена његовог интересовања на кохерентан начин, примењујући познату лексичку грађу и језичке структуре; – препричава неки догађај или дешавање и износи очекивања у вези са тим; – укратко образлаже и објашњава разлоге догађаја или дешавања; – образлаже своје мишљење и реагује на мишљење других; – излаже пред публиком, на разумљив начин, унапред припремљену презентацију на познате и одабране теме уз помоћ визуеалног подстицаја; – током и после презентације разуме питања у вези са темом, одговара на њих и пружа додатна објашњења; – учествује у дијалогу и размењује мишљењења и информације у вези са својим окружењем и свакоденевним ситуацијама; – интерпретира тематски прилагођене песме, рецитације и скечеве; – користи интонацију, ритам и висину гласа у складу са сопственом комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформални разговор; – формална дискусија; – -функционална комуникација; – -интервјуисање; – интонација; – дијалог;
2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.3.6. Извештава о догађају, разговору или садржају нпр. књиге, филма и сл. 2.СТ.2.3.7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.2.4.1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2.СТ.2.4.2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе.	– пише текст примењујући правила правописа и интерпункције, поштујући основна начела организације текста; – пише текстове о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања; – пише краће прегледе/ сажетке књига, филмова, тв емисија и сл. користећи једноставне изразе; – описује утиске, мишљења, осећања, истиче предности и	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – писмено изражавање – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писаног изражавања – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;

2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2.СТ.2.4.4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.4.5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.2.5.1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правилапонашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи.	мане неке појаве или поступка; – пише белешке, поруке (имејлове, смс поруке и сл.), детаљне извештаје у којима тражи или преноси релевантне информације; – пише одговоре у којима тражи и преноси релевантне информације и објашњења користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања износећи личан став и аргументе; – пише текстове према моделу, тумачи и описује илустрације, табеле, слике, графиконе, истичући релевантне детаље; – пише неформална писма/мејлове/позивнице и сл. користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање позива, извињења и сл;	
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.3.1.1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више (са)говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.1.3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до потребних информација из области личног интересовања. 2.СТ.3.2.3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2.СТ.3.2.4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства).	– познаје основне одлике екосистема и друштвеног система земаља чији језик учи и разуме њихову међусобну условљеност; – објашњава на једноставан начин традиционално схваћене одлике властите културе припадницима страних култура; – објашњава, на једноставан начин, традиционално схваћене одлике култура чији језик учи припадницима властите културе; – увиђа и разуме да поступци учесника у свакодневним комуникативним ситуацијама могу да буду протумачени на различите начине; – увиђа и разуме постојање културног плуралитета у својој земљи и земљама чији језик учи; – реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног понашања у контексту културе земље/ земаља чији	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – екосистем; – друштвени систем; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

2.СТ.3.2.5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.3.2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2.СТ.3.3.3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2.СТ.3.3.4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2.СТ.3.3.5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.3.4.1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2.СТ.3.4.2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2.СТ.3.4.3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2.СТ.3.4.4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.3.5.1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2.СТ.3.5.4. Пише јасне, прегледне и разумљиве	језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања; – користи фреквентније регистре у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – користи на креативан начин ограничена знања из различитих језика како би успешно остварио комуникативну намеру; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/ земаља чији језик учи; – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације;	
	– преноси, на структурисан начин, основне информација из више сродних текстова, у писаном и усменом облику; – преноси општи садржај из текстуалних извора у којима се износе различити ставови, у писаном облику; – преноси, у усменом облику, садржај усменог излагања или писаног текста прилагођавајући регистар и стил потребама комуникативне ситуације; – посредује у неформалној усменој интеракцији уз уважавање различитих културних вредности и избегавајући двосмислености и нејасноће.	МЕДИЈАЦИЈА – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – посредовање;

текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

1) ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице

Множина именица: *pluralia tantum, singularia tantum*

Збирне именице са глаголом у једнини и множини (Нпр. *people, police; family, team, orchestra …*)

Члан (проширивање опсега употреба и изостављања одређеног и неодређеног члана)

Заменице

Сложене заменице са *some-, any-, no-*

Неодређене заменице

Детерминатори

Придеви и прилози

Придеви и прилози истог облика *(fast, early, late, hard)*

Прилози са два облика (Нпр. *hard/hardly, near/nearly*)

Појачавање значења придева и прилога

(*so, such, too, enough*)

Везници

Везници у пару: *as...as, both...and, so...as, either...or, neither...nor, not...only, but...also, though...yet)*

Творба речи

Најчешћи суфикси (*-hood, -ness, -ment,*

-ion/-ation) и префикси (*co-, dis-, in-, mis-)* за творбу именица

Одрични префикси: *un-, in-, im-, ir-, dis-*

Глаголи

*****обнављање обрађених глаголских времена

Present Perfect continuous, Past Perfect Continuous

Изражавање будућности: *Future perfect, Future continuous*

Коњунктив садашњи и прошли

Герунд (употреба после глагола *enjoy, prefer, avoid* ... и после израза *It's no use, I can't help ...)*

Модални глаголи са инфинитивом перфекта

Пасивне конструкције

Causative have/get

Пасивни изрази (Нпр. *It is said that… He is believed to …*)

Предлози

Предлози после придева и партиципа (Нпр. *angry about, fond of, disappointed with*)

Предлози после глагола (Нпр. *congratulate on, borrow from, divide into …)*

Фразални глаголи са објектом

(Take off your coat. /Take your coat off.)

Реченица

Релативне реченице (рестриктивне и нерестриктивне)

Погодбене реченице (обнављање сва три типа)

2) ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК

Именице

Обнављање из претходних разреда

Члан

Обнављање из претходних разреда

Заменице

Обнављање и проширивање из претходних разреда

Ненаглашене личне заменице са императивом *(imperativo con i pronomi)*

Ненаглашене личне заменице у пару у сложеним временима *(pronomi personali accoppiati nei tempi composti)*

Придеви

Обнављање и проширивање из претходних разреда
Органска компарација придева *(forme irregolari)*
Бројеви
Обнављање из претходних разреда
Предлози
Обнављање из претходних разреда
Глаголи
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Идиоматска употреба *volerci* и *metterci*
Кондиционал прошли *(condizionale passato: Avrei voluto comprare un bel gelato)*
Утврђивање и продубљивање употребе прошлих времена *(passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo)*
Конјунктив садашњи *(congiuntivo presente: Penso che Maria debba studiare di più)*
Конјунктив прошли *(congiuntivo passato: Penso che sia andato al cinema)*
Прилози
Обнављање из претходних разреда
Речце
Обнављање из претходних разреда
Везници
Обнављање из претходних разреда
Реченица
Обнављање из претходних разреда

Разред	**Четврти**	
Недељни фонд часова	**2 часа**	
Годишњи фонд часова	**66 часова**	
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку првог разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** **и кључни појмови садржаја програма**
Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **основном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2. СТ.1.1.1. Разуме краће поруке, обавештења и упутства која се саопштавају разговетно и полако. 2. СТ.1.1.2. Схвата смисао краће спонтане интеракције између двоје или више (са)говорника у личном, образовном и јавном контексту. 2. СТ.1.1.3. Схвата општи смисао информације или краћих монолошких излагања у образовном и јавном контексту. 2. СТ.1.1.4. Схвата смисао прилагођеног аудио и видео записа у вези с темамаиз свакодневног живота (стандардни говор, разговетни изговор и спор ритам излагања). 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.1.2.1. Разуме општи смисао једноставних краћих текстова у вези с блиским темама, у којима преовлађују фреквентне речи и интернационализми. 2.СТ.1.2.2. Проналази потребне информације у једноставним текстовима (нпр. огласи, брошуре,	– разуме и извршава упутства и налоге за различите активности, укључујући и оне у којима постоји узрочно-последични и/или хронолошки след од неколико једноставнијих корака које треба обавити, и то у различитим приватним и јавним комуникативним ситуацијама и у образовном контексту, исказаних споријим ритмом и сасвим разговетном стандарднојезичком артикулацијом, уз минимално ометање позадинским шумовима; – разуме општи садржај и важније појединости монолошких излагања на познате теме, друштвено релевантних, узрасно примерених и у складу са личним интересовањима,	РАЗУМЕВАЊЕ ГОВОРА – разумевањеговора; – комуникативна ситуација; – монолошко и дијалошко излагање; – стандардни језик; – изговор; – информативни прилози; – размена информација; – култура и уметност; – ИКТ;

обавештења, кратке новинске вести). 2.СТ.1.2.3. Разуме једноставне личне поруке и писма. 2.СТ.1.2.4. Уочава потребне детаље у текстовима из свакодневног живота (натписи на јавним местима, упутства о руковању, етикете на производима, јеловник и сл.). 2.СТ.1.2.5. Разуме кратке адаптиране одломке књижевних дела, и друге поједностављене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.1.3.1. Уме да оствари друштвени контакт (нпр. поздрављање, представљање, захваљивање). 2.СТ.1.3.2. Изражава слагање/неслагање, предлаже, прихвата или упућује понуду или позив. 2.СТ.1.3.3. Тражи и даје једноставне информације, у приватном, јавном и образовном контексту. 2.СТ.1.3.4. Описује блиско окружење (особе, предмете, места, активности, догађаје). 2.СТ.1.3.5. Излаже већ припремљену кратку презентацију о блиским темама. 2.СТ.1.3.6. Преноси или интерпретира кратке поруке, изјаве, упутства илипитања. 2.СТ.1.3.7. Излаже једноставне, блиске садржаје у вези са културом и традицијом свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.1.4.1. Пише кратке белешке и једноставне поруке (нпр. изражава захвалност, извињење, упозорење). 2.СТ.1.4.2. Пише приватно писмо о аспектима из свакодневног живота (нпр. описује људе, догађаје, места, осећања). 2.СТ.1.4.3. Попуњава образац/упитник, наводећи личне податке, образовање, интересовања и сл. 2.СТ.1.4.4. Пише једноставне текстове према моделу, уз помоћ илустрација, табела, слика, графикона, детаљних упутстава. 2.СТ.1.4.5. Преводи или интерпретира информације из једноставних порука, бележака или образаца. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.1.5.1. Користи задовољавајући број фреквентних речи и израза које му омогућавају изражавање основних комуникативних функција у свакодневним ситуацијама. 2.СТ.1.5.2. Саставља кратке, разумљиве реченице користећи једноставне језичке структуре. 2.СТ.1.5.3. Има углавном јасан и разумљив изговор. 2.СТ.1.5.4. Пише с одговарајућом ортографском тачношћу уобичајене речи које користи у говору. 2.СТ.1.5.5. Примењује основну правописну норму.	уколико се користи стандардни језик; – разуме општи смисао и најважније појединости информативних прилога из различитих медија о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама, у којима се користи стандрдни говор; – разуме битне елементе садржаја (главну тему и најважније споредне елементе тематике, актере и њихове међусобне односе, околности радње, заплет и епилог, хронологију дешавања у општим цртама, главне узрочно-последичне аспекте) у краћим медијски подржаним аудио и аудио-визуелним формама, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме; – -разуме општи садржај и идентификује важније појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника, уколико је реч о размени информација, мишљења и ставова на познате и блиске теме из свакодневног живота, уз употребу стандарднојезичких елемената и споријег ритма, без упадљивих индивидуалних говорних специфичности и паралелног говора учесника у комуникацији (тзв. „упадања у реч“), а уз евентуална понављања и појашњења (по потреби); – -разуме једноставнија образложења ставова и мишљења саговорника, прати нит аргументације и евентуалне противаргументе, формулисане једноставнијим језичким средствима и изнете на недвосмислен начин, уз евентуалне пропратне невербалне и паравербалне комуникативне сигнале; – разуме садржај и већину тематски повезаних појединости у текстовима	

2.СТ.1.5.6. Користи неутралан језички регистар. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **средњем** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.2.1.1. Разуме суштину и битне појединости порука, упутстава и обавештења о темама из свакодневног живота и делатности. 2.СТ.2.1.2. Разуме суштину и битне појединости разговора или расправе између двоје или више (са)говорника у приватном, образовном и јавном контексту. 2.СТ.2.1.3. Разуме суштину и битне појединости монолошког излагања у образовном и јавном контексту уколико је излагање јасно и добро структурирано. 2.СТ.2.1.4. Разуме суштину аутентичног тонског записа (аудио и видео запис) о познатим темама, представљених јасно и стандардним језиком. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.2.2.1. Разуме општи смисао и релевантне информације у текстовима о блиским темама из образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.2.2. Открива значење непознатих речи на основу контекста који му је близак. 2.СТ.2.2.3. Разуме описе догађаја, осећања и жеља у личној преписци. 2.СТ.2.2.4. Проналази потребне информације у уобичајеним писаним документима (нпр. пословна преписка, проспекти, формулари). 2.СТ.2.2.5. Проналази специфичне појединости у дужем тексту са претежно сложеним структурама, у коме се износе мишљења, аргументи и критике (нпр. новински чланци и стручни текстови). 2.СТ.2.2.6. Разуме адаптиране књижевне текстове и прилагођене текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.2.3.1. Започиње, води и завршава једноставан разговор и укључује се у дискусију на теме како од личног интереса, тако и оне о свакодневном животу. 2.СТ.2.3.2. Износи лични став, уверења, очекивања, искуства, планове као и коментаре о мишљењима других учесника у разговору. 2.СТ.2.3.3. Размењује, проверава, потврђује информације о познатим темама у формалним ситуацијама (нпр. у установама и на јавним местима). 2.СТ.2.3.4. Описује или препричава стварне или измишљене догађаје, осећања, искуства. 2.СТ.2.3.5. Излаже већ припремљену презентацију о темама из свог окружења или струке. 2.СТ.2.3.6. Извештава о догађају, разговору или	савремене музике различитих жанрова, уз поновљена слушања и одговарајућу припрему.	
	– -примењује стратегије читања које омогућавају откривање значења непознатих речи; – разуме општи садржај и најважније појединости дужих текстова о различитим конкретним и апстрактним темама; – разуме садржај различитих информативних текстова; – разуме дуже и сложеније савремене књижевне текстове различитих жанрова, примерене узрасту;	РАЗУМЕВАЊЕ ПРОЧИТАНОГ ТЕКСТА – разумевање прочитаног текста; – врсте текстова; – издвајање поруке и суштинских информација; – препознавање основне аргументације; – непознате речи; – ИКТ;
	– користи спонтано и самостално циљни језик као језик комуникације у учионици и ван ње; – говори о одређеним тематским областима на методичан/систематичан начин, наглашавајући важне елементе и значајне детаље; – опширно описује или излаже на тему из ширег окружења и домена интересовања, користећи додатна образложења; – у интеракцији са саговорником исказује и брани своје идеје и мишљења о актуелним дешавањима уз објашњења, аргументацију и коментаре; – излаже свој став и подржава предности и истиче мане различитих опција; – брани и заступа свој став и изражава слагање или неслагање са саговорником;	УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – усмено изражавање; – неформалниразговор; – формалнадискусија; – функционална комуникација; – интеракција; – интонација; – дијалог;
	– пише есеје о блиским темама из свог окружења и подручја интересовања, износећи сосптвено мишљење, аргументујући своје ставове и наглашавајући релевантне детаље; – пише прегледе/ сажетке књига, филмова, тв емисија и др; – пише текст примењујући правила правописа и	ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ – писмено изражавање; – есеј; – врсте текста; – описивање; – стандардне формуле писменог изражавања; – лексика и комуникативне функције; – ИКТ;

садржају нпр. књиге, филма и сл. 2.СТ.2.3.7. Излаже садржаје и износи своје мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.2.4.1. Пише белешке или одговара на поруке, истичући битне детаље. 2.СТ.2.4.2. У приватној преписци, тражи или преноси информације, износи лични став и аргументе. 2.СТ.2.4.3. Пише, према упутству, дескриптивне и наративне текстове о разноврсним темама из области личних интересовања и искустава. 2.СТ.2.4.4. Пише кратке, једноставне есеје о различитим темама из личног искуства, приватног, образовног и јавног контекста. 2.СТ.2.4.5. Пише извештај или прослеђује вести (преводи, интерпретира, резимира, сажима) у вези са кратким и/или једноставним текстом из познатих области који чита или слуша. 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.2.5.1. Користи речи и изразе који му омогућавају успешну комуникацију у предвидивим/свакодневним ситуацијама, актуелним догађајима и сл. 2.СТ.2.5.2. Правилно разуме и користи већи број сложенијих језичких структура. 2.СТ.2.5.3. Има сасвим разумљив изговор. 2.СТ.2.5.4. Пише прегледан и разумљив текст у коме су правопис, интерпункција и организација углавном добри. 2.СТ.2.5.5. Препознаје формални и неформални регистар; познаје правила понашања и разлике у култури, обичајима и веровањима своје земље и земље чији језик учи. Следећи искази описују шта ученик зна, уме и може да уради на **напредном** нивоу у свакој области. 1. Област језичке вештине - СЛУШАЊЕ 2.СТ.3.1.1. Разуме појединости значајне за разговор или расправу са сложеном аргументацијом у којој се износе лични ставови једног или више (са)говорника, у приватном, образовном, јавном и професионалном контексту. 2.СТ.3.1.2. Разуме презентацију или предавање са сложеном аргументацијом уз помоћ пропратног материјала. 2.СТ.3.1.3. Разуме аутентични аудио и видео запис у коме се износе ставови на теме из друштвеног или професионалног живота. 2. Област језичке вештине - ЧИТАЊЕ 2.СТ.3.2.1. Препознаје тему и схвата садржај разноврсних текстова, примењујући одговарајуће технике/врсте читања. 2.СТ.3.2.2. Из различитих писаних извора, уз одговарајућу технику читања, долази до	интерпункције, повезујући све делове текста у смислену целину; – описује стварне и замишљене догађаје, утиске, мишљења, осећања; – истиче предности и мане неке појаве или поступка; – сажима, препричава и систематизује садржаје и информације из сложенијих текстова; – -пише детаљне извештаје у којима тражи или преноси релевантне информације и објашњења, користећи стандардне формуле писаног изражавања; – пише о властитом искуству, описује своје утиске, планове и очекивања, износећи личан став и аргументе и процењујући другачије ставове и идеје; – тумачи и описује илустрације, табеле, слике, графиконе, истичући релевантне детаље; – пише формална и неформална писма/мејлове/позивнице, користећи се устаљеним изразима за одбијање/прихватање позива, упућивање извињења;	
	– анализира различите аспекте екосистема и друштвеног система своје земље и земаља чији језик учи; – објашњава и критички анализира могући узрок неспоразума у интерперсоналној и интеркултурној комуникацији; – процењује како властита и туђа уверења и вредности утичу на начин на који се опажају и разумеју други људи и културе; – дискутује аргументовано о културној условљености понашања због које су различити феномени опажени као уобичајени, односно чудни, као нпр.	СОЦИОКУЛТУРНА КОМПЕТЕНЦИЈА – интеркултурност; – екосистем; – друштвени систем; – правила понашања; – стереотипи; – стилови у комуникацији на страном језику; – ИКТ;

потребних информација из области личног интересовања. 2.СТ.3.2.3. Разуме формалну кореспонденцију у вези са струком или личним интересовањима. 2.СТ.3.2.4. Разуме општи смисао и појединости у стручним текстовима на основу сопственог предзнања (нпр. специјализовани чланци, приручници, сложена упутства). 2.СТ.3.2.5. Разуме садржај извештаја и/или чланка о конкретним или апстрактним темама у коме аутор износи нарочите ставове и гледишта. 2.СТ.3.2.6. Разуме одломке оригиналних књижевних дела и текстове који се односе на цивилизацијске тековине, културу и обичаје свог и других народа. 3. Област језичке вештине - ГОВОР 2.СТ.3.3.1. Активно учествује у формалним и неформалним разговорима/дискусијама о општим и стручним темама, с једним или више саговорника. 2.СТ.3.3.2. Размењује ставове и мишљења уз изношење детаљних објашњења, аргумената и коментара. 2.СТ.3.3.3. Методично и јасно излаже о разноврсним темама; објашњава своје становиште износећи предности и недостатке различитих тачака гледишта и одговара на питања слушалаца. 2.СТ.3.3.4. Извештава о информацијама из нпр. новинског чланка, документарног програма, дискусија, излагања и вести (препричава, резимира, преводи). 2.СТ.3.3.5. Упоређује ставове и монолошки изражава мишљење у вези са културом, традицијом и обичајима свог и других народа. 4. Област језичке вештине - ПИСАЊЕ 2.СТ.3.4.1. Пише неформална писма у којима изражава властиту емотивну реакцију, наглашавајући детаље неког догађаја или искуства и коментаришући туђе ставове. 2.СТ.3.4.2. Пише пословна и друга формална писма различитог садржаја за личне потребе и потребе струке. 2.СТ.3.4.3. Пише дескриптивни или наративни текст о стварним или измишљеним догађајима. 2.СТ.3.4.4. Пише есеје, користећи информације из различитих извора и нуди аргументована решења у вези с одређеним питањима; јасно и детаљно исказује став, осећање, мишљење или реакцију. 2.СТ.3.4.5. Пише извештај/преводи садржаје и информације из дужих и сложенијих текстова из различитих области које чита или слуша (нпр. препричава, описује, систематизује и сл.). 5. Област ЗНАЊЕ О ЈЕЗИКУ 2.СТ.3.5.1. Разуме и користи разноврстан репертоар речи, израза и идиома, који му	различити обрасци понашања, навике у исхрани и сл; – реагује адекватно на најчешће облике примереног и непримереног вербалног понашања у контексту културе земље/ земаља чији језик учи, примењујући обрасце љубазног понашања; – користи фреквентне регистре у комуникацији на страном језику у складу са степеном формалности комуникативне ситуације; – истражује различите аспекте култура земље/ земаља чији језик учи у оквиру својих интересовања; – користи савремене видове комуникације у откривању културе земље/ земаља чији језик учи; – – користи знање страног језика у различитим видовима реалне комуникације.	
	– пореди, сажима и на структурисан начин преноси основне информација из више сродних текстова, у писаном и усменом облику; – преноси садржај из текстуалних извора у којима се износе различити ставови и аргументи, у писаном облику; – преноси, у усменом облику, садржај писаног текста или усменог излагања, уз изношење сопственог тумачења и става; – посредује у неформалној усменој интеракцији уз преношење и тумачење различитих, културно условљених вредности и ставова.	МЕДИЈАЦИЈА – стратегије преношења поруке са матерњег на страни језик/са страног на матерњи; – посредовање;

омогућавају да се изражава јасно, течно, прецизно и детаљно. 2.СТ.3.5.2. Разуме целокупни репертоар граматичких структура и активно користи све уобичајене граматичке структуре. 2.СТ.3.5.3. Има јасан и природан изговор и интонацију. 2.СТ.3.5.4. Пише јасне, прегледне и разумљиве текстове, доследно примењујући језичка правила, правила организације текста и правописну норму. 2.СТ.3.5.5. Познаје и адекватно користи формални и неформални језички регистар.		

ЈЕЗИЧКИ САДРЖАЈИ

1) ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Именице
Множина сложеница
Множина именица страног порекла
Дупли генитив
Члан (утврђивање и проширивање опсега употреба и изостављања одређеног и неодређеног члана)
Инверзија после одричних прилога
(Not only, No sooner, Seldom, Rarely, Never ...)
Везници
Повезивање зависне реченице са главном:
when, that, while, because, although, though, since, after, as, if, until, as if, as though, so that, in order that)
Творбаречи
Суфиксизаправљењепридева (*-able, -ary, -ful, -less, -ous , -ic, -ical…)*
Сложенице : именице (*breakdown, software, passer-by*…)и придеви (*blue-eyed, short-sleeved …*)
Глаголи
*****обнављање обрађених глаголских времена
*simple and continuous forms (*глаголи стања и радње: *think, feel, look, see, smell, taste, appear)*
Future Continuous / Future Perfect / Future Perfect Continuous
Партицип перфекта
Глаголи праћени герундом или инфинитивом
Модални глаголи са инфинитивом перфекта *(musthave/ couldhave/can'thave*...)
Садашњи и прошли коњунктив
Предлози у изразима за време
(Нпр. *on time/in time, at the end/in the end/at last …)*
Фразални глаголи (од три дела, нпр: *split up with, run out of* , *come up with*...)
Реченица
Скраћивање реченицапартиципом (временске, релативне, узрочне клаузе**)**
Неуправни говор (са слагањем времена;различити типови реченица)
Мешовите кондиционалне реченице

2) **ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК**

Именице
Обнављање из претходних разреда
Члан
Обнављање из претходних разреда
Заменице
Обнављање из претходних разреда
Придеви
Обнављање из претходних разреда
Бројеви
Обнављање из претходних разреда
Предлози

Обнављање из претходних разреда
Глаголи
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Прости перфекат *(passato remoto),* творба и основна употреба: Marco entrò e vide il computer acceso. Ma nella stanza non c'era nessuno
Утврђивање и продубљивање употребе прошлих времена *(passato prossimo/imperfetto e trapassato prossimo, passato remoto)*
Употреба конјунктива у зависној реченици *(finali, concessive, condizionali, temporali, modali ecc.)*
Конјунктив имперфекта *(congiuntivo imperfetto: Pensavo che tu fossi contento del tuo appartamento)*
Stare per + infinito: *Il treno sta per partire*
Пасив *(forma passiva)*
Безлично-пасивна конструкција са заменицом si *(si passivante)*
Прилози
Обнављање из претходних разреда
Речце
Обнављање из претходних разреда
Везници
Обнављање из претходних разреда
Реченица
Обнављање и проширивање из претходних разреда
Хипотетички период: Реална погодбена реченица (*Se piove, prendi l'ombrello;*
Se farà bel tempo, andremo in gita) и Потенцијална *(Se fossi in te non lo farei)*

ТЕМАТСКЕ ОБЛАСТИ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА У МУЗИЧКОЈ ШКОЛИ

Тематске области за све језике се прожимају и исте су у сва четири разреда музичке школе – у сваком наредном разреду обнавља се, а затим проширује фонд лингвистичких знања, навика и умења и екстралингвистичких представа везаних за конкретну тему. Наставници обрађују теме у складу са интересовањима ученика, њиховим потребама и савременим токовима у настави страних језика, тако да свака тема представља одређени ситуацијски комплекс.

Тематске области:
Свакодневни живот (организација времена, послова, слободно време)
Свет рада (перспективе и образовни системи)
Интересантне животне приче и догађаји
Свет уметности
Живи свет и заштита човекове околине
Научна достигнућа, модерне технологије и свет компјутера (распрострањеност, примена, корист и негативне стране)
Медији и комуникација
Храна и здравље (навике у исхрани, карактеристична јела и пића у земљама света)
Потрошачко друштво
Спортови и спортске манифестације
Србија – моја домовина
Познати градови и њихове знаменитости, региони и земље у којима се говори циљни језик
Европа и заједнички живот народа

КОМУНИКАТИВНЕ ФУНКЦИЈЕ
Представљање себе и других
Поздрављање (састајање, растанак; формално, неформално, регионално специфично)
Идентификација и именовање особа, објеката, боја, бројева итд.
Давање једноставних упутстава и команди
Изражавање молби и захвалности
Изражавање извињења

Изражавање потврде и негирање
Изражавање допадања и недопадања
Изражавање физичких сензација и потреба
Исказивање просторних и временских односа
Давање и тражење информација и обавештења
Описивање и упоређивање лица и предмета
Изрицање забране и реаговање на забрану
Изражавање припадања и поседовања
Скретање пажње
Тражење мишљења и изражавање слагања и неслагања
Тражење и давање дозволе
Исказивање честитки
Исказивање препоруке
Изражавање хитности и обавезности
Исказивање сумње и несигурности

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Општи комуникативни циљ наставе страних језика се постиже помоћу различитих поступака, метода наставе и наставних средстава. Комуникативни приступ у настави страних језика се остварује кроз примену различитих облика рада (рад у групама и паровима, индивидуални рад, пројекти), употребу додатних средстава у настави (АВ материјали, ИКТ, игре, аутентични материјали, итд.), као и уз примену принципа наставе засноване на сложеним задацима који не морају бити искључиво језичке природе (*task-based language teaching; enseñanza por tareas, handlungsorientierter FSU*).

Савремена настава страних језика претпоставља остваривање исхода уз појачану мисаону активност ученика, поштовање и уважавање дидактичких принципа и треба да допринесе развоју стваралачког и истраживачког духа који ће омогућити ученицима да развијају знања, вредности и функционалне вештине које ће моћи да користе у даљем образовању, у професионалном раду и у свакодневном животу; формирају вредносне ставове; буду оспособљени за живот у мултикултурном друштву; овладају општим и међупредметним компетенцијама, релевантним за активно учешће у заједници и целоживотно учење.

Приликом планирања неопходно је руководити се очекиваним резултатима учења, јер су они дефинисани тако да је природна веза са стандардима, општим и међупредметним компетенцијама јасна и лако уочљива. Планирању се може приступити аналитички и синтетички. Аналитичка метода подразумева рашчлањавање програма до нивоа наставних јединица које се затим распоређују у плану за одређени временски период. Синтетичка метода препоручује обрађивање наставне грађе по ширим целинама. Да би планирање (глобално, оперативно, лекцијско) било функционално и квалитетно, треба водити рачуна о предвиђеном годишњем фонду часова (теорија + вежбе), контексту у коме се реализује настава и образовним захтевима профила школе.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ НАСТАВЕ

– Слушање и реаговање на налоге и/или задатке у вези са текстом намењеним развоју и провери разумевања говора;
– Рад у паровима, малим и већим групама (мини-дијалози, игра по улогама, симулације итд.);
– Активности (израда паноа, презентација, зидних новина, постера за учионицу, организација тематских вечери и сл.);
– Дебате и дискусије примерене узрасту (дебате представљају унапред припремљене аргументоване монологе са ограниченим трајањем, док су дискусије спонтаније и неприпремљене интеракције на одређену тему);

– Обимнији пројекти који се раде у учионици и ван ње у трајању од неколико недеља до читавог полугодишта уз конкретно видљиве и мерљиве производе и резултате;
– Граматичка грађа добија свој смисао тек када се доведе у везу са одговарајућим комуникативним функцијама и темама, и то у склопу језичких активности разумевања (усменог) говора и писаног текста, усменог и писменог изражавања и медијације;
– Полазиште за посматрање и увежбавање језичких законитости јесу усмени и писани текстови различитих врста, дужине и степена тежине; користе се, такође, изоловани искази, под условом да су контекстуализовани и да имају комуникативну вредност;
– Планира се израда два писмена задатка.

КАКО СЕ РАЗВИЈАЈУ ЈЕЗИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Развој предметних компетенција се тешко може одвојити од општих и међупредметних компетенција. Колико год биле специфичне, предметне компетенције треба да доприносе да ученици успешније живе и уче. Сваки час је прилика да се развијају и предметне и међупредметне компетенције кроз добро осмишљене активности ученика које погодују трансферу знања, развијању спознајних способности ученика, побољшању њихове радне културе и примени стеченог знања у реалним животним контекстима.

Разумевање говора

Разумевање говора је језичка активност декодирања дословног и имплицитног значења усменог текста; поред способности да разазнаје и поима фонолошке и лексичке јединице и смисаоне целине на језику који учи, да би успешно остварио разумевање, ученик треба да поседује и следеће компетенције: дискурзивну (о врстама и карактеристикама текстова и канала преношења порука), референцијалну (о темама о којима је реч) и социокултурну (у вези са комуникативним ситуацијама, различитим начинима формулисања одређених говорних функција и др.).

Тежина задатака у вези са разумевањем говора зависи од више чинилаца: од личних особина и способности онога ко слуша, укључујући и његов капацитет когнитивне обраде, од његове мотивације и разлога због којих слуша дати усмени текст, од особина онога ко говори, од намера с којима говори, од контекста и околности – повољних и неповољних – у којима се слушање и разумевање остварују, од карактеристика и врсте текста који се слуша итд.

Прогресија (од лакшег ка тежем, од простијег ка сложенијем) за ову језичку активност у оквиру програма предвиђена је, стога, на више равни. Посебно су релевантне следеће:

– присуство/одсуство визуелних елемената (на пример, лакшим за разумевање сматрају се они усмени текстови који су праћени визуелним елементима, због обиља контекстуалних информација које се аутоматски процесирају, остављајући ученику могућност да пажњу усредсреди на друге појединости);
– дужина усменог текста (напори да се разумеју текстови дужи од три минута оптерећују и засићују радну меморију);
– брзина говора;
– јасност изговора и евентуална одступања од стандардног говора;
– познавање теме;
– могућност/немогућност поновног слушања и друго.

Уопште говорећи, без обзира на врсту текста који се слуша на страном језику, текст се лакше разуме ако поседује следеће карактеристике: ограничен број личности и предмета; личности и предмете који се јасно разликују; једноставне просторне релације (нпр. једна улица, један град) уместо неодређених формулација („мало даље“ и слично); хронолошки след; логичке везе између различитих исказа (нпр. узрок/последица); могућност да се нова информација лако повеже са претходно усвојеним знањима.

У вези са тим, корисне су следеће терминолошке напомене:

– категорије насловљене *Аудио и видео материјали* подразумевају све врсте снимака (ДВД, ЦД, материјали са интернета) разних усмених дискурзивних форми, укључујући и песме, текстове писане да би се читали или изговарали и сл., који се могу преслушавати више пута;

– категорије наслovљене *Монолошка излагања*, *Медији* (информативне и забавне емисије, документарни програми, интервјуи, дискусије), *Спонтана интеракција*, *Упутства*, подразумевају снимке неформалних, полуформалних и формалних комуникативних ситуација у којима слушалац декодира речено у реалном времену, то јест без могућности преслушавања/поновног прегледа аудио и видео материјала, као и реалне ситуације којима присуствује уживо у својству посматрача, гледаоца или слушаоца (предавања, филмови, позоришне представе и сл).

Стално развијање способности разумевања говора на страном језику услов је за развој аутономије у употреби страног језика ван учионице и аутономије у учењу тог језика. Стога се у настави и учењу страног језика непрекидно ради на стицању стратешке компетенције, коју чине когинитивне и метакогнитивне стратегије, на пример (когнитивне од броја 1 до 4, метакогнитивне под бројем 5 и 6):

1. коришћење раније усвојених знања;
2. дедуктивно/индуктивно закључивање;
3. употреба контекста;
4. предвиђање;
5. анализа и критичко расуђивање;
6. самостална контрола активности.

Како би ученици са већим успехом разумели говор на страном језику, потребно је да приликом слушања примене стратегије чија је делотворност доказана у разним ситуацијама, то јест да обрате пажњу на а) општу тему разговора или поруке, б) улоге саговорника, в) њихово расположење, г) место где се разговор одвија и д) време када се разговор одвија. Битно је, такође, да буду свесни свега што је допринело да дођу до тих информација како би се навикли да предвиде развој разговора на основу онога што су чули и на основу својих чињеничних знања; да износе претпоставке на основу контекста и тона разговора; да слушају „између речи“ (као што се чита „између редова“) да би разумели шта стварно мисле саговорници, јер људи не кажу увек оно што мисле; да разликују чињенице од мишљења како би постали критички слушаоци.

Могуће комуникативне ситуације и интенције за проверу разумевања говора:

– **Разумевање и извршавање упутстава и налога за различите активности**

Комуникативна ситуација*:* спортске активности, инструкције везане за употребу апарата, преузимање докумената или апликација на крајњи/персонални уређај, једноставније техничке информације, припремање хране, састављање предмета сачињених из делова, нпр. намештај, проналажење информација потребних за усвајање школских и других знања, сналажење у простору, проналажење траженог објекта, праћење инструкција добијених у јавном простору, путем разгласа на станицама, аеродромима, у тржним центрима итд.

– **Разумевање садржаја монолошких излагања на познате теме, узрасно примерених и у складу са личним интересовањима ученика**

Комуникативна ситуација: краћа излагања, изводи из предавања или саопштења, извештаји, кратке „исповедне“ форме персонализованог карактера на основу личних искустава итд.

– **Разумевање општег смисла и најважнијих појединости информативних прилога из различитих медија (радио, телевизија, интернет) о познатим, друштвено и узрасно релевантним темама**

Комуникативна ситуација: аудио и аудио визуелни прилози радијског, телевизијског и мултимедијалног карактера – вести, репортаже, извештаји.

– **Разумевање битних елемената аудио и аудио-визуелних форми, у којима се обрађују блиске, познате и узрасно примерене теме**

Комуникативна ситуација: исечци аудио-књига дијалошког карактера, радио-драма и других радијских снимака, краћих филмова и серија; видео спотови, прилози са јутјуба итд.

– **Разумевање општег садржаја и идентификовање важнијих појединости дијалошких форми у којима учествује двоје или више говорника**

Комуникативна ситуација: кратке дискусије, размена информација између двоје и више говорника,

укључујући и једноставним језичким средствима изведено преговарање, договарање, убеђивање)

Пример листе критеријума за проверу која се може дати ученицима

Пре слушања	
Проверио/ла сам да ли сам добро разумео/ла налог.	
Пажљиво сам погледао/ла слике и наслов како бих проверио/ла да ли ми то може помоћи у предвиђању садржаја текста који ћу слушати.	
Покушао/ла сам да се присетим што је могуће већег броја речи у вези са темом о којој ће бити говора.	
Покушао/ла сам да размислим о томе шта би се могло рећи у таквој ситуацији.	
За време слушања	
Препознао/ла сам врсту текста (разговор, рекламна порука, вести итд.).	
Обратио/ла сам пажњу на тон и на звуке који се чују у позадини.	
Ослонио/ла сам се на још неке показатеље (нпр. на кључне речи) како бих разумео/ла општи смисао текста.	
Ослонио/ла сам се на своја ранија искуства како бих из њих извео/ла могуће претпоставке.	
Обратио/ла сам пажњу на речи које постоје и у мом матерњем језику.	
Нисам се успаничио/ла када нешто нисам разумео/ла и наставио/ла сам да слушам.	
Покушао/ла сам да издвојим имена лица и места.	
Покушао/ла сам да запамтим тешке гласове и да их поновим.	
Покушао/ла сам да издвојим из говорног ланца речи које сам онда записао/ла да бих видео/ла да ли одговарају онима које су ми познате.	
Нисам се предао/ла пред тешкоћом задатка и нисам покушао/ла да погађам наслепо.	
Покушао/ла сам да уочим граматичке елементе од посебног значаја (времена, заменице итд.).	
После слушања	
Вратио/ла сам се на почетак како бих проверио/ла да ли су моје почетне претпоставке биле тачне, односно да ли треба да их преиспитам.	
Како бих поправио/ла своја постигнућа, убудуће ћу водити рачуна о следећем: ……	

Разумевање прочитаног текста

Читање или разумевање писаног текста спада у тзв. визуелне рецептивне језичке вештине. Том приликом читалац прима и обрађује тј. декодира писани текст једног или више аутора и проналази његово значење. Током читања неопходно је узети у обзир одређене факторе који утичу на процес читања, а то су карактеристике читалаца, њихови интереси и мотивација, као и намере, карактеристике текста који се чита, стратегије које читаоци користе, као и захтеви ситуације у којој се чита.

На основу намере читаоца разликујемо следеће врсте визуелне рецепције:

– читање ради усмеравања;
– читање ради информисаности;
– читање ради праћења упутстава;
– читање ради задовољства.

Током читања разликујемо и ниво степена разумевања, тако да читамо да бисмо разумели:

– глобалну информацију;
– посебну информацију,
– потпуну информацију;
– скривено значење одређене поруке.

На основу ових показатеља програм садржи делове који, из разреда у разред, указују на прогресију у домену дужине текста, количине информација и нивоа препознатљивости и разумљивости и примени различитих стратегија читања. У складу са тим, градирани су по нивоима следећи делови програма:

– разликовање текстуалних врста;
– препознавање и разумевање тематике – ниво глобалног разумевања;
– глобално разумевање у оквиру специфичних текстова;
– препознавање и разумевање појединачних информација – ниво селективног разумевања;
– разумевање стручних текстова;
– разумевање књижевних текстова.

Писмено изражавање

Писана продукција подразумева способност ученика да у писаном облику опише догађаје, мишљења и осећања, пише електронске и СМС поруке, учествује у дискусијама на блогу, резимира садржај различитих порука о познатим темама (из медија, књижевних и уметничких текстова и др.), као и да сачини краће презентације и слично.

Задатак писања на овом нивоу остварује се путем тзв. вођеног састава. Тежина задатака у вези са писаном продукцијом зависи од следећих чинилаца: познавања лексике и нивоа комуникативне компетенције, капацитета когнитивне обраде, мотивације, способности преношења поруке у кохерентне и повезане целине текста.

Прогресија означава процес који подразумева усвајање стратегија и језичких структура од лакшег ка тежем и од простијег ка сложенијем. Сваки виши језички ниво подразумева циклично понављање претходно усвојених елемената, уз надоградњу која садржи сложеније језичке структуре, лексику и комуникативне способности. За ову језичку активност у оквиру програма наставе и учења предвиђена је прогресија на више равни. Посебно су релевантне следеће ставке:

– теме (ученикова свакодневница и окружење, лично интересовање, актуелни догађаји и разни аспекти из друштвено-културног контекста, као и теме у вези са различитим наставним предметима);
– текстуалне врсте и дужина текста (формални и неформални текстови, наративни текстови и др.);
– лексика и комуникативне функције (способност ученика да оствари различите функционалне аспекте као што су описивање људи и догађаја у различитим временским контекстима, да изрази захвалност, да се извини, да нешто честита и слично у доменима као што су приватни, јавни и образовни).

Усмено изражавање

Усмено изражавање као продуктивна вештина посматра се са два аспекта, и то у зависности од тога да ли је у функцији монолошког излагања текста, при чему говорник саопштава, обавештава, презентује или

држи предавање једној или више особа, или је у функцији интеракције, када се размењују информације између два или више саговорника са одређеним циљем, поштујући принцип сарадње током дијалога.
Активности монолошке говорне продукције су:

– јавно обраћање путем разгласа (сапоштења, давање упутстава и информација);
– излагање пред публиком (јавни говори, предавања, презентације разних производа, репортаже, извештавање и коментари о неким културним догађајима и сл.).

Ове активности се могу реализовати на различите начине и то:

– читањем писаног текста пред публиком;
– спонтаним излагањем или излагањем уз помоћ визуелне подршке у виду табела, дијаграма, цртежа и др.
– реализацијом увежбане улоге или певањем;
– увежбавање изговора аутентичних песама ради извођења.

Зато је у програму и описан, из разреда у разред, развој способности општег монолошког излагања које се огледа кроз описивање, аргументовање и излагање пред публиком. Интеракција подразумева сталну примену и смењивање рецептивних и продуктивних стратегија, као и когнитивних и дискурзивних стратегија (узимање и давање речи, договарање, усаглашавање, предлагање решења, резимирање, ублажавање или заобилажење неспоразума или посредовање у неспоразуму) које су у функцији што успешнијег остваривања интеракције. Интеракција се може реализовати кроз низ активности, на пример: размену информација, спонтану конверзацију, неформалну или формалну дискусију, дебату, интервју или преговарање, заједничко планирање и сарадњу.
Стога се и у програму, из разреда у разред, прати развој вештине говора у интеракцији кроз следеће активности:

– разумевање изворног говорника;
– неформални разговор;
– формална дискусија;
– функционална комуникација;
– интервјуисање;
– усклађивање интонације, ритма и висине гласа (са комуникативном намером и са степеном формалности говорне ситуације).

Социокултурна компетенција

Социокултурна компетенција представља скуп знања о свету уопште, као и о сличностима и разликама између властите заједнице ученика и заједница чији језик учи. Та знања се односе на све аспекте живота једне заједнице, од свакодневне културе (навике, начин исхране, радно време, разонода), услова живота (животни стандард, здравље, сигурност) и умећа живљења (тачност, конвенције и табуи у разговору и понашању), преко међуљудских односа, вредности, веровања и понашања, до паравербалних средстава (гест, мимика, просторни односи међу саговорницима итд). Ова знања су услов за успешну комуникацију, те чине неодвојиви део наставе страног језика. Социокултурна компетенција се развија кроз активно укључивање у аутентичну усмену и писану комуникацију (слушање песама, гледање емисија, читање аутентичних текстова, разговор, електронске поруке, СМС, друштвене мреже, дискусије на форуму или блогу итд.), као и истраживање тема које су релевантне за ученика у погледу његовог узраста, интересовања и потреба.
У тесној вези са социокултурном компетенцијом је и интеркултурна компетенција, која подразумева развој свести о другом и другачијем, познавање и разумевање сличности и разлика између говорних заједница у којима се ученик креће (како у матерњем језику/језицима, тако и у страним језицима које учи). Интеркултурна компетенција такође подразумева и развијање радозналости, толеранције и позитивног става према индивидуалним и колективним карактеристикама говорника других језика, припадника других култура које се у мањој или већој мери разликују од његове сопствене, то јест, развој интеркултурне личности.

Медијација

Медијација представља активност у оквиру које ученик не изражава сопствено мишљење већ преузима улогу посредника између особа које нису у стању или могућности да се непосредно споразумевају. На овом нивоу образовања, медијација може бити усмена, писана или комбинована, неформална или полуформална, и укључује, на Л1 или на Л2, сажимање текста, његово експликативно проширивање и превођење. Превођење се у овом програму третира као посебна језичка активност која никако не треба да се користи као техника за усвајање било ког аспекта циљног језика предвиђеног комуникативном наставом нити као елемент за вредновање језичких постигнућа – оцењивање (нпр. за проверу разумевања говора или писаног текста). Превођење подразумева развој знања и вештина коришћења помоћних средстава (речника, приручника, информационих технологија итд.) и способност изналажења језичких и културних еквивалената између језика са којег се преводи и језика на који се преводи. Поред поменутог, у склопу те језичке активности користе се одговарајуће компензационе стратегије ради превазилажења тешкоћа које се јављају у оквиру језичке активности медијације (на пример перифраза, парафраза и друго), о којима је такође потребно водити рачуна у настави и учењу.

Часови посвећени музичкој терминологији

Први разред – најмање 5% од укупног годишњег фонда часова

1) Основне поделе у музици; класична и забавна музика; основне поделе у оквиру класичне музике;
2) Основне ознаке динамике и темпа с осврtом на значења;
3) Музички инструменти.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло - певачи*: музички облици; врсте гласова; дијатонски тоналитети; основне ознаке динамике и темпа с осврtом на значења истих одредница у свакодневном италијанском; писање испитног програма; превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

Други разред – најмање 10 % од укупног годишњег фонда часова

1) Понављање и проширивање знања везаних за ознаке динамике и темпа с осврtом на значења;
2) Музички инструменти - општа подела;
3) Биографије познатих композитора и извођача.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло - певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику; понављање и проширивање знања везаних за ознаке динамике и темпа с осврtом на значења истих одредница у италијанском.

Трећи разред – најмање **15 % од укупног годишњег фонда часова**

1) Анегдоте и краће биографије познатих композитора и извођача;
2) Музички инструменти – систематизација;
3) Пропозиције такмичења и фестивала – актуелне пропозиције преузете са Интернета; упознавање ученика са административним стилом.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло - певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

Четврти разред – најмање **15 % од укупног годишњег фонда часова**

1) Пропозиције такмичења и фестивала – актуелне пропозиције преузете са Интернета; упознавање ученика са административним стилом;
2) Анегдоте и биографије познатих композитора и извођача;
3) Израда портфолија.

Додатно за ученике који уче италијански језик *Соло - певачи*: превођење старих мајстора и арија које ученици певају на италијанском језику.

УПУТСТВО ЗА ТУМАЧЕЊЕ ГРАМАТИЧКИХ САДРЖАЈА

Настава граматике, с наставом и усвајањем лексике и других аспеката страног језика, представља један од предуслова овладавања страним језиком. Усвајање граматике подразумева формирање граматичких појмова и граматичких структура код ученика, изучавање граматичких појава, формирање навика и умења у области граматичке анализе и примене граматичких знања, као прилог изграђивању и унапређивању културе говора.

Граматичке појаве треба посматрати са функционалног аспекта тј. од значења према средствима за његово изражавање (функционални приступ). У процесу наставе страног језика у што већој мери треба укључивати оне граматичке категорије које су типичне и неопходне за свакодневни говор и комуникацију, и то кроз разноврсне моделе, применом основних правила и њиховим комбиновањем. Треба тежити томе да се граматика усваја и рецептивно и продуктивно, кроз све видове говорних активности (слушање, читање, говорење и писање, као и превођење), на свим нивоима учења страног језика, према јасно утврђеним циљевима и задацима, стандардима и исходима наставе страних језика.

Граматичке категорије су разврстане у складу са Европским референтним оквиром за живе језике за сваки језички ниво (од нивоа А2 до нивоа Б2) који подразумева прогресију језичких структура према комуникативним циљевима: од простијег ка сложенијем и од рецептивног ка продуктивном. Сваки виши језички ниво подразумева граматичке садржаје претходних језичких нивоа. Цикличним понављањем претходно усвојених елемената, надограђују се сложеније граматичке структуре. Наставник има слободу да издвоји граматичке структуре које ће циклично понављати у складу са постигнућима ученика, као и потребама наставног контекста.

Главни циљ наставе страног језика јесте развијање комуникативне компетенције на одређеном језичком нивоу, у складу са статусом језику и годином учења. С тим у вези, уз одређене граматичке категорије стоји напомена да се усвајају рецептивно, док се друге усвајају продуктивно.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања и оцењивање постигнућа ученика је формативно и сумативно и реализује се у складу са *Правилником о оцењивању ученика у средњем образовању и васпитању*. Процес праћења и вредновања може започети иницијалним (или: дијагностичким) оцењивањем. Овим се установљује колико ученик влада пређашњим градивом неопходним за даље учење страног језика. На основу иницијалног теста наставник ће лакше планирати и организовати процес учења, па и индивидуализовати приступ ученицима.

Формативно оцењивање, којим се вреднују ученикова постигнућа, у начелу треба да подржава и ученика и учење. Оно треба да се спроводи чешће, и да буде интерактивно, то јест да и ученици учествују у оцењивању: њихово самопроцењивање и узајамно процењивање треба да буде део укупног процеса оцењивања. Циљ тога је да се код ученика подстакне самосталност и одговорност. Наставник притом добија увид у то како ученик учи, прикупља информације о постигнућима, и на том основу модификује наставу и остале активности. Формативно оцењивање олакшава наставнику и да утврди критеријуме за вредновање постигнућа. Наставник ученику током праћења његовог рада и активности мора пружати повратне информације како би му помогао да постигне предвиђени исход. Формативно оцењивање даће и самом наставнику назнаке о квалитету његовог рада и ефикасности примењених метода.

Сумативним оцењивањем вреднује се резултат учења. Овакво оцењивање спроводи се периодично, на крају појединих делова програма и по завршетку читавог програма. Оријентисано на прошлост, оно сумира постигнућа до тренутка оцењивања. Сумативним оцењивањем наставник ће утврдити да ли је ученик постигао предвиђене резултате, то јест исходе учења.

Наставник треба нарочито да подржи саморефлексију код ученика: потребно је да ученик у одређеној мери објективно процењује шта зна, уме и може. Такође треба подстицати вршњачко учење, тј. сарадњу међу ученицима при утврђивању градива, усвајању новог, раду на пројектним задацима итд. Модалитети и квалитет те сарадње даваће наставнику шири увид у сопствени рад и у напредак ученика.

Најзад, у процесу наставе вреднује се и рад наставника, како путем самопроцењивања тако и путем анкетирања ученика.

Ниједан начин вредновања није потпуно објективан; зато их треба комбиновати, да би се стекла што веродостојнија слика о раду, постигнутим исходима и стеченим компетенцијама ученика, као и о раду и дидактичким методама наставника.

КАКО СЕ ПРАТИ И ВРЕДНУЈЕ РАЗВОЈ ЈЕЗИЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА

Нека правила и поступци у процесу праћења и процењивања компетенција код ученика:

- Развој компетенција наставници прате заједно са својим ученицима.
- Наставници сарађују и заједнички процењују развој компетенција код својих ученика.
- Процес праћења је по карактеру пре формативан него сумативан.
- У проценама се узимају у обзир разноврсни примери који илуструју развијеност компетенције.
- У процењивању се узимају у обзир и самопроцене ученика и вршњачке процене, а не само процене наставника.
- Велики значај се придаје квалитативним, уместо претежноквантитативним подацима и показатељима.
- Процена садржи опис јаких и слабијих страна развијености компетенције и предлоге за њено даље унапређивање, а не само суд о нивоу развијености.

ПСИХОЛОГИЈА

Циљ учења Психологије је да ученик овлада знањима, развије вештине и формира ставове који ће му омогућити да боље разуме сложеност, разноврсност и развојне аспекте психичког функционисања људи у био-социо-културном контексту, посебно функционисање стваралачке личности, да повећа капацитет суочавања са изазовима адолесцентског доба и преузме одговорност за очување менталног здравља, функционисање у заједници и наставак школовања.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Бавећи се кључним појмовима опште психологије ученик ће: развијати способност критичког мишљења, вештину успешне комуникације и функционисања у групи; унапређивати стратегије успешног учења, вежбања и јавног наступа, памћења и доношења одлука; формирати преференцију научног над лаичким приступом; разликовати употребу од злоупотребе психологије; повезивати психологију са другим наукама, уметношћу и културом; уважавати различитост међу људима и поштовати људска права; изражавати позитиван став према заштити и унапређењу менталног здравља.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик има знање о личности као јединству психичких процеса, особина и стања, о спрези психичког и телесног и теоријама које објашњавају природу личности, посебно стваралачке личности; аргументовано дискутује о утицају наслеђа, средине и личне активности на укупни развој личности и посебно развој музичких способности; препознаје специфичности методологије и мерних инструмената који се користе у психолошким истраживањима; уочава могућности и ограничења примене психолошких сазнања у описивању, тумачењу и предвиђању, како сопственог тако и понашања других особа и друштвених појава; прихвата улогу испитаника у психолошким истраживањима искључиво на бази добровољности, информисаности о сврси и процедурама истраживања и гаранције да добијени подаци неће бити злоупотребљени.

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– правилно користи основне појмове који се односе на сазнајне, емоционалне и мотивационе аспекте личности; – прави везу између психологије као науке и других наука, уметности и културе; – препозна различите области примене психолошких сазнања као и животне ситуације у којима се људи обраћају психологу за помоћ; – на датом примеру психолошког истраживања одреди које су методе и технике коришћене; – разликује научни од лаичког приступа психолошким питањима и критички се односи према текстовима и псеудотестовима у медијима; – психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања; – аргументовано дискутује о утицају наслеђа, средине и личне активности на развој личности; – опише контекст настанка најважнијих теорија личности, њихове основне карактеристике, представнике и утицај;	**ПСИХОЛОГИЈА КАО НАУКА И ПРАКСА** Предмет и дисциплине психологије. Психологија и друге науке, уметност и култура. Методе и технике психолошких истраживања. Употреба и злоупотреба психологије. **ЛИЧНОСТ КАО ЈЕДИНСТВО ПСИХОЛОШКИХ ПРОЦЕСА, ОСОБИНА И СТАЊА** **Личност** Појам и структура, темперамент, идентитет. Теорије личности. **Особине, процеси и стања** Сазнајни аспект: пажња, опажање, учење, памћење и заборављање, мишљење, интелигенција. Емоционални аспект: осећања. Мотивациони аспект: мотиви, вредности, ставови и интересовања.

– користећи стечена психолошка сазнања препознаје емоције и мотиве сопственог понашања, понашања других и ликова из књижевности и филмова; – у учењу и вежбању користи стратегије и технике успешног учења и памћења; – препозна узроке фрустрација и унутрашњих конфликата, искаже преференцију ка њиховом конструктивном решавању и на примерима препозна механизме одбране; – наведе карактеристичне црте стваралачке личности и улогу интризичке мотивације за бављење музиком; – опише најважније психолошке карактеристике адолесцентског доба, препозна и критички се односи према најчешћим проблемима и ризичним понашањима адолесцената; – аргументује значај очувања менталног здравља, превенције менталних поремећаја и показује позитивни став према здравим стиловима живљења; – разликује облике и врсте социјалног учења на примерима; – уважава различитост међу људима, родну равноправност, поштује људска права и изражава негативан став према било ком облику насиља; – разликује основне врсте менталних поремећаја и описује карактеристике најчешћих менталних поремећаја адолесцената; – у комуникацији узима у обзир могућност грешака при опажању других људи и тиме предупређује могуће конфликте; – наведе примере просоцијалног, асертивног понашања и алтруизма из свог искуства и понашања других људи; – препозна и критички разматра примере предрасуда, стереотипа, дискриминације и конформизма; – наведе примере и карактеристике различитих група, групних односа и типова руковођења, примењује правила сарадње у тимском раду поштујући различитост чланова; – препозна и критички разматра примере употребе и злоупотребе психологије у медијима, политици, маркетингу и на друштвеним мрежама; – примењује знања из опште психологије опажање на област опажања музике; – наведе структуру музичке способности и препозна различите приступе у њеном мерењу; – аргументовано дискутује о улози генетских и срединских фактора у развоју музичких способности; – наведе фазе стваралачког мишљења и поткрепи их примерима; – разликује продуктивне и непродуктивне начине превладавања страха од јавног наступа; – опише утицај музике на људе и сложеност комуникације између уметника и публике; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – прихвати улогу испитаника у психолошким истраживањима искључиво на бази добровољности, информисаности о сврси и процедурама истраживања и гаранције да добијени подаци неће бити злоупотребљени.	Измењена стања свести. **Развој** Органске основе психичког живота. Чиниоци развоја: наслеђе, лична активност и друштвени чиниоци. Развој сазнајног, емоционалног и мотивационог аспекта личности. Карактеристике адолесцентског периода у развоју личности. **Ментално здравље** Појам и значај. Фрустрације и конфликти. Одбрамбени механизми. Стрес и механизми превладавања. Ментални поремећаји – појам, узроци, врсте и облици помоћи. Психолошки проблеми адолесцената. Превенција. **ОСОБА У СОЦИЈАЛНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ** **Социјализација** Појам, функција и фактори. Облици и врсте социјалног учења. Социјалне вештине. Социјални живот адолесцента. Просоцијално и асоцијално понашање. **Комуникација** Вербална и невербална комуникација. Услови успешне комуникације. Социјална перцепција и грешке у опажању особа. Интерперсонални конфликти и њихово решавање. Емпатија. Асертивност. **Друштвене групе** Појам и врсте. Динамика групе. Односи у групи. Конформизам. Одупирање групном притиску. Руковођење групом. Стереотипи, предрасуде, дискриминација. Људи у маси. **ПСИХОЛОГИЈА МУЗИКЕ** **Стваралачка личност** Карактеристике стваралачке личности - способности, особине личности и мотивација. Музичке способности, развој, структура и мерење. Музичко извођење - вежбање, читање с листа, трема. **Стваралачко мишљење** Појам, критеријуми стваралаштва и фазе стваралачког мишљења. **Опажање музике и реаговање на музику** Комуникација у уметности. Уметник и публика. Музикотерапија.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм наставе и учења Психологије у највећој мери одговара програму за гимназију, с тим, да једним делом уважава специфично искуство и потребе ученика у музичкој школи. Он садржи циљ, општу и специфичну предметну компетенцију, кључне појмове садржаја, листу исхода и упутство за његово остваривање. Како за Психологију нису развијени стандарди постигнућа наведени елементи програма представљају путоказ наставнику како да планира, оствари и вреднује наставу и учење овог предмета. Оствареност циља и достизање исхода доприносе развоју кључних и међупредметних компетенција ученика, посебно способности да се ефективно управља сопственим учењем (планирање, управљање временом и информацијама, способност да се превазиђу препреке како би се успешно учило, коришћење претходних знања и вештина, примена знања и вештина у различитим ситуацијама, индивидуално и/или у групи) и способности да се ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном и радном животу. Природа предмета је таква да уз адекватан методичко-дидактички приступ даје озбиљан допринос развоју међупредметних компетенција, посебно за целоживотно учење, комуникацију, рад с подацима и информацијама, решавање проблема, сарадњу и одговоран однос према здрављу.

Кључни појмови садржаја су дати у оквиру четири теме, а листа исхода се односи на целину програма и крај разреда. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета и развој компетенција. Између исхода постоји повезаност, односно остваривање једног исхода доприноси остваривању других. Исходи су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења Психологије. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства наставе и учења током целе школске године.

Како је главна карактеристика наставе усмерене на развој компетенција фокусираност на учење које резултира мерљивим и проверљивим резултатима у виду знања, вештина и ставова, то значи да ученик треба да учи:

- *смислено*: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из других предмета;
- *проблемски*: самосталним и сарадничким прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; предузимање акције да се проблем реши
- *дивергентно*: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- *критички*: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- *кооперативно*: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Учећи на овај начин, ученик ће развијати компетенције које ће му бити потребне за наставак школовања и у свакодневном животу. За пуно разумевање програма оријентисаних на исходе треба имати у виду да су знања нужан предуслов било ког вида компетентности, али је важно да се на том нивоу не остане. У табели која следи дат је приказ како се односити према знањима и који захтеви воде ка развоју вештина.

Вештине	*Примери захтева које наставник може поставити ученицима у циљу развоја вештина*
• *Употреба знања*	• *Искористите у новој ситуацији* • *Примените знања у ситуацији из свог живота(проблеми везани за учење, вежбање, јавни наступ, мотивацију...)* • *Покажите на новом примеру* • *Примените научено тако да предвидиш последице* • *Објасните како неки процес/појава/приступ може да утиче на...*
• *Анализа знања*	• *Уредите по задатом критеријуму* • *Утврдите предности и недостатке* • *Упоредите два становишта*

	• *Утврдите зашто је дошло до неке промене* • *Објасните до којих последица би довела промена у некој варијабли.*
• *Вредновање знања (критичко мишљење)*	• *Идентификујте која критика се може упутити...* • *Процените примереност закључака из приказаних података* • *Процените логичку заснованост неког става* • *Утврдите оправданост неке акције или одлуке* • *Изразите свој став* • *Наведите аргументе за свој став*
• *Синтеза знања (стваралачко мишљење)*	• *Планирајте решење* • *Решите проблем* • *Смислите нову примену* • *Осмислите план истраживања неког психолошког проблема* • *Спроведите самосталан пројекат* • *Осмисли начин за...*

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Исходи су главни оријентир наставнику да одреди обим и дубину обраде појединих садржаја, избор својих и ученичких активности, динамику рада, начине праћења и вредновања. Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи су тако формулисани да омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. На пример, исход *психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања* наставник у својим оперативним плановима уситњава на већи број мањих исхода који су на нивоу часа или групе часова, као што би то био исход *ученик је у стању да наведе сазнајне процесе* или *прави разлику између три компоненте става*. Треба имати у виду да ће бити ситуација када активности на једном часу доприносе достизању више исхода, као и што ће бити да активности већег броја часова доприносе достизању једног исхода. То је последица чињенице да исходи из програма нису једнако сложени, као ни једнако достижни. За неке је потребно више времена и активности него за неке друге. Овако припремљени оперативни планови омогућавају наставнику бољи увид у напредовање ученика јер и ови исходи морају бити формулисани тако да обезбеђују мерљивост или бар проверљивост.

Исходи из програма се не везују за теме и садржаје већ су кумулативни ефекат бројних активности током школске године. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално али и у сарадњи са колегама због успостављања корелације међу предметима, тематског планирања и пројектне наставе. У планирању и припремању наставе, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, наставник планира и како ће подстаћи ученике да користе и друге изворе сазнавања, како да сарађују у проналажењу релевантних података што ће, између осталог, допринети достизању исхода да *ученик разликује научни од лаичког приступа психолошким питањима и критички се односи према текстовима и псеудотестовима у медијима.* За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којим су ученици упознати.

Садржај програма, подељен у четири теме, чине селекционирани појмови психологије који су у функцији достизања исхода и остваривања циља предмета. У односу на гимназијски програм има једну тематску област више са садржајима који одговарају на потребе ученика музичких школа. Евентуалне измене и допуне садржаја по избору наставника требало би да буду функционално уклопиве у приступ настави базираној на исходима и компетенцијама пошто није акценат више на томе шта се учи, већ зашто се учи, чему то служи и шта ученик уме да уради са тим.

Прва тема има за циљ увођење ученика у психологију као науку и праксу. Међутим, иако је она на почетку програма неопходно је да се у току рада на садржајима који следе стално прави веза са питањима

које технике и методе истраживања се користе, у оквиру које дисциплине психологије се то изучава, каква је веза са сазнањима у другим наукама, посебно уметности, како се то може употребити или злоупотребити. Из тог разлога, у оквиру прве теме, на пример, довољно је кратко упознати ученике са основним методама и техникама које психологија користи у својим истраживањима јер ће се о томе расправљати сваки пут кад се наведе неко истраживање у одређеној области.

Друга тема је комплексна и обухвата највећи део садржаја. Најважнији захтев који се ставља пред наставника јесте да планира свој рад тако да обезбеди ученицима да достигну исход *психички живот особе посматра као целину међусобно повезаних процеса, особина и стања чији се развој одвија током целог живота и као јединство психичког и телесног функционисања* и све исходе који се односе на примену знања о психолошким процесима, особинама и стањима у свакодневном животу. Изолована знања о личности које ученици не доводе у везу са сопственим искуством и применом неће допринети у већој мери достизању исхода овог програма. Зато је важно да наставник планира на који начин ће садржај приближити ученицима, да припреми што више одговарајућих материјала и подстакне ученике да их и сами пронађу у примерима из других предмета (Историја музике, Читање с листа, Солфеђо, Хармонија, Српски језик и књижевност, Историја, Грађанско васпитање), различитих медија, са друштвених мрежа или у свакодневном животу.

У оквиру ове теме налази се и садржај који се односи на ментално здравље. Имајући у виду исходе, фокус наставе и учења нису психички поремећаји већ концепт менталног здравља (као стања у којем појединац остварује своје потенцијале, носи се са животним стресовима, радно је продуктиван и доприноси заједници) и оријентација ка здравим стиловима живота, избегавању ризичног понашања и превенцији менталних поремећаја. У оквиру тог дела друге теме потребно је уградити садржаје који се односе на вештине, стратегије и технике које доприносе очувању менталног здравља као што су: социјалне вештине (повезати са садржајем који се односи на социјализацију); технике успешног учења, музичког вежбања, памћења, доношења одлука; управљање емоцијама и временом; превладавање стреса, управљање припремом за јавни наступ; конструктивно решавање конфликата. Овај сегмент програма треба остварити са посебном пажњом имајући у виду да је адолесцентски период процењен као кључни у развоју ставова (позитивних или негативних) према здрављу уопште, па и према менталном, као и за практиковање, односно непрактиковање, здравих стилова понашања.

Трећа тема је део социјалне психологије чији је садржај ученицима близак те се могу планирати различити облици и технике рада, посебно оне у којима ученици партиципирају у већој мери. Код неких садржаја треба предвидети довољно времена да се могу урадити вежбе чији је циљ развој неких вештина. Основне облике социјалног учења (условљавање, учење по моделу и учење увиђањем) и њихове врсте (класично, емоционално, инструментално, опсервационо условљавање; идентификација, имитација, учење улога) треба ученицима приближити преко различитих примера са захтевом да их у сопственом искуству препознају и то са становишта ефеката и носилаца утицаја (агенс социјализације). За очекивати је да ће ученици са лакоћом препознати да се плаше зубара зато што се мама плаши, међутим треба инсистирати на финијим увидима тражећи да препознају нпр. идентификацију и имитацију као облик социјалног учења који је чест у адолесцентском периоду, посебно кроз дискусију о музичким узорима као очигледним примерима социјалног учења.

У оквиру ове теме и садржаја природно се надовезује рад на социјалним вештинама, просоцијалном и асоцијалном понашању. Социјалне вештине, за које се процењује да озбиљно унапређују квалитет живота, у овом програму имају доста простора. Оне се налазе у делу о менталном здрављу, у оквиру социјализације и комуникације. Наставник има слободу да те садржаје угради на различитим местима и на различите начине. Како би се циљ предмета у потпуности остварио потребно је са ученицима радити и на питањима самопоуздања, ненасилног решавања сукоба, емпатије, активном слушању, сарадњи, толеранцији, асертивности...

Питања од значаја за психички живот адолесцената налазе се у другој и трећој теми и у вези су са неколико исхода, као и циљем предмета. Иако су ти садржаји могли бити у оквиру засебне теме они су у овом програму дати раздвојено на три места, с тим да наставник им слободу да то оствари и обједињено. У првом се адолесцентски период посматра са становишта развоја, односно промена које се тада дешавају. У

другом је акценат на проблемима адолесцената. То су проблеми који се могу окарактерисати као узрасно уобичајени (лоша слика о себи, појачана негативност, тешкоће у препознавању и изражавању емоција...), проблеми ризичног понашања (злоупотреба психоактивних супстанци, деликвенција, ризично сексуално понашање, овисност од видео игара...) и проблеми који представљају поремећај (анксиозност, депресивност, анорексија, булимија...). На трећем месту се налазе садржаји који се тичу социјалног живота младих, потребе да се припада групи, пријатељских и љубавних веза, сексуалног живота адолесцента. Наравно и сви други садржаји који се могу повезати са узрастом коме ученици припадају добра су прилика да се то и уради. На пример, када се ради конформизам природно је посматрати га и кроз визуру те појаве код младих или садржај који се односи на понашање људи у маси свакако треба повезати са адолесцентима када су на великим концертима, спортским догађајима, политичким протестима...

Четврта тема је тако конципирана да уважава специфично искуство и потребе ученика музичке школе. Кључни појмови садржаја ове теме се односе на психологију музике и могу се обрађивати после рада на претходним темама, а могу се и инкорпорирати у њих. На пример, опажање музике у оквиру опажања, музичке способности после интелигенције; развој музичких способности у развојну психологију, уметник и публика у оквиру комуникације, карактеристике стваралачке личности у оквиру психологије личности, музикотерапија у оквиру менталног здравља... Где год је то могуће треба користити примере везане за свакодневне проблеме ученика у учењу, вежбању и музичком извођењу. У илустровању феномена у области психологије музике препоручује се сарадња са наставницима музичке наставе у циљу повезивања садржаја из различитих области и развијања међупредметних компетенција. Посебну пажњу треба да добије трема и рад на разликовању продуктивног и непродуктивног начина превладавања страха од јавног наступа.

Приликом планирања наставе и учења треба имати у виду да постоје и нека питања која су од општег значаја и треба их континуирано прожимати кроз различите садржаје и активности како би се достигли неки исходи. Ту се пре свега мисли на питања: урођено – стечено, психа – тело, нормалност – патологија, истраживања – теорије. На пример, садржај који се односи на интелигенцију потребно је сагледати из угла колико је она наследна а колико се може развијати вољом појединца и под утицајем средине, затим где су органске основе интелигенције, како се повреде мозга одражавају на интелигенцију, какве су последице дуготрајне употребе алкохола и дроге на интелигенцију, како се интелигенција мери, како различите теорије објашњавају интелигенцију.

Како је програм богат садржајем за фонд о 2 часа недељно и исходе које треба достићи неопходно је пажљиво планирање које ће обезбедити да се у оквиру рада на једном садржају што више тога постигне, повеже, примени из других тема и садржаја. На пример, питања динамике личности могу се смислено уградити у рад на многим садржајима (нпр. зашто нешто боље памтимо или како нас покрећу емоције) и пре него што дође час који је намењен баш мотивацији.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Ученици се у трећем разреду први пут сусрећу са предметом Психологија, међутим готово целокупан садржај предмета односи се на појаве које су ученицима познате из сопственог живота или живота других у њиховом окружењу. Стога је могуће и потребно у овом предмету користити, када то садржај дозвољава, елементе искуственог учења које се одвија по следећој шеми:

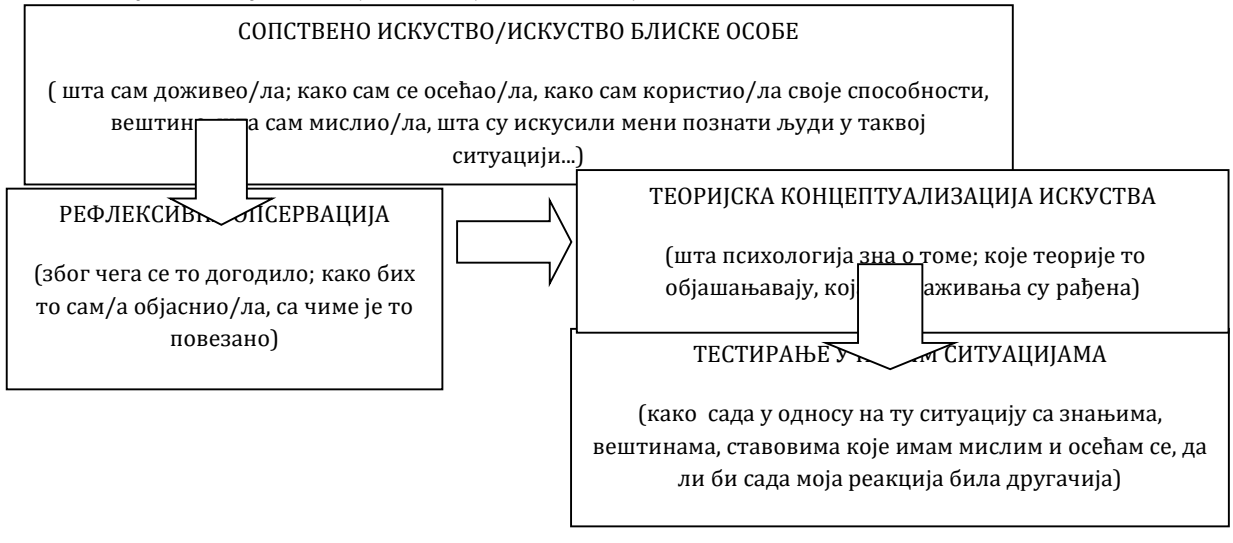

Овај процес обезбеђује самостално регулисање вештина учења и развој компетенције којима се оно што је научено у школи повезује са свакодневним животом, што је значајан искорак у односу на примање готових форми знања. Све ово значи да, поред класичних облика подучавања који подразумевају традиционалне методе као што су предавање, употреба текстуалне и демонстрационе методе, нагласак треба да буде и на следећем:

- помоћи ученицима да освесте начин на који уче и тумаче наставне садржаје;
- освестити стратегије за усмеравање пажње, памћење и активирање запамћених садржаја и помоћи им да их примене;
- код ученика развијати различите стратегије учења;
- узети у обзир различита предзнања ученика;
- ново градиво контекстуализовати (навођењем примера или трагањем са ученицима за примерима и ситуацијама из њиховог личног искуства);
- подстицати ситуацијско-искуствено учење кроз решавање проблема;
- градиво које се обрађује треба презентовати коришћењем различитих чулних модалитета;
- учење треба осмишљавати (ученици треба да схвате његову сврху, зашто то уче);
- подстицати критичко мишљење а не критизерство;
- подстицати самосталност ученика у трагању за новим информацијама, као и самоусмерено учење где они лично преузимају иницијативу у одређивању потреба и извора учења и изван учионице (програмирана настава, проблемска настава, самостални истраживачки рад);
- неговати и вредновати добра, смислена питања које ученик поставља, чак и више од одговора који би се односили на просту репродукцију градива;
- неговати сарадничко, интерактивно учење уз употребу метода дискусије, вршњачког учења;
- препоручују се и следеће технике рада: симулације, радионице, играње улога, дискусија, дебате, пројекти/пројектна настава, есеји, реаговање на одређене теме, анализа медијских информација;
- препоручује се увођење ИКТ у учење и наставу употребом блога, форума, друштвених мрежа, коришћењем препоручених интернет ресурса за трагање за образовним информацијама, употребом различитих платформи за учење.

Предложене облике подучавања треба мењати и комбиновати да не би дошло до засићења.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода прате се и вреднују не само продукти учења већ и сам процес учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	**Одговарајући начин оцењивања**
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Увежбавање, играње улога, проблемски задаци, симулације.
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...)	Истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дебате, есеји, дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти, активности у одељењу или заједници које ће осмислити ученици

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом.

Сврха оцењивања	**Могућа средства оцењивања**
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, давање конструктивне повратне информације, контролне вежбе, дијагностички тестови, дневници рада, самоевалуација, вршњачко оцењивање, практичне вежбе.

Како међу исходима има и оних који се односе на комуникацију, сарадњу, аргументовање, што доприноси развоју међупредметних компетенција, важно је да се и тај аспект ученичких активности прати и вреднује. Из тог разлога, сваки час и сваки садржај су прилика да се ученику да повратна информација и оцена. На пример, добро постављено питање заслужује поткрепљење оценом јер је свакако одраз неког знања, промишљања, радозналости. Ученике треба подстицати и оспособљавати да уз одговарајућу аргументацију сами процењују сопствени напредак у достизању исхода, као и напредак других ученика у одељењу. Тиме праћење и вредновање постају саставни део процеса учења.

СОЦИОЛОГИЈА

Циљ учења Социологије је да кроз овладавање основним социолошким појмовима, теоријама, концептима и принципима, оспособи ученике да разумеју сложеност и разноврсност функционисања друштва на локалном и глобалном нивоу, факторе који делују у друштву и њихову међузависност, ради развијања знања, вештина и ставова неопходних за одговорно и успешно учешће у друштвеном животу, критичко и конструктивно промишљање о односу појединца, институција и друштва, о проблемима савременог глобалног и српског друштва, начинима на који они настају и како се могу решавати.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем социологије ученик ће: развити способност за разумевање и критичко просуђивање друштвених појава, стећи увид у сложеност и међузависност друштвених односа и процеса и њихових социјалних, економских, политичких, културних, етничких, верских и других специфичности; повезати социолошка знања са знањима других наука; располагати функционалним знањима неопходним за оријентацију и активно и одговорно учешће у савременом друштву; унапредити вештину комуникације и развијати културу аргументованог дијалога; афирмативно изражавати свој и поштовати идентитет другог; развити свест о разноврсности култура, вредности и ставова и потреби уважавања тих разлика.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Ученик стиче знање о основним социолошким појмовима и теоријама; објективно анализира и вреднује друштвене догађаје и појаве; препознаје друштвене проблеме у свом окружењу и формулише питања која воде њиховом решавању, критички усваја информације о друштву раздвајајући битне од небитних чињеница; упознаје облике друштвеног раслојавања, узроке и последице глобализације и транзиције, утицај медија на формирање погледа на свет, улогу економије, политике и културе, посебно музике и религије у друштву, улогу и значај породице; препознаје облике друштвених девијација, уочава и процењује облике и изворе политичке и социјалне манипулације; развија хуманистичке вредности; култивише и унапређује однос према владавини права и правној држави; развија осећај одговорности за сопствене акције и изборе, подстиче радозналост, отвореност ума, посвећеност личном развоју, емпатију и солидарност са другима, повезујући лично искуство са ширим друштвеним окружењем.

Разред	**Други**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** и кључни појмови садржаја програма
– објасни појам друштва, и друштвених појава; – користи правилно, у усменом и писменом излагању, основне социолошке појмове; – уважава индивидуалне, друштвене и културне различитости; – објасни појам и значај обичајних и моралних норми;	**ШТА ЈЕ СОЦИОЛОГИЈА** Настанак и развој социологије Предмет социологије Социолошке теорије **ПОЈЕДИНАЦ, КУЛТУРА И ДРУШТВО** Биолошки, психолошки и социјални чиниоци друштвености Идентитет Род, пол и сексуалност Појам и елементи културе Језик и симболи Норме и вредности Социјализација

– дефинише појмове друштвене структуре и друштвеног система и разликује њихове елементе; – препознаје, на датим примерима, врсте друштвеног раслојавања; – процењује значај отворености друштва за друштвени развој; – анализира друштвену условљеност музике и различитих музичких стилова; – препознаје појам и врсте социјалне стратификације и, на конкретним примерима, узроке и последице друштвених неједнакости; – критички процењује различите аспекте глобализације; – образложи добре и лоше стране експанзије информационих технологија; – упореди и анализира демографска кретања у савременом свету и Србији; – идентификује феномен миграција као сталан глобални процес; – издвоји главне узроке еколошких проблема; – заузима активан став у односу на локалне и глобалне еколошке проблеме и питања одрживог развоја; – објасни појам рада и поделу рада као основног феномена људског постојања; – опише и интерпретира појмове политике, моћи и државе; – промовише идеје владавине права и социјалне правде; – критички анализира достигнућа и мањкавости демократије и утврди важност владавине права и правне државе; – повеже појам и функције идеологија са конкретним примерима, изводећи закључке о могућим последицама манипулације; – аргументовано расправља о функцији и утицају мас-медија; – препозна механизме медијске манипулације; – објасни појам религије као важног облика друштвене свести; – наведе основне одлике секуларног друштва; – формулише социолошко одређење породице, њене историјске облике и функције; – дискутује о будућности породице; – препозна узроке и наведе облике девијантног понашања;	Обичај, морал и право Супкултура/контракултура Врсте културе **СОЦИОЛОГИЈА МУЗИКЕ** Социолошко-музичке и естетске теорије о друштву Социологија елитне музике Социологија рока, џеза, турбо-фолка, реп и поп музике **СИСТЕМ И ОРГАНИЗАЦИЈА ДРУШТВА** Појам друштвеног система Друштвена улога и положај Друштвене групе **ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА** Системи стратификације Класно-слојна структура Друштвена неједнакост Друштвена покретљивост **ДРУШТВЕНА ПРОМЕНА И ДРУШТВЕНИ СУКОБИ** Друштвене промене Друштвени покрети Сукоби – извори и функције **ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И ТРАНЗИЦИЈА** Теорије о глобализацији Глобално цивилно друштво и људска права Транзиција **СТАНОВНИШТВО И ЕКОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ** Савремене миграције Популациона политика Екологија и еколошка криза Одрживи развој **РАД И ЕКОНОМСКИ АСПЕКТИ ДРУШТВА** Појам рада Подела рада Технологија и рад Прекаријат Предузетништво **ПОЛИТИКА** Шта је политика Моћ, власт, држава (облици владавине) Право и хијерархија правних аката Обележја правне државе и владавине права Демократија (сувереност, избори, непосредна и представничка демократија) Политичка култура Идеологије – појам и врсте **МЕДИЈИ И КОМУНИКАЦИЈА** Новине, радио и телевизија, интернет и друштвене мреже Интернет и друштвене мреже Теорије о медијима Медијска писменост Медијски империјализам **РЕЛИГИЈА** Шта је религија Функције религије Секуларизација Оживљавање религија

– аргументовано дискутује о узроцима и облицима ризичног понашања младих; – дискутује о положају и проблемима младих у Србији.	**ПОРОДИЦА** Брак, породица, домаћинство Функције породице Криза брака и породице? Љубав
	ДЕВИЈАНТНОСТ Девијантно понашање Малолетничка делинквенција Облици зависности (алкохолизам, наркоманија, зависност од интернета и друштвених мрежа)
	МЛАДИ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ Образовање Слободно време Друштвени активизам Комуникација Однос између генерација

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Усмереност на ученика је темељно обележје средњошколског учења и поучавања Социологије. Учењем и поучавањем ученик усваја основна знања из Социологије и развија способност праћења и разумевања друштвене стварности, различитих односа које појединац остварује у друштвеној околини и утицаја те околине на његово понашање и поглед на свет. Подстиче се учеников допринос учењу и поучавању, интелектуална радозналост, као и преиспитивање сопствених ставова и властитог доприноса заједници и друштву.

Програм наставе и учења Социологије садржи циљ, општу и специфичну предметну компетенцију, кључне појмове садржаја, листу исхода и упутство за његово остваривање. Како за Социологију нису развијени стандарди постигнућа, наведени елементи програма представљају путоказ наставнику како да планира, оствари и вреднује наставу и учење овог предмета.

Остварености циља и достизање исхода доприносе развоју кључних и међупредметних компетенција ученика, посебно компетенције за целоживотно учење, комуникацију, рад с подацима и информацијама, решавање проблема, сарадњу и одговоран однос према друштвеној и природној околини, као и да ефикасно и конструктивно учествује у друштвеном животу.

Кључни појмови садржаја су дати у оквиру петнаест тема, а листа исхода се односи на целину програма и крај разреда. Редослед наведених исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета и развој компетенција. Исходи су међусобно повезани и остваривање једног исхода доприноси остваривању других. Исходи су дефинисани као функционално знање ученика тако да показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави – захваљујући знањима, вештинама и ставовима које је градио и развијао током једне године учења социологије. Многи исходи су процесни и представљају резултат кумулативног дејства наставе и учења током целе школске године. С обзиром на опсежност програма и предвиђени мали број сати за његово остваривање, препоручује се лична процена наставнику да одреди дубину (опсежност) предвиђених тема. Евентуалне измене и допуне садржаја, по избору наставника, требало би да буду функционално уклопиве у приступ настави базираној на исходима и компетенцијама.

С дидактичког становишта, настава и учење социологије треба да истовремено задовољи неколико циљева. То су:

когнитивни циљеви – стицање знања о друштвеним феноменима и о самој социологији, научном приступу друштву и сл.;

формативни циљеви – развијање мисаоних и изражајних способности ученика, употреба појмова, категорија, дефиниција, синтетизовање идеја;

васпитни циљеви – развијање уверења и понашања примерених за укључивање у друштво, подстицање индивидуалности, критичности и толерантности, као основних вредности демократске културе, развијања свести о цивилизацијским, друштвеним и социјалним проблемима.

Пуно остварење програма реализује се у корелацији са другим предметима и изборним програмима (Историја, Филозофија, Психологија, Српски језик и књижевност, Грађанско васпитање), као и укључивањем ученика у различите ваннаставне активности. Обрада тема треба да буде усмерена тако да ученици успешно повезују своја знања из других предметних области са социолошким садржајима. На тај начин знања постају функционална јер се ефикасније усвајају и трајно задржавају.

Како је главна карактеристика наставе усмерене на развој компетенција, фокусираност на учење које резултира мерљивим и проверљивим резултатима у виду знања, вештина и ставова, то значи да ученик треба да учи:

- смислено: повезивањем оног што учи са оним што зна и са ситуацијама из живота; повезивањем оног што учи са оним што је учио из других предмета;
- проблемски: самосталним и сарадничким прикупљањем и анализирањем података и информација; постављањем релевантних питања себи и другима; развијањем плана решавања задатог проблема; предузимањем акције да се проблем реши;
- дивергентно: предлагањем нових решења; смишљањем нових примера; повезивањем садржаја у нове целине;
- критички: поређењем важности појединих чињеница и података; смишљањем аргумената;
- кооперативно: кроз сарадњу са наставником и другим ученицима; кроз дискусију и размену мишљења; уважавајући аргументе саговорника.

Учећи на овај начин, ученик ће развијати компетенције које ће му бити потребне за наставак школовања и у свакодневном животу. За пуно разумевање програма оријентисаних на исходе треба имати у виду да су знања нужан предуслов било ког вида компетентности, али је важно да се на том нивоу не остане. У табели која следи дат је приказ како се односити према знањима и који захтеви воде ка развоју вештина.

Вештине	Примери захтева које наставник може поставити ученицима ради развоја вештина
Употреба знања	• Искористите у новој ситуацији • Примените знања у ситуацији из свог живота • Покажите на новом примеру • Примените научено тако да предвидите последице • Објасните како неки процес/појава/приступ може да утиче на...
Анализа знања	• Уредите по задатом критеријуму • Утврдите предности и недостатке • Упоредите два становишта • Утврдите зашто је дошло до неке промене • Објасните до којих последица би довела промена у некој варијабли
Вредновање знања (критичко мишљење)	• Идентификујте која критика се може упутити... • Процените примереност закључака из приказаних података • Процените логичку заснованост неког става • Утврдите оправданост неке акције или одлуке • Изразите свој став • Наведите аргументе за свој став

Синтеза знања (стваралачко мишљење)	• Планирајте решење • Решите проблем • Смислите нову примену • Спроведите самосталан пројекат • Осмислите начин за...

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Исходи су главни оријентир наставнику да одреди обим и дубину обраде појединих садржаја, избор својих и ученичких активности, динамику рада, начине праћења и вредновања. Полазећи од датих исхода и кључних појмова садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи из програма се не везују за теме и садржаје већ су кумулативни ефекат бројних активности током школске године. Они су формулисани тако да омогућавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Треба имати у виду да ће бити ситуација када активности на једном часу доприносе достизању више исхода, као и што се може десити да активности на већем броју часова доприносе достизању само једног исхода. То је последица чињенице да исходи из програма нису једнако сложени, као ни једнако лако достижни. За неке је потребно више времена и активности него за друге. Оперативни планови, са уситњеним исходима који треба да буду тако формулисани да обезбеђују мерљивост или бар проверљивост, омогућавају наставнику бољи увид у напредовање ученика, као и у ефекте сопственог рада. Уколико постоје тешкоће да се неки исход из оперативног плана достигне, то је знак наставнику да изврши неке промене у планирању. За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којима ученике треба унапред упознати. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално, али и у сарадњи са колегама због успостављања корелације међу предметима, тематског планирања и пројектне наставе. Поред уџбеника, као једног од извора информација, наставник планира и како ће подстаћи ученике да користе и друге изворе сазнавања и како да сарађују у проналажењу релевантних података. Наставници у свом раду треба да користе разноврсну релевантну литературу: оригинална ауторска дела, бројна теоријска и емпиријска социолошка истраживања, стручне часописе, Статистички годишњак, интернет, специјализоване сајтове, одговарајуће пробране филмове, аудио или видео записе, јер су то облици комуникације блиски младима, на којима се могу препознати и анализирати многи друштвени проблеми. Важно је да сами наставници користе различите изворе информација и да на њих упућују ученике, али и да оспособе ученике да самостално проналазе одговарајуће информације, успоставе критички однос према њима, што ће, између осталог, допринети достизању исхода да ученик разликује научни од здраворазумског и лаичког приступа социолошким темама.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Природа садржаја предмета омогућава коришћење различитих облика рада и наставних метода, које ангажују ученике и повећавају њихову заинтересованост. Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима активне, проблемске и истраживачке наставе, уз усаглашавање садржаја са одговарајућим методичким активностима. Наставник треба да поштује дидактичке принципе, полазећи од: познатог ка непознатом, од простог ка сложеном, од конкретног ка апстрактном и од појединачног ка општем.

Како би се подстицао интерес ученика за Социологију и освестила њена улога у разумевању и праћењу друштвених појава, односа и процеса, ученика треба укључивати у облике рада у којима јасно повезује социолошке појмове и приступе са савременим збивањима у непосредној животној околини на критички и креативан начин.

Препоручује се примена бројних техника активног и кооперативног учења, искуственог учења, учења открићем, упознавање са техникама истраживачког рада као и пројектног рада. Коришћењем интерактивних метода у презентовању одређених тематских области и појмова ученике треба подстаћи да

критички преиспитају властита искуства и интерпретирају их у социолошком кључу – на начин који доприноси бољем разумевању актуелних социјалних процеса унутар српског и ширег, глобалног друштвеног контекста.

Наставник може да користи и различите технике, као што су: рад у групама, текст метод, дискусија, метод „навале мисли” (brainstorming)... Било да је реч о расправи, есеју, плакату, презентацији, мини истраживању, дебати, социодрами, теренској настави, заједничкој посети неком догађају или установи, учење се усмерава на ученико самостално проучавање, истраживање, обраду и презентацију садржаја.

Ученике треба подстицати да проналазе информације, да их критички процењују, да постављају релевантна питања, да унапређују културу дијалога, да аргументовано заступају или оспоравају одређена становишта или сопствене ставове. Наставницима се препоручује да са ученицима што чешће дискутују о бројним темама уз употребу примера и података из конкретних социолошких истраживања. За ученика је посебно важно да разуме властити положај унутар социјалне структуре, постојеће социјалне неједнакости које утичу на степен његове личне слободе, као и да увиди значај друштвених промена на индивидуалном и општем плану.

Писање социолошког есеја препоручује се за вредновање свих исхода учења и поучавања Социологије. Реч је о проблемском и критичком есеју којим ученик, повезујући лична или групна искуства с друштвеним контекстом, примењује социолошка знања, развија аналитичке, истраживачке и комуникацијске вештине. Вредновањем есеја процењују се сви претходно наведени елементи: ученик показује усвојеност знања у делу есеја који се односи на изношење и објашњење тезе; издваја *pro et contra* доказе у односу на тезу, показује вештине анализе, те доноси закључак или предвиђа.

Како се у садржајима Социологије препознаје и њен високи васпитно-вредносни потенцијал, односно прилика да се код ученика поступно и континуирано развијају позитивне особине, прихватљиви обрасци понашања и ставови, као и друштвене вредности – демократичност, толерантност, солидарност, сарадња, интегритет, одговорност – посебну пажњу треба посветити појмовима попут вредности, норми, идентитета и социјализације. Они су важни јер представљају неопходан појмовни апарат за разумевање основних облика друштвеног живота и истовремено доприносе формирању аутономног вредносног система код ученика. Препоручује се наставницима да ове појмове проширују и користе у објашњењу друштвених појава, како би ученик увидео да је свет културе омеђен управо људским потребама, нормама и вредностима које посредују између човека и друштва и на посебан начин обликују како друштвене институције тако и човека као индивидуално и социјално биће.

Поред класичних облика поучавања које подразумевају традиционалне методе као што су предавање, употреба текстуалне и демонстрационе методе, нагласак треба да буде и на следећем:

- узети у обзир различита предзнања ученика;
- код ученика развијати различите стратегије учења;
- ново градиво треба контекстуализовати (навођењем примера или трагањем са ученицима за њиховим примерима и ситуацијама из живота), чиме ће се олакшати њихово учење и стварање система појмова и развијати критичко мишљење;
- учење треба осмишљавати (ученици треба да схвате његову сврху);
- код ученика би требало подстицати самосталност у трагању за новим информацијама, као и самоусмерено учење, где они лично преузимају иницијативу у одређивању потреба и извора учења и изван учионице (програмирана настава, проблемска настава);
- неговати и вредновати добра, смислена питања која ученик поставља, чак и више од одговора који би се односили на просту репродукцију градива;
- неговати сарадничко, интерактивно учење уз употребу метода дискусије, вршњачког учења;
- препоручује се увођење ИКТ-а у учење и наставу употребом блога, форума, друштвених мрежа, коришћењем препоручених интернет ресурса, као и употребом различитих платформи за учење.

Овакав приступ обезбеђује бољу мотивисаност ученика да учествују у настави и ефикасније учење на часу. Предложене облике поучавања треба мењати и комбиновати да не би дошло до засићења. У коначном, циљ је да се ученик оспособи да на социолошки начин разуме и објасни кључне аспекте глобалног друштва и друштва Србије. Пожељно је остварити сарадњу са другим наставницима социологије, Српским социолошким друштвом, универзитетским катедрама за социологију, учествовати на семинарима стручног и дидактичког карактера.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

За успешну наставу и учење важно је планирати и начине праћења и вредновања са којима ученике треба унапред упознати. Вредновање ученичког постигнућа треба да укључи, поред степена усвојеног знања, сваку од поменутих активности ученика, јер је то добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације. Потребно је да континуирану евалуацију и самоевалуацију примењују како наставници, тако и ученици. Ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању циљева, задатака и исхода предмета, као и напредак других ученика у групи, увек уз одговарајућу аргументацију. Вредновање може бити: непрекидном контролом активности на часу; писмено – путем разних врста тестова (тестови са кратким одговорима, са алтернативним одговорима, са комбинованим тестовима, тестови са понуђеним одговорима, есеји итд.); усмено – кроз домаће задатке или практичне радове. Вредновање треба да се врши систематски и буде: објективно, валидно, одговарајуће, формативно.

У настави оријентисаној на достизање исхода прате се и вреднују не само продукти учења већ и сам процес учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања.

Ниво циља учења	**Одговарајући начин оцењивања**
Памтити (навести, препознати, идентификовати...)	Објективни тестови са допуњавањем кратких одговора, задаци са означавањем, задаци вишеструког избора, спаривање појмова.
Разумети (навести пример, упоредити, објаснити, препричати...)	Дискусија на часу, мапе појмова, проблемски задаци, есеји.
Применити (употребити, спровести, демонстрирати...)	Увежбавање, играње улога, проблемски задаци, симулације.
Анализирати (систематизовати, приписати, разликовати...)	Истраживачки радови, есеји, студије случаја, решавање проблема
Евалуирати (проценити, критиковати, проверити...)	Дебате, есеји, дневници рада, студије случаја, критички прикази, проблемски задаци.
Креирати (поставити хипотезу, конструисати, планирати...)	Експерименти, истраживачки пројекти, активности у одељењу или заједници које ће осмислити ученици

Такође, потребно је ускладити оцењивање са његовом сврхом.

Сврха оцењивања	**Могућа средства оцењивања**
Оцењивање наученог (сумативно)	Тестови, писмене вежбе, извештаји, усмено испитивање, есеји.
Оцењивање за учење (формативно)	Посматрање, давање конструктивне повратне информације, контролне вежбе, дневници рада, самоевалуација, практичне вежбе.

Како међу исходима има и оних који се односе на комуникацију, сарадњу, аргументовање, што доприноси развоју међупредметних компетенција, важно је да се и тај аспект ученичких активности прати и вреднује. Из тог разлога, сваки час и свака активност су прилика да се ученику пружи повратна информација. На пример, добро постављено питање или аргументовање заслужује поткрепљење оценом, јер је свакако одраз ученичког знања, промишљања, радозналости. Ученике треба подстицати и оспособљавати да уз одговарајућу аргументацију сами процењују сопствени напредак у достизању исхода, као и напредак других ученика у одељењу. Тиме праћење и вредновање постају саставни део процеса учења.

ИСТОРИЈА

Циљ учења Историје је да ученик, изучавајући историјске догађаје, појаве, процесе и личности, стекне знања и компетенције неопходне за разумевање савременог света, развије вештине критичког мишљења и одговоран однос према себи, сопственом и националном идентитету, културно-историјском наслеђу, поштовању људских права и културних различитости, друштву и држави у којој живи.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем историје обогаћују се знања о прошлости, развијају аналитичке вештине неопходне за критичко сагледавање савременог света, његових историјских корена и актуелних цивилизацијских токова. Настава и учење историје припрема ученика за одговорно учешће у демократском друштву брзих друштвених, технолошких и економских промена, оспособљавага да кроз удруживање и сарадњу допринесе да се адекватно одговори на савремене изазове на локалном, регионалном, европском и глобалном нивоу. Ученику се кроз наставу историје омогућава развој групних идентитета (национални, државни, регионални, европски), чиме се обогаћује и лични идентитет. Посебан акценат је стављен на разумевање историјских и савремених промена, али и на изградњу демократских вредности које подразумевају поштовање људских права, развијање интеркултуралног дијалога и сарадњу, односа према разноврсној културно-историјској баштини, толерантног односа према другачијим ставовима и погледима на свет. Ученик кроз наставу историје треба да искаже и проактиван однос у разумевању постојећих унутрашњих и регионалних конфликата са историјском димензијом и допринесу њиховом превазилажењу.

Основни ниво

Ученик користи основна историјска знања (правилно употребљава историјске појмове, хронологију, оријентише се у историјском простору, познаје најважнију историјску фактографију) у разумевању појава и процеса из прошлости који су обликовали савремено друштво, као и одређене националне, регионалне, па и европски идентитет. Развијају се вештине неопходне за успостављање критичког односа према различитим историјским и друштвеним појавама. Ученик изграђује свест о сопственој одговорности у савременом друштву, развија ставове неопходне за живот у савременом демократском окружењу и учешћу у различитим друштвеним процесима (поштовање људских права, неговање културе сећања, толеранција и уважавање другачијег културног идентитета и наслеђа, и решавање неспоразума кроз изградњу консензуса).

Средњи ниво

Ученик развија посебна историјска знања и нарочито аналитичке вештине компарације различитих извора информација, процењујући њихову релевантност, објективност и комплексност. Веома важну димензију наставе историје представља разумевање функционисања савременог света, његових историјских корена и оних појава које својим дугим трајањем обликују садашњицу.

Напредни ниво

Ученик разуме, анализира и критички просуђује комплексније историјске, као и савремене догађаје, појаве и процесе са историјском димензијом, уз употребу различитих историјских извора. Ученик је у стању да уочи последице стереотипа и пропаганде на савремено друштво, људска права и политичко окружење, да аргументовано води дебату уз међусобно уважавање, неговање толеранције и унапређивање интеркултуралног дијалога, као и да писмено и графички приказује резултате свог истраживања уз коришћење одговарајућих компјутерских програма.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфична предметна компетенција: Разумевање историје и критички однос према прошлости и садашњости

Основни ниво

Именује најважније историјске догађаје, појаве, процесе и личности, ученик ствара основ за боље разумевање прошлости сопственог народа, државе, региона, Европе и човечанства. Познаје и користи хронологију неопходну за сналажење у свакодневним животним ситуацијама. Оријентише се у историјском и савременом простору. Разуме историјске феномене који су утицали на стварање цивилизација, друштва, држава и нација. Препознаје друштвене, економске, културолошке промене које су обликовале савремени свет.Има критички однос према тумачењу и реконструкцији прошлости и тумачењу савремених догађаја примењујући мултиперспективни приступ. Квалитетно бира разноврсне информације из различитих извора, критички их анализира, пореди и синтетише да би свеобухватније сагледали прошлост и садашњост.

Средњи ниво

Анализира специфичности одређених историјских појмова и користи их у одговарајућем контексту. Разуме различите државне, политичке и друштвене промене у историји, чиме се боље оријентише кроз историјско време, историјски и савремени геополитички простор. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација преко којих се формира слика о појединим историјским или савременим феноменима. Повезује поједине процесе, појаве и догађаје из националне, регионалне и опште историје. Развија и надграђује своје различите идентитете.

Напредни ниво

Анализира и критички просуђујепоједине историјске догађаје, појаве и процесе из националне, регионалне и опште историје, као и историјске и савремене изворе информација.Унапређује функционалне вештине употребом различитих рачунарских програма неопходних за презентовање резултата елементарних историјских истраживања заснованих на коришћењу одабраних извора и историографске литературе. Продубљују разумевање прошлости анализирањем савремених, пре свега друштвених и културолошких појава и процеса у историјском контексту.

Специфична предметна компетенција: Разумевање историје и савремених идентитета као основа за активно учествовање у друштву

Основни ниво

Уочава различите културолошке, друштвене, политичке, религијске погледе на прошлост чиме гради и употпуњује сопствени идентитет. Развија вредносни систем демократског друштва утемељен на хуманистичким постулатима, поштовању другачијег становишта. Примењује основне елементе интеркултуралног дијалога ослањајући се на прошлост, идентитет и културу свог, али и других народа у Србији, региону, Европи и свету. Негује толерантан вид комуникације, поштовање људских права, разноврсних културних традиција. Препознаје узроке и последице историјских и савремених конфликата и развија ставове који воде њиховом превазилажењу. Уочава разноврсне последице преломних друштвених, политичких, економских и догађаја из културе и света науке, појава и процеса из прошлости, чиме се омогућава боље сагледавање савременог контекста у коме живе и стварање предуслова креативан однос према непосредном друштвеном окружењу.

Средњи ниво

Анализира предрасуде, стереотипе, различите видове пропаганде и њихове последице у историјским и савременим изворима информација. Вреднује објективност извора информација и гради одговоран однос према осетљивим појавама из прошлости и садашњости. Дефинише историјске појаве дугог трајања; уочава сличности и разлике у односу на савремени контекст, што доприноси разумевању историјску основу савремених појава. Препознаје регионалне везе на пољу заједничке политичке, друштвене, економске и културне прошлости. Гради толерантан однос према припадницима других нација или вероисповести у регионалном и унутардржавном контексту, неопходан у превенцији потенцијалних конфликата.Развија и надграђује своје различите идентитете и разуме различитост идентитета других

људи.

Напредни ниво

Унапређује толерантни однос у комуникацији вођењем аргументоване дебате о важним темама из историје и савременог живота засноване на међусобном уважавању ставова, различитих националних, идејних, конфесионалних или културолошких позиција, чиме се гради конструктиван однос за квалитетан живот у мултикултуралном друштву.

Разред	**Први**	
Недељни фонд часова	**2 часа**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** и кључни појмови садржаја програма
2.ИС.1.1.1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2.ИС.1.1.2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2.ИС.1.1.3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2.ИС.1.1.4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. 2.ИС.1.2.1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2.ИС.1.2.2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2.ИС.1.2.3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2.ИС.1.2.4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2.ИС.1.2.5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2.ИС.1.3.1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2.ИС.1.3.2. Идентификује улогу	– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – идентификује порекло и процени сазнајну вредност различитих извора на основу њихових спољних и садржинских обележја; – објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – примењује основну методологију у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику; – препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочи и изрази став у односу на предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге врсте манипулација прошлошћу на конкретним примерима; – поредећи историјске и географске карте датог	**ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА** Хронолошки и научни оквири историје – историјски појмови и појмови историјске науке. Хронологија и простор – стари, средњи и рани нови век. Историјски извори (врсте, порекло, анализа, сазнајна вредност, примена у истраживању). Анализа извора – примери (од праисторијских остатака и налазишта до савремених извора информација). **ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ СТАРОГ ВЕКА** Географски простор цивилизација старог века (Медитеран, Средњи и Далеки исток). Основна обележја државног уређења цивилизација старог века (Египат, Месопотамија, Левант, минојски Крит, Микена, грчки полиси – Атина и Спарта, антички Рим). Политички оквири (Грчко-персијски ратови, Пелопонески рат и пунски ратови) Друштво и свакодневни живот у цивилизацијама старог века (друштвене групе и њихови односи, прожимање цивилизација на примеру државе Александра Великог и Римског царства, световни обичаји, однос према природи и здрављу, култура становања. Привреда, наука, уметност и култура у

историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2.ИС.1.3.3. Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2.ИС.1.3.4. Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2.ИС.1.3.5. Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2.ИС.1.3.6. Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2.ИС.1.3.7. Препознаје узроке, елементе и последице историјских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата. 2.ИС.2.1.1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2.ИС.2.1.2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2.ИС.2.1.3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2.ИС.2.2.1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2.ИС.2.2.2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2.ИС.2.3.1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст.	простора, уочава утицај рељефа и климатских чинилаца на настанак цивилизација и кретање становништва; – наведе и лоцира најважније праисторијске и античке локалитете у Европи и Србији; – издвоји и међусобно пореди најважније одлике државних уређења у цивилизацијама старог века; – наведе типове државних уређења у периоду средњег и раног новог века и издвоји њихове специфичности; – анализира положај и начин живота деце, жена и мушкараца, припадника различитих друштвених слојева и група у старом, средњем и раном новом веку; – идентификује основне елементе и одлике привреде у старом, средњем и раном новом веку; – пореди и илуструје примерима одлике свакодневног живота у старом, средњем и раном новом веку; – уочава присуство и препознаје важност тековина старог, средњег и раног новог века у савременом свету; – анализира специфичности и утицај међународних односа на положај држава и народа; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – идентификује најважније одлике српске државности у средњем веку; – анализира структуру и особености српског друштва и уочава промене изазване политичким и економским процесима у периоду средњег и раног новог века; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са	цивилизацијама старог века (политеистичке и монотеистичке религије, писменост, књижевност, архитектура, ликовна и примењена уметност, науке, привредни односи и трговина – комуникација) Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине цивилизација старог века – архитектура, календар, инфраструктура,наука, медицина, римско право, филозофија, позориште, демократија, беседништво, олимпијске игре, спортови, римски бројеви, арена, хришћанство и јудаизам...; римско наслеђе на територији Србије) Истакнуте личности: Драконт, Перикле, Филип II, Аристотел, Архимед, Ханибал, Цицерон, Јулије Цезар, Клеопатра, Октавијан Август, Константин Велики... **ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ** Политичко-историјски оквир, државни и друштвени поредак. Велика сеоба народа и стварање нових држава у Европи. Најзначајније државе раног средњег века (Франачка држава, Византијско царство, Арабљани). Религија у раном средњем веку (христијанизација и хришћанска црква, Велики раскол, ислам). Феудално друштво (структура, друштвене категорије, вазални односи). Српске земље и Балканско полуострво у раном средњем веку (досељавање Срба и Хрвата, односи са староседеоцима и суседима, формирање српских земаља, христијанизација, ширење писмености). Уређење државе и црква у средњем веку (типови европских монархија; република). Држава Немањића и Српска црква у позном средњем веку (краљевина и царство, деспотовина, аутокефална црква, османска освајања у југоисточној Европи). Српске владарске породице (Немањићи, Котроманићи, Лазаревићи, Бранковићи, Балшићи, Црнојевићи).

2.ИС.3.1.1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2.ИС.3.1.2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2.ИС.3.2.1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2.ИС.3.2.2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2.ИС.3.2.3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2.ИС.3.2.4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и powerpoint програма). 2.ИС.3.3.1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.	појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; – изводи закључак о динамици одређених историјских појава и процеса из националне и опште историје, користећи историјску карту; – идентификује најзначајније последице настанка и ширења различитих верских учења у историјском и савременом контексту; – илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; – препознаје утицај идеја и научно-техничких открића на промене и развој друштва, културе и образовања; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; – разликује споменике из различитих епоха са посебним освртом на оне у локалној средини.	Опште одлике средњовековне културе и свакодневни живот (верски карактер културе, дворски живот и витешка култура, уметнички правци у српској средњовековној архитектури и уметности, културне области, школе и универзитети, проналасци; живот на селу и граду – занимања, родни односи, правоверје и јереси, сујеверје, болести и лечење, писана и визуелна култура код Срба). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине средњег века – легенде и митови, хералдика, ћирилица, светосавље, уметничка баштина, Косовска легенда...). Истакнуте личности: Јустинијан, Карло Велики, кнез Властимир, цар Симеон, Јован Владимир, Василије II, краљ Михаило, Ћирило и Методије, Фридрих Барбароса, Ричард Лавље Срце, Саладин, Стефан Немања, Стефан Првовенчани, Сава Немањић, краљ Милутин, Стефан Душан, кнез Лазар и књегиња Милица, Твртко I Котроманић, Стефан Лазаревић, деспот Ђурађ, султанија Мара, Ђурађ Кастриот Скендербег, Мехмед II Освајач...
		ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ НОВОМ ВЕКУ Политичко-историјски оквир, државни и друштвени поредак (научна и велика географска открића, сусрет са ваневропским цивилизацијама, улога и значај великих европских градова – Фиренце, Венеције, Париза, Лондона, Антверпена, Амстердама; почеци грађанске класе, сталешко друштво, апсолутистичке монархије – примери Француске, Енглеске, Пруске, Аустрије, Русије, Шпаније). Реформација и противреформација (узроци, протестантизам, католичка реакција – улога језуита; верски сукоби и ратови). Опште одлике културе раног новог века (идеје и уметност хуманизма и ренесансе; књижевност, политичка мисао).

		Привреда и свакодневни живот (мануфактура, банкарство; свакодневни живот – живот на селу и граду, положај жене, обичаји, занимања, култура исхране и становања). Врхунац моћи Османског царства (освајања, држава и друштво). Живот Срба под османском, хабзбуршком и млетачком влашћу (обнова Пећке патријаршије; мењање верског и културног идентитета; учешће у ратовима, отпори и сеобе, положај и привилегије, Војна крајина). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости (тековине раног новог века –научна и техничка открића и културно-уметничка баштина).
		Истакнуте личности: Јохан Гутенберг, Изабела Кастиљска, Кристифор Колумбо, Фернандо Магелан, Леонардо да Винчи, Микеланђело Буонароти, Николо Макијавели, Никола Коперник, Исак Њутн, Мартин Лутер, Карло V и Филип Хабзбуршки, Елизабета I, Вилијам Шекспир, Луј XIV, Сулејман Величанствени, Мехмед-паша Соколовић, Арсеније III Црнојевић, Арсеније IV Јовановић...

Разред	**Други**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** и кључни појмови садржаја програма
2.ИС.1.1.1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2.ИС.1.1.2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2.ИС.1.1.3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2.ИС.1.1.4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. ф 2.ИС.1.2.1. Самостално прикупља и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2.ИС.1.2.2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2.ИС.1.2.3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2.ИС.1.2.4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2.ИС.1.2.5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2.ИС.1.3.1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2.ИС.1.3.2. Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2.ИС.1.3.3.Разуме значај и показује одговоран однос према	– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – примењује основну методологију науке у елементарном историјском истраживању и резултате презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику; – препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочи и изрази став у односу на предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге врсте манипулација прошлошћу на конкретним примерима; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; – изводи закључак о динамици одређених историјских	**ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА** Основне одлике, хронолошки и просторни оквири периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата. Историјски извори за изучавање периода од Индустријске револуције до завршетка Првог светског рата и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио и визуелни). **ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД НА ПОЧЕТКУ ИНДУСТРИЈСКОГ ДОБА (од средине XVIII до средине XIX века)** Индустријска револуција (парна машина и њена примена; промене у друштву – јачање грађанске и појава радничке класе). Политичке револуције (узроци, последице и обележја, европске монархије уочи револуција, просветитељске идеје, примери америчке и француске револуције; појмови уставности и поделе власти, Декларација о правима човека и грађанина, укидање феудализма). Наполеоново доба (Наполеонова владавина, ратови, тековине, Бечки конгрес). Свакодневни живот и култура (промене у начину живота). Источно питање и балкански народи (политика великих сила, борба балканских народа за ослобођење). Живот Срба под османском и хабзбуршком влашћу. Српска револуција 1804–1835 (основна обележја, ток Првог и Другог српског устанка, последице и значај). Развој модерне српске државности (аутономија Кнежевине Србије, успостава државе, оснивање образовних и културних установа, Црна Гора у доба владичанства). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (парна машина, средства транспорта...), културно-уметничко наслеђе и институције –

културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2.ИС.1.3.4.Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2.ИС.1.3.5.Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2.ИС.1.3.6.Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2.ИС.1.3.7.Препознаје узроке, елементе и последице историјских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата. 2.ИС.2.1.1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2.ИС.2.1.2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2.ИС.2.1.3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2.ИС.2.2.1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2.ИС.2.2.2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2.ИС.2.3.1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2.ИС.3.1.1.Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим	појава и процеса из националне и опште историје, користећи историјску карту; – илуструје примерима значај прожимања различитих народа, култура и цивилизација; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; – уочава везу између развоја српске државности током новог века и савремене српске државе; – сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – наведе специфичности друштвених појава, процеса, политичких идеја, ставова појединаца и група насталих у новом веку; – препознаје основне карактеристике различитих идеологија; – анализира процес настанка модерних нација и наводи њихове основне карактеристике; – анализирајући дате примере, уочава утицај научно-технолошког развоја на промене у друштвеним и привредним односима и природном окружењу; – употреби податке из графикона и табела у једноставном истраживању; – упоређује, анализира и уочава разлике између свог и ставова других; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – идентификује историјске споменике у локалној средини и учествује у организовању и спровођењу заједничких школских	Матица српска, Народна библиотека, Народни музеј. Истакнуте личности: Џејмс Ват, Волтер, Катарина II, Марија Терезија, Робеспјер, Наполеон Бонапарта, вожд Карађорђе, кнез Милош, кнегиња Љубица, Доситеј Обрадовић, Вук Караџић, прота Матеја Ненадовић, Петар I и Петар II Петровић Његош, Сава Текелија, митрополит Стефан Стратимировић. **ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА** Рађање модерних држава, међународни односи и кризе (револуције 1848/49 – „пролеће народа”, политичке идеје, настанак модерне Италије и Немачке, успон САД и грађански рат, борба за колоније, опадање Османског царства). Промене у привреди, друштву и култури (Друга индустријска револуција, људска права и слободе – право гласа, укидање робовласништва, положај деце и жена; култура, наука, образовање, свакодневни живот). Кнежевина и Краљевина Србија и њено окружење (развој државних установа и политичког живота, унутрашња и спољна политика; културна и просветна политика, свакодневни живот; Берлински конгрес, положај Срба под хабзбуршком и османском влашћу). Међународни односи и кризе (формирање савеза, сукоби око колонија, Анексиона криза). Култура, наука и свакодневни живот (Светска изложба у Паризу, примена научних достигнућа, положај жена). Краљевина Србија и њено окружење (Мајски преврат, политички живот, унутрашња и спољна политика; појава југословенства, наука, култура, свакодневни живот, положај Срба под аустроугарском и османском влашћу, Црна Гора – доношење устава, проглашење краљевине; балкански ратови). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (телефон, употреба електричне енергије и нафте, фотографија, филм, нове врсте оружја и саобраћајних средстава...), културно-уметничко наслеђе и институције – Народно позориште, академија наука, Народна банка, Српска музичка школа... Истакнуте личности: Ђузепе Гарибалди, Ото фон Бизмарк, Наполеон III, краљица Викторија, Абрахам Линколн, Карл Маркс, браћа Лимијер, Алфред Нобел, кнез

периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2.ИС.3.1.2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2.ИС.3.2.1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2.ИС.3.2.2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2.ИС.3.2.3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2.ИС.3.2.4. Писано и графички приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и powerpoint програма). 2.ИС.3.3.1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.	активности везаних за развој културе сећања. – користи сазнања из других научних области, ради потпунијег сагледавања историјских појава и процеса; – препозна историјске корене савремених институција и друштвених појава; – идентификује најважније друштвене групе, њихове улоге и односе у периоду новог века; – анализира структуру и особености српског друштва и уочава промене изазване политичким и економским процесима у периоду новог века; – уочава утицај и улогу књижевних и уметничких дела и представа о прошлости на формирање националног идентитета.	Александар Карађорђевић, кнез Михаило, краљ Милан, краљица Наталија и краљ Александар Обреновић, књаз и краљ Никола Петровић, Илија Гарашанин, Јован Ристић, Никола Пашић, Стојан Новаковић, патријарх Јосиф Рајачић, Катарина Ивановић, Светозар Милетић, Бењамин Калај, Алекса Шантић, Алберт Ајнштајн, Пјер и Марија Кири, Сигмунд Фројд, Михајло Пупин, Никола Тесла, Хенри Форд, Јован Цвијић... **ПРВИ СВЕТСКИ РАТ** Велики рат (узроци и повод, савезништва и фронтови, учешће Србије и Црне Горе; преломнице рата; аспекти рата – технологија рата, пропаганда, губици и жртве, глад и епидемије; човек у рату –живот у позадини и на фронту; живот под окупацијом и у избеглиштву; Велики рат у сећању). Уметничко виђење рата, рат као поништавање цивилизацијских вредности; лични доживљај рата. Истакнуте личности: Вилхелм II, Николај II Романов, Вудро Вилсон, краљ Петар и регент Александар Карађорђевић, Надежда Петровић, Арчибалд Рајс, Милунка Савић, Флора Сендс, Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић, Петар Бојовић, Јанко Вукотић, Драгутин Димитријевић Апис...

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМЕ** и кључни појмови садржаја програма
2.ИС.1.1.1. Разуме значење основних историјских и појмова историјске науке. 2.ИС.1.1.2. Користи хронолошке термине у одговарајућем историјском и савременом контексту. 2.ИС.1.1.3. Препознаје историјски простор на историјској карти. 2.ИС.1.1.4. Именује најзначајније личности и наводи основне процесе, појаве и догађаје из опште и националне историје. 2.ИС.1.2.1. Самостално прикупља	– у усменом и писаном излагању користи основне научне и историјске појмове; – користи хронолошке одреднице на одговарајући начин, у складу са периодизацијом прошлости; – идентификује порекло и процени сазнајну вредност различитих извора на основу њихових спољних и садржинских обележја;	**ОСНОВИ ИСТОРИЈСКОГ ИСТРАЖИВАЊА** Историјски извори за изучавање периода од завршетка Првог светског рата до наших дана и њихова сазнајна вредност (материјални, писани, аудио, визуелни, усмена сведочанства, дигитални). **ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА** Последице Великог рата (демографски и материјални губици, одраз рата у друштвеном и културном животу, Мировна конференција у Паризу – нова карта Европе и

и разврстава различите изворе информација о прошлости и садашњости у функцији истраживања. 2.ИС.1.2.2. Уочава да постоје различита виђења исте историјске појаве на основу поређења више историјских извора. 2.ИС.1.2.3. Препознаје предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација. 2.ИС.1.2.4. Усмено интерпретира историјски наратив и саопштава резултате самосталног елементарног истраживања. 2.ИС.1.2.5. Писано саопштава резултате елементарног истраживања уз употребу текстуалне word датотеке (фајла). 2.ИС.1.3.1. Препознаје историјску димензију савремених друштвених појава и процеса. 2.ИС.1.3.2. Идентификује улогу историјских личности у обликовању савремене државе и друштва. 2.ИС.1.3.3. Разуме значај и показује одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. 2.ИС.1.3.4. Разуме смисао обележавања и неговања сећања на важне личности, догађаје и појаве из прошлости народа, држава, институција. 2.ИС.1.3.5. Уочава елементе интеркултуралних односа и препознаје вредности друштва заснованог на њиховом неговању. 2.ИС.1.3.6. Пореди историјски и савремени контекст поштовања људских права и активно учествује у интеркултуралном дијалогу. 2.ИС.1.3.7. Препознаје узроке, елементе и последице историјских конфликата и криза са циљем развијања толеранције, културе дијалога и	– објасни основе историјског научног метода у реконструкцији прошлости и уочава постојање различитих интерпретација; – анализира узрочно-последичне везе и идентификује их на конкретним примерима; – презентује у усменом, писаном, или дигиталном облику резултате елементарног истраживања; – препозна на конкретним примерима злоупотребу историје и изведе закључак о могућим последицама на развој историјске свести у друштву; – уочава повезаност појава из политичке, друштвене, привредне и културне историје; – на основу датих примера изводи закључак о повезаности појава и процеса из националне историје са појавама и процесима у регионалним, европским и светским оквирима; – учествује у организовању и спровођењу заједничких активности у школи или у локалној заједници које подстичу друштвену одговорност и неговање културе сећања; – сагледа значај и улогу истакнутих личности у датом историјском контексту; – препознаје смисао и сврху неговања сећања на важне личности и догађаје из историје државе и друштва; – образложи утицај историјских догађаја, појава и процеса на савремено друштво; – идентификује основне карактеристике тоталитарних идеологија и наводи њихове последице у историјском и савременом контексту; – препозна, на примерима из савремене историје, важност поштовања људских права; – пореди положај и начин живота припадника различитих	света). Револуције у Русији и Европи (узроци, ток и последице). Стварање југословенске државе (југословенска идеја, процес и носиоци уједињења, међународно признање и границе). Политичке и друштвено-економске прилике у Европи и свету (либералне демократије, тоталитарне идеологије, економске кризе; култура, наука и уметност, свакодневни живот). Југословенска краљевина (простор, становништво и друштво; конституисање државе, политички живот; међународни положај; економске прилике; култура, улога двора; национално и верско питање). Историјско наслеђе – повезивање прошлости и садашњости; научна и техничка открића (напредак медицине, појава радија, телевизије, звучног филма...); утицај политичких идеја на савремено српско друштво, трајност установа и институција; културно-уметничко наслеђе. Истакнуте личности: Николај II Романов, Владимир Иљич Лењин, Роза Луксембург, Александар Флеминг, Пабло Пикасо, Волт Дизни, Чарли Чаплин, Сергеј Ејзенштајн, Бенито Мусолини, Адолф Хитлер, Јосиф Стаљин, Френклин Рузвелт, Александар I, Марија, Петар II и Павле Карађорђевић, Никола Пашић, Стјепан Радић, Милан Стојадиновић, Драгиша Цветковић, Влатко Мачек, Слободан Јовановић, Милутин Миланковић, Исидора Секулић, Ксенија Атанасијевић, Милена Павловић Барили, Иван Мештровић. **ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ** Свет у рату – узроци, међународне кризе, сукоби и освајачка политика тоталитарних држава; почетак и ток рата, зараћене стране, савезништва, фронтови, најважније операције, нови начини ратовања; ратна свакодневица; страдање цивила и ратни злочини; крај рата, победа антифашистичке коалиције. Југославија и српски народ у рату – улазак у рат, војни пораз, окупација, подела, квислиншке творевине; геноцид и злочини; устанак, антифашистичка борба и грађански рат; војне операције, живот у рату. Последице рата – људски и материјални губици; демографске и друштвене промене, миграције; уништавање културног наслеђа; суђења за ратне злочине; стварање ОУН. Уметничко виђење рата, рат као

сензибилитета за спречавање потенцијалних конфликата. 2.ИС.2.1.1. Анализира специфичности одређених историјских појмова. 2.ИС.2.1.2. Показује историјске појаве на историјској карти и препознаје историјски простор на географској карти. 2.ИС.2.1.3. Објашњава и повезује улогу личности, процесе, појаве, догађаје из националне и опште историје. 2.ИС.2.2.1. Процењује релевантност и квалитет различитих извора информација о прошлости и садашњости и примењује их у истраживању. 2.ИС.2.2.2. Анализира предрасуде, стереотипе, пропаганду и друге видове пристрасности у тумачењу историјских појава у историјским и савременим изворима информација и уочава њихове последице. 2.ИС.2.3.1. Наводи и описује појаве дугог трајања, уочава сличности и прави разлику у односу на њихов савремени и историјски контекст. 2.ИС.3.1.1. Разуме и анализира променљивост историјског простора у различитим периодима, уз употребу историјске, географске и савремене политичке карте. 2.ИС.3.1.2. Критички просуђује важне процесе, појаве, догађаје и личности из опште и националне историје. 2.ИС.3.2.1. Закључује на основу истраживања различитих извора информација о прошлости и садашњости. 2.ИС.3.2.2. Издваја и објашњава специфичне разлике и сличности у тумачењима исте историјске појаве на основу различитих историјских извора. 2.ИС.3.2.3. Усмено објашњава резултате самосталног елементарног истраживања и аргументовано брани изнете ставове и закључке. 2.ИС.3.2.4. Писано и графички	друштвених група у историјском периоду савременог доба; – илуструје примерима утицај научно-технолошког развоја на промене у друштву, економији и природном окружењу; – наведе примере утицаја спортских и уметничких достигнућа на обликовање савременог друштва; – објасни значење појмова геноцид и Холокауст; – изведе закључке о узроцима, току и последицама ратова условљених распадом СФРЈ користећи изворе различитог порекла и сазнајне вредности; – изрази ставове, засноване на историјским аргументима, уважавајући мишљење саговорника; – препозна пропаганду, стереотипе и идеолошку позицију у историјском извору и формулише став који се супротставља манипулацији; – критички се односи према информацијама из медија користећи се историјским знањима и вештинама; – покаже одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа; – уочи одраз историјских догађаја и појава у књижевним и уметничким делима.	поништавање цивилизацијских вредности; уништавање и пљачка културних и уметничких добара; лични доживљај рата. Истакнуте личности: Френклин Рузвелт, Винстон Черчил, Јосиф Стаљин, Адолф Хитлер, Бенито Мусолини, цар Хирохито, Франциско Франко, Мао Цедунг, Ана Франк, Петар II Карађорђевић, Драгољуб Михаиловић, Јосип Броз, Милан Недић, Анте Павелић, Диана Будисављевић. **СВЕТ, ЕВРОПА И СРПСКИ НАРОД У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ДРЖАВИ У ПЕРИОДУ ХЛАДНОГ РАТА** Свет после Другог светског рата – блоковска подела, трка у наоружању, глобална димензија хладног рата, ратна жаришта и кризе, деколонизација, европске интеграције, покрети еманципације – покрети за женска и мањинска права, антиратни и антирасни покрети; научна достигнућа, освајање свемира, медији, популарна култура. Југославија и српски народ после Другог светског рата – изградња новог државног и друштвеног уређења, једнопартијски систем, однос власти према политичким противницима, међународни положај, економске и културне прилике, самоуправљање, несврстаност; свакодневица, популарна култура, нове тенденције у култури. Истакнуте личности: Џон Кенеди, Никита Хрушчов, Махатма Ганди, Мартин Лутер Кинг, Роза Паркс, Нелсон Мандела, Голда Меир, Енди Ворхол, Јосип Броз, Александар Ранковић, Милован Ђилас, Иво Андрић, Милош Црњански, Александар Петровић, Мира Траиловић, Душан Ковачевић. **СВЕТ, ЕВРОПА, СРПСКА ДРЖАВА И НАРОД У САВРЕМЕНИМ ПРОЦЕСИМА** Свет после хладног рата – пад Берлинског зида; слом комунизма у Европи, распад СССР-а, нова политичка карта Европе, стварање Европске уније, доминација САД, локални конфликти и интервенције великих сила, процеси глобализације, Четврта индустријска револуција (дигитални медији, интернет, друштвене мреже и мобилна телефонија), претња тероризма, миграције, савремени културни покрети. Српски народ на крају 20. и почетком 21. века – криза СФРЈ 80-тих година, међунационалне тензије, увођење вишестраначког политичког система, распад СФРЈ, грађански рат и стварање нових држава, интернационализација сукоба и међународне интервенције, економске прилике и

приказује резултате елементарног истраживања уз употребу компјутерских програма за презентацију (текстуалних, визуелних, филмских датотека и power point програма). 2.ИС.3.3.1. Анализира савремене појаве и процесе у историјском контексту и на основу добијених резултата изводи закључке.		свакодневни живот, ратни злочини, страдање цивилног становништва, разарање културног наслеђа, НАТО агресија на СРЈ, последице ратова, политичке промене 2000. године, Република Србија као самостална држава, питање статуса Косова и Метохије, односи у региону, српски народ у дијаспори и региону, процес придруживања Европској унији, култура и спорт. Истакнуте личности: Роналд Реган, Михаил Горбачов, Маргарет Тачер, Бил Гејтс, Владимир Путин, Ангела Меркел, Слободан Милошевић, Фрањо Туђман, Алија Изетбеговић, Зоран Ђинђић, Војислав Коштуница.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Програм је конципиран тако да су уз стандарде постигнућа и исходе дефинисане за крај разреда дати и кључни појмови садржаја разврстани у међусобно повезане тематске целине. Концепт наставе и учења засноване на исходима подразумева да ученици, посредством садржаја предмета, стекну не само основна знања, већ да их користе у развоју вештина историјског мишљења и изградњи ставова и вредности. Програм, у том смислу, нуди садржински оквир, а наставник има могућност да изабере и неке додатне садржаје уколико сматра да су примерени средини у којој ученици живе, или процени да одговарају њиховим интересовањима. Програм се, на пример, може допунити и садржајима из прошлости завичаја, чиме се код ученика постиже јаснија представа о историјској и културној баштини у њиховом крају – археолошка налазишта, музејске збирке. Сви садржаји су дефинисани тако да су у функцији остваривања исхода предвиђених програмом.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Већина предметних исхода постиже се кроз непосредну истраживачку активност ученика, а уз подстицај и подршку наставника. Најефикасније методе наставе и учења јесу оне које ученика стављају у адекватну активну позицију у процесу развијања знања и вештина. При остваривању циља предмета и достизању исхода мора се имати у виду да су садржаји, методе наставе и учења и активности ученика неодвојиви у наставном процесу. Да би сви ученици достигли предвиђене исходе и да би се остварио циљ наставе историје, потребно је да наставник упозна специфичности начина учења својих ученика и да према њима планира и прилагођава активности. Наставник има слободу да сам одреди распоред и динамику активности за сваку тему, уважавајући циљ предмета и дефинисане исходе. Редослед исхода не исказује њихову важност јер су сви од значаја за постизање циља предмета. Између исхода постоји повезаност и остваривање једног исхода доприноси остваривању других исхода.

Програм оријентисан на процес и исходе учења наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази. Полазећи од датих исхода и садржаја, наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Од њега се очекује и да, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за сваку наставну јединицу. При планирању треба имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. Наставник за сваки час планира и припрема средства и начине провере остварености пројектованих исхода. У планирању и припремању наставе и учења, наставник планира не само своје, већ и активности ученика на часу. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења

и других извора сазнавања.

На почетку средњошколског образовања ученици већ поседују извесна знања о најважнијим историјским појмовима, имају нека животна искуства и формиране ставове који су основ за изградњу нових знања, вештина, ставова и вредности. Битно је искористити велике могућности које *Историја* као наративни предмет пружа у подстицању ученичке радозналости, која је у основи сваког сазнања. Посебно место у настави историје имају питања, како она која поставља наставник ученицима, тако и она која долазе од ученика, подстакнута оним што су чули у учионици или што су сазнали ван ње користећи различите изворе информација. Добро осмишљена питања наставника имају подстицајну функцију за развој историјског мишљења и критичке свести, не само у фази утврђивања и систематизације градива, већ и у самој обради наставних садржаја. У зависности од циља који наставник жели да оствари, питања могу имати различите функције, као што су: фокусирање пажње на неки садржај или аспект, подстицање поређења, трагање за објашњењем. Одговарајућа питања могу да послуже и као подстицај за елементарна историјска истраживања, прилагођена узрасту и могућностима ученика, што доприноси достизању прописаних стандарда постигнућа.

Настава би требало да помогне ученицима у стварању што јасније представе не само о томе „како је уистину било”, већ и зашто се нешто десило и какве су последице из тога проистекле. Да би схватио догађаје из прошлости, ученик треба да их „оживи у свом уму”, у чему велику помоћ може пружити употреба одабраних историјских извора, литературе, карата и других извора података (документарни и играни видео и дигитални материјали, музејски експонати, илустрације), обилажење културно-историјских споменика и посете установама културе. Треба искористити и утицај наставе и учења историје на неговање језичке и говорне културе (вештине беседништва и дебате), као и на развијање културе сећања и свести о друштвеној одговорности и људским правима.

Неопходно је имати у виду и интегративну функцију историје, која у образовном систему, где су знања подељена по наставним предметима, помаже ученицима да постигну целовито схватање о повезаности и условљености географских, економских и културних услова живота човека. Пожељно је избегавати фрагментарно и изоловано учење историјских чињеница јер оно има најкраће трајање у памћењу и најслабији трансфер у стицању других знања и развоју вештина. У настави треба, кад год је то могуће, примењивати дидактички концепт мултиперспективности.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Приликом остваривања програма наставник треба да има у виду циљ, општу и специфичне компетенције предмета, стандарде постигнућа и исходе за разред и да у складу с тим води рачуна о селекцији и броју података неопходних за разумевање одређених кључних појмова.

У остваривању теме *Основи историјског истраживања*, којом почиње програм за сва три разреда, требало би пажњу посветити проширивању већ постојећих ученичких знања о историјској науци, хронологији и периодизацији, пореклу и сазнајној вредности историјских извора, као и о самом истраживачком процесу. Од кључне важности је да наставник одабере оне наставне методе, примере и задатке који ће омогућити ученицима да се упознају са различитим врстама извора историјског сазнања специфичним за одређене периоде (од праисторије до савременог доба – од камених оруђа и оружја, митова и легенди до уметничких дела, новина, фотографија, филмова, интернета...), да их вреднују, тумаче, критички процењују, интерпретирају, одреде им порекло, да на основу њих аргументовано износе своје закључке, да разумеју разлоге различитог тумачења исте историјске појаве, да препознају стереотипе, предрасуде, злоупотребе, манипулације. С обзиром на то да за период праисторије у првом разреду није предвиђена посебна тема, могуће је да кроз реализацију ове целине (бавећи се материјалним историјским изворима и њиховом интерпретацијом), ученици прошире и своја знања о праисторији, особеностима и етапама овог периода, као и праисторијским налазиштима и културама на територији Европе и Србије. Активности ученика чији је циљ развијање вештине коришћења и критике историјских извора дају могућност и да се упознају са помоћним историјским наукама и науче како да достигнућа различитих научних дисциплина користе у својим истраживањима.

У одабиру примера треба узимати у обзир историјске изворе специфичне за истраживану епоху,

затим оне којима би се приказала промена коју нека врста историјског извора доживљава кроз дату епоху, али и оне који превазилазе задате временске оквире, закључно са савременим изворима информација и проблематиком њихове релевантности. Конкретни примери, њихово тумачење и анализа требало би да буду средство за остваривање дела теме који се односи на интерпретацију и реконструкцију прошлости. На тим примерима ученици би требало да се оспособе да препознају научну методологију, значај коришћења извора и научне литературе, али и да идентификују ненаучни приступ, као и факторе који утичу на реконструкцију и интерпретацију прошлости. Овакав поступак би требало да обезбеди не само сагледавање околности у којима настаје представа о историјским појавама, процесима и догађајима, већ и развијање вештина за аналитичко и критичко промишљање о савременим појавама, процесима и догађајима и стварању наше представе о њима. Током одабира материјала за рад и осмишљавања активности наставник увек треба да има у виду узраст ученика и ниво њиховог знања, као и што равномернију заступљеност примера из опште и националне историје.

Кроз реализацију осталих тема ученици ће проширити своја знања о најважнијим догађајима и феноменима из политичке, друштвене и културне историје епоха старог, средњег и новог века, као и савременог доба. Када је реч о политичкој историји, посебну пажњу треба посветити узроцима и последицама најзначајнијих догађаја и личностима које су их покретале и у њима учествовале. Требало би да уоче законитости појава, њихову развојност, како су се мењале током времена и који су чиниоци на то утицали. Поред тога, ученици треба да праве паралеле између држава, институција и процеса у оквиру исте и различитих епоха, да уочавају сличности и разлике, као и међусобне утицаје. Поредећи и анализирајући различите привредне системе током изучаваних периода, ученици треба да уоче основне чиниоце који утичу на привредне, друштвене токове и промене у историји. С обзиром на чињеницу да у плану наставе и учења у средњим музичким школама није предвиђено изучавање предмета Ликовна култура, у програм наставе и учења предмета Историја укључени су одабрани кључни појмови садржаја и дефинисани исходи који се односе на културно-уметничко наслеђе. Такви садржаји и исходи усмерени су превасходно на уочавање историјског значаја културно-уметничких тековина, а не на уметничку анализу.

На основу већ усвојених знања о политичким, друштвеним, привредним и културним приликама датог периода ученици треба да уоче њихову повезаност и утицај на свакодневни живот и развој друштва. Када се посматрају верска учења, тежиште треба да буде на анализи њихових основа и последица њиховог ширења, које се могу пратити до нашег времена. Важно је, такође, на примерима различитих религијских учења, веровања и обичаја, приказати начин поимања света у датој епохи и на тај начин „ући у ципеле” људи који су тада живели. Ученике треба подстицати да уоче међусобне културне утицаје и прожимања различитих народа, култура и цивилизација и како су одређене идеје и научно-техничка открића утицала на развој друштва, културе, уметности, образовања и свакодневни живот људи. У том смислу, треба им указати на важност неговања различитих културних традиција и подстицати код њих одговоран однос према културно-историјском наслеђу сопственог и других народа. Да би разумели историјски период који изучавају, ученици треба да се упознају и са књижевношћу и уметношћу тог времена. Зато је пожељно да се у корелацији са наставом српског језика и књижевности или историје музике осветле друштвени контекст настанка неког дела које се проучава.

Када је историја српског народа у питању, треба приказати преглед најзначајних политичких догађаја и процеса, развој државних, друштвених и верских институција и културних прилика у ширем, регионалном и европском контексту. Потребно је подстицати код ученика развој критичког мишљења и свести о значају неговања културе сећања. На тај начин могу се ангажовати у пројектима који би подразумевали и сарадњу са широм (ваншколском) заједницом.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење напредовања ученика започиње иницијалном проценом нивоа на коме се он налази и у односу на шта ће се процењивати његово даље напредовање. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а ученике треба оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у остваривању исхода предмета, као и напредак других ученика. Сваки наставни час и свака активност ученика су, у том смислу, прилика за регистровање напретка ученика и упућивање на даље

активности. Наставник треба да подржи саморефлексију (промишљање ученика о томе шта зна, уме, може) и подстакне саморегулацију процеса учења кроз постављање личних циљева напредовања.

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се процес и продукти учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је ускладити нивое циљева учења и начине оцењивања. Потребно је, такође, ускладити оцењивање са његовом сврхом. У вредновању наученог, поред усменог испитивања, користе се и тестови знања. У формативном оцењивању се користе различити инструменти, а избор зависи од врсте активности која се вреднује. Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, може се обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање).

Како ниједан од познатих начина вредновања није савршен, потребно је комбиновати различите начине оцењивања. Једино тако наставник може да сагледа слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Ако наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи тако да унапреди део своје наставне праксе. Рад сваког наставника састоји се од планирања, остваривања и праћења и вредновања. Важно је да наставник континуирано прати и вреднује, осим постигнућа ученика, и процес наставе и учења, као и себе и сопствени рад.

МАТЕМАТИКА

Циљ учења Математике је да ученик, усвајајући математичке концепте, знања, вештине и основе дедуктивног закључивања, развије апстрактно и критичко мишљење, способност комуникације математичким језиком и примени стечена знања и вештине у даљем школовању и решавању проблема из свакодневног живота, као и да формира основ за даљи развој математичких појмова.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем математике ученик је оспособљен да мисли математички, овладао је математичким знањима и концептима и критички анализира мисаоне процесе, унапређује их и разуме како они доводе до решења проблема. Развио је истраживачки дух, способност критичког, формалног и апстрактног мишљења, као и дедуктивно и индуктивно мишљење и размишљање по аналогији. Развио је способност математичке комуникације и позитивне ставове према математици и науци уопште. Ученик примењује математичка знања и вештине за решавање проблема из природних и друштвених наука и свакодневног живота, као и у професионалној сфери. Оспособљен је да стечена знања и вештине користи у даљем школовању.

Основни ниво

Ученик решава једноставне математичке проблеме и описује основне природне и друштвене појаве. На основу непосредних информација ученик уочава очигледне законитости, доноси закључке и директно примењује одговарајуће математичке методе за решавање проблема. Израчунава и процењује метричке карактеристике објеката у окружењу. Процењује могућности и ризике у једноставним свакодневним ситуацијама. Ученик користи основне математичке записе и симболе за саопштавање решења проблема и тумачи их у реалном контексту.

Средњи ниво

Ученик решава сложеније математичке проблеме и описује природне и друштвене појаве. Оспособљен је да формулише питања и претпоставке на основу доступних информација, решава проблеме и бира одговарајуће математичке методе. Користи информације из различитих извора, бира критеријуме

за селекцију података и преводи их из једног облика у други. Анализира податке, дискутује и тумачи добијене резултате и користи их у процесу доношења одлука. Ученик просторно резонује (представља податке о просторном распореду објеката сликом или на менталном плану).

Напредни ниво

Ученик решава сложене математичке проблеме и описује комплексне природне и друштвене појаве. Разуме математички језик и користи га за јасно и прецизно аргументовање својих ставова. Комплексне проблеме из свакодневног живота преводи на математички језик и решава их. Користи индукцију, аналогију, дедукцију и правила математичке логике у решавању математичких проблема и извођењу закључака. Користи методе и технике решавања проблема, учења и откривања која су базирана на знању и искуству за постављање хипотеза и извођење закључака.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Специфична предметна компетенција разврстана је у три домена: Математичко знање и резоновање, Примена математичких знања и вештина на решавање проблема и Математичка комуникација.

Основни ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Уочава правилности у низу података и догађаја. Уочава и тумачи међусобне односе (повезаност, зависност, узрочност) података, појава и догађаја. Разуме основне статистичке појмове и препознаје их у свакодневном животу.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Примењује једноставне математичке процедуре када су сви подаци непосредно дати. Израчунава и процењује растојања, обиме, површине и запремине објеката у равни и простору. Израчунава вероватноћу одигравања догађаја у једноставним ситуацијама. Доноси финансијске одлуке на основу израчунавања прихода, расхода и добити.

Домен 3. Математичка комуникација

Комуницира математичким језиком који се састоји од појмова, ознака, фигура и графичких репрезентација и разуме захтеве једноставнијих математичких задатака. Саопштава решења проблема користећи математички језик на разне начине (у усменом, писаном или другом облику) и разуме изјаве изражене на исти начин. Тумачи изјаве саопштене математичким језиком у реалном контексту.

Средњи ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Формулише математичка питања и претпоставке на основу доступних информација. Бира критеријуме за селекцију и трансформацију података у односу на модел који се примењује. Бира математичке концепте за описивање природних и друштвених појава. Представља сликом геометријске објекте, упоређује карактеристике и уочава њихове међусобне односе.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Уме да примени математичка знања у анализи природних и друштвених појава. Бира оптималне опције у животним и професионалним ситуацијама користећи алгебарске, геометријске и аналитичке методе. Уме да примени математичка знања у финансијским проблемима. Анализира податке користећи статистичке методе.

Домен 3. Математичка комуникација

Разуме захтеве сложенијих математичких задатака. Бира информације из различитих извора и одговарајуће математичке појмове и симболе како би саопштио своје ставове. Дискутује о резултатима добијеним применом математичких модела. Преводи математичке формулације на свакодневни језик и обратно.

Напредни ниво

Домен 1. Математичко знање и резоновање

Користи индукцију, аналогију и дедукцију у доказивању математичких тврђења и у анализирању математичких проблема. Користи законе математичке логике и одговарајуће математичке теорије за доказивање и вредновање ставова и тврдњи формулисаних математичким језиком. На основу података добијених личним истраживањем или на други начин формулише питања и хипотезе.

Домен 2. Примена математичких знања и вештина на решавање проблема

Уме да примени математичка знања у анализи комплексних природних и друштвених појава. Бира и развија оптималне стратегије за решавање проблема.

Домен 3. Математичка комуникација

Користи математички језик при изношењу и аргументацији својих ставова и разуме захтеве сложених математичких проблема. Може да дискутује о озбиљним математичким проблемима.

Разред	**Први**	
Недељни фонд часова	**2 часа**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2.МА.1.1.1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2.МА.1.1.2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.1.1.3. Примењује правила заокругљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.1.1.4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2.МА.1.1.5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2.МА.1.1.6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2.МА.1.1.7. Решава једноставне проблеме који се своде на систем две линеарне једначине са две непознате. 2.МА.1.1.8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2.МА.1.2.1. Разуме концепте подударности и сличности геометријских објеката, симетрије, транслације и ротације у равни. 2.МА.1.2.4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2.МА.1.2.7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама.	– користи логичке и скуповне операције; – користи функције и њихова својства; – примени једноставна правила комбинаторике за пребројавање коначних скупова; – користи, приказује на бројевној правој и пореди природне, целе, рационалне и реалне бројеве; – преведе рационалне бројеве из једног записа у други; – на основу реалног проблема састави и израчуна вредност бројевног израза (са или без калкулатора), процени вредност једноставнијих израза и тумачи резултат; – примени пропорцију и процентни рачун у реалном контексту; – примени својства троуглова, четвороуглова и кругова, укључујући и примену у реалном контексту; – примени подударност у равни (симетрије, транслација, ротација); – примени ставове подударности у једноставнијим доказима; – трансформише целе и рационалне алгебарске изразе; – реши линеарне једначине и неједначине;	**ЛОГИКА И СКУПОВИ** Основне логичке и скуповне операције. Важнији закони закључивања. Функције. Елементи комбинаторике (пребројавање коначних скупова: правило збира и правило производа). **РЕАЛНИ БРОЈЕВИ** Преглед различитих врста бројева (природни, цели, рационални, реални), операције и њихова својства. Апсолутна вредност. Степен броја са целобројним изложиоцем. **ПРОПОРЦИОНАЛНОСТ** Размера и пропорција, пропорционалност величина (директна и обрнута), примене (сразмерни рачун и рачун поделе). Процентни рачун. **ПОДУДАРНОСТ** Ставови подударности троуглова. Односи страница и углова троугла. Кружница и круг. Значајне тачке троугла. Четвороугао. Симетрије, ротација и транслација равни. **РАЦИОНАЛНИ АЛГЕБАРСКИ ИЗРАЗИ** Полиноми и операције са њима, дељивост полинома. Растављање полинома на чиниоце. НЗС и НЗД полинома.

2.МА.1.2.8. Уме да реализује и примени једноставне геометријске конструкције. 2.МА.1.3.2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2.МА.1.3.3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2.МА.1.4.1. Пребројава могућности (различитих избора или начина) у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.1.4.2. Примењује рачун са пропорцијама и процентни рачун при решавању једноставних практичних проблема. 2.МА.2.1.3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.2.1.5. Трансформише алгебарске изразе. 2.МА.2.1.9. Зна и користи логичке и скуповне операције, исказни рачун и појам релације (посебно поретка и еквиваленције). 2.МА.2.4.1. Примењује правила комбинаторике за пребројавање могућности (различитих избора или начина). 2.МА.2.4.2. Решава проблеме користећи пропорцију и процентни рачун.	– графички представи линеарну функцију и анализира њен график; – реши проблем који се своди на линеарну једначину или систем линеарних једначина; – примени сличност у равни; – одреди вредности тригонометријских функција углова од 30°, 45° и 60°; – примени тригонометрију правоуглог троугла у реалним ситуацијама уз коришћење калкулатора.	Операције са рационалним алгебарским изразима (алгебарски разломци). **ЛИНЕАРНЕ ЈЕДНАЧИНЕ, НЕЈЕДНАЧИНЕ И СИСТЕМИ** Линеарне једначине и неједначине. Линеарна функција и њен график. Системи линеарних једначина са две непознате. Примене у реалним ситуацијама. **СЛИЧНОСТ** Мерење дужи и углова. Пропорционалност дужи. Талесова теорема. Сличност. Питагорина теорема. **ТРИГОНОМЕТРИЈА ПРАВОУГЛОГ ТРОУГЛА** Тригонометријске функције оштрог угла, основне тригонометријске идентичности. Решавање правоуглог троугла.

Разред	**Други**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2.МА.1.1.1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2.МА.1.1.2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.1.1.4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2.МА.1.1.5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2.МА.1.1.6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2.МА.1.1.8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2.МА.1.2.4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2.МА.1.2.7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.1.3.2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2.МА.1.3.3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2.МА.2.1.3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.2.1.5. Трансформише алгебарске изразе. 2.МА.2.1.6. Решава проблеме који се своде на једначине у којима се	− трансформише и израчуна вредност једноставних израза са степенима користећи својства операција и функција, по потреби користећи калкулатор; − скицира график степене функције; − реши једноставан проблем који се своди на квадратне једначине са реалним решењима и неједначине; − скицира и тумачи график квадратне функције; − израчуна вредност тригонометријске функције, по потреби користећи калкулатор; − примени адиционе формуле; − скицира графике основних тригонометријских функција.	**СТЕПЕНОВАЊЕ И КОРЕНОВАЊЕ** Степен чији је изложилац цео број. Функције $y = x^2$ и $y = x^3$. Степен чији је изложилац рационалан број. **КВАДРАТНА ЈЕДНАЧИНА И КВАДРАТНА ФУНКЦИЈА** Квадратне једначине са реалним решењима. Вијетове формуле и растављање квадратног тринома. Квадратна функција. Једноставне квадратне неједначине. **ТРИГОНОМЕТРИЈСКЕ ФУНКЦИЈЕ** Угао. Радијан. Тригонометријски круг. Основне тригонометријске функције. Адиционе формуле.

појављују елементарне функције. 2.МА.2.1.7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2.МА.2.2.5. Примењује тригонометријске функције у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.2.3.3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса.		

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2.МА.1.1.1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2.МА.1.1.2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.1.1.3. Примењује правила заокругљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним ситуацијама. 2.МА.1.1.5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2.МА.1.1.6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2.МА.1.1.7. Решава једноставне проблеме који се своде на систем две линеарне једначине са две непознате. 2.МА.1.1.8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2.МА.1.2.2. Израчунава и процењује растојања, обиме и површине геометријских фигура у равни користећи формуле. 2.МА.1.2.3. Израчунава и процењује површине и запремине геометријских тела у простору, користећи формуле. 2.МА.1.2.4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2.МА.1.2.7. Примењује тригонометрију правоуглог троугла у једноставним реалним	– израчуна површину и запремину праве призме, пирамиде, правог ваљка, праве купе и лопте, и примени их у једноставним ситуацијама; – израчуна вредност експоненцијалне и логаритамске функције, по потреби користећи калкулатор; – реши једноставне експоненцијалне и логаритамске једначине; – примени Гаусов поступак за решавање система линеарних једначина; – реши једноставан проблем који се своди на систем линеарних једначина; – реши једноставне проблеме међусобних односа тачака и правих у координатној равни; – реши једноставне проблеме користећи једначине праве и кружнице; – примени услов додира и одреди једначину тангенте кружнице; – примени аритметички и геометријски низ у једноставним ситуацијама.	**СТЕРЕОМЕТРИЈА** Површина и запремина праве призме и пирамиде. Прав ваљак и права купа, њихове површине и запремине. Сфера и лопта. Површина сфере и запремина лопте. **ЕКСПОНЕНЦИЈАЛНА И ЛОГАРИТАМСКА ФУНКЦИЈА** Експоненцијална функција. Једноставне експоненцијалне једначине. Логаритам, његова својства и примене. Логаритамска функција. Једноставне логаритамске једначине. **СИСТЕМИ ЛИНЕАРНИХ ЈЕДНАЧИНА** Системи линеарних једначина са две и три непознате. Гаусов поступак. **АНАЛИТИЧКА ГЕОМЕТРИЈА У РАВНИ** Растојање двеју тачака, површина троугла. Разни облици једначине праве, угао између две праве. Кружница и однос праве и кружнице. **НИЗОВИ** Основни појмови о низовима. Аритметички и геометријски низ.

ситуацијама. 2.МА.1.3.1. Препознаје правилност у низу података (аритметички и геометријски низ...), израчунава чланове који недостају, као и суму коначног броја чланова низа. 2.МА.1.3.2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2.МА.1.3.3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2.МА.1.4.6. Примењује основна математичка знања за доношење финансијских закључака и одлука. 2.МА.2.1.3. Израчунава вредност израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2.МА.2.1.8. Решава проблеме који се своде на системе линеарних једначина са највише три непознате. 2.МА.2.2.2. Уочава равне пресеке геометријских фигура у простору и рачуна њихову површину. 2.МА.2.2.3. Решава једноставне проблеме користећи једначину праве и криве другог реда. 2.МА.2.3.3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса.		

Разред	**Четврти**
Недељни фонд часова	**2 часа**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2МА.1.1.1. Користи природне, целе, рационалне и реалне бројеве, различите записе тих бројева и преводи их из једног записа у други. 2МА.1.1.2. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују сабирање, одузимање, множење, дељење, степеновање и кореновање и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2МА.1.1.3. Примењује правила заокругљивања бројева и процењује вредност израза у једноставним реалним ситуацијама. 2МА.1.1.4. Трансформише једноставне алгебарске изразе. 2МА.1.1.5. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне и квадратне једначине. 2МА.1.1.6. Решава једноставне проблеме који се своде на линеарне неједначине и једноставне квадратне неједначине. 2МА.1.1.7. Решава једноставне проблеме који се своде на систем две линеарне једначине са две непознате. 2МА.1.1.8. Зна и разуме основне логичке и скуповне операције и користи их. 2МА.1.2.4. Користи координатни систем за представљање једноставних геометријских објеката у равни. 2МА.1.3.2. Разуме појам, израчунава вредност, користи и скицира график линеарне, квадратне, степене, експоненцијалне, логаритамске и тригонометријских функција синуса и косинуса. 2МА.1.3.3. Анализира графички представљене функције (одређује нуле, знак, интервале монотоности, екстремне вредности и тумачи их у реалном контексту). 2МА.1.3.4. У функцијама које су представљене графички или табеларно, анализира, примењује и приближно израчунава брзину промене помоћу прираштаја. 2МА.1.4.1. Пребројава и процењује број могућности (различитих избора или	− израчуна једноставне граничне вредности функција; − користи основна својства функција (домен, периодичност, парност, монотоност, нуле и знак...); − израчуна извод једноставних функција применом правила диференцирања; − испита ток и скицира график једноставне функције; − примени елементе комбинаторике у једноставним реалним ситуацијама; − примени биномни образац на решавање једноставнијих проблема; − одреди вероватноћу једноставнијег случајног догађаја; − одреди очекивану вредност и дисперзију дискретне случајне величине; − изврши мање статистичко истраживање, обради резултате, прикаже их и интерпретира.	**ФУНКЦИЈЕ** Важнији појмови и својства реалних функција реалне променљиве. Преглед елементарних функција. Гранична вредност функције. Асимптоте. **ИЗВОД ФУНКЦИЈЕ** Прираштај функције. Извод функције (проблем тангенте и брзине). Основне теореме о изводу, изводи елементарних функција. Испитивање функције и њен график. **КОМБИНАТОРИКА** Основна правила. Варијације. Пермутације. Комбинације (без понављања). Биномни образац. **ВЕРОВАТНОЋА И СТАТИСТИКА** Случајни догађаји. Вероватноћа. Дискретне случајне величине. Популација, обележје и узорак. Очекивана вредност и дисперзија. Прикупљање, сређивање, графичко приказивање и нумеричка обрада података.

начина) у једноставним реалним ситуацијама. 2МА.1.4.3. Разуме концепт вероватноће, израчунава и процењује вероватноће догађаја у једноставним ситуацијама. 2МА.1.4.4. Графички представља податке у облику дијаграма и табела, анализира податке и њихову расподелу. 2МА.1.4.5. Разуме појмове популације и узорка, израчунава и тумачи узорачку средину, медијану и мод. 2МА.2.1.3. Израчунава вредност бројевног израза у коме се појављују и елементарне функције и при томе по потреби користи калкулатор или одговарајући софтвер. 2МА.2.1.5. Трансформише алгебарске изразе. 2МА.2.1.6. Решава проблеме који се своде на једначине у којима се појављују елементарне функције. 2МА.2.1.7. Решава квадратне и једноставне рационалне неједначине. 2.МА.2.3.3. Уме да скицира графике елементарних функција и да их трансформише користећи транслације и дилатације дуж координатних оса. 2МА.2.3.4. Решава проблеме користећи основна својства функција (област дефинисаности, периодичност, парност, монотоност...). 2МА.2.3.6. Разуме концепт извода функције и примењује га у проблемским ситуацијама. 2.МА.2.4.1. Примењује правила комбинаторике за пребројавање могућности (различитих избора или начина). 2МА.2.4.3. Разуме концепт дискретне случајне величине и израчунава очекивану вредност, стандардно одступање и дисперзију (варијансу).		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Основа за писање исхода и избор садржаја били су програми Математике за основну школу, стандарди постигнућа ученика за крај обавезног основног и општег средњег образовања, међупредметне компетенције, циљ учења Математике као и чињеница да се учењем математике ученици оспособљавају за: решавање разноврсних практичних и теоријских проблема, комуникацију математичких језиком, математичко резоновање и доношење закључака и одлука. Сам процес учења математике има своје посебности које се огледају у броју година изучавања и недељног броја часова предмета и неопходности континуираног стицања и повезивања знања.

Наставници у својој свакодневној наставној пракси, треба да се ослањају на исходе, јер они указују шта је оно за шта ученици треба да буду оспособљени током учења предмета у једној школској години.

Исходи представљају очекиване и дефинисане резултате учења и наставе. Остваривањем исхода, ученици усвајају основне математичке концепте, овладавају основним математичким процесима и вештинама, оспособљавају се за примену математичких знања и вештина и комуникацију математичким језиком. Кроз исходе се омогућава остваривање и међупредметних компетенција као што су комуникација, рад са подацима и информацијама, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња и компетенција за целоживотно учење.

Ради лакшег планирања наставе даје се оријентациони предлог броја часова по темама. Приликом израде оперативних планова наставник распоређује укупан број часова предвиђен за поједине теме по типовима часова (обрада новог градива, утврђивање и увежбавање, понављање, проверавање и систематизација знања), водећи рачуна о циљу предмета и исходима.

ПРВИ РАЗРЕД

Логика и скупови (8)

Реални бројеви (5)

Пропорционалност (5)

Подударност (10)

Рационални алгебарски изрази (12)

Линеарне једначине, неједначине и системи (10)

Сличност (6)

Тригонометрија правоуглог троугла (6)

Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ДРУГИ РАЗРЕД

Степеновање и кореновање (16)

Квадратна једначина и квадратна функција (22)

Тригонометријске функције (24)

Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

Стереометрија (18)

Експоненцијална и логаритамска функција (10)

Системи линеарних једначина (6)

Аналитичка геометрија у равни (20)

Низови (8)

Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Функције (18)

Извод функције (18)

Комбинаторика (10)

Вероватноћа и статистика (12)

Напомена: за реализацију 4 писмена задатка (у трајању од по једног часа), са исправкама, планирано је 8 часова.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања наставе треба имати у виду да се ниједан исход не може остварити за један час: за неке исходе ће бити потребно мање часова, за неке више, постоје и исходи који се остварују током целе године или чак и током целог

школовања. Наставник, приликом планирања часова, треба сваки исход да разложи на мање исходе, помоћу којих се остварује почетни исход, нпр. исход *по завршетку разреда ученик ће бити у стању да трансформише алгебарске изразе* се може разложити на следеће исходе:

1. ученик ће бити у стању да растави полином на чиниоце;
2. ученик ће бити у стању да одреди НЗС и НЗД за дате полиноме;
3. ученик ће бити у стању да сабере и одузме дате рационалне алгебарске изразе;
4. ученик ће бити у стању да помножи и подели дате рационалне алгебарске изразе.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусије, дебате и др. Заједничка особина свих наведених метода је да оне активно ангажују ученика током наставе, а процес учења смештају у различите и разнолике контексте. Избор метода и облика рада, као и планирање активности ученика зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

ПРВИ РАЗРЕД

Логика и скупови

Логичко-скуповни садржаји (исказ, формула, логичке и скуповне операције, основни математички појмови, пресликавања, закључивање и доказивање тврђења) основа су за реализацију осталих садржаја програма математике, а нагласак треба да буде на овладавању математичко-логичким језиком и разјашњавању суштине значајних математичких појмова и чињеница, без превеликих формализација.

Симболика треба да се користи у оној мери у којој олакшава изражавање и записе, штеди време (а не да захтева додатна објашњења) и помаже да се градиво што боље разјасни. Указати на значај таутологија у закључивању и доказима теорема.

Посебну пажњу већ на овом ступњу посветити појму пресликавања (функције). Увести операцију композиције пресликавања. Истаћи својства „1-1“ и „на“ пресликавања као и појам инверзног пресликавања.

Елементе комбинаторике дати на најједноставнијим примерима и задацима, као примену основних принципа пребројавања коначних скупова (правило збира и правило производа). Треба имати у виду да обрадом ових садржаја није завршена и изградња појединих појмова и да ће се пермутације, варијације и комбинације обрађивати у наредним разредима.

Реални бројеви

На почетку теме подсетити ученике на скупове природних, целих, рационалних, ирационалних и реалних бројева, као и на њихове међусобне односе. Проширити знања о рационалним и ирационалним бројевима, користећи доказивања и бројевну праву (представљање коначног и бесконачног периодичног децималног записа броја у виду разломка, конструкција неких дужи чија је дужина ирационалан број). Посебну пажњу обратити на својства рачунских операција, као основу за рационализацију рачунања и трансформације израза у оквиру других тема. Увести појам степена броја са целобројним изложиоцем и експоненцијални запис броја ($a \cdot 10^m$, $1 \leq a < 10$, $m \in Z$), као потребу за рачунање са веома малим и великим бројевним вредностима у математици, али и другим наукама.

Пропорционалност

У оквиру ове теме погодно је најпре градиво вертикално повезати са већ стеченим знањима из другог циклуса образовања. Кроз практичне примере из свакодневног живота и других наставних предмета неопходно је обновити појмове размере и пропорције, а затим увести и појам проширене пропорције као једнакости три или више размера. Посебну пажњу потребно је посветити примени директне и обрнуте пропорционалности. Решавати проблеме који се односе на сразмерни рачун и рачун поделе кроз практичне примере.

Подударност

Треба подсетити ученике на ставове о подударности троуглова које су научили у основној школи. Пажњу треба посветити примени ставова подударности троуглова за тврђења која се односе на троуглове (неједнакост троугла, однос страница и углова троугла, значајне тачке).

Очекује се да ученици науче потребне и довољне услове да четвороугао буде паралелограм и да кроз задатке овладају техником примене ставова подударности.

У вези са применом подударности на круг, користити теореме о централном и периферијском углу и основне особине тангентних и тетивних четвороуглова (детаљни докази нису неопходни).

Обрадити основне изометријске трансформације у равни: симетрије, ротацију и транслацију. Доказати њихова основна својства применом подударности.

Рационални алгебарски изрази

Циљ је да ученици, полазећи од познатих својстава операција с реалним бројевима, утврде и прошире знања о идентичним трансформацијама целих алгебарских израза, користећи између осталог правила о трансформацији разлике квадрата, разлике и збира кубова, квадрата и куба збира и разлике. Такође, ученици треба да савладају одређивање НЗД и НЗС за два полинома.

Ученици треба да овладају трансформацијама рационалних алгебарских израза (одређивање области дефинисаности алгебарског разломка, сабирање, множење и дељење разломака).

Линеарне једначине, неједначине и системи

У овој теми треба, уз примену знања из претходне, извршити проширивање знања о линеарним једначинама и функцијама која су ученици стекли у основној школи. Треба разматрати једначине у којима се непозната налази и у имениоцу, као и једноставне једначине са апсолутном вредношћу. Нису предвиђене једначине са параметром. Треба обрађивати само најједноставније линеарне неједначине. Системи линеарних једначина који се решавају могу имати две непознате. Ученици треба да науче да нацртају график линеарне функције, као и да „прочитају“ њена својства са графика.

У овој теми тежиште треба да буде у примени једначина и њихових система на решавање разних проблема.

Сличност

Увод у тему чине садржаји везани за мерење дужи и углова, са посебним освртом на пропорционалност дужи. Указати на потребу одређивања четврте пропорционале и тиме мотивисати најважније примене Талесове теореме.

Појам сличности увести кроз примере, при чему треба подсетити ученике на ставове сличности троуглова и приказати примене сличности троуглова уз извођење Питагорине теореме.

Тригонометрија правоуглог троугла

По увођењу дефиниција тригонометријских функција у правоуглом троуглу које уређују односе између његових страница и углова, доказати најједноставније тригонометријске идентитете и једноставније примере примене.

Поред стандардних вредности тригонометријских функција (за углове од 30°, 45° и 60°) код решавања правоуглог троугла користити и друге оштре углове и уз помоћ калкулатора или рачунара решавати разноврсне примере примене тригонометријских функција у реалним ситуацијама.

ДРУГИ РАЗРЕД

Степеновање и кореновање

На почетним часовима требало би обновити појам степена са природним изложиоцем и квадратног корена које су ученици изучавали у основној школи. Проширити стечена знања о степенима увођењем

операција са степенима као и рационалних изложилаца. Од посебног је значаја релација $\sqrt{a^2} = |a|$, а такође и децимални запис броја у тзв. стандардном облику $a \cdot 10^n$, где је $1 \leq a < 10$ ($n \in Z$). Ученике треба оспособити да рационалишу имениоце облика $\sqrt{a}$, $\sqrt{a} \pm \sqrt{b}$.

Функцију $y = x^n$ ($n \in N$) скицирати само за $n = 2$ и $n = 3$.

Квадратна једначина и квадратна функција

Обраду ове теме започети извођењем формуле за решења квадратне једначине са реалним коефицијентима. Решавати само квадратне једначине које имају реална решења. Решавати и једначине са непознатом у имениоцу, које се своде на квадратне при чему треба истаћи важност услова дефинисаности.

Везу између коефицијената и решења квадратне једначине успоставити и кроз Вијетове формуле и растављање квадратног тринома на чиниоце.

Пажњу посветити разноврсним проблемима из свакодневног живота који се решавају свођењем на квадратну једначину.

При испитивању квадратне функције прво скицирати њен график, а потом тумачити њене особине.

Квадратне неједначине треба решавати „читањем са графика“.

Тригонометријске функције

На почетним часовима требало би обновити тригонометријске функције оштрог угла (тригонометрију правоуглог троугла) као и релације између тригонометријских функција које су ученици упознали у првом разреду.

Успоставити везу између угла израженог у степенима и угла израженог у радијанима.

На тригонометријском кругу најпре одређивати вредности тригонометријских функција у првом квадранту, а затим и за остале вредности углова „свођењем на први квадрант“. Осим помоћу тригонометријског круга потребно је да ученици у потпуности савладају одређивање вредности тригонометријских функција помоћу калкулатора.

Скицирати и тумачити графике основних тригонометријских функција ($y = \sin x$, $y = \cos x$, $y = \mathrm{tg}\, x$, $y = \mathrm{ctg}\, x$).

Приликом трансформација тригонометријских израза користити адиционе формуле и тригонометријске формуле двоструког угла. Решавати задатке у којима се тргонометријски идентитети директно примењују.

ТРЕЋИ РАЗРЕД

Стереометрија

Ученици већ поседују знања о основним геометријским телима, те би их на почетку области требало подсетити на површине и запремине најједноставнијих тела – коцке и квадра. Довољно је извести опште формуле за површину и запремину праве призме и пирамиде. При увежбавању треба бирати најједноставније примере и задатке (првенствено правилне призме и пирамиде).

Када су у питању обртна тела, треба обрадити прав ваљак и праву купу и извести формуле за њихове површине и запремине.

Такође, треба увести појам сфере и лопте и навести формуле за површину сфере и запремину лопте. Код обраде обтних тела такође се треба ограничити само на најједноставније примере и задатке.

Пажњу треба посветити и развијању просторних представа, чему у извесној мери може допринети позивање на очигледност, коришћење динамичких софтвера и правилно скицирање просторних фигура.

Експоненцијална и логаритамска функција

При увођењу појма експоненцијалне и логаритамске функције на овом нивоу не може се дати прецизна дефиниција, па самим тим се и не могу строго доказати њихове особине, већ се о тим особинама закључује по аналогији са особинама степена. Ученике треба оспособити да одреде вредност експоненцијалне и логаритамске функције у датој тачки (при чему ученици могу да користе калкулатор када је то неопходно).

Ученици треба да упознају и примењују само једноставна својства логаритама (логаритам производа, количника, степена).

Експоненцијалне и логаритамске једначине треба обрађивати у мери у којој је то наведено у

исходима, што значи у најједноставнијим примерима и задацима.

Системи линеарних једначина

Код решавања система подсетити се прво система 2x2, методе замене и методе елиминације. Исте методе размотрити код система 3x3 и надовезати на то Гаусов алгоритам.

Решавати само примере и задатке у којима се не појављују параметри.

Аналитичка геометрија у равни

Основни циљ увођења аналитичке геометрије је повезивање алгебарских и геометријских садржаја. Ученици првенствено треба да упознају Декартов правоугли координатни систем у равни и приступ геометрији помоћу координата. При извођењу формула за одређивање растојања тачака и поделу дужи у датом односу искористити одговарајуће, већ познате чињенице.

Ученици треба да повежу линеарну једначину са две непознате са једначином праве у координатном систему и да упознају општи (имплицитни) и експлицитни једначине праве. Кроз задатке ученици треба да увежбају и формуле за једначину праве која садржи две дате тачке. При извођењу формула за одређивање величине угла између две праве, специјално услова за паралелност, односно нормалност правих, искористити знања из тригонометрије.

Једначину кружнице извести применом познате формуле за растојање тачака у координатном систему. Код одређивања међусобног односа праве и кружнице, користити знања из теорије квадратних једначина. Обратити пажњу на случај када права додирује кружницу (услов додира), као и једначине тангенти. У неким ситуацијама може се дати геометријска интерпретација (на пример код решавања система квадратних једначина).

Приликом увежбавања градива аналитичке геометрије треба бирати што једноставније задатке и илустровати решења цртежима у координатном систему.

Низови

Појам бесконачног низа реалних бројева увести кроз конкретне примере. Показати да се низови могу дефинисати и рекурентним релацијама. Посебно увести аритметички низ и геометријски низ указујући на специфичности разлике, односно количника. Сврху увођења аритметичког и геометријског низа приказати једноставнијим примерима примене.

ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

Функције

На почетку ове теме подсетити ученике на основне опште појмове у вези с функцијама (домен, кодомен, 1-1, НА). Затим размотрити својства карактеристична за реалне функције једне реалне промењљиве (ограниченост, парност и непарност, периодичност, нуле и знак, монотоност, график) и илустровати их на примерима функција које су ученицима познате. Навести својства и графике основних елементарних функција (константе, степене функције, експоненцијалне и логаритамске функције, основне тригонометријске функције).

Граничну вредност (лимес) функције најпре илустровати примерима. Затим дати дефиниције у различитим случајевима. Илустровати графички примере који доводе до асимптота (вертикалних и хоризонталних). Навести аритметичка својства лимеса и увежбати њихово коришћење. Размотрити неке карактеристичне случајеве тзв. неодређених израза и увежбати њихово решавање (само најједноставнији примери).

Извод функције

На самом почетку теме, користећи историјске изворе као мотивацију, осврнути се на чињеницу да је појам извода настао из потребе да се одреди општа метода за одређивање тангенте неке криве, као и брзине кретања. Навести таблицу извода основних елементарних функцијама (с доказима у два до три случаја).

Обрадити правила за налажење извода збира, разлике, производа и количника, и илустровати их на једноставним примерима. Упознати ученике са појмом извода вишег реда.

Пажњу посветити испитивању функција и цртању њихових графика, користећи изводе, при чему се ограничити на рационалне функције. Обратити пажњу на појам максимума и минимума, конвексности и

конкавности функције, трудећи се да се сва стечена знања о функцијама повежу у логичку целину (домен, парност, нуле, знак, монотоност, локални максимум и минимум, конкавност, конвексност, превојне тачке, асимптоте).

Комбинаторика

Са ученицима обновити основне елементе комбинаторике (правило збира и правило производа) на једноставнијим примерима и задацима, као примену основних принципа пребројавања коначних скупова. Увести појам факторијела и користити га у различитим примерима. Поштовањем принципа поступности увести пермутације, варијације, као и комбинације без понављања. При решавању проблема у којима ученици користе те појмове користити реалне примере, у којима постоје различита ограничења, односно понављања. Увести Паскалов троугао и биномни образац (без доказа) и приказати примере њихове примене.

Вероватноћа и статистика

Увод у елементарну теорију вероватноће подразумева класичну дефиницију вероватноће и припадајућих појмова (скуп елементарних догађаја, сигуран догађај, немогућ догађај, супротни догађај...) и њихову илустрацију на примерима разних експеримената (бацање новчића и коцкица, извлачење куглица и други примери). У току увежбавања, брзим експериментом у коме учествују сви ученици (на пример, окретањем једног новчића по 10 пута од стране сваког ученика) и акумулацијом добијених резултата (фреквенција) указати на суштински однос класичне и статистичке дефиниције вероватноће.

Обраду теме наставити увођењем појма случајне величине дискретног типа и указивањем на неке примере. Указати на појмове популације, обележја и узорка и потребу дескриптивне обраде података посматрањем одређеног обележја. На конкретним примерима (сопствених истраживања или база података које је могуће наћи на интернету) показати поступке прикупљања, уређивања података, табличног и графичког приказивања изабраног обележја, дефинисати и демонстрирати израчунавање математичког очекивања и дисперзије. Дати тумачење шта ти параметри суштински значе.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Саставни део процеса развоја математичких знања у свим фазама наставе је и праћење и процењивање степена остварености исхода, које треба да обезбеди што поузданије сагледавање развоја и напредовања ученика. Тај процес започети иницијалном проценом нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

У процесу праћења и вредновања значајну улогу имају домаћи задаци. Редовно задавање домаћих задатака (уз обавезну повремену проверу од стране наставника), анализа задатака које ученици нису умели да реше, педагошка мотивација ученика који редовно раде домаће задатке... помаже наставнику да стекне бољи увид у степен остварености исхода.

ФИЗИКА

Циљ учења Физике јесте стицање елементарне функционалне писмености (природно-научне и техничке) и знања о основним физичким законима који описују појаве у природи и својства звука, оспособљавање ученика за примену знања у струци и свакодневном животу, стицање радних навика, одговорности и вештина за самосталан и за тимски рад као и формирање основе за даље образовање.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Општа предметна компетенција представља опис шта ученици знају и могу да ураде на основу укупног општег образовања у физици. Другим речима, она описује шта је крајња сврха учења физике као општеобразовног предмета у средњој школи. Кроз опште средњошколско учење физике очекује се да

ученици повежу физичке законе и процесе са практичном применом и тако постигну научну писменост која ће им омогућити праћење и коришћење информација у области физике, исказаних језиком физике (физичким терминима, симболима, формулама и једначинама), дискусију и доношење одлука у вези с темама из области физике, значајним за појединца и друштво. На првом месту то се односи на безбедно руковање уређајима, алатима и комерцијалним производима и на бригу о животној средини. Поред тога, очекује се развијање истраживачког односа према окружењу кроз експериментални рад којим се упознаје научни метод, као и разумевање природе науке,

научно истраживачког рада и подржавање доприноса науке квалитету живота појединца и развоју друштва.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфичне предметне компетенције представљају опис специфичних способности ученика које му омогућавају да развије општу предметну компетенцију. Оне обухватају природно научну писменост – основ за праћење развоја физике као науке и разумевање повезаности физике и савремене технологије и развоја друштва. Даље, обухватају способност прикупљања података о својствима и променама појава и система посматрањем и мерењем; планирање и описивање поступака; правилно и безбедно руковање уређајима и мерним прибором. Специфичне компетенције обухватају представљање резултата мерења табеларно и графички; уочавање трендова и у објашњавању физичких законитости и извођењу закључака.

Стандарди ученичких постигнућа развијени су на три нивоа: основном, средњем и

напредном. Њима су описана очекивања за шта би ученик био способан да постиже у вези с одређеним садржајем физике. Стандарди за основни ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би после средње школе активно и продуктивно учествовао у различитим областима живота (друштвеном, привредном, образовном, породичном, личном).

Стандарди за средњи ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би могао успешно да настави факултетско образовање у различитим областима.

Стандарди за напредни ниво дефинишу постигнућа (знање, вештине и ставове) које ученик треба да поседује како би могао успешно да настави факултетско образовање у области физике, технологије и других сродних, с физиком повезаних дисциплина. Стандарди су организовани тако да виши нивои знања подразумевају овладаност садржајима са претходних нивоа. Подразумева се да ће ученици који решавају задатке са напредног нивоа умети да реше задатке и са претходна два нивоа.

Разред	**Први**	
Недељни фонд часова	**1 час**	
Годишњи фонд часова	**35 часова**	
СТАНДАРДИ	**ИСХОДИ** По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
2.ФИ.1.1.1. Описује и објашњава физичке појаве: равномерно праволинијско кретање, равномерно променљиво праволинијско кретање, пренос притиска кроз течности и гасове, пливање тела, механичка осциловања и таласи. 2.ФИ.1.1.6. Познаје услове за настајање звука и зна да наведе његова основна својства као механичког таласа. 2.ФИ.2.1.1.	–користи научни језик физике за описивање физичких појава; –објасни значај и улогу експеримента и теорије у описивању физичких процеса и појава, самостално припреми једноставнији пројекат и изведе одговарајуће физичко истраживање; -описује енергијске трансформације код хармонијских, пригушених и принудних осцилација; –разуме појам механичке резонанције, услове њеног настајања и примену;	1. **Физичке основе акустике** Хармонијске осцилације (примери). Пригушене осцилације. Принудне осцилације, резонанција. Звук – механички талас. Величине којима се описује таласно кретање и везе међу њима. Брзина звука у различитим срединама, фреквенција и таласна дужина. Опсег фреквенција звука. Инфразвук и ултразвук. Висина тона (праг чујности), јачина тона (акустички притисак, праг бола), боја тона.

Описује и објашњава физичке појаве: равномерно кружно кретање, равномерно променљиво кружно кретање, хоризонталан хитац, сударе тела, протицање идеалне течности, појам средње брзине, законе одржања, хармонијске пригушене осцилације. 2.ФИ.2.1.4. Познаје основне величине којима се описују механички таласи; користи везе између ових величина за објашњење појава код таласа; објашњава својства звука. 2.ФИ.3.1.3. Објашњава појаве везане за принудне осцилације; пригушене осцилације, Доплеров ефекат и слагање таласа; зна да решава сложене задатке о осцилацијама и таласима. 2.ФИ.3.1.4. Описује и објашњава физичке појаве: котрљање, равномерно променљиво кружно кретање, пренос механичких таласа кроз течности и гасове, динамичка равнотежа тела, механичка осциловања и таласи; користи уређаје и мерне инструменте за одређивање физичких величина, на пример, коефицијент површинског напона, модул еластичности, фреквенција осциловања звучне виљушке, момент инерције, убрзање куглице која се котрља низ коси жлеб.	–опише и објасни звучне таласе и њихове карактеристичне величине; –примењује законе одбијања и преламања звука; – разликује звук, ултразвук и инфразвук и познаје њихову примену; – разликује карактеристике звука (висина, јачина, боја), познаје штетан утицај буке и мере заштите; –компетентан је да користи мерне јединице и дигиталне технологије за мерење јачине и снаге звука; –уочава положај извора звука и удаљеност извора звука од пријемника и процењује начин простирања звука; –процењује оптимална акустичка својства просторија (запремина, облик просторије, време реверберације). Акустичко обликовање; –процењује и адаптира различите инструменте на основу њихових карактеристика; –примењује стечена знања и повезује звучне појаве са уметничким извођењем на инструментима;	Мерне јединице, мерење јачине звука и снаге звучних извора. Људско ухо и субјективни осећај јачине звука. Осциловање ваздушног стуба(отвореног на једном или на оба краја). Резонанција код звука. Резонатори. Извори звука. Одређивање положаја и удаљености извора звука од пријемника. Правац и смер простирања звука од извора. *Демонстрациони огледи:* – Осциловање звучне виљушке жице(причвршћене на једном или на оба краја),штапова, плоче и мембране. – Осциловање различитих тела(жица, шипки, плоча, мембрана).Осцилације ваздушних стубова. – Својства звучних извора(монокорд, Звучне виљушке, музички инструменти...) – Звучна резонанција(звучна виљушка и мензура).
		2. Музички инструменти и тонови Музичка скала тонова и музички интервали(односи).Темперирана скала. Начини побуђивања осцилација и њихово појачавање код различитих типова инструмената. Квалитет звука .Шум и тон. Основни тон и виши хармоници. Прост и сложен тон. Спектралне карактеристике звука. *Демонстрациони огледи*: – Начин рада метронома. – Побуђивање осциловања код жичаних, дувачких инструмената и удараљки
		3.Акустика просторија Звучни таласи у просторијама. Апсорпција звука, одбијање звука. Реверберација. Бојење звука(ехо). Глува соба; удари или избијања. Оптималне акустичке особине просторија (запремина, облик просторије, време реверберације). Акустичко обликовање (распоред рефлективних и апсорптивних површина). Постављање звучника. Заштита од буке
		Предлог за пројекат

		-Историја акустичних инструмената. -Загађеност буком у нашем окружењу

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Изучавање физичких концепата у школском оквиру омогућава ученицима упознавање и разумевање физичких појава и процеса у свакодневном животу и као последицу тога развијање функционалне научне писмености. У складу са циљевима учења Физике, стандардима постигнућа ученика и међупредметним компетенцијама дефинисан је програм наставе и учења са исходима чије остваривање треба да обезбеди солидну основну за даље изучавање физике као научне дисциплине, али и примену усвојених знања у области техничких, медицинских и осталих дисциплина утемељеним на физичким концептима. Решавање проблемских задатака развија код ученика способности запажања, систематизације, логичког закључивања, анализе и критичког мишљења неопходних у свакодневном животу. Сходно томе, у наставу су укључени одговарајући демонстрациони огледи и лабораторијске вежбе чија реализација обогаћује наставни процес али и оснажује ученике у решавању проблемских задатака.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Савремена настава поставља ученике у фокус наставног процеса са циљем развијања и оснаживања ученичких компетенција. Из тог разлога наставник самостално планира реализацију програма наставе. На основу дефинисаног циља предмета и исхода и стандарда постигнућа, самостално планира број часова обраде, систематизације, утврђивања и провере знања ученика, као и методе, технике и облике рада са ученицима на школском часу. Такође одлучује и ученицима препоручује уџбенички и други наставни материјал потребан за наставни процес.

Од наставника се очекује да у складу са програмом наставе припреми годишњи (глобални) план рада на основу којих припрема и реализује месечне (оперативне) планове. Осим планова, наставник своје активности уобличава кроз припрему за час за сваку наставну јединицу у складу са одговарајућим исходима наставе. Препорука је да наставник планира и припрема наставу самостално, а у сарадњи са предметним наставницима осталих дисциплина обезбеди међупредметну корелацију.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Садржаји првог разреда су подељени на одређени број тематских целина од којих свака садржи одређени број наставних јединица.

Програмски садржаји доследно су приказани у форми која задовољава основне методичке принципе наставе:

– *Поступност* (од простијег ка сложенијем) при упознавању нових појмова и формулисању закона.

– *Очигледност* при излагању наставних садржаја (уз сваку тематску целину предложено је више демонстрационих огледа, а треба користити и симулације).

– *Повезаност наставних садржаја* (хоризонтална и вертикална).

Програм предвиђа да се унутар сваке веће тематске целине, после поступног и аналитичног излагања појединачних програмских садржаја, кроз систематизацију, уопштавање и обнављање изложеног градива, извршисинтеза битних чињеница и закључака и да се кроз њихово обнављање омогући да их ученици у потпуности разумеју, трајно усвоје и примене. Ради остваривања вертикалног повезивања програмских садржаја неопходно је сваку тематску целину започети *обнављањем одговарајућег дела градива* на које ће се нови садржаји логично надовезати. Реализација овог захтева програма је суштинска јер обезбеђује да ученик сагледа физику као кохерентну научну дисциплину у којој се почетак проучавања нове појаве надовезује на резултате проучавања неких претходних. Редослед проучавања појединих тема није потпуно обавезујући. Наставник може распоредити садржаје према својој процени.

Методичко остваривање садржаја програма у настави Физике захтева да целокупни наставни процес буде прожет трима основним физичким идејама: да се физичке појаве и процеси тумаче у настави паралелним спровођењем, где год је то могуће, макроприлаза и микроприлаза у обради садржаја. Физику ученицима треба представити као науку која се непрекидно развија са сталним указивањем на домете физике у савременом свету.

Осим овладавања физичким појмовима и законима, неопходно је указати на међусобну повезаност физике и осталих научних дисциплина. Посебан акценат треба ставити на етичке проблеме који се настају као последица развијања науке и технике и на заштиту животне средине.

Савремена настава подразумева примену различитих метода и облика рада, разноврсних дидактичких поступака у наставном процесу (пројектна, проблемска, активна настава и кооперативно учење) који омогућавају остваривање циља и исхода предмета.

Основне методе рада са ученицима су:

1. излагање садржаја теме уз одговарајуће демонстрационе огледе;

2. методе логичког закључивања ученика;

3. решавање проблема (квалитативни и квантитативни);

4. лабораторијске вежбе;

5. коришћење и других начина рада који доприносе бољем разумевању садржаја теме (домаћи задаци, семинарски радови, пројекти, допунска настава, додатна настава...).

Демонстрациони огледи чине саставни део редовне наставе Физике. Огледи омогућавају ученицима да појаве и процесе доживе чулима што за последицу има развијање радозналости и интересовања за физику и истраживачки приступ природним наукама. Како су уз сваку тематску целину планирани демонстрациони огледи, ученици ће спонтано пратити ток посматране појаве, или непосредно учествовати у реализацији огледа, а на наставнику је да наведе ученика да својим речима, на основу сопственог расуђивања, опише појаву коју посматра или демонстрира. Потом наставник, користећи прецизни језик физике, дефинише нове појмове (величине) и речима формулише закон појаве. Када се прође кроз све етапе у излагању садржаја теме (оглед, учеников опис појаве, дефинисање појмова и формулисање закона), прелази се на презентовање закона у математичкој форми. Оваква активна позиција ученика у процесу конструкције знања доприноси трајнијим и квалитетнијим постигнућима.

Пожељно је да једноставне експерименте изводе ученици (самостално или по групама) на часу или да их осмисле,ураде анализирају и обраде код куће, користећи предмете и материјале из свакодневног живота. Наравно, наставници који имају могућности треба да у настави користе и сложеније експерименте.

У настави свакако треба користити и рачунаре (симулације експеримената и појава, лабораторијске вежбе и обрада резултата мерења, моделирање, самостални пројекти ученика у облику семинарских радова и сл.). Препорука је да се, уколико недостаје одговарајућа опрема у кабинетима, користе постојећи ИКТ алати који симулирају физичке појаве и процесе, обрађују и приказују резултате мерења.

Програм предвиђа коришћење разних метода логичког закључивања који су иначе присутни у физици као научној дисциплини (индуктивни, дедуктивни, закључивање по аналогији итд.).

Наставник сам треба да одабере најпогоднији приступ у обради сваке конкретне теме у складу са потребама и могућностима ученика, као и наставним средствима којима располаже.

На садржајима програма може се у потпуности илустровати суштина методологије истраживачког приступа у физици и другим природним наукама: посматрање појаве, уочавање битних својстава система на којима се појава одвија, занемаривање мање значајних својстава и параметара система, мерење у циљу проналажења међузависности одабраних величина, планирање нових експеримената ради прецизнијег утврђивања тражених односа, формулисање физичких закона. У неким случајевима методички је

целисходно увођење дедуктивне методе у наставу (нпр. показати како из закона одржања следе неки мање општи физички закони и сл.).

Решавање проблема је један од основних начина реализације наставе Физике. Наставник поставља проблем ученицима и пре пушта да они самостално, у паровима или у тиму дођу до решења, по потреби усмерава ученике, подсећајући их питањима на нешто што су научили и сада треба да примене, упућује их на извођење експеримента који може довести до решења проблема и слично. Решавање задатака је важна метода за увежбавање примене знања. Њоме се постиже: конкретизација теоријских знања; обнављање, продубљивање и утврђивање знања; кориговање ученичких знања и умећа; развијање логичког мишљења; подстицање ученика на иницијативу; стицање самопоуздања и самосталности у раду...

Оптимални ефекти решавања задатака у процесу учења физике остварују се добро осмишљеним комбиновањем квалитативних (задаци-питања), квантитативних (рачунских), графичких и експерименталних задатака.

Вежбање решавања рачунских задатака је важна компонента учења физике. Како оно за ученике често представља вид учења са најсложенијим захтевима, наставник је обавезан да им да одговарајуће инструкције, напомене и савете у вези са решавањем задатака. Напомене треба да се односе на типове задатака у датој теми, најчешће грешке при решавању таквих задатака, различите приступе решавању...

При решавању квантитативних задатака, у задатку прво треба на прави начин сагледати физичке садржаје, па тек после тога прећи на математичко формулисање и израчунавање. Наиме, решавање задатака одвија се кроз три етапе: физичка анализа задатка, математичко израчунавање и дискусија резултата. У првој етапи уочавају се физичке појаве на које се односи задатак, а затим се набрајају и речима исказују закони по којима се појаве одвијају. У другој етапи се, на основу математичке форме закона, израчунава вредност тражене величине. У трећој етапи тражи се физичко тумачење добијеног резултата. Ова дискусија на крају омогућава наставнику да код ученика развија критичко мишљење. Потребно је пажљиво одабрати задатке који, ако је могуће, имају непосредну везу са реалним ситуацијама. Такође је важно да ученици правилно вреднују добијени резултат, као и његов правилан запис. Посебно треба обратити пажњу на поступност при избору задатака, од најједноставнијих ка онима који захтевају анализу и синтезу стечених знања.

Додатна настава намењена је даровитим ученицима и треба да задовољи њихова интересовања за физику. У оквиру ове наставе могу се продубљивати и проширивати садржаји из редовне наставе, радити нови садржаји, тежи задаци, сложенији експерименти од оних у редовној настави. Ученици се слободно опредељују при избору садржаја програма. Зато је нужно сачинити индивидуалне програме рада са ученицима на основу њихових претходних знања, интересовања и способности. Корисно је да наставник позове истакнуте стручњаке да у оквиру додатне наставе одрже популарна предавања као и да омогући ученицима посете институтима.

Допунска настава се организује за ученике који у редовној настави нису били успешни. Циљ допунске наставе је да ученик, уз додатну помоћ наставника, стекне минимум основних знања из садржаја које предвиђа програм наставе и учења. Ова настава омогућава укључивање у наставу ученицима који су из оправданих разлога били одсутни са редовних часова.

Слободне активности ученика, који су посебно заинтересовани за физику, могу се организовати кроз разне секције младих физичара као и у сарадњи са центрима за таленте и промоцију и популаризацију науке.

Програм омогућава примену различитих облика рада од фронталног, рада у тиму, индивидуалног рада, рада у пару или групи. Самостални рад ученика треба посебно неговати. Овај облик рада је ученицима најинтересантнији, више су мотивисани, па лакше усвајају знање. Уз то се развија и њихово интересовање и смисао за истраживачки рад, као и способност тимског рада и сарадње. Овакав приступ обради наставне теме захтева добру припрему наставника: одабрати тему, припремити одговарајућа наставна средства и опрему, поделити ученике у групе тако да сваки појединац у групи може дати одговарајући допринос, дати

неопходна минимална упутства.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се остварени ниво постигнућа и напредовање током процеса учења. Да би вредновање било објективно и у функцији учења, потребно је да буде усклађено са принципима оцењивања (Правилник о оцењивању у средњој школи).

ИНФОРМАТИКА

Циљ учења Информатике је стицање знања, овладавање вештинама и формирање вредносних ставова који доприносе развоју информатичке писмености неопходне за даље школовање, живот и рад у савременом друштву. Ученик развија способност апстрактног и критичног мишљења о аутоматизацији послова уз помоћ информационо-комуникационих технологија и развија способност ефективног коришћења технологије на рационалан, етичан и безбедан начин.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем наставног предмета Информатика ученик је оспособљен да примени стечена знања и вештине из области информационо-комуникационих технологија ради испуњавања постављених циљева и задатака у свакодневном животу, даљем школовању и будућем раду. Развио је дигиталну писменост и способност апстрактног и критичног мишљења уз помоћ информационо-комуникационих технологија.

СПЕЦИФИЧНЕ ПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

Специфичне предметне компетенције представљају опис специфичних способности ученика које му омогућавају да развије општу предметну компетенцију. Подразумевају способност за одговорно коришћење информационо-комуникационих технологија уз препознавање потенцијалних ризика и опасности, уметничко изражавање и формирање естетског става при коришћењу технологије и способност за брзо, ефикасно и рационално проналажење информација коришћењем рачунара, као и њихово критичко анализирање, складиштење и преношење и представљање у графичком облику.

Разред	**Први**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**35 часова**
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– објасни улогу ИКТ у свакодневном животу; – разуме изазове коришћења савремених технологија на одговоран и безбедан начин; – илуструје на примерима основне појмове информатике и рачунарства (појам информација и податак); – наведе основне области информатике и рачунарства; – опише најважније догађаје у развоју ИКТ; – направи паралелу између развоја људског друштва и развоја информационо-комуникационих технологија; – безбедно користи дигиталне уређаје; – разликује и користи сервисе Интернета;	**ИНФОРМАЦИОНО - КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У САВРЕМЕНОМ ДРУШТВУ** ИКТ у свакодневном окружењу (уређаји, облици комуникације, услуге). Основни појмови информатике и рачунарства (информације, подаци, информационо-комуникационе технологије, предмет и области информатике и рачунарства). Развој ИКТ (прикупљања, складиштења, обраде, приказивања и преноса података). Друштвени аспекти ИКТ (значај и примена дигиталних уређаја, карактеристике информационог друштва, утицај коришћења дигиталних уређаја на здравље и околину, интелектуална својина, безбедност, заштита личних података, правила понашања). Глобална мрежа (интернет). Сервиси интернета (електронска пошта, веб, друштвене мреже,

– приступа Интернету, самостално претражује, проналази информације у дигиталном окружењу и преузима их на свој уређај; – класификује информације са интернета и процењује њихов квалитет и поузданост; – спроводи поступке за заштиту личних података и приватности на Интернету, – познаје карактеристике различитих бројевних система; – преводи број из једног у други бројевни систем; – изводи основне рачунске операције у различитим бројевним системима; – користи јединице за мерење количине података; – објасни начин дигиталног записа података и бинарног записа природних бројева; – уочава разлику између хардвера и софтвера; – наводи основне карактеристике компонената дигиталног уређаја и њихову улогу; – разликује системски од апликативног софтвера; – објасни шта је оперативни систем и која је његова улога; – познаје основне типове апликативног софтвера; – разликује појмове и типове лиценци софтвера и садржаја који се деле; – разликује основе елементе графичког корисничког интерфејса; – прилагоди радно окружење кроз основна подешавања; – инсталира и деинсталира корисничке програме; – сачува, модификује и организује податке; – разликује најчешће коришћене типове датотека; – подеси радно окружење текст процесора; – промени језик тастатуре; – примени правила слепог куцања; – врши премештање садржаја између више отворених докумената; – ефикасно и тачно уноси и уређује неформатиран текст; – примењује основне елементе форматирања и структуирања текста; – уређује на елементарном нивоу текст применом нотација за обележавање;	блогови, форуми, учење, мапе, електронска трговина и банкарство, аудио и видео комуникација). Лепо понашање, право и етика на интернету. Безбедност и приватност на интернету. **ПРЕДСТАВЉАЊЕ ПОДАТКА НА РАЧУНАРУ** Бројевни системи – врсте, карактеристике, превођење. Бројевни системи – основне рачунске операције. Кодирање информација. Кодирање карактера, кодне схеме. Јединице за мерење количине информација. Дигитални рачунари и дигитални запис података (текста, растерске и векторске слике, звука, видеа). Начини приказивања/представљања података и дигиталног записа. **АРХИТЕКТУРА РАЧУНАРСКОГ СИСТЕМА И ПРОГРАМСКА ПОДРШКА** Структура и принцип рада рачунара. Врсте меморије рачунара. Процесор. Матична плоча. Магистрала. Улазно-излазни уређаји. Утицај компоненти на перформансе рачунара. Апликативни софтвер. Системски софтвер. Оперативни систем. Верзије и модификације програма. Дистрибуција програмских производа (комерцијална, дељена (енгл. shareware), јавно доступна (енгл. freeware), пробна (енгл. trial)). Заштита права на интелектуалну својину. **ОРГАНИЗАЦИЈА ПОДАТАКА И ПРИЛАГОЂАВАЊЕ РАДНОГ ОКРУЖЕЊА** Елементи графичко-корисничког интерфејса и интеракција са њима (радна површина, прозори, менији, дугмад, акције мишем или акције на екрану осетљивом на додир, пречице на тастатури, ...). Подешавања оперативног система (подешавање датума и времена, радне површине, регионална подешавања, подешавања језика и тастатуре, коришћење и подешавање корисничких налога). Инсталирање и уклањање програма (апликативних програма, драјвера). Рад са документима и системом датотека. Средства и методе заштите рачунара и информација. **РАД СА ПРОГРАМИМА ЗА ОБРАДУ ТЕКСТА** Радно окружење текст-процесора. Једноставнија подешавања радног окружења. Подешавање и промена језика тастатуре („писма“).

– постави напредне текстуалне и нетекстуалне елементе у креирани документ; – познаје основне параметре стилизовања текста на нивоу карактера, параграфа и страница; – користи и креира именоване стилове и модификује их; – користи елементе у тексту који се аутоматски ажурирају; – структуира текст и аутоматски генерише садржај; – познаје структуру, правила и формат која се примењују у форматирању докумената; – припрема документ за штампу и одштампа га; – уређује и приказује слајд презентације; – примењује правила за израду добре презентације; – уређује дизајн позадине и „мастер“ слајда у презентацији; – додаје елементе анимације и интерактивности у презентацију; – користи функционалности намењене сарадничком раду; – припрема документ за штампу и одштампа га;	Правила слепог куцања. Операције са документима (креирање, отварање, чување, затварање). Унос текста и његово једноставно уређивање (ефикасно кретање кроз текст, копирање, премештање, претрага, замена текста). Уређивање текста (страница, маргине, фонт, параграф, листе, прелом, секције) Уметање у текст (специјалних симбола, датума и времена, текстуалних ефеката). Уметање и позиционирање нетекстуалних објеката (слике, дијаграми, и сл.). Уметање табеле у текст. Нумерација страница. Заглавље, подножје, фуснота. Коришћење и израда стилова, генерисање садржаја и индекса појмова. Примери структуре типичних докумената (биографије, молбе, огласи, реферати, матурски радови и сл). Конвертовање у PDF. Штампање докумената. **РАД СА ПРОГРАМИМА ЗА ИЗРАДУ СЛАЈД ПРЕЗЕНТАЦИЈА** Презентације и њихова примена (правила добре презентације, етапе у изради презентација). Подешавање радног окружења програма за израду слајд-презентација. Додавање и форматирање текстуалних и нетекстуалних објеката (графички, звучни, видео, ...). Анимација објеката слајда и прелаза између слајдова. Интерактивна презентација (хипервезе, акциона дугмад). Дизајн позадине и „мастер“ слајда. Приказ презентације. Штампање презентације.

Разред	**Други**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**35 часова**
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– објасни природу звука; – наведе основне компоненте хардвера за рад са музиком; – користи софтверске алате за рад са музиком; – разликује основне елементе табеле; – разлику је типове података; – унесе и мења податке у табеле; – манипулише елементима табеле; – користи формуле за израчунавање статистика; – користи апсолутно и релативно адресирање;	**ИНФОРМАТИКА У МУЗИЦИ** Примена рачунара у процесу учења музике – Основна својства звука; – Формати звучних записа и њихова конверзија. Хардвер за рад са музиком – Музичке картице, микрофони, MIDI клавијатура /електрични клавир, звучници/ слушалице; – Инсталирање хардвера. Софтверски алати за рад са музиком.

– врши основно форматирање табеле; – сортира и филтрира податке по задатом критеријуму; – примењује условно форматирање; – представи визуелно податке на одговарајући начин; – форматира табеле и одштампа их; – објасни принципе растерске и векторске графике и модела приказа боја; – креира растерску слику у изабраном програму; – креира векторску слику у изабраном програму; – користи алате за уређивање и трансформацију слике; – оптимизује креирану слику за приказ на различитим медијима; – одабере одговарајући формат записа слика;	**ПРОГРАМИ ЗА ТАБЕЛАРНА ИЗРАЧУНАВАЊА** Основни појмови (прикупљање података, њихово табеларно и графичко приказивање на разне начине, као и читање и тумачење таквих приказа). Основни појмови о програмима за рад са табелама (структура документа, формати датотека). Подешавање радног окружења (палете алатки, пречице, лењир, поглед, зум) додавање, брисање, премештање и преименовање радних листова. Уношење различитих типова података у табелу (појединачни садржаји ћелија и аутоматске попуне). Подешавање димензија, премештање, фиксирање и сакривање редова и колона. Примена основних аритметичких операција и уграђених функција за креирање формула. Форматирање ћелија (број децималних места, датум, валута, проценат, поравнање, прелом, оријентација, спајање ћелија, фонт, боја садржаја и позадине, стил и боја рама ћелије). Копирање формула, релативно и апсолутно референцирање ћелија. Сортирање и филтрирање. Условно форматирање табела. Намена различитих типова графикона, приказивање података из табеле помоћу графикона. Припрема документа за штампање.
	РАЧУНАРСКА ГРАФИКА Карактеристике рачунарске графике (пиксел, резолуција, *RGB* и *CMYK* модели приказа боја, растерска и векторска графика). Рад у програму за растерску графику. Рад у програму за векторску графику.

Разред	**Трећи**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**35 часова**
ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– унесе и едитује нотни запис; – врши основне манипулације над нотним записом;	**УНОШЕЊЕ И ЕДИТОВАЊЕ НОТНОГ ЗАПИСА СА ТАСТАТУРЕ** Упознавање програма и подешавање радне површине. Форматирање документа – партитуре (рад на документу): одабир инструмената, уношење и уређивање нота, метрономске ознаке и темпо, одређивање или промена такта, кључа и тоналитета. Триоле и друге неправилне нотне групе, артикулација, динамика, транспозиција. Уношење текста и графике (уређивање текста, симбола, инструмената, акорда). Издвајање или додавање штима у партитури. Репродукција (Play) и њено подешавање: Mixer, Volume, Tempo; Скенирање партитура и њихов унос у Musescore; Употреба MIDI клавијатуре. Употреба микрофона. Снимање штима као аудио и MIDI снимка. Увоз датотека прављених у другим програмима за нотацију (нпр. Sibelius,Finale,...). Штампање штимова и партитура.
– разликује формате звучног записа и прави поделу на компримоване и некомпримоване; – врши основне манипулације над звучним записом; – врши конверзију између различитих формата звучних записа;	**ЕКСПЕРИМЕНТИ СА ЗВУКОМ** Физичке карактеристике звука. Појам дигитализације звука. Процес производње звука код музичких картица. Звук музичких синтисајзера – MIDI запис (*.mid, *.kar, итд.). Формати за чување звучних записа у рачунарима. MIDI формат и MIDI језик. Разлика између wav и MIDI формата. Конверзија између различитих формата звучних записа. Дигитална обрада звука: – Концепт DAW програма; – Снимање и обрада звука; – Аудио ефекти; – Примена виртуелних инструмената; – Примена пакета звукова (Sample packs).

Разред	**Четврти**
Недељни фонд часова	**1 час**
Годишњи фонд часова	**33 часа**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**ТЕМА** и кључни појмови садржаја програма
– разликује формате видео записа; – врши основне манипулације са видео записом; – врши конверзију између различитих формата видео записа; – креира видео клип са импортованим мултимедијалним материјалом; – креира видео клип за веб и поставља на веб страницу;	**РАД СА ВИДЕО ЗАПИСОМ** Манипулација са видео записом у одабраном програму: – пребацивање видео материјала на рачунар; – покретање и радни прозор програма за обраду видео записа; – увоз материјала и креирање пројекта; – чување видео записа на рачунару. Монтажа говора и музике у видео запису. Конверзија видео формата. Креирање видео клипова за веб странице. Постављање (*Upload*) видео клипова на веб страницу.
– креира једноставни веб-сајт на основу готових веб решења;	**ГОТОВА ВЕБ ДИЗАЈН РЕШЕЊА** Готова веб дизајн решења (*WordPress*, *Weebly*, *Wix*...). Блог, вики, електронски портфолио.
– креира статичку веб-страну коришћењем *HTML*-а; – стилизује веб-страну коришћењем *CSS*-а.	**ВЕБ ДИЗАЈН** Универзални принципи Веб дизајна. Основе *HTML*-а, основни елементи и атрибути. Стилови (*CSS*), основни селектори, својства и вредности.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Настава се изводи са половином одељења у рачунарском кабинету, у групама не већим од 15 ученика. На почетку наставе урадити проверу нивоа знања и вештина ученика, која треба да послужи као оријентир за организацију и евентуалну индивидуализацију наставе.

При реализацији програма дати предност пројектној, проблемској и активно оријентисаној настави, кооперативном учењу, изградњи знања и развоју критичког мишљења. Уколико услови дозвољавају дати ученицима подршку хибридним моделом наставе (комбинацијом традиционалне наставе и електронски подржаног учења), поготово у случајевима када је због разлика у предзнању потребна већа индивидуализација наставе.

Предложени број часова по темама је оквирни, на наставнику је да процени потребан и довољан број часова по темама узимајући у обзир знања и вештине који ученици имају из претходног школовања и животног искуства. Препорука је да наставник, у зависности од могућности ученика и рачунарске опреме, процени и комбинује у току сваког двочаса различите наставне методе и облике рада као што су самостални рад ученика (по принципу један ученик – један рачунар), рад у паровима (два ученика истовремено и

заједно решавају конкретне задатке), рад у мањим групама (почетна анализа и идеје за методе решавања), као и рад са целом групом када наставник објашњава, приказује, демонстрира и кроз дискусију уводи ученике у нове области.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програм усмерава наставника да наставни процес конципира у складу са дефинисаним исходима, односно да планира како да ученици остваре исходе, и да изабере одговарајуће методе, активности и технике за рад са ученицима. Дефинисани исходи показују наставнику и која су то специфична знања и вештине која су ученику потребна за даље учење и свакодневни живот. Приликом планирања часа, исходе предвиђене програмом треба разложити на мање и на основу њих планирати активности за конкретан час. Треба имати у виду да се исходи у програму разликују, да се неки могу лакше и брже остварити, док је за одређене исходе потребно више времена, активности и рада на различитим садржајима. Исходе треба посматрати као циљеве којима се тежи током једне школске године. Наставу у том смислу треба усмерити на развијање компетенција, и не треба је усмерити само на остваривање појединачних исхода.

При обради нових садржаја треба се ослањати на постојеће искуство и знање ученика, и настојати, где год је то могуће, да ученици самостално откривају математичке правилности и изводе закључке. Основна улога наставника је да буде организатор наставног процеса, да подстиче и усмерава активност ученика. Ученике треба упућивати да користе уџбеник и друге изворе знања, како би усвојена знања била трајнија и шира, а ученици оспособљени за примену у решавању разноврсних задатака.

На часовима треба комбиновати различите методе и облике рада, што доприноси већој рационализацији наставног процеса, подстиче интелектуалну активност ученика и наставу чини интересантнијом и ефикаснијом. Препоручује се коришћење интерактивних метода, пројектне, проблемске и истраживачке методе, рад на референтном тексту, (истраживање по кључним речима, појмовима, питањима), дискусију, дебату и др. Заједничка особина свих наведених метода је да оне активно ангажују ученика током наставе, а процес учења смештају у различите и разнолике контексте. Избор метода и облика рада, као и планирање активности ученика зависи од наставних садржаја које треба реализовати на часу и предвиђених исхода, али и од специфичности одређеног одељења и индивидуалних карактеристика ученика.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Први разред

Информационо-комуникационе технологије у савременом друштву (6 часова)

Потребно је нагласити значај ИКТ, али и да коришћење доноси различите ризике и одговорност. Кроз ученицима познате примере навести примере одговорног и безбедног коришћења ИКТ (иако ће се ова тема провлачити током целог школовања, како ученици овладавају алатима и применом ИКТ у свом животу, наглашавати безбедност и одговорност при коришћењу истих). Истаћи опасности и последице неправилног и прекомерног коришћења рачунара, као и начине да се они избегну.

Ученике укратко упознати са историјатом развоја ИКТ, рачунских справа и рачунара, не инсистирајући на детаљима (тачним годинама, прецизним карактеристикама уређаја и слично). Ученици треба да буду свесни када се јавиле идеја о рачунарима који се могу програмирати, када су настали први електронски рачунар, када су настали персонални рачунари и како изгледају савремени рачунари у односу на почетке (“од рачунара који заузима целу зграду до уређаја у џепу сакоа”). Са ученицима дискутовати и могуће правце развоја ИКТ у будућности.

Ученицима нагласити да су модерни уређаји данас нераскидиви део Интернета и обрнуто. Потребно је да ученици имају представу о рачунарским мрежама и да јасно разликују локалну мрежу и Интернет. Потребно је направити паралелу између кућне мреже и мреже у школи и скренути пажњу да су за формирање и функционисање мреже потребни и посебни уређаји и програми, без уласка у детаљну анализу њихове улоге и технолошких карактеристикама. Са ученицима дискутовати о сервисима на

Интернету и веб-апликацијама које користе и подстакнути их да једни другима укажу на корисне и интересантне сервисе и апликације. Посебну пажњу посветити претраживању информација на интернету и процени њихове поузданости и релевантности. Ова тема треба да буде практично демонстрирана и прожета током читавог наставног процеса.

Такође у овој фази треба да остваре прву комуникацију са наставником користећи мејл (упутити их, уколико не знају, како се пише мејл, елементе поруке, проверити како су активирали налоге на друштвеним мрежама - безбедност и приватност мејла, контаката и садржаја сандучета). Посебну пажњу скренути на прилоге мејлова (шта се може, а шта не може слати мејлом). И у случају мејл-комуникације инсистирати на безбедно и одговорно коришћење уз поштовање правила лепог понашања (нетикеција). Указати ученицима на предности коришћења рачунара током процеса учења: прикупљање, обрада, складиштење, дистибуција и приказивање података. Указати ученицима на могућности и предности заједничког рада на дељеном документу.

Представљање података на рачунару (5 часова)

При реализацији ове тематске целине потребно је да ученици стекну знања о томе како се у дигиталним уређајима информације представљају помоћу бројева. Треба да знају да се кодирањем представљају текст, графика и звук. Приказати ученицима како се природни бројеви представљају у бинарном систему (нулама и јединицама). На информативном нивоу показати хексадекадни систем као скраћење записа бинарних бројева и приказати бинарни запис неких података (на пример, текста записаног ASCII кодом).

Ученици треба да познају јединице за мерење количине података (бит, бајт, килобајт, ...) и да умеју да процене колико уобичајени подаци заузимају меморије (нпр. колико отприлике заузима страница текста, фотографија ниске и високе резолуције, филм и слично).

При реализацији ове тематске целине потребно је увести појам бројевних основа (пре свега бинарне, декадне, хексадекадне и октално) и приказати како се број записује у некој различитим бројевним системима (уз помоћ дигитрона, али и без њега). Упознати ученике како се изводе рачунске операције над бројевима у различитим бројевним системима.

Увести појам дигитализације (дискретизације), објаснити како се у дигиталним уређајима све информације представљају (кодирају) помоћу бројева и продискутовати предности дигиталног у односу на аналогни запис. Ученици треба да усвоје појмове бит, бајт, и остале величине за мерење количине информација. Ученици би требало да стекну представу о томе како се кодирају текстуалне, графичке, звучне и видео информације.

Потребно је да осмислити речи, реченице које ће ученици кодирати или декодирати. Позвати ученике да једни другима пошаљу кодиране поруке. Поставити пред ученике задатак да процене колико би меморије заузела видео порука одређене дужине, квалитета слике и звука.

Архитектура рачунарског система и програмска подршка (6 часова)

Ученици треба да знају основну структуру рачунара (процесор, меморије и улазно-излазни уређаји, као и комуникацију између њих). Ученици би требало да умеју да објасне чему нека компонента служи и које су њене главне особине, при чему треба да знају: улогу процесора у функционисању рачунарског система (да познају особине процесора, да објасне врсте и улогу различитих меморија у рачунарима (меморије које трајно и привремено памте податке) и да разликују унутрашње меморије (кеш, RAM) од спољашњих, складишних меморија (хард-дискова, флеш-меморија, SSD уређаја, оптичких дискова).

Инсистирати на хијерархијској организацији меморија и објаснити разлику у брзини, капацитету и цени различитих облика меморија (особине меморија); основне врсте улазно-излазних уређаја и начине комуникације са њима; врсте магистрала и њихову улогу у остваривању комуникације између различитих компонената унутар рачунара.
Ученик компоненте треба да зна на нивоу препознавања, без улажења у детаље њихове архитектуре и начина функционисања.

Са ученицима заједно продискутовати карактеристике у том тренутку актуелне хардверске технологије (на пример, анализирати детаље хардверских конфигурација које се описују у огласима за

продају рачунара). Ученици могу анализирати конфигурације школских рачунара (уз помоћ података доступних из оперативног система) и за домаћи им је могуће задати да анализирају конфигурације својих кућних рачунара. Ученицима је могуће приказати и поступак расклапања и склапања рачунара и указати им на једноставне кварове које могу сами препознати и отклонити.

Ученицима је могуће приказати и архитектуру и хардверске компоненте савремених мобилних уређаја (таблета, паметних телефона).

Искуствено ученици могу описати улогу оперативних система, и уочити разлику између хардвера и софтвера. Ученици треба да знају разлику између апликативних и системских програма, као и различиту примену апликативних програма у свакодневном животу (на пример, програме за приступ интернету и вебу, рачунарске игре, програме за обраду звука, …..).

Ученицима скренути пажњу на појам власништва над софтвером, софтверских лиценци и заштите ауторских права. Описати разлику између власничког и слободног софтвера и софтвера отвореног кода. Описати и различите облике дистрибуције софтвера (пробне верзије, делимичне верзије). Ученицима (и на личном примеру) развијати правну и етичку свест о ауторским правима над софтвером, али и над подацима који се дистрибуирају путем мреже. Посебну пажњу посветити потреби коришћења лиценцираних програма, заштити програма и података, вирусима и заштити од њих. Део тематске целине чији је фокус на зашити ауторских права и коришћењу туђег садржаја треба да се прожима кроз све тематске целине кроз сва четири разреда.

Инсистирати на разумевању начина на који рачунар прима, обрађује, складишти и приказује податке и улоге сваког од делова система током тог процеса.

Организација података и прилагођавање радног окружења (4 часа)

Извршити систематизацију основних концепата како би се увела заједничка терминологија и како би се обезбедило да ученици мало дубље разумеју основне концепте графичких радних окружења тј. њихових корисничких интерфејса. Истовремено дискутовати графичко окружење стоних и преносних рачунара и мобилних уређаја, набројати сличности, али и нагласити разлике.

Са ученицима систематизовати знање о елементима графичког корисничког окружења: радној површини, прозорима, менијима, дугмадима, пољима за унос текста и слично. Обезбедити да ученици ефикасно баратају основним улазним уређајима тј. да умеју да изведу акције мишем, екраном осетљивим на додир, али и пречицама на тастатури. Обезбедити да ученици разумеју концепте селекције, концепт клиборда и њихову примену на копирање и премештање података. Ученици треба разумеју и да знају да одреагују на разне поруке које добијају од система током рада (на пример, при брисању података, затварању програма, чувању документа…).

Систематизовати са ученицима и основна системска подешавања (датума и времена, радне површине, регионална подешавања, подешавања језика и тастатуре, коришћење и подешавање корисничких налога).

Објаснити, кроз неколико примера инсталацију и уклањање програма (опет направити паралелу стоних и преносивих рачунара са мобилним уређајима).

Паралелно са радом на организацији података на систему датотека оперативног система демонстрирати манипулисање подацима на „облаку“. Дискутовати о предностима и недостацима манипулације података оба начина. Потребно је да ученици знају када податке чувају на диску, на некој преносивој спољној меморији, на телефону, „у облаку“... Потребно је појаснити терминологију (фајл-датотека, фолдер - фасцикла - директоријум - каталог, партиција, диск), и обезбедити да ученици разумеју концепт датотека и фасцикли и њихову примену на хијерархијско организовање података. Ученици треба да познају најпознатије типове датотека, да знају да искључе/укључе приказ типа датотеке и скривених датотека, да знају да су одређени типови датотека повезани са подразумеваним програмима који их отварају, као и да та повезивања подесе. Кроз рад на документима и фасциклама инсистирати на начинима како се дели и приступа фасциклама и датотекама на “облаку” (сарадња, само да прегледају документе....). Потребно је да ученици разумеју хијерархијску организацију система датотека и путање које одређују позицију (тј. адресу) датотеке у систему. Ученике упознати и са „пречицама“ тј. симболичким линковима ка датотекама. Упознати ученике са неким програмима за архивирање података и потребом за

таквим програмима (вежба слање мејла али са архивираним подацима).

Упознати ученике са методама и значајем заштите података, подешавањем антивирусног програма, заштитног зида.

Рад са програмима за обраду текста (10 часова)

При реализацији ове тематске целине инсистирати да ученици науче да вешто и ефикасно врше уношење текста строго придржавајући се дигиталног правописа (у латиничком тексту на српском језику користећи дијакритичке карактере č, ć, ž, š, и сва граматичка правила говорног језика). Објаснити разлику између чистих текстуалних докумената креираних у текст-едиторима (.txt документи, обележени текстови, изворни кодови програма) и форматираних текстуалних докумената креираних у текст-процесорима.

Показати како да подеси радно окружење текст процесора, унесе текст. Скренути пажњу ученицима на вештину слепог куцања и мотивисати их да у самосталном раду савладају ту вештину. Инсистирати на употреби писма матерњег језика и поштовању правила куцаног текста.

Нагласити да су основни кораци у раду са текстом (уношење текста, кретање кроз текст, копирање, исецање и премештање делова текста, претрага и замена) заједнички за широку класу програма који раде са текстом (текст-едиторе, текст-процесоре, разне апликативне програме, уобичајене контроле за унос текста). Инсистирати да ученици умеју вешто и ефикасно врше основне операције са текстом, коришћењем само тастатуре (да се крећу кроз текст карактер по карактер, реч по реч, пасус по пасус, да користе тастере Home и End, да селектују текст помоћу тастера Shift и кретања кроз текст, користе пречице за копирање, исецање и лепљење и слично).

Показати операције са документима: креирање, отварање, премештање од једног до другог отвореног документа, чување, затварање.

Указати на начине премештања садржаја између више отворених докумената.

Уређивање текста почети од подешавања страница, маргина, прореда. Показати да постоје симболи за форматирање и објаснити њихову примену. Показати како се примењују операције за форматирање текста: фонта, параграфа, прелом текста, секције.

Указати на намену листа, врсте листа и могућност креирања листа са више нивоа.

Показати ученицима како се проналази задати текст, како се врши његова замена другим текстом и како се исправљају грешке у тексту.

Препорука је да се контролном вежбом провери колико су ученици овладали вештином форматирање текста. Ученик добија папир са инструкцијама и захтевима како одређени текст треба да буде форматиран.

Показати ученику да постоји могућност уметање у текст специјалних симбола, датума и времена, текстуалних ефеката, као и уметање и позиционирање нетекстуалних објеката (слика, дијаграма, и сл.).

Осмислити вежбу којом ће ученици провежбати рад са табелама у програму за рад са текстом.

Препорука је да се контролном вежбом провери колико су ученици овладали вештином уноса објеката у текст. Ученик добија папир са инструкцијама и захтевима које објекте треба да унесе и како треба да буде изгледа.

Пре преласка на рад са дужим и комплекснијим документима, потребно је објаснити разлику између логичке структуре докумената и њиховог визуелног и стилског обликовања и форматирања и увести стилове као основну технику логичког структурирања докумената. Инсистирати на томе да у свим дужим документима морају бити коришћени стилови (постојећи и кориснички дефинисани). У сложеније документе ученик треба да уме да уметне аутоматску нумерацију страница, да подеси подножја и заглавља страница, да аутоматски генерише садржај, индекс појмова, списак библиографских референци и слично. Ученике треба упознати са логичком структуром типичних докумената (биографија, молби, обавештења, итд.), школских реферата, семинарских и матурских радова и у свим вежбањима потребно је користити документе какви се срећу у реалном животу и инсистирати на њиховој униформности и прегледности, а не на усиљеним естетским подешавањима (избегавати документе који немају смислен садржај и који служе само да прикажу што више различитих могућности текст-процесора). За вежбу се може од ученика тражити да неформатирани дужи текст форматирају на основу датог узора (на пример, на основу датог документа у PDF формату).

Ученик треба да уме да прегледа текстуални документ пре штампе, подешава параметре за штампу и штампа. Показати како рад сачувати у PDF формату.

На крају, ученицима је могуће приказати и рад у неколико различитих програма за обраду текста.

Ученици могу да покажу како примењују усвојена знања и вештине рада у програму за обраду текста на реферату, семинарском раду који раде на тему неког другог наставног предмета.

Рад са програмима за израду слајд презентација (4 часа)

Коришћењем програма за креирање слајд презентација ученици треба да примене већ овладане технике форматирања и стилизовања текста и креирају добру и ефективну презентацију. Потребно је да ученици схвате предности коришћења слајд-презентација у различитим ситуацијама, препознају ситуације у којима се може користити слајд-презентација, планирају и израђују адекватне презентације. При томе је потребно да знају основне етапе при развоју слајд-презентације, основне принципе доброг дизајна презентације (број информација по слајду, естетика, анимација у служби садржаја).

Ученике треба обучити коришћењу бар једног програма за креирање слајд презентација. Ученик треба да уме да подеси радно окружење, бира одговарајући поглед на презентацију, креира слајдове, поставља на њих текст и нетекстуалне објекте (слике, табеле, графиконе) доследно их форматира (користи мастер слајд). Ученик треба да уме да креира и интерактивне презентације које садрже линкове и акциону дугмад, да подешава анимације објеката на слајдовима и анимације преласка између слајдова, али те анимације треба да буду једино у функцији садржаја (избегавати анимације "по сваку цену" које оптерећују презентацију).

Примери презентација треба да буду смислени, из реалног живота (најбоље је да се користе слајд-презентације у којима се обрађују теме из наставе, како информатике и рачунарства, тако и других предмета). Ученици неке презентације могу да креирају и у склопу домаћих задатака, а на часу је могуће анализирати презентације направљене код куће.

На крају, ученицима је могуће приказати још неколико програма за креирање слајд-презентација (нарочито, оне "у облаку") и подвући сличности са програмом који је коришћен током наставе.

Други разред

Информатика у музици (5 часова)

Избор овог наставног садржаја и начин његовог извођења су одређени следећим полазним поставкама, а односе се на звук:

- појаве као што су осциловање, таласи и резонанција протежу се кроз све области музике;
- звук треба посматрати као механички талас одређеног опсега фреквенција, при чему треба уочити нове квалитете са променом фреквенције (висине тона), променом амплитуде осциловања (јачине тона), променом броја виших хармоника (боје тона);
- употреба музичких инструмената се заснива на ефектима резонанције.

Указати на физичке карактеристике звука, користећи се при томе рачунаром са прикљученим микрофоном и коришћењем програма нпр. *Visual Analyzer* и приказати таласну природу звука. Спектралну анализу звука представити преко Фуријеових трансформација (eng. FFT – *Fast Fourier Transform*).

Користећи исту апаратуру објаснити боју звука, на примеру различитих музичких инструмената. Путем експеримента предвидети број и фреквенције виших хармоника звучног извора, и тај резултат потврдити израчунавањем помоћу графика спектралне анализе.

Експеримент и израчунавање извести на примеру снимања микрофоном људског гласа и неких музичких инструмената – нпр. гитара, виолина, флаута.

За реализацију ових наставних садржаја школе би требало да буду опремљене: одговарајућим рачунарима за рад са музичким програмима, музичким картицама, микрофоном и *MIDI* контролерима или електричним клавирима, који имају *MIDI* прикључак и аудио излаз за једноставно повезивање са рачунаром или другим уређајем за снимање звука.

Потребно је представити основне формате аудио записа (*wav* – стандард на PC рачунарима , *AIFF - Audio Interchange File Format* – стандард на Macintosh рачунарима, датотеке *mp3* формата, *MIDI* датотеке, …) и носаче аудио записа. Разлика у форматима је у квалитету звука и количини меморије коју заузимају.

Важно је нагласити да рачунар може да управља различитим електронским музичким инструментима и изворима звука користећи: *стандардни MIDI (Musical Instument Digital Interface) интерфејс*, *стандардни формат* за представљање музичких информација у дигиталном запису и *стандардни софтвер* за компоновање и уређивање електронске музике. Неопходно је објаснити шта је то *MIDI*, како је настао *MIDI*, шта подразумевају *MIDI* стандарди (*GM, GS, XG*), шта садржи *MIDI* датотека, разлику између MIDI датотеке и дигитализованог звука, повезивање јединица у *MIDI* систем (три типа конектора *MIDI IN*, *MIDI OUT* и *MIDI THRU*).

Навести музичке уређаје који могу интерпретирати *MIDI* наредбе: синтесајзери (електронски рачунарски инструменти који синтетишу тонове на основу математичких формула), семплери (инструменти који дигитализују или узоркују аудио сигнале, претварајући их у ноте и репродукују са било којом висином тона) и секвенцери (тастатура у облику клавијатуре која шаље *MIDI* сигнале рачунару, а рачунар интерпретира *MIDI* наредбе коришћењем програма за секвенцирање). Програм за секвенцирање „претвара“ рачунар у машину за компоновање, снимање и аранжирање музике.

Хардвер за рад са музиком

Објаснити основне функције звучне картице:

- репродуковање већ снимљеног звука са носача звука, из датотека (mp3, wav...);
- записивање аудио звука из спољашњег извора (микрофона, музичког инструмента) у различите формате;
- стварање (синтеза) звука;
- процесирање постојећег звука.

Објаснити звучну картицу као уређај или интегрисан чип, који се састоји од низа A/D склопова који омогућују снимање и репродукцију звука али и стварање (синтезу) звука на рачунару.

Објаснити репродукцију звука из датотеке као низ корака:

- пренос дигиталних података прочитаних са медијума на *CPU*;
- слање података од CPU према DSP-у на звучној картици;
- процесирање дигиталног низа података у реалном времену.

Код *MIDI* клавијатура навести карактеристике које су заједничке за већину клавијатура независно од произвођача: број дирки, величина меморије, фабрички и *user* стилови, мулти процесори, *Plug-in* проширења и конектори.

Дати основне физичке карактеристике микрофона, звучника и слушалица, (намена, претварање енергије, принципи рада, подела, степен искоришћења) независно од произвођача.

Дати поделу звучника према принципу рада, намени и односу на фреквенцијски опсег и основне разлике слушалица у односу на звучник. Приликом инсталације уређаја мењати уређаје према потребама задатака и примера.

Софтверски алати за рад са музиком

Од софтвера за рад са музиком могу се користити неки од најприсутнијих на интернету (нпр. *Audacity*) у коме се могу урадити основне манипулације са звучним записима: повезивање извора звука (микрофон, инструмент или тастатура) са рачунаром и директно снимање звучног записа, измена датотеке, снимање гласа са музиком у позадини.

Код писања нота и *MIDI* фајлова, прављења ефеката и рада са виртуелним инструментима може се користити неки од програма: *Steinberg Cubase, Nuendo, Ableton Live, Pro Tools Studio One...*

Приликом одабира софтвера, предност има слободан софтвер; због правно и финансијски слободне употребе и начина лиценцирања, ученици могу да га инсталирају на својим рачунарима, што омогућава успешнију обуку.

Програми за табеларна израчунавања (17 часова)

Упознати ученике са програмима за табеларна израчунавања, њиховим могућностима и основним

сценаријима употребе. Објаснити основне појмове у програмима за рад са табелама (табела, врста, колона, ћелија,…) и указати на њихову општост у раду са подацима.

При уношењу података у табелу, објаснити разлику између различитих типова података (нумерички формати, датум и време), као и грешке које могу из тога да настану. У том смислу представити алате за валидацију података, увођењем ограничења која се тичу врсте података или вредности које корисници уносе у ћелију, као и додавања могућности избора из падајуће листе.

Приликом баратања са подацима (означавања ћелија, кретање кроз табелу, премештање, копирање,…), указати на општост ових команди и упоредити их са сличним командама у програмима за обраду текста.

Код трансформација табеле указати на различите могућности додавања или одузимања редова, или колона у табели. Објаснити појам опсега тј. распона ћелија.

Код форматирања приказа податка у ћелији, приказати на примерима могућност различитог тумачења истог нумеричког податка (број, датум, време). Указати на предности условног форматирања које омогућава означавање ћелије одређеном бојом у зависности од вредности ћелије, коришћењем већ уграђених правила као и дефинисање нових правила коришћењем формула.

Такође, нагласити важност доброг приказа података (висине и ширине ћелија, фонта, поравнања) и истицања појединих података или група података раздвајањем различитим типовима линија и бојењем или сенчењем. Представити опције за побољшање прегледности података груписањем редова и колона, као и замрзавањем изабране области како би иста била стално видљива при прегледу остатка садржаја радног листа.

Указати на повезаност података у табели и могућност добијања изведених података применом формула. Објаснити појам адресе и различите могућности референцирања ћелија. Указати на различите могућности додељивања имена подацима или групама података и предности коришћења имена. Приказати функције уграђене у програм и обратити пажњу на најосновније функције, посебно за сумирање, сортирање, филтрирање, а затим показати многобројност и применљивост осталих уграђених функција. Показати математичке, статистичке функције, функције за текст и време, референцирање итд. Примери могу бити статистика одељења, и статистика свих одељења на нивоу школе (или разреда) укључујући просек, успех, успех по предметима, издвајање датума рођења из ЈМБГ, одређивање дана у недељи кад је ученик рођен, ко је најстарији, најмлађи, раздвајање имена и презимена из табеле са уклањањем вишкова знакова (празнине), спајање имена и презимена уз кориговање великих слова тамо где треба, сортирање, филтрирање по различитим захтевима, итд.

Указати на различите могућности аутоматског уношења података у серији.

Посебну пажњу посветити различитим могућностима графичког представљања података. Указати на промене података дефинисаних у табели формулама, и графикону у случају измене појединих података у табели. Указати на могућност накнадних промена у графикону, како у тексту, тако и у размери и бојама (позадине слова, скале, боја, промена величине, лабеле…).

Показати анализу података кроз креирање и примену изведених (пивот) табела. Указати на потребу да подаци морају бити добро припремљени, и како се накнадно пивот табела мења и анализира, чиме се добијају различити погледи на почетни скуп података.

Указати на важност претходног прегледа података и графикона пре штампања, као и на основне опције при штампању.

Све појмове уводити кроз демонстрацију на реалним примерима. Од самог почетка давати ученицима најпре једноставне, а затим све сложеније примере кроз које ће сами практично испробати оно што је демонстрирао наставник.

Рачунарска графика (17)

Увод у рачунарску графику

Објаснити разлику између векторског и растерског представљања слике, предности и недостатке једног и другог начина.

Подсетити ученике на постојање *RGB* и *CMYK* палета боја и на везу избора палете у односу на намену: *RGB* за приказивање на дигиталном уређају или на интернету, односно *CMYK* палете боја за припрему за

штампање. Размотрити питање одговарајуће резолуције (квалитета) графичке датотеке у контексту конкретне потребе, штампање или коришћење на дигиталном уређају, односно постављање на интернет. Код помињања резолуције слике, још једном подсетити ученике на појам пиксел, однос квалитета слике и резолуције. Коментарисати количину меморијског простора који заузима иста дигитална слика припремљена за штампу и припремљена за приказивање на вебу или слање електронском поштом. Повезати са претрагом слика у оквиру интернет прегледача (претрага по „величини“ слике). Објаснити појам битмапе и најчешће технике компресије података (компресија редуковањем величине, компресија без губитка података и компресија са губитком квалитета слике), без уласка у техничке детаље самих алгоритама компресије.

Пример програма за креирање и обраду растерске графике

Наставити рад на креирању растерске графике у програму који су ученици користили у претходним разредима. Разматрати јединице за опис квалитета слике, *PPI (pixel per inch)* и *DPI (dot per inch)* и различите формате записа фотографије (bmp, gif, mpeg, png, tiff).

Подсетити ученике на појам и сврху слојева. Урадити пример са сликом која садржи више слојева, од којих је један слој текст дат као векторски слој у растерској слици. Демонстрирати увећавање слова док је слој векторски. Провежбати технике: додавања и брисања слоја, видљивости и сакривања слоја, подешавања провидности, закључавања слоја за измену и стапања слојева.

На више основних примера поновити основне геометријске трансформације над сликом (опсецање, ротирање, смицање и превртање слике у целини...), провежбати рад са алатима за селекцију и основне корекције дигиталних слика и фотографија као што су промена нивоа осветљености, контраста и обојености. Провежбати коришћење филтера као што су *Blur* (замућеност) и *Sharpen* (оштрина) и тражити од ученика да сами изаберу различите околности када користе различите филтере (нпр. поштовање права приватности особа које сликамо...). Приказати могућности аутоматске обраде већег броја дигиталних слика (нпр. аутоматско смањење величине свих слика преузетих са дигиталног фото-апарата).

Припремити за часове дигитални фото-апарат или мобилни телефон са камером и на часу правити фотографије. На претходном часу дати ученицима задатак да донесу фотографије које ће на часу скенирати.

Пример програма за креирање векторске графике

Објаснити објекат као основни графички елемент у векторској графици и његове најважније атрибуте: боју, границу, место и величину.

Посебну пажњу посветити пројектовању цртежа (подели на нивое, уочавању симетрије, објеката који се добијају померањем, ротацијом, трансформацијом или модификацијом других објеката итд.), као и припреми за цртање (избор величине и оријентације папира, постављање јединица мере, размере, помоћних линија и мреже, привлачења, углова, итд.).

Код цртања основних графичких елемената (дуж, изломљена линија, правоугаоник, квадрат, круг, елипса) објаснити принцип коришћења алатки и указати на сличности са командама у различитим програмима. Слично је и са радом са графичким елементима и њиховим означавањем, брисањем, копирањем, груписањем и разлагањем, премештањем, ротирањем, симетричним пресликавањем и осталим манипулацијама. Указати на важност поделе по нивоима и основне особине нивоа (видљивост, могућност штампања, закључавање).

Код трансформација објеката обратити пажњу на тачно одређивање величине, промену величине (по једној или обе димензије), промену атрибута линија и њихово евентуално везивање за ниво. Посебно указати на разлику отворене и затворене линије и могућност попуњавања (бојом, узорком, итд.).

Указати на важност промене величине приказа слике на екрану (увећавање и умањивање цртежа), и на разлоге и начине освежавања цртежа. Код коришћења текста указати на различите врсте текста у овим програмима, објаснити њихову намену и приказати ефекте који се тиме постижу.

Код штампања указати на различите могућности штампања цртежа и детаљно објаснити само најосновније.

За увежбавање дати ученицима конкретан задатак да нацртају грб школе, свог града или спортског друштва, насловну страну школског часописа, рекламни пано и с

Трећи разред

Уношење и едитовање нотног записа са тастатуре (15 часова)

Уношење и едитовање нотног записа може се радити у бесплатном програмском пакету *Musescore* који ради на свим платформама, компатибилан је са другим програмима за нотацију (нпр. *Finale*, *Sibelius*..) у циљу размене фајлова и за који постоји приручник на српском језику. За скенирање партитура поред бесплатних софтвера може се користити, у зависности од ресурса у школи, комерцијални програм *PhotoScore.*

У овом програму се могу урадити најважније манипулације са нотним записом: прављење нове партитуре, нотација, преслушавање звука, уређивање текста и форматирање. Подешавање темпа и извођење композиције. Подешавање изгледа нотног записа и штампање партитура. Нотни запис се може уносити и преко *MIDI* клавијатуре, повезане са рачунаром.

Експерименти са звуком (20 часова)

Циљ тематске целине Експерименти са звуком је упознавање ученика са могућностима примене рачунара у раду са звуком.

У реализацији ове теме објаснити поделу формата звучних записа на: компримовани без губитака (*WMA*, *WV*, *APE*) и са губицима (*MP3*) и некомпримоване (*WAV*, *AU*, *AIFF*) и дати примере програма за конверзију аудио формата (Free Sound Recorder).

Ученицима представити различите програме за обраду звука. Објаснити концепт DAW (*Digital audio workstation*) програма и представити њихове могућности и примену. Приказати инсталацију и подешавање изабраног *DAW* програма. Упознати ученике са радним окружењем као и различитим секцијама програма. Кроз практичан рад и вежбе, демонстрирати процес креирања новог пројекта, креирања канала, снимања и обраде звука као и експортовања финалног аудио фајла. Демонстрирати могућност снимања звука употребом микрофона као и путем линијског улаза. Објаснити примену скеције миксете. У изабраном програму за обраду звука урадити примере едитовања звучног записа (*Cut, Copy, Fade in, Fade out, Crossfade, Normalise, Insert silence*…). Кроз примере, објаснити примену различитих врста ефеката који се користе у процесу обраде звука (*Reverb, Equalizer, Delay, Compressor, Limiter, Chorus, Phaser*…). У зависности од ресурса које школа поседује демонстрирати снимање различитих инструмената применом једног или више канала. Приказати могућност инсталације и примене виртуелних инструмената као и употребе пакета звукова (*Sample packs*) у циљу креирања оригиналних композиција.

Четврти разред

Рад са видео записом (8 часова)

Урадити основне манипулације са видео записом у одабраном програму: пребацивање видео материјала са екстерног уређаја на рачунар, креирање видео фајла као засебног пројекта, импортовање говора и музике и чување видео записа на рачунару. Дати листу најчешће коришћених видео формата (*AVI, MPEG2, MPEG4, WMV, FLV*) и урадити у одабраном програму више примера конверзије видео формата.

У изабраном програму за креирање видео записа потребно је објаснити: увоз мултимедијског материјала, повезивање појединачних секвенци, додавање видео ефеката и звука, додавање текста, снимање и експортовање видео материјала.

Креирање видео клипова за веб странице и постављање видео клипова на веб страницу (*YouTube*) урадити у складу са садржајима које ученици усвајају из осталих општеобразовних и стручних предмета.

Потребно је дефинисати појмове мулти, медиј и мултимедија, као и њихов значај. Објаснити улогу пет елемената мултимедије - аудио и видео запис, текст, графика и анимација.

Направити упоредни преглед неколико програма за репродукцију видео-записа.

Рад са видео-записима засновати на видео радовима ученика направљених на часу или припремљених унапред (у виду домаћих задатака). Потребно је да ученици савладају основне технике монтаже видео материјала, звука, ефеката и натписа.

Радни задатак: Ученици треба да направе видео туторијал који би покрио одређену тему или део градива са циљем да исти може касније да се користи у едукативне сврхе. Идеја је да се приликом израде

пројекта искористе вештине које су ученици стекли у оквиру предмета Информатика.

У програму за снимање екрана, ученик треба да одређује подручје екрана, прозор који треба бити снимљен, или цео екран. Потребно је снимити кратак туторијал на слободно изабрану тему, уз нарацију.

Посебну пажњу обратити на проблематику ауторских права и етичких норми при коришћењу туђих звучних и видео записа, као и на поштовање права на приватност особа које су биле актери снимљених материјала и тражње њихових дозвола за објављивање.

Готова веб дизајн решења (5 часова)

Потребно је објаснити ученицима појам Веб-а (WWW) и теорију веб дизајна (шта је веб дизајн, аспекти веб дизајна, технологије веб дизајна, развој веб сајта). Упознати ученике са појмом Динамички системи за управљање садржајем веба (*CMS- content management sistem*) и представити неколико примера тренутно најкоришћенијих система као што су: WordPress, Weebly, Wix, … Објаснити потребу за увођење ових система и набројати основне карактеристике које их чине лаким за рад:

- садржај странице може да мења било која особа којој су од стране власника дата администраторска права приступа на портал;
- промене на веб странама могу бити направљене било када са било ког рачунара повезаног на интернет.
    - Указати на основне заједничке особине свих *CMS* система:
- раздвојеност садржаја од дизајна;
- измена садржаја се најчешће врши преко WYSIWYG текст едитора;
- кориснички интерфејс за приказ садржаја је заснован на систему темплејта (веб-шаблони);
- веб интерфејсу за управљање садржајем и администрацију се приступа директно преко веб-прегледача;
- садржај се чува у бази података, скривено од корисника;
- управљање сликама и свим осталим документима се врши преко корисничког интерфејса;
- могућност да више корисника управља садржајима, кориснички налози и контрола приступа.

Приказати ученицима конкретне примере блога, викија, и електронског портфолија, размотрити могућности примене, ученицима пружити прилику да креирају садржаје и коментаре на вебсајтовима и порталима са слободним приступом или у саставу школског веб-сајта или платформе за електронски подржано учење. Активности осмислити тако да подстичу тимски рад, сарадњу, критичко мишљење, процену и самопроцену кроз рад на часу, примену у другим наставним областима и домаће задатке. Неки од додатних модула које би требало да има сајт (блог, вики или електронски портфолио) који ученици креирају коришћењем изабраног CMS-а су:

- вишејезичност
- претрага садржаја
- контакт страница
- коментарисање и оцењивање чланака
- галерија
- статистика посете
- могућност дељења на друштвеним мрежама

На крају ове наставне целине пожељно је да ученик креира низ веб-страница на изабрану тему, које садрже горе наведене елементе. Посебну пажњу обратити на проблематику ауторских права, етичких норми, поштовање права на приватност, правилно писање и изражавање и правила лепог понашања у комуникацији.

Веб дизајн (18 часова)

Објаснити ученицима појам веб-а (енгл. world wide web, WWW), поделу на статички и динамички веб, поделу на клијентске и серверске технологије и теорију веб дизајна (шта је веб дизајн, аспекти веб дизајна, технологије веб дизајна, развој веб сајта). Ученицима треба објаснити разлику између статичке веб стране, динамичке веб стране која може да садржи формуларе за спрегу са неком базом података и веб портала (дати примере конкретних портала са којима се ученици срећу, попут школског електронског

дневника, портала за електронско пословање или портала који се користи у забавне сврхе). При налажењу примера на интернету пожељно је поделити ученике у тимове ради лакшег и бржег проналажења ових примера у складу са интересовањима ученика. Код поделе на статички и динамички веб подстаћи ученике да сами пронађу примере претраживањем на интернету. Продискутовати евентуалне предности и мане оба приступа.

Потребно је поменути, без улажења у детаљнији опис програмских језика, најчешће клијентске технологије (HTML, CSS, Java Script) и најчешће серверске технологије (PHP, Python, Ruby, ASP.Net/C#, NodeJS...).

Представити језик HTML (Hypertext Markup Language) који служи за означавање хиперекста и хипермедија (текста, слике, звука, видеа…), међусобно повезаних објеката помоћу линкова. Истаћи постојање различитих верзија стандарда језика и приликом излагања се држати искључиво најновијег стандарда.

На примеру готове стране приказати могућност приказа HTML кода унутар прегледача веба. Приказати могућности које савремени прегледачи веба нуде креаторима веб-страница (обично је то опција F12, web developer tools) и приказати како те алатке помажу да се идентификују појединачни елементи веб-страница и њихов опис у језику HTML.

Кроз примере увести општу синтаксу језика HTML. Објаснити појам елемента у HTML-у, тагове (етикете), и њихову особину да могу бити “упарени” или “неупарени” тј. “затварајући” и “самозатварајући”. Објаснити да се елемент у HTML-у састоји од отварајућег тага, садржаја и затварајућег тага. Објаснити појам атрибута, запис атрибута у оквиру тага као и то да атрибути увек описују неки елемент и не могу се писати самостално. Нагласити да атрибути најчешће прецизније дефинишу начин на који се елементи приказују у прегледачу. Објаснити да неки атрибути нису обавезни, али су некада врло битни и пожељни. Нагласити да да су имена атрибута, њихове вредности, тип и интервали унапред дефинисани језиком и да различити елементи могу бити описани различитим атрибутима.

Представити елементе који описују основну структуру HTML документа (<html>, <head>, <title>, <body>). Објаснити елемент мета којим се задају основне мета-информације о документу. Истаћи употребу атрибута charset и његову везу са кодирањем карактера приликом чувања документа. Приказати примере HTML докумената чији је садржај записан на ћирилици и на латиници и показати како се обезбеђује њихов исправан приказ.

Представити основне елементе за организацију текста унутар веб-странице: елементе за обележавање наслова (<h1>, <h2>, ...), елементе за обележавање пасуса (<p>) и елементе за обележавање листа са нумерацијом и без нумерације (<ul>, <ol>, <li>) и инсистирати на томе да ученици добро овладају коришћењем ових основних елемената. Поменути и семантичке елементе за организацију садржаја странице (<header>, <footer>, <nav>, <main>, <section>, <article>, ...), поменути и друге, ређе коришћене елементе (на пример, <address>, <blockquote>, <code>, ...), али не инсистирати да их ученици напамет уче. Скренути пажњу ученицима на могућност коришћења документације и референтних прегледа и приручника.

Описати елементе за дефинисање табела (<table>, <tr>, <th>, <td>). Навести најзначајније атрибуте којима се ови елементи описују (width, height, border, rowspan и colspan за спајање ћелија итд.).

Описати елемент <a> и атрибут href за креирање хиперлинкова. Подсетити ученике на појам URL и описати референцирање објеката путем релативне и путем апсолутне адресе. Описати креирање линкова ка деловима унутар веб-стране.

Описати основне елементе за промену физичког и логичког стила карактера (<b>, <i>, <u>, <emph>, , ...)

Описати елементе за уметање мултимедијалног садржаја у HTML стране: <img> за уметање слика, <video> за уметање видео-записа и <audio> за уметање аудио-записа. Навести значај атрибута alt, значај компресије и прилагођавање формата мултимедијалног садржаја за коришћење на вебу, атрибуте width и height и слично.

Елементе за опис формулара у склопу веб страница описати у комбинацији са обрадом формулара (у склопу теме писања клијентских и серверских веб-скриптова).

Објаснити улогу CSS (Cascading Style Sheets) стилова код визуелног стилизовања HTML страна.

Истаћи значај јасног разликовања логичког описа садржаја стране помоћу језика HTML и описа њене визуелне презентације помоћу језика CSS.

Описати начине да се елементу измени стил: коришћење атрибута style, коришћење елемента <style> у заглављу веб-странице и коришћење екстерног стилског описа увезеног у веб-страницу. Описати када је пожељно користити од ове начине стилизовања (стилизовање на нивоу веб-сајта, стилизовање на нивоу веб-странице), као и приоритет различитих стилских описа.

Описати основне селекторе у језику CSS: селекцију на основу назива елемента, селекцију на основу идентификатора елемента (оператор #), селекцију на основу класе елемента (оператор .), селекцију угнежђених елемената (нпр. p img селектује све слике које се налазе унутар пасуса), комбиновање селектора (нпр. h1, h2 селектује све наслове првог и све наслове другог нивоа).

Описати основна својства елемената и њихове вредности: својства која се односе на фонт и атрибуте текста, својства која се односе на боју текста и боју позадине, својства која се односе на ширину и висину елемената, својства која се односе на оквире елемената и својства која се односе на унутрашње и спољашње маргине.

Поменути употребу CSS-а за распоређивање садржаја на страници (својства која се односе на позиционирање елемената и на плутајуће елементе тј. својство float).

При реализацији ове тематске целине потребно је све странице креирати у текстуалном едитору, при чему то може бити едитор прилагођен креирању веб-страница, који нуди бојење кода на основу синтаксе, аутоматско допуњавање започетог кода, падајуће листе за избор HTML елемената и атрибута и слично. Подстаћи ученике да примене стечена знања из рада са програмима за обраду текста и програмима за обраду слика и тако припреме садржај за креирање сопствене веб стране.

Пожељно је да, у виду пројекта на крају области, ученици креирају веб-странице која ће садржати одређене HTML елементе при чему садржај треба да представља истраживачки рад ученика, да буде аутентичан.

Пример пројекта је да ученици у тиму креирају веб-сајт, који ће имати најмање пет повезаних страница, при чему странице треба да садрже следеће елементе:

- три наслова и поднаслова; текст мора бити подељен у пасусе при чему се могу користити визуелни елементи којим се пасуси јасније раздвајају (хоризонтална линија или подешавање доњих или горњих оквира пасуса);
- форматиран текст коришћењем CSS-а;
- најмање 5 текстуалних линкова, којим ће се линковани садржај отворити у потпуно новој страници;
- најмање 5 слика (користити слике преузете са интернета, водећи рачуна о ауторским правима);
- најмање 2 линка у виду слике, којим ће се линковани садржај отворити у потпуно новој страници;
- 2 табеле, бар у једној табели приказати оквир и спојене колоне или врсте;
- 3 угнежђена видео материјала који покривају тему коју су ученици изабрали;
- најмање по једну уређену и неуређену листу.

Препоручује се да цео сајт буде стилизован коришћењем CSS-а при чему треба: користити стилизовање на нивоу веб-сајта, али и на нивоу појединачних страница; одредити фонт свим текстуалним деловима при чему кључне речи или реченице би требало да буду истакнуте неком опцијом за форматирање (искошена слова, подебљана, подвучена или промењена боја тог дела текста); прилагодити унутрашње и спољашње маргине неких елемената; променити боју текста и позадине и бар на једном елементу и поставити слику у позадини; увести бар једну класу елемената и стилизовати елементе на нивоу класе.

При свему овоме неопходно је перманентно радити на развијању свести о важности поштовања правних и етичких норми при коришћењу интернета, критичком прихватању информација са веба, поштовању ауторских права при коришћењу информација са веба, поштовању права приватности.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања потребно је континуирано пратити рад ученика. У настави оријентисаној на достизање исхода вреднују се и процес и продукти учења. Тај процес започети иницијалном проценом

нивоа на коме се ученик налази. Прикупљање информација из различитих извора (свакодневна посматрања, активност на часу, учествовање у разговору и дискусији, самосталан рад, рад у групи, тестови) помаже наставнику да сагледа постигнућа (развој и напредовање) ученика и степен остварености исхода. Свака активност је добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације, а важно је ученике оспособљавати и охрабривати да процењују сопствени напредак у учењу.

Вредновање активности, нарочито ако је тимски рад у питању, се може обавити са групом тако да се од сваког члана тражи мишљење о сопственом раду и о раду сваког члана понаособ (тзв. вршњачко оцењивање). Препоручује се да наставник са ученицима договори показатеље на основу којих сви могу да прате напредак у учењу, ученици се уче да размишљају о квалитету свог рада и о томе шта треба да предузму да би свој рад унапредили. Оцењивање тако постаје инструмент за напредовање у учењу. На основу резултата праћења и вредновања, заједно са ученицима треба планирати процес учења и бирати погодне стратегије учења.

У процесу оцењивања добро је користити портфолио (електронска збирка докумената и евиденција о процесу и продуктима рада ученика, уз коментаре и препоруке) као извор података и показатеља о напредовању ученика. Предности коришћења потрфолија су вишеструке: омогућава континуирано и систематично праћење напредовања, подстиче развој ученика, представља увид у праћење различитих аспеката учења и развоја, представља, подршку у оспособљавању ученика за самопроцену, пружа прецизнији увид у различите области постигнућа (јаке и слабе стране) ученика. Употребу портфолија отежавају недостатак критеријума за одабир продуката учења, материјално-физички проблеми, време, финансијска средства и велики број ученика. Већи број ометајућих фактора, у прикупљању прилога и успостављању критеријума оцењивања, је решив успостављањем сарадње наставника са стручним сарадником, уз коришћење Блумове таксономије.

Препоручено је комбиновање различитих начина оцењивања да би се сагледале слабе и јаке стране сваког свог ученика. Приликом сваког вредновања постигнућа потребно је ученику дати повратну информацију која помаже да разуме грешке и побољша свој резултат и учење. Потребно је да наставник резултате вредновања постигнућа својих ученика континуирано анализира и користи

тако да промени део своје наставне праксе.

ФИЗИЧКО И ЗДРАВСТВЕНО ВАСПИТАЊЕ

Циљ учења предмета Физичко и здравствено васпитање је да ученик континуирано развија знања, физичке способности и моторич- ке вештине у складу са вредностима физичког вежбања, потребама за очување и унапређивање здравља и даљег професионалног развоја.

ОПШТА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

Учењем наставног предмета Физичко васпитање ученик сти- че вештине и овладава знањима о културним вредностима телесног вежбања. Стечена знања примењује у свакодневном животу, специфично-професионалним и ванредним животним ситуацијама. Разуме потребу редовног бављења физичком активношћу и континуираног развоја физичких способности и активно ради на њиховом унапређивању. Вежбајући унапређује здравље, здравље околине и квалитет живота. Путем различитих видова физичке активности исказује лични идентитет, креативност, емоције, комуни- цира, неутралише или смањује на најмању меру негативне утицаје савременог живота. Кроз предмет физичко васпитање развијају се: толеранција, хумани односи одговорност, поштовање правила, квалитетна међусобна комуникација, еколошки однос према природном окружењу, и способност за учешће у спортскорекреативним и спортским активностима током целог живота.

Основни ниво

Достиже и одржава оптималан ниво физичких способности. Ученик је оспособљен да води бригу о властитом здрављу и здрављу околине. Препознаје и разуме законитости утицаја физичког вежбања на

антрополошки статус. Спроводи физичко вежбање уз безбедносне, здравствено-хигијенске и организационо-техничке мере. Супротставља се свим облицима насиља у физичком васпитању, спорту и рекреативним активностима.

Средњи ниво
Бира спортско-рекреативну активност у циљу одржавања и унапређивања физичких способности и здравља, у складу са сопственим потребама и интересовањима. У вежбању сарађује и помаже другима поштујући индивидуалне разлике. Редовно вежба у слободно време.

Напредни ниво
Самоиницијативно примењује разноврсне програме и облике индивидуалног и колективног вежбања, уз поштовање индивидуалних разлика учесника у телесном вежбању. Преузима одговор- ност за сопствене изборе када је реч о животном стилу (физичка активност, исхрана, ризична понашања и др) и процењује дугорочне позитивне, односно негативне последице по здравље и квалитет живота појединца, породице и окружења.

СПЕЦИФИЧНА ПРЕДМЕТНА КОМПЕТЕНЦИЈА

На основу стечених знања ученик користи разноврсне програме вежбања и користи изворе информација ради унапређивања здравља, моторичких способности и вештина. Испољава позити- ван став према физичком васпитању и спорту. Поштује правила и негује здраве међуљудске односе приликом реализовања физичке/ спортске активности. Промовише улогу физичког васпитања и спорта у унапређивању здравља и превентивно деловање на настајање болести и социо-патолошких појава. Ученик је стекао знања о могућности коришћења превентивног вежбања ради отклањања негативниих утицаја будуће професије.

Основни ниво
Ученик зна функцију једноставних вежби и програма развоја моторичких способости; зна основну технику и тактику спортских грана; понаша се дисциплиновано поштујући мере безбедности у вежбању; зна да упореди вредности почетних и финалних резултата мерења моторичких способности у односу на референтне вредности за свој узраст и пол. У процесу вежбања сарађује са другима и помаже им уз поштовање индивидуалних разлика.

Средњи ниво
Ученик је у стању да самостално састави и примени програ- ме вежбања препознавајући везу са здрављем и психо-физичким развојем; зна сложеније техничко-тактичке елементе спортске

гране; примењује правилне поступке у случају незгоде током вежбања; вреднује и цени допринос физичке активности здрављу и квалитету живота. Учествује у различитим спортским такмичењи- ма и спортско-рекреативним активностима у школи и, у складу са интересовањима помаже у њиховом планирању и реализацији.

Напредни ниво
Ученик је способан да самостално састави и изведе сложе-

није програме вежбања; самостално и у сарадњи са другима решава сложене тактичке задатке; препознаје основне законитости оптерећења у физичким и спортским активностима, промовише њихову улогу у унапређивању здравља и превентивно деловање на настанак хроничних незаразних обољења и социо-патолошких појава; редовно се бави спортским и спортско-рекреативним активностима у слободно време, и у складу са интересовањима учествује и помаже на школским такмичењима и другим манифестацијама. Користи физичку активност ради веће ефикасности учења и елиминисања штетних професионалних утицаја.

Физичко и здравствено васпитање
Први, други, трећи, четврти разред
Годишњи фонд: 70/ Четврти разред 66

Бр. Наст. теме	Наставне теме	Бр. Часова по теми	Број часова за	
			Обраду	Остале типове часова
1.	Физичко вежбање, спорт и здравствено васпитање	**28**	**22**	**6**
2.	Атлетика	**11**	**8**	**3**
3.	Спортска гимнастика	**5**	**3**	**2**
4.	Основе тимских и спортских игара	**10**	**7**	**3**
5.	Плес и ритмика	**4**	**3**	**1**
6.	Препоручене активности	**12**	**10**	**2**
	УКУПНО	**70**	**53**	**17**

ИСХОДИ По завршетку разреда ученик ће бити у стању да:	**НАСТАВНА ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
Ученици ће стећи теоријска знања о утицају и значају физичке активности, здравственог васпитања, хигијене итд.	Физичко вежбање, спорт и здравствено васпитање	Значај физичке активности на раст и развој деце и омладине Значај хигијене пре, у току и после физичке активности Упознавање са спортовима Правилна употреба физичке активности
Ученици ће стећи теоријска знања и развити свест о значају Атлетике у њиховом развоју	Атлетика	Историјат Атлетике Атлетске дисциплине Правила у Атлетици
Ученици ће стећи теоријска знања и развити свест о значају Спортске гимнастике у њиховом развоју	Спортска гимнастика	Историјат Гимнастичке справе и реквизити Гимнастички елементи
Ученици ће стећи теоријска знања и развити свест о значају Спортских игара у њиховом развоју	Основе тимских и спортских игара	Историјат Елементи технике спортова Правила
Ученици ће стећи теоријска знања и развити свест о значају Плеса и ритмике у њиховом развоју	Плес и ритмика	Историјат Врсте плесова Значај плесова у физичком васпитању
Ученици ће стећи теоријска знања и развити свест о значају спорта у њиховом развоју	Препоручене активности	Историјат Елементи технике спортова теорија Правила

ФИЛОЗОФИЈА

Циљеви и задаци: Циљ наставе филозофије јесте да код ученика развије свест о потреби да активно обликују свој и одговорно учествују у јавном животу хумано и демократски оријентисаног друштва, оспособљавајући их да независно критички мисле и просуђују, формирају сопствени поглед на свет који је осетљив на културни контекст, и да се у својим делима и поступцима руководе вредностима истине, добра, правде и лепоте чији смисао и значај откривају у процесу овладавања знањима и вештинама својственим филозофски култивисаној мисли.

Настава филозофије има задатак да допринесе развоју општих кључних способности (посебно у области тзв. критичког мишљења), али и да, повратно, посредством оних које су стечене у другим областима (а то су пре свега језичка, читалачка, научна, уметничка писменост) унапреди општу перформансу ученика, подигне ниво њихове интелектуалне и духовне радозналости, оспособи их да феномене анализирају из перспективе различитих научних и уметничких дисциплина и да знања и ставова синтетизују у кохерентан поглед на свет. Ученици треба да разликују сазнајне од вредносних судова и артикулишу властити вредносни систем у суочавању са етичким дилемама и изазовима друштва у коме живе; да развију осетљивост за социјални и културни контекст, идентитет и разлике, овладају вештинама успешне комуникације, тимског рада и практикују технике за конструктивно решавање конфликата у свакодневном животу; да преузимају одговорност за сопствене поступке, однос према природном и друштвеном окружењу, и да са успехом учествују у јавном животу друштва; да унапреде способности за разложно (писмено и усмено) излагање мисаоних садржаја и учешће у расправи на начин који доприноси развијању атмосфере отворености и узајамног уважавања; да усвоје и практикују интелектуалне врлине, ставове и вредности.

Срж наставе филозофије у четвртом разреду треба да чини обезбеђивање креативног, индивидуалног и флексибилног приступа проблемима филозофије у живој размени између наставника и ученика. Природа садржаја овог предмета омогућава коришћење различитих облика рада и наставних метода, које ангажују ученике и повећавају њихову заинтересованост. Реализација програма треба да се одвија у складу са принципима активне, проблемске и истраживачке наставе, уз усаглашавање садржаја са одговарајућим методичким активностима. Уз традиционални, фронтални облик, неопходно је применити и друге различите облике рада: текст анализу, рад у паровима или малим групама, групна дискусија, дебата. Ученике треба подстицати да проналазе информације користећи различите изворе и средстава информисања, да их критички процењују, да постављају релевантна питања, да унапређују културу дијалога, да аргументовано заступају или оспоравају одређена становишта или сопствене ставове.

Захтеви

Наставни професор ће приликом оцењивања вредновати писмене и усмене одговоре на постављена питања, као и активност коју ученици испољавају на часу, пре свега спремност на сарадњу и интелектуалну размену у дискусији са другима, кућну припрему за најављну тему часа, допринос властитом усавршавању кроз додатно читање препоручене литературе, лично истраживање и прикупљање релевантног материјала, самосталну или тимску припрема и презентовање пројектних задатака. Вредновање ученичког постигнућа укључује (поред степена усвојеног знања и поменутих активности ученика) и писање радова/есеја и тестова у циљу систематизације градива, јер је то добра прилика за процену напредовања и давање повратне информације.

IV РАЗРЕД (2 часа недељно, 64 часа годишње)

Наставне теме/ области	**Циљеви и задаци**	**Стандарди**
Упознавање ученика са планом и програмом рада УВОД У ФИЛОЗОФИЈУ/порекло, појам и одређење филозофије; филозофија и мит, религија и уметност/ филозофска питања и филозофске дисциплине	Да се ученици уведу у филозофски чин мишљења и развије њихову способност критичког приступа свету; упутити их у филозофски речник/овладавање филозофском терминологијом.	Да разуме, именује и објасни порекло и предмет филозофије, као и значај филозофских дисциплина у контексту разумевања филозофских учења и знања

АНТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА /пресократска мисао-козмолошко раздобље, софисти и Сократ; системско раздобље, Платон и Аристотел, хеленистичко раздобље, античка хришћанска мисао. СРЕДЊОВЕКОВНА ФИЛОЗОФИЈА /однос вере и ума, проблем универзалија, уметност у средњем веку/. ФИЛОЗОФИЈА НОВОГ ДОБА /хуманизам и ренесанса; емпиризам и рационализам-Бекон, Декарт, Спиноза, Лајбниц, Лок, Хјум, Беркли; француски просветитељи; немачки класични идеализам-Кант, Фихте, Шелинг, Хегел САВРЕМЕНА ФИЛОЗОФИЈА /марксистичка филозофија, позитивизам и прагматизам; ирационализам А. Шопенхауера и Ф.Ничеа; филозофија егзистенције-С.Кјеркегор, К.Јасперс, М.Хајдегер, Ж.Пол Сартр ФИЛОЗОФИЈА УМЕТНОСТИ /питање о бити уметности, естетика као наука, естетичке категорије, шта је музика?, нова естетика музике	Филозофске дисциплине, правце и појмове, треба да поткрепе одређеним историским концептима и решењима. Протумачити, упоредити и класификоватигрчке филоз. Термине /логос, апеирон, физис.../;Просудити важност учења грч.филозофа, који и данас представљају предмет полемике у филозофији. Објаснити важност раздобља којем припада средњовековна филозофија, научити основне разлике филозофских мишљења средњовековних мислилаца. Разумеју значај историјског контекста и развојне димензије филозофије новог доба, као и узајамно. преплитање културних и и интелектуалних традиција у настанку научних теорија и духовних творевина западне културе. Критичко разумевање карактеристика савремене филозофије која кроз различита учења и правце нуди нове приступе и разматрања о свету и човеку. Разумеју филозофско питање о суштини и значају уметности;развијање самосталног критичког мишљења; способност уочавања естетског проблема, извођење самосталних закључака	Објасни основне појмове учења грчких филозофа и самостално анализира, упоређује и интегрише сазнања стечена из области “историје филозофије старог века”. Формира сопствени критички став у односу на теолошке догме и стицање способности разумевања важности доказа за постојање Бога из теолошке и филозофске перспективе. Аргументовано расправљати о филозофским размимоилажењима рационалиста и емпириста;усвајање целовитог приступа значаја филозофије немачког класицизма у контексту развоја епохе романтизма. Препознаје историјски контекст у коме су смештени различити правци савр. Филоз; именује и објашњава главне филозофске правце тог раздобља. Препознаје значај улоге естетског израза и естетичких категорија; Развија критичку рефлексију и унапређивање естетичког укуса.

ГРАЂАНСКО ВАСПИТАЊЕ

I, II, III РАЗРЕД (1 час недељно, 35 часова годишње)
IV РАЗРЕД (1 час недељно, 33 часа годишње)

Циљеви и задаци: Општи циљ предмета је да ученици Грађанског васпитања стекну сазнања, развију способности и вештине и усвоје вредности које су претпоставке за целовит развој личности, одговоран и ангажован живот у савременом грађанском друштву. Један од циљева предмета је да ученици стекну сазнања и усвоје вредности савременог грађанског друштва у духу поштовања људских права и основних слобода, разумевања и пријатељства међу народима. Затим, на часовима грађанског васпитања омогућавамо ученицима да стекну сазнања, развију способност и вештине и усвоје вредности које су претпоставке за целовит развој личности и ангажован живот у савременом грађанском друштву. Општи циљ предмета је и то да ученици стекну основна знања из области људских права и слобода, пре свега
права на слободан приступ информацијама и на социјално-економска права.

Предмет Грађанско васпитање остварује се као факултативан предмет у средњој школи - од првог до четвртог разреда. I разред

Задаци наставе у првој години су да се код ученика развије осећање личног и групног идентитета, као и да се развију комуникацијске вештине неопходне за излагање сопственог мишљења, активно слушање и преговарање. Осим тога, неопходно је да ученици разумеју природу и могуће узроке сукоба и да се подстакну на сарадњу и мирољубиво решавање сукоба. Поред тога, ученици треба да се упознају са основним друштвеним, етичким и
правним нормама и основама демократског друштва.
II разред

Задаци наставе су да се ученицима приближи појам права и да се упознају са Конвенцијом о правима детета и другим међународним документима који се баве људским правима. Такође, ученици треба да науче врсте права, разумеју односе међу правима и узајамност права и одговорности. Неопходно је да се код ученика развије осетљивост за кршење права и спремност за заштиту сопствених и права других.
III разред

Задаци наставе према предвиђеном програму су да се ученици упознају са основним концептима из области демократије, грађанског друштва и политике, као и да стекну основна знања о институцијама демократског друштва и улози грађана у демократском друштву. У том смислу, посебна пажња се поклања политичким правима и правима на грађанску иницијативу, раду скупштине, односно парламента.
IV разред

Задаци наставе према предвиђеном програму су усмерени на упознавање извора информација, заштиту права на информисање и на медије као извор информација. Такође, програмом је предвиђено да ученици стекну неопходна знања о планирању каријере, уласку у свет рада, као и о разговору са послодавцем приликом будућег тражења посла.

Први разред		
недељни фонд часова 1		
годишњи фонд часова 35		
Област/Тема	садржаји	исходи
БЕЗБЕДНОСТ МЛАДИХ	Увод у програм. Безбедоносне претње, ризици, изазови за младе. Последице угрожене безбедности младих. Да ли је наше друштво безбедно? Како млади могу да се заштите од небезбедних ситуација? Породица као безбедно или небезбедно место за младе. Школа као безбедно или небезбедно место за младе. Друштвене мреже као безбедан или небезбедан простор за младе. Која се права младих угрожавају у ситуацијама које нису безбедне? Безбедност младих некада и сад. Има ли разлике? Какав је утицај медија на безбедност младих? Ко је одговоран за безбедност младих?	На крају првог разреда ученик ће бити у стању да: учествује у доношењу правила понашања у групи и поштује их; препозна појаве које угрожавају безбедност младих; повезује угрожавање права младих са угрожавањем њихове безбедности; процени када му треба помоћ јер му је угрожена безбедност и зна коме да се обрати; понаша се на начин којим се не угрожавају ни сопствена ни туђа безбедност; предлаже активности које доприносе повећању безбедности младих; критички разматра утицај медија на безбедност младих; објасни на примеру процесе глобализације; критички разматра предности и недостатке глобализације;

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА	Шта је глобализација? Које су њене вредности? У којим све областима живота се одвијају процеси глобализације. Предности и недостаци глобализације. Како мале државе као што је наша, могу сачувати идентитет у глобалном друштву? Економска фокусираност глобализације насупрот социјалним и политичким правима. Међузависност глобализације и остварености људских права. Глобализација и проблем концентрације новца и моћи код малог броја људи. Улога медија у процесу глобализације. Да ли је могућа глобализација без медија? Глобализација и потрошачко друштво. Најпознатији светски брендови и њихове поруке младима. Каква је улога међународних организација у процесу глобализације (УН, ЕУ, Савет Европе, УНИЦЕФ, УНЕСКО, СТО, ММФ, Светска банка)? Култура, спорт, уметност и процес глобализације. Који су аргументи антиглобалистичког покрета и за шта се он залаже?	повезује процесе глобализације са степеном остварености људских права; објасни на примеру улогу међународних организација у процесу глобализације; критички разматра утицај медија у процесу глобализације; наведе основне захтеве антиглобалистичких покрета.

Други разред		
недељни фонд часова 1		
годишњи фонд часова 35		
Област/Тема	садржаји	исходи
СВИ РАЗЛИЧИТИ, А СВИ РАВНОПРАВНИ	Лични и друштвени идентитет. Социјална дистанца	На крају разреда ученик ће бити у стању да:
МЕДИЈИ ЗА ГРАЂАНЕ И ГРАЂАНИ ЗА МЕДИЈЕ	Осетљиве друштвене групе. Искљученост наспрам укључености у друштво. Дискриминација. Родно засновано насиље. Борба жена за равноправност. Повереник за заштиту равно-правности. Стереотипи, аутостеротипи, хетеростереотипи, предрасуде, стигматизације, сегрегација. Ејџизам. Особе другачије сексуалне оријентације и њихова права. Особе са инвалидитетом. Националне мањине. Интеркултуралност и мултикултуралност. Невладине организације. Слобода и одговорност медија. Професионална етика новинара. Говор мржње у медијима. Цензура медија. Стереотипи у медијима. Информације од јавног значаја. РТС медијски јавни сервис Србије. Он лајн медији. Заступљеност осетљивих друштвених група у медијима. Истраживачко новинарство. Сензационализам у медијима. Комерцијални програми у медијима. Будућност медија.	– испољава у свом понашању толеранцију према различи-тости; – доведе у везу личне особине као димензије различитости и дискриминацију; – превиђа последице одрастања деце мигранта у условима одвојености од породице, дома, отаџбине; – наведе облике дискриминације; – разликује ситуације укључености наспрам искључености у друштвени живот заједнице; – аргументује значај супротстављања различитим врстама стереотипа и предрасуда; – разликује интеркултуралност од мултикултуралности; – аргументовано дискутује о родној равноправности и родно заснованом насиљу у свету и Србији; – наведе неколико невладиних организација које се баве питањима заштите људских права и циљеве њихових активности; – наведе најзначајније институције и документа у Србији и Европској унији које се баве заштитом равноправности; – доводи у везу слободу медија и развој демократије; – препознаје примере говора мржње у медијима; – критички разматра питање цензуре и сензационализма у медијима, границе између права на информисање и права на заштиту приватности; – наведе принципе новинарске етике;

Трећи разред		
недељни фонд часова 1		
годишњи фонд часова 35		
Област/Тема	садржаји	исходи
ЉУДСКА ПРАВА, ГРАЂАНИ И ДЕМОКРАТИЈА **МИР И ПРЕТЊЕ МИРУ**	Карактеристике људских права. Развој људских права. Међународни механизми надзора поштовања људских права и санкционисања њиховог кршења. Могућности и начини учешћа грађана у демократском друштву. Грађанска солидарност и волонтеризам. Корупција и демократија. Култура људских права. Мир као људско право. Међународно хуманитарно право. Економске политике наоружавања. Антиратни грађански активизам. Насилни екстремизам. Насиље у спорту. Индекс светског мира. Изазови и претње миру – поглед у будућност.	**На крају разреда ученик ће бити у стању да:** – наведе карактеристике људских права; – критички разматра механизме надзора поштовања људских права и санкцио- нисања њиховог кршења; – опише контекст и начин борбе неког од истакнутих бораца за људска права у прошлости или садашњости; – образложи значај учешћа грађана на изборима и референдумима; – наведе пример успешне грађанске иницијативе и показује спремност да учествује у таквим активностима; – на изабраном примеру грађанске непослушности опише контекст настанка и последице до којих је довела; – изрази позитиван став према грађанској солидарности и волонтеризму; – препозна појаве корупције и наведе начине њеног сузбијања; – наведе показатеље недостатка културе људских права; – доведе у везу угрожавање мира са људским правима; – наведе примере кршења хуманитарног права у прошлости и садашњости; – критички разматра економске политике са становишта наоружања и претњи миру; – образложи значај антиратног грађанског активизма и наведе пример; – наведе примере насилног екстремизма и начине на који се регрутују деца и млади; – критички разматра проблем насиља у спорту и изражава негативан став према њему; – наведе показатеље светског мира и државе најнижег и највишег индекса; – критички процењује изазове и претње миру у будућности; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима и комуницира на конструктиван начин;

		– у сарадњи са другим ученицима учествује у дизајнирању и спровођењу истраживања и пројекта; – прикупи, одабере и обради информације релевантне за истраживање и проје- кат, користећи ИКТ и друге ресурсе на безбедан начин; – сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима; – процени сопствени допринос и других чланова у раду групе.

Четврти разред		
недељни фонд часова 1		
годишњи фонд часова 33		
Област/Тема	садржаји	исходи
ЕКОНОМСКА И СОЦИЈАЛНА ПРАВА **ПРАВО НА ЗДРАВУ ЖИВОТНУ СРЕДИНУ**	Економска и социјална права као елемент достојанственог живота. Сиромаштво и друштвена неједнакост. Право на рад. Дискриминација у области рада. Експлоатација деце у свету рада. Концепт државе благостања. Доступност хране, пијаће воде, образовања и здравствене заштите. Образовање и економски развој и животни стандард. Вредности на којима почива право на живот у здравој животној средини. Програм одрживог развоја до 2030. године. Одрживи развој у законодавству и пракси наше земље. Одговорност за еколошке проблеме настале услед људске активности. Учешће грађана у активностима за очување животне средине и добробити животиња	**На крају разреда ученик ће бити у стању да:** – доведе у везу сиромаштво и друштвену неједнакост са степеном остварено- сти људских права; – критички разматра проблеме незапослености и економске миграције; – препозна примере мобинга и наведе коме се треба обратити за помоћ; – образложи значај удруживања радника и борбе за њихова права; – идентификује примере дискриминације и експлоатације у области рада; – аргументовано дискутује о проблемима доступности хране, пијаће воде, образовања и здравствене заштите у савременом свету; – изрази позитиван став према афирмативним мерама у образовању осетљивих група и образложи њихов значај за социјални и економски развој друштва; – идентификује вредности на којима почива право на живот у здравој животној средини;

		образложи значај Програма одрживог развоја до 2030. године; – аргументовано дискутује о одговорности различитих друштвених актера за еколошке проблеме настале услед људске активности; – примерима илуструје успешне акције удружења која се баве очувањем животне средине и добробити животиња у свету и нашој земљи; – разликује релевантне и поуздане информације од манипулације информацијама о еколошким проблемима; – рационално користи природне и енергетске ресурсе; – предлаже активности којима се може постићи здравија животна средина и бољи квалитет живота људи, животиња и биљака; – у дискусији показује вештину активног слушања, износи свој став заснован на аргументима, комуницира на конструктиван начин; – у сарадњи са другим ученицима учествује у дизајнирању и спровођењу истраживања и пројекта; – прикупи, одабере и обради информације релевантне за истраживање и пројекат користећи ИКТ и друге ресурсе на безбедан начин; – сарађује у тиму, поштујући разлике у мишљењу и интересима; – процени сопствени допринос и других чланова у раду.

ВЕРОНАУКА

I, II, III РАЗРЕД (1 час недељно, 35 часова годишње)
IV РАЗРЕД (1 час недељно, 33 часа годишње)

Циљеви и задаци: Ученици треба да спознају да је хришћанство живот у литургијској заједници и живот за литургијску заједницу; уоче да је личност кључни појам у разумевању хришћанског учења о Богу и човеку; науче да је Бог личност и да се само у заједници личности открива; уоче да је подвиг неопходно средство за остварење личне заједнице с Богом у Христу у којој ће Бог бити извор нашег вечног постојања и личног идентитета; уоче разлике између црквеног и световног сликарства.

Такође, ученици треба да науче да правилно дефинишу појмове: личност, слобода, љубав - на основу православног учења о Светој Тројици; уоче да је човек као икона Божија личност и да је он једино биће које је у личним односима, односима слободе, љубави према другом бићу, способно да уочи ограниченост природе и њену угроженост од небића; запазе да је Литургија икона начина Божијег постојања.

Потребно је ученицима помоћи да уоче да историју ствара човек као слободно биће са једним конкретним циљем; испитујући историјске догађаје проникну у њихов крајњи смисао; уоче да се у делима људи огледа тежња за личним и бесмртним животом; науче да оцењују историјске догађаје на основу тога колико они дају правилан одговор на проблем превазилажења смрти у природи и слободног постојања човека као личности; упореде
Литургију и литургијски начин постојања света са истином која подразумева превазилажење смрти и постојање човека као личности, као апсолутног непоновљивог бића; уоче да православна уметност приказује свет не онаквим какав је сада, смртан и пролазан, већ какав ће бити у будућем Царству; стекну свест о томе да Црква није од овога света, али да је у свету и да постоји ради спасења света.
Предмет Веронаука остварује се као факултативан предмет у средњој школи - од првог до четвртог разреда.

I разред: Садржај програма

Хришћанство је Црква (заједнички литургијски живот као израз вере у Бога). Појам о Богу у хришћанству (вера и атеизам).
О богопознању (о знању уопште и о могућностима богопознања). Познање
Бога кроз Христа - у Цркви.
Крштење и рукоположење као сједињење са Христом у Литургији (подвижништво као средство за остварење личне заједнице с Богом у Литургији).
Сликарство као израз човековог односа према Богу и свету који га окружује (разлика између црквеног сликарства - иконографије и световног сликарства).

II разред: Садржај програма

Света Тројица - Један Бог (Бог као биће заједнице слободе, љубави). Онтолошке последице вере у Свету Тројицу као Једнога Бога.
Стварање света ни из чега (узрок постојања света јесте Бог као личност, Божија слобода). Својства створене природе.
Стварање човека ''по икони и подобију Божијем'' (антрополошке последице вере у Бога који је Св.Тројица).
Првородни грех.
Проблем смрти (виђење овог проблема из перспективе природе и перспективе личности).

III разред: Садржај програма

Тајна Христова - јединство Бога и човека као циљ због кога је Бог створио свет. Христово оваплоћење и страдање, смрт као последица греха првих људи.

Бог је васкрсао Христа из мртвих Духом Светим (превазилажење смрти за створену природу као плод слободне, личне заједнице Бога и човека у Христу).
Исус Христос као нови Адам и начелник све твари.
Улога Духа Светог у сједињењу људи и створене природе са Христом (Дух Свети конституише Цркву као конкретну Литургијску заједницу кроз Крштење, Миропомазање и Рукоположење).
Литургија као икона истинског постојања света – Царства Божијег (спасење света, заједничко дело Св.Тројице и људи; разлика између Бога и људи али не и одељеност). Апостолско прејемство (епископ као икона Христа, свештеници иконе апостола, Литургија као икона будућег века).
Распеће и Васкрсење Христово у православној иконографији.

IV разред:Садржај програма

Хришћанско схватање историје (старојелинско и савремено схватање историје без Бога). Есхатон - будуће Царство Божије као узрок Цркве и историје (последњи догађај, догађај Царства Божијег даје валидност и постојање историјским догађајима).
Смрт природе као разједињење, распадање и смрт личности као прекид заједнице са личношћу за коју смо били везани, коју смо највише волели.
Литургија нам открива и циљ због кога је Бог створио свет и људе (да свет постане Царство Божије у коме неће бити смрти).
Помесна и Васељенска Црква, њихов однос. Јединство Цркве (на помесном и васељенском нивоу)
Теологија православне уметности (књижевности, сликарства, архитектуре, музике...).

ЗАЈЕДНИЧКИ ПРОГРАМИ ЗА СВЕ ОДСЕКЕ МУЗИЧКЕ ШКОЛЕ

Назив предмета	**МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Музички инструменти је стицање знања о инструментима и развијање вештина у препознавању звучних карактеристика и солистичке и оркестарске употребе.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално напише аликвотни низ; – својим речима објасни разлике између пиродног и темперираног штимвања; – наброји главне одлике камертона; – наведе предности и мане приликом свирања у затвореном и/или отвореном простору; – разликује групе инструмената и њихове главне представнике; – опише основну грађу сваког инструмента, извођачке технике и заступљеност у литертури; – у слушном примеру препозна нструменте, односно ансамбле према звучним карактеристикама; – повеже развој инструмената са заступљеношћу у врстама оркестара у историјском контексту; – наведе могући распоред инструменталиста у симфонијском оркестру на сцени; – наведе инструментални поредак у оркестарској партитури;	**АКУСТИЧКЕ ОСОБИНЕ ЗВУКА**	Аликвотни низ. Главне одлике, сличности и разлике природног и темперираног штимовања инструмената. Камертон. Понашање звука и могући утицаји на звук приликом свирања у затвореном и отвореном простору.
	МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Подела музичких инструмената: - жичани (кордофони), - дувачки (аерофони), - удараљке (идиофони и мембранофони): са одређеном висином, са неодређеном висином, - електронски инструменти; **ЖИЧАНИ ИНСТРУМЕНТИ** **Гудачки инструменти**: - виолина, - виола, - виолончело, - контрабас; Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литертури. Традиционални инструменти. **Трзалачки инструменти:** - чембало, - гитара - харфа. Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литертури. Традиционални инструменти. **Ударни инструменти** – клавир. Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литертури. Традиционални инструменти. **ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ** Глвни представници и регистарске варијанте.

– користи предности дигитализације у слушању и анализирању музике.		Транспозиција и могући штимови. **Дрвени дувачки инструменти**: - флаута (пиколо флаута), - обоа (енглески рог), - кларинет (бас-кларинет), - фагот (контрафагот). Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литертури. Традиционални инструменти. **Лимени дувачки инструменти** - хорна (природна хорна рог), - труба (фанфаре, природна труба), - тромбон (тенор тромбон, тенор-бас тромбон), - туба (вагнер тубе). Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литертури. Традиционални инструменти. **Дувачки инструменти са мехом** - оргуље, - хармоника - људски глас; Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литертури. Традиционални инструменти. **Удараљке** Удараљке са одређеном висином звука; удараљке са неодређеном висином звука; Грађа, основна извођачка техника, историјат и заступљеност у литертури. Нотација у односу на врсте музичких инструмената.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање одговарајућих музичких примера у зависности од врсте инструмената и ансамбала.
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ АНСАМБЛИ	Историјски развој оркестара и ансамбала. Стандардни оркестарски састави: - двојни (*a due*), - тројни (*a tre*), - четворни (*a quattro*), - петорни (*a cinque*).

		Могући распоред инструменталиста симфонијског оркестра на сцени. Камерни ансамбли. Нестандардни састави. Вокално-инструментални састави. Солиста са оркестром. Оркестарска партитура: - преглед стандардног редоследа записивања инструмената у партитури, - могућа одступања од стандардног записа оркестарске партитуре (запис у различитим музичким епохама); Партитурни запис вокално-инструменталне музике. Партитурни запис солисте са оркестром. Поредак инструмената у камерном партитурном запису.

Кључне речи: звук, музички инструменти, ансамбли, слушање музике

Списак композиција за слушање

Виолина

- Ј. Брамс – Мађарске игре (1. став, 5. став)
- Л. ван Бетовен – Трећа симфонија, 2. став (+ обоа)
- Ђ. Росини – Сврака крадљивица
- Е. Григ – Пер Гинт свита бр. 2 (Солвејгина песма)
- Ф. Менделсон – Хебриди (+виолончела, виоле и фаготи)
- В. А. Моцарт – Симфонија ге-мол, 1. став (KV 550)
- Б. Сметана – Моја домовина (Влтава)
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (уводни делови 1., 2. и 4. става)
- П. И. Чајковски – Свита Лабудово језеро *Pas d'action* (+виолончело)

Виола

- Х. Берлиоз – Харолд у Италији (почетак 1. става са харфом)
- В. А. Моцарт – Синфонија *Concertante*
- Р. Штраус – Дон Кихот (+виолончело)
- Р. Шуман – *Marchenbilder*
- Х. Берлиоз – Увертира Римски карнелвал
- Л. ван Бетовен – Пета симфонија (2. став)
- П. Хиндемит – Соната за виолу in F, оп. 11 бр. 4

Виолончело

- Ј. Брамс – Трећа симфонија (3. став)
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (1. став)
- Ф. Шуберт – Осма симфонија (1. став)
- Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 1 (1. став)
- Р. Штраус – Дон Кихот (+виола)
- С. Франк – Симфонија де-мол (+виоле, контрабаси)
- П. И. Чајковски – Варијације на рококо тему
- П. И. Чајковски – Шеста симфонија (2. став)

- К. Сен-Санс – Карневал животиња, *Лабуд*
- Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (почетак)
- Ј. Брамс – Клавирски концерт бр. 2, Бе-дур (почетак 3. става и реприза са сордином)
- Л. ван Беровен – Девета симфонија (4. став почетак са контрабасима)
- Р. Вагнер – Увертира Тристан и Изолда (почетак)

Гудачи
- П. И. Чајковски – Шеста симфонија, 2. став (pizzicato)
- П. И. Чајковски – Увертира 1812,
- П. И. Чајковски – Серенада за гудаче
- П. И. Чајковски – Елегија за гудаче
- А. Парт – Cantus in memoriam Benjamin Britten
- М. Равел – Интродукција и алегро
- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (2. став, + харфа)
- А. Дворжак – Симфонија из Новог света
- А. Дворжак – Елегија за гудаче
- В. А. Моцарт – Мала ноћна музика
- С. Барбер – Адађо за гудаче
- А. Шнитке – Concerto grosso, бр. 1
- Ј. С. Бах – Свите за гудаче
- А. Вивалди – Четири годишња доба
- А. Корели – Concerto grosso, оп. 6
- Б. Бритн – Једноставна симфонија
- С. Франк – Симфонија де-мол
- Ј. С. Бах – Бранденбуршки концерт бр. 3
- Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале)
- Л. ван Бетовен – Седма симфонија (2. став)

Харфа
- М. Равел – Интродукција и алегро
- М. Равел – Болеро
- Е. Григ – Пер Гинт свира бр. 2, оп. 55 (Солвејгина пемса; гудачи)
- В. А. Моцарт – Концерт за флауту и харфу
- Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 2 (3. став са флаутом)
- Б. Сметана – Моја домовина, *Вишехрад*
- С. Франк – Симфонија де-мол (2. став)
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада
- И. Стравински – Петрушка
- П. И. Чајковски – свита Лабудово језеро *Pas d'action* (+виолина и виолончело)
- П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Валцерт цвећа*
- Д. Шостакович – Пета симфонија (завршетак 3. става – тема у флажолетима)
- К. Дебиси – Прелид за поподне једног фауна

Клавир
- И. Стравински – Петрушка
- Д. Шостакович – Прва симфонија (4. став)

Чембало
- Барокни концерти

- Ф. Пуланк – Француска свита за дуваче, перкусије и чембало

Флаута

- М. равел – Болеро
- Ж. Бизе – Свита Арлезијанки бр. 2 (2. став са харфом)
- В. А. Моцарт – Концерт за флауту и харфу
- М. Равел – Интродукција и алегро
- Б. Сметана – Моја домовина, *Влтава*
- Ј. С. Бах – Свита бр. 2, ха-мол
- П. И. Чајковски – Концерт за клавир бе-мол (почетак 2. става)
- П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Игра фрула* (три флауте)
- П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Кинеска игра* (флаута и мала флаута)
- К. Дебиси – Прелид за попдне једног фауна
- Е. Григ – Пер Гинт свира бр. 1, *Јутро*

Мала флаута

- Ђ. Росини – Сврака крадљивица
- Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале)
- М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (3. став)
- П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Кинеска игра* (флаута и мала флаута)

Обоа

- М. Равел – Болеро
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (3. став)
- П. И. Чајковски – Свита из Лабудовог језера (тема лабудова са харфом)
- П. И. Чајковски – Увертира 1812
- Ј. Брамс – Концерт за виолину (почетак 2. става)
- М. Равел – Купренов гроб (почетак), Менует
- Ф. Шуберт – Девета симфонија (1. став, почетак)
- Е. Григ – Пер Гинт свита бр. 1, *Јутро*

Енглески рог

- П. И. Чајковски – Италијански каприччо
- М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур
- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (почетак, 3. став + обоа)
- Х. Берлиоз – Увертира Римски карневал
- Р. Штраус – Симфонија доместика
- Ј. Сибелиус – Лабуд из *Tuonele*
- А. Дворжак – Симфонија *Из Новог света* (почетак 3. става)
- С. Франк – Симфонија де-мол (почетак 3. става)

Кларинет

- М. Равел – Болеро (и кларинет in Es)
- П. И. Чајковски – Пета симфонија (1. став, Allegro + фагот)
- П. И. Чајковски – Франческа да Римини (2. тема)
- М. Равел – Интродукција и алегро
- М. Равел – Моја домовина, *Влтава*
- М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур (in Es)

- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став, in Es)
- Р. Штраус – Тил Ојленшпигл (in D)
- И. Стравински – Посвећење пролећа (in D)
- И. Стравински – Жар птица (in D)
- Г. Малер – Симфоније
- А. Дворжак – Симфонија Из Новог света (4. став)
- Ј. Брамс – Прва симфонија (почетак 3. става)
- Р. Вагнер – Танхојзер (почетак)

Бас-кларинет
- С. Франк – Симфонија де-мол
- А. Хачатуријан – Концерт за клавир (почетак 2. става)
- П. И. Чајковски – Шчелкунчик, *Игра шећерне вила* (са челестом)

Фагот
- М. Равел – Болеро
- Ф. Менделсон – Хебриди (+виолончела и виоле)
- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (почетак 4. става)
- П. И. Чајковски – Шеста симфонија (почетак 1. става)
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (почетак 2. става, касније обоа)
- П. Дика – Чаробњаков ученик (главна тема *Зачарана метла*)
- И. Стравински – Посвећење пролећа
- К. Орф – Carmina Burana *Olim lacus colueram*

Контрафагот
- М. Равел – Моја мајка гуска (4. став, *Лепотица и звер*)
- М. Равел – Клавирски концерт за леву руку (почетак 1. става)

Хорна
- П. И. Чајковски – Пета симфонија (2. став)
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (1. став + трубе, тромбони, туба)
- Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (1. и 4. став са гудачима)
- Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (2. став са гудачима)
- П. И. Чајковски – Увертира 1812
- Ј. Хадн – Симфонија бр. 31
- А. Дворжак – Симфонија *Из Новог света*
- Р. Штраус – Симфонија доместика
- Р. Вагнер – Холанђанин луталица (почетак уврtире)
- Р. Вагнер – Валкире
- Р. Штраус – Тил Ојленшпигл
- Ф. Шуберт – Девета симфонија (1. став, почетак)

Труба
- М. Равел – Болеро (са и без сордине)
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (+ хорне, тромбони, туба)
- П. И. Чајковски – Увертира 1812
- Б. Сметана – Моја домовина, *Вишехрад*
- П. И. Чајковски – Италијански каприччо (почетак)
- М. Равел – Концерт за клавир Ге-дур

- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (4. став)
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став)
- П. Дика – Чаробњаков ученик (почетак са сординама)
- М. Мусоргски — М. Равел – Слике са изложбе, *Променада* (ставови и са и без сордине)
- Ђ. Росини – Увертира Виљем Тел (финале)
- Ђ. Верди – Аида, *Велики марш*
- Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра

Тромбон

- Ђ. Росини – Сврака крадљивица
- В. А. Моцарт – Реквијем, *Tuba mirum*
- М. Равел – Болеро
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (+ хорне, трубе и туба)
- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став са сордином; без сордине + туба)
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (1. став)
- П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став)
- И. Стравински – Петрушка
- Р. Вагнер – Валкире
- К. Орф – Carmina Burana *Olim lacus colueram*

Туба

- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став)
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (1. став)
- П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став)
- И. Стравински – Петрушка
- М. Мусоргски — М. Равел – Слике са изложбе

Саксофон

- М. Равел – Болеро (сопранино, сопран, тенор)
- Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (2. став)
- М. Мусоргски — М. Равел – Слике са изложбе

Дувачи

- Р. Штраус – Серенада за дуваче
- Ф. Пуланк – Француска свита за диваче, перкусије и чембало
- А. Дворжак – Серенада за дуваче и контрабас
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (3. став)
- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (3. став)
- А. Дворжак – Симфонија Из Новог света (4. став)

Блех

- Р. Вагнер – Валкире
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (1. став)
- М. Мусоргски — М. Равел – Слике са изложбе, *Велика врата Кијева*
- Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра

Тимпани

- Е. Григ – Концерт за клавир а-мол

- Ј. Хајдн – Симфонија бр. 103
- Б. Сметана – Моја домовина, *Табор*
- Л. ван Бетовен – Девета симфонија (2. и 4. став)
- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (крај 3. става са енглеским рогом; почетак 4. става)
- А. Дворжак – Симфонија Из Новог света
- Д. Шостакович – Прва симфонија (соло епизода у 4. ставу)
- Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра

Велики бубањ
- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија
- И. Стравински – Петрушка

Трингл
- Ђ. Росини – Сврака крадљивица
- Ј. Брамс – Мађарска игра бр. 1
- Ј. Брамс – Четврта симфонија (3. став)
- П. И. Чајковски – Италијански каприччо
- Ф. лист – Концерт за клавир бр. 1 (3. став)
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став)
- Д. Ф. Е. Обер – Нема из Портичија
- И. Стравински – Петрушка

Чинели
- Ђ. Росини – Сврака крадљивица
- Б. Сметана – Моја домовина, *Блањик*
- П. И. Чајковски – Италијански каприччо
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став)
- Д. Ф. Е. Обер – Нема из Портичија

Даире
- П. И. Чајковски – Италијнаски каприччо
- Х. Берлиоз – Увертира Римски карневал

Добош (мали бубањ)
- Д. Кабалевски – Концерт за виолину
- Ђ. Росини – Сврака крадљивица
- М. Равел – Болеро
- М. Равел – Концерт за клавир in G
- Ж. Бизе – Свита Арлезијанка бр. 1 (1. став)
- Н. Римски-Корсаков – Шехерезада (4. став)
- Д. Ф. Е. Обер – Увертира *Fra diavolo*
- П. И. Чајковски – Увертира 1812
- И. Стравински – Петрушка
- П. И. Чајковски – Италијански каприччо
- Д. Шостакович – Прва симфонија (почетак 4. става)
- Д. Шостакович – Седма симфонија (1. став)

Челеста
- М. Равел – Болеро
- Б. Барток – Музика за гудачке инструменте, перкусије и челесту

- И. Стравински – Петрушка
- П. И. Чајковски – Шчелкуншчик, *Игра шећерне виле*

Звона
- П. И. Чајковски – Четврта симфонија (крај)
- П. И. Чајковски – Увертира 1812 (крај)
- А. Парт – Cantus in memoriam Benjamin Britten
- И. Стравински – Петрушка
- Х. Берлиоз – Фантастична симфонија (5. став епизода *Dies Irae*)

Ксилофон
- И. Стравински – Петрушка
- К. Сен-Санс – Dance macabre

Бич
- М. Равел – Концетр за клавир in G

Оргуље
- Ј. С. Бах – Токата и фуга де-мол BWV 565
- Ф. Пуланк – Концерт за оргуље
- Р. Штраус – Тако је говорио Заратустра

Там-там
- П. И. Чајковски – Шеста симфонија (4. став)
- И. Стравински – Петрушка
- М. Равел – Моја мајка гуска (епизода *Царица пагода*)

Кастањете
- М. Глинка – Арагонска хота
- Н. Римски-Корсаков – Шпански каприччо
- Ж. Бизе – Кармен
- С. Мокрањац – Четврта руковет
- К. Дебиси – Иберија

Перкусије
- К. Орф – Кармина бурана

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА МУЗИЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

I. УВОДНИ ДЕО

Музички инструменти је предмет који шири уско-стручна музичка знања ученика о музичким инструментима и то најпре о музичким инструментима који улазе у састав симфонијског оркестра. Предмет развија способност сагледавања појединачне (солистичке) али и групне (камерне и оркестарске) употребе музичких инструмената, као и еволутивни пут сваког инструмента од настанка до данашњег степена развијености и употребе. У природи предмета јесте стално упућивање ученика на карактеристике и проблематику сваког инструмента појединачно, јер је сваки инструмент подједнако тежак и изазован за

савладавање без постојања заједничке матрице учења. Ученик на овом предмету користи знања и вештине стечених из других предмета: теорије музике, солфеђа, историје музике, историје цивилизације, физике (акустике), хармоније, хора и оркестра.

Образовни циљ предмета Музички инструменти обухвата стручно изучавање инструмената – звучни опсег, техника добијања тона, записивање, прсторед ... – као и усавршавање способности учениковог аналитичког посматрања дела и креативног запажања при смисленом слушању музике.

Васпитни циљ овог предмета је развијање и обједињавање неколико аспеката личности ученика: разумевање, толеранцију и поштовање једног ученика према свим другим ученицима који свирају најпре неке друге музичке инструментиме. Такође, упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Мзуички инструменти обухвата ученике другог разреда средње музичке школе Одсека за класичну музику и Одсека за музичку теорију. Настава се изводи у групама. Аналитички део наставне јединице обрађује се заједнички. Програм за овај предмет је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела из музичке литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода.

Процес учења обухвата упознавање са историјским развојем музичких инструмената, са улогом и значајем инструмента у солистичком и групном музицирању (камерном и оркестарском), правилима која владају у ансамблима и упознавање основних законитости исписивања и уређења партитуре. Рад на овом предмету обухвата и мању анализу дела: инструментални састав и број предвиђених инструмената, обим мелодија датих у музичком примеру и усаглашавање са другим инструметима. Ученика оспособити да препозна звучну боју сваког музичког инструмента у солистичком свирању, али и слушном опажању и издвајању музичког инструмента из скупног звука.

Приликом обраде свког музичког инструмента требало би да буде ангажован професор или ученик који свира музички инструмент који се на часу обрађује како би ученици могли најпре уживо да чују звук инструмента. Такође, обавезна је и употреба музичког уређаја због слушања оркестарских нотним примера. Континуирано радити на повезивању садржаја из других музичких предмета са којим је овај предмет у корелацији, као и на обогаћивању музичке терминологије и обрађивању различите техничке проблематике.

Целокупна техничка проблематика може се обрадити и схватити кроз практични приказ и упоређивање инструмената, а било би пожељно да све буде поткрепљено адекватним примерима из литературе. На часу се интеракција са ученицима може подстаћи осмишљеним квизовима знања о музичким инструментима, једном или више њих. Такође, могуће је да ученици самостално припремају предавања (у виду презентације) о инструменту.

У процесу рада корисно је да наставник ученицима сугерише самостално слушање одређених композиција код куће, композиција које нису на часу обрађене а које су такође у вези са наставном

јединицом. Упутити ученика не само на композицију, већ и на одређена извођења која су квалитативно потврђена и на тај начин значајна, јер упознавање са пуним ефектом и дејством музике захтева и квалитетно извођење и квалитет звука. На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичких инструмената вредновање наставе се може вршити уз помоћ усменог одговарања, контролних задатака, као и у степену успешности у игрању квиза знања. Такође, самосталне ученичке припреме и усмене презентације задатог музичког инструмента могу бити елемент вредновања наставе.

Назив предмета	**МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Музички облици је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају разликовање и анализу елемената музичких облика као и целовитих формалних образаца, у циљу разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом на смеровима који негују инструменталну или вокалну праксу.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна и издвоји мотив у музичком делу; – разликује мотивске радове упоређујући два мотива; – издвоји музичку реченицу као интегрални део музичког тока. – развије вештину читања акорада у клавирској партитури; – користи знања стечена на хармонији при анализи структуралног нивоа; – прати активност различитих музичких компонената у току композиције; – активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност	**ЕЛЕМЕНТИ МУЗИЧКОГ ОБЛИКА**	Дефинисање музичке анализе и музичких облика. Музичке компоненте. Планови у музичком облику (тематски, тонални, структурални). Мотив. Рад са мотивом. Фигура и пасаж. Музичка реченица – стандардни модел. Другачије реализације реченичне структуре у литератури. Период (двопериод, троречepisенични период). Низ и ланац реченица. Одступања од стандарног модела музичке реченице и периода (унутрашње и спољашње проширење). Фрагмент. **ЛИТЕРАТУРА:** За правилне реченице, период, низ и ланац реченица: **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 283, 1. став, 2. тема (B_3); – Клавирска соната, кв. 284, 2. став, А тема; – Клавирска соната, кв. 310, 1. став, 1. тема; 3. став, С тема (а); – Клавирска соната, кв. 311, 1. став, 1. тема; 3. став, А тема; – Клавирска соната, кв. 330, 1. став, 2. тема (B_2); – Клавирска соната, кв. 332, 1. став, 2. тема (B_1) и уводни одсек;

различитих фаза музичког тока; – слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената; – разликује и препозна три типа песама; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – примени стечена знања на програм који изводи на главном предмету.		– Клавирска соната, кв. 457, 3. став, А тема; – Клавирски концерт, кв. 466, 1. став, оркестарска 1. тема; – Клавирска соната, кв. 576, 1. став, 1. тема. **Л. В. Бетовен**: – Клавирска соната оп. 2, бр. 1, 1. став, 1. тема; – Клавирска соната оп. 2, бр. 3, 3. став (B/a); – Клавирска соната, оп. 10, бр. 1, 2. став, 1. тема; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 2, 2. став, (B/a); – Клавирска соната, оп. 10, бр. 3, 3. став, (A/a); – Клавирска соната, оп. 13, 2. став, А тема; – Клавирска соната, оп. 14, бр. 1, 2. став, кода; – Клавирска соната, оп. 28, 3. став, (A/a); – Клавирска соната, оп. 49, бр. 1, 1. став, 1. тема; 2. став, А тема (a). **А. Дворжак:** Концерт за виолончело, оп. 104, 1. став, оркестарска 1. тема. **Ф. Шуберт:** Клавирска соната, D537, оп. 164, 1. став, епизодна тема у развојном делу. За одступања од правилних реченица, периода и фрагмент: **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 281, 3. став, А тема; – Клавирска соната, кв. 283, 1. став, 1. тема; – Виолинска соната, кв. 303, 2. став, 2. тема; – Виолинска соната, кв. 305, 1. став, 2. тема (B_2); – Виолинска соната, кв. 306, 1. став, 1. тема; – Клавирска соната, кв. 309, 1. став, 1. тема; – Клавирска соната, кв. 310, 3. став, А тема; – Клавирска соната, кв. 457, 1. став, 2. тема (B_1 и B_2), развојни део и кода; 3. став, А тема (A_2); – Клавирска соната, кв. 545, 3. став, кода; – Клавирска соната, кв. 570, 1. став, 2. тема (B_1) и уводни одсек; – Увертира за оперу *Фигарова женидба*, 1. тема. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 1, 3. став, А (a); – Клавирска соната, оп. 2, бр. 2, 3. став, А (a); – Клавирска соната, оп. 10, бр. 1, 1. став, 1. тема у експозицији, 2. тема у репризи и уводни одсек; 2. став, мост; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 2, 1. став, 1. тема и завршна група; – Клавирска соната, оп. 14, бр. 1, 2. став, B (b); – Клавирска соната, оп. 22, 1. став, 2. тема (B_2); – Клавирска соната, оп. 28, 3. став, A (b); – Клавирска соната, оп. 31, бр. 2, 1. став, 1. тема; – Клавирска соната, оп. 90, 1. став, 1. тема.
	ОБЛИК ПЕСМЕ И ПРИМЕНА	Облик песме: дводелна, троделна и песма прелазног типа. Примена облика песме кроз анализу делова малих инструменталних комада: менует, скерцо, марш... **ЛИТЕРАТУРА:** **В. А. Моцарт**: Клавирска соната, кв. 282, 2. став, (А или В део).

		Делови великих (сложених) троделних песама трећих ставова клавирских соната у Бетовеновим четворостављачним сонатним циклусима. Делови Шопенових клавирских комада (ноктурна, мазурке...). Делови Хајднових великих (сложених) песама из клавирских соната.
	СВИТА	Барокна свита. Облик и преглед игара из барокне свите. **ЛИТЕРАТУРА:** Ј. С. Бах: француске и енглеске свите.
	КОНТРАПУНКТСКЕ ВАРИЈАЦИЈЕ	Контрапунктске (полифоне) варијације – чакона и пасакаља. **ЛИТЕРАТУРА:** **Ј. С. Бах:** – Пасакаља у це-молу, BWV 582; – Чакона у де-молу, BWV 1004.

Кључне речи: мотив, музичка реченица, период, облик песме, свита, контрапунктске варијације, музичко памћење.

Назив предмета	**МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Музички облици је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају разликовање и анализу елемената музичких облика као и целовитих формалних образаца, у циљу разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом на смеровима који негују инструменталну или вокалну праксу.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна сложену троделну песму, као формално решење самосталне композиције или једног од ставова сонатног циклуса; – звучно препознаје принцип варирања у музици; – разликује три типа класичног ронда; – препозна елементе сонатног облика у композицијама; – коментарише појаву различитих музичких компонената у току композиције; – активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност различитих фаза музичког тока; – слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – повеже своја извођачка искуства са усвојеним формалним обрасцима; – примени стечена аналитичка знања на програм који изводи на главном предмету.	**ОБЛИК СЛОЖЕНЕ ПЕСМЕ**	Сложена троделна песма. Варијанте сложене троделне песме. Примена облика песме кроз анализу малих инструменталних комада. **ЛИТЕРАТУРА:** **Ј. Хајдн:** – Клавирска соната, Hob XVI/1, 3. став; – Клавирска соната, Hob XVI/2, 3. став; – Клавирска соната Hob XVI/5, 2. став; – Клавирска соната, Hob XVI/12, 2. став; – Клавирска соната, Hob XVI/14, 2. став; – Клавирска соната, Hob XVI/32, 2. став; – Клавирска соната, Hob XVI/43, 2. став. **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 282, 2. став; – Виолинска соната, кв. 296, 2. став; – Клавирска соната, кв. 331, 2. став; – Клавирска соната, кв. 545, 2. став; – Симфонија, кв. 550, бр. 40, 3. став. Трећи ставови Бетовенових клавирских соната у четворостaвачним сонатним циклусима. **Ф. Шуберт:** Музички моменти, бр. 6, оп. 94 (D780). **Ф. Шопен:** – Мазурка, оп. 7, бр. 1; – Мазурка, оп. 17, бр. 4; – Мазурка, оп. 68, бр. 2; – Мазурка, оп. 68, бр. 3.
	ОРНАМЕНТАЛНЕ И КАРАКТЕРНЕ ВАРИЈАЦИЈЕ	Орнаменталне и карактерне варијације. **ЛИТЕРАТУРА:** **Ј. Хајдн:** – Клавирска соната, Hob XVI/D_1, 1. став;

		– Клавирска соната, Hob XVI/30, финале. **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 284, 3. став; – Виолинска соната, кв. 305, 2. став; – Клавирска соната, кв. 331, 1. став; – Виолинска соната, кв. 377, 2. став; – Виолинска соната, кв. 481, 3. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 26, 1. став; – Шест варијација за клавир, оп. 34; – Клавирска соната, оп. 111, 2. став; – 33 варијације на Дијабелијеву тему, оп. 120. **Ф. Шуберт**: Гудачки квартет, бр. 14, D810, 2. став. **Ј. Брамс:** – Клавирски трио, бр. 2, 2. став; – Квинтет (гудачки квартет и кларинет), оп. 115, 4. став. **А. Дворжак**: Гудачки квинтет, оп. 97, бр. 3, 3. став. **С. Рахмањинов**: Клавирски трио, оп. 9, бр. 2, 2. став.
	СОНАТА	Историјски развој сонате. Скарлатијев сонатни облик. Експозиција сонатног облика. Развојни део и реприза сонатног облика. Хајднов музички језик и концепција сонатног облика. Моцартов и Бетовенов сонатни облик. **ЛИТЕРАТУРА:** **Д. Скарлати**: сонате за клавир (избор). **Ј. Хајдн**: – Клавирска соната, Hob XVI/13, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/14, 1. став; – Клавирска соната, – Hob XVI/19, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/23, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/28, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/29, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/32, 3. став; – Клавирска соната, Hob XVI/45, 1. и 3. став; – Клавирска соната, Hob XVI/46, 1. став. **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 281, 1. став; – Клавирска соната, кв. 283, 1. став;

		– Клавирска соната, кв. 309, 1. став; – Клавирска соната, кв. 310, 1. став; – Клавирска соната, кв. 332, 1. став; – Клавирска соната, кв. 333, 2. став; – Клавирска соната, кв. 570, 1. став; – Клавирска соната, кв. 576, 1. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 1, 1. став; – Клавирска соната, оп. 49, бр. 2, 1. став. **Ф. Шуберт**: Клавирска соната, оп. 53, D859, 1. став.
	РОНДО	Претклasични рондо – Купренов рондо. Класични рондо – правилни обрасци и изузеци. **ЛИТЕРАТУРА:** **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 310, 3. став; – Клавирска соната, кв. 311, 2. став; – Виолинска соната, кв. 377, 3. став; – Виолинска соната, кв. 380, 3. став; – Клавирска соната, кв. 457, 3. став; – Клавирска соната, кв. 545, 3. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 2, 2. став; – Клавирска соната, оп. 2, бр. 3, 2. став; – Клавирска соната, оп. 13, 2. став; – Клавирска соната, оп. 14, бр. 1, 3. став; – Клавирска соната, оп. 14, бр. 2, 3. став; – Виолинска соната, оп. 24, 4. став; – Клавирска соната. оп. 49, бр. 1, 2. став; – Клавирска соната, оп. 49, бр. 2, 2. став; – оп. 51, бр. 1.

Кључне речи: Сложена песма, варијације, соната, рондо.

Назив предмета	**МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Музички облици је да код ученика развију знања и вештине које подразумевају разликовање и анализу елемената музичких облика као и целовитих формалних образаца, у циљу разумевања нотног текста у свим његовим аспектима, што доприноси успешној корелацији са наставом на смеровима који негују инструменталну или вокалну праксу.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– установи елементе који повезују различите ставове сонатног циклуса; – чита партитуре писане за више инструмената; – користи знања стечена на хармонији при анализи структуралног нивоа; – упореди хармонска средства музичког језика класицизма и романтизма; – активно учествује у слушању музике, пратећи уређеност различитих фаза музичког тока; – слуша музику на принципу понављања и промене музичких сегмената; – идентификује формални образац на основу истовременог слушања композиције и праћења партитуре; – аргументује своје мишљење у анализи двосмислених структуралних или формалних решења; – повеже своја извођачка искуства са усвојеним формалним обрасцима; – примени стечена аналитичка знања на програм који изводи на главном предмету;	**ИЗУЗЕЦИ У СОНАТНОМ ОБЛИКУ**	Изузеци у оквиру сонатног облика. Прожимање два формална обрасца. **ЛИТЕРТУРА:** **Ј. Хајдн:** – Клавирска соната, Hob XVI/2, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/32, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/35, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/36, 1. став; – Клавирска соната, Hob XVI/44, 1. став. **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 280, 2. став; – Виолинска соната, кв. 303, 2. став; – Клавирска соната, кв. 311, 1. став; – Клавирска соната, кв. 332, 2. и 3. став; – Клавирска соната, кв. 457, 1. став; – Клавирска соната, кв. 545, 1. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 1, 2. и 4. став; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 1, 1. и 2. став; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 2, 1. став; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 3, 2. став; – Клавирска соната, оп. 31, бр. 2, 1. и 2. став; – Клавирска соната, оп. 49, бр. 1, 1. став; – Клавирска соната, оп. 90, 1. став. **Ф. Шуберт:** – Клавирска соната, оп. 120, D664, 1. и 3. став; – Клавирска соната, оп. 122, D568, 1. став.
	СОНАТНИ РОНДО	Сонатни рондо – правилан образац и изузеци. **ЛИТЕРАТУРА:** **В. А. Моцарт:** – Клавирска соната, кв. 281, 3. став; – Виолинска соната, кв. 296, 3. став; – Клавирска соната, кв. 309, 3. став; – Клавирска соната, кв. 311, 3. став; – Клавирски концерт, кв. 450, 3. став;

		– Клавирска соната, кв. 533, 3. став; – Клавирска соната, кв. 576, 3. став. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 2, 4. став; – Виолинска соната, оп. 5, бр. 1, 3. став; – Клавирска соната, оп. 7, 4. став; – Клавирска соната, оп. 13, 3. став; – Клавирска соната, оп. 28, 4. став; – Клавирска соната, оп. 51, бр. 2; – Клавирска соната, оп. 90, 2. став.
	СОНАТНИ ЦИКЛУС У КЛАСИЦИЗМУ	Сонатни циклус класичара. Сложенија формална решења свих до сада пређених образаца у класицизму (уз неопходну реминисценцију). Примена сонатног циклуса у камерним и оркестарским музичким делима. **ЛИТЕРАТУРА:** **В. А. Моцарт:** – Увертира за оперу *Фигарова женидба*. **Л. В. Бетовен:** – Клавирска соната, оп. 2, бр. 1, 4. став; – Клавирска соната, оп. 7, 2. став; – Клавирска соната, оп. 10, бр. 2, 2. став; – Клавирска соната, оп. 13, 1. став; – Клавирска соната, оп. 81а, 1. став; – Клавирска соната, оп. 111, 1. став. Литературу по избору проширити на камерна и симфонијска дела Ј. Хајдна, В. А. Моцарта и Л. В. Бетовена.
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ КОНЦЕРТ	Инструментални концерт. Облик концерта – анализа. **ЛИТЕРАТУРА:** **А. Вивалди**: Концерт за два виолончела, RW 531; **В. А. Моцарт**: – Клавирски концерт, кв. 414; – Клавирски концерт, кв. 450; – Клавирски концерт, кв. 466; – Клавирски концерт, кв. 488; **Л. В. Бетовен**: Клавирски концерт, бр. 5; **Е. Григ**: Клавирски концерт, оп. 16; **А. Дворжак**: Концерт за виолончело, оп. 104.
	СОНАТНИ ОБЛИК И СОНАТНИ ЦИКЛУС У РОМАНТИЗМУ	Сонатни облик у романтизму. Шубертов музички језик и одступања у формирању сонатног облика у односу на композиторе класицизма. Развој сонатног циклуса у романтизму. **ЛИТЕРАТУРА:** **Ф. Шуберт**:

		– Клавирска соната, оп. 120, D664, 1. и 3. став; – Клавирска соната, оп. 122, D568, 1. став; – Клавирска соната, оп. 143, D784, 1. став; – Клавирска соната, оп. 147, D575, 1. став; – Клавирска соната, оп. 164, D537, 1. став; – Клавирска соната у E-дуру, D459, 1. став.
	СЛОБОДНИЈИ ИНСТРУМЕНТАЛНИ, ВОКАЛНИ И МУЗИЧКО-СЦЕНСКИ ОБЛИЦИ	Слободнији инструментални облици – увертира; слободнији облици: фантазија, рапсодија... Вокални и музичко-сценски облици (информативно).

Кључне речи: сонатни рондо, инструментални концерт, сонатни циклус, музички језик романтизма.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

МУЗИЧКИ ОБЛИЦИ

I. УВОДНИ ДЕО

Формална анализа музичког дела представља изузетну вештину која ученика суочава са изазовом да рашчлани музички ток на саставне делове и открије план њихових наступа у композицији.

Образовни циљ предмета Музички облици, са једне стране, обухвата (нуди) алтернативни начин слушања музике, будући да се одговори ученика на питање „Како слушате музику?“ углавном своде на емотивне конотације и асоцијативно реферирање на ванмузичко. Слушање музике, дакле, треба представити као могућност да се кроз меморисање и истовремено повезивање перцептивно издвојених музичких целина оствари упоређивање њиховог међусобног односа. На тај начин се код ученика подстиче развијање музичког памћења. Са друге стране, читање нотног текста омогућава и развија аналитичке способности ученика. У том процесу акценат се ставља на савладавање музичке терминологије, праћење деловања музичких компоненти (ритам, мелодија, хармонија, динамика, артикулација, агогика...) и примену стечених знања из других музичких дисциплина: теорије музике, солфеђа, хармоније и контрапункта. Крајњи циљ представља унапређивање извођачке интерпретације применом стечене аналитичке праксе на програм који ученик свира/пева на главном предмету, као и развијање концептуалне музичке меморије.

Васпитни циљ предмета Музички облици обухвата развој толеранције и прихватање различитог мишљења, као и унапређивање комуникацијских вештина (посебно у аргументацији двосмислених формалних решења) у циљу преношења и размене искуства и знања.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја, док упознавање композиција различитих епоха и карактера омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана

дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час.
У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

I. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Схватање музичког дела прати двојака проблематика и одвија се на два нивоа. Са једне стране, музичко дело се поима на основу чулних података (у том процесу се преплићу објективне звучне чињенице – оно што чујемо и субјективни доживљај слушаоца), а са друге на основу нотног записа (партитуре) са крајњим исходиштем у анализи музике. Вештине којима ученик треба да овлада на овом предмету управо иду у том смеру: од конкретног музичког примера до његове теоретизације, тумачења и анализе, а у спровођењу наставе треба га доследно следити на свим нивоима учења.

Програм предмета се креће од елемената музичких облика ка већим целинама и сложенијим формалним решењима. Почетни ниво подразумева уочавање и издвајање најмањих ритмичко-мелодијских целина и праћење њихових даљих понављања и трансформација у музичком току. Предлог је да се мотивски ниво усавршава кроз анализу адекватних примера из литературе, самостално писање мотивских радова на задати мотив и слушни тест на основу кога ће ученици звучно препознавати различите мотивске радове. Савладавање мотивског нивоа, води ка њиховој инкорпорацији у најмање метричко-формалне целине (једнотакт, двотакт, четворотакт) чије понављање и касније развијање учествује у формирању интегралних делова музичког тока – музичке реченице. У том смислу, предлог је да се музичка реченица постави преко стандарног модела (n + n + 2n), а да се касније обрађују другачије реализације реченичне структуре у литератури и одступања од стандардног модела.

Након комплетно постављеног структуралног плана у музичким облицима (који укључује поставку реченице, периода, низа и ланца реченица, фрагмента) предлаже се анализа адекватних примера из литературе и звучно препознавање различитих елемената структуралног нивоа. Будући да од степена разумевања и аналитичког упознавања ученика са елементима структуралног нивоа зависи даље успешно сналажење у сложенијим формалним обрасцима, овој области треба посветити посебну пажњу. Ученике, такође, треба подсећати на примену стеченог знања из предмета Хармонија, које се на првој години изучавања Музичких облика првенствено огледа у препознавању каденцирајућих процеса у слободном инструменталном ставу. Међупредметна умреженост се остварује и са предметом Историја музике, а огледа се у обради барокне свите и контрапунктских варијација што се поклапа са стилским карактеристикама барока које се обрађују на поменутом предмету.

Након добро постављене основе, савладавање сложенијих формалних образаца (песме, ронда, сонатног облика, варијација и сонатног ронда) представљаће лакши изазов. Предлози за остваривање наставе предмета Музички облици у другој и трећој години учења кључно се своде на:

1. Већ поменути смер остваривања програма од звука ка теоријској експликацији.
2. Анализу композиција које ученици свирају/певају на главном предмету, или пак обрађују/изводе на предмету Дириговање, Камерна музика, Оркестру и Историји музике. То нужно повлачи за собом следећи предлог.
3. У избору примера за анализу обавезно изаћи из оквира клавирске литературе и узети у обзир дела писана за мање камерне саставе или оркестарске композиције.
4. Подстицање ученика на самостално изношење аргументације током аналитичких недоумица.
5. Представљање предмета Музички облици као својеврсну сублимацију других музичких дисциплина, кроз истицање преклапајућих елемената са предметима Контрапункт (кантус фирмус у вези са пасакаљом, имитација и инверзија код жиге у свити, фугато код барокне свите или у

касним Бетовеновим клавирским сонатама...), Хармонија (каденце, секвенце, тонални односи, модулације...) и Историја музике (стилске одреднице музичког језика епохе којој дело припада).

V. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима музичких облика, кључно је унапређивање музичке меморије и оспособљавање за што прецизнију интерпретацију аналититких решења. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим перцептивним и музичким могућностима, као и квалитет и ниво у тумачењу анализираних копозиција.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	Циљ учења Историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике кроз развој цивилизације и друштва, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према сновним карактеристикама; – препозна утицај ритуалног понашања у музици савременог доба (музички елементи, наступ...); – препозна музику различитих народа Старог века; – уочи сличности и разлике између ранохришћанске, православне и римокатоличке духовне музике; – сагледа улогу музике у средњовековној Србији у односу на музику византијске и грегоријанске традиције средњег века; – разликује ренесансну полифонију од средњовековног вишегласја;	**МУЗИКА ПРЕТКЛАСНОГ ДРУШТВА И СТАРОГ ВЕКА**	Корени музике и њена улога у претклasном друштву. Музика Словена Музика старих источних народа – улога, заједничке карактеристике, специфичности Музика античке Грчке и Рима (улога, карактеристичне врсте музике и инструменти, Грчка трагедија, музичка теорија) **Слушање - избор** Снимци традиционалне музике разних народа, племенских заједница и етничких група. Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока, античке Грчке и Рима (на реконструисаним инструментима, солистичко и хорско/унисоно певање, видео снимци традиционалног позоришта Кине и Индије).
	МУЗИКА СРЕДЊЕГ ВЕКА	Ранохришћанска, предгрегоријанска музика. Музика у Византији Развој црквене музике у средњовековној Србији. Грегоријански корал. Промене гегоријанског корала (секвенце, тропе). Рани облици вишегласја у духовној музици од 9. до 13. века (органум, дискант, мелизматични органум, гимел, кондуктус, мотет) и *Нотрдамска* школа – Леонин, Перотин. Световна музика средњег века: – народна (путујући музичари – жонлери, шилмани... ваганти и голијарди) и – дворска (трубадури, трувери, минезенгери). Карактеристике световне музике у средњовековној Србији. Средњовековна теорија и нотација. **Слушање – избор.** Амброзијанско певање, Грегоријански корал, секвенце, тропе Византијско певање. Српска црквена музике (кир Стефан Србин). Рани облици вишегласја од 9. до 13. века. Световна музика – примери инструменталне и вокалне музике (народна и дворска): – канон *Лето је дошло (Sumer is icumen in),* – Рамбо де Вакера -*Календа маја*, – Адам де ла Ал – *Игра о Робену и Марион*и; – избор из стваралаштва минезенгера; – избор из збирке *Carmina burana;*

– уочи разлике између духовних и световних вокалних композиција средњег века и ренесансе; – разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике до краја барока; – објасни настанак и развој опере и њен синкретички карактер; – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника ренесансе и барока; – анализира начине коришћења изражајних средстава, у одабраним музичким примерима, из различитих култура, стилова и жанрова; – презентује развој музичких инструмената и облика закључно са бароком; – повеже музичке облике са извођачким саставом; – уочава, у свакој од епоха, међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво; технологија записивања и штампања нота; физичка својства инструмената; темперација и заједничко свирање); – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво; – разматра како универзални језик уметности доприноси уважавању мултикултуралности и интеркултуралне сарадње; – дискутује о сличностима и разликама у култури, историјским стиловима, идејама и начинима		– световна музика у Србији (према записима Косте Манојловића и Живојина Станковића).
	МУЗИКА РЕНЕСАНСЕ	Три века великих достигнућа у уметности (14,15,16. век) - развој духовног и световног вишегласја: Арс Нова у Француској и Италији (проторенесанса 14.век) – облици (миса, мотет, рондо) – представници (Г. де Машо, Ф. де Витри). Рана ренесанса у фламанским земљама (франко-фламанска школа, 15.век) – облици (миса, мотет, шансон) – представници (Дифај, Окегем, де Пре). Стилске карактеристике ренесансе у уметности. Ренесанса у Италији, Француској и Енглеској 16. века: – облици (мадригал, мадригалска комедија, шансон); – представници (Л. Маренцио, Ђ. да Веноза, А, Бјанкијери, О. Веки, К. Жанекен, енглески мадригалисти). Протестански корал у Немачкој. Музика контрареформације: – Ђ. П. да Палестрина. Орландо ди Ласо. Инструментална музика ренесансе: – Венецијанска школа – Енглески вирџиналисти. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА БАРОКА	Стилске карактеристике барокне музике и периодизација барока у музици. Развој опере у 17.веку у Италији, Француској, Немачкој и Енглеској. Италија: – Фиренца (Фирентинска камерата) – Венеција (К.Монтеверди), – Рим (С. Ланди), – Напуљ (А. Скарлати). Француска: – Ж. Б. Лили: лирска трагедија. Немачка: – Хамбург: Р.Кајзер. Енглеској: – Х. Персл. Развој вокално-инструменталних облика у бароку: – кантата, – ораторијум – пасија, – миса. Развој инструменталних облика: – барокна свита, – барокна соната, – барокни концерт, – полифони облици: пасакаља, чакона и фуга. Најзначајнији представници музике зрелог и позног барока: – А. Корели, – А. Вивалди, – Ј. С. Бах (биографски подаци и периодизација стваралаштва,

изражавања водећих уметника; – дискутује о томе како уметничка баштина доприноси стварању културног идентитета и развоју друштва; – извештава о посетама или учешћу у дешавањима у институцијама културе (радионице, акције...).		преглед вокално-инструменталног и инструменталног стваралаштва) – Г.Ф. Хендл (биографски подаци и преглед стваралаштва – опере, ораторијуми, инструментална дела). **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**

Кључне речи: друштвено-историјски контекст, средњи век, ренесанса, барок, вокална музика, инструментална музика, вокално-инструментални облици, опера

УПУТСТВО ЗА СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ
МУЗИКА ПРЕТКЛАСНОГ ДРУШТВА И СТАРОГ ВЕКА

Снимци традиционалне народне музике разних народа, племенских заједница и етничких група.

Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока, античке Грчке и Рима (на реконструисаним инструментима, солистичко и хорско/унисоно певање, видео снимци традиционалног позоришта Кине и Индије).

Кроз звучну основу (области) ***Музике претклasног друштва***, коју чине (видео и аудио) снимци традиционалне музике разних народа, племенских заједница и етничких група, циљ је да се ученицима укаже на живу музичку традицију различитих народа на свим континентима који одржавају културу свог најстаријег, архаичног наслеђа. У том контексту ученици ће као живу музику препознати обреде и обичаје словенског порекла који су сачувани у нашој народној музичкој пркаси, сврставајући нас у оне културе чији корени музике сежу у дубоку прошлост.

Упознавању најраније музичке праксе која је присутна и данас, придружиће се и ***Традиционална музика народа Блиског и Далеког истока***, односно оних народа који данас живе на назначеним територијама, и то кроз музику оживљену на реконструисаним инструментима, и солистичко или хорско/унисоно певање, преко видео и аудио снимака, са посебно карактеристичним одломцима традиционалног позоришта Кине и Индије, као најстаријим уметничким облицима синкретизма после Грчке трагедије.

Врло мали број сачуване музике из периода ***античке Грчке и Рима*** упућује наставника да кроз изворе ванмузичке природе (ликовна, архитектонска, књижевна, филозофска дела) ученицима приближи улогу и природу музичког стваралаштва једног од најзначајнијих периода у развоју античке културе.

МУЗИКА СРЕДЊЕГ ВЕКА

Предложени примери из области ***Музика средњег века*** веома су значајни као звучни модели за процес обликовања и разумевање карактеристика ране духовне (хришћанске) музике - прво једногласне вокалне музике на територији Источног римског царства, односно Византије у којима ће ученици препознати корене који се налазе у основи грегоријанског певања западне Европе.

Примери вишегласне духовне музике од 9. века указаће ученицима на значајније раздвајање западноевропске музике од једногласне византијске традиције, и приближиће им звучност специфичних вокалних облика пониклих у окриљу манастира и богослужбене праксе. Истовремено ће у примерима *Музике средњег века у Србији*, поново препознати византијску традицију коју је преузела и наставила да негује наша црквена пракса тог периода. Слушни примери дворске и народне музике на тлу средњовековне Европе управо су најпогоднији да ученици доживе и препознају разлику ове врсте стваралаштва у односу на духовну музику, у скоро свим елементима, и да врло живописну слику анонимног народног

стваралаштва препознају и у примерима везаним за средњовековну музику у Србији.

МУЗИКА РЕНЕСАНСЕ

Слушање – избор из духовног и световног опуса стваралаца
Арс Нова у Француској и Италији (проторенесанса 14.век)

- Г. де Машо: Миса *Нотр Дам*; рондо *Мој крај је мој почетак*;
- Ф. Де Витри – мотети.

Рана ренесанса у фламанским земљама (франко-фламанска школа, 15.век):

- Г. Дифај,
- Ј. Окегем: мотет *Део грациас,*
- Ж. де Пре: миса, фротола *Цврчак.*

Ренесанса у Италији, Француској и Енглеској 16. века:

- Л. Маренцио: (*Зефиро торна*);
- Ђ.да Веноза: хроматски мадригал;
- К. Жанекен: *Битка код Марињана, Певање птица;*
- О. Веки: *Старачко лудовање* (одломци).

Музика контрареформације:

- Ђ. П. да Палестрина: *Миса папе Марчела* (одломак); мотети.
- Орландо ди Ласо: Ласо: *Матона миа кара, Ехо*, избор из мотета.

Инструментална музика ренесансе:

- Ђ. Габриели: *Соната пиан е форте*;
- избор из дела енглеских вирџиналиста: В. Берд, Т. Морли.

Музички примери ***ренесансног стваралаштва од 14. до 16. века*** треба ученицима да приближе најзначајније и најразвијеније форме вишегласних вокалних духовних и световних облика. Ученици ће слушајући препоручене и друге изабране примере миса, мотета, мадригала и шансона различитих композитора у различитим етапама развоја ових облика, уочити постепени звучни преображај од оних форми у 14. веку (Арс Нова) који још увек имају поједина обележја средњовековне музике – опорост чистих интервала и дисонантност линеарног вишегласја, до оних потпуно формираних облика и ренесансног музичког израза 16. века, у којима се, са једне стране, линеарно вишегласје развило у (имитациону и слободну) полифонију складног сазвучја гласова у вертикали, а са друге стране уобличило у акордску вертикалу хомофоног слога.

Избор из опуса инструменталне музике треба да заокружи ово поглавље доминације вокалне, a cappella, музике и да упозна ученике са инструментима и инструменталним формама из којих ће се у следећој епохи у музици, бароку, развити барокна инструментална музика.

МУЗИКА БАРОКА

Примери за слушање
Развој опере у 17.веку у Италији, Француској, Немачкој и Енглеској.

- К.Монтеверди
- С. Ланди
- А. Скарлати
- Ж. Б. Лили
- Х. Персл

Најзначајнији представници музике зрелог и позног барока:

- А. Корели (сонате, *Божићни* кончерто-гросо оп.8)
- А. Вивалди (концерти оп.3, 8*; Глорија*)

- Ј. С. Бах:
  - вајмарски период *Токата и фуга* де-мол. *Пасакаља и фуга* це-мол,
  - кетенски период инструктивна дела за чембало (инвенције, свите), сонате и/или концерти за виолину, виолончело, Прелудијум и фуга из збирке *Добро темперовани клавир*, *Бранденбуршки концерт* бр.2 или 5, *Свита ха-мол*;
  - лајпцишки период духовне кантате *Снажна тврђава је наш бог*, световна *Кантата о кафи*, Кирије из *Мисе ха-мол*,одломци из Пасије по Матеју (почетни, завршни хор, арија алта, наступи Христа); *Италијански концерт* (1. став), *Свита бр.3* Де-дур (Арија).
- Г. Ф. Хендл: Опере: *Риналдо* (*Caro sposa)*; *Јулије Цезар* (*Va tacito e nascosto, Da Tempeste)*; *Ксеркс* (*Ombra mai Fu)*; одломци из ораторијума (*Месија* – арије и хорови); инструментална дела: оркестарске свите *Музика на води* или *Музика за ватромет*; *Концерт за оргуље* (оп.4).

Циљ слушања одабраних примера музике најзначајнијих композитора ***БАРОКА*** је упућивање ученика у изражајни свет музике ове епохе кроз упознавање са најзначајнијим жанровима, музичким формама и инструментаријумом овога периода. Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да доживе и науче да препознају цео спектар изражајних средстава барокне музике у распону од раног до позног барока, и да кроз ту слушну вертикалу прате развој опере као музичко-сценске форме, специфичности инструменталних форми везаних за одређене инструменте и инструменталне групе, као и врсте вокално-инструменталних дела заснованих у највећој мери на духовним садржајима.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	Циљ учења Историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике кроз развој цивилизације и друштва, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према	**МУЗИКА 18. ВЕКА** **На прелазу између барока и класицизма: рококо, претклсицизам**	Рекапитулација најзначајнијих карактеристика музике позног барока: представници (Ј.С. Бах, Г. Ф. Хендл) и жанрови (опера, вокално-инструментални, инструментални облици). На прелазу између барока и класицизма – Ђ. Тартини. Рококо : – карактеристике, – Ф. Купрен и француски клавсенисти. Претклсицизам: – Д. Скарлати (дела за чембало) – Манхајмска школа (развој симфоније и концерата) – Бахови синови: - К.Ф. Е. Бах (берлинска школа) и осећајни стил - Ј. К. Бах и галантни стил претклсицизма. Комична опера 18.века:

основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника класицизма (18 века) и романтизма (19.века); – објасни развој сонате, концерта и симфоније и улогу и карактер ставова у сонатном циклусу класицизма и романтизма; – установи сличности и разлике у развоју класичних вишеставачних облика у класицизму и романтизму; – повеже музичке облике са извођачким саставом; – разликује вокално-инструменталне и инструменталне облике у класицизму и романтизму; – објасни развој опере током класицизма и романтизма; – препозна програмска дела у свакој од пређених области и разликује их према стилским карактеристикама; – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на концертима); – уочава у свакој од епоха међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво; технологија записивања и штампања нота; физичка својства инструмената;		– Италија (буфо Ђ. Б. Перголези, Д. Чимароза) – Француска (опера комик) – Енглеска (балад-опера) – Немачка (зингшпил). Озбиљна опера 18. века: – Италија (либретиста Метастазио), – Француска (Ж.Ф. Рамо); – К.В. Глук и реформа озбиљне опере 18.века. **Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА КЛАСИЦИЗМА - 2. половина 18. века	Музика класицизма: Стилске карактеристике. Најзначајнији представници: Ј. Хајдн: биографски подаци, преглед стваралаштва - симфоније, гудачки квартети, ораторијуми, концерти. В. А. Моцарт: биографски подаци, преглед стваралаштва- опере, концерти, симфоније, дела за клавир, духовна музика. Л. в. Бетовен: биографски подаци, преглед стваралаштва - симфоније, гудачки квартети, сонате, концерти, опера, Миса солемнис. **Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА 19. ВЕКА - РОМАНТИЗАМ: РАНИ РОМАНТИЗАМ	Стилске карактеристике романтизма у уметности. Карактеристике раног романтизма у музици: – нове појаве у виду циклуса и збирки клавирских и вокалних минијатура – наслеђе класицизма (симфоније, сонате, концерти, камерна музика) у делима најзначајнијих представника – Ф. Шуберта, – Р. Шумана, – Ф. Менделсона, – Ф. Шопена. Раноромантичарска опера у Италији, Француској и Немачкој: – Ђ.Росини, – В. Белини, – Г. Доницети, – Л. Керубини, – Ђ. Мајербер, – К. М. Вебер. **Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	ЗРЕЛИ РОМАНТИЗАМ	Програмски симфонизам 19. века: – Х. Берлиоз – Ф. Лист. Опера 2/2 19. века – Италија (Ђ.Верди) – Немачка (Р.Вагнер) Француска (Ш.Гуно, Л. Делиб, Ж.Бизе); – Француска оперета – и балет 19. века (Ж. Офенбах, А. Адам, Л. Делиб).

темперација и заједничко свирање); – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.		**Слушање музике* примери за слушање налазе се испод табеле.**

Кључне речи: класицизам, романтизам, минијатуре, класични вишеставачни облици, романтичарска једноставачност, програмност, музичка драма, оперета, балет

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

МУЗИКА 18. ВЕКА

На прелазу између барока и класицизма:

– Ђ.Тартини: Соната *Ђавољи трилер*.

Рококо:

– Ф. Купрен – избор из комада за клавсен (*Жетеоци, Мистриозне барикад*е...).

Претклasицизам:

– Д. Скарлати – избор из соната (К.141..).
– избор из дела Ј. В. Штамица, К. Штамица.
– избор из симфонија и концерта К.Ф.Е.Баха и Ј. К. Баха.

Комична опера 18. века

– Ђ. Перголези (*Служавка господарица*)
– Д. Чимароза (*Тајни брак*)
– *Просјачка опера* Гаја и Пепуша

Озбиљна опера 18. века:

– Ж.Ф. Рамо (*Кастор и Полукс*, *Галантни Индијци*)
– К.В. Глук (*Орфеј и Еуридика* – бечка и француска верзија*).*

На прелазу између барока и класицизма: рококо, претклasицизам

Примери музике на размеђи **барока, рококоа и претклasицизма** уводе ученике у атмосферу другачијег звучног доживљаја од барокне полифоније, колоратура, монументалности и виртуозитета, и представљају им оквире једноставнијег музичког израза и доживљаја који их припремају за појаву следеће значајне музичке епохе – класицизма, са доминантим простором посвећеним инструменталној музици и првом реформом озбиљне опере која ће утицати на развој овог жанра у класицизму и романтизму.

МУЗИКА КЛАСИЦИЗМА – 2. половина 18. века

– Ј. Хајдн: *Лондонске симфоније,* позни гудачки квартети, одломци из ораторијума.
– В. А. Моцарт: опере (*Фигарова женидба, Дон Ђовани, Чаробна фрула*); симфоније бр. *39, 40, 41*; концерти за клавир (бр.20, 21...); одломци из *Реквијема*.
– Л. в. Бетовен: пресек кроз симфоније, сонате и гудачке квартет из сва три стваралачка периода; концерт за клавир (4, 5), виолину; одломак из опере *Фиделио* (квартет из 1. чина), одломак из *Мисе солемнис.*

Наведени примери музике најзначајнијих композитора **КЛАСИЦИЗМА** увешће ученике у звучни свет изражајних средстава музичког класицизма са циљем препознавања законитости строгих класичарских музичких форми које представљају основу за целокупну касниј историју уметничке музике 19. и 20. века. Одабрани примери ће ученицима показати другачији звук класичарског симфонијског оркестра „а дуе“, уз који клавир (уместо чембала) постаје доминантан и уједно концертирајући инструмент, и упознаће нови

жанр камерне музике преко одабраних примера гудачког квартета. Такође, ученицима треба посебно указати на промене у инструменталним и вокално-инструменталним блицима, у односу на барокне облике истог назива, као што су соната, концерт, ораторијум и опера.

МУЗИКА 19. ВЕКА

Рани романтизам

- Минијатуре (Шуберт, Шуман, Менделсон, Шопен)
- соло-песма (Шуберт, Шуман)
- вишеставачни облици: симфоније (Шуберт, Шуман, Менделсон),
- сонате (Шопен, Шуберт, Шуман),
- концерти (Менделсон, Шопен, Шуман),
- камерне музике (Шуберт).

Ранороматичарска опера у Италији, Француској и Немачкој:

- Росини (*Севиљски берберин, Виљем Тел;*)
- Белини (*Норма*),
- Доницети (*Лучија од Ламермура, Љубавни напитак*);
- Мајербер (*Робер ђаво*)
- К. М. Вебер (*Чаробни стрелац)*.

Програмски симфонизам 19. века:

- Х. Берлиоз *Фантастична симфонија;*
- Ф. Лист -симфонијске поеме (*Тасо, Орфеј*...), соната ха-мол, Концерт за клавир Ес-дур; *Године ходочашћа.*

Опера 2/2 19. века:

- Ђ. Верди (*Набуко, Риголето, Трубадур, Травијата, Аида, Отело, Фалстаф*)
- Р. Вагнер (*Холанђанин луталица, Прстен Нибелунга, Тристан и Изолда, Мајстори певачи, Парсифал*)
- Ш. Гуно (*Фауст*)
- Л. Делиб (*Таис*)
- Ж. Бизе (*Кармен*)
- Ж. Офенбах (*Орфеј у подземљу)*
- А. Адам (*Жизела*)
- Л. Делиб (*Копелија).*

Упознавање са одабраним примерима музике раног и зрелог **РОМАНТИЗМА**, омогућиће ученицима, са једне стране, непосредну звучну компарацију са музиком класицизма која ће им указати на романтичарски искорак и на сложеност романтичарских жанрова који су се развили из наслеђених облика (класичарске) сонате, камерне, концертантне и симфонијске музике. Са друге стране, слушајући клавирску музику романтизма - првенствено клавирске минијатуре, као и програмске симфоније или симфонијске поеме – ученици ће се упознати са новим жанровима романтичарске музике и програмском оријентацијом музике раног и зрелог романтизма, као и са специфичном проблематиком односа између поетског текста и музике која га приказује у жанру соло песме као вокалне минијатуре.

Одломци из музичко-сценских дела: опере, оперете и балета, приказаће ученицима широки распон овог жанра и разноврсну палету музичко-драмског израза, како у сфери озбиљне тако и комичне опере, која у односу на оперску музику класицизма показује више слободе и значајније индивидуалне разлике међу композиторима, што ће потврдити и упознавање са новом оперском формом – музичком драмом Р. Вагнера. Истовремено, одломци из оперете као једноставније жанровске форме и првих целовечерњих балета упознаће ученике са карактеристикама ових нових музичко-сценских облика који ће наставити да се развијају и током 20. века.

Назив предмета	**НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	Циљ учења Националне историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике у развоју српске државе и друштва, да укаже на специфичности њеног идентитета и интегритета у оквиру припадности европској музици, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања; – демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере средњовековне музике и најзначајнијих представника музике у Србији током 19. и 20. века; – упореди развој музике у Србији са развојем музике у Европи 19. и 20. века; – коментарише разлоге за појаву типичних жанрова српске музике 19.века – објасни карактеристике нових музичких праваца, жанрова и облика у периоду Модерне између два светска рата – уочи присуство авангардних и	**СРЕДЊОВЕКОВНА МУЗИКА У СРБИЈИ**	Корени српске музике: Музика Словена. Средњовековна музика у Србији: – црквена музичка традиција – световна музика средњег века. Нове појаве у црквеној и световној музици 18.века. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА 19. ВЕКА - ПРЕДРОМАНТИЗАМ	Стваралаштво предромантичара. Савременици Корнелија Станковића (Ј. Шлезингер, Н.Ђурковић, М. Миловук, А. Калауз). Корнелије Станковић. Страни музичари у Србији 19. века: – Чешки музичари и Р.Толингер – Даворин Јенко. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	РОМАНТИЗАМ - МОКРАЊЧЕВО ДОБА	Најзначајнији представници романтизма: – Јосиф Маринковић – Стеван Мокрањац – Исидор Бајић и војвођански музичари периода романтизма. На прелазу 19. у 20.век: – Станислав Бинички – Миленко Пауновић – Петар Крстић. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА У СРБИЈИ 20. ВЕКА Између два светска рата - МОДЕРНА, МОДЕРНИЗМИ (експресионизам,	Модерна: познноромантизам са елементима импресионизма, експресионизма и националним идиомом – П. Коњовић – М. Милојевић – С. Христић Манифестације идеја националног стила:

постмодернистичких тенденција европске/америчке музике у српској музици 2. половине 20. века – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на концертима); – уочи међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима у 20 веку; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности - музика и политика/друштво; – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.	**неокласицизам)**	– К. Манојловић, – М. Тајчевић, – М.Живковић, – С. Настасијевић. Позноромантизам без националних обележја: – Петар Стојановић. Експресионистичка стремљења: – Ј.Славенски, – *Прашка група* композитора. Неокласицизам: – П. Милошевић. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**
	МУЗИКА У СРБИЈИ друге половине 20.ВЕКА	Тенденције у музици друге половине 20.века (општи поглед). Видови неокласицизма у стваралаштву неколико генерација композитора: – М. Ристић, Д, Радић, Д. Деспић, М.Логар, С Рајичић, В. Перичић, В. Мокрањац, Д. Чолић, А. Обрадовић, Р. Бручи, В.Трифуновић, Е. Јосиф, К. Бабић, В. Трајковић, И. Јевтић. Идеје националног стила 50их година: – М. Вукдраговић, Ј. Бандур Н. Херцигоња. Синтеза архаичног и модерног израза: – Љ. Марић, – Р. Максимовић, – С. Атанацковић, – С. Божић. Авангардне тенденције у српској музици (преглед): интегрални серијализам, контролисана алеаторика, конкретна музика, електронска музика, П. Бергамо, П.Озгијан, З.Христић, Б.Поповић, В. Комадина, В. Радовановић, С. Хофман, З.Ерић, И. Стефановић. Минимализам: – В.Тошић, М. Савић, М. Драшковић, М. Л. Пасху. Постмодернизам (од средине70их година 20.века): пресек кроз стваралаштво неколико генерација композитора – старије (С.Хофман, З.Ерић, В.Трајковић, М.Михајловић, И.Стефановић, В. Куленовић, М.Штаткић...), – средње (И.Жебељан, Г. Капетановић, Ј.Величковић, А. Вребалов, И.Бркљачић, Н. Богојевић...) – млађе генерације композитора. **Слушање* примери за слушање налазе се испод табеле.**

Кључне речи: Музика у Србији, национална школа, европске тенденције, модерна, модернизам, неокласицизам, авангардне тенденције, минимализам, постмодернизам

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

СРЕДЊОВЕКОВНА МУЗИКА У СРБИЈИ

Примери за слушање музике
Средњовековна музика у Србији
Црквена музичка традиција

- Кир Стефан Србин,
- Кир Никола Србин,
- јеромонах Исаија Србин.

Традиционална (вокална и инструментална) народна музика сачувана у данашњој фолклорној пракси. Кроз малобројне, али изузетно значајне аутентичне примере средњовековне црквене музике у Србији ученици ће имати прилике да доживе духовни амбијент у коме се она развијала под утицајем византијског једногласног појања. На сличан начин, традиционална, вокална (обредна) и инструментална музика, сачувана као део наслеђа наше данашње фолклорне праксе, звучно ће повезати ученике са коренима српске музике у музици Словена и са средњовековном световном музиком.

МУЗИКА 19.ВЕКА - ПРЕДРОМАНТИЗАМ

Примери за слушање музике

- Ј. Шлезингер: соло-песма *Спомени се мене*, дела за оркестар (маршеви).
- К. Станковић: избор дела за клавир (*Што се боре мисли моје*), обраде народних мелодија за хор, избор из духовне музике (*Достојно јест*).
- Р.Толингер: *Неколико листића из гласовне записнице* за клавир, хорска дела.
- Д. Јенко: Увертира *Косово*, избор из хорске музике, соло-песма *Укор.*

Слушањем одабраних композиција аутора различитог порекла који су деловали у Србији 19. века, ученици ће имати прилике да се у кондензованом облику упознају са формирањем специфичног, националног идиома српске уметничке музике и његовим развојем током 19. века који препознатљив облик добија кроз стваралаштво Корнелија Станковића и Даворина Јенка.

РОМАНТИЗАМ - МОКРАЊЧЕВО ДОБА

Примери за слушање

- Ј. Маринковић: соло песме, *Кола*, хорови с клавиром и избор из духовне музике (*Отче наш*)
- С. Мокрањац: *Руковети* (*5, 10*), *Приморски напјеви*, *Козар Литургија, Опело*.
- И. Бајић: избор из клавирске музике, соло песама и хорова.
- Бинички: одломци из опере „*На уранку*", избор из хорске музике, соло-песама.
- М.Пауновић: *Прва југословенска симфонија*
- П. Крстић: *Нимфа* (соло-песма).

Кроз звучне примере из стваралаштва С. Мокрањца, Ј. Маринковића, И. Бајића и С. Биничког ученици ће препознати романтичарски језик 19. века обојен националним елементима (народног и варошког, оријентализованог фолклора) и повезати га са стваралаштвом осталих представника националних школа у Европи, док ће се у примерима из опуса Биничког и Бајића упознати и са првим изведеним оперским опусима у српској музици. Слушањем *Прве југословенске симфоније* Миленка Пауновића, једне од првих симфонија у српској музици уопште, ученици ће се упознати са делом опуса овог недовољно познатог композитора који је познатији по својим операма у традицији вагнеријанске музичке драме.

МУЗИКА У 20. ВЕКУ - Између два светска рата

МОДЕРНА, МОДЕРНИЗМИ

Примери за слушање

- П. Коњовић: сцене и одломци из „*Коштане*", *Кнез од Зете*, избор из соло песама, хорске музике (*Враголан*), избор из камерне музике. *Симфонија це-мол.*
- М. Милојевић: избор из соло песама, клавирске музике и хорске музике (*Муха и комарац*), *Интима* за гудачки оркестар, одломци из балетске гротеске *Собарева метла.*
- С. Христић: одломци из балета *Охридска легенда*,опере *Сутон*, избор из соло песама, хорова, *Опело* у бе-молу, ораторијум *Васкресење* (одломци).

Манифестације идеја националног стила:

- К. Манојловић: *Тебе појем*
- М. Тајчевић: избор из соло песама и хорова (*Четири духовна стиха*), избор из клавирске музике (*Балканске игре*)
- М. Живковић: избор из хорске музике
- С. Настасијевић: *Осам балканских игара,* за оркестар.

Позни романтизам без националних обележја:

- Стојановић: минијатуре за виолину и клавир, избор из виолинских концерата.

Експресионистичка стремљења:

- Ј. Славенски: *Балканофонија, Соната религиоза*, избор из хорова (*Вода звира*), квартети (*Први квартет, Песме моје мајке*), *Симфонија оријента* (одломци), *Хаос*

Избор из сачуваних дела композитора *Прашке групе:*

- Љ. Марић: *Дувачки квинтет*
- С. Рајичић: *Соната за виолину и клавир*
- Д. Чолић *Варијације за клавир*
- В. Вучковић – *Две песме* за сопран и дувачки трио; *Човек који је украо сунце* (балетска свита).

Неокласицизам: П. Милошевић: *Сонатина* за клавир.

Музику 20. века у Србији, у периоду између два светска рата, свакако најбоље репрезентују остварења наших представника Модерне - Петра Коњовића, Стевана Христића, Милоја Милојевића, као и експресионизам Јосипа Славенског, али музички миље тог времена гради још неколико појава у којима се, са једне стране, манифестују идеје националног стила на основама мокрањчевог идиома (К. Манојловић, М. Тајчевић, М. Живковић, С. Настасијевић) а истовремено, с друге стране, појављују се различита модернистичка стремљења без националних обележја у стваралаштву Петра Стојановића, експресионизма *Прашке групе* композитора и Предрага Милошевића.

Све препоручене композиције Петра Коњовића илуструју композиторов романтичарски музички језик и особен фолклорни идиом којим одишу сва његова дела. На другачији начин, исте стилске елементе (романтичарски музички језик и присуство фолклорне мелодике) уочавамо и у *Охридској легенди* Стевана Христића, док у опери *Сутон* и композицији *Васкресење*, првом и једином српском ораторијуму, уочавамо различите стилске утицаје: западно европске, руске (у великим хорским нумерама ораторијума), али не и елементе фолклора што ове композиције чини специфичним у датом културно-историјском контексту.

На све ове елементе ученицима треба указати приликом слушања музике, дистинктивни елементи које они треба да науче да препознају, део су њиховог слушалачког искуства и националног наслеђа, те ће веома брзо научити да разликују ове композиције и доживе их као део сопствене музичке културне баштине.

Када су у питању композиције Милоја Милојевића, ученицима треба указати на специфичну еволуцију његовог стваралаштва које је прешло пут од позног романтизма, „зачињеног“ елементима импресионизма (у клавирским комадима и соло-песмама) па све до једног зрелог модернистичког стила у којима је поред елемената импресионизма и експресионизма било места и за елементе фолклора. Посебно место у његовом опусу, а и у целој међуратној српској музици заузима његова надреалистички балет *Собарева метла* (написан по угледу на Сатијеву композицију *Парада*) на надреалистички текст Марка

Ристића, и изведен 1923. године. Ученицима на примеру ове композиције треба указати на импресионистичко-романтичарски „природни језик“ ове композиције у који су колажно уметнути симболи различитих музика других, махом популарних жанрова. На овај начин ученици ће не само упознати Милојевићево дело о којем је реч, већ ће овладати и техником „историјски информисаног слушања“ музике, што ће проширити њихове капацитет разумевања и препознавања музике различитих епоха и усмерења.

Композиције Јосипа Славенског, започеле су модернистичку линију развоја српске музике и остариле сасвим нови, аутентично модернистички звук. Ученицима треба указати на специфичан спој експресионистичког музичког језика у делима Славенског, са неизбежним елементима фолклора без којих би стваралачка поетика овог југословенског композитора била незамислива и некомплетна. Потребно је посебно истаћи да је кроз опус Славенског наша музика добила кондензовану локалну варијанту револуционарног експресионизма, засићену фолклорним бојама и раскошним звуком (*Балканофонија*, *Симфонија Оријента*), а такође и аутентичну епизоду једног индивидуалног конструктивистичког експресионизма који није био ослоњен на Шенбергову додекафонију, већ је донео нова конструктивистичка, али ипак аутентична и жива музичка решења (симфонијска слика „Хаос“)

У групи композитора који се ослањају на линију Мокрањчеве уметничке транспозиције фолклора, најупечатљивија и најпознатија личност је Марко Тајчевић чије *Четири балканске игре* за клавир представљају незаобилазну литературу младих пијаниста, док *Четири духовна стиха*, својим племенитим хорским звуком спадају у ред најуспелијих остварења српске уметничке духовне музике.

Слушним примерима одабраних дела из периода између два светска рата ученици ће стећи веома значајну и, уједно, врло провокативну (звучну) слику музичког живота у Београду и Србији која осликава брзе промене и неколико паралелних токова у складу са европским музичким струјањима. Различити стилски елементи и специфични идиоми ових композиција, као и тумачење контекста у којем су дела настала, имају за циљ да ученици, као будући извођачи и публика концертних дворана, препознају ова остварења као део музичког и културног идентитета српске музичке историје између два светска рата. Широки звучни фокус којим ће наставник усмерити ученике ка овим композицијама, створиће неопходне предиспозиције за поуздано праћење даљег интензивног развоја музике у Србији у другој половини 20. века.

МУЗИКА У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 20.ВЕКА

Видови неокласицизма:

- М. Ристић: избор из симфонија (II и VIII)
- Д. Радић: *Списак*, одломак из кантате *„Ђеле кула"*
- Д. Деспић: избор из клавирске музике
- М. Логар: нумере из опере „*Покондирена тиква*" и балета „*Златна рибица*"
- С. Рајичић: Трећи. клавирски концерт, одломци из опере „*Симонида*", избор из минијатура за клавир
- В. Перичић -избор из камерне музике (*Соната за виолончело*) и циклуса соло-песама (*Ноћ без јутра*)
- В. Мокрањац: одломци из симфонија, избор из клавирске музике („*Одјеци*");
- Д. Чолић: *Симфонија in Sol*;
- А. Обрадовић: *Микросимфонија*, одломак из *Концерта за виолончело;*
- Р. Бручи: *Simfonia lesta;* В.Трифуновић; *Асоцијације*;
- Е. Јосиф: *Сновиђења;*
- К. Бабић: избор из вокалне лирике (*Разбрајалице*) и дела за клавир,
- В.Трајковић: *Концерт за обоу;.*
- И .Јевтић: избор из концертантне, камерне, клавирске музике.

Идеје националног стила 50-их година:

- М. Вукдраговић: одломци из кантате *Везиља слободе*, избор из вокалне лирике;
- Ј. Бандур:циклус *Мадригали;*

- Н.Херцигоња: одломци из ораторијума (*Горски вијенац*) синтеза архаичног и модерног израза:
- Љ. Марић: одломци из кантате „*Песме простора*" и *Византијског концерта;*
- Р. Максимовић: избор из вокалне музике (*Кад су живи завидели мртвима* за мешовити хор;
- С. Атанацковић: одломци из вокално-инструменталних дела (*Акатист*),
- С. Божић: *Молитва Рачана.*

Авангардне тенденције у српској музици (преглед): интегрални серијализам, контролисана алеаторика, конкретна и електронска музика

- П. Бергамо: *Концертантна музика*
- П. Озгијан: *Сигогис*
- В. Радовановић: *Sferoon*, *Audiospacial*
- С. Хофман: циклус *Хексагони, Дуел за клавир и живу електронику*
- З. Ерић: *Слике хаоса*
- И. Стефановић: *Фрагмент могућег реда, Куда са птицом на рамену.*

Минимализам:

- В.Тошић: *Melange, Varial*
- М. Савић
- М. Драшковић: *Октоих*
- М. Л. Пасху.

Постмодернизам: пресек кроз стваралаштво неколико генерација композитора
Старије:

- С.Хофман: *Déjà vu*,
- З.Ерић: *Cartoon, Концерштик*,
- В. Трајковић: *Арион* за гитару и гудаче,
- М. Михајловић: *Мала жалобна музика*,
- И. Стефановић: *Камен* (одломак из радиофонског остварења),
- В. Куленовић: *Boogi.e*

Средње:

- И. Жебељан: *Коњи Светог Марка*; *Две главе и девојка* (одломци),
- Г. Капетановић - *Мала сирена*
- Ј. Величковић,
- А. Вребалов, И.Бркљачић,
- Н. Богојевић.

И млађе генерације композитора.

Композиције које у овом програму репрезентују српску музику друге половине 20. века, рефлектују светски релевантна збивања у истом периоду. Истовремено у српској музици овог периода постоје, пре свих, капитално дело Љубице Марић: *Песме простора*, које припада генеалогији фоклорног експресионизма, потом остварења високог модернизма (С. Хофман: *Déjà vu*), неокласична дела (Д. Деспић и К. Бабић), минималистичка остварења (В.Тошић), „нео-архаична“, национално обојена остварења (С Божић), мноштво постмодернистичких остварења композитора различитих генерација (З. Ерић, В. Трајковић, М. Михајловић, И. Жебељан, Г. Капетановић, Ј. Величковић), те најзад радиофонско (и истовремено постмодерно) остварење *Камен* Иване Стефановић. Професори у овим композицијама ученицима треба да укажу на сродност са одговарајућим остварењима из светске музичке историје, али и да им покажу специфичне разлике које је у све ове композиције унела музичка традиција нашег културног наслеђа.

Наставник у овом сегменту градива има задатак да ученицима укаже на начин на који ће слушати и препознавати постмодернистичка дела. Са друге стране ученицима треба указати на сродност минимализма као правца са популарном музиком нашег времена и на тај начин им додатно приближити

градиво овог ппредмета.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

I. УВОДНИ ДЕО

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сарадднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава предмета *Национална историја музике* усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културолошки контекст које ће допринети формирању његове личности као музичара и његовом личном музичком изражавању.

Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија.

Наставна грађа *Националне историје музике* систематизована је по историјско-стилским целинама у циљу стицања општег музичког образовања ученика, као и повезивања овог предмета са осталим стручним (музички облици, хармонија, контрапункт) као и шире стручним предметима (историја књижевности, историја, историја уметности).

Хронолошки водећи ученике кроз развој музике у Србији, наставник ће распоређивати наставна тежишта према исходима.

Све наставне јединице градива илуструју се звучним, тј. слушним примерима на часу са датим предлозима одабраних, репрезентативних дела, које сваки наставник може да допуни и другим одговарајућим примерима, користећи партитуре и видео прилоге. Ученици се, такође, упућују на самостално слушање код куће посредством носача звука, Youtube канала, ТВ и радио канала посвећених уметничкој музици и организују се заједнички одласци на концерте и музичко-сценске представе. Управо

због тога је наведен и већи број звучних примера који би требало да помогну наставнику у предлозима ученицима за самостално слушање и даље истраживање, с обзиром да је време (од једног) часа недовољно за заједничко преслушавање.

Повезивање токова историје српске музике, односно музике у Србији са одговарајућим усмерењима у европској музици је sine qua non наставниковог прилаза градиву и његовој презентацији. Треба користи сваку могућност да се и на часовима опште историје музике, пре свега у оквиру области музике 20. века, ученицима указује на појаве које су у одређеном историјском тренутку или са извесним закашњењем присутне и у српској музици - тако ће се континуирано повезивати музичка материја расподељена на два предмета и код ученика стварати свест о европској и светској димензији српске музике.

Најважнији покретач програма треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају и разноврсном развијању музичког потенцијала.

Кроз представљање читаве плејаде наших композитора и слушање репрезентативних музичких примера, ученици ће упознати музику са нашег простора у периоду средњег века, романтизма и плуралистичких тенденција 20. века, опажајући њихове специфичности у поређењу са источном и западноевропском музиком ових епоха, препознајући сличности и разлике, односно идентификујући карактеристике које музику у Србији чине интегралним, али национално препознатљивим делом европског културолошког простора.

Развијање личног и професионалног односа према националној музици, одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексијом, дискусијом и дебатом и тиме се омогућава темељније музичко разумевање слушаног дела. Извођачка и стваралачка искуства подстичу развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сарадднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичке ставове и мотивацију за учествовање у музичким активностима кроз слушање, извођење и стваралаштво. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у изражавању ученика кроз музику и у контакту са музиком. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. У смислу активности, постигнућа ученика се могу проценити на основу доприноса ученика кроз индивидуалан и групни рад, израду креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), кроз начин размишљања у анализи музичких дела, као и у односу на специфичне вештине.

Називпредмета	**ХОР**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хор је да код ученика развије знања и вештине потребне за извођење дела хорске литературе и да кроз музичко искуство подстиче оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ, развијање креативности и формирање стваралачког и критичког мишљења.
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**
Годишњи фонд часова	**70/70/70/66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Законитости које владају у хорском ансамблу:

– користи стечена теоретска знања приликом читања и интерпретације музичког дела; – примењује правилну вокалну техникуи јасну дикцију; – комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима ансамбла кроз музику; – прати диригента; – интонира чисто у току извођења; – активно учествује у уобличавању уметничког дела кроз интерпретацију; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања у ансамблу; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		– врсте, – карактеристике, – организација хорова. Вокална техника: – правилно држање тела – дисање, – правилнаимпостација, – вокализе. Интонација артикулација, дикција и хармонски слух – усавршавање кроз техничке вежбе и извођење композиција. Тимски рад и јединство ансамбла. Комуникација са диригентом. Слушање дела хорске музике. Музички бонтон – понашање на сцени. Хорска литература – дела различитих епоха и карактера. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Јавни наступи: Концерт поводом Дана школе, прослава школске славе Св.Сава, домаћа и међународна такмичења и фестивали, сарадња са другим школама, наступи у школи и ван ње.		
Обавезни минимум: један јавни наступ.		

Кључне речи: заједничко певање, слушање, вокална техника, музички бонтон

ЛИТЕРАТУРА*

– Стеван Стојановић Мокрањац: Три песме по певању Вука Караџића; Две народне песме из XVI века (И кличе девојке; Када ми се Радосаве); Четири обредне кајде; Опело - делови; Акатист Богородици; Литургија Св. Јована Златоустог (и за трогласни женски хор) - делови; Тебе Бога хвалим; Руковети (II, IV, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIV, XV);
– П. Коњовић: Три женска хора са клавиром оп.11 (Ој за гором; Орошен ђердан; Враголан);
– С. Бинички: Литургија и Опело - делови;
– Ј. Славенски: Вода звира; Две народне; Народне из Србије;
– К. Манојловић: Север дува; Три женска хора; Литургија и Опело – делови;
– М. Тајчевић: Додолске песме (за женски хор); Литургија – делови;
– И. Бајић: Српкиња;
– В. Илић: Запис из 1492 (за женски хор);

- К. Бабић. Три мадригала, само мало другачија; Соса и сат (за женски и мешовити хор); Жабља идила; Разбрајалице (за женски и мешовити хор);
- Р. Петровић: Мадригал; Четири минијатуре (за женски хор);
- М. Кузмановић: Тројанац
- Дела В. Илића, М. Тајчевића, Д. Максимовића, М. Живковић, Д. Деспића, А. Вујића, Д. Големовића и др.
- Дела полифоне фактуре: О. ди Ласо, Палестрина, Монтеверди, Маренцио, Гастолди, де Виторија, Веки, Феста...
- Духовна и световна дела следећих композитора: Кедров, Касторски, Чајковски, Рахмањинов, Чесноков...
- Бах, Моцарт, Брамс, Шуберт, Росини, Пуланк...
- Д. Шуплевски, П. Љондев, З. Кодаљ, Ф. Кутев, Ж. Фирфов, Т. Скаловски, Д. Христов...и дела сличне тежине.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ХОР

I. УВОДНИ ДЕО

Певање у хору је изузетна вештина која усавршаване само музичке способности већ подстиче и унапређује социолошки, психолошки и емоционални развој ученика.

Образовни циљ предмета Хор обухвата развијање креативних способности, музичког изражавања, музичког укуса, као и усавршавање вокалних могућности, хармонског слуха, интонације, дикције, ритма и других музичких параметара.

Васпитни циљ предмета Хор обухвата развој толеранције, осећања припадности ансамблу (социјални развој кроз тимски рад), одговорности коју носи заједничко музицирање и подстицање вршњачког учења. Важан аспект васпитног рада са хорским ансамблом је и дисциплина која утиче на развијање музичког бонтона и на квалитет извођења.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја кроз јавни наступ, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Хор обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње музичке школе Одсека за музичку теорију, Одсека за црквену музику и Одсека за класичну музику (Клавир, Оргуље, Гитара,

Харфа и Соло певање). Ученици са Одсека за музичку продукцију и обраду звука похађају предмет Хор у првом и другом разреду. Уколико постоји потреба, ученик који свира харфу може похађати предмет Оркестар уместо предмета Хор.

Сви ученици који нису обухваћени радом оркестра у обавези су да похађају наставу хора. Ученицима који похађају други одсек, који у свом плану нема овај предмет, а имају посебна интересовања, капацитет и жељу, требало би омогућити учествовање у раду хорског ансамбла. Овом ученику учешће у групном вокалном музицирању представља слободну активност која не подлеже оцењивању.

Средње музичке школе би требало да формирају мешовити хор. Уколико то није могуће, а у односу на ученичке капацитете, могу се формирати женски хор, мушки хор или мањи/други хорски ансамбли, са одговарајућим изменама што се тиче програма. Известан број ученика се у овом периоду налази у фази мутирања, па би наставник требало са пажњом да приступи овом проблему. Уколико ученик није у могућности да активно учествује у хорском ансамблу, потребно је омогућити му аналитички, теоријски, слушни практични приступ делима која се обрађују. Програм за предмет Хор је јединствен, разликује се само годишњи фонд часова.

Процес учења заснива се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика различитог узраста. Концепција програма требало би да буде базирана на активностима у оквиру школског календара, техничком и музичком савладавању исхода и да делује стимулативно/подстицајно на ученике. Рад са хором обухвата вежбе правилног седења, дисања, вежбе вокалне технике, вокализе за уједначавање боје и интонације, увежбавање деоница и певање хорских композиција а капела или са инструменталном пратњом.

У случају да школа има потребне капацитете, могуће је изводити лакша вокално-инструментална дела. Континуирано би требало да се ради на интонативном, ритмичком и артикулационом усаглашавању, дикцији, фразирању и динамичкој обради кроз техничке вежбе али и примере из литературе. Употребу клавира пожељно је свести на минимум. У процесу рада корисно је преслушавање снимака сопствених наступа, као и слушање помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хора, кључно је унапређивање музичких способности и стварање жеље за радом и успехом у групном музицирању. Јавне наступе користити као подстицајни и мотивишући елемент за развој самопоуздања, сигурности и задовољства кроз заједничко музицирање. Сценским наступом овај предмет добија потпуни смисао. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика, напредовање у складу са његовим музичким могућностима, квалитет певања и ниво научених композиција, као и учествовање на јавним наступима.

Називпредмета	**ОРКЕСТАР**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Оркестар је да код ученика развије знања и вештине потребне за извођење оркестарске литературе и да кроз музичко искуство подстиче оспособљавање и мотивисање ученика за јавни наступ, свирање у већим и мањим оркестарским ансамблима, развијање креативности и формирање стваралачког и критичког мишљења
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**
Годишњи фонд часова	**70/70/70/66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена теоретска знања приликом читања и интерпретације музичког дела; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – комуницира са члановима своје деонице и са осталим члановима ансамбла кроз музику; – прати диригента; – коригује интонацију у току извођења; – активно учествује у уобличавању уметничког дела кроз интерпретацију; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања у ансамблу; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Законитости које владају у оркестарском ансамблу: – врсте, – карактеристике, – организација оркестра. Тимски рад и јединство ансамбла. Сарадња и комуникација са диригентом. Сарадња и комуникација са концертмајстором и/или солистима. Развој хармонског слуха. Слушање дела оркестарске музике. Музички бонтон – понашање на сцени. Упознавање оркестарске литературе – дела различитих епоха и карактера. **ЛИТЕРАТУРА* списак дела налази се испод табеле.**
Јавни наступи: Концерт поводом Дана школе, домаћа и међународна такмичења и фестивали, сарадња са другим школама, наступи у школи и ван ње. **Обавезни минимум**: један јавни наступ.		

Кључне речи: заједничко свирање, слушање, музички бонтон

ЛИТЕРАТУРА*

Гудачки оркестар:

- В. Ђорђевић: Српске игре за гудачки оркестар;
- Ј. Славенски: Свита за гудачки оркестар;
- В. Перичић: Песма и игра за виолину или кларинет и оркестар;
- Д. Деспић: Почасница Стевану Мокрањцу;
- М. Тајчевић: Дивертимента бр. 2 и 3;
- Ј. Пахелбел: Канон и жига;
- Т. Албинони: Синфоније, Адађо;
- Г. Ф. Телеман: Свита *Дон Кихот*;
- А. Вивалди: Синфоније; Четири годишња доба;
- Ј. С. Бах: Свите

- Ђ. Тартини: Синфонија у А-дуру; Анданте и Престо (ар. Е. Бонели);
- Жан-Филип Рамо: Свите (ставови);
- П. Хиндемит: Пет комада за гудаче;
- А. Корели: Кончерта гроса; Свита;
- В. А. Моцарт: Дивертимента, Серенаде;
  А. Дворжак: Ноктурно, Серенада за гудачки оркестар (ставови);
- О. Респиги: Античке игре и арије;
- П. Маскањи: Увертира за *Кавалерију рустикану*;
- Е. Григ: Две елегичне мелодије;
- Б. Бритн: Једноставна симфонија;
- Е. Елгар: Серенада за гудачки оркестар, Уздаси, Елегија за гудачки оркестар;
- П. Чајковски: Серенада за гудачки оркестар, Елегија за гудачки оркестар;
- С. Прокофјев: Менует;

Симфонијски оркестар:

- Ј. К. Бах: Симфоније;
- Ј. С. Бах: Оркестарске свите;
- Г. Ф. Хендл: Музика на води; Музика за ватромет;
- В. А. Моцарт: Симфоније, Увертира из опере *Титусово милосрђе*; Црквене сонате;
- Ј. Хајдн: Симфоније;
- К. В. Глук: Увертире из опера *Орфеј и Еуридика* и *Ифигенија на Аулиди*;
- Ф. Шуберт: *Розамунд* -интермецо;
- П. Маскањи*: Кавалерија рустикана* - интермецо;
- Ј. Брамс: Мађарске игре;
  А. Дворжак: Словенске игре;
- Арије и концерти барокних, класичарских и романтичарских композитора: Бах, Хендл, Вивалди, Албинони, Хајдн, Моцарт, Чајковски, Григ, Шопен, Штамиц... и дела сличне тежине.

Дувачки оркестар:

- Ј. Готовац: Ерo с онога света;
- З. Бозоти: Тамо далеко;
- А. Дворжак: Словенска игра бр. 8
- П. И. Чајковски: Словенски марш;
- С. Прокофјев: Марш из опере *Заљубљен у 3 наранџе*;
- Ј. Штраус: На лепом плавом Дунаву; Пролећно доба; Живот уметника; Циганин барон – потпури; Винко Савник: Мотив из Оспа – потпури; Свечана коračница;
- Ж. Бизе: Кармен – потпури;
- Б. Сметана: Продана невеста – потпури;
- Ђ. Верди: Травијата – потпури; Набуко – увертира; Трубадур – увертира;
- Ф. Супе: Фест – увертира; Лака коњица – увертира; Песник и сељак – увертира;
- Ђ. Росини: Регина – увертира;
- Д. Јенко: Ђидо – увертира; Ж. Офенбах: Орфеј у паклу – увертира;
- Р. Вагнер: Танхојзер – увертира;
- К. Фридман: Поздрав Берну;
- В. Мустајбашић: Стазама хероја; Свети Сава; Карађорђе;
- Родионов: Поема;
- Луј Андерсон: Празник трубача;
- Вили Лефлер: Дикси парада;

- К. Бортнер: Екстра пост марш; Дунав дикси; Хилгар: Манеген дикси;
- Н. Допшински: Обала; Мисисипи дикси;
- Путарек: Поздрав Београду – марш..и дела сличне тежине.

Оркестар хармоника:

- Р. Бручи: Симфонијета; Прелудијум; Арија и Финале; Имагинација;
- П. Озгијан: Метаморфозе;
- Б. Бјелински: Фестивалска симфонијета; Орфеј XX века; Дивертименто; Иванов: Музички моменат; Мазурка; Поход;
- Б. Р. Нешић: Три епизоде;
- Пашћан: Српска свита;
- Л. Мећери: Прелудијум и скерцо; Интермецо;
- Говедник: Токата;
- Х. Бреме: Пасторала и фуга на Хендлову тему; Симфонијска предигра
- Јакоби: Симфонијска свита; Шпанске импресије;
- Р. Виртнер: Варијације за оркестар хармоника
- Х. Херман: Руска фантазија
- Оригиналне композиције за соло хармонику и оркестар - Херман, Мар, Фелд, Милер, Рубков, Ризољ и др.
- Разне транскрибоване композиције за оркестар хармоника - Ј. С. Бах, Ј. Брамс, Ђ. Росини, А. Бородин, А. Хачатуријан, А. Дворжак и др.

Оркестар тамбура и мандолина:

- Вукосављев: Свита из албума Исидор Бајић
- М. Нешић: Невен коло
- И. Хаднађев: Тамбурашко коло;
- М. Попов: Војвођанска игра бр. 1;
- М. Вукдраговић: Анданте Кантабиле и Алегро;
- Б. Јоксимовић: Светозарево коло;
- С. Христић: Грлица;
- Р. Бручи: Триптих;
- Т. Остојић: Српско новосадско коло;
- С. Радосављевић: Војводино моја;
- К. Бабић: Две игре;
- Б. Бритн: Једноставна симфонија - II став;
- С. Прокофјев: Сцена из балета *Ромео и Јулија*
- А. Дормажињски: Лихорадушка;
- В. Лаптев: Први концерт за домру са оркестром;
- Н. Будашкин: Концерт за домру са оркестром;
- А. Циганков: Обраде за домру са мешовитим оркестром;
- П. Чекалов: Фуга бр. 5;
- Л. Прис: Интермецо.

У обзир долазе сва дела класичне музике, као и обраде народних мелодија за домру, тамбуру и мандолину која су прилагођена тамбурашком, односно мешовитом оркестру како у извођењу оркестра, тако и у извођењу солисте уз пратњу оркестра.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ОРКЕСТАР

I. УВОДНИ ДЕО

Свирање у оркестру је изузетна вештина која усавршава не само музичке способности већ подстиче и унапређује социолошки, психолошки и емоционални развој ученика.

Образовни циљ предмета Оркестар обухвата развијање креативних способности, музичког изражавања, музичког укуса, као и усавршавање извођачке технике инструмента који учених свира, хармонског слуха, интонације, артикулације, ритма и других музичких параметара.

Васпитни циљ предмета Оркестар обухвата развој толеранције, осећања припадности ансамблу (социјални развој кроз тимски рад), одговорности коју носи заједничко музицирање и подстицање вршњачког учења. Важан аспект васпитног рада са оркестарским ансамблом је и дисциплина која утиче на развијање музичког бонтона и на квалитет извођења.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја кроз јавни наступ, док упознавање оркестарске литературе различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

Усмерење часа у односу на ток и фокус умногоме зависи од припремљености ученика за час. У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Оркестар обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње музичке школе Одсека класичне музике (Виолина, Виола, Виолончело, Контрабас, Флаута, Обоа, Кларинет, Фагот, Хорна, Труба, Тромбон, Туба, Саксофон и Удараљке). Уколико постоји потреба, ученик који свира харфу може похађати предмет Оркестар уместо предмета Хор. Сви ученици који нису обухваћени радом оркестра у обавези су да похађају наставу хора.

Средње музичке школе требало би да формирају симфонијски оркестар. Уколико то није могуће, а у односу на ученичке капацитете, могу се формирати гудачки оркестар, дувачки оркестар, камерни оркестар, оркестар хармоника, трзаних жичаних инструмената или нестандардни оркестарски ансамбли, са одговарајућим изменама што се тиче програма. Програм за предмет Оркестар је јединствен, разликује се само годишњи фонд часова.

Процес учења заснива се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика различитог узраста. Концепција програма требало би да буде базирана на активностима у оквиру школског календара, техничком и музичком савладавању исхода и да делује подстицајно на ученике. Транскрипције композиција су некада неопходне. Оне прилагођавају дело постојећем оркестарском ансамблу у школи, под условом да су професионално урађене. Рад са оркестром обухвата вежбе правилног седења, усклађивање прстореда и штрихова, савладавање самосталног

штимовања, уједначавање боја инструмената и инструменталних корпуса, увежбавање деоница и свирање оркестарских композиција и оркестарских пратњи различитих епоха и карактера.

У случају да школа има потребне капацитете, могуће је изводити лакша вокално-инструментална дела. Континуирано би требало да се ради на интонативном, ритмичком и артикулационом усаглашавању, фразирању и динамичкој обради кроз примере из литературе. Рад на предмету Оркестар укључује и објашњавање музичке терминологије која се јавља у штимовима односно у партитури. Ученика би требало усмеравати на слушање и опажање деонице у којој свира, као и осталих деоница ради логичног уобличавања целокупне тонске слике.

Рад са оркестром подразумева и комуникацију на релацијама ученик-наставник/диригент и ученик-концертмајстор/вођа деонице. На тај начин ученик се технички оспособљава за будућу оркестарску праксу и сарадњу са диригентима. Улогу концертмајстора и вође деонице би требало неговати. На овај начин се развија мотивација код ученика, подстиче инспиративна атмосфера и развија се дисциплина као врлина која доводи до високог квалитета извођења.

Читање с листа не сме бити занемарено, а пожељне су и повремене одвојене пробе. У процесу рада корисно је преслушавање снимака сопствених наступа, као и слушање других извођења помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима оркестра, кључно је унапређивање музичких способности и стварање жеље за радом и успехом у групном музицирању. Јавне наступе користити као подстицајни и мотивишући елемент за развој самопоуздања, сигурности и задовољства кроз заједничко музицирање. Сценским наступом овај предмет добија потпуни смисао. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика, напредовање у складу са његовим музичким могућностима, квалитет свирања (развој извођачке технике) и ниво научених композиција, као и учествовање на јавним наступима.

Назив предмета	**ИСТОРИЈА МУЗИКЕ**
Циљ	Циљ учења Историје музике је да код ученика развије свест о значају и улози музике кроз развој цивилизације и друштва, да на основу стечених знања подстакне ученике на стваралачко и критичко мишљење, развије естетске критеријуме у циљу формирања одговорног односа према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа и даљег професионалног и личног развоја.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна друштвено-историјски и културолошки амбијент у коме се развијају различити видови музичког изражавања;	**ПОЗНИ РОМАНТИЗАМ**	Представници позног романтизма: – Ј. Брамс – А. Брукнер – С: Франк – Г. Малер – Р. Штраус. Опера у Италији на прелазу 19. у 20. век: – Веризам (Р. Леонкавало, П. Маскањи)

– демонстрира познавање музичке терминологије и изражајних средстава музичке уметности у склопу предложених тема; – препозна обрађене музичке стилове и жанрове према основним карактеристикама; – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника романтизма 19.века и музике 20. века; – објасни даљи развој симфоније, сонате, концерта у позном романтизму и музици 20. века – препозна репрезентативне музичке примере најзначајнијих представника позног романтизма, импресионизма и стилских праваца музике 20. века; – објасни карактеристике нових музичких праваца, облика и жанрова – модерне и модернизма у првој половини 20.века – објасни развој музичког модернизма после Другог светског рата – авангардне тенденције у европској и америчкој музици – упореди и опише даљи развој опере и балета као музичко сценске форме у 20. веку; – наведе карактеристике националних		– Ђ. Пучини. **Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.**
	НАЦИОНАЛНЕ ШКОЛЕ у 19. ВЕКУ	Руска национална школа: – Глинка – Руска Петорица – П. И. Чајковски Чешка национална школа: – Б. Сметана – А. Дворжак – Л. Јаначек Шпанска национална школа: – И. Албениз – Е. Гранадос – М. де Фаља Скандинавска национална школа: – Е. Григ – Ј. Сибелијус. **Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.**
	МУЗИКА ПРВЕ ПОЛОВИНЕ 20.ВЕКА-МОДЕРНА (импресионизам) И МОДЕРНИЗАМ (експресионизам, неокласицизам)	Стилске карактеристике импресионизма у уметности. Импресионизам у музици: – К. Дебиси – М. Равел (рани период). На прелазу стилова: – А Скрјабин. Стилске карактеристике експресионизма у уметности. Атонални експресионизам (револуционарни и конструктивистички): – А. Шенберг – А. Берг – А. фон Веберн. Фолклорни експресионизам (националне школе у музици 20.века): – И. Стравински, – Б. Барток. Неокласицизам: – Француска Е. Сати, М. Равел, Француска Шесторка (Д. Мијо, А. Хонегер, Ф. Пуланк) – Немачка: П. Хиндемит, К. Орф; – Русија/СССР: С.Прокофјев, Д. Шостакович, И. Стравински (период по одласку из Русије). **Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.**
	МУЗИКА ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20.ВЕКА	Авангардне тенденције у европској музици: интегрални серијализам, алеаторика (слободна и контролисана), конкретна и електронска музика Америчка експериментална музика и минимализам.

стилова у музици 20 века; – критички просуђује интерпретацију слушаних композиција (на часу, код куће, на концертима); – уочи међусобну повезаност музичке уметности са другим уметностима у 20 веку; – објасни како је музика повезана са дисциплинама ван уметности (музика и политика/друштво; технологија записивања, штампања нота; физичка својства инструмената; темперација и заједничко свирање); – користи могућности ИКТ-а за самостално истраживање, извођење и стваралаштво.		Постмодернизам **Слушање музике* примери за слушање наведени су испод табеле.**

Кључне речи: позни романтизам, националне школе, музика прве половине 20. века, модерна (импресионизам), модернизам (експресионизам, неокласицизам), музика друге половине 20. века, авангардне тенденције, европска и америчка музика, постмодернизам

СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ

ПОЗНИ РОМАНТИЗАМ

Представници позног романтизма:

- Ј. Брамс (III, IV симфонија, концерти за клавир, виолину,)
- А. Брукнер (III, IV, VII симфонија, *Те Деум*)
- Г. Малер (I, III, V,VIII, циклуси соло-песмама)
- Р. Штраус (симфонијске поеме *Дон Жуан, Тил Ојленшпигел, Дон Кихот*)
- С. Франк (Соната А-дур, Симфонија де-мол, Прелудијум, корал и фуга).

Опера у Италији на прелазу 19. у 20. век:

- Р. Леонкавало: *Кавалерија рустикана*
- П. Маскањи: *Пајаци*
- Ђ. Пучини (*Боеми, Тоска, Мадам Батерфлај*).

Одабрани примери музике позног романтизма упознаће ученике са најсложенијом фазом у развоју овог стила, његовим хипертрофираним облицима, огромним извођачким апаратом и звучним волуменом (А.

Брукнер *Те деум*, Малер *Симфонија хиљаде*), и у исто време, са појавом евоцирања музике прошлих епоха (барока, класицизма: Брамс *Четврта симфонија*, Ц. Франк) што ће ученицима омогућити да препознају исцрпљивање музичког материјала романтизма и најаву промене музичког израза у првим деценијама 20. века.

Одломци из веристичких опера и Пучинијевог стваралштва представиће ученицима мост између (позно)романтичарског музичког језика који се надовезује на Ђ. Вердија и експресионистичког типа садржаја који потенцира јаке емоције и трагичне судбине обичних људи у свакодневном животу

НАЦИОНАЛНЕ ШКОЛЕ у 19. ВЕКУ

Руска национална школа

- М. Глинка: *Иван Сусањин, Руслан и Људмила, Камаринскаја*
- М. Балакирјев: поеме *Тамара, Русија*
- А. Бородин *Кнез Игор,* 2. симфонија
- М. Мусоргски: *Борис Годунов*, *Слике са изложбе*
- Н. Римски-Корсаков: *Цар Салтан, Снегурочка, Златни Петлић; Шехерезада*
- П. И. Чајковски: *Евгеније Онегин, Пикова дама*; одломци из балета (*Лабудово језеро, Успавана лепотица, Крцко Орашчић*); 4, 5, 6 симфоније; концерт бе-мол за клавир, концерт за виолину.

Чешка национална школа:

- Б.Сметана: *Продана невеста*, симф. поема *Влтава,* гудачки квартет
- А. Дворжак: симфонија *Из Новог света,* Концерт за виолончело*, Словенске игре* (избор)
- Л. Јаначек: *Симфонијета*, одломци из опере *Јенуфа*, *Глагољска миса.*

Шпанска национална школа:

- И. Албениз: *Иберија*
- Е. Гранадос: *Гојескас*
- М. де Фаља – одломци из балета *Љубав чаробница*, *Тророги шешир*, опера *Кратак живот*

Скандинавска национална школа:

- Е. Григ -Концерт за клавир а-мол, свита *Пер Гинт*;
- Ј. Сибелијус: Концерт за виолину де-мол, симф. поема *Финландија*

У оквиру ове области пажња ученика треба да буде усмерена на препознавање различитих националних музичких идентитета у одабраним композицијама представника националних школа (руске, чешке, шпанске, скандинавске) док у примерима из оперске литературе, ученицима посебно треба скренути пажњу на примену фолклорних елеманата у поступку психолошког приказивања ликова и конкретних драмских ситуација.

МУЗИКА прве половине 20. ВЕКА - МОДЕРНА И МОДЕРНИЗАМ

Импресионизам:

- К. Дебиси: Избор из оркестарског (*Прелид за поподне једног фауна*), клавирског (*Прелиди*), вокалног и оперског опуса (*Пелиас и Мелисанда*) ;
- М. Равел – *Игра воде, Огледала, Павана за умрлу инфанткињу,*

На прелазу стилова:

- А. Скрјабин, избор из дела за клавир (*Прелиди оп.11, Сонате бр. 2, бр. 5*) и симфонијске музике (*Поема екстазе*, *Прометеј*)

Атонални експресионизам

- А. Шенберг: монодрама *Ишчекивање, Пјеро месечар, Симфонијске варијације оп.31*)
- А. Берг: опера *Воцек, Лирска свита, Концерт за виолину*

- А. Фон Веберн *Варијације за оркестар оп.30.*

Фолклорни експресионизам:

- И. Стравински: балети *Петрушка, Посвећење пролећа*, кантата *Свадба*
- Б. Барток: *Алегро барбаро, Микрокосмом, Музика за удараљке, жичане инструменте и челесту*, балет *Чудесни мандарин*

Неокласицизам:

Француска

- М. Равел: *Купренов гроб, Шпанска рапсодија, Концерт за леву руку*, *Циганин, Болеро*
- Е. Сати: *Гносиен, Гимнопедије, Парада*
- Д. Мијо: балетска гротеска *Во на крову*,
- А. Хонегер: *Пацифик 231*
- Ф. Пуланка*: Соната за флауту и клавир.*

Немачка

- П. Хиндемит: избор из инструменталног опуса, одломци из опере *Сликар Матис;*
- К. Орф: *Кармина бурана*;

Русија/СССР

- С. Прокофјев- *Класична симфонија, Сарказми*, одломци из балета *Ромео и Јулија*, и опере *Заљубљен у три наранџе*;
- Д. Шостакович – ставови симфонија 5, 7 (Лењинградска), 9; став гудачког квартета, одломак из опере *Леди Магбет Миценског округа (Катарина Измаилова);*
- И. Стравински – одломак из *Приче о војнику*, балета *Пулчинела*, опере *Цар Едип*, *Антигона*

Циљ слушања одабраних остварења музичког **ИМПРЕСИОНИЗМА** је упознавања ученика са специфичним изражајним светом музике импресионизма. Посебно је значајно упознати ученике са карактеристикама импресионизма као покрета који је захватио и ликовну уметност и поезију и музику, и, упутити их на снажну повезаност импресионистичког сликарства и поезије са импресионистичком музиком. Важно је ученицима указати и на слабљење, „растакање“ тоналитета у музици импресионизма што је довело до „статичноси“ ове музике коју ће ученици лако научити да препознају.

Кроз наведене примере ученици ће бити у могућности да доживе готово опипљиву везу између музике и визуелних појава (у природи или на слици), да науче и препознају апартан музички језик ових композиција без великих контраста и уобичајених тоналних хармонских веза (које су биле карактеристичне за музику класицизма или романтизма) , и специфичну „палету“ оркестарских звучних боја – потпуно различиту од дотадашње музике..

Кроз Дебисијева и Равелова дела различитих жанрова ученици ће упознати и научити да препознају различите индивидуалне стилове ових композитора: мирни импресионистички вокални исказ, оркестарске боје и сликовити клавирски звук Клода Дебисија и другачију звучну слику Равелове инструменталне музике у којој доминира изражајна мелодика и прегнантан ритам.

Експресионизам – атонални и фолклорни

За упознавање **ЕКСПРЕСИОНИСТИЧКЕ** музике најважнији предуслов је постављање културно-историјског контекста у којем ова музика настаје као радикално негаторска реакција на музику романтизма и импресионизма. Ученицима треба објаснити да је у експресионизму дошло до распада тоналитета – као система који је повезивао целокупан дотадашњи развој музике од барока до импресионизма. То је био авангардни прелом у развоју музике и ту се „звук“ уметничке музике из корена изменио. Зато је циљ слушања одабраних остварења упознавање ученика са тим новим дисонантним звуком у којем нема разрешења и романтичарске мелодиозности.

Приликом слушања музике немачког експресионизма (Шенберг, Берг, Веберн) ученицима треба скренути пажњу на повишену емоционалност ове музике (Шенбергова монодрама *Ишчекивање*), која је потпуно аналогна „крику“ који „избија“ из слике експресионистичког сликара Едуарда Мунка. Са друге

стране, ученици треба да науче да препознају конструктивистичку страну музичког експресионизма оличену у Шенбергровој и Веберновој додекафонији – која је потпуно објективизирана и сасвим лишена афекта.

Сасвим другачију музичку слику ученици ће упознати у композицијама Игора Стравинског (*Посвећење пролећа*) или Беле Бартока (*Allegro barbaro*) чији експресионизам има упориште у фолклору (фоклклорни експресионизам), а окосницу њиховог музичког језика чине фолклорни вокални израз и дисонантна, пулсирајућа остината – као у прадавним ритуалима.

НЕОКЛАСИЦИЗАМ је у музици између два светска рата настао као израз нове потребе уметника да се врате класичним вредностима које су експресионисти у својим делима тако оштро негирали. Потребно је ученицима посебно објаснити да је неокласицизам само један од праваца који припадају међуратном модернизму, те да је од експресионизма наследио слободан однос премо тоналитету, пун дисонанци, незамисливих за барокну, класичну, па и романтичарску епоху. Такође, треба им указати и на то да је у европском музичкој историји било више видова неокласицизма.

Ако изузмемо представнике немачког музичког експресионизма (који се нису прикључили неокласичном таласу), прва неокласична остварења компоновали су композитори – протагонисти фолклорног експресионизма: Стравински, Прокофјев, Барток, у чијим делима ученици треба да науче да препознају „рад по класичном моделу“, али са приметним стилским отклоном. Ученицима треба скренути пажњу на дисонанце, и друге разлике у односу на „модел“ (различиту оркестрацију, на пр.) које јасно раздвајају барокни, класични или романтичарски „модел“ од новог, неокласичног дела. То је нарочито уочљиво у делима: *Пулчинела* Стравинког, *Класична симфонија* Сергеја Прокофјева, у неоромантичној опери *Сликар Матис* Паула Хиндемита. Посебно место међу неокласичним остварењима припада делу *Кармина Бурана*, немачког композитора Карла Орфа, у којој ученици треба на упознају нео-модални, „псеудо-антички“ стил, који је у много чему сличан начину на који се Игор Стравински обраћао средњовековној световној вокалној традицији.

Са друге стране, ученицима треба указати на одлике француског неокласицизма који је утемељен на ставу да је француска музика истински класична, за разлику од немачке, „истински романтичарске музике“. Треба указати на чињеницу да остварења француског музичког неокласицизма садрже све значајне одлике музичког модернизма између два рата (дисонанце, одступање од традиционално схваћене тоналне функционалноси и тд.).

На примерима композиција Сатија, Мијоа, Хонегера и Пуланка, ученицима треба указати на емоционалну „огољеност“ француског неокласицизма, који је пре склон гротески него јаким (романтичарским) емоцијама., и са друге стране на коришћење елемената популарне музике тога времена у овим делима (валцер, блуз, џез, шпанска популарна музика и сл.) као и конкретних звукова (као што је звук локомотиве у делу *Пацифик 231* А. Хонегера).

Седма, *Лењинградска симфонија* Шостаковича, настала почетком Другог светског рата у Совјетској Русији, једино је дело са списка препоручених за слушање, које садржи снажан, готово експресионистички емоционални набој који је проистекао из сурових ратних околности у којима је дело настало, због чега се у савременој историји музике ова композиција сматра симболом борбе против нацистичке Немачке.

МУЗИКА друге половине 20. ВЕКА

Авангардне тенденције у европској музици:

- О. Месијан: *Четири студије ритма*, 2. став
- П. Булез: *Структуре за 2 клавира*
- К. Штокхаузен: *Клавирски комади од1 до 8*, *Клавирски комад 11, Групен, Електронске студије I, II;*
- К. Пендерецки: *Тренодија*
- В. Лутославски: *Три поеме Анрија Машоа*
- Ђ. Лигети: *Атмосфере, Лонтано;*
- П. Шефер: *Концерт шумова*
- П. Анри: *Симфонија за усамљеног човека*

Америчка експериментална музика и минимализам

- Џ. Кејџ: *4,33 тишине за пијанисту, Имагинарни пејзаж бр.4*
- Ла М. Јанг: *Composition, op.7,*
- Т. Рајли *In C*
- Ф. Глас *Ајнштајн на плажи* (одломци из опере)
- С. Рајш *It s Gonna Rain.*

Постмодернизам

- М. Кагел: *Мирум за тубу, Лудвиг ван*
- Штокхаузен: *Мантра* за 2 клавира,
- К. Пендерецки: *Концерт за виолину*
- В.Лутославски: *Концерт за клавир и оркестар*, IV став,
- Ђ. Лигети: *Lux aeterna*
- А. Перт: *Порез Цезару*
- А. Шнитке: *Кончерто гросо бр.3*, *Концерт за хор*;
- С. Губајдулина: *Интроитус* - Концерт за клавир и камерни оркестар, *Оферториум* - Концерт за виолину и оркестар
- Џ. Зорн: *Забрањено воће*
- Џ. Адамс: *Никсон у Кини* (одломци из опере)

Циљ упознавања са одабраним композицијама насталим у другој половини 20. века је упознавање ученика са развојем музичког модернизма после Другог светског рата. У питању је логичан развој концепта додекафоније који је сада проширен на серијалну организацију свих музичких параметара. Композиције Пјера Булеза (*Структуре 1а*) и Карлхајнца Штокхаузена (*Групе*) су отеловљење концепта интегралног серијализма, који је директно проистекао из Вебернове додекафоније и његовог сложеног концепта пред-обликованог дела. Ученицима треба указати на парадоксалну чињеницу да се интегрална серијализација ових композиција не чује као таква, те да је звучни резултат оваквих пред-обликованих композиција врло сличан звучној слици композиција у којима је, унутар атоналног музичког језика (који је предуслов овог уметничког правца), извођачима остављена делимична или пуна слобода у комбиновању задатог музичког материјала.

Од посебног је значаја упознати ученике са контролисаном алеаториком и са музиком звучних боја какву су компоновали композитори „пољске школе“ – Пендерецки (*Тужбалица жртвама Хирошиме*) и Лутославски, као и са електронском и електроакустичком музиком каква се компоновала у Француској током 60-их година прошлог века (П. Шефер, П. Анри: *Симфонија за једног усамљеног човека*).

Поред достигнућа европске послератне Нове музике, међу препорученим композицијама за слушање налазе се три остварења која припадају америчкој експерименталној струји у музици 20. века. То су *4 минута 33 секунде тишине за пијанисту* Џона Кејџа– дело које је у уметничку музику укључило амбијенталне звукове окружења и тако преокренуло целокупну историју уметничке музике; затим једна од првих америчких минималистичких композиција – *In C* Терија Рајлија, и најзад, авангардна и шокантна (пост)опера *Ајнштајн на плажи*, Филипа Гласа која негира целокупну дотадашњу оперску историју. Овде је подједнако важно објаснити ученицима природу дејства које су ове композиције произвеле, колико и научити их како да препознају њихову специфичну звучност.

Одабране композиције А. Шниткеа, Џ. Адамса и Џ. Зорна, представљају разнолике примере музичког постмодернизма у којима се на различите начине остварује полистилистичност, музичка интертекстуалност и повезивање модернистичке уметничке музике са идиомима популарне музике различитих времена и поднебља. Ученицима треба показати како треба да слушају и препознају ову музику, уочавајући у њој неспојиве музичке сегменте – „различите музике“ - као у неком дадаистичком уметничком колажу.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ИСТОРИЈА МУЗИКЕ СА УПОЗНАВАЊЕМ МУЗИЧКЕ ЛИТЕРАТУРЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Програм оријентисан на исходе наставнику даје већу слободу у креирању и осмишљавању наставе и учења. Улога наставника је да контекстуализује овај дати програм потребама конкретног одељења имајући у виду: састав одељења и карактеристике ученика; уџбенике и друге наставне материјале које ће користити; техничке услове, наставна средства и медије којима школа располаже; ресурсе, могућности, као и потребе локалне средине у којој се школа налази.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сарадднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Полазећи од датих исхода и садржаја наставник најпре креира свој годишњи план рада из кога ће касније развијати своје оперативне планове. Исходи дефинисани по областима олакшавају наставнику даљу операционализацију исхода на ниво конкретне наставне јединице. Сада наставник за сваку област има дефинисане исходе. Од њега се очекује да за сваку наставну јединицу, у фази планирања и писања припреме за час, дефинише исходе за час који воде ка остваривању исхода прописаних програмом.

При планирању треба, такође, имати у виду да се исходи разликују, да се неки лакше и брже могу остварити, али је за већину исхода потребно више времена и више различитих активности. У фази планирања наставе и учења веома је важно имати у виду да је уџбеник наставно средство и да он не одређује садржаје предмета. Зато је потребно садржајима датим у уџбенику приступити селективно и у односу на предвиђене исходе које треба достићи. Поред уџбеника, као једног од извора знања, на наставнику је да ученицима омогући увид и искуство коришћења и других извора сазнавања.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава предмета ***Историја музике*** усмерена је на остваривање исхода и даје предност искуственом учењу кроз активно слушање одабраних музичких дела смештених у одговарајући друштвено-историјски и културолошки контекст које ће допринети формирању његове личности као музичара и његовом личном музичком изражавању.

Приступ програму подразумева отвореност и прилагодљивост процеса подучавања и учења, а реализује се кроз дидактички и методички плурализам, тематско, односно пројектно и индивидуализовано учење, уз употребу савремених ИТ технологија.

Наставна грађа систематизована је по историјско-стилским целинама у циљу стицања општег музичког образовања ученика, као и повезивања овог предмета са осталим стручним (музички облици, хармонија, контрапункт) као и шире стручним предметима (историја књижевности, историја, историја уметности). Све наставне јединице градива илуструју се звучним, тј. слушним примерима на часу са датим предлозима одабраних, репрезентативних дела, које сваки наставник може да допуни другим одговарајућим примерима, користећи партитуре и видео прилоге. Ученици се, такође, упућују и на самостално слушање код куће посредством Youtube канала, ТВ и радио канала посвећених уметничкој музици и организују се заједнички одласци на концерте и музичко-сценске представе.

Хронолошки водећи ученике кроз развој музике, наставник ће распоређивати наставна тежишта сходно исходима, тако да ће у поједине области ученике уводити информативно (нпр. област Старог века – Музику старих источних народа, или прве облике вишегласја...) док ће највећу пажњу посветити значајнијим појавама и стваоцима (периоду ренесансе са Палестрином и Ласом, у бароку Ј.С.Баху и Г.Ф.Хендлу, класицизму у музици, развоју жанрова у периоду романтизма, и стваралачком плурализму у музици 20. века ...).

Најважнији покретач програма треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају и разноврсном развијању музичког потенцијала.. Кроз слушање музичких дела, ученици упознају музику различитих еоха и стилова, опажају грађу музичког дела, изражајне елементе, разликују извођачке саставе. Развијање личног и професионалног односа према музици и одређеном стилу, врсти и жанру и конкретном делу које се слуша, изграђује се разговором, рефлексијом, дискусијом и дебатом и тиме се омогућава темељније музичко разумевање слушаног дела. Извођачка и стваралачка искуства подстичу развој самопоуздања и сигурности у јавном наступу.

Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне пројектне предлоге у којим ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати вештине приступања и коришћења информација (интернет, књиге...), сарадднички рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Рад у групама и радионицама је користан у комбинацији са осталим начинима рада, поготово када постоји изазов значајнијег (нпр. емотивног) експонирања ученика, као вид премошћавања стидљивости или анксиозности.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

У процесу вредновања резултата учења наставник треба да буде фокусиран на ученичке ставове и мотивацију за учествовање у музичким активностима кроз слушање, извођење и стваралаштво. Теоретско знање треба да има своју примену и функцију у изражавању ученика кроз музику и у контакту са музиком. Сумативно вредновање треба да буде осмишљено кроз задатке и активности које захтевају креативну примену знања. У смислу активности, постигнућа ученика се могу проценити на основу доприноса ученика кроз индивидуалан и групни рад, израду креативних задатака на одређену тему, рад на пројекту (ученик даје решење за неки проблем и одговара на конкретне потребе), кроз начин размишљања у анализи музичких дела, као и у односу на специфичне вештине.

ПРОГРАМ ПРЕДМЕТА КОЈИ СУ ЗАЈЕДНИЧКИ НА СВИМ ОДСЕЦИМА ОСИМ НА ОДСЕКУ ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА – ОДСЕК ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**Први**
Годишњи фонд часова:	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена знања из теорије музике у решавању хармонских проблема; – препозна консонантне и дисонантне акорде; – запише квинтакорде и обртаје главних ступњева; – одреди многостраност квинтакорада у тоналитетима;	**УВОД У ХАРМОНИЈУ**	Појам хармоније. **Тонски систем** – читање и писање нота у бас и виолинском кључу. **Интервали:** – врсте, – величина, – сазвучност – разрешење дисонантних интервала **Лествице –** дијатонске дурске и молске лествице. **Тоналитет –** појам и структурална основа тоналитета и његово испољавање кроз однос главних трозвука.
	АКОРДИ	Појам и врсте акорада. Облици акорада – основни и обртаји. Изградња квинтакорада на главним ступњевима. Многостраност квинтакорада.

– дефинише сродство и функције акорада; – слушно разликује хомофони и полифони став; – класификује и слушно препозна врсте каденци; – примени поставку квинтакорада главних ступњева у строгом хармонском ставу; – примени правила у везивању квинтакорада главних ступњева и њихових обртаја; – слушно идентификује хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја; – одсвира хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја на клавиру; – примени везивање и направи разлику у везивању акорада споредних квинтакорада и њихових обртаја; – препозна тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – повеже хармонизацију задатка са његовом формалном структуром; – коментарише квалитет хармонског задатка;		Сродство акорада. Тоналитет и функције акорада.
	СТРОГИ ХАРМОНСКИ СТАВ	Полифонија и хомофонија. Мелодија. Строги хармонски став. Акордски и ванакордски тонови – општи појмови. Хармонски ритам. Критични тонови. Каденце.
	ТРОЗВУЦИ ГЛАВНИХ СТУПЊЕВА	Квинтакорди. Постављање квинтакорада главних ступњева у четворогласни хармонски став у дуру и хармонском молу. Везивање квинтакорада главних ступњева: – строга веза; – слободна веза; – полуслободна веза. – лиценција вођице. Мелодијски скокови у оквиру исте хармоније – промена положаја и слога. Забрањена кретања. Каденцирајући квартсекстакорд. Секстакорди Изградња секстакорда и главних ступњева у оквиру тоналитета. Секстакорди главних трозвука – увођење и разрешење. Квартсекстакорди: Изградња квартсекстакорада главних ступњева главних ступњева у оквиру тоналитета. Квартсекстакорди: обртајни и случајни – увођење и разрешење.
	ТРОЗВУЦИ СПОРЕДНИХ СТУПЊЕВА	Изградња квинтакорада споредних ступњева и њихових обртаја у задатом тоналитету. Споредни квинтакорди – увођење и разрешење. Споредни секстакорди – увођење и разрешење. Фригијски обрт. Секвенце.

Програм смотре:

1. **Писмени део: хармонизација шифрованог баса (до 8 тактова)**
2. **Практични део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара - до 20 тактова и свирање (4 такта) шифрованог баса**

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**ДРУГИ**
Годишњи фонд часова:	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна и изгради главне четворозвуке; – препозна и разреши критичне тонове у главним четворозвуцима; – наведе начине увођења и разрешења главних четворозвука; – примени правила у везивању главних четворозвука; – слушно препозна хармонске везе главних четворозвука; – демонстрира написане хармонске везе главних четворозвука на клавиру; – препозна и примени ванакордске тонове у хармонизацији задатака и примерима из литературе; – аналитички распозна и тумачи тоналитете и акордске односе на примерима из	**ГЛАВНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ**	Изградња и препознавање доминантог септакорда у основном облику и обртајима у дуру и молу. Доминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење, лиценција вођице и септиме. Изградња и препознавање субдоминантног септакорда (II_7) у основном облику и обртајима у дуру и молу. Субдоминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење. Изградња и препознавање вођичног четворозвука (VII_7) навише од задатог основног тона и наниже од задате септиме у дуру и молу. Одређивање тоналитета према задатом вођичном септакорду. Вођични септакорд и обртаји: увођење и разрешење.
	ВАНАКОРДСКИ ТОНОВИ	Подела ванакордских тонова. Увођење и разрешење ванакордских тонова. Ванакордски тонови у басу. Вишеструки ванакордски тонови.
	ВИДОВИ ПРОМЕНЕ ТОНАЛИТЕТА	Мутација. Тонално иступање. Тонални скок. Модулација.

музичке литературе; – препозна и направи разлику између видова промене тоналитета у примерима из музичке литературе; – презначи акорде у дијатонској модулацији; – свира дијатонску модулацију на клавиру; – повеже хармонизацију задатака са његовом формалном структуром; – изрази мишљење о квалитету креираног хармонског задатка.	**ДИЈАТОНСКА МОДУЛАЦИЈА**	Изградња трозвука у дуру, молдуру и свим врстама мола. Сродност тоналитета. Средства дијатонске модулације и начини извођења. Дијатонске модулација: – прве групе; – друге групе; – треће групе; Модулација преко посредног тоналитета (информативно).
Програм годишње смотре: **Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара – до 30 тактова.** **Усмени део: два питања из пређеног градива и свирање (4 такта) шифрованог баса и дијатонске модулације.**		

Кључне речи: четворозвуци, ванакордски тонови, тоналне промене, дијатонска модулација

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.	
Разред:	**Трећи**	
Годишњи фонд часова:	**35**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– наведе сличности и разлике у акордском фонду барока и класицизма; – самостално одсвира краће осмишљене фразе са одликама хармоније барока и класицизма; – објасни својим речима врсте и примену	**СПОРЕДНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ**	Увођење и разрешење споредних четворозвука - анализа примера из музичке литературе барока и класицизма. Израда и свирање краћих фраза са споредним четворозвуцима. Употреба споредних четворозвука у бароку и класицизму (у примерима из литературе)
	АЛТЕРОВАНА ХАРМОНИЈА	Алтерације и њихова улога у формирању алтерованих акорда. Алтеровани акорди: – алтеровани акорди дијатонског типа, – алтеровани акорди хроматског типа. – преглед свих алтерованих акорада.

алтерација у дуру и молу; – разликује дијатонске и алтероване тонове и акорде у лествицама; – самостално осмисли и одсвира алтероване акорде (доминантина доминанта и њен заменик) на клавиру; – слушно препознаје алтероване акорде њихова разрешења; – слушно препознаје и примењује типове хроматске модулације дијатонског типа; – одсвира задате хармонске везе; – самостално анализира хармонски план у нотним примерима из музичке литературе у којима се налазе алтеровани акорди; – направи разлику између средстава дијатонске и хроматске модулације дијатонског типа у хармонској анализи на примерима из литературе; – повеже хармонску анализу примера из литературе са његовом формалном структуром; – дискутује о формалној и стилској одредници композиције на основу хармонске анализе.		Доминантина доминанта дијатонског типа – изградња, увођење и разрешење. Доминантина доминанта хроматског типа – изградња, увођење и разрешење. Заменик доминантине доминанте дијатонског типа – изградња, увођење и разрешење. Заменик доминантине доминанте хроматског типа – изградња, увођење и разрешење. Фригијски квинтакорд и наполитански секстакорд – изградња, увођење и разрешење. Остале вантоналне доминанте дијатонског типа и њихови заменици. Остале алтеровани акорди хроматског типа: двоструко умањени на повишеном II ступњу у дуру, и, прекомерна доминанта за субдоминанту у дуру . Умањени четворозвуци недоминантне функције (на повишеном II и повишеном VI ступњу). Израда и свирање краћих фраза са употребом алтерованих акорада. Употреба алтерованих акорада у бароку и класицизму (у примерима из музичке литературе)
	ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА ДИЈАТОНСКОГ ТИПА	Појам и средства хроматске модулације. Хроматска модулација преко презначења акорада дијатонског типа. Израда и свирање сложенијих фраза са применом алтероване хармоније и хроматске могулације. Употреба хроматске модулације дијатонског типа у класицизму (у примерима из музичке литературе).
Програм годишње смотре: 1. Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара или раних романтичара – до 30 тактова и свирање (4 до 8 тактова) шифрованог баса и хроматске модулације		

Кључне речи: алтерације, алтеровани акорди, хроматска модулација, презначење акорада

<table>
<tr><td>Назив предмета:</td><td colspan="2">ХАРМОНИЈА</td></tr>
<tr><td>Циљ</td><td colspan="2">ЦИЉ учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.</td></tr>
<tr><td>Разред:</td><td colspan="2">Четврти</td></tr>
<tr><td>Годишњи фонд часова:</td><td colspan="2">33</td></tr>
<tr><td>ИСХОДИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:</td><td>ОБЛАСТ/ ТЕМА</td><td>САДРЖАЈИ</td></tr>
<tr><td rowspan="2">– својих речима објасни средства хроматске модулације;
– препозна све врсте хроматских модулација у примеру из музичке литературе;
– слушно препозна хроматске модулације;
– усмено изради и одсвира краће фразе користећи хроматску модулацију;
– анализира примере из литературе епохе барока, класицизма и романтизма, који садрже хроматску модулацију;
– усмено изради и одсвира краће фразе користећи енхармонску модулацију;
– анализира примере из литературе епохе барока, класицизма и романтизма, који садрже енхармонску модулацију;
– повеже хармонску анализу примера из литературе са његовом формалном структуром;
– дискутује о формалној и стилској одредници композиције на основу хармонске анализе.</td><td>ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА</td><td>Појам и средства хроматске модулације.
Модулација помоћу:
– промене склопа акорада;
– хроматске и привидне терцне сродности;
– елиптичних веза;
Модулирајуће секвенце.
Израда и свирање краћих фраза са употребом хроматских модулација.
Употреба хроматских модулација у бароку (примери из литературе).
Употреба хроматских модулација у класицизму (примери из литературе и).
Употреба хроматских модулација у романтизму (примери из литературе).</td></tr>
<tr><td>ЕНХАРМОНСКА МОДУЛАЦИЈА</td><td>Појам и средства енхармонске модулације.
Енхармонско презначење:
– умањеног четворозвука.
– малог дурског четворозвука,
– прекомерног трозвука.
Израда и свирање краћих фраза са употребом енхармонских модулација.
Употреба енхармоских модулација у бароку (примери из литературе).
Употреба енхармонских модулација у класицизму (примери из литературе).Употреба енхармонских модулација у романтизму (примери из литературе).</td></tr>
<tr><td colspan="3">Програм годишње смотре:

1. Писмени део: хармонска анализа примера из клавирске литературе класичара или раних романтичара – до 30 тактова и свирање (8 тактова) шифрованог баса и хроматске модулације.</td></tr>
</table>

Кључне речи: хроматска модулација, промена склопа акорда, терцна сродност, енхармонска модулација.

ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ХАРМОНИЈА (сви одсеци осим Одсека за музичку теорију

УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји хармоније су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка овладавању хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.

Наставник хармоније својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко креирање хомофоне хорске фактуре, извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

I. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хармонија се састоји из више сегмената: теорија музике, хармонски задаци, слушање и записивање хармонских веза, хармонија на клавиру и хармонска анализа.

Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета хармонија, између осталог, јесте развијање свести о хомофоној хорској фактури и примењивању стечених хармонских знања на настави других предмета.

У настави предмета Хармонија елементи теорије музике стављени су у функцију разумевања хармонских садржаја. Потребно је пре обраде наставних области систематизовати елементе теорије музике и прилагодити их сваком наставном садржају.

Израда хармонских задатака искључиво је везана за **прва два разреда** и подразумева хармонизацију баса и сопрана. Препорука је да се, непосредно пре израде задатака, свака новообрађена акордска веза вежба у писаној форми како би током израде хармонских задатака ученици имали што мање потешкоћа.

Хармонизација шифрованог баса, али и сопранске деонице, треба да буде равномерна заступљена током часа. У процесу израде задатака треба водити рачуна о кретању гласова, разноврсном избору акорада, а потом и врсти модулација уз акценат на логику хармонског изражавања. У току хармонизације басове деонице препорука је да се ученицима подвуче важност креирања музикалне сопранске линије и обратно – у хармонизацији сопрана неопходна је креативна и лепо вођена линија баса.

Приликом хармонизације сопранске деонице, на појединим местима пожељно је свирати варијанте могућих акордских веза, односно хармонских решења како би се ученицима дала могућност сопственог

избора у креирању хармонског тока.
Посебно је важна поступност у хармонизацији сопрана приликом које ученик треба да најпре одреди функције, а потом и потпише линију баса са шифром водећи рачуна о логици кретања ове деонице. Уколико је задати сопран модулирајући неопходно је да се на првом месту одреди тонални план, потом места презначења и начини извођења модулације, као и функције акорада. Урађени задатак треба обавезно одсвирати (наставник или ученик), а затим и отпевати како би се добио ефекат не само звучног доживљаја хармонског тока, већ и аутентична боја хорског става. Хармонизација сопрана неизоставно развија креативност код ученика, самоиницијативу, као и могућност да искаже разноврсност стеченог знања.

Анализа урађених задатака кроз дебату ученицима пружа неопходно искуство у препознавању добрих хармонских решења, уочавању техничких грешака.
Редослед садржаја у I разреда обухвата најпре везивање трозвука главних, а тек онда и споредних ступњева. Међутим, наставнику хармоније је дата слобода да направи сопствени избор у редоследу садржаја, односно да уколико жели може да наизменично обрађује квинтакорде главних и споредних ступњева и њихове обртаје.

Главни четворозвуци, ванакордски тонови, као и дијатонска модулација обрађује се у II разреду у корелацији са наставом солфеђа и музичких облика. У оквиру дијатонске модулације акценат треба ставити на прве три групе, док се модулација путем посредног тоналитета обрађује теоријски, кроз анализу али не и кроз израду задатака.

У III разреду све наставне области утврђују се само кроз хармонску анализу. Ново градиво надовезује се на претходно па је неопходно обнављање дијатонске модулације. Хроматска модулација дијатонског типа надовезује се на принципе, у претходном разреду, већ обрађене дијатонске модулације и акценат треба ставити на презначење наполитанског секстакорда и, нешто ређе, вантоналних доминанти и њихових заменика.

Хроматску и енхармонску модулација у IV разреду, треба утврђивати кроз хармонску анализу. У другом полугодишту завршног разреда, након целокупног пређеног градива из хармоније, део наставе треба посветити развоју хармонских стилова и то искључиво кроз хармонску анализу.
Наставу хармоније не треба ограничити само на теоријско предавање програмаских садржаја и шематску израду задатака, већ од почетка изучавања предмета ученике треба оспособљавати за развој хармонског слуха и естетски доживљај хармонског тока. У том смислу, неопходно је да свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза буде оживљена звуком, одсвирана више пута и пажљиво одслушана.

Хармонија на клавиру подразумева свирање написаних и израђених примера и треба да садрже свирање каденци, а потом написаних задатака.
Вежбе на клавиру на клавиру треба започети већ у I разреду. Након обраде сваког програмског садржаја, у циљу лакшег и потпунијег разумевања градива свирати написане примере како би се код ученика развила логика хармонског изражавања, али и подстакла креативност ученика. Наставник неизоставно прави избор најпогоднијих задатака и прилагођава их способностима сваког ученика.

Слушање и записивање хармонских веза омогућава ученику не само примену основних законитости и логику хармонског језика, већ и свесно развијање хармонског слуха. Свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза треба да се оживи звуком и примерима из музичке литературе, одсвира више пута и пажљиво одслуша.

У даљем раду на развоју хармонског слуха, наставни процес треба да обухвати усмене и писане хармонске диктате, тако да се препознавањем функција и карактеристичних акордских веза код ученика од почетка развија способност опажања хармонских боја.

Хармонске диктате треба започети слушним препознавањем положаја и слога акорада - уски и широки, а затим опажањем и препознавањем главнх квинтакорада у тоналитету, у циљу поставке функионалности акорада. Како везивање главних трозвука формира каденцу, као и њихов начин везивања, потребно је слушно препознавати и записивати аутентичне, плагалне, варљиве и полукаденце, а затим краће серије веза главних квинтакорада и њихових обртаја. Постепено се шири спектар акорада уз додавање дијатонских и алтерованих четворозвука и њихових обртаја.
На часовима ученици могу да раде писане, као и усмене диктате, индивидуално или групно, чиме развијају

меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање након одслушаног хармонског обрта). Након записивања диктата обавезно отпевати записано.

Хармонска анализа оспособљава ученика у практичној примени хармонских знања, бољем разумевању композиција које свира, лакшем меморисању нотног текста и спретнијем читању с листа. У том смислу, поред теоријског упознавања ученика са програмским садржајима предмета, наставник треба да тежи оспособљавању ученика за свесну анализу хармонског става.

У I и II разреду израђене задатке треба анализирати и понудити нова хармонска решења, а анализа примера из литературе треба да обухвата примере једноставније фактуре у којима ученик препознаје врсте каденци, функције и обртаје трозвука, као и везе квинтакорада и секстакорада и врсте квартсекстакорада. У ту сврху могу послужити изабрани корали Ј. С. Баха и једноставније клавирске композиције Хајдна, Моцарта и Бетовена.

У III и IV разреду акценат треба ставити искључиво на хармонску анализу. Примере из музичке литературе класике и романтизма треба прилагодити пређеном градиву, а ученичко знање усмерити на препознавање тоналитета и тумачење тоналних односа, као и акордске структуре и њихове односе.

Пожељно је да са ученицима III и IV разреда наставник индивидуално и у групи анализира композиције из репертоара инструменталне наставе или наставе хорског певања. На тај начин теоријско знање ученика даје темељ тумачењу и интерпретацији музике коју изводи. У том смислу, код ученика треба развијати аналитичко мишљење и приступ музичком делу, на темељу звучног обрасца или нотног записа, и сазнање о историјско – стилском хармонском обележју, као и извођачку условљеност хармонске компоненте у музици.

Примена савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави хармонизација. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хармоније најбитније је да ученик препозна и јасно дефинише законитости и логику хармонског језика, развије хармонски слух и способности у креирању хармонских задатака, који, у том смислу, имају приоритет на настави хармоније. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу хармонских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу хармонских садржаја, као и развоју креативности ученика.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из хармоније треба спроводити усменим, писаним и практчним путем, на разнолик и интересантан начин. Резултати годишњих смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

<table>
<tr><td>Назив предмета</td><td colspan="2">КОНТРАПУНКТ</td></tr>
<tr><td>Циљ</td><td colspan="2">ЦИЉ учења предмета Контрапункт је да код ученика развије знања у области историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, као и вештину препознавања ренесансних музичких облика и композиционих поступака.</td></tr>
<tr><td>Разред</td><td>Трећи</td><td></td></tr>
<tr><td>Годишњи фонд часова</td><td>35</td><td></td></tr>
<tr><td>ИСХОДИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:</td><td>ОБЛАСТ/ ТЕМА</td><td>САДРЖАЈИ</td></tr>
<tr><td rowspan="3">– именује облике раног вишегласја на основу записа или звука;
– пева у групи или уз инструменталну пратњу композиције раног вишегласја;
– препозна различите извођачке саставе ренесансних композиција на основу звука или записа;
– именује врсте старих нотација на основу записа;
– опажа, препозна и запише све врсте модуса;
– анализира мелодијско – ритмичке карактеристике у ренесансним композицијама;
– препозна и коментарише композиционе полифоне поступке након одслушаних или изведених делова композиције;
– објасни историјски развој духовних и световних облика ренесансе, њихове врсте и наведе најзначајнија дела и композиторе;
– слушно препозна и анализира духовне и световне облике ренесансе;</td><td>ОСНОВИ
ВОКАЛНОГ КОНТРАПУНКТА</td><td>Развој вишегласја од раног вишегласја до полифоније касне ренесансе.
Извођачки састави.
Нотација.
Модуси.
Мелодија и ритам.</td></tr>
<tr><td>КОМПОЗИЦИОНИ ПОСТУПЦИ
У
МУЗИЦИ
РЕНЕСАНСЕ</td><td>Консонанце и дисонанце. Каденце.
Синкопиране дисонанце, пролазнице, скретнице, тешке пролазнице.
Посебни случајеви у примени дисонанци.
Имитација.
Третман текста.
Слушање и извођење одабраних ренесансних композиција.</td></tr>
<tr><td>ДУХОВНИ
И
СВЕТОВНИ ОБЛИЦИ РЕНЕСАНСЕ</td><td>Духовни облици ренесансе, (мотет и миса):
– историјски развој,
– врсте,
– најзначајнији композитори и дела.
Световни облици ренесансе (мадригал, вилота, фротола, канцона а бало, виланела, шансон):
– историјски развој,
– врсте,
– најзначајнији композитори и дела.</td></tr>
<tr><td colspan="3">Програм смотре:
1. Писмени део: тест (теоријска питања и практична примена)
2. Слушни тест: препознавање задатих композиција са кратком анализом.</td></tr>
</table>

Кључне речи: основи ренесансног контрапункта, композициони поступци, духовни и световни облици ренесансе.

<table>
<tr><td>Назив предмета</td><td colspan="2">КОНТРАПУНКТ</td></tr>
<tr><td>Циљ</td><td colspan="2">ЦИЉ учења предмета Контрапункт је да код ученика развије знања у области историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, као и вештину препознавања ренесансних музичких облика и композиционих поступака.</td></tr>
<tr><td>Разред</td><td>ЧЕТВРТИ</td><td></td></tr>
<tr><td>Годишњи фонд часова</td><td>66</td><td></td></tr>
<tr><td>ИСХОДИ
По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:</td><td>ОБЛАСТ/ ТЕМА</td><td>САДРЖАЈИ</td></tr>
<tr><td rowspan="3">– објасни разлике између ренесансног и барокног контрапункта;
– слушно препозна и анализира инструменталне и вокално – инструменталне облике барока;
– препозна различите инструменталне групе барокних композиција на основу звука или записа;
– анализира мелодијско – ритмичке карактеристике барокних композиција;
– објасни развој тоналне хармоније;
– осмисли самостално или уз помоћ наставника крађу барокну мелодију;
– препозна и коментарише композиционе полифоне поступке након одслушаних или изведених делова композиције;
– наведе врсте и основне карактеристике барокних облика;
– слушно препозна и анализира барокне облике.</td><td>ОСНОВИ
БАРОКНОГ КОНТРАПУНКТА</td><td>Историјска појава музичког барока.
Вокално-инструментални облици.
Инструменти и инструментални облици.
Од модалне ка тоналној хармонији.
Мелодија и ритам.
Хармонска средства барокне музике.</td></tr>
<tr><td>КОМПОЗИЦИОНИ ПОСТУПЦИ У МУЗИЦИ БАРОКА</td><td>Представљање акорада у двогласном и трогласном ставу.
Ванакордски тонови.
Двоструки и троструки контрапункт.
Имитација.
Канон у двогласном и трогласном ставу.
Секвенце.</td></tr>
<tr><td>ИНСТРУМЕНТАЛНИ И ВОКАЛНО-ИНСТРУМЕНТАЛНИ
ОБЛИЦИ БАРОКА</td><td>Двогласна и трогласна инвенција.
Фуга.
Прелудијум, токата, фантазија, коралнa предигра, ричеркар, барокна свита, полифоне варијације.
Мадригал, мотет, опера, ораторијум, миса (информативно).</td></tr>
<tr><td colspan="3">Програм смотре:
1. Писмени део: анализа трогласне или четворогласне фуге;
2. Слушни тест: препознавање задатих композиција са кратком анализом.</td></tr>
</table>

Кључне речи: основи барокног контрапункта, композициони поступци, инструментални облици барока

ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА КОНТРАПУНКТ (сви одсеци осим Одсека за музичку теорију)

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Међупредметна корелација може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. На тај начин теоријска настава даје темељ тумачењу и интерпретацији музике коју изводе.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји контрапункта су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка упознавању музике ренесансе и барока у целини, њених законитости и најбитнијих одлика.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз комуникацијске вештине и заједничко извођење, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања, водећи рачуна о предзнању и индивидуалности ученика, које ће омогућити да ученици савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима.

Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Програмским садржајима предмета контрапункт остварује се стицање знања о историјском, теоријском и извођачком аспекту вишегласне музике, као и вештина неопходних за разумевање, тумачење и извођење ренесансних и барокних полифоних музичких дела. Подељени су на више сегмената: основи ренесансног/барокног контрапункта; композициони поступци у музици ренесансе/барока; духовни и световни облици ренесансе, односно инструментални и вокално-инструментални облици барока.

Циљ предмета, између осталог, јесте развијање мелодијског начина мишљења, стварање слушне представе о полифоном ставу и примена стечених контрапунктских знања на настави других предмета.

Област **Основи ренесансног и барокног контрапункта** у контексту има елементе теорије музике, историје музике, хармоније и музичких облика. Наставник треба да стави тежиште рада на савладавању основа ренесансног и барокног контрапункта које се касније проширују, надограђују и примењују у осталим садржајима, са циљем да ученик својим речима објасни и дефинише њихово значење, а потом их и са разумевањем примени. Примена знања ових елемената омогућава лакше разумевање и практичну употребу нотног текста и музике. Како би ученици освестили све програмске садржаје предмета, поред теоријског приступа, неопходно је озвучавање сваког елемента ради повезивања са певачким и свирачким искуствима.

Познавање историјског развоја и техничких својстава ренесансног и барокног контрапункта

представља полазну основу у функцији разумевања контрапунктских садржаја.

Облике раног вишегласја треба обрадити кроз звучне и нотне примере и теоријска објашњења. Извођачке саставе ренесансног периода најбоље је упознати слушањем музике, препознавањем старих инструмената са слика и илустрација, а различите врсте старе нотације читањем старих записа (подстаћи ученике да сами запишу једноставније мелодије у одабраној врсти старе нотације).

Модусе треба обновити звучно и теоријски, а њихове карактеристике повезати са наставом солфеђа, певањем модалних примера из литературе. Пожељно је приступити анализи модалних карактеристика кроз задате кратке примере, а потом и у конкретним ренесансним делима.

Када је барокни контрапункт у питању, неопходно је звучно упознати ученике са основним карактеристикама, а затим извршити компарацију са већ добро изученим периодом ренесансе. На исти начин као у претходном разреду треба приступити изучавању сегмената барокне музике (тонална основа, основне карактеристике, музички облици, инструменти). Овде би као корелацију са наставом солфеђа требало укључити певање барокних примера из литературе. Након увођења ученика у барокну музику треба приступити детаљнијем изучавању контрапунктских поступака кроз слушање музике, упознавањем мелодијских, ритмичких и хармонских карактеристика и анализу у оквиру одабраних композиција главних представника барока.

Полазна основа за **изучавање имитационог двогласног и трогласног вокалног става** са текстом је упознавање са мелодијским и ритмичким карактеристикама кроз кантус фирмус и флоридус, као и анализа њихових карактеристика у задатим примерима. Препорука наставницима је компаративни приступ изучавању двогласног и трогласног ренесансног контрапункта. Обради двогласа и трогласа приступити у исто време, јер се на тај начин убрзава процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од сазвучја на тезама у двогласу, а потом и трогласу, кроз анализу у одабраним примерима, свирање и певање. На исти начин обрађују се и остали садржаји. Неопходно је ученике постепено довести до нивоа знања на ком ће бити оспособљени да самостално анализирају један одсек двогласног и трогласног мотета.

Након детаљно обраде карактеристика барокног једногласа, исто као и код вокалног контрапункта, приступа се изучавању **двогласног и трогласног барокног контрапункта**. И овде се препоручује компаративни приступ двогласу и трогласу ради убрзавања процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од постављања акорада у двогласу, а потом и у трогласу, кроз анализу у одабраним примерима, свирање и певање. На исти начин обрађују се и остали садржаји редоследом предложеним у садржајима двогласног и трогласног полифоног става. Неопходно је ученике постепено довести до нивоа знања на ком ће бити оспособљени да самостално анализирају инвенције и фуге.

Иако је предложен компаративни приступ изучавања двогласног и трогласног контрапункта, наставницима је остављен избор начина на који ће ученике довести до коначног циља (обрада свих контрапунктских поступака у двогласу, а затим у трогласу или по индивидуално развијеним методама наставника).

Ренесансне духовне и световне облике, као и барокне инструменталне и вокално-инструменталне облике ученици усвајају слушањем примера из литературе и анализом различитих музичких облика. Неопходно је да наставник преко звука или партитуре (или и партитуре и звука у исто време) теоријски обради и истакне карактеристике сваког музичког облика. Редослед увођења музичких облика може бити изборни за сваког наставника.

Слушање музике треба да буде саставни део часа како би ученици кроз звучну представу могли да разликују полифоно вишегласје различитих стилова, раздобља и музичког израза. На тај начин ученици ће на основу звучних примера развити аналитички начин мишљења, као и препознати извођачке саставе, стару нотацију, специфичности контрапунктских поступака и основне музичке облике вокалне и инструменталне полифоније.

При обради, сваки програмски садржај прво везати за звук, а онда ићи ка теоријском тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ препознавању и извођењу и ученике подстицати на дебату у заједничкој партиципацији музичке проблематике.

Поред слушања музике, континуирано треба **анализирати композиције**, како би ученици, не само теоријски већ и аналитички упознали полифоне композицијске поступке. Наставник може повремено на

часовима са ученицима, индивидуално или заједнички, да анализира полифоне композиције из индивидуалног инструменталног репертоара.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

У зависности од нивоа знања и интересовања ученичке групе, као и доступног времена, могуће је укључити разне занимљиве музичке дисциплине и игре (извођење анализираних вишегласних примера тако што ће поједине деонице бити свиране на различитим доступним инструментима, а поједине отпеване, разне врсте игара и квизова у зависности од маште ученика и наставника), што доприноси развијању креативности, појачава динамичност наставе и одржава мотивисаност ученика. У III и IV разреду предвиђена је смотра пред крај школске године, која употпуњује слику о постигнућима наставе и учења.

ПРОГРАМИ ЗА ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**ПРВИ**
Годишњи фонд часова:	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена знања из теорије музике у решавању хармонских проблема; – препозна консонантне и дисонантне акорде; – запише квинтакорде и обртаје главних ступњева; – одреди многостраност квинтакорада у тоналитетима; – дефинише сродство и функције акорада; – слушно разликује хомофони и полифони став; – класификује и слушно препозна врсте каденци; – примени поставку квинтакорада главних ступњева у строгом хармонском ставу; – примени правила у везивању квинтакорада главних ступњева и њихових обртаја; – слушно идентификује хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја; – одсвира хармонске везе квинтакорада главних и споредних ступњева и њихових обртаја на клавиру; – примени везивање и направи разлику у везивању акорада споредних квинтакорада и њихових обртаја; – препозна тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе;	**УВОД У ХАРМОНИЈУ**	Појам хармоније. **Тонски систем** – читање и писање нота у бас и виолинском кључу. **Интервали:** – врсте, – величина, – сазвучност – разрешење дисонантних интервала **Лествице –** дијатонске дурске и молске лествице. **Тоналитет –** појам и структурална основа тоналитета и његово испољавање кроз однос главних трозвука.
	АКОРДИ	Појам и врсте акорада. Облици акорада – основни и обртаји. Изградња квинтакорада на главним ступњевима. Многостраност квинтакорада. Сродство акорада. Тоналитет и функције акорада.
	СТРОГИ ХАРМОНСКИ СТАВ	Полифонија и хомофонија. Мелодија. Строги хармонски став. Акордски и ванакордски тонови – општи појмови. Хармонски ритам. Критични тонови. Каденце.

– повеже хармонизацију задатка са његовом формалном структуром; – коментарише квалитет хармонског задатка;	**ТРОЗВУЦИ ГЛАВНИХ СТУПЊЕВА**	Квинтакорди. Постављање квинтакорада главних ступњева у четворогласни хармонски став у дуру и хармонском молу. Везивање квинтакорада главних ступњева: – строга веза; – слободна веза; – полуслободна веза. – лиценција вођице. Мелодијски скокови у оквиру исте хармоније – промена положаја и слога. Забрањена кретања. Каденцирајући квартсекстакорд. Секстакорди Изградња секстакорда и главних ступњева у оквиру тоналитета. Секстакорди главних трозвука – увођење и разрешење. Квартсекстакорди: Изградња квартсекстакорада главних ступњева главних ступњева у оквиру тоналитета. Квартсекстакорди: обртајни и случајни – увођење и разрешење.
	ТРОЗВУЦИ СПОРЕДНИХ СТУПЊЕВА	Изградња квинтакорада споредних ступњева и њихових обртаја у задатом тоналитету. Споредни квинтакорди – увођење и разрешење. Споредни секстакорди – увођење и разрешење. Фригијски обрт. Секвенце.
Програм годишње смотре: 1. Писмени део: хармонизација сопрана и шифрованог баса 2. Практични део: свирање хармонских каденци **Програм испита:** **1.** Писмени део: хармонизација сопрана (8 тактова) и шифрованог баса (8 тактова) 2. Усмени део: два питања из пређеног градива 3. Практични део: свирање (4 такта) шифрованог баса		

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**Други**
Годишњи фонд часова:	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна и изгради главне четворозвуке; – препозна и разреши критичне тонове у главним четворозвуцима; – наведе начине увођења и разрешења главних четворозвука; – примени правила у везивању главних четворозвука; – слушно препозна хармонске везе главних четворозвука; – демонстрира написане хармонске везе главних четворозвука на клавиру; – препозна и примени ванакордске тонове у хармонизацији задатака и примерима из литературе; – аналитички распозна и тумачи тоналитете и акордске односе на примерима из	**ГЛАВНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ**	Изгрдања и препознавање доминантог септакорда у основном облику и обртајима у дуру и молу. Доминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење, лиценција вођице и септиме. Изградња и препознавање субдоминантног септакорда (II_7) у основном облику и обртајима у дуру и молу. Субдоминантни септакорд и његови обртаји: увођење и разрешење. Изградња и препознавање вођичног четворозвука (VII_7) навише од задатог основног тона и наниже од задате септиме у дуру и молу. Одређивање тоналитета према задатом вођичном септакорду. Вођични септакорд и обртаји: увођење и разрешење.
	ВАНАКОРДСКИ ТОНОВИ	Подела ванакордских тонова. Увођење и разрешење ванакордских тонова. Ванакордски тонови у басу. Вишеструки ванакордски тонови.
	ВИДОВИ ПРОМЕНЕ ТОНАЛИТЕТА	Мутација. Тонално иступање. Тонални скок. Модулација.

музичке литературе; – препозна и направи разлику између видова промене тоналитета у примерима из музичке литературе; – презначи акорде у дијатонској модулацији; – свира дијатонску модулацију на клавиру; – повеже хармонизацију задатака са његовом формалном структуром; – изрази мишљење о квалитету креираног хармонског задатка.	**ДИЈАТОНСКА МОДУЛАЦИЈА**	Изградња трозвука у дуру, молдуру и свим врстама мола. Сродност тоналитета. Средства дијатонске модулације и начини извођења. Дијатонске модулација: – прве групе; – друге групе; – треће групе; Модулација преко посредног тоналитета (информативно).
Програм годишње смотре: **1.** Писмени део: хармонизација сопрана и шифрованог баса 2. Усмени део: једно питање из пређеног градива 3. Практични део: свирање дијатонске модулације **Програм испита:** **1.** Писмени део: хармонизација сопрана (8 тактова) и шифрованог баса (8 тактова) 2. Усмени део: два питања из пређеног градива 3. Практични део: свирање дијатонске модулације и шифрованог баса (4 такта)		

Кључне речи: четворозвуци, ванакордски тонови, тоналне промене, дијатонска модулација

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**Трећи**
Годишњи фонд часова:	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна разрешења споредних четворозвука у хармонској анализи на примерима из литературе; – разликује дијатонске и алтероване тонове и акорде у лествицама; - изгради структуру алтерованих акорада	**СПОРЕДНИ ЧЕТВОРОЗВУЦИ**	Увођење и разрешење споредних четворозвука
	АЛТЕРОВАНА ХАРМОНИЈА	Препознавање дијатонских и алтерованих тонова у лествицама. Алтерације и њихова улога у формирању алтерованих акорда. Алтеровани акорди – подела и преглед алтерованих акорада. Изградња дијатонског и алтерованог четворозвука (DD) на II ступњу дура и

– дијатонског и хроматског типа; – разреши критичне тонове у алтерованим акордима; – примени правила у везивању алтерованих акорада и њихових обртаја; – слушно идентификује хармонске везе алтерованих акорада и њихових обртаја; – свира хармонске везе алтерованих акорада и њихових обртаја на клавиру; – препозна тоналитете и акордске односе на примерима из музичке литературе; – прави разлику између средстава дијатонске и хроматске модулације дијатонског типа; – презначи акорад у хроматској модулацији дијатонског типа; – слушно идентификује тоналне промене; – свира хроматске модулације дијатонског типа на клавиру; – повеже хармонизацију задатака са његовом формалном структуром; – продукује нове хармонске идеје из дефинисаних хармонских правила; – изрази мишљење о квалитету креираног хармонског задатка; – дискутује о формалној и хармонској анализи.		мола. Изградња малог дурског четворозвука од задате алтероване терце. Изградња умањеног акорда на повишеном IV ступњу дура и мола. Доминантина доминанта. Заменик доминатине доминанте. Изградња малог дурског и умањеног четворозвука. Вантоналне доминанте и замениц. Наполитански секстакорд и фригијски квинтакорд.
	ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА ДИЈАТОНСКОГ ТИПА	Појам и средства хроматске модулације. Хроматска модулација дијатонског типа преко презначења алтерованих акорада дијатонског типа.
Програм годишње смотре: 1. Писмени део: хармонизација сопрана и шифрованог баса 2. Усмени део: једно питање из пређеног градива 3. Практични део: свирање модулације (дијатонска или хроматска модулација дијатонског типа) **Програм испита:** **1.** Писмени део: хармонизација сопрана (8 тактова) и шифрованог баса (8 тактова) 2. Усмени део: два питања из пређеног градива 3. Практични део: свирање модулације (дијатонска и хроматска модулација дијатонског типа) и сопрана (4 такта)		

Кључне речи: алтерације, алтеровани акорди, хроматска модулација, презначење акорада

Назив предмета:	**ХАРМОНИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонија је овладавање хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.
Разред:	**Четврти**
Годишњи фонд часова:	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– преобликује структуру задатих акорада и одреди њихову многостраност; – примени све врсте терцне сродности; – разликује и примени средства хроматске модулације; – слушно препозна средства хроматске модулације; – свира хроматске модулације на клавиру; – преобликује акорд енхармонском заменом појединих тонова и изведе њихову многостраност; – разликује и примени средства енхармонск модулације; – енхармонске модулације; – препозна средства енхармонске модулације у хармонској анализи на примерима из литературе; – свира енхармонске модулације на клавиру; – повеже хармонску анализу примера из литературе са његовом формалном структуром; – дискутује о формалној и хармонској анализи.	**ХРОМАТСКА МОДУЛАЦИЈА**	Изградња свих врста трозвука променом тонова задатог акорда – одредити и многостраност добијеног трозвука. Изградња терцносродних трозвука – дијатонска, хроматска и скривена терцна сродност. Изградња ланца малих дурских четворозвука по квинтном кругу наниже. Појам и средства хроматске модулације. Модулација помоћу: – промене склопа акорада; – хроматске и привидне терцне сродности; – елиптичних веза; – модулирајуће секвенце.
	ЕНХАРМОНСКА МОДУЛАЦИЈА	Енхармонска замена појединих тонова прекомерног трозвука и умањеног четворозвука и њихова многостраност. Појам и средства енхармонске модулације. Енхармонска замена и презначење. Енхармонско презначење: – умањеног четворозвука; – прекомерног трозвука; – малог дурског четворозвука;
Програм годишње смотре: **1**. Писмени део: хармонизација сопрана и нешифрованог баса 2. Усмени део: једно питање из пређеног градива 3. Практични део: свирање модулације (дијатонска, хроматска или енхармонске модулација) **Програм матурског испита:** **1.** Писмени део: тест 2. Усмени део: свирање сопрана (4 такта) и свирање модулације		

Кључне речи: хроматска модулација, промена склопа акорда, терцна сродност, енхармонска модулација.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ХАРМОНИЈА ЗА УЧЕНИКЕ ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ и ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом

постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји хармоније су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка овладавању хармонским законитостима и музичком логиком при изради хомофоне хорске фактуре, звучном хармонском праксом и аналитичким тумачењем примера из литературе.

Наставник хармоније својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко креирање хомофоне хорске фактуре, извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хармонија се састоји из више сегмената: теорија музике, хармонски задаци, слушање и записивање хармонских веза, хармонија на клавиру и хармонска анализа.

Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета хармонија, између осталог, јесте развијање свести о хомофонији и примењивању стечених хармонских знања на настави других предмета.

Теорија музике

Теорија музике у контексту наставе хармоније представља основу у функцији разумевања хармонских садржаја. Музичка писменост, познавање лествица, интервала и акорада, као и других музичких појмова саставни су део обраде сваког методског садржаја. Како би теорија музике имала сврсисходност потребно је пре обраде наставних области систематизовати елементе теорије музике и прилагодити их сваком наставном садржају. У том смислу, музичка писменост, између осталог, треба да се базира на писању и читању нота у првој октави бас кључа и малој октави виолинског кључа, како би ученици без тешкоћа писали и читали ноте у тенорској, односно алтовској деоници.

Приликом изградње и препознавања интервала пожељно је тежиште ставити на чисте интервале како због препознавања мелодијског кретања у басу (у функцији дефинисања строге, слободне и полуслободне везе), тако и због хармонске вертикале која проузрокује забрањена кретања. Поред тога, препоручује се изградња и препознавање дисонантних интервала, као и њихова одговарајућа примена у мелодијском и хармонском кретању.

Познавање лествица заснива се на усменој и писаној изградњи и препознавању лествица, и то дура, молдура и све три врсте мола. Познавање тоналитета, међутим, неопходно је повезати са изградњом, препознавањем и функцијом акорада главних, а затим и споредних ступњева.

Како се у хармонији најпре обрађују трозвуци, па тек онда четворозвуци, тај редослед треба пратити и у теорији музике. Код трозвука треба обратити пажњу на изградњу, препознавање, функционалност и многостраност у тоналитетима. Поред тога, неопходно је вежбати обртаје квинтакорада, као и дефинисати појам основног и басовог тона у акорду, а критичне тонове у појединим акордима треба препознати и разрешити.

Изградњу и препознавање главних четворозвука треба вежбати непосредно пре обраде датог наставног садржаја. Препоручује се изградња четворозвука како од основног тона навише (или задате алтероване терце код малог дурског четворозвука), тако и од септиме акорда наниже. Поред основног облика четворозвука, неопходно је и вежбати обртаје истог уз дефинисање основног, басовог тона и септиме, као

и препознавање и разрешење критичних тонова. На исти начин треба обрађивати и алтероване акорде.

У циљу сврсисходније обраде дијатонске модулације, односно његових група, пожељно је обновити изградњу и препознавање одговарајућих трозвука у дуру, молдуру и свим врстама мола. У том смислу, као припрему за обраду хроматске модулације треба вежбати изградњу свих врста трозвука променом тонова задатог акорда, потом терцно сродних трозвука, као и ланца малих дурских четворозвука по квинтном кругу наниже.

Енхармонска замена појединих тонова прекомерног трозвука и умањеног четворозвука, као и одређивање многостраности добијеног акорда, погодна је припрема за обраду енхармонске модулације.

Хармонски задаци

Израда хармонских задатака подразумева хармонизацију баса (шифрованог или нешифрованог) и сопрана. Препорука је да се, непосредно пре израде задатака, свака новообрађена акордска веза вежба у писаној форми у што више тоналитета како би током израде хармонских задатака ученици имали што мање потешкоћа.

Хармонизација шифрованог баса, али и сопранске деонице, треба да буде равномерна заступљена током часа. У процесу израде задатака треба водити рачуна о кретању гласова, разноврсном избору акорада, а потом и врсти модулација уз акценат на логику хармонског изражавања. У току хармонизације басове деонице препорука је да се ученицима подвуче важност креирања музикалне сопранске линије и обратно – у хармонизацији сопрана неопходна је креативна и лепо вођена линија баса.

Приликом хармонизације сопранске деонице, на појединим местима пожељно је свирати варијанте могућих акордских веза, односно хармонских решења како би се ученицима дала могућност сопственог избора у креирању хармонског тока. Посебно је важна поступност у хармонизацији сопрана приликом које ученик треба да најпре одреди функције, а потом и потпише линију баса са шифром водећи рачуна о логици кретања ове деонице. Уколико је задати сопран модулирајући неопходно је да се на првом месту одреди тонални план, потом места презначења и начини извођења модулације, као и функције акорада. Урађени задатак треба обавезно одсвирати, а затим и отпевати како би се добио ефекат не само звучног доживљаја хармонског тока, већ и аутентична боја хорског става. Хармонизација сопрана, а касније и нешифрованог баса, неизоставно развија креативност код ученика, самоиницијативу, као и могућност да искаже разноврсност стеченог знања.

Урађене задатке треба и анализирати како би ученик могао да стекне искуство у препознавању добрих хармонских решења, али и да се оспособи да уочи техничке грешке, као и негативне стране у хармонизацији задатка.

У току I разреда ученици треба да савладају везивање трозвука главних и споредних ступњева. Редослед садржаја обухвата најпре везивање трозвука главних (како би ученици могли да овладају овим функцијама кроз све тоналитете), а тек онда споредних ступњева. Међутим, наставнику хармоније је дата слобода да направи сопствени избор у редоследу садржаја, односно да уколико жели може да наизменично обрађује трозвуке главних и споредних ступњева.

Главни четворозвуци, ванакордски тонови, као и дијатонска модулација обрађује се у II разреду у циљу међупредметне компетенције, односно корелације наставе хармоније са наставом солфеђа и музичких облика. У оквиру дијатонске модулације акценат треба ставити на прве три групе, док се модулација путем посредног тоналитета углавном обрађује теоријски, а мање кроз израду задатака.

Споредни четворозвуци, алтерована хармонија и хроматска модулација дијатонског типа јесу наставне области у III разреду. Препорука је да се, иначе ретко примењивани, споредни четворозвуци, након теоријске поставке, утврђују само кроз хармонску анализу, а да се знатно већи акценат стави на обраду алтерованих акорада дијатонског и, спорадично хроматског типа (двоструко и тврдо умањени акорд). Ново градиво надовезује се на претходно па се очекује стално обнављање дијатонске модулације приликом израде задатака. Хроматска модулација дијатонског типа надовезује се на принципе, у претходном разреду, већ обрађене дијатонске модулације. Акценат треба ставити на презначење наполитанског секстакорда и, нешто ређе, преко вантоналних доминанти и заменика.

Хроматска модулација – промена склопа, терцна сродност и елиптичне везе обрађују се, као и потом енхармонска модулација, у IV разреду. У другом полугодишту завршног разреда, након целокупног пређеног градива из хармоније, део наставе треба посветити развоју хармонских стилова и то искључиво кроз хармонску анализу.

Хармонија на клавиру

Наставу хармоније не треба ограничити само на теоријско предавање програмаских садржаја и

шематску израду задатака, већ од почетка изучавања предмета ученике треба оспособљавати за развој хармонског слуха и естетски доживљај хармонског тока. У том смислу, неопходно је да свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза буде оживљена звуком, одсвирана више пута и пажљиво одслушана.

Вежбе из хармоније на клавиру треба да садрже свирање каденци (у почетку потпуне аутентичне, а касније и проширене), потом кратких задатака у виду обележених и једноставнијих необележених мелодија баса и сопрана, као и дијатонских, хроматских и енхармонских модулација. Свирање хармоније на клавиру треба започети већ у I разреду, након обраде сваког програмског садржаја, у циљу лакшег и потпунијег разумевања градива. Наставник неизоставно прави избор најпогоднијих задатака и прилагођава их способностима сваког ученика. Препорука је да се на почетку свирају већ написане акордске везе или хармонски задаци, а у току даљег наставног процеса треба уврстити и хармонизацију контурних двогласа, као и краћих примера шифрованог или нешифрованог баса и сопрана.

Вежбе на клавиру треба да обухвате, због испитних захтева, и свирање прима виста баса или сопрана. Поред тога, пожељно је да се током године повремено спроводи поступак импровизације, у виду свирања кратке слободне форме (реченице или периода), којом се развија хармонско – мелодијска спретност и логика хармонског изражавања, али и подстиче креативност ученика.

Слушање и записивање хармонских веза

Изучавање хармоније не треба да омогући ученику само примену основних законитости и логику хармонског језика, већ и да свесно развија хармонски слух. Као што је раније наглашено, свака теоријска поставка и новообрађена акордска веза треба да се оживи звуком и примерима из музичке литературе, одсвира више пута и пажљиво одслуша. У даљем раду на развоју хармонског слуха, наставни процес треба да обухвати усмене и писане хармонске диктате, тако да се препознавањем функција и карактеристичних акордских веза код ученика од почетка развија способност опажања хармонских боја.

Слушањем ученик развија свест о слојевитости логике хармонског тока, стиче увид у разноврсност хармонских изражајних средстава и различите појавне облике хомофоног слога, потом ствара слушну представу о акордским стуктурама и тоналним односима, као и развија хармонски начин мишљења и способност спонтаног и свесног хармонског изражавања.

Хармонске диктате треба започети слушним препознавањем положаја и слога акорада - уски и широки, а затим опажањем и препознавањем главнх квинтакорада у тоналитету, у циљу поставке функионалности акорада. Како везивање главних трозвука формира каденцу, као и њихов начин везивања, потребно је слушно препознавати и записивати аутентичне, плагалне, варљиве и полукаденце, а затим краће серије веза главних квинтакорада и њихових обртаја, у умереном темпу. Постепено се темпо свираних акорадских веза убрзава, а потом и шири спектар акорада, уз постепено додавање дијатонских и алтерованих четворозвука и њихових обртаја. Хармонски диктати могу бити и модулаторни.

На часовима ученици могу да раде писане, као и усмене диктате, индивидуално или групно, чиме развијају меморију, а она се даље усавршава техником рада на аутодиктату (записивање након одслушаног хармонског обрта). Након записивања диктата обавезно отпевати записано.

Хармонска анализа

Рад на хармонској анализи оспособљава ученика у практичној примени хармонских знања, бољем разумевању композиција које свира, лакшем меморисању нотног текста и спретнијем читању с листа. У том смислу, поред теоријског упознавања ученика са програмским садржајима предмета, наставник треба да тежи оспособљавању ученика за свесну анализу хармонског става.

У почетку израђене задатке треба анализирати и понудити нова хармонска решења, а анализа примера из литературе треба да обухвата примере једноставније фактуре у којима ученик препознаје врсте каденци, функције и обртаје трозвука, као и везе квинтакорада и секстакорада и врсте квартсекстакорада. У ту сврху могу послужити изабрани корали Ј. С. Баха и једноставније клавирске композиције Хајдна, Моцарта и Бетовена.

У даљем раду, обрадом нових програмских садржаја - четворозвука, алтерованих акорада и модулација, примере из музичке литературе класике и романтизма треба прилагођавати пређеном градиву и усмерити ученичко знање на препознавање тоналитета и тумачење тоналних односа, као и акордске структуре и њихове односе.

Са ученицима III и IV разреда наставник може индивидуално или у групи да анализира композиције из репертоара инструменталне наставе или наставе хорског певања. На тај начин теоријско знање ученика даје темељ тумачењу и интерпретацији музике коју изводи. У том смислу, код ученика треба развијати аналитичко мишљење и приступ музичком делу, на темељу звучног обрасца или нотног записа, и сазнање

о историјско-стилском хармонском обележју, као и извођачку условљеност хармонске компоненте у музици.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хармоније најбитније је да ученик препозна и јасно дефинише законитости и логику хармонског језика, развије хармонски слух и способности у креирању хармонских задатака, који, у том смислу, имају приоритет на настави хармоније.

Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу хармонских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу хармонских садржаја, као и развоју креативности ученика.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења. У сваком разреду су предвиђена четири писмена задатка, односно по два у сваком полугодишту у трајању од два школска часа.

Назив предмета:	**КОНТРАПУНКТ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрапункт је да код ученика развију знања у области историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, вештину израде имитационог двогласног и трогласног става са текстом и препознавање ренесансних музичких облика.
Разред:	**Трећи**
Годишњи фонд часова:	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна облике раног вишегласја на основу записа или звука; – пева у групи или уз инструменталну пратњу композиције раног вишегласја; – компонује краће примере по угледу на анализиране облике раног вишегласја; – именује различите извођачке саставе ренесансних композиција на основу записа или звука; – препозна врсте старих нотација на основу записа; – запише и препозна све врсте модуса; – анализира мелодијско-ритмичке карактеристике у примерима из литературе; – компонује кантус фирмус и флоридус; – примени у задацима композиционе поступке ренесансе кроз двогласни и трогласни хорски став; – компонује један одсек имитационог двогласног и трогласног мотета са текстом; – препозна композиционе поступке ренесансе у одабраним делима; – коментарише композиционе поступке након изведених или одслушаних делова композиције;	**ОСНОВИ ВОКАЛНОГ КОНТРАПУНКТА**	Развој вишегласја од раног вишегласја до полифоније касне ренесансе. Извођачки састави. Нотација. Модуси. Мелодија и ритам.
	ДВОГЛАСНИ И ТРОГЛАСНИ ПОЛИФОНИ СТАВ	Консонанце, дисонанце и каденце у двогласу. Сазвучја и каденце у трогласу. Синкопиране дисонанце у двогласу и трогласу. Пролазнице, скретнице и тешке пролазнице у двогласу и трогласу. Посебни случајеви у примени дисонанци у двогласу и трогласу. Слободни двогласни став. Слободни трогласни став. Имитација у двогласу и трогласу. Третман текста.
	ДУХОВНИ И СВЕТОВНИ ОБЛИЦИ РЕНЕСАНСЕ	Духовни облици ренесансе (мотет и миса): – историјски развој; – врсте; – најзначајнији композитори и дела. Световни облици ренесансе (мадригал,

– објасни историјски развој духовних и световних облика ренесансе, њихове врсте и наведе најзначајнија дела и композиторе; – анализира и слушно препознаје духовне и световне облике ренесансе.		вилота, фротола, канцона а бало, виланела, шансон): – историјски развој; – врсте; – најзначајнији композитори и дела. –
Програм смотре 1. Израда једног одсека мотета на задату тему са текстом. **2.** Слушни тест (препознавање ренесансних облика и извођачког састава).		

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ КОНТРАПУНКТ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој детета које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји контрапункта су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка упознавању музике Ренесансе у целини, њених законитости и најбитнијих одлика.

Наставник контрапункта својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Контрапункт се састоји од више сегмената: познавање историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта, израде имитационог двогласног и трогласног става са текстом и познавања ренесансних музичких облика. Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета контрапункт, између осталог, јесте развијање свести о полифонији и примењивању стечених контрапунктских знања на настави других предмета.

Историјски развој и техничка својства ренесансног контрапункта

Познавање историјског развоја и техничких својстава ренесансног контрапункта представља полазну основу у функцији разумевања контрапунктских садржаја.

Ученике је неопходно упознати са различитим облицима раног вишегласја кроз теоретска објашњења, нотне и звучне примере, подстичући разликовање врста, а код напреднијих ђака и компоновање. На сличан начин може се приступити и извођачким саставима и различитим врстама старе нотације (препознавање старих инструмената на сликама, разликовање звука, упознавање са различитим врстама нотације, читање

старих записа, подстицање ученика да сами запишу једноставније мелодије у одабраној врсти старе нотације). Модусе је неопходно обновити теоретски и упознати ђаке са свим њиховим специфичностима у периоду Ренесансе. Након тога може се приступити анализи модалних карактеристика кроз задате кратке примере, а потом и у ренесансним делима, примењујући све научено до сада (врсте вишегласја, знања о извођачком саставу и читање у различитим облицима старе нотације).

Као корелацију са наставом солфеђа, требало би укључити и певање модалних примера из литературе, али и писмене и усмене диктате. У зависности од нивоа знања и интересовања ученичке групе, као и доступног времена, могуће је укључити разне занимљиве музичке дисциплине и игре (извођење анализираних вишегласних примера тако што ће поједине деонице бити свиране на различитим доступним инструментима, а поједине отпеване, разне врсте игара и квизова у зависности од маште ученика и наставника).

Израда имитационог двогласног и трогласног става са текстом

Након оваквог увођења ученика у ренесансну музику, могуће је приступити детаљнијем изучавању контрапунктских поступака кроз израду задатака и анализу у оквиру одабраних композиција главних представника зреле Ренесансе.

Полазна основа је упознавање са мелодијским и ритмичким карактеристикама Ренесансе, кроз писање кантус фирмуса и флоридуса, али и анализирање њихових карактеристика у задатим примерима. И овде је могуће укључити разне занимљиве дисциплине и игре (препознавање грешака у примерима написаним од стране наставника, међусобно прегледање урађених задатака од стране ученика, свирање и певање примера, различите врсте писмених и усмених диктата, писање примера за различите гласове или инструменте, у различитим модусима, врстама нотације...). Корисно је подстицати ученике да сами осмишљавају различите врсте музичких игара у којима ће користити и тестирати стечено знање.

Пошто су карактеристике једногласа детаљно обрађене, сада је потребно приступити изучавању двогласног и трогласног ренесансног контрапункта. Препоручује се компаративни приступ двогласу и трогласу у исто време, јер се на тај начин убрзава процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од сазвучја на тезама у двогласу, а одмах потом и у трогласу, кроз све већ поменуте дисциплине (израда задатака, анализа у задатим примерима, проналажење грешака, свирање и певање, усмених и писмених диктата, као и осмишљених интересантних игара од стране ученика и наставника у циљу коришћења и тестирања стеченог знања). На исти начин обрађују се и остале лекције, редоследом предложеним у садржајима двогласног и трогласног полифоног става.

Неопходно је ученике постепено довести до нивоа знања на ком ће бити оспособљени да самостално напишу и анализирају један одсек двогласног и трогласног мотета. Иако је предложени редослед изучавања двогласни и трогласни контрапункт у исто време, наставницима је остављен избор начина на који ће ученике довести до коначног циља (обрада свих контрапунктских поступака у двогласу, а затим у трогласу или по индивидуално развијеним методама наставника).

Познавање ренесансних музичких облика

Знање из области ренесансне музике, ученици ће заокружити упознавањем различитих музичких облика предвиђених садржајима. Потребно је објаснити ђацима карактеристике сваког музичког облика посебно, спровести их кроз анализу одабраних дела помоћу партитуре или звука (или и партитуре и звука у исто време). И овде се оставља простор за осмишљавање различитих музичких игара и тестова од стране ученика и наставника, како би се на динамичан и креативан начин дошло до комплетирања знања из ове области. Редослед увођења музичких облика такође може бити изборни за сваког наставника.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима контрапункта битно је да ученици препознају ренесансни звук, полифонију, извођачке саставе из тог периода, упознају стару нотацију, изуче специфичности контрапунктских поступака и упознају се са различитим музичким облицима карактеристичним за период Ренесансе. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу контрапунктских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу, као и развоју креативности ученика кроз различите музичке дисциплине.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити

проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења. У трећем разреду одсека за музичку теорију предвиђена су четири писмена задатка, по два у сваком полугодишту, у трајању од два школска часа.

Назив предмета	**КОНТРАПУНКТ**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрапункт је да код ученика развије знања у области историјског развоја и техничких својстава барокног контрапункта, вештину израде имитационог двогласног и трогласног става као и препознавања барокних музичких облика.	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**70**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни основне карактеристике барока и разлике у односу на период ренесансе; – наведе, анализира и слушно препознаје инструменталне и вокално-инструменталне облике барока; – препозна различите извођачке саставе барокних композиција на основу записа или звука; – објасни развој тоналне хармоније; – анализира мелодијско-ритмичке карактеристике барокних композиција; – компонује једногласне мелодије у стилу барока; – примени у задацима композиционе поступке ренесансе кроз двогласни и трогласни инструментални став; – -компонује први део двогласне инвенције и експозицију трогласне фуге; – препозна композиционе поступке барока у одабраним делима; – коментарише композиционе поступке након изведених или одслушаних делова композиције; – објасни историјски развој инструменталних облика барока, њихове главне карактеристике и наведе најзначајнија дела и композиторе;	**ОСНОВИ БАРОКНОГ КОНТРАПУНКТА**	Историјска појава музичког барока. Вокално-инструментални облици. Инструменти и инструментални облици. Од модалне ка тоналној хармонији. Мелодија и ритам. Хармонска средства барокне музике.
	ДВОГЛАСНИ И ТРОГЛАСНИ ПОЛИФОНИ СТАВ	Представљање акорада у двогласном и трогласном ставу. Ванакордски тонови. Двоструки и троструки контрапункт. Имитација. Канон у двогласном и трогласном ставу. Секвенце.
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ ОБЛИЦИ БАРОКА	Двогласна и трогласна инвенција. Фуга. Прелудијум, токата, фантазија, коралнa предигра, ричеркар, барокна свита, полифоне варијације.

– анализира и слушно препознаје инструменталне облике барока;		

Програм смотре/испита:
1. Израда експозиције фуге на задату тему.
2. Анализа фуге;
3. Слушни тест (препознавање музичких облика барока).

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО – МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ КОНТРАПУНКТ ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ и ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ПРОДУКЦИЈУ И ОБРАДУ ЗВУКА – ЧЕТВРТИ РАЗРЕД

I. УВОДНИ ДЕО

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Садржаји контрапункта су повезани са садржајима других предмета и усмерени ка упознавању музике Барока у целини, њених законитости и најбитнијих одлика. Наставник контрапункта својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика понекад није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Дакле, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Контрапункт се састоји од више сегмената: познавање историјског развоја и техничких својстава барокног контрапункта, израде имитационог двогласног и трогласног става и познавања барокних музичких облика.

Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Циљ предмета контрапункт, између осталог, јесте развијање свести о полифонији и примењивању стечених контрапунктских знања на настави других предмета.

Историјски развој и техничка својства ренесансног контрапункта

Познавање историјског развоја и техничких својстава барокног контрапункта представља полазну основу у функцији разумевања контрапунктских садржаја.

Ученике је неопходно упознати са основним карактеристикама музичког Барока, стално вршећи компарацију са већ добро изученим периодом Ренесансе. На исти начин као у претходном разреду, потребно је приступити изучавању свих сегмената (основне карактеристике, музички облици, инструменти, тонална основа). И овде би као корелацију са наставом солфеђа требало укључити и певање барокних примера из литературе, али и писмене и усмене диктате. У зависности од нивоа знања и интересовања ученичке групе, као и доступног времена, могуће је укључити разне занимљиве музичке дисциплине и игре (извођење анализираних вишегласних примера тако што ће поједине деонице бити свиране на различитим доступним инструментима, а поједине отпеване, разне врсте игара и квизова у зависности од маште ученика и наставника), што све доприноси неговању креативности, појачава динамичност наставе и одржава мотивисаност ученика.

Израда имитационог двогласног и трогласног става

Након оваквог увођења ученика у барокну музику, могуће је приступити детаљнијем изучавању контрапунктских поступака кроз израду задатака и анализу у оквиру одабраних композиција главних представника зрелог Барока.

Полазна основа је упознавање са мелодијским, ритмичким и хармонским карактеристикама Барока, кроз писање једногласних мелодија, али и анализирање њихових карактеристика у задатим примерима. И овде је могуће укључити разне занимљиве дисциплине и игре (препознавање грешака у примерима написаним од стране наставника, међусобно прегледање урађених задатака од стране ученика, свирање и певање примера, различите врсте писмених и усмених диктата, писање примера за различите гласове или инструменте...). Корисно је подстицати ученике да сами осмишљавају различите врсте музичких игара у којима ће користити и тестирати стечено знање.

Пошто су карактеристике једногласа детаљно обрађене, сада је потребно приступити изучавању двогласног и трогласног барокног контрапункта. Препоручује се компаративни приступ двогласу и трогласу у исто време, јер се на тај начин убрзава процес упознавања са законитостима вишегласја. У том смислу полази се од постављања акорада у двогласу, а одмах потом и у трогласу, кроз све већ поменуте дисциплине (израда задатака, анализа у задатим примерима, проналажење грешака, свирање и певање, усмених и писмених диктата, као и осмишљених интересантних игара од стране ученика и наставника у циљу коришћења и тестирања стеченог знања). На исти начин обрађују се и остале лекције, редоследом предложеним у садржајима двогласног и трогласног полифоног става. Неопходно је ученике постепено довести до нивоа знања на ком ће бити оспособљени да самостално напишу и анализирају први део двогласне инвенције и експозицију трогласне фуге.

Иако је предложени редослед изучавања двогласни и трогласни контрапункт у исто време, наставницима је остављен избор начина на који ће ученике довести до коначног циља (обрада свих контрапунктских поступака у двогласу, а затим у трогласу или по индивидуално развијеним методама наставника).

Познавање барокних музичких облика

Знање из области барокне музике, ученици ће заокружити упознавањем различитих музичких облика предвиђених садржајима. Потребно је објаснити ђацима карактеристике сваког музичког облика посебно, спровести их кроз анализу одабраних дела помоћу партитуре или звука (или и партитуре и звука у исто време). И овде се оставља простор за осмишљавање различитих музичких игара и тестова од стране ученика и наставника, како би се на динамичан и креативан начин дошло до комплетирања знања из ове области. Редослед увођења музичких облика такође може бити изборни за сваког наставника.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима контрапункта битно је да ученици препознају барокни звук, полифонију, извођачке саставе из тог периода, изуче специфичности контрапунктских поступака и упознају се са различитим музичким облицима карактеристичним за период Барока. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу контрапунктских садржаја. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању и извођењу, као и развоју креативности ученика кроз различите музичке дисциплине.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све могуће разлоге за потенционалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на јавним наступима употпуњују слику о постигнућима наставе и учења. У четвртом разреду одсека за музичку теорију предвиђена су четири писмена задатка, по два у сваком полугодишту, у трајању од два школска часа.

ПРОГРАМ ПРЕДМЕТА КОЈИ ЈЕ ЗАЈЕДНИЧКИ НА СВИМ ОДСЕЦИМА

Назив предмета	**ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Етномузикологија је да код ученика развије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са карактеристикама вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне традиционалне музике, као и да формира однос према музичком наслеђу.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– објасни друштвено-историјски и културолошки контекст у коме су се стекли услови за развој етномузикологије у свету; – издвоји значајна открића која су утицала на развој етномузикологије; – наведе сличности и разлике између етномузикологије и сродних дисциплина; – објасни различите теоријске оријентације у етномузикологији; – објасни допринос српских композитора 19. и прве половине 20. века за развој етномузикологије у Србији; – звучно разликује различите врсте хетерофоније; – звучно препознаје старије и новије двогласно певање; – покаже на карти територијалне целине у Србији у којима је заступљена једногласна и/или вишегласна вокална пракса; – наведе разлике према којима је извршена општа класификација традиционалних музичких инструмената; – наведе функцију и репертоар идиофоних и мембранофоних инструмената; – звучно разликује идиофоне и мембранофоне инструменте;	**РАЗВОЈ ЕТНОМУЗИКОЛОШКЕ ДИСЦИПЛИНЕ**	Етномузикологија – појам и дефиниције. Проналазак фонографа и центсистем. Оснивање архива и институција. Теренска истраживања. Антрополошка и музиколошка оријентација. Сродне дисциплине етномузикологији – етнокореологија, етнологија-антропологија, музикологија, социологија, народна књижевност дијалектологија... Развој етномузикологије у свету. Развој етномузикологије у Србији.
	ВОКАЛНА ТРАДИЦИЈА СРБИЈЕ	Народна песма – појам и класификација. Појам „глас“ у српском народном певању и црквеном појању. Вокална традиција у Србији: - Једноглас - Вишеглас: 1. Старије сеоско двогласно певање 2. Новије сеоско двогласно певање.
	ИДИОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	Општа класификација традиционалних музичких инструмената. Идиофони инструменти - класификација према начину добијања звука: - непосредним ударањем: клепало, звона, кастањете од кукурузног стабла; - посредним ударањем: чегртаљка; - трзањем: дромбуља; - превлачењем, стругањем, трљањем: ћемане од кукурузног стабла; - трескањем: деф, звечке.
	МЕМБРАНОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	Класификација према начину добијања звука: - ударањем: даире, дарабука, деф,

– упореди доживљаје при слушању традиционалне и уметничке музике.		тупан, тапан, гоч, тимбелек; - трењем: бегеш, ћупа.

Кључне речи: развој етномузикологије, вокална традиционална музика, идиофони и мембранофони инструменти.

Назив предмета	**ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Етномузикологија је да код ученика развије знања и вештине које доприносе разумевању основних појмова етномузикологије, да их упозна са карактеристикама вокалне, инструменталне и вокално-инструменталне традиционалне музике, као и да формира однос према музичком наслеђу.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– разликује обредну и обичајну вокалну праксу; – наведе различите музичке жанрове обредне и обичајне вокалне праксе; – звучно разликује песме календарског циклуса; – наброи територијалне целине у Србији у којима је заступљена обредна и обичајна вокална пракса; – наведе елемнете потребне за анализу мелопоетских облика; – разликује према грађи аерофоне дувачке инструменте; – наведе функцију и репертоар који се изводи на аерофоним инструментима; – покаже на карти територијалне целине у Србији у којима су заступљени аерофони дувачки инструменти; – звучно разликује сваки аерофони дувачки инструмент; – наброи сличности и разлике кордофоних инструмената	**ОБРЕДНА И ОБИЧАЈНА ВОКАЛНА ПРАКСА**	Синкретизам у обредно-обичајној вокалној пракси. Коледарске песме. Лазаричке песме. Песме за обредно љуљање. Ђурђевданске песме. Краљичке песме. Додолске песме. Крстоношке песме. Маткање. Јеремијске песме. Седењкарске песме. Жетварске песме. Успаванке и стрижбарске песме. Свадбене песме. Тужбалице. Анализа мелопоетских облика: врста стиха, облик, метроритам, тонски низови, каденце.
	АЕРОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	Једноставни аерофони инструменти: бич, зујача, чигра. Дувачки аерофони инструменти: 1. Инструменти са кружним бридом: - отворени с оба краја: кавал, шупељка. - отворен на горњем крају (тип Панове свирале): дудурејш. - инструменти са прорезом и бридом: фрула, двојнице, цевара, окарина. 2. Инструменти са ударним језичком: - једноструким: дипле, гајде.

који се јављају на простору бивше Југославије; – звучно препозна све инструменталне традиционалне ансамбле у одслушаним примерима; – упореди доживљаје при слушању традиционалне и уметничке музике; – објасни мотиве и друштвено-историјски оквир за појаву новокомпоноване музике у Србији; – објасни феномен World music у Србији; – критички просуђује нове музичке појаве у друштву.		- двоструким: зурле, сопиле. 3. Инструменти са левкастим наусником: рикало (бушен), лимене трубе.
	КОРДОФОНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ ИНСТРУМЕНТИ	Класификација према начину добијања звука: - трзањем (окидањем) жице: Тамбуре у Војводини, ћителија, шаргија, саз; - гуђењем (превлачење гудалом): гусле, лира, лијерица, ћемане, виолина;
	ИНСТРУМЕНТАЛНИ АНСАМБЛИ	Тамбурашки ансамбли. Трубачи. Паљкари. Ансамбли фрулаша.
	НОВОКОМПОНОВАНА И ПОПУЛАРНА МУЗИКА	Новокомпонована музика. World music.

Кључне речи: Обредна и обичајна вокална пракса, мелопоетска анализа, традиционални инструменти, ансамбли, новокомпонована музика; world music.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЕТНОМУЗИКОЛОГИЈА НА СВИМ ОДСЕЦИМА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Етномузикологија има за циљ свеобухватан приказ основних законитости традиционалне и популарне музичке праксе у Србији, као и у других култура кроз елаборацију стручних материјала, теоријску експликацију и практичну примену етномузиколошких метода. Природа саме материје указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица, које су предвиђене наставним програмом.

Предложени садржаји нису материја која се једном за свагда савладава и напушта већ представљају облик константног повратка на одређене кораке, нарочито када су у питању мелографија и анализа музике, етнографска метода али и промишљања о материјалима у складу са њиховим контекстом, а које су предмет изучавања овог плана и програма.

Настава је усмерена на остваривање исхода при чему се даје предност обради традиционалних и популарних музичких пракси у оквиру којих ученици развијају лични однос према поменутим музичким материјама, са циљем да постепена рационализација искуства временом постаје теоријски и методолошки оквир.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама, као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у промишљању музичких пракси, мелографисању, анализи и дискутовању при слушању адекватне музике, као и развијању потенцијала за критичко мишљење у оквирима етномузикологије.

Наставник има могућност да по слободном избору одабере и литературу која није наведена у програму, водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, музичко-естетским адекватним моментима, исходима, као и локалитету на коме се налази школска установа.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег плана наставе и учења, оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрани садржај који се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова.

Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Учењем о традиционалним и популарним музичким праксама светска културна баштина ће сачувати један важан и богат културни сегмент створен у прошлости, проистекао из основних стваралачких интенција колективног музичког изражавања. Учење о традиционалним музичким праксама доприноси упознавању кодираног система традиционалног корпуса и улоге коју оне имају у друштву.

Поред тога предмет Етномузикологија има за циљ и овладавање методама мелографије, етнографије и дескрипције. Примена поменуте три методе које чине сложени систем у етномузикологији треба да буду прилагођене средњошколском узрасту и у највећој мери коришћене за потребе разумевања елаборације стручних материјала и теоријске експликације проучаваних феномена. Такође, предлаже се да управо звучни и/или нотни записи традиционалне или популарне музике представљају основу приликом остваривања одређених садржаја, који потом чине предмет разматрања у теоријској области предмета.

Програм наставе и учења овог предмета треба реализовати првенствено преко аудио и видео примера као и кроз упућивање ученика на доступну литературу. Ученике треба у што већем броју укључивати у припрему презентација одређених садржаја из програма имајући у виду њихове индивидуалне способности и афинитете као и локалитет саме школе.

Спајањем пажљиво одабраних музичких примера за слушање и поменутих метода, добиће се целовито знање које за циљ има смештање одређене музике у конкретне културне праксе. Таква целина је основ разумевања етномузикологије као науке о музици и она је неопходна за остваривање циља овог програма.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Етномузикологије најбитније је развијање функционалног размишљања о музици али и, не мање битно, савладавање вештина употреба метода у етномузикологији. Смер наставе је такав да се увек креће од конкретног музичког примера ка његовом тумачењу, уз примену одговарајућих поступака. Оцењивање се врши усмено и писмено када су у питању теоретска знања и практично у смислу реализације задатака који се односе на конкретну примену одређених метода у учионици и на терену (само за ученике Одсека за српско традиционално певање и свирање).

На завршној години ученици Одсека за српско традиционално певање и свирање у обавези су да на основу теренског истраживања или обрађених садржаја из литературе напишу есеј. Критеријум у оцењивању јесте уложени труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим могућностима. У оквиру свих активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а истовремено потенцирати подржавајући однос како према ученицима, тако и међу ученицима са циљем развијања осећања сигурности, и припадности.

ПРОГРАМ ПРЕДМЕТА КОЈИ ЈЕ ЗАЈЕДНИЧКИ НА СВИМ ОДСЕЦИМА ОСИМ НА ОДСЕКУ ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији	
Разред:	**Први**	
Годишњи фонд часова	**70**	
ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне композиције – препозна и пева старе градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8 и 9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – опажа, пева и записује интервале и акорде;	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).
	МЕЛОДИКА	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција: тоналитети до четири предзнака, – молдур и мутације де-Де, Еф-еф, а-А, Це-це, е-Е, Ге-ге), – хроматске пролазнице и скретнице, – дијатонске модулације у паралелни, субдоминантни и доминантни тоналитет: почетни тоналитет до два предзнака, – транспоновање. **Вишегласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – дијатоника и дијатонске модулације на доминанту или паралелу, – певање хармонских веза трогласно. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – различих типова дијатонских дурских и молских лествица. **Опажање и интонирање**: – интервала ; двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу), – штимова од камертона (тоналитети до четири предзнака),

– импровизује мелодију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре троделног ритма и четвороделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике.		– свих врста трозвука са обртајима, а умењеног и прекомерног са разрешењем, – строге и слободне хармонске везе на главним ступњевима, – доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд. **Диктати** Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама и диктата у целости. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе). Записивање традиционалне, народне и старограданске песме са текстом.
	РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте. Ритмичке врсте и фигуре: – четвороделна подела ритмичке јединице (разликовање ритмичких фигура сличних по изгледу), – чешћа употреба пауза и лигатура, – троделни ритмови, проста деоба тродела и пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха, Метричке врсте: – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народим песмама и инструктивним композицијама, – мере: 5/8, 7/8 и 9/8 у српским народним песмама, – одређивање метричке врсте у српским народим песмама. Равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе.Промене кључева.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије на задати ритам. Употреба савремене технологије у настави. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији.
Разред:	**Други**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне и модалне једногласне и вишегласне композиције са алтерацијама; – препозна и пева старе градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8, 8/8 и 9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију или хармонију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума; – међупредметне корелације; – препознавање музичких елемената (стил, карактер,темпо, облик, фразе, динамика, артикулација);
	МЕЛОДИКА	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција: тоналитети до пет предзнака; – упознавање модуса (певање лествица и каденци дорског , фригијског , лидијског и миксолидијског модуса); – алтерације у поступном покрету; – певање средњевековних и раних ренесансних композиција (једногласно и вишегласно); – дијатонске модулације у тоналитете прве квинтне сродности и мутације; – транспоновање; – композиције са клавирском пратњом; Вишегласно певање инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – дијатоника са алтерацијама и дијатонским модулацијама; – певање хармонских веза трогласно; Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација;
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету; – различих типова дијатонских дурских и молских лествица, модуса и лествица Балкана; **Опажање и интонирање**: – интервала ; двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу); – штимова од камертона (тоналитети до пет предзнака); – свих врста трозвука са обртајима и четворозвука на I ,V и VII ступњу са разрешењем; – строге и слободне хармонске везе на главним и споредним ступњевима (II и VII);

троделног ритма ,четвороделне и осмоделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике.		**Диктати** Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива и двозвука ; – записивање примера свираних по двотактима , фразама и диктата у целости свираних на различитим инструментима; Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама; Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе); Записивање традиционалне, народне и староградске песме са текстом;
	РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском , бас и са променом кључа; Ритмичке врсте и фигуре: – осмоделна подела; – дуола и мала триола; – троделни ритмови, проста деоба тродела и пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха; Метричке врсте: – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народим песмама и инструктивним композицијама; – мере: 5/8, 7/8 и 9/8у српским народим песмама; – одређивање метричке врсте српским народим песмама; - равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе; - промене кључева;
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије и хармоније на задати ритам; Употреба савремене технологије у настави; **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други непрепоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији
Разред:	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе; – препозна и пева старограднске песме и народне мелодије; – пева и препозна штимове дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама, у целости и вергл форми; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију,ритам или хармонију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре из садржаја; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика, артикулација).
	МЕЛОДИКА	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, српских народних песама са текстом, познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда. Стабилне и лабилне алтерације (скокови у алтероване тонове и напуштање алтерованих тонова скоком). Алтеровани акорди и њихова разрешења. Алт кључ. Дијатонске и хроматске модулације у тоналитете прве и друге квинтне сродности и мутације. Модална мелодика. **Вишегласно певање** хомофоних и полифоних двогласних, трогласних и четворогласних: - композиција са клавирксом пратњом, - нсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, - српских народних песама са текстом, - познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда са елементима дијатонике, дијатонске и хроматске модулације. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
	ОПАЖАЊЕ,	**Опажање и интонирање**: - основних и хроматских тонова у тоналитету у целом регистру клавијатуре, - штимова свих тоналитета, - свих врста интервала до дециме у оквиру и изван тоналитета, - свих врста трозвука у оквиру и изван тоналитета, - свих врста септакорада у основном облику са разрешењем, - хармонских веза на главним и споредним ступњевима: (троглас и четвороглас, строге и слободне везе акорада) са модулацијом и без модулације. **Диктати** Инструктивне композиције, инсерати из литературе, традиционалне, народне и старограднске песме са текстом. Записивање једногласног и двогласног диктата са алтерацијама и модулацијама свираног по двотактним фразама, у целости и вергл формату.

циљу слушања, опажања и разумевања музике	**ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ**	Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе); Транспоновање мотива.
	РИТАМ	Равномерно читање у алт кључу. Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском, бас и алт кључу. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле. Промена метра у инсертима из литературе и инструктивним етидама. Политритмија: 3:2, 2:3, 3:4, 4:3. Народни ритмови са променом метра - преко примера из музичког фолклора.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије, ритма или хармоније инсерата из литературе из периода класицизма и романтизма. Савремене технологије у функцији наставе. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији
Разред:	**Четврти**
Годишњи фонд часова:	**66**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз	**СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ**	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова (посебно периода: импресионизма , 20-ог века и националне музике) са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације,

примере за слушање музике; – изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе; – пева штимове дурских и молских тоналитета; – препозна и пева алтерације,алтероване акорде и њихова разрешења; – препозна и пева модулацију; – препозна и пева старо-градске песме и народне мелодије; – пева композиције са клавирском пратњом; – опажа све врсте лествице; – запише и пева трогласне и четворогласне хармонске везе ; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – запише двогласни диктат; – опажа, пева и запише интервале и акорде; – импровизује мелодију, ритам или хармонију научених композиција; – користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука;		– препознавања музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика, артикулација).
	МЕЛОДИКА	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха (посебно 19. и 20. века) ,старограданских песама и српских народних песама са и без текста – рекапитулација градива. Хроматске модулације. Енхармонске модулације (информативно). Алтеровани акорди и њихова разрешења преко инсерата из литературе из периода импресионизма и 20-ог века. Копмпозиције са клавирском пратњом. Поставка тенор кључа - певање инструктивних композиција и инсерата из литературе. **Вишегласно певањ**е инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – модулације, мутације и алтерације. – трогласно певање хармонских веза у инсертима из литературе. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – свих врста дијатонских лествица. **Опажање и интонирање**: – интервала до дециме, – штимова од камертона – свих врста трозвука са обртајима, – хармонских веза-трогласних и четворогласних (Д 7са обртајима), – свих врста четворозвука. **Диктати**: Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама , диктата у целости и вергл диктата. Записивање двогласних диктата - модулације, мутације и алтерације. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе). Записивање традиционалне, народне и старограданске песме са и без текста (хроматске промене,елементи мутације).
	РИТАМ	Равномерно читање: тенор и алт кључ. Ритмичко читање: обнављање целокупног градива и проширивање знања и вештина из области промене метра и темпа. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола,квартоле, квинтоле и секстоле. Полиритмија Ритмичко читање инсерата из литературе и инструктивних композиција.

– препозна и изводи промену метра или темпа; – равномерно и ритмички чита у виолинском, бас, алт и тенор кључу; – изводи и запише неправилене ритмичке групе; – изводи композиције са полиритмијом; – разуме и објасни својим речима музичке појмове;	**МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО**	Импровизација мелодије, ритма или хармоније инструктивних композиција, или инсерата из литературе из периода импресионизма и 20-ог века. Употреба савремене технологије у настави. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.
Смотра: Програм смотре предлаже актив наставника солфеђа		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО
(сви одсеци осим Одсека за музичку теорију)

I. УВОДНИ ДЕО

Тематске јединице и области наставног програма солфеђа у средњој школи доносе надоградњу и прожимање стечених знања и вештина у основној школи. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Изучување и преношење културног наслеђа, као и развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења значајни су у наставном процесу.

Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика, са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђа има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Настава је усмерена на остваривање исхода.

Исходи представљају резултте ученика постигнуте током школовања из облати слушања музике, мелодике, опажања, ритма и стваралаштва.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.. Потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставним програмом су обухваћене следеће области - теме: слушање музике, мелодика, опажање - интонирање - диктати, музичко стваралаштво и ритам.

Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на усвојеном градиву из претходних разреда.

Слушање музике

Област слушања музике представља вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова. Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну и мисаону спознају. Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште.

Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални па самим тим и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и негује квалитетна музичка публика.

Мелодика

Функционалном методом у мелодици постиже се развој и унапређује способност разумевања и репродуковања једногласних и вишегласних мелодијско-ритмичких садржаја. Радом на инструктивним композицијама и инсетима из литературе различитих стилова и жанрова као и избором српских народних песама постиже се развој музичког слуха. Неопходно је поштовати ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање јер изражајно певање води ка развоју музикалности.

Опажање-интонирање-диктати

Ове садржаје, опажање-интонирање-диктате**,** треба обрађивати усмено и писано. Рад на опажању и интонирању функција, лествичних низова, интервала и акорада као и рад на диктатима усмерити ка датим исходима.

Диктати као резултати постављених звучних представа пожељни су на сваком часу. Мелодијске диктате треба записивати на различите начине: по двотактима, по фразама, у целости (са паузама између понављања) и вергл (без пауза у понављањима).

Записивање ритмичке окоснице подразумева извлачење и записивање ритма слушаног инсерта из литературе.

Записивање диктата треба да је вођено у смеру остваривања веза између садржаја и исхода.

Ритам

Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Као и сви други елементи из садржаја програма усмерен је ка исходима. Треба га обрађивати преко инструктивних композиција, инсерата из литературе и српских народних песама.

Ритам се може изводити изговором уз тактирање, изговором уз куцање јединице бројања, и куцањем са обе руке. Равномерним и ритмичким читањем у различитим кључевима ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају.

Музичко стваралаштво

Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника.

У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје на јасно дефинисане ритмичке или мелодисјке шеме које се импровизују. Ритмичка шема односила би се на конкретне ритмичке фигуре у датом метру док би мелодијска шема имала алтерационе и модулативне задатке усклађене са саржајима и исходима програма.

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа. У зависности од технолошког

напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да прикажу, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање наставе и учења почиње иницијалном провером знања, наставља се током целе школске године и завршава годишњом оценом.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању.

Резултати смотри, учешће на јавним наступима, такмичењима, употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

УПОРЕДНИ КЛАВИР за ученике ОДСЕКА ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ (осим за соло певаче), ОДСЕКА ЗА ЦЕЗ

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– именује делове клавира и разликује различите начине добијања тона на клавиру; – се оријентише на клавијатури; – правилно седи за клавиром; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна и користи основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – свира кратке композиције напамет;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички и музички захтеви:** Положај за клавиром и поставка руку и прстију. Вежбе за опуштање. Вежбе за правилно ритмизирање. Основне врсте удара: портато, легато, стакато. Динамичке ознаке: пиано, мецофорте, форте, крешендо и диминуендо. Ознаке за темпо: аданте, модерато, алегро и друге.. Појам лука. Појам фразе. Појам такта, двотакта, тротакта са одговарајућим нагласцима. Упознавање вредности ноте и паузе као и триоле, синкопе и пунктиране ноте. Увођење ученика у начине вежбања. Читање нота, знаци за октаве, знаци за интервале. Остали знаци на које се наилази у литератури предвиђеној програмом. Контрола тона. Музичка меморија. **Скале и трозвуци:** Дурске скале са белих дирки (Це, Ге, Де, А, Е, Ха, Еф) у осминама у обиму две октаве, са аутентичном каденцом на крају (I, IV, V, I - уски слог). Трозвуци (истих тоналитета) симултано и разложено

– самостално и/или уз помоћ наставника контролише квалитет звука.		трогласно, кроз две октаве паралелно. **ЛИТЕРАТУРА:** **Школе за клавир:** – Јела Кршић: Клавирска читанка за I и II разред – Александар Николајев: Почетна школа – Фердинанд Бајер: Почетна школа – Жан Баптист-Диверноа: етиде оп. 176 – Хенри Лемоан: етиде оп. 37 И друге почетне школе
Обавезни минимум програма: – лествице и трозвуци по програму – 25 композиција – вежбе, етиде и разни комади		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**	
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**35 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа: пиајанисимо, мецопијано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички и музички захтеви:** Повезивање прсторедних група навише и наниже, Развијање спретности прстију кроз активно осмишљавање, Слушање и свирање техничких вежби, лествица и етида. Увођење у основне елементе форме – мотив, реченица, облик песме, сонатина. Упознавање са законима метрике – разне врсте тактова, слаб и јак део такта, акценти. Динамичко нијансирање лествица – пиано, пианисимо и мецопиано. Диференцирање мелодије од пратње, рад на полифонији. Увођење у педализацију – вежбе. **Скале и трозвуци:** Све дурске скале у осминским триолама у обиму три октаве паралелно. Молске скале са белих дирки (а, ха, це, де, е, еф) у осминама, кроз две октаве паралелно, са аутентичном каденцом на крају (I, IV, V, I - уски слог). Сви дурски и молски трозвуци наведених тоналитета симултано и разложено четворогласно, кроз две октаве паралелно. **ЛИТЕРАТУРА:**

изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – самостално и/или по потреби, уз помоћ наставника, контролише квалитет звука; – повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу – прати развој сопствене моторике; – самостално и изражајно свира композиције напамет; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		**ЕТИДЕ:** – Жан Баптист-Дивернoа: етиде оп. 176, – Хенри Лемоан: етиде оп. 37, – Стефан Хелер: етиде, избор – Хенри Бертини: етиде оп. 100 И друге етиде сличне тежине **Композиције полифоног стила:** – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције, – Георг Фридрих Хендл: Избор композиција И друге полифоне композиције сличне тежине **Сонатине:** – Избор сонатина: Јохан Баптист Ванхал, Тобиас Хаслингер, Игнац Плејел, Лудвиг ван Бетовен, Карл Рајнеке, Фридрих Кулау, Муцио Клементи. Сонатине домаћих аутора и других композитора одговарајуће тежине **Композиције по слободном избору:** – Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за II разред – Збирка „Наши композитори за младе пијанисте” – Зоран Христић: Тачкице – Срђан Хофман: Две басне – Марко Тајчевић: Две мале свите – Вера Миланковић: Дечје приче, 25 мијатура за I и II разред – Роберт Шуман: Дечји албум Оп. 68 – Александар Гречанинов: 10 комада Оп. 99 – Александар Гедике: 60 лаких комада Оп. 36 – Корнелиус Гурлит: Први кораци младог пијанисте Оп. 82 – Бела Барток: За децу – Самуил Мајкапар: 24 лаке композиције оп. 16 – Дмитриј Кабалевски: Комади за децу Оп. 30 И друге композиције сличне тежине.
Обавезни минимум градива: – 4 етиде са различитим техничким захтевима; – Једна сонатина – 4 композиције по слободном избору различитог карактера и стила (од старих мајстора до савременог стваралаштва) – лествице и акорди по програму		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра: – Једна етида; – Један став сонатине; – Један комад		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – обликује тон у складу са музичким и техничким захтевима дела; – појасни конструкцију дела и својим речима објасни значења термина музичке форме; – свира двозвуке са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – свира једноставну пратњу на задату мелодију.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Технички и музички захтеви: Читање с листа. Унапређивање основних врста удара – легато, стакато из подлактице, из прста, нон легато, портато, репетиција. Техничке вежбе са ритмичким варијантама. Анализа музичких облика уз тумачење значења и конструкције дела која се обрађују – сонатина, менует, гавота, марш ... Упознавање са елементима полифоније – држани тонови, свирање двозвука, истицање гласова, динамизирање деоница. Употреба истовременог и синкопираног педала. Упознавање са украсима и припремне вежбе: дуги и кратки предудар, пралтрилер и краћи трилер. **Скале и трозвуци:** Дурске скале кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. Молске скале у триолама паралелно кроз три октаве. Трозвуци дурски и молски симултано. Велико разлагање дур и мол трозвука у осминама кроз две октаве. Доминантни и умањени септакорди симултано и разложено четворогласно кроз две октаве. **ЛИТЕРАТУРА:** **Етиде:** – Карл Черни: етиде оп. 849 – Хенри Бертини: етиде оп. 100 – Херман Беренс: етиде оп. 88 – Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема И други аутори виртуозних комада или етида одговарајуће тежине. **Композиције полифоног стила:** – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције за клавир

		И друге полифоне композиције из разних епоха одговарајуће тежине **Сонатине:** – Јохан Баптист Ванхал, Јохан Антон Андре, Лудвиг ван Бетовен, Муцио Клементи, Тобиас Хаслингер И друге сонатине сличне тежине **Композиције по слободном избору:** Обухватити композиције различитог карактера и стила - бар једна да буде за четири руке и савладати две клавирске пратње за инструмент који ученик учи на вокално-инструменталном одсеку – Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за III разред – Збирка Наши композитори за младе пијанисте – Миховил Логар и Станојло Рајичић: За мале клавириште – Станојло Рајичић: Дечја збирка – Марко Тајчевић: Дјеци и I мала свита – Душан Радић: Рондино – Петар Илич Чајковски: Албум за младе, оп. 39 – Шуман: Албум за младе, оп. 68 – Бела Барток: Деци, Микрокосос II – Александар Гречанинов: Дечја књига оп. 98 – Лудвиг Шите: Из веселог дечјег доба – Јозеф Хајдн: Мале игре – Волфганг Амадеус Моцарт: 14 дечјих композиција – Арам Хачатуријан: Андантино – Витолд Лутославски: 12 малих комада – Самјуел Мајкапар оп. 33: Минијатуре – Хеитор Вила-Лобос: Изабрани лаки комади – Јела Кршић: Клавирска вежбанка – Еторе Поцоли: Мали комади
Обавезни минимум градива: – 4 етиде са различитим техничким захтевима; – 2 композиције полифоног стила; – 4 композиције по слободном избору. – 1 став сонатине – лествице и акорди по програму		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале и трозвуци:** Дурске и молске скале кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. Трозвуци симултано и разложено, четворогласно кроз четири октаве. Велико разлагање трозвука кроз две октаве паралелно. Доминантни и умањени септакорд симултано и разложено четворогласно, велико разлагање кроз две октаве паралелно. **ЛИТЕРАТУРА:** **Етиде:** – Карл Черни: етиде оп. 849, – Карл Черни: етиде оп. 299, – Херман Беренс: етиде оп. 88 и оп. 61, – Јела Кршић-Ранковић: Избор етида, – Стефан Хелер: етиде оп. 100 И други аутори етида или виртуозних комада одговарајуће тежине. **Композиције полифоног стила:** – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције за клавир, – Јохан Себастијан Бах: 12 малих прелудијума, – Јохан Себастијан Бах: 6 малих прелудијума Полифоне композиције из различитих епоха одговарајуће тежине. **Сонатине:** – Муцио Клементи, Фридрих Кулау, Јозеф Хајдн, Доменико Чимароза, Доменико Скарлати, Волфганг Амадеус Моцарт, Лудвиг ван Бетовен И друге сонатине сличне тежине

		Композиције по слободном избору: – Феликс Менделсон: Песме без речи – Едвард Григ: Лирски комади – Сергеј Прокофјев: Музика за децу – Клод Дебиси: Мали црнац – Јан Ладислав Дусик: Матине – Бохуслав Мартину: Лутке – ДоменикоЧимароза: Сонате, избор – Дмитриј Кабалевски: Дечји албум Оп. 27 – Витолд Лутославски: Народне мелодије – Бела Барток: За децу, Микрокосмос III и IV свеска – Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за IV разред – Аранжмани и обраде разних познатих мелодија за клавир – Две композиције клавирске пратње одговарајућег инструмента.
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму – три композиције по слободном избору – једна полифоне композиција – један став сонатине или варијације варијација – једна композиција домаћег аутора и један комад		
Јавни наступи: **–** обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ИЗВОЂЕЊЕ ПРОГРАМА УПОРЕДНИ КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем се активира велики број когнитивних радњи, развија дугорочно памћење, као и емоционални развој.

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз свирање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана

(на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Ученике на сваком часу треба упућивати на правилно седење и економичност покрета која је основа превенције повреда мишићног ткива. Инсистирати на логичком мишљењу које ће помоћи да се сви сегменти личности ученика развијају у пуном капацитету. Подстицати ученике на самостално изражавање кроз музику са освешћеном употребом музичких средстава.

Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, учениковим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима.

Ученике треба подстицати да помажу једни другима у музичком остварењу и успесима, као и заједничком свирању. Такође, упућивати их у самостално размишљање и став према музици, а ради њихове самосталности у будућности.

Ученике треба стимулисати да читају нотни запис клавирске деонице коју изводе клавирски корепетитори како би се што боље упознали са садржајем клавирске пратње за главни предмет. Веома је корисно ученике ставити у позицију корепетитора и при томе водити рачуна о да то буде по тежини пратња коју је реално испратити. Врло корисно би било да један ученик свира клавирску пратњу, а други мелодијску деоницу на матичном инструменту, и да таква сарадња буде део обавезног јавног наступа ученика.

Смотре и јавни наступи ученика се могу организовати у корелацији и сарадњи са колегама у школи, међу класама (две, три и више).

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља.Учешће ученика на јавним наступима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења, и утичу на годишњу оцену.

УПОРЕДНИ КЛАВИР за ученике ОДСЕКА ЗА КЛАСИЧНУ МУЗИКУ, главни предмет СОЛО ПЕВАЊЕ

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – самостално напише и примени прсторед; – јасно разликује и свира различите врсте украса – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – критички прати сопствени развој; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – користи носиоце звука за слушање музике; – препознаје музичке елементе у свирању других; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички захтеви:** скокови, октаве, тремоло – решавање и усавршавање. Полиритмија – решавање основних проблема. Елементи полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале (Це-дур, Ге-дур, Де-дур, А-дур, а-мол, е-мол, ха-мол, фис-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина,или циклус варијација – једна композиција домаћег аутора.		

Јавни наступ- два у току године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

- Херман Беренс: етиде оп. 61,
- Карл Черни: етиде оп. 299, I свеска,
- Алберт Лешхорн: етиде оп.381,

И друге етиде одговарајуће тежине

Композиције полифоног стила:

- Јохан Себастијан Бах: Мали прелудијуми,
- Георг Фридрих Хендл: избор композиција, редакција Јела Кршић

И друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонатине и сонате:

- Јозеф Хајдн: Сонатине и сонате
- Волфганг Амадеус Моцарт: Бечке сонатине
- Фридрих Кулау: Сонатине

И друге сонатине и сонате одговарајуће тежине

Композиције по слободном избору:

- Станојло Рајичић: Свита де-мол, Мала клавирска свита
- Јован Бандур: Успаванка
- Марко Тајчевић: Дјеци, Мала свита
- Наши композитори за младе пијанисте.
- Петар Стојановић: Дечји кутак
- Јаков Готовац: Минијатуре
- Едвард Григ: Лирски комади,
- Дмитриј Кабалевски: Дечје композиције,
- Николај Черепњин: Десет веселих комада,
- Александар Гречанинов: комади оп. 99
- Роберт Шуман: Албум за младе, Сонатина Ге-дур
- Сергеј Прокофјев: Музика за децу
- Антоњин Дворжак: Два бисера
- Модест Мусоргски: Суза
- Дмитриј Шостакович: Игра лутака,
- Генади Карганов: Албум за младе оп. 21,
- Хенрик Пахуљски: Прелудијум це-мол
- Раинхолд Глијер: Дванаест лаких комада оп. 31
- Доменико Скарлати: Пет лаких комада
- Золтан Кодаљ: Дечје игре
- Лудвиг ван Бетовен: За Елизу

И друге композиције одговарајуће тежине.

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**35 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**

– чита и свира течно с листа са обе руке; – примени знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – учествује на јавним наступима у школи; – вежба самостално на начин који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички захтеви:** – издржљивости прстију, – ритмичка стабилност, – рад на кантилени, хармонизацији, – течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема. Рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале (Еф-дур, Бе-дур, Ес-дур, Ас-дур, де-мол, ге-мол, це-мол, еф-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору, од чега обавезно 1 виртуозног карактера (етиде); – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина,или циклус варијација – једна композиција домаћег аутора		
Јавни наступ- два у току године		
Смотра: – Једна скала; – Једна етида; – Једна полифона композиција; – 1 став сонатине или варијације – Једна композиција по слободном избору.		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон
ЛИТЕРАТУРА*
Етиде:
- Карл Черни: етиде оп. 299,
- Јохан Баптист-Крамер и Ханс фон Билов: етиде
- Алберт Лешхорн: Етиде оп. 66
- Херман Беренс: етиде оп. 61

И друге етиде одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:
- Јохан Себастијан Бах: Мали прелудијуми
- Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције
- Георг Фридрих Хендл: Избор композиција за клавир

И друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонатине, сонате, варијације:
- Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)
- Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283
- Лудвиг ван Бетовен: Соната ге-мол оп. 49 и друге сонате
- Лудвиг ван Бетовен: Шест варијација Ге-дур „Нел кор пју нон ми сенто”
- Јозеф Хајдн: Избор оригиналних композиција
- Карл Марија фон Вебер: Анданте с варијацијама оп.3
- Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације, оп. 51
- Константин Сорокин: Песма са варијацијама
- Исак Беркович: Варијације

И друге варијације и сонате одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:
- Феликс Менделсон: Песме без речи,
- Едвард Григ: Лирски комади,
- Франц Шуберт: Два скерца
- Сергеј Прокофјев: Музика за децу
- Клод Дебиси: Мали црнац
- Јан Дусик: Матине
- Бохуслав Мартину: Лутке,
- Доменико Чимароза: Сонате,
- Дмитриј Кабалевски: Дечји комади Оп. 27
- Витолд Лутославски: Народне мелодије
- Бела Барток: За децу, Микрокосмос III и IV свеска
- Станојло Рајичић: Мала свита
- Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана,
- Василије Мокрањац: Мала свита,
- Петар Стојановић: Дечји кутак,
- Јела Кршић и Шишмановић: Наши композитори за младе пијанисте,
- Миховил Логар: Два менуета

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за четвороручно свирање:
- Карл Рајнеке: Оп. 24, Варијације на Бахову сарабанду
- Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције – сонате Де-дур, Бе-дур, Еф-дур, Це-дур, Фантазија еф-мол
- Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције – соната це-мол
- Адолф Јенсен: 4 комада Оп. 45
- Антоњин Дворжак: Багателе оп. 47
- Јохан Кристијан Бах: Соната Еф-дур
- Јохан Кристијан Бах: Мали комади
- Роберт Шуман: 12 комада за клавир оп. 85

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**	
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**35 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – примени знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – схвата конструкцију дела и уме да објасни значења термина музичке форме; – наведе и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – обликује тон у складу са захтевима композиције; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички захтеви:** Читање с листа. Унапређивање технике: у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Врсте меморије – фотографска, аудитивна, меморија прстију, ради сигурнијег учења напамет. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема. Рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција .. Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале (Е-дур, Ха-дур, Фис-дур, Цис-дур, фис-мол, цис-мол, гис-мол, дис-мол, аис-мол), у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**

– користи носиоце звука за слушање музике.		

Обавезни минимум програма:

- лествице и акорди по програму;
- 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера;
- две полифоне композиције;
- два става из различитих сонатина, или један циклус варијација;
- једна композиција домаћег аутора.

Јавни наступ- два у току године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

- Карл Черни: Етиде Оп. 299,
- Јохан Баптист-Крамер и Ханс фон Билов : Етиде

И друге етиде одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:

- Јохан Себастијан Бах: Француске свите – поједини ставови
- Георг Фридрих Хендл: Избор композиција за клавир

И друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

- Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)
- Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283.
- Лудвиг ван Бетовен: Варијације Ге-дур на оригиналну тему
- Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему
- Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бе-дур оп. 40
- Лудвиг ван Бетовен: Рондо Це-дур, Багателе оп. 33, Екосезе
- Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Де-дур, Фантазија де-мол
- Георг Фридрих Хендл: Концерт Еф-дур,
- Јохан Кристијан Бах: Концерт Де-дур, Бе-дур

Друге варијације и сонате одговарајуће тежине

Композиције по слободном избору:

- Марко Тајчевић: Српске игре
- Петар Стојановић : Дечји албум
- Миховил Логар: Композиције за клавир
- Дејан Деспић: Сонатина in F
- Наши композитори за младе пијанисте,
- Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана
- Зоран Јовановић: Минијатуре за клавир I и II свеска, Бела сонатина, Црна сонатина, Мини кончертино, Дечји кончертино
- Клод Дакен: Кукавица, Ласт
- Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Роберт Шуман: Албум за младе,
- Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска,
- Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци еф-мол и цис-мол
- Хоакин Турина: Минијатуре
- Александар Гречанинов: Пастели оп. 3
- Михаил Иванович Глинка: Тарантела
- Жак Ибер: Истуар,
- Алфредо Казела: 11 дечјих комада,

- Балдасаре Галупи: Сонате,
- Доменико Чимароза: Сонате,
- Јохан Кристијан Бах: Сонате,
- Макс Регер: 10 малих комада оп. 44
- Арам Хачатуријан: Дечји албум,
- Петар Илич Чајковски: Годишња доба,
- Александар Бородин: Мала свита
- Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54,
- Збирка клавирских композиција од XI века до данас: I, II и III свеска (редакција Ружице Ранковић),
- Музика преткласичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић),
- 100 година музике за клавир: I, II, III и IV свеска (редакција Миланке Мишевић)
- Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за четвороручно свирање:

- Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције
- Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66
- Игор Стравински: Три лака комада
- Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције
- Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке
- Морис Равел: Моја мајка гуска
- Оторино Респиги: Шест малих комада
- Алфредо Казела: Пупацети
- Беджих Сметана: Рондо за два клавира – осморучно (избор)

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**УПОРЕДНИ КЛАВИР**	
Циљ	Циљ учења предмета Упоредни клавир је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**33 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Технички захтеви:** Читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Једноставније импровизације пратње, свирање каденци. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Свирање у клавирском дуу. **Скале и трозвуци:**

– учествује на јавним наступима у школи – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.		3 дурске и 3 молске скале: (Дес-дур, Гес-дур, Цес-дур, бе-мол, ес-мол, ас-мол) у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму; – 3 композиције по слободном избору од чега обавезно 1 виртуозног карактера; – две полифоне композиције; – два става из различитих сонатина, или варијације – 1 композиција домаћег аутора. – 4 лаке клавирске пратње вокалне деонице, соло песме или вокализе		
Јавни наступ- два у току године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

- Карл Черни: Етиде Оп. 299, III и IV свеска,
- Јохан Баптист-Крамер и Ханс фон Билов : Етиде

Друге етиде одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:

- Јохан Себастијан Бах: Француске свите – поједини ставови
- Георг Фридрих Хендл: Избор композиција
- Јохан Себастијан Бах: Енглеске свите – поједини ставови

Друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

- Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)
- Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283.
- Лудвиг ван Бетовен: Сонате; Варијације Ге-дур на оригиналну тему
- Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему
- Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бе-дур оп. 40
- Лудвиг ван Бетовен: Рондо Це-дур, Багателе оп. 33, Екосезе
- Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Де-дур, Фантазија де-мол
- Георг Фридрих Хендл: Концерт Еф-дур,
- Јохан Кристијан Бах: Концерт Де-дур, Бе-дур

Друге варијације и сонате одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

- Марко Тајчевић: Српске игре
- Миховил Логар: Композиције за клавир
- Дејан Деспић: Сонатина in F
- Наши композитори за младе пијанисте,
- Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана
- Петар Стојановић: Дечји кутак
- Клод Дакен: Кукавица, Ласта
- Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Роберт Шуман: Албум за младе,
- Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска
- Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци еф-мол и цис-мол
- Јоаким Турина: Минијатуре
- Александар Гречанинов: Пастели оп. 3
- Михаил Иванович Глинка: Тарантела
- Жак Ибер: Истуар,
- Алфред Казела: 11 дечјих комада,
- Балдасаре Галупи: Сонате,
- Доменико Чимароза: Сонате,
- Јохан Кристијан Бах: Сонате
- Макс Регер: 10 малих комада оп. 44
- Арам Хачатуријан: Дечји албум,
- Петар Илич Чајковски: Годишња доба
- Александар Бородин: Мала свита
- Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54
- Лутке у клавирској музици XX
- века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање*:

- Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције
- Роберт Шуман: Слике са истока, Оп. 66
- Игор Стравински: Три лака комада
- Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције
- Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада зачетири руке
- Морис Равел: Моја мајка гуска
- Оторино Респиги: Шест малих комада
- Алфредо Казела: Пупацети
- Беджих Сметана: Рондо за два клавира – осморучно

И друге композиције одговарајуће тежине

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру

којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике, одлазак на концерте, и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може и треба бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду годишњег и оперативног плана наставе и учења, и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију.

Припрема за час је специфична јер како је настава клавира индивидуална, тако је и припрема прилагођена сваком ученику појединачно. Индивидуални облик наставе пружа и могућност да час пође и сасвим другим путем од планираног, али наставник у планирању мора да води рачуна о предзнању ученика да би био сигуран да ученик може да прати и савлада постављене задатке. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе клавира као инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту).

За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре.

Избор композиција које носе у себи одређене техничке и музичке захтеве је од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак, а звучна слика која им се допада буди потребу да изнова истражују, вежбају и кроз то и напредују у техничком и музичком смислу.

Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора имати и његову ширу слику (породица, школа, окружење, лични капацитети...) како би оптимално избалансирао одговарајући програм који ће ученика довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање. Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. Треба бити опрезан у избору тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер се у том случају могу појавити проблеми који могу проузроковати и физичке повреде.

Свирањем у ансамблу, као и композиција везаним за пратњу њихових певачких композиција, они се уче међусобној музичкој подршци која подразумева активно слушање, неговање заједничке музичке идеје и прилагођавање свог извођачког хабитуса. Садржаји дају наставнику слободу да изабере оптималан програм у којем ће ученик моћи да одговори на све техничке захтеве истовремено уживајући у свирању.

Обавезно у јавном наступу извести једну пратњу композиције уз певање ученика (ученик и свира и пева). Клавирске деонице за пратњу изабрати у сарадњи са корепетитором. Ученицима Етно одсека помоћи у хармонизовању пратње песме које певају на главном предмету.

Препоручује се и заједничко музицирање наставника и ученика, али и ученика међусобно. На тај начин ученик се опушта у заједничком свирању и схвата музичку колегијалност без обзира на звање (ученик, професор).

Наставник и родитељи морају бити главна карика у развоју личности ученика. Наставник ће обазривим, интроспективно аналитичким приступом проблематици индивидуалног наставног процеса пажљиво штитити ученика од развојно погубног пројектовања сопствених амбиција или амбиција родитеља. Такмичења могу бити један од показатеља достигнућа ученика, али треба бити обазрив у избору такмичења и односу очекивања и реалног стања ученика.

Веома је важно да ученици што чешће јавно свирају како би се ослободили страха од наступа као и да стекну навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и извођењем истих (примереном старосном добу ученика), ученици стичу увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће им помоћи у даљем развоју и напредовању.

Ученицима треба помоћи у стварању радних навика и развијати им свест о неопходности свакодневног вежбања. Значајно је, такође подстицати их за самостално музичко изражавање и пратити развој њиховог музичког укуса, вешто утицати на њега и развијати критички однос пун поштовања према различитостима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Уколико је ученик на почетку године упознат са критеријумима оцењивања мања је вероватноћа да ће доћи до неспоразума или нејасног вредновања његовог залагања. Треба константно подстицати ученике на даље напредовање, али му и предочавати музичке тенденције и врхунска достигнућа.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, и резултати смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења и улазе у коначну оцену на крају године.

КЛАВИР „А“ ПРОГРАМ – намењен ученицима ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ који су завршили основну музичку школу, главни предмет Клавир

Назив предмета	**КЛАВИР „А“ ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета **клавир „А“ програм** је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања

Разред	**Први**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да их одсвира; – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичкогдела; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – самостално вежба по плану који је утврдио санаставником; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – присуствује часу других ученика и користи искуства стечена на тај начин; – поштује договорена правила понашања прислушању и извођењумузике.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	**Технички захтеви:** Техника скокова, припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Примена прстореда и процедуре у вежбању. Свирање у клавирском дуу. **Техничке дисциплине:** Дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве, у шеснаестинама, у паралелном кретању, у размаку октаве. Квинтакорди и септакорди у малом и великом разлагању, кроз четири октаве паралелно. Аутентична каденца – уски слог. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – четири етиде са различитим техничким проблемима; – две полифоне композиције; – једна соната; – два комада разних епоха и карактера – лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

- Карл Черни: етиде оп. 299,
- Херман Беренс: етиде оп. 61, оп. 88,
- Јохан Баптист-Крамер: етиде,
- Алберт Лешхорн: етиде оп. 66
- Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савладавање техничких проблема

И друге етиде одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:

- Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције,

Мали прелудијуми, Француске свите - поједини ставови

- Георг Фридрих Хендл - поједини ставови из свита

И друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

- Јозеф Хајдн: Сонате Е-дур и Ге-дур, А-дур, Де-дур
- Волфганг Амадеус Моцарт: сонате КV 545 Це-дур „Фасил“, KV 283 Ге-дур,
- Лудвиг ван Бетовен: Сонате оп. 49, број 1 и 2; 6 лаких варијација на швајцарску тему,
- Роберт Шуман: Сонате за младе оп.118,
- Исак Беркович: Варијације на тему руске народне песме,
- Дмитриј Кабалевски: Варијације оп. 51, на тему украјинске песаме,
- Муцио Клементи: Варијације на тему шпанске игре

И друге сонате и варијације сличне тежине

Композиције по слободном избору:

- Роберт Шуман: избор из Споменара оп. 68
- Фредерик Шопен: За најмлађе (Лорковић)
- Лудвиг ван Бетовен: Багателе, 6 Екосеза (оп. 119)
- Бела Барток: На селу, Микрокосмос
- Дмитриј Кабалевски: Варијације а-мол
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Модест Мусоргски: Гопак, Суза
- Сергеј Прокофјев: Музика уа децу оп. 65
- Едвард Григ: Лирски комади
- Марко Тајчевић: Српске игре
- Станојло Рајичић: Свита
- Вера Богдановић: Музика предкласичара
- Петар Стојановић: „Дечји кутак“

Композиције за четвороручно свирање:

- Јела Кршић: Збирка - избор

Друге композиције сличне тежине за свирање у 4 руке

Назив предмета	**КЛАВИР „А“ ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета **Клавир „А“** програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан

	јавни наступ и наставак уметничког школовања		
Разред	**Други**		
Годишњи фонд часова	**70 часова**		
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:		**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичкогдела; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње;		ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	**Техничке дисциплине:** – дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве, у шеснаестинама, у размаку октаве, паралелно и супротно кретање. – квинтакорди и септакорди у малом и великом разлагању, кроз четири октаве паралелно, у шеснаестинама. Симултано, четворогласно, кроз четири октаве. – аутентична каденца, уски слог, уз сваку дијатонску скалу **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – четири етиде са различитим техничким проблемима; – две полифоне композиције; – једна соната; – два комада разних епоха и карактера – лествице и трозвуци по програму			
Јавни наступи: обавезна два јавна наступа током школске године			
Смотра: – Једна етида; – Једна полифона композиција; – Став сонате или концерта, или варијације или ронда; – Композиција по избору.			

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

ЛИТЕРАТУРА*

Етиде:

- Херман Беренс: етиде оп. 61
- Алберт Лешхорн: етиде оп. 66
- Карл Черни: етиде ор. 299,
- Јохан Баптист-Крамер: етиде
- Морис Мошковски: етиде ор. 18

Етиде других аутора сличне тежине и обима

Полифоне композиције:

- Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције, Трогласне инвенције; појединачни ставови из Француских свита
- Георг Фридрих Хендл: појединачни ставови из Свита

И друге полифоне композиције сличне тежине

Сонатна форма и варијације:

- Лудвиг ван Бетовен: Варијације Ге-дур на оригиналну тему; Варијације Ге-дур на тему Паисиела; Рондо Це-дур, Багателе ор. 33 Ес-дур, А-дур
- Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Де-дур, Фантазија де-мол
- Георг Фридрих Хендл: Концерт Еф-дур
- Јохан Себастијан Бах: Концерти- еф-мол, Де-дур, Ге-дур, Бе-дур
- Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија а-мол
- Јозеф Хајдн: Сонате (редакција Раукс)
- Волфганг Амадеус Моцарт: Концерт Де-дур
- Миланка Мишевић: 11 соната Јозефа Хајдна, Волфганга Амадеуса Моцарта
- Арам Хачатурјан: Сонатина Це-дур

И друге сонате и варијације сличне тежине

Композиције по слободном избору:

- Марко Тајчевић: Српске игре
- Наши композитори за младе пијанисте (Милошевић, Трајковић, Бабић....)
- Јосип Славенски: Песме и игре са Балкана, Из Југославије
- Петар Стојановић: Дечји кутак
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Беджих Сметана: 3 Поетичне полке оп. 8
- Ф. Шуберт: Емпромптиа оп. 90, оп. 142
- Едвард Григ: Ноктурно
- Доменико Скарлати: Сонате
- Дмитриј Шостакович: Прелудијуми оп. 34
- Бела Барток: 6 румунских игара
- Сергеј Прокофјев: ор. 25 Гавота из Класичне симфоније оп. 25, Пролазне визије оп. 22,
- Клод Дебиси: Арабеска Е-дур, Девојка са косом боје лана
- Петар Илич Чајковски: Годишња доба
- Роберт Шуман: Дечје сцене оп. 15
- Фредерик Шопен: Мазурке, Валцери, Ноктурна

Комади за четвороручно свирање:

- Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције (Варијације, Соната Бе-дур)
- Роберт Шуман: Слике са истока оп. 66,
- Игор Стравински: Три лака комада
- Морис Равел: Моја мајка гуска и други комади сличне тежине

Назив предмета	**КЛАВИР „А“ ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета **Клавир „А“** програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичкогдела; – критички вреднује своје извођење у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава,тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и другихдисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и начин да их реши. Свирање у клавирском дуу. **Техничке дисциплине:** Дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном и супротном кретању у размаку октаве.. Квинтакорд и септакорд у малом разлагању, разломљено и симултано кроз четири октаве. Каденца **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма:
а) четири етиде са различитим техничким проблемима;

б) две полифоне композиције; в) једна соната/концерт г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму
Јавни наступи: обавезна два јавна наступа током школске године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Етиде:

- Карл Черни: етиде оп. 299, оп. 636, оп. 365, оп. 740
- Јохан Баптист-Крамер: етиде

И друге етиде сличне тежине

Полифоне композиције:

- Јохан Себастијан Бах: Трогласне инвенције, Француске свите – појединачни ставови
- Георг Фридрих Хендл: Свите - избор

Друге полифоне композиције сличне тежине

Сонатне форме и варијације:

- Муцио Клементи: Сонате
- Јозеф Хајдн: Концерт Де-дур, Концерт Ге-дур
- Јохан Себастијан Бах: Концерти еф-мол, А-дур, Е-дур
- Георг Фридрих Хендл: Концерт Еф-дур; Варијације из свите Ге-дур; Чакона Ге-дур; Варијације Бе-дур,
- Волфганг Амадеус Моцарт: Концерт А-дур, КВ 488, Концерт Еф-дур КВ 413
- Лудвиг ван Бетовен: концерт Це-дур
- Јозеф Хајдн: Сонате
- Волфганг Амадеус Моцарт: Сонате
- Лудвиг ван Бетовен: Соната оп. 79 Ге-дур; ор.14 Е-дур; ор. 2 еф-мол
- Волфганг Амадеус Моцарт: Варијације Це-дур
- Георг Фридрих Хендл: Варијације Е-дур
- Лудвиг ван Бетовен: 9 варијација А-дур, Варијације Бе-дур

Композиције по слободном избору:

- Едвард Григ: Песме оп. 52, Лирски комади оп. 43, Хумореске оп.6
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Франсис Пуланк: Два ноктурна
- Фредерик Шопен: Ноктурна
- Франц Шуберт: Емпромптиа,
- Роберт Шуман: Романсе оп. 28, Албумблатер оп. 124; Дечји албум ор. 15,
- Франц Лист: Утехе
- Бела Барток: „Микрокосмос“
- Дмитриј Шостакович:Три фантастичне игре оп.1; Прелудијуми оп.34
- Сергеј Прокофјев: Приче старе баке оп.31
- Клод Дебиси: Дечји кутак
- Стеван Стојановић Мокрањац: Игре; Етида бе-мол
- Станојло Рајичић: Етида; Хумореска; Игра
- Вера Богдановић: Музика предкласичара
- Лутке у клавирској музици XX века (избор и редакција Миланка Мишевић)
- Петар Стојановић: Дечји кутак
- Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

Комади за четвороручно свирање или два клавира:

- Јела Кршић: Збирка за четири руке Брадач-Храшовец
- Георг Фридрих Хендл: Соната ге-мол,
- Волфганг Амадеус Моцарт: Соната Де-дур; Соната Еф-дур
- Камиј Сен-Санс: избор из „Карневала животиња“
- Сергеј Прокофјев: избор из Свите „Петар и вук“
- Лудвиг ван Бетовен: Соната Де-дур,
- Јоханес Брамс: Мађарске игре
- Клод Дебиси: Валцер; У броду
- Волфганг Амадеус Моцарт: Соната Бе-дур

Назив предмета	**КЛАВИР „А“ ПРОГРАМ**	
Циљ	Циљ учења предмета **Клавир „А“** програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**66 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – учествује на јавним наступима у школи; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – свирањем у клавирском дуу примени принцип узајамног слушања и сарадње; – препознаје музичке елементе у свирању других;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику, са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и других дисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и начин да их реши. Свирање у клавирском дуу. **Техничке дисциплине:** Дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве у шеснаестинама, у паралелном и супротном кретању у размаку октаве. Размак терце, сексте и дециме паралелно. Квинтакорди и септакорди у великом разлагању кроз четири октаве, паралелно. Скале у дуплим октавама кроз три октаве, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА*– списак литературе налази се испод табеле.**

– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		

Обавезни минимум програма:
а) четири етиде са различитим техничким проблемима;
б) две полифоне композиције;
в) једна соната/концерт
г) два комада разних епоха и карактера
д) лествице и трозвуци по програму

Јавни наступи:
– обавезна два јавна наступа током школске године

Смотра:
Једна етида - напамет;
Једна полифона композиција - напамет;
Један комад XIX или XX века - напамет;
Једна соната или концерт - може и из нота.

Етиде:

- Јохан Баптист-Крамер: етиде оп. 60
- Херман Беренс: етиде оп. 61
- Алберт Лешхорн: етиде оп. 136 Игњац Мошелес: етиде оп. 70
- Карл Черни: етиде оп. 740
- Виртуозне композиције од старих мајстора до данас (избор Миланке Мишевић)
- Друге етиде сличне тежине по избору наставника.

Полифоне композиције:

- Георг Фридрих Хендл: Свите
- Јохан Себастијан Бах: Трогласне инвценције; Француске свите - појединачни ставови;
- Енглеске свите - појединачни ставови;
- Мали прелудијуми и фуге и фугета

Друге композиције сличне тежине

Сонатна форма:

- Јозеф Хајдн: 11 соната (редакција М. Мишевић)
- Волфганг Амадеус Моцарт: Сонате
- Лудвиг ван Бетовен: сонате ор. 14 бр. 1 Е-дур, бр. 2 Ге-дур; ор. 2 бр. 1 еф-мол,

Друге сонате сличне тежине

Композиције по слободном избору:

- Клод Дебиси: Арабеске Е-дур и Ге-дур; Дечји кутак
- Франсоа Купрен: Сестра Моник,
- Жан Филип Рамо: Гавота и Варијације
- Роберт Шуман: Арабеска оп. 18; Дечје сцене оп. 15; Новелете
- Фредерик Шопен: Ноктурна, Полонезе, Мазурке
- Франц Шуберт: Емпромпти оп. 142 Бе-дур
- Александар Скрјабин: Прелудијуми оп. 11 и други опуси; Мазурке
- Сергеј Прокофјев: Пролазне визије оп. 22
- Бела Барток: Сонатина; Багателе оп. 6,
- Лутке у класичној музици XX века (избор и редакција Миланка Мишевић),
- Франц Лист: Ноктурно Ас-дур

- Макс Регер: Гавота Е-дур
- Василије Мокрањац: Етида бе-мол
- Владимир Милошевић: Мала свита,
- Јосип Славенски: Из Југославије
- Константин Бабић: Прелиди ђокози
- Иван Јевтић: 6 прелудијума,
- Станојло Рајичић: Скице; Игра де-мол
- Петар Стојановић „Дечји кутак“
- Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

Клавирске композиције за читање са листа и четвороручно свирање:

- 100 година музике за клавир (редакција М. Мишевић)

КЛАВИР - „Б” ПРОГРАМ – намењен ученицима ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ који су завршили основну музичку школу, Одсек за класичну музику, главни предмет гудачки и дувачки инструменти

Назив предмета	**КЛАВИР„Б” ПРОГРАМ**
Циљ	Циљ учења предмета Клавир „Б” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна делове клавира и разликује различите начине добијања тона на клавиру; – да се оријентише на клавијатури; – правилно седи за клавиром; – примени основне елементе нотне писмености у свирању и чита нотни текст у виолинском и бас кључу; – препозна основне ознаке за темпо, динамику, понављање, артикулацију и опише их својим речима; – примени различита музичка изражајна средства у складу са карактером музичког дела; – самостално свира кратке композиције напамет; – самостално и уз помоћ наставника контролише квалитет звука.	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	**Скале:** Це-дур, Ге-дур, Де-дур, а-мол, е-мол и ха-мол Дијатонске и хроматске скале паралелно кроз две октаве, квинтакорд разложено и симултано кроз две октаве. **Почетне школе:** – Николајев: Школа за клавир – Јела Кршић: Школа за клавир Друге школе сличне тежине **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** – Жан Баптист Дивернуа: Етиде – Хенри Лемоан: Етиде – Александар Николајев: Школа за клавир – Етиде **Полифоне композиције:** – Јела Кршић: Клавирска читанка - вежбе за полифонију – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције И друге полифоне композиције сличне тежине **Сонатине:** – Избор сонатина, I свеска **Композиције различитих стилова:** – Александар Гедике: 60 лаких композиција, op. 36 – Корнелиус Гурлит: Први кораци младог пијанисте op. 82 – Бела Барток: За децу; Клавирска музика за почетнике; Микрокозмос, – Дмитриј Кабалевски: 24 лаке композиције op. 39 – Албум југословенских клавирских композиција – Вера Богдановић: Музика предкласичара – Петар Стојановић: „Дечји кутак“

		Друге композиције сличне тежине
Обавезни минимум програма: – лествице и трозвуци по програму – 25 вежби – 4 етиде – 2 полифоне композиције – једна сонатина – 3 композиције различитих стилова		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Назив предмета	**КЛАВИР „Б” ПРОГРАМ**	
Циљ	Циљ учења предмета **Клавир „Б” програм** је да код ученика развије интересовањ љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетс сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни нас и наставак уметничког школовања	
Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита течно нотни текст у виолинском и бас кључу; – одсвира основне елементе музичке форме: мотив, реченица, облик песме, облик сонатине; – препозна и примени основне законе метрике, слаб и јак део такта; – користи педал у делима; – уочи у нотном тексту и примени у извођењу акценте; – чује и примени више динамичких нивоа пиајанисимо, мецопиано, фортисимо, мецофорте; – јасно дистанцира у свом извођењу мелодијску линију од пратње; – осмисли уз помоћ наставника и примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – самостално и/или по потреби уз помоћ наставника контролише квалитет звука;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале:** А-дур, Еф-дур, Бе-дур, фис-мол, де-мол, ге-мол Обрадити све дурске и хроматске скале паралелно. Квинтакорди и септакорди четворогласно разложено и симултано кроз две октаве. Аутентична каденца. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** – Хенри Лемоан: етиде оп. 37 – Јела Кршић: Музичка читанка за III разред-етиде – Карл Черни: етиде оп. 849 И друге етиде сличне тежине **Полифоне композиције:** – Јохан Себастијан Бах: Мале композиције, 12 малих прелудијума Друге полифоне композиције сличне тежине **Сонатине:** – Лудвиг ван Бетовен, Муцио Клементи, Антон Дијабели и друге сонатине сличне тежине **Композиције различитих стилова:**

– повезује прсторедне групе подметањем и пребацивањем палца уз слушну контролу самостално и уз помоћ наставника; – развија спретност целокупног апарата уз помоћ наставника; – самостално, изражајно свира композиције напамет; – развија и испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		– Александар Гречанинов: Дечји албум оп. 98 – Роберт Шуман: Албум за младеж – Петар Илич Чајковски: Албум за младеж – Марко Тајчевић: Деци – Петар Стојановић: „Дечји кутак“ – Албум југословенских клавирских композиција – Вера Богдановић: Музика Предкласичара Друге композиције сличне тежине
Обавезни минимум градива: а) четири етиде са различитим техничким захтевима; б) једна сонатина в) четири композиције по слободном избору различитог карактера и стила (од старих мајстора до савременог стваралаштва) г) лествице и акорди по програму		
Јавни наступи: обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра: **-** једна скала - једна етида - једна полифона композиција - једна композиција по слободном избору - један став сонате		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Назив предмета	**КЛАВИР „Б” ПРОГРАМ**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Б” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено уз помоћ наставника; – јасно разликује и доследно изводи различите врсте удара; – транспонује хроматски лакше мотиве или реченице; – примени више динамичких нијанси у свирању; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – свира двохвате са јасним диференцирањем мелодијске линије; – свесно користи директан и синкопирани педал; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира краћи трилер; – свира једноставну пратњу на задату мелодију.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Техничке дисциплине - скале:** Е-дур, Ха-дур, Ес-дур, Ас-дур, цис-мол, гис-мол, це-мол, еф-мол Дијатонске и хроматске скале кроз четири октаве паралелно. Квинтакорди и септакорди четворогласно разложено и симултано кроз две октаве. Аутентична каденца. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум градива: **а**) четири етиде са различитим техничким захтевима; б) две композиције полифоног стила; в) четири композиције по слободном избору. г) један став сонатине д) лествице и акорди по програму		
Јавни наступи – обавезна два јавна наступа током школске године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Етиде:

- Карл Черни: етиде оп. 849
- Хенри Бертини: етиде оп. 100
- Херман Беренс: етиде оп. 88
- Алберт Лешхорн: етиде оп. 66
- Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

И други аутори виртуозних комада или етида одговарајуће тежине.

Композиције полифоног стила:

- Јохан Себастијан Бах: 12 и 6 малих прелудијума

Полифоне компиозиције из разних епоха одговарајуће тежине

Сонатине и сонате:

- Јозеф Хајдн: Сонатине и сонате (Јела Кршић-Шишмановић)
- Волфганг Амадеус Моцарт: Бечке сонатине
- Дмитриј Кабалевски: Варијације на словачку тему
- Самјуел Мајкапар: Варијације на руску тему

Композиције других аутора сличне тежине

Композиције по слободном избору:

Обухватити композиције различитог карактера и стила - бар једна да буде за четири руке

- Роберт Шуман: Албум за младеж
- Сергеј Прокофјев: Музика за децу
- Дмитриј Шостакович: Луткине игре
- Доменико Скарлати: Лаки комади
- Лудвиг ван Бетовен: За Елизу
- Марко Тајчевић: Деци
- Станојло Рајичић: Мала свита
- Петар Стојановић: „Дечји кутак“
- Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за IV разред
- Вера Богдановић: Музика предкласичара
- Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

Назив предмета	**КЛАВИР „Б” ПРОГРАМ**	
Циљ	Циљ учења предмета Клавир „Б” програм је да код ученика развије интересовање и љуба према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстич развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетско сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ наставак уметничког школовања	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**66 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале:** Фис-дур, Цис-дур, Дес-дур, Гес-дур, Цес-дур, ес-мол, бе-мол, ес-мол Дурске и молске скале кроз четири октаве паралелно у шеснаестинама. Трозвуци симултано и разложено, четворогласно кроз четири октаве. Велико разлагање трозвука кроз две октаве паралелно. Доминантни и умањени септакорд симултано и разложено четворогласно, а велико разлагање кроз две октаве паралелно. Аутентична каденца. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**	
Обавезни минимум програма: – лествице и акорди по програму – три композиције по слободном избору – једна полифоне композиција – један став сонатине или варијације варијација – једна композиција домаћег аутора и један комад		
Јавни наступи: – обавезна два јавна наступа током школске године		
Смотра: – Једна скала – Једна етида – Једна полифона композиција – Први став сонате – Једна композиција по слободном избору		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Етиде:

- Карл Черни: етиде оп. 299
- Јохан Баптист-Крамер: етиде
- Алберт Лешхорн: етиде оп. 66
- Виртуозне композиције од старих мајстора до данас (избор Миланка Мишевић)

Друге етиде сличне тежине

Полифоне композиције:

- Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције, Француске свите – поједини ставови

Друге композиције сличне тежине

Сонате и варијације:

- Јозеф Хајдн: Соната Е-дур, Ге-дур, А-дур
- Лудвиг ван Бетовен: сонате ор. 49 бр. 1 и 2
- Волфганг Амадеус Моцарт: Сонате КВ 545 Це-дур и КВ 286 Ге-дур
- Лудвиг ван Бетовен: Варијације на швајцарску тему

Друге сонате сличне тежине

Композиције различитих стилова:

- Лудвиг ван Бетовен: Екосезе; Багателе
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Роберт Шуман: Споменар
- Фредерик Шопен (За најмлађе): Валцери, ноктурна
- Едвард Григ: Лирски комади
- Марко Тајчевић: Српске игре
- Петар Стојановић. „Дечји кутак“
- Јела Кршић: Клавирска хрестоматија за V разред
- Вера Богдановић: Музика предкласичара
- Јела Кршић-Ранковић: Збирка клавирских композиција за савлађивање техничких проблема

И друге композиције сличне тежине

КЛАВИР - „Ц” ПРОГРАМ – намењен ученицима ОДСЕКА ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ који су завршили основну музичку школу – Одсек за класичну музику, главни предмет Соло певање

Назив предмета	**КЛАВИР „Ц” ПРОГРАМ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Ц” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале и трозвуци:** 3 дурске и 3 молске скале у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма:
а) четири етиде са различитим техничким проблемима;
б) две полифоне композиције;
в) једна соната;
г) два комада разних епоха и карактера
д) лествице и трозвуци по програму

Јавни наступ- два у току године

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Етиде:

- Карл Черни: етиде Оп. 299
- Јохан Баптист-Крамер: Етиде
- Јела Кршић и Ранковић: Збирка засавлађивање техничких проблема
- Херман Беренс: етиде Оп. 61
- Алберт Лешхорн: етиде Оп.38

Друге етиде одговарајуће тежине.

Полифоне композиције:

- Јохан Себастијан Бах: Француске свите , Енглеске свите

Друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

- Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)
- Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283.
- Лудвиг ван Бетовен: Сонате, Варијације Ге-дур на оригиналну тему
- Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему
- Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бе-дур оп. 40

Друге сонате и варијације одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

- Марко Тајчевић: Српске игре
- Миховил Логар: Композиције за клавир
- Дејан Деспић: Сонатина in F
- Наши композитори за младе пијанисте, избор.
- Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана
- Петар Стојановић: Дечји кутак
- Клод Дакен: Кукавица, Ласта
- Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Роберт Шуман: Албум за младе,
- Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска
- Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци еф-мол и цис-мол
- Хоаким Турина: Минијатуре
- Александар Гречанинов: Пастели оп. 3
- Михаил Иванович Глинка: Тарантела
- Жак Ибер: Истуар,
- Алфредо Казела: 11 дечјих комада,
- Балдасаре Галупи: Сонате,
- Доменико Чимароза: Сонате,
- Јохан Кристијан Бах: Сонате
- Макс Регер: 10 малих комада оп. 44
- Арам Хачатуријан: Дечји албум,
- Петар Илич Чајковски: Годишња доба
- Александар Бородин: Мала свита
- Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54

- Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање*:

- Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције
- Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66
- Игор Стравински: Три лака комада
- Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције
- Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке
- Морис Равел: Моја мајка гуска
- Оторино Респиги: Шест малих комада
- Алфредо Казела: Пупацетио
- Беджих Сметана: Рондо за два клавира осморучно

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**КЛАВИР „Ц” ПРОГРАМ**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Ц” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле терце кроз једну октаву, паралелно. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: а) четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције; в) једна соната; г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступ- два у току године		
Смотра: Једна етида;		

Једна полифона композиција; Став сонате или концерта, или варијације или ронда; Композиција по избору

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Етиде:

- Јохан Баптист-Крамер: Етиде
- Јела Кршић и Ранковић: Збирка за савлађивање техничких проблема
- Морис Мошковски: етиде Оп.18

Друге етиде одговарајуће тежине.

Полифоне композиције:

- Јохан Себастијан Бах: Француске свите и Енглеске свите

Друге полифоне композиције одговарајуће тежине

Сонате и варијације:

- Волфганг Амадеус Моцарт: сонате Еф-дур KV 280, Це-дур KV 330, Це-дур KV 309, Еф-дур KV 332, Бе-дур KV 333, Де-дур KV 311, Бе-дур KV 570, А-дур KV 331, Ес-дур KV 282, Ге-дур KV 283.
- Лудвиг ван Бетовен: Сонате, Варијације Ге-дур на оригиналну тему
- Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему
- Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бе-дур оп. 40

Друге сонате и варијације одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

- Марко Тајчевић: Српске игре
- Миховил Логар: Композиције за клавир
- Дејан Деспић: Сонатина in F
- Наши композитори за младе пијанисте, избор.
- Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана
- Петар Стојановић: Дечји кутак
- Клод Дакен: Кукавица, Ласта
- Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Роберт Шуман: Албум за младе,
- Едвард Григ: Лирски комади III и IV свеска
- Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци еф-мол и цис-мол
- Хоакин Турина: Минијатуре
- Александар Гречанинов: Пастели оп. 3
- Михаил Иванович Глинка: Тарантела
- Жак Ибер: Истуар,
- Алфредо Казела: 11 дечјих комада,
- Балдасаре Галупи: Сонате,
- Доменико Чимароза: Сонате,
- Јохан кристијан Бах: Сонате
- Макс Регер: 10 малих комада оп. 44
- Арам Хачатуријан: Дечји албум,
- Петар Илич Чајковски: Годишња доба
- Александар Бородин: Мала свита
- Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54
- Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање*:

- Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције
- Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66
- Игор Стравински: Три лака комада
- Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције
- Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке
- Морис Равел: Моја мајка гуска
- Оторино Респиги: Шест малих комада
- Алфредо Казела: Пупацетио
- Беджих Сметана: Рондо за два клавира осморучно

И друге композиције одговарајуће тежине

Назив предмета	**КЛАВИР „Ц” ПРОГРАМ**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Ц” програм је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање;	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	**Скале и трозвуци:** 4 дурске и 4 молске скале у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве. Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле октаве кроз две октаве **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

– самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.		
Обавезни минимум програма: а) четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције; в) једна соната; г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступ- два у току године		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Етиде:

- Карл Черни: етиде Оп. 740
- Јохан Баптист-Крамер: Етиде
- Алберт Лешхорн: Етиде оп. 66
- Морис Мошковски: Етиде оп. 18
- Адолф Рутхард: Етиде

Друге етиде одговарајуће тежине.

Полифоне композиције:

- Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције, Трогласне инвенције
- Георг Фридрих Хендл: Избор композиција за Клавир

Друга полифона дела сличне тежине

Сонате и варијације:

- Јозеф Хајдн: сонате Еф-дур, Де-дур, е-мол, Де-дур, Де-дур, цис-мол (редакција Раух)
- Волфганг Амадеус Моцарт: сонате
- Лудвиг ван Бетовен: Варијације Ге-дур на оригиналну тему
- Исак Беркович: Варијације на тему

Паганинија, Варијације на руску тему

- Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бе-дур оп. 40
- Лудвиг ван Бетовен: Рондо Це-дур, Багателе оп. 33, Екосезе
- Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Де-дур, Фантазија де-мол

Друге сонате и варијације одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

- Марко Тајчевић: Српске игре
- Миховил Логар: Композиције за клавир
- Дејан Деспић: Сонатина in F
- Наши композитори за младе пијанисте
- Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана
- Петар Стојановић: Дечји кутак
- Зоран Јовановић: Минијатуре за клавир, Бела сонатина, Црна сонатина, Мини кончертино, Дечји кончертино
- Клод Дакен: Кукавица, Ласта
- Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона

- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Едвард Григ: Лирски комади
- Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци
- Хоаким Турина: Минијатуре
- Александар Черепњин: Багателе
- Александар Гречанинов: Пастели оп. 3
- Михаил Иванович Глинка: Тарантела
- Жак Ибер: Истуар
- Алфредо Казела: 11 дечјих комада
- Балдасаре Галупи: Сонате
- Доменико Чимароза: Сонате
- Јохан Кристијан Бах: Сонате
- Макс Регер: 10 малих комада оп. 44
- Арам Хачатуријан: Дечји албум
- Петар Илич Чајковски: Годишња доба
- Александар Бородин: Мала свита
- Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54
- Музика претклasичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић)
- 100 година музике за клавир (редакција Миланке Мишевић)
- Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање*:

- Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције
- Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66
- Игор Стравински: Три лака комада
- Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције
- Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке
- Морис Равел: Моја мајка гуска
- Оторино Респиги: Шест малих комада
- Алфредо Казела: Пупацетио
- Беджих Сметана: Рондо за два клавира осморучно (избор)

И друге композиције одговарајуће тежине.

Назив предмета	**КЛАВИР „Ц”**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Клавир „Ц” је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**66 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	**Скале и трозвуци :** 3 дурске и 3 молске скале у паралелном кретању, у шеснаестинама, кроз четири октаве.

– повеже знање из теорије музике са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике..		Хроматске скале у паралелном кретању кроз четири октаве, у шеснаестинама. Велико разлагање трозвука (арпеђо) кроз четири октаве, паралелно. Велико разлагање доминантног и умањеног септакорда (арпеђо), кроз четири октаве у осминама. Дупле октаве кроз две октаве **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: а) четири етиде са различитим техничким проблемима; б) две полифоне композиције; в) једна соната; г) два комада разних епоха и карактера д) лествице и трозвуци по програму		
Јавни наступ- два у току године		
Смотра: Једна етида; Једна полифона композиција; Став сонате или концерта, или варијације или рондо; Композиција по избору		

Кључне речи: клавир, слушање, опажање, тон

Етиде:

- Карл Черни: етиде Оп. 740
- Морис Мошковски: Етиде оп. 18
- Адолф Рутхард: Етиде

Друге етиде одговарајуће тежине.

Полифоне композиције:

- Јохан Себастијан Бах: Двогласне инвенције, Трогласне инвенције

Друга полифона дела сличне тежине

Сонате и варијације:

- Волфганг Амадеус Моцарт: сонате
- Лудвиг ван Бетовен: Варијације Ге-дур на оригиналну тему
- Исак Беркович: Варијације на тему Паганинија, Варијације на руску тему
- Дмитриј Кабалевски: Лаке варијације Бе-дур оп. 40
- Лудвиг ван Бетовен: Рондо Це-дур, Багателе оп. 33, Екосезе
- Волфганг Амадеус Моцарт: Рондо Де-дур, Фантазија де-мол

Друге сонате и варијације одговарајуће тежине.

Композиције по слободном избору:

- Марко Тајчевић: Српске игре
- Миховил Логар: Композиције за клавир
- Дејан Деспић: Сонатина in F
- Наши композитори за младе пијанисте
- Јосип Славенски: Игре и песме са Балкана
- Петар Стојановић: Дечји кутак
- Зоран Јовановић: Минијатуре за клавир, Бела сонатина, Црна сонатина, Мини кончертино, Дечји кончертино
- Клод Дакен: Кукавица, Ласта
- Жан Филип Рамо: Тамбурен, Два ригодона
- Феликс Менделсон: Песме без речи
- Фредерик Шопен: ноктурна, мазурке, валцери
- Едвард Григ: Лирски комади
- Франц Шуберт: Два скерца, Музички тренуци
- Хоакин Турина: Минијатуре
- Александар Черепњин: Багателе
- Александар Гречанинов: Пастели оп. 3
- Михаил Иванович Глинка: Тарантела
- Жак Ибер: Истуар
- Алфредо Казела: 11 дечјих комада
- Балдасаре Галупи: Сонате
- Доменико Чимароза: Сонате
- Јохан Кристијан Бах: Сонате
- Макс Регер: 10 малих комада оп. 44
- Арам Хачатуријан: Дечји албум
- Петар Илич Чајковски: Годишња доба
- Александар Бородин: Мала свита
- Антоњин Дворжак: Силуете оп. 8, Валцери оп. 54
- Музика претклasичара, Музика класичара, Музика за клавир, (редакција Вере Богдановић)
- 100 година музике за клавир (редакција Миланке Мишевић)
- Лутке у клавирској музици XX века (редакција Миланке Мишевић)

И друге композиције одговарајуће тежине

Композиције за *Четвороручно свирање:*

- Франц Шуберт: Оригиналне четвороручне композиције
- Роберт Шуман: Слике са истока Оп. 66
- Игор Стравински: Три лака комада

- Волфганг Амадеус Моцарт: Оригиналне четвороручне композиције
- Лудвиг ван Бетовен: Пет лаких комада за четири руке
- Морис Равел: Моја мајка гуска
- Оторино Респиги: Шест малих комада
- Алфредо Казела: Пупацетио
- Беджих Сметана: Рондо за два клавира -осморучно (избор)

И друге композиције одговарајуће тежине

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА НАСТАВЕ И УЧЕЊА
КЛАВИР – ПРОГРАМ „А“, „Б“ и „Ц“

I. УВОДНИ ДЕО

У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз свирање.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени **Музички садржаји** остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/песму/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Ученике на сваком часу треба упућивати на правилно седење и економичност покрета која је основа превенције повреда мишићног ткива. Инсистирати на логичком мишљењу које ће помоћи да се сви сегменти личности ученика развијају у пуном капацитету. Подстицати ученике на самостално изражавање кроз музику са освешћеном употребом музичких средстава.

Ученике треба подстицати да помажу једни другима у музичком остварењу и успесима, као и заједничком свирању. Такође, упућивати их у самостално размишљање и став према музици, а ради њихове самосталности у будућности.

Наставник има могућност да по слободном избору, одабере и композиције за извођење које нису наведене у програму водећи рачуна о примерености наставним садржајима, учениковим техничким могућностима и музичким интересовањима, естетским захтевима и исходима. У организацији Смотри за

ученике другог разреда сугеришемо да термин смотре буде мај месец, а за ученике четвртог разреда април месец.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, и резултати годишњих активности и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ОДСЕК КЛАСИЧНЕ МУЗИКЕ

СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

1. Инструментални програми
2. Клавирски дуо
3. Читање с листа – програм је приказан после одговарајуће групе инструмената
4. Камерна музика
5. Италијански (за соло певаче)

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Клавирје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала – октаве. Извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим

различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилом музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује лоше извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој; – самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике		стиловима (од барока доXXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, израз, педализација Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике **Скале и акорди** Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и децими кроз четири октаве у шеснаестинама у пара- лелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и децими у паралелном кретању. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно . **Етиде** – К.Черни: оп. 740, оп. 299 – избор – Крамер-Билов: Етиде - избор – Ф. Лист: оп. 1 - избор – Е.Нојперт: Етиде - избор **Полифоне композиције** – Ј. С. Бах: Трогласне инвенције , Француске свите - избор – Г. Ф. Хендл: Свите – избор **Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.**

различитих стилова.		

Обавезни минимум програма
- шест етида - од којих три напамет;
- три полифоне композиције;
- једна цела соната и једна соната или концерт делимично
- три композиције разних стилова - по избору

Обавезни јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године.

Програм смотре/испита:
Смотра технике (у току првог полугодишта)
- Дурске и молске лествице на белим диркама, у размаку октаве, паралелно кроз четири октаве у шеснаестинама, арпеђа трозвука у основном положају кроз четири октаве паралелно;
- Једна етида из програма

Испитни програм (на крају школске године)
- Једна етида;
- Једна трогласна инвенција Ј. С. Баха;
- Два става сонате (обавезан сонатни облик),
- Једна композиција по избору.

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: економичност покрета, врсте меморија, артикулација

Назив предмета	**КЛАВИР**
Циљ	Циљ учења предмета Клавирје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова** (три часа недељно)

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилом музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло. Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стиловима (од барока доXXI века). Елементи интерпретације:

интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку осмишљеност; – пореди различита извођења исте композиције; – критички прати сопствени развој – самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.		темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Слушање музике. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике. **Скале и акорди** Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и децими кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и децими у паралелном кретању. Дупле терце кроз две октаве у осминама. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно **Етиде:** – К.Черни: оп. 740, оп. 365 - избор – М.Клементи: Градус ад Парнасум - избор – И.Мошелес: оп. 70 - избор – М.Мошковски: оп. 72 – избор – Ф. Лист: оп. 1 - избор – Е.Нојперт: Етиде - избор **Полифоне композиције** – Ј. С. Бах: Француске свите, Енглеске свите, Прелудијуми и фуге- Добро темперовани клавир, I и II - избор – Г. Ф. Хендл: Свите – избор **Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.**
Обавезни минимум програма - шест етида - од тога три напамет; - три полифоне композиције; - две сонате или соната и концерт - једно дело у целини, друго делимично; - три композиције разних стилова.		
Обавезни јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године.		

Програм смотре/испита:
Смотра технике (у току првог полугодишта)
- Све дурске и молске лествице - сви тоналитети - кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно;
- Арпеђа трозвука - велико разлагање - у основном положају кроз четири октаве паралелно;
- Једна етида из програма.

Испитни програм (на крају школске године)
- Једна етида
- Три става свите – обавезни сарабанда и један брзи став - из Француске свите Ј. С. Баха или Свите Г. Ф. Хендла, или Прелудијум и фуга Ј.С. Баха
- Једна соната или концерт - цело дело;
- Једна композиција по слободном избору.

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: економија покрета, врсте меморија, артикулација

Назив предмета	**КЛАВИР**	
Циљ	Циљ учења предмета Клавирје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**105 часова** (три часа недељно)	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилом музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује извођење у току свирања;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло. Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стиловима (од барока доXXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији

– повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – пореди различита извођења исте композиције; – критички прати сопствени развој – самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.		интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Слушање музике. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике. **Скале и акорди** Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и дециме кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и дециме у паралелном кретању. Дупле терце кроз четири октаве у шеснаестинама. Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно **Етиде:** – К.Черни:оп.740, Токата – М.Клементи: Градус ад Парнасум - избор – И.Мошелес:оп.70- избор – М.Мошковски:оп.72- избор – Ф. Менделсон: оп. 104 – Шуман-Паганини: Етиде оп. 3 - избор – А.Аренски: оп. 36 – А.Рубинштајн: оп. 23 – Ј.К.Кеслер: оп. 20, оп. 100 - избор **Полифоне композиције** – Ј. С. Бах: Енглеске свите Партите – Италијански концерт – Добро темперовани клавир, I и II – избор – Г.Ф. Хендл: Свите – избор **Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.**
Обавезни минимум програма		

– пет етида различитих техничких захтева; – две полифоне композиције; – две сонате или соната и концерт - једно дело у целини, друго делимично; – три композиције разних стилова по слободном избору; – у току године ученик **обавезно** треба јавно да изведе I или II и III став концерта за клавир и оркестар.
Обавезни јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године.
Програм смотре/испита: **Смотра технике** (у току првог полугодишта) – Све дурске и молске лествице - сви тоналитети - кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа трозвука - велико разлагање - у основном положају (без обртаја) кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа доминантног и умањеног септакорда у основном положају (без обртаја) кроз четири октаве у шеснаестинама – Једна етида из програма. **Испитни програм** (на крају школске године) – Једна виртуозна етида; – Два става из Енглеске свите Ј. С. Баха, или два става из Партите (два од обавезних ставова), или прелудијум и фуга; – Цела соната; – Једно дело из епохе романтизма. **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: трансфер знања, естетски критеријуми, стилови

Назив предмета	**КЛАВИР**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Клавирје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак професионалног уметничког школовања	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**99 часова** (три часа недељно)	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално препозна и изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – јасно разликује врсте украса и може да	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Унапређивање технике: – хитрина прстију – релаксација извођачког апарата – економија покрета – издржљивост – ритмичка стабилност – кантилена – јасна хармонизација. Техника удвојених интервала: терце, октаве. Акордска техника, тремоло.

одсвира различите врсте трилера; – користи десни и леви педал у складу са стилом музичког дела; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – коригује извођење у току свирања; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – интерпретира композицију технички и музички у стилу одређене епохе; – меморише текст примењујући различите начине памћења; – осмисли, уз помоћ наставника концепцију извођења одређеног дела; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (сугестивно свира); – својим речима објасни фазе припрема за јавни наступ; – предложи наставнику дела за свој репертоар – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – пореди различита извођења исте композиције;		Тонска перспектива, полифонија. Извођење технички сложених композиција са поштовањем свих задатих параметара. Интерпретација дела која припадају различитим стиловима (од барока доXXI века). Елементи интерпретације: темпо, динамика, фраза, агогика, туше, израз, педализација. Координација са другим предметима у функцији интерпретације. Врсте меморије: – аналитичка, – визуелна, – аудитивна, – моторичка. Професионална и психолошка припрема за јавни наступ. Слушање музике. Музичка имагинација и профилирање критеријума у области музичке естетике. **Скале и акорди** Све дурске, молске и хроматске лествице у размаку октаве, терце, сексте и децими кроз четири октаве у шеснаестинама у паралелном кретању. Дупле октаве кроз две октаве у осминама и кроз три октаве у триолама, у размаку октаве, терце, сексте и децими у паралелном кретању. Дупле терце кроз четири октаве у шеснаестинама Арпеђа: велико разлагање трозвука, доминантног и умањеног септакорда са обртајима, кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно **Етиде:** – М.Мошковски:оп. 72, ор. 48 – Ј.К.Кеслер: ор. 20, оп. 100 М.Клементи -Градус ад Парнасум – Ф. Шопен ор. 10 и 25 - избор – Ф.Лист-Паганини:Етиде - избор, – Ф.Лист: Жубор шуме, Уздах, Игра патуљака – А.Скрјабин: оп. 8 - избор, оп. 2 цис-мол – С.Рахмањинов: Етиде - слике оп. 33 – А.Рубинштајн: оп. 23 А.Аренски: оп. 41, оп. 36 – К.Шимановски: оп. 4 – К. Дебиси:Етиде, избор – С. Прокофјев: Етиде оп.2 **Полифоне композиције**

– критички прати сопствени развој самостално вежба; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање и истраживање музике различитих стилова.		– **J.C.**Бах:Прелудијуми и фуге (ДТК I и II) Италијански концерт, Партите, Коралне предигре, Капричо Бе дур, Токате, итд. **Сонате, концерти, композиције различитих стилова и дела домаћих композитора наведена су после програма за 4. разред.**
Обавезни минимум програма – три концертне етиде; – две полифоне композиције - обавезно један прелудијум и фуга – једна соната – три композиције различитих стилова.		
Програм смотре/испита: **Смотра технике (у току првог полугодишта)** – Све дурске и молске лествице - сви тоналитети - кроз четири октаве у шеснаестинама, паралелно, у размаку октаве, као и хроматске скале кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа трозвука - велико разлагање - у основном положају кроз четири октаве паралелно; – Арпеђа доминантног и умањеног септакорда – у основном положају кроз четири октаве паралелно – Једна етида из програма. **Матурски испит** Испитни програм се изводи напамет. Напомена: На завршном испиту морају бити заступљени сви стилови; уколико се не свира класична соната, већ соната из периода романтизма или XX века, класични период мора бити заступљен неким другим делом (нпр. варијације, фантазија, рондо и сл).		

Кључне речи: репертоар, реситал, критичко вредновање

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке.

Корелација између предмета, како теоријских (теорија, музички облици, хармонија, контрапункт, историја музике), ивођачких (камерна музика, читање с листа, клавирски дуо), тако и општеобразовних (књижевност, историја уметности, филозофија...) је полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

Припрема за час је специфична јер како је настава клавира индивидуална, тако је и припрема прилагођена сваком ученику појединачно. Индивидуални облик наставе пружа и могућност да час пође и сасвим другим путем од планираног, али наставник у планирању мора да води рачуна о предзнању ученика да би био сигуран да ученик може да прати и савлада постављене задатке. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

II. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Имајући на уму комплексност и свеобухватност процеса наставе клавира као инструмента, активност наставника обухвата велику палету информација различите природе (техника свирања, неговање тона, процедуре вежбања, стилске одреднице о композитору, делу, облику у којем је написано, мелодијским, ритмичким, хармонским и контрапунктским појединостима које га карактеришу, емотивној, поетској, психолошкој или филозофској позадини његове уметничке представе и његовој естетској вредности) до практичних демонстрација (лично свирање на инструменту). За ученике је веома важно да наставника доживљавају и као музички ауторитет, старијег колегу, а не само као предавача са друге стране катедре.

Припрема ученика за јавни наступ један је од најзначајнијих циљева наставе клавира, па је освешћивање сложеног извођачког процеса од пресудне важности. У том смислу посебну пажњу треба обратити на:

- развој технике свесног меморисања (учењем, само из нота, без употребе инструмента, кратких, релативно једноставних композиција, по извођачким тешкоћама лако доступних ученику четвртог разреда основне школе);
- изградњу музичке фантазије кроз упознавање музичке литературе и профилирање критеријума у области музичке естетике (повременим дискусијама о уметничком садржају и вредности извођених композиција и задавањем ученику домаћих задатака везаних за ову тематику);
- развој способности ученика за интегрално извођење музичког дела (редовним преслушавањем учениковог свирања у целини);
- постизање ефикасности извођачког апарата, радом на техничким вежбама и композицијама с проблематиком позиционих и ванпозиционих фигурација, арпеђа, удвојених тонова, акорада, трилера, тремола, репетиција и скокова;

- у континуираном раду неопходно је да наставник подстиче ученика да повезује већ стечена знања и вештине из других предмета и области у циљу што квалитетније извођачке праксе.

Припреме ученика за такмичења су посебан део у настави и могу бити веома корисна као подстицај у раду, као и мотив за већи број одговорних јавних наступа нарочито због изузетно концентрисано усмереног рада са талентованим ученицима. Тако ће и репертоар у појединим случајевима бити усмерен према захтевима на одређеном такмичењу. То ипак не би требало да донесе превелика одступања у погледу прећеног годишњег програма, јер је прелажење што већег репертоара у овим годинама од суштинске важности за сваког будућег младог пијанисту.

Веома је важно да ученик што чешће јавно свира како би се ослободио страха од наступа, да континуирано слуша музику на носачима звука (наставник планира и задаје домаће задатке упознавања музичке литературе), као и да стекне навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о одслушаним делима и њховим извођењем, ученик стиче увид у тумачења музичких дела, начине извођења, различите техничке приступе извођача, развијајући тако критичко мишљење, о сопственом и туђем извођењу које ће му помоћи у даљем развоју и напредовању.

Назив предмета	**Оргуље (класични одсек)**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета оргуље на одсеку за класичну музику је да код ученик усаврше и продубе стечена знања и вештине кроз индивидуално музичко искуств којим се подстиче развијање способности интерпретације и импровизације креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисањ ученика за самосталан јавни наступи и наставак уметничког школовања.	
Разред	**Први**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише и наброј основне регистарске ансамбле из периода барока и њихову примену у контексту задате композиције; – познаје стилске карактеристике орнамената и опише њихову примену; – опише специфичности механичке трактуре инструмента и њихове импликације на интерпретацију (предности и ограничења); – самостално осмишљава предлоге престореда и педалне апликатуре; – изводи композиције разних епоха, са посебним освртом на барокне облике и жанрове; – примени стилски адекватну артикулацију; – правилно користи динамичке могућности инструмента; – препознаје врсте каденци и свира једноставне хармонске прогресије без модулација у четворогласном ставу; – учествује на јавним наступима и да критички осврт; – користи предности дигитализације.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Барокни регистарски ансамбли. Основни типови орнамената у бароку. Грађа инструмента - механичка трактура. Прсторед и апликатура са посебним освртом на период барока. Артикулација и динамичке карактеристике инструмента. Коралнa фактура и хармонизација. **ЛИТЕРАТУАРА** – Роман: Армбруст - педалне вежбе – Х. Келер: каденце, генералбас, основе градње оргуља, грегоријански корал – Ј. Шведчук: „Педалне вежбе за оргуље" – Кавацони, Габриели, Пелегрини, Фрескобалди, Циполи: Химне, Интонације, Токате, Канцоне – Буктехуде, Шаит, Шлик, Фробергер, Пахелбел: Коралне обраде, Варијације и др. – Атењан, Луј Купрен, ди Маж и др.: Магнификати, Свите, Мисе, Фуге, Дијалози, ставови свита – Ј. С. Бах: „Мала оргуљска књига", -избор једноставних прелудијума и фуга, корали: четворогласни са педалом – Белман, Жигу, Боси, Рајнбергер, коралне обраде Брамса, Листа, Шумана, С. Франк: мали полифони комади Друге композиције по избору професора.

Обавезни минимум програма а) Роман и Шведчук (или сл.) - педалне и мануалне вежбе б) три композиције италијанских, немачких и француских старих мајстора; в) два корала из „Мале књиге" Ј. С. Баха; г) два прелудијума старих мајстора са имитационим одсецима и /или фугом; д) три композиције аутора XIX, XX и XXI века.
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године
Програм испита: Педална етида Вишеставачна композиција старих мајстора Дитпих са фугом Композиција композитора XIX века или касније

Кључне речи: интерпретација, стилска анализа, регистрација, импровизација, педална техника

Назив предмета	**ОРГУЉЕ (класични одсек)**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета оргуље на одсеку за класичну музику је да код ученика усавршe и продубе стечена знања и вештине кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање способности интерпретације и импровизације, креативности естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– користи регистарске ансамбле из периода претклasicизма и класицизма и планира њихову примену у контексту задате композиције; – опише и наброји основне регистарске ансамбле из периода претклasicизма и класицизма и њихову примену у контексту задате композиције; – опише специфичности пнеуматске трактуре инструмента и њихове импликације на интерпретацију (предности и ограничења); – самостално осмишљава и изводи вежбе за полифонију и промену мануала; – изводи композиције разних епоха, са посебним освртом на класичне облике и жанрове; – примени стилски адекватну артикулацију; – правилно користи динамичке могућности инструмента; – изводи каденце и осмишљава једноставне хармонске прогресије у четворогласном ставу; – учествује на јавним наступима и да критички осврт; – користи предности дигитализације.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Класични регистарски ансамбли. Типови орнамената. Грађа инструмента - пнеуматска трактура. Прсторед и апликатура са посебним освртом на еволуцију у периоду претклasicизма. Употреба жалузија, артикулација и динамичке карактеристике инструмента. полифона фактура, вежбе за транспарентност гласова. **ЛИТЕРАТУРА** – Роман: Армбруст - педалне вежбе – Херман Келер: „Уметност свирања на оргуљама" - педалне и мануалне вежбе – Х. Келер: каденце, генералбас, основе градње оргуља, грегоријански корал – Ј. Шведчук: „Педалне вежбе за оргуље” – Ј. М. Хорват: Багателе - педалне етиде – Музика француских композитора XVIII века (Ф. Купрен, Л. Маршан, Н. де Грињи, Л.Н. Кларамбо, Л.К. Дакен,) – Д. да Бергамо: Фантазије, Пасторале, Мисе, Версети, Сонате – В.А.Моцарт: Комади Ј. Хајдн: „Музичка кутија” Л. в. Бетовен: Адађо Еф-дур – Ц. Стенли: Концерти, Волунтари – Вера Миланковић: Тропари Друге композиције по избору професора.

Обавезни минимум програма а)Риман - педалне и мануелне вежбе, Келер - каденце у свим тоналитетима, десет вежби из гене-ралбаса; б) три композиције старих мајстора в) три коралне обраде г) два мала прелудијума и фуге д) две композиције варијационог облика - чакона, партита; ђ) три композиције аутора XIX века и каснијих епоха
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године
Програм испита: – Педална етида – Композиција варијационог облика – Дитпих са фугом – Полифона композиција композитора XIX века или каснијих епоха

Кључне речи: интерпретација, варирање, регистрација, генералбас, педална техника

Назив предмета	**ОРГУЉЕ (класични одсек)**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Оргуље на одсеку за класичну музику је да код ученика усаврше и продубе стечена знања и вештине кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање способности интерпретације и импровизације, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи и наставак уметничког школовања.	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише и наброји основне регистарске ансамбле из периода романтизма и њихову примену у контексту задате композиције; – опише специфичности електро-пнеуматске трактуре инструмента и њихове импликације на интерпретацију (предности и ограничења); – правилно изводи технику супституције – изводи композиције разних епоха, са посебним осврtом на облике и жанрове романтизма; – правилно изводи и примењује артикулације које су се развиле у романтизму – користи жалузије – примени вежбе за полифонију у новом хармонском контексту романтизма – изводи хармонске прогресије у четворогласном ставу са модулацијама; – учествује на јавним наступима, даје критички осврт и планира програм; – користи предности дигитализације	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Регистарски ансамбли у романтизму. Типови орнамената. Грађа инструмента: електро-пнеуматска трактура. Техника супституције Употреба жалузија, артикулација у романтизму. Реинвенција полифоније, вежбе за транспарентност гласова. **ЛИТЕРАТУРА** – Келер: Уметност свирања на оргуљама Ђермани: I свеска до 15 вежбе Ченгемери: скале и акорди – Ђ. Фрескобалди: Капричо, Бергамска, Токате, Француске песме – К. Меруло: Токате за оргуље – А. Скарлати: Сонате, Фуге – А. Де Кабезон, А. Солер: Тиенто, Глосадо, Игре; – Ј. П. Свелинк: Фантазија, Варијације, Прелудијуми. – Ј. К. Керл: Капричо „Куку” – Ј. Пахелбел: Варијације, Фуге, Токате, коралне обраде – Д. Букстехуде, Ј. С. Бах: прелудијуми и фуге, коралне обраде, – Ф. Менделсон: Комади, Сонате; – Брукнер: Фуга де-мол, Постлудијум де-мол, Комади за оргуље – С.Франк Корали – М. Стахуљак: Коралне обраде; – В Станко Премрл: Варијације, Прелудијуми; – В. Трмчић: Химна и Епилог Друге композиције по избору професора.

Обавезни минимум програма а) Ђермани: Педалне вежбе до бр. 15, I свеска; б) композиције старих мајстора - један варијациони облик и једна коралне обрада; в) пет коралних обрада г) два прелудијума и фуге д) две композиције из периода класике; ђ) три композиције аутора XIX и XX века.
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године
Програм испита: – Педална етида – Коралне обрада – Дитпих са фугом или концерт – Вишеставачна композиција композитора XIX века или каснијих епоха

К**ључне речи**: интерпретација, динамички распон, регистрација, супституција, педална техника

Назив предмета	**ОРГУЉЕ (класични одсек)**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Оргуље на одсеку за класичну музику је да код ученика усавршe и продубе стечена знања и вештине кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање способности интерпретације и импровизације, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– опише и набрoји основне регистарске ансамбле у композицијама XX и XXI њихову примену у контексту задате композиције; – опише специфичности дигиталног инструмента и њихове импликације на интерпретацију (предности и ограничења); – изводи вишегласје у педалу – изводи композиције разних епоха, са посебним осврtом на облике и жанрове настале у XX веку и касније; – чита модернији партитуре – примени вежбе за полифонију у новом хармонском контексту – изводи хармонске прогресије које нису засноване на терцном склопу акорда; – учествује на јавним наступима, даје критички осврт, планира програм и осмишљава концепт; – користи предности дигитализације	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Регистарски ансамбли у XX и XXI веку Типови орнамената. Грађа инструмента: семпловање регистара и креација дигиталних инструмената Француска школа са почетка XX века Модерни типови нотсције Вишегласје у педалу, кластери, Алеаторички запис и импровизација **ЛИТЕРАТУРА** – Ђ. Фрескобалди: Токата из II свеске, – К. Меруло: Токате I и II свеска – Г. Ф. Хендл: Оргуљски концерти, други барокни композитори: Варијације, Фуге, Токате, коралне обраде; – Лакши комади представника француске оргуљске школе са почетка XX века; – Алкан: концертне етиде; – М. Регер: Скерцо, Романса, Перпетум мобиле, Интермецо; – А. Глазунов: Прелудијум и фуга соч. 93 – Золтан Кодаљ: Миса де-мол; – Самуел Диком: Чакона, – Е. Аро: Пет контраста – А. Перт, А. Шнитке: Комади, – Ж. Ален: лакши комади – О. Месијан: Небески банкет, Пројава вечне цркве; – Препек: Импровизата у Це-дуру – Д. Андрић: Соната за оргуље; – А. Видаковић: Фантазија и фуга за оргуље – К. Бабић: Фуга – Владимир Тошић: Вариал; – Л. Чубрило: Процесија

Обавезни минимум програма а) Ђермани: педалне вежбе, I свеска; б) три композиције старих мајстора; в) пет коралних обрада г) две облика са фугом из перода барока или класицизма д) три композиције аутора XIX века ђ) две композиције савремених аутора
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године
Матурски испит

Кључне речи: интерпретација, модерна нотација, регистрација, импровизација, вишегласна педална техника

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
ОРГУЉЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на развој ученика. Свирањем активира се велики сложени низ когнитивних радњи, развија координација и моторичка сптретност, као и емоционални развој. У настави која је усмерена на остваривање исхода предност се даје искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир.

Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика. С обзиром на сложеност и разноликост конструкције инструмента, потребно је посебну пажњу посветити изучавању овог аспекта у фунцији припреме ученика на околности са којима ће се сусретати.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Понуђени Музички садржаји остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз присуство на концертима и групно извођаштво. Посебну пажњу треба обратити на развој и стимулисање комуникацијских вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање. На сваком часу ученике треба упућивати на правилан став, правилно седење и да правилно користе извођачки апарат.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике. С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава оргуља изводи се на оргуљама са најмање две мануалне клавијатуре и педалом од 32 дирке. Оргуље су део архитектонике простора у којем се налазе, зато се препоручје сарадња са институцијма које у својим просторима имају постављене инструменте. Конструкција и трактура одређују не само техничке, већи зучне карактеристике инструмента што утиче на начин свирања и интрепретацију. Будући да ће се ученик током школовања срести са ограниченим бројем инструмената, педагог је дужан да га са тим различитостима упозна и то представљањем одговарајуће литературе, аудио или видео примерима и неговањем имагинације – ученик замишља реверберацију, предвиђа одјек, претпоставља акустичке замке тако што артикулише на различите начине, овладава инструментом и долази до решења. Ово се такође може симулирати коришћењем софтвера у коме постоје узорци постојећих инструмената (уснимљени или дигитално генерисани).

Педагог мора имати стрпљење у раду са ученицима на овом изузетно компликованом и захтевном инструменту, нарочито у дочаравању имагинарних ситуација, упоређивању са другим инстурментима или извођењима. С обзиром на сложеност и разноликост фактуре у композицијама за оргуље, пракса је да се при јавном извођењу свира из нота, што се препоручује и на испиту. Педагог треба да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Наставник планира и индивидуални програм за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових техничких, менталних и музичких способности.

Не треба наметати готова решења, већ наставни процес пажљиво осмислити као истраживачки – развојни процес кроз који ће уса-врша вање техника свирања и извођачких способности, однос према интерпретативним могућностима инструмента и свест о структури дела код ученика створити осећање личног извођачког задовољства.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржајана којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе. Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ЧИТАЊЕ С ЛИСТА
за клавиристе и оргуљаше

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање с листа за инструменте са диркама је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста, разумевање и упознавање музичке литературе и корепетиторску праксу.
Разред:	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – транспонује једноставније композиције за секунду и терцу навише и наниже; – отпрати вокалног и/или инструменталног извођача у једноставнијој композицији.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Аутентичне каденце свих дурских и молских тоналитета (први и други разред) и проширене аутентичне каденце (трећи и четврти разред). Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Припрема за пратњу различитих инструмената, певача,балета или хора Сналажљивост и брзо реаговање. Транспоновање за секунду (први и други разред) и терцу (трећи и четврти разред) навише и наниже ***ЛИТЕРАТУРА** Ј Кршић.: Читање с листа и корепетиција, Завод за уџбенике 1982. Методе*: Specimen sight reading tests for pianoforte Grades 1 -8, diploma и сл.
Обавезни минимум програма 10 етида 15 композиција различитог садржаја, облика и карактера 8 композиција предвиђених за корепетицију		
Смотра (на крају школске године – 1, 2, 3 и 4. разред) – Једна композиција за клавир (читање с листа) – Једна композиција за корепетицију – Транспозиција		

Кључне речи: концентрација,опажање,анализа,континуирано кретање,

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет читање с листа повезан је са главним предметом, предметом камерна музика и предметима хор и оркестар што треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет повезан и са другим музичким дисциплинама: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историја музике.

Знања и вештине стечене на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси, као и да га припреме за успешну сарадњу са другим инструменталистима, певачима, балетским играчима.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне

активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада литератури за корепетицију.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика.

Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, моделима, каденцама, а касније етидама или композицијама, које се раде у нижим разредима основне мкузичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст - без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен - у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно одсвиране ноте могу се толерисати и због њих не треба прекидати читање; пре свирања треба прегледати текст (предзнаци, облик, .). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кретања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем - фразирање, динамика, артикулација, боја....

Постепено ширити сложеност читаног текста.

Вежбе транспоновања почињемо транспоновањем најједноставнијих примера, напредујући у сложености фактуре.

Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу, на репетицијама камерних ансамбала, хора, оркестра.

У припреми дела за корепетицију треба обратити пажњу на савладавање деонице клавира, као и деонице солисте и упознати ученика са карактеристикама и финесама пратње појединих инструмената и певача. Пожељно је, да у сарадњи са наставницима главног предмета солиста, ученик **јавно наступи** у улози корепетитора два пута у току школске године.

Редовни домаћи задаци обезбеђују и подстичу континуирани самостални рад ученика на унапређењу вештине читања с листа и упознавању музичке литературе.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту,јавни наступи, резултати на смотри и практична примена стечених вештина у клавирској сарадњи (корепетицији).

Назив предмета	**КЛАВИРСКИ ДУО**
Циљ	Циљ учења предмета **Клавирски дуо** је да код ученика развије интересовање и љубав према заједничком музицирању ида се кроз камерно музичко искуство развије способност комуницирања којом се подстиче директни трансфер знања и развија вештина дијалога, осећања солидарности, ефикасне сарадње и тимског рада.
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33 часова** (један час недељно)

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– познаје музичку фактуру дела; – лако чита нотни текст; – користи леви и десни педал у зависности од положаја за клавиром; – изводи дела која нису оригинално писана за клавир или за клавирски дуо; – примени атрикулациону технику – износи своја запажања о делу које изводе; – свира различита дела симфонијског и камерног репертоара; – критички вреднује своје и заједничко извођење – покаже спремност за тимски рад; – поштује договорена правила извођења; – аналитички приступа музичком делу; – повеже и примени знање са главног предмета; – повеже знање из теоријских музичких предмета са елементима интерпретације; – осмисли са сарадником из клавирског дуа и/или уз помоћ наставника концепцију извођења; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за истраживање и слушање	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	ТЕХНИЧКИ ЗАХТЕВИ: – усклађивање покрета у клавирском дуу, – рад на економичности покрета у односу на задату фактуру, – рад на ритмичкој фактури, мелодијској линији и фактури дела, – рад на педализацији, самостално, и у дуу – рад на инструментацији музичких линија у односу на оригинално дело, – рад на динамици, артикулацији и агогици. **ЛИТЕРАТУРА*: налази се у списку испод табеле по разредима**

музике различитих стилова.		
Обавезни минимум програма: **Први разреди други разред –** шест композиција различитих стилова **Трећи разред и четврти разред –** осам композиција различитих стилова		
Обавезна два јавна наступа у току године		
Смотра (на крају године): Две композиције различитог карактера.		

Кључне речи: музичка фактура, анализа музичког дела, тимски рад, трансфер знања.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
КЛАВИРСКИ ДУО

I УВОДНИ ДЕО

Природа камерне музике подразумева константно упућивање на партнера и прожимање свих тематских јединица које су предвиђене планом наставе и учења. Без трансфера знања из осталих предмета (солфеђо, хармонија, историја музике…) није могуће постићи завидан ниво камерног музицирања и музицирања уопште.

Јединство техничких и музичких елемената у камерном музицирању подразумева и усклађеност са партнером из камерног састава и подразумева заједничку надоградњу свих аспеката извођачке личности.

Бављење камерним музицирањем у клавирском дуу подразумева развијање свих менталних и психо-моторних потенцијала који су неопходни као основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода,при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир који ће им касније користити у аналитичнијем приступу раду на музичком делу.. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике у клавирском дуу.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика које би требало да савлада или да овлада њима на одређеном нивоу.

Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу, али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће се оба ученика моћи да репродукују све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Обратити пажњу при спајању ученика у клавирски дуо на њихову музичко-техничку припремљеност и на њихова интересовања како би продуктивност овог предмета била максимална. Ово не подразумева састављање клавирских дуа од личности сличних музичких афинитета, већ баш супротно, састављати ученике који својим потенцијалом могу допринети развоју другог ученика.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника даученике васпитно обликују крозправила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у

виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције. С обзиром на дужину трајања часа (45 минута) рад треба ефикасно организовати, а разноврстан и маштовит час најбољи је начин за постизање резултата.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Час клавирског дуа, као и сама настава соло инструмента мора све време бити маштовито осмишљена и разноврсна у остваривању како би се искористили максимални капацитети овог предмета. Константно упућивање ученика на трансфер знања једног од другог и неговање њихових међусобних квалитета су најбољи пут ка успешном извођењу.

Јасно постављање циљева и њихова правовремена реализација ће довести до сигурности која ће на подсвесном нивоу изградити самопоштовање и сигурност ученика.

Треба добро водити рачуна о избору програма, јер добро изабране композиције могу показати све квалитете клавирског дуа, а такође и прикрити све недостатке које треба постепено отклањати. Такође, потребно развијати музичку фантазију ученика.

Наставник треба да ојачава професионалну и психолошку припрему ученика за јавни наступ.

Понуђени избор клавирске литературе је само подсетник за наставника и не значи да га се треба круто придржавати. Богатство литературе за клавирски дуо даје наставнику могућност да у рад укључи и друга дела сличних захтева, водећи рачуна о психофизичким способностима оба ученика и зависно од њихове спремности за комплетне извођачке захтеве које пред њих поставља одређено дело.

Потребно је бирати композиције које ће допринети ширењу дијапазона изражајних средстава, али водити рачуна о тежини дела и њиховој реализацији.

Искористити клавирски дуо да се чланови овог састава упознају и са музичком литературом која је писана за друге камерне саставе и оркестре. Упознати ученике са најбољим делима симфонијске музике, камерне музике и са делима која су оригинално писана за клавирски дуо па накнадно транскрибована за друге саставе и обрнуто.

Сама спознаја и слушање ових извођења у другом извођачком медију, допринеће квалитету звука и јаснији израза.

Програм годишње смотре се не изводи напамет, и не подлеже нумеричком начину оцењивања. Али коментари и сагледавање смотре утиче на коначну годишњу оцену. **Препорука** је да се смотре обављају при крају школске године, и оквиру групе неколико класа професора(три или више), и буду јавне за професоре и ученике тих класа. Пожељно је да ученици присуствују смотрама и слушају остале ученике, а ради развијања професионалне самосвести, и осигуравања јавног наступа код ученика.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА

На часовима клавирског дуа најбитније је развијање духа заједништва и поверења које ће се највише исплатити на сцени. Учење заједничког дисања у циљу постизања јасне ритмичке структуре и симултаног исказивања идеја треба да буду основ вредновања.

Критеријум у оцењивању треба да буде уложен труд и напредак ученика у односу на њихово лично и заједничко напредовање и у складу са њиховим могућностима.

Пријатна атмосфера на часовима одагнаће све страхове и несигурности и допринеће потпуном остваривању потенцијала оба ученика. Јасно неговати и награђивати примену теоријски знања у функцији доброг извођења музичког дела.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Хармоника** је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиловима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа лакше вежбе са обе руке или одвојено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – примени различите начине решавања техничких и музичких – захтева приликом свирања; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени више динамичких нијанси и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте украса; – негује културу тона кроз критичко слушање свог и туђег свирања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – -критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – -критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – јачање прстију (нарочито 4. и 5. прста); – подметање палца и брзо низање и промену прсторедних група; – повећање распона шаке. Припремне вежбе за веће интервале. Изграђивање технике двогласа у полифоним композицијама. Проширење динамичке лествице као рад на упознавању елемената правилне интерпретације. Анализа облика – дводелна песма, троделна песма, прелудијум ... Украси – двоструки предудар, групето, трилер. Читање с листа лаких композиција. Овладавање разним техникама промене регистара. **ЛЕСТВИЦЕ** Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умање ни септакорд у малом и великом разлагању и симултано. Арпеђо. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 120 и више или у: четвртинама (једанпут кроз једну октаву); осминама (једанпут кроз две октаве); шеснаестинама (два пута кроз две октаве); Све лествице свирати на основном (стандард) басу или на мелодијском басу. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма

а) шест етида различите техничке проблематике;

б) две полифоне композиције;

в) једна композиција цикличног облика;

г) две композиције, по избору, различитог карактера. У току школске године ученик мора имати најмање два јавна наступа.
Смотра 1. Лествице 2. Етида **Испит** 3. Лирска композиција по слободном избору 4. Полифона композиција 5. Циклична композиција 6. Техничка композиција по слободном избору 7. Етида 1.

Кључне речи: транскрипција, транспоновање, арпеђо, регистри.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Хармоника** је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиловима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – коригује лоше извођење у току свирања; – у свирању примени динамичке нијансе и јасно диференцира мелодијску линију од пратње; – негује културу тона; – појасни конструкцију дела и да својим речима објасни значења термина музичке форме; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Решавање и усавршавање сложених техничких захтева (техника скокова), припрема за свирање октава, тремола... Ознаке за динамику са свим ступњевима у диференцирању јачине свирања, употреба више термина за брзину. Полиритмија – решавање основних проблема. Детаљнији рад на елементима полифоније – глас, тема, имитација, одговор, инверзија, инвенција ... Увођење ученика у самосталност у погледу примене прстореда и других дисциплина, као и оспособљавање ученика да сагледа тешкоће и сам нађе средства и начин да их реши. Овладавање разним техникама промене регистара. **Лествице** Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. **Арпеђо** Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септалорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 132 и

– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност; – критички прати сопствени развој; – користи носиоце звука за слушање музике; – препознаје музичке елементе у свирању других; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		више или у: - четвртинама (једанпут кроз једну октаву), темпо 66 и више; - осминама (једанпут кроз две октаве); - шеснаестинама (два пута кроз две октаве); - тридесетдвојкама (два пута кроз четири октаве или четири пута кроз две октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма а) шест етида различите техничке проблематике; б) две полифоне композиције; в) једна композиција цикличног облика; г) две композиције, по избору, различитог карактера. У току школске године ученик мора имати најмање два јавна наступа.		
Смотра 1. Лествице 2. Етида **Испит** 1. Лирска композиција по слободном избору 2. Полифона композиција 3. Циклична композиција 4. Техничка композиција по слободном избору		

Кључне речи: динамичко нијансирање, изражајност, транскрипција, украси.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Хармоника** је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиловима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике, хармоније и музичких облика са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално хармонизује једноставни тематски материјал; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – својим речима објасни и користи одговарајуће врсте меморије; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку осмишљеност; – негује културу тона; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Технике свирања удвојених интервала: терце, октаве. Врсте меморије – фотографска, аудитивна, меморија прстију, ради сигурнијег учења напамет. Основни појмови и стилови у вези с композицијама које се изводе – динамика, фраза, израз, темпо, агогика и остали елементи интерпретације као одлике стилских периода: барок, класицизам, XX век. Једноставније импровизације пратње. Овладавање разним техникама промене регистара. **Лествице** Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. **Арпеђо** Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септалорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 144 и више или у: - четвртинама (једанпут кроз једну октаву), темпо 72 и више; - осминама (једанпут кроз две октаве); - шеснаестинама (два пута кроз две октаве); - тридесетдвојкама (два пута кроз четири октаве или четири пута кроз две октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма а) шест етида различите техничке проблематике;		

б) две полифоне композиције; в) једна композиција цикличног облика; г) две композиције, по избору, различитог карактера. У току школске године ученик мора имати најмање два јавна наступа.
Јавни наступи: Обавезна 4 јавна наступа
Смотра 3. Лествице 4. Етида **Испит** 5. Лирска композиција по слободном избору 6. Полифона композиција 7. Циклична композиција 8. Техничка композиција по слободном избору

Кључне речи: меморија, израз, агогика, импровизација.

Назив предмета	**ХАРМОНИКА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Хармоника** је да код ученика развије вештине извођења кроз индивидуално музичко искуство, усавршавањем техничких и музичких елемената, разних начина извођења артикулације, динамике и употребе свих регистара кроз потпуно овладавање различитим стиловима, мотивисање ученика за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа са обе руке; – повеже знање из теорије музике, хармоније и музичких облика са елементима интерпретације; – препозна период настанка одређене композиције; – спретно изведе технички најзахтевније композиције; – самостално транспонује једноставније композиције у блиске тоналитете; – појасни конструкцију дела и да објасни значења термина музичке форме; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и музичку освешћеност;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Самостално читање с листа. Унапређивање технике у смислу хитрине прстију и издржљивост, ритмичке стабилности, кантилене, јасне хармонизације. Течно извођење технички сложенијих композиција са поштовањем свих задатих параметара. Вођење техничког и музичког развоја ученика као нераздвојне целине. Основни појмови и стилови у вези с композицијама које се изводе – динамика, фраза, израз, темпо, агогика и остали елементи интерпретације као одлике стилских периода: барок, класицизам, XX век, са нарочитим акцентом на музику двадесетог века. Потпуна самосталност у поставци и примени регистара. Транскрибовање композиција писаних за друге инструменте у двадесетом веку. Транспоновање једноставнијих композиција. Осамостаљивање ученика у свим сегментима. Пружање могућности самосталног избора композиција. **Лествице** Све дурске и молске (хармонске и мелодијске) лествице: паралелно, супротно, терце и сексте (однос између леве

– негује културу тона; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – -критички учествује у процени напредовања других свирача; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи носиоце звука за слушање музике.		и десне клавијатуре); октаве и терцоктаве ломљене и симултано. Све хроматске лествице у паралелном и супротном кретању. **Арпеђо** Дурски и молски потпуни квинтакорд, доминантни и умањени септалорд у малом и великом разлагању и симултано. Све лествице свирати у шеснаестинама, темпо 156 и више или у: - четвртинама (једанпут кроз једну октаву), темпо 72 и више; - осминама (једанпут кроз две октаве); - шеснаестинама (два пута кроз две октаве); - тридесетдвојкама (два пута кроз четири октаве или четири пута кроз две октаве). Све лествице свирати на мелодијском басу. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма а) четири етиде различите техничке проблематике; б) две полифоне композиције; в) једна композиција цикличног облика; г) три композиције, по избору, различитог карактера, од којих једна мора бити од домаћег аутора. У току школске године ученик мора имати најмање два јавна наступа.		
Јавни наступи: 4 у току године		
Смотра – Лествице – Етида или Соната старог мајстора (Д.Скарлати, К.Сеижас, Ф.Купрен...) **Матурски испит** Испитни програм се изводи напамет.		

Кључне речи: транспоновање, осамостаљивање, могућност избора.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста, оспособљавање за корепетиторску праксу и упознавање ученика са широм инструменталном и вокалном литературом.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита и свира течно с листа вежбе одвојено и са обе руке истовремено; – самостално изведе различите врсте артикулације које се захтевају у музичком делу; – индетификује одређене проблеме и издвоји важна места у композицији коју чита; – импровизује задату мелодију; – спретно изведе технички захтевније композиције; – самостално транспонује композиције; – негује културу тона кроз критичко слушање свог и туђег свирања; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – критички прати сопствени развој; – самостално вежба по плану који је утврдио са наставником; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Решавање техничких и музичких проблема. Вежбе за: – брзо и тачно читање (парлато читање пре свирања); – одлично познавање тоналитета; – уочавање више елемената у истом моменту (тачности текста, динамике, артикулације). Читање с листа композиција. Овладавање разним техникама промене регистара. Основни принципи израде транскрипција за хармонику на лакшим композицијама клавирске и оргуљске литературе. Транспоновање сложенијих композиција. Извођачка редакција. **ЛИТЕРАТИРА* списак литературе налази се испод табеле по разредима**

Кључне речи: тачност, брзина повезивање, интерпретација

ДИДАКТИЧКО - МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ХАРМОНИКА И ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музика у функцији здравља и музички бонтон

На сваком часу ученике треба упућивати да правилно седе и користе извођачки апарат што је важно за

одржавање здравља коштано-мишићног апарата. Задатак наставника је да у том смислу, у зависности од врсте инструмента и специфичног става при свирању ученике упуте на потребу сталног јачања мускулатуре упражњавањем различитих физичких вежби и/или пливања. У односу на слушни апарат, ученике треба информисати и упозорити да прегласна и агресивна музика има штетан утицај и изазива физиолошки и психолошки одговор организма у негативном смислу.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. У том смислу позитиван ефекат музике у смислу опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Остваривање наставе се изводи кроз индивидуалну наставу, без обзира на способности ученика. Настава се остварује два часа недељно, односно седамдесет часова годишње. Потребно је сваки час остварити кроз јасно прилагођавање програмских захтева и планираног градива са основним особинама ученика. Све захтеве треба остварити кроз мањи или већи број једноставнијих односно сложенијих примера, у зависности од могућности ученика.

Техничке елементе лествица и акорада, разних вежби и етида треба користити за поступно овладавање техничке поставке. Треба постићи одређени темпо кроз уједначен рад прстију у техничким вежбама и етидама, као и рад на техници меха. Рад на техници меха се прилагођава одређеној артикулацији, стилу и комплетном музичком изражавању, адекватно узрасту ученика.

Транскрибоване композиције старих мајстора користе се путем упознавања стила, као припрема за полифонију и каснији развој сложеније слушне контроле. Разни комади и цикличне форме су потребне за развој музичке маште, смисла за облик и тонске боје, а важне су и за концентрацију ученика.

Употреба регистара треба да буде правилно постављена у односу на музичке и техничке захтеве. Неговање квалитета тона, ритмичко-метричке стабилности, меморије, динамике, агогике и осталих елемената важно је за формирање комплетне музичке личности ученика.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом циклусу не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја.

Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовање у складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолина је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате конпозиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог звука. Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. **Техника десне руке:** – равномерно вођење целог гудала ради постизања уједначеног тона (успостављање контроле над звуком), – промена гудала на жабици и врху као и промене гудала током целе дужине гудала, – припрема и складно прелажење са жице на жицу у легату, деташеу и свим потезима – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање, – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада. **Техника леве руке:** – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – правилан пад и одизање прстију, – развијање прецизности и брзине прстију леве руке у фиксној позицији и кроз позиције,

– самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		– промена позиција од једноставних ка сложенијим, – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Вежбе и студије скала** – Шрадик: Вежбе за леву руку, Вежбе за десну руку – Шевчик: оп. 1, 2, 8 и 9 – Григоријан: Скале и арпеђа – К. Флеш: Систем скала – М. Ивановић: Систематске студије скала Студије промене позиција и двогласа. – Аврамов: Скале **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма

– Две дурске, истоимене молске скалекроз три октаве са разложеним трозвуцима и четворозвуцима и двохватима кроз најмање једну оактаву (терце, сексте и октаве);
– 10 етида;
– Један концерт (I или II и III став) и једна предкласична соната(два става)
– Четири комада различитог карактера

Јавни наступи

– обавезна три јавна наступа током школске године.

Програм испита:

– Једна дурска и истоимена молска скала (кроз минимум 3 различита потеза)- кроз три октаве са разложеним трозвуцима и четворозвуцима и двохватима кроз најмање једну оактаву (терце, сексте и октаве);
– Две етиде од којих једна Кројцерова (од броја 5 – редакција А. Јамполски);
– Концерт I или II и III став, или цела соната;
– Један комад

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолина је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Други**

Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате конпозиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Постизање слободног и разноликог звука у зависности од музичког садржаја композиција које се изводе Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике) Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. **Техника десне руке:** – равномерно вођење целог гудала ради постизања уједначеног тона (успостављање контроле над звуком) – промена гудала на жабици и врху као и промене гудала током целе дужине гудала – припрема и складно прелажење са жице на жицу у легату, деташеу и свим потезима – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада **Техника леве руке:** – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – правилан пад и одизање прстију, – развијање прецизности и брзине прстију леве руке у фиксној позицији и кроз позиције, – промена позиција од једноставних ка сложенијим – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала – вештачки и природни флажолети Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Вежбе и студије скала**

		– Х. Шрадик: Вежбе за леву руку, Вежбе за десну руку – О. Шевчик: оп. 8 и оп. 9 Ф. Гросман: Вежбе за леву руку – А. Григоријан: Скале и арпеђа – К. Флеш: Скале – М. Ивановић: Систематске студије скала – Студије промена позиција и двогласа – В.Аврамов / Р.Данева - Скале **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма

а) Студије промена позиција и двогласа;

б) четири дурских, истоимених молских и хроматских скала са разложеним трозвуцима и четворозвуцима које нису обрађиђване у I разреду;

в) 10 етида;

г) два дела велике форме: један концерт и једна класична соната (препоручују се два става из једне од Телеманових фантазија за соло виолину као припрема за извођење Бахових партита и соната за виолину соло);

ђ) четири дела мале форме - комада.

Јавни наступи

– обавезна три јавна наступа током школске године.

Програм испита:

- Дурска и истоимена молска скала, према тоналитету једне од компиозиција из испитног програма, са разложеним акордима и двогласима; терце, сексте, октаве - скале треба изводити са потезима из групе лежећих, бацаних, скачућих и комбинованих;
- Две етиде од којих једна Кројцерова (од броја 10 - редакција А. Јамполски);
- Концерт I или II и III став или цела соната;
- Једно дело мале форме изабрано према склоностима ученика - техничке тешкоће нису одлучујуће.

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолина је да код ученика развију знања и вештине која се надовезују на предходно стечено образовање и пружају платформу за даљу професионалну делатност и усавршавање инструменталне технике, меморије, музичког слуха, израза и начина размишљања, као и развијање способности за концерту делатност, импровизацију и заједничко музицирање.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог звука.

стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – свира задате конпозиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално чита с листа нотни материјал разноликог карактера и са лакоћом примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања; – организује своје вежбање на начин који подразумева рад над свим техничким припремама и програму; – активно слуша часове других ђака и примењује на себи искуства стечена на тај начин; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. **Техника десне руке:** – успостављање контроле над звуком, – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање, – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада. **Техника леве руке:** – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – артикулација позиционе и пасажне технике у различитим брзинама, – хроматика, – двозвучна и акордска техника, – прелази и скокови, – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Вежбе за усавршавање технике десне и леве руке – в**ежбе и студијске четвороктавне и трооктавне дурске, молске и хроматске скале са разложеним трозвуцима и четворозвуцима. **ЛИТЕРАТУРА*** **Списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма		

– од 4 до 6 трооктавних или четворооктавних, хроматских, дурскихимолскихскаласаразлагањима трозвука и четворозвука; – двохвати терце, кварте, сексте, октаве, прстометне октаве, дециме; – десет етида различите проблематике; – три дела мале форме различитог карактера; – два става из сонате или партите за виолину соло Ј. С. Баха; – став сонате из периода од барока до романтизма; – концерт први односно други и трећи став једног или различитих аутора
Јавни наступи – обавезна четири јавна наступа током школске године.
Програм испита: – Дурска и истоимена молска трооктавна или четворооктавна скала - према тоналитету једне од композиција из испитног програма са разлагањима трозвука и четворозвукауз обавезна минимум три потеза из групе лежећих, бацаних, скачућих или комбинованих; – Двохвати кроз минимум две октаве (терце, сексте и октаве) – Две етиде различитих аутора, од којих је једна обавезно Кројцерова у двозвуцима (од бр. 29 - редакција А. Јамполски); – Један став изсоло соната или партита Ј. С. Баха; – Концерт I или II и III став; – Једно дело мале форме одабрано према склоностима ученика. Изводи се напамет

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**ВИОЛИНА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолина је да код ученика развију знања и вештине која се надовезују на предходно стечено образовање и пружају платформу за даљу професионалну делатност и усавршавање инструменталне технике, меморије, музичког слуха, израза и начина размишљања, као и развијање способности за концерту и такмичарску делатност, заједничко музицирање и импровизацију.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује одговарајуће начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – самостално одабере или креира одговарајући прстомет у делима која свира; – са лакоћом свира у високим позицијама; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – изведе напамет солистички концерт у трајању од најмање 45 минута, са програмом који подразумева композиције различитог стила и карактера; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – наступа солистички уз пратњу оркестра, односно клавирског	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона Постизање слободног и разноликог звука. Тумачење нотног записа и ознака (различите епохе, стила, карактера, темпа и динамике). Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. **Техника десне руке:** – успостављање контроле над звуком, – усавршавање свих потеза (легато, деташе, мартеле, стакато, спикато, сотије, пунктирани) и њихово комбиновање и усложњавање, – интонативно и звучно чисто извођења двозвука и акорада. **Техника леве руке:** – слушна перцепција као претпоставка добре интонације, – артикулација позиционе и пасажне технике у различитим брзинама, – хроматика, – двозвучна и акордска техника, – прелази и скокови, – различити видови и брзине вибрата (из целе руке, шаке и прста) и његова корелација са вођењем гудала, – вештачки и природни флажолети.

сарадника на јавним наступима у школи и ван ње; – активно учествује и наступа са камерним ансамблима, гудачким и симфонијским оркестрима; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Вежбе за усавршавање технике десне и леве руке – в**ежбе и студијске четворооктавне и трооктавне дурске, молске и хроматске скале са разложеним трозвуцима и четворозвуцима; **Предложена литература:** сва издања наведених аутора: Х. Шрадик, О. Шевчик, К. Мострас, Е. Гиљемс, Х. Гросман, А. Григориан, К. Флеш, И. Галамиан, В. Аврамов др. **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле.**

Обавезни минимум програма:

Техничке вежбе, скале и етиде које доприносе усавршавању програма:

- две етиде или каприса различитих аутора;
- два става изсоло соната и партита Ј. С. Баха;
- концерт (цео);
- једно виртуозно дело
- једно дело домаћег аутора

Јавни наступи
– обавезна четири јавна наступа током школске године.

Програм смотре:
Дурска и истоимена молска скала са разлагањима трозвука и четворозвукауз обавезнна минимум три потеза из групе лежећих, бацаних, скачућих иликомбинованих, као и двохвати (терце, сексте и октаве) се не свирају као испитни захтев али се препоручује провера знања из скала у току школе године.
Матурски испит
- 2 етиде
- 2 става из соло соната, партита Ј. С. Баха
- цео концерт
- виртуозни комад
- комад домаћег аутора

Испитни програм се изводи напамет.

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средњешколског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на

	високошколским институцијама за музику.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– правилно изводи техничке вежбе за усавршавање извођачког апарата, покрета и поставке; – примени различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – истражује начине обликовања тона и коригује интонацију у току свирања; – препозна и примени законе метричког свирања на одговарајућем репертоару; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи различита изражајна средства у зависности од стила и карактера музичког примера уз помоћ наставника; – користи знања из области теорије музике приликом интерпретације музичког дела; – интерпретира композицију са основним карактеристикама стила и композитора (17.-19. век); – опише својим речима и интерпретира елементе музичке форме: мотив, реченица, период, облик песме, соната, концерт; – наведе разлике између оригиналних композиција за виолу, аранжмана и транскрипција; – свира композиције напамет соло и уз пратњу клавира; – комуницира у заједничком свирању, примени принцип узајамног слушања и основне интеракције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела (изражајно свира); – оствари музичку фантазију уз помоћ наставника; – активно слуша часове и јавне наступе других ученика; – аналитички и критички коментарише сопствено и туђе извођење; – самоиницијативно посећује концерте и друге музичке манифестације; – доследно спроводи етапе рада и савладавања музичког дела.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Развијање извођачког апарата: техничке вежбе и свирање у нижим и вишим позицијама, функционалност рама шаке леве руке, вибрата и коришћења разноврсних артикулација (потеза) и ритмичких комбинација кроз расподелу потеза десне руке. Упознавање виолског репертоара: – оригинална дела за виолу – транскрипције и аранжмани Увод у извођачку анализу и интерпретацију. Развијање музичке фантазије. Основна правила стилски информисаног извођења на примеру репертоара који се изводи - композиције настале у 17, 18. и 19. веку. Скале и техничке вежбе у контексту јединства музичког и техничког развоја (решавање проблема на основу актуелног репертоара). **Скале, двозвуци и арпеђа:** Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 3 различита потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени спетакорд у легату (3 и 4, и 6 и 8 нота на један потез, по могућству и 9 и 12). Терце и сексте до 4. позиције, октаве кроз 3 октаве разложено и по могућству симултано. **Техничке вежбе** – В. Примроуз: Техника је меморија – Г. Безруков и К. Ознобиштев: Основе технике свирања на виоли (Москва, „Музика“, 1973) – Грегоријан: Систем скала – К. Флеш: Систем скала – О. Шевчик: оп. 1, 3, 8 и 9

		– Х. Сит: Практична школа за виолу – Ш. Данкла: Школа механизма – Шрадик: Школа виолске технике, свеска I **ЛИТЕРАТУРА*списак се налази испод табеле.**
Обавезни минимум програма – Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвуцима и арпеђима – Три етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера – Један концерт		
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Трооктавна скала са потезима, двозвуцима и арпеђима – Две етиде различите проблематике – Концерт I или II и III став, или I и II или III и IV став четвороставачног концерта – Комад уз пратњу клавира		

Кључне речи: музичка фантазија, музичко-слушне представе, музички стил, извођачка пракса, извођачка техника, техничке вежбе, јавни наступи, слушање музике

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средњешколског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на високошколским институцијама за музику.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– интерпретира композицију са значајнијим карактеристикама стила и композитора (17.-19. век) користећи различита изражајна средства; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије уз помоћ наставника; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – појасни структуру дела и да својим речима објасни значења различитих термина музичке форме; – наведе више различитих ознака за темпо, карактер, динамику, агогику и артикулацију и разуме њихово значење; – примени различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – изводи техничке вежбе за усавршавање извођачког апарата, покрета и поставке; – примењује различите начине обликовања тона и самостално коригује интонацију и друге грешке у току свирања; – јасно разликује врсте украса и може да одсвира различите врсте трилера; – свира дуже композиције напамет, соло и уз пратњу клавира и примењује различите начине меморисања; – у заједничком свирању примени принцип узајамног слушања и приметне интеракције; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање извођачког апарата - постепено ширење обима извођачке технике. Скале и техничке вежбе у оквирима органског јединства музичког и техничког развоја - осамостаљивање (решавање проблема на основу актуелног репертоара). Ознаке за темпо, карактер, динамику, агогику и артикулацију у складу са композицијама које су на репертоару. Литература за виолу, слушни и нотни примери, истраживање репертоара. Извођачка анализа и интерпретација - спознаја и освешћивање музичке садржине и контекста дела. Развој музичке фантазије, музичке меморије и способности музичко-слушних представа. Правила стилски информисаног извођења на примеру репертоара који се изводи - разлике између дела различитих епоха. Развој елемената правилног приступа раду на музичком делу, самосталног рада и навике вежбања. Заједничко музицирање с клавирским сарадником - слушање и интеракција у заједничком музицирању. **Скале, двозвуци и арпеђа:** Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 4 различита потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени спетакорд у легату (9, тј. 12 нота на један потез). Терце и сексте до 4. позиције, а октаве кроз 3 октаве - симултано. **Техничке вежбе**

– пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – кометарише изведене и слушане композиције у односу на уметнички доживљај, стилску препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај.		– Наведене у садржајима за први разред **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе се налази испод табеле.:**
Обавезни минимум програма – Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвуцима и арпеђима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству) – Три етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера; – Један концерт – Два става из Свита за виолончело соло Ј. С. Баха (транскрипција за виолу)		
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Трооктавна скала са потезима, двозвуцима и арпеђима – Две етиде различите проблематике – Концерт I или II и III став – Комад уз пратњу клавира		

Кључне речи: музичка фантазија, музичко-слушне представе, изражајна средства, музичка меморија, стилска правила, развој извођачког апарата, извођачка техника, вежбање, јавни наступи

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средњешколског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на високошколским институцијама за музику.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– интерпретира композицију са разрађеним карактеристикама стила и композитора (17.-19. век), увиђајући аналогију између различитих уметности и облика изражавања; – испољи креативност у остварењу музичке фантазије; – користи изражајна средства како би исказао различите емоције; – садржајне и структурне елементе композиције повеже са свирањем; – на основу базичне извођачке анализе уз помоћ наставника креира етапни план рада и интерпретације дела; – самостално користи различита изражајна средства у зависности од стила и карактера музичког примера; – осмисли различите начине решавања музичких и техничких захтева приликом свирања и вежбања; – прати развој извођачког апарата и ради на техничким проблемима извођачким покретима и поставци; – примењује различите начине обликовања тона и изражајно користи интонацију и вибрато у току свирања; – прикаже потпуну свест о позиционом свирању, интервалским односима при измени позиција, екстензијама рама шаке и размацима при свирању двохвата и акорада; – различито фразира; – самостално коригује грешке у току свирања; – меморише дужи музички текст, примењујући различите технике у одређеном времену; – познаје и може да наведе различите контексте у којима се проналази деоница виоле у уметничкој музици и другим жанровима; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику сопствени емоционални доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – аналитички сагледава и критички вреднује изведене и слушане композиције у односу на уметнички доживљај, стилску	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Развијање елемената аналитичког и критичког мишљења на основу ширења општих, музичких и стручних представа. Развој музичке фантазије, музичке меморије и способности музичко-слушних представа. Креирање етапног плана рада и интерпретације дела. Усавршавање извођачког апарата радом на композицијама сложенијих захтева. Стицање потпуне свести о позиционом свирању, интервалским односима при измени позиција, екстензијама рама шаке и размацима при свирању двохвата. Изражајност и усавршавање разноврсности вибрата као изражајног средства. Креативно обликовање тона уз свесну комбинацију различите количине, брзине и тежине потеза, контактног места и количине струна, уз употребу разноврсних потеза. Извођачка анализа и интерпретација - свесно успостављање веза између садржајних елемената композиције са извођачким асоцијативним представама и техничким решењима. Разноврсно обликовање мелодијске компоненте музичког тока - развијено фразирање. Изражена карактеризација извођења и емоционално проживљавање музичког дела у складу са елементима стилова. Заступљеност виоле у музичкој литератури различитих жанрова. **Скале, двозвуци и арпеђа:** Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 5 различитих потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали

препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај; – критички прати сопствени развој.		дурски и умањени спетакорд у легату (9, тј. 12 нота на један потез). Терце и сексте до 5. позиције, а октаве кроз 3 октаве - симултано. **Техничке вежбе** – Наведене у садржајима за први разред **ЛИТЕРАТУРА* списак се литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма – Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвуцима и арпеђима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству) – Четири етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера – Један концерт – Два става из Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу)		
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године		
Испитни програм (изводи се напамет) – Трооктавна скала са потезима, двозвуцима и арпеђима – Две етиде различите проблематике – Концерт I или II и III став (са каденцама уколико су предвиђене) – Комад уз пратњу клавира – Један став из Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу)		

Кључне речи: интерпретација, изражајна средства, извођачка анализа, стилске карактеристике, критичко вредновање, правилан приступ музичком делу, осамостаљивање у раду, јавни наступи

Назив предмета	**ВИОЛА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виола је да код ученика развије самосталност музичке интерпретације, изражавања и потпуно владање извођачким апаратом на нивоу средњешколског репертоара, оспособи га за самостални јавни наступ у професионалном окружењу, те припреми за наставак школовања на високошколским институцијама за музику.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ**	**САДРЖАЈИ**
– интерпретира композицију са разрађеним карактеристикама композиторског и извођачког стила (17.-20. век); – самостално испољава креативност у остварењу музичке фантазије; – користи изражајна средства да би исказао различите емоције; – примењује стечена знања на другим предметима у раду на музичком делу; – анализира музички текст, креира интерпретацију и етапни план рада на музичком делу. – истражује виолски репертоар и креира лични; – слушањем препознаје најбитнија дела виолског репертоара; – испољава лични креативни израз уз способност варирања интерпретације (сегмената) музичког дела; – самостално креира различите приступе и начине у решавању музичких и техничких проблема; – користи извођачку технику и покрете у служби реализације музичких идеја. – самостално планира вежбање примењујући различите процедуре; – самостално коригује грешке у току свирања; – меморише дужи музички текст у одређеном времну; – самостално ради са клавирским сарадником уз виши ниво	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање могућности извођачког апарата, покрета и поставке кроз рад на сложенијим композицијама. Музичка фантазија, музичка меморија и способности музичко-слушних представа. Свесно обликовање музичког тока подређивањем техничких импулса и гестова леве и десне руке - од музичке представе ка покрету. Познавање виолског репертоара и даље развијање навике слушања музике. Развој логичког обликовања музичког тока - варијације интерпретације. Извођачка анализа и интерпретација - рад на свесном успостављању веза између садржајних елемената композиције са извођачким асоцијативним представама и техничким решењима. Стилско извођење и култура музицирања на примеру репертоара који се изводи - композиције у различитим стиловима од 17. до 20. века. Израда плана рада и припреме јавног извођења - самостални приступ етапном раду на музичком делу. Постојани развој навике вежбања уз употребу различитих процедура. Самостално заједничко музицирање са клавирским сарадником. **Скале, двозвуци и арпеђа:** Трооктавна дурска и молска скала. Потези: – деташе – легато – 6 различитих потеза. Арпеђа свих обртаја квинтакорда, мали дурски и умањени спетакорд у легату

интеракције при заједничком музицирању; – испољи самопоуздање и креативност у току јавног наступа; – пренесе на публику лични уметнички израз; – аналитички сагледава и критички вреднује изведене и слушане композиције у односу на уметнички доживљај, стилску препознатљивост, техничку припремљеност и емотивни утицај; – учествује на јавним наступима у професионалном окружењу; – критички прати и планира сопствени развој.		(9, тј. 12 нота на један потез). Терце и секстама до 5. позиције (по могућству кроз 3 октаве), а октаве кроз 3 октаве - симултано. ТЕХНИЧКЕ ВЕЖБЕ – Наведене у садржајима за први разред **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма – Две трооктавне скале (дур и мол) са потезима, двозвуцима и арпеђима (начин извођења објашњен у садржајима и упутству) – Четири етиде различите проблематике – Два комада различитог карактера – Један концерт – Два става из Ј. С. Бах: Свите за виолончело соло или Сонате и партите за виолину соло (транскрипције за виолу)		
Јавни наступи Обавезна четири јавна наступа током школске године		
Матурски испит - 2 етиде - 2 става из соло соната, партита Ј. С. Баха - цео концерт - комад домаћег аутора		

Кључне речи: самосталност у раду, индивидуалност, лични израз, аналитичко мишљење, критичко вредновање, организовано планирање развоја, музички укус, синтеза знања, јавни наступ

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.	
Разред	**Први**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– се самостално штимује;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Слушање и интонација.

– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате конпозиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Скале** – С.Каљанов: Техника виолончела – М.Симић: Скале са помоћним тоновима и трозвуцима. – Двозвуци: Разложене терце, сексте и октаве. – Трозвуци: Д7 и УМ7. **Техничке вежбе** – Кирил Вапорджиев: – Палчева техника за виолончело. – Р. Мац: Увод у свирање на палчанику – Р. Мац: Положај и прелази – Косман: Трилер вежбе – Фејар: Техничке вежбе, II свеска – О. Шевчик – вежбе на палцу (аранжман за вч.) **ЛИТЕРАТУРА* списак је дат испод табеле.**
Обавезни минимум програма		

– Две дурске и две молске скале са трозвуцима и Д7 ,УМ7, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз три октаве; – четри етиде; – два комада; – једно дело велике форме.
Јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године
Програм испита: – Једна дурска скала са потезима, терцама, секстама, октавама (разложено), трозвуцима и четворозвуцима; – Једна етида из предложене литературе; – Ј. С. Бах: један став из I свите – Први став из једног од наведених концерата. **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција;

– испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		– вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Скале** – С.Каљанов: Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Двозвуци (унисоно): терце, сексте и октаве, трозвуци и Д7,УМ7. **Техничке вежбе** – О. Шевчик – вежбе на палчанику – Р. Мац: Положаји и прелази – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе III свеска **ЛИТЕРАТУРА* списак је дат испод табеле.**

Обавезни минимум програма

- две дурске и две молске скале са трозвуцима и Д7, УМ7, различитим потезима и ритмичким варијацијама кроз четири октаве;
- четири етиде;
- два комада;
- једно дело велике форме.

Јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године

Програм испита:

- Једна молска скала (хармонски мол) са потезима, терцама, секстама, октавама, трозвуцима и четворозвуцима;
- Једна етида;
- Комад;
- Ј. С. Бах: два става из I или II свите;
- Први став из једног од наведених концерата;

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате конпозиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала. Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Скале** – С.Каљанов: – Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Дурске и молске скале кроз четири октаве са различитим потезима. – Терце, сексте и октаве кроз три октаве . – Трозвуци и четворозвуци. **Техничке вежве** – О. Шевчик – техничке вежбе за леву и десну руку – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе

		ЛИТЕРАТУРА* списак је дат испод табеле.

Обавезни минимум програма

- две дурске и две молске скале са трозвуцима и четворозвуцима, терце сексте и октаве.
- три етиде;
- два комада различитог карактера;
- три става из Бахове свите;
- соната или концерт.

Јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године

Програм испита:

- Једна дурска скала са потезима, терцама, секстама, октавама и трозвуцима и четворозвуцима;
- Две етиде различитих техничких захтева;
- Два става из свите - обавезно Прелудијум;
- Цео концерт или цела соната.

Испитни програм се изводи напамет

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**ВИОЛОНЧЕЛО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Виолончело је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање и припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Квалитет тона. Слушање и интонација. Развијање музичке фантазије кроз одговарајућу литературу. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – расподела гудала; – место и количина гудала у односу на врсту потеза, динамику и темпо..; – основни потези и ритмичке фигуре: деташе, легато, стакато, мартеле, портато, сотије и пунктирани ритам; – прелазак гудалом са жице на жицу у различитим тачкама гудала.

вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у		Техника леве руке: – палац позиција; – вибрато. Развијање радне дисциплине кроз систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. **Скале** – С.Каљанов: – Техника виолончела – К. Флеш: Скале – Дурске и молске скале кроз четири октаве са различитим потезима. – Терце, сексте и октаве кроз три октаве . – Трозвуци и четворозвуци. **Техничке вежве** – О. Шевчик – техничке вежбе за леву и десну руку – Б. Косман: Трилер вежбе – Л. Фејар: Техничке вежбе **Етиде** – Ф. Грицмахер: I свеска – Ј. Мерк: Етиде – Ж. Л. Дипор: Етиде – Ј. Ј. Доцауер: Етиде – Д. Попер: Етиде оп.73 – А. Пјати: Каприча – О. Франком: Каприча **Комади** – М. Милојевић: Легенда о Јефимији – П. И. Чајковски: Песма без речи – К. Сен-Санс: Алегро апасионато – Д. Попер: Тарантела, Мађарска рапсодија, Концертантна полонеза – И. Попарић: Композиције за ансамбле виолончела (број 4, 5, 6 и 8) **Сонате** – Л. ван Бетовен: Соната бр. 1 – Ж. Б. Бревал: Соната Ге-дур – Ф. Франкер: Соната Е-дур – Л. Бокерини: Соната А-дур **Концерти** – Ј. Кленгел: Концерт де-мол – Л. Бокерини: Концерт Бе-дур, Де-дур и Ге-дур

школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу.		– К. Сен-Санс: Концерт а-мол оп.33. – А. Вивалди: Концерт а-мол, ПВ 35 – Ф. Е. Бах: Концерт а-мол – Е.Лало: Концерт де-мол – Ј. Хајдн: Це-дур концерт – Д. Кабалевски : Концерт опус 49 **Свите** Ј. С. Бах: Свита бр. 1, 2, 3 (по избору) Друга дела одговарајућег техничког нивоа
Обавезни минимум програма – две дурске и две молске скале са трозвуцима и четворозвуцима, терце сексте и октаве. – три етиде; – два комада; – два става из Бахових свита (1-3); – концерт у целини.		
Јавни наступи: Обавезна су 3 јавна наступа у току године		
Матурски испит скала са трозвуцима - 2 етиде - 2 става из соло соната, партита Ј. С. Баха - цео концерт - виртуозни комад - комад домаћег аутора **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: тон, интонација, вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**КОНТРАБАС**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате конпозиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучнетачке и контрола квалитетатона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; – разноврсни потези и ритмичке фигуре: Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. – Орнаменти (мелизми) **Скале** – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвуци: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвуци – Маденски (св. 1) – Тошев (св. 1) **Техничке вежбе** – Штрајхер (св. 4) – Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,) – Новосел – палчева поз. – Монтаг – палчева поз.

– свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		**Етиде** – Храбе (св. 1) – Новосел (други део) палчева позиција – Шторх - Храбе (св. 1) – Симандл 10 малих етида – Слама 66 етида – Либон 12 етида – Етиде по избору **Комади** – Одговарајуће тежине по избору наставника **Дела велике форме** – Сонате (Ђованино; Марчело; Феш; Корели; Телеман; и др.)
Обавезни минимум програма а) Две дурске и две молске скале са трозвуцима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; б) четри етиде; в) три комада; г) једна соната (два става)		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Програм испита: Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвуцима. Једна техничка вежба. Једна етида са клавирском пратњом. Два става сонате или комад. **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: тон, интонација, ритам, вибрато,слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**КОНТРАБАС**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – свира задате конпозиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучнетачке и контрола квалитетатона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; – разноврсни потези и ритмичке фигуре: Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. – Орнаменти - мелизми **Скале** – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвуци: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвуци – Маденски (св. 1) – Тошев (св. 1) **Техничке вежбе** – Штрајхер (св. 4) – Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,)

– учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације и – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		– Новосел – (други део) палчева поз. – Монтаг – палчева поз. **Етиде** – Храбе (св. 1) – Новосел 15 етида – Шторх - Храбе (св. 1) – Симандл 9 великих етида – Слама 66 етида – Либон 12 етида – Етиде по избору **Комади** – Одговарајуће тежине по избору наставника **Дела велике форме** – Сонате (Ђованино; Марчело; Феш; Корели; Телеман; и др.)
Обавезни минимум програма а) Две дурске и две молске скале са трозвуцима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; б) четри етиде; в) три комада; г) једна соната (два става).		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Програм испита: Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвуцима. Једна техничка вежба. Једна етида са клавирском пратњом. Два става сонате или комад. **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: тон, интонација, ритам, вибрато,слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**КОНТРАБАС**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате конпозиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене конпозиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације различитих стилова. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучнетачке и контрола квалитетатона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; – разноврсни потези и ритмичке фигуре: Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. **Скале** – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвуци: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвуци – Маденски (св. 1) **Техничке вежбе** – Штрајхер (св. 4) – Симандл – палчева позиција (св. 4, 5,) – Новосел – (други део) палчева поз. **Етиде** – Храбе (св. 1; 2;)

		– Новосел 15 етида – Шторх - Храбе (св. 2) – Симандл - Кројцер 18 етида – Вибор етиде (св. 3) – Етиде по избору **Комади** – Одговарајуће тежине по избору наставника **Дела велике форме** – Концерти (Капуци; Пихл; и други одговарајуће тежине.
Обавезни минимум програма – две дурске и две молске скале са трозвуцима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; – четри етиде; – три комада; – концерт (први став).		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Програм испита: – Једна дурска скала кроз две октаве са потезима и трозвуцима. – Једна техничка вежба. – Једна етида са клавирском пратњом. – Концерт (први став). **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: тон, интонација, ритам,вибрато, слушање музике, музичка фраза.

Назив предмета	**КОНТРАБАС**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Контрабас је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално се штимује; – систематски примењује одговарајуће процедуре у стицању технике леве и десне руке; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – истражује начине добијања чисте интонације; – контролише интонацију и квалитет тона при промени позиција и коригује се; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – користи знања из области сродних предмета приликом интерпретације музичког дела; – самостално свира задате композиције напамет, соло и уз пратњу клавира; – испољава креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност и емоционални утицај; – свирањем у ансамблу примењује принцим узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван школе; – самостално посећује концерте и друге музичке манифестације; – самостално користи предности дигитализације и поштује	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Слушање и интонација. Контрола ритма. Развијање музичке интерпретације. Музичка меморија. Припрема за јавни наступ. Читање с листа и заједничко музицирање. Техника десне руке: – померање звучнетачке и контрола квалитетатона. – расподела и брзина кретања гудала; – промена притиска гудала. – динамика и темпо..; Техника леве руке: – палац позиција; – промена позиција – вибрато. **Скале** – дурске и молске кроз две октаве (основни и комбиновани потези) – Двозвуци: Разложене терце, квинте и октаве. – Трозвуци **Техничке вежбе** – Штрајхер (св. 4) **Етиде** – Храбе (св. 1; 2;) – Новосел 6 етида каприса – Шторх - Храбе (св. 2) – Симандл - Кројцер 18 етида – Вибор етиде (св. 3; 4;) – Етиде по избору

договорена правила понашања при слушању и извођењу.		**Комади** – Одговарајуће тежине по избору наставника **Дела велике форме** – Концерти (Капуци; Пихл; Драгонети; Дитерсдорф; и други одговарајуће тежине.
Обавезни минимум програма – две дурске и две молске скале са трозвуцима, различитим потезима и ритмичким варијацијама, кроз две октаве; – три етиде; – два комада; – концерт у целини		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године		
Матурски испит - 1 етида - цео концерт - комад **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: тон, интонација, ритам,вибрато, слушање музике, музичка фраза.

МЕТОДИЧКО ДИДАКТИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ГУДАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ
ВИОЛИНА, ВИОЛА, ВИОЛОНЧЕЛО, КОНТРАБАС

I. УВОДНИ ДЕО

Природа музичке уметности указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједнаобласт или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разматрају други аспекти музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави гудачких инструмента неопходно је константно и на различите начине примењивати синтезу знања стеченог на настави других предмета.

Настава гудачких инструмента усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план,као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду његве музичке, психофизичке и друге способности и предиспозиције. У том смислу, припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и развоју, брзини и квалитету учења, односу задатог и постигнутог, итд.

С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно

организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставни садржаји обухватају литературу из различитих стилских раздобља и обезбеђују могућност систематичног и поступног савладавања инструментално-извођачких и креативних захтева, у складу са приципом јединства развоја музичких и техничких компоненти код ученика. Наведене композиције различитих стилова представљају подручје ширих и разноврсних музичко-техничких и уметничких садржаја који тешко подлежу формалистичком сврставању у одређени разред. Истовремено, треба имати у виду да је избор ученичког репертоара од великог значаја за заинтересованост ученика и њихов напредак. У том смислу, избор дела из литературе треба схватити само као пример и подсетник који ни у ком случају не може бити потпун.

Наставник мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Наставник планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових инструменталних и музичких способности.Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно свирају како би стицали извођачку праксу и ослободили се евентуалних страхова и сметњи при наступу. Исто тако, треба постојано одржавати навику посећивања концерата уметничке музике и оперских представа. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, начине извођења и извођачке праксе, различите интерпретативне и техничке приступе извођача, те развијају аналитичко и критичко мишљење о сопственом и туђем извођењу.

Када су у питању такмичења, препоручују се умереност и опрез. Не треба допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да наставник сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

Основни принципи рада између осталог подразумевају: јединство развоја музичких и техничких компоненти; процес постепеног продубљивања разумевања интелектуално-емоционалне садржине музичких дела на којој се базира интерпретација; етапни приступ рада на музичком делу; континуирани рад на самосталном развијањумузичке фантазије подстицајним разговорима и продубљивањем интересовања за креативно музичко изражавање; усавршавање асоцијативних процеса предслушања, предвиђања и предосећања; даљи рад на развоју музичко-слушних представа; развитак слуха као покретача и контролора одсвираног; обраду и практичну примену појмова музичког стила, стилског извођења, извођачке праксе и културе музицирања; подчињење техничких импулса леве и десне руке музичком изражавању - тежња ка нивоу „руке слуге“; даљи рад на прилагођавању ученика инструменту - корекције поставке и извођачких покрета, психофизички здрав однос са инструментом; давање предности илустрацији у односу на демонстрацију као показном средству у настави; аналитички и критички приступ извођаштву.

Рад на техници леве руке између осталог треба да подразумева: свесно и активно спуштање и одизање прстију; свесно задржавање прстију на жицама, као и истовремено спуштање и одизање више прстију; активно пребацивање прстију са жице на жицу; рад на „раму шаке“ и његовим екстензијама (подхвати и прехвати); употребу прстореда као изражајног и техничког средства; принципе избора

прстореда у односу на музичке и техничке разлоге; разумевање зависности прстореда од ритма, интонације, динамике и тембра; прстореде разложених двозвука, трозвука, четворозвука, симултаних двозвука, акорада и флажолета (природних и вештачких); комбинаторику различитих прстореда при смени позиција; разноврсност вибрата као изражајног средства (веза вибрата и емоционалне стране извођења); технички третман вибрата: спори-брзи, узани-широки (зависност врсте вибрата од регистра и динамике); свест о различитим степенима наслона прстију на жице и развијање способности преношења ослонца с прста на прст; усвајање високих позиција; различите начине смена позиција; разумевање односа глисанда (технички) и портамента (музички израз); вишу технику свирања двозвука и акорада.

Рад на техници десне руке између осталог треба да подразумева: слуховну контролу обликовања звука у вези са музичким представама; разумевање односа потеза гудалом и људског гласа (говор, певање, дикција, артикулација); инструментално-ритмичке (сонабиле) и певне карактеристике (кантабиле) тона; проблематику обликовања звука, тј. свесну и креативну употребу свих пет фактора: количине, брзине и тежине потеза (наслона на жице), тачке звучања (између хватника и кобилице) и количине струна; развој потеза гудалом као основног средства артикулације; усавршавање лежећих, скачућих и бацајућих потеза у различитим (ритмичким) комбинацијама; динамично обликовање тона - изучавање различитих карактеристика јачине и тембра звука у свим регистрима инструмента (на све четири жице) и различитим ритмичким контекстима.

ВИОЛИНА:

Упутство за извођење скала – треба бирати различите скале у односу на претходне разреде, а препорука је да се оне изводе различитим прсторедима (а не једнообразним шаблонима) ради постизања флексибилног и разноврсног прсторедног мишљења код ученика. Поред тога треба комбиновати свирање скала по једној жици, у једној позицији и скале са променом позиција (три и више октава).

Базично, у првом и другом разреду треба се фокусирати на деташе и легато етиде а касније уводити етиде са захтевнијим лежећим, скачућим и бацајућим потезима и њиховим комбинацијама. Поступно уводити двозвучне етиде прво кроз једну позицију а затим са прелазима кроз различите позиције са циљем постизања лакоће извођења у свим темпима. Сонате иако нису обухваћене програмом испита веома су важне за музички развој ученика, због чега се веома препоручују у складу са музичким капацитетима ученика. У процесу музичког сазревања посебну пажњу треба посветити делима Баха и Моцарта. У раду на концертима веома је важно одслушати дело у целини у циљу што бољег извођења појединачних ставова.

ВИОЛА/ВИОЛОНЧЕЛО/КОНТРАБАС

Упутство за извођење скала: Скале у првом разреду треба изводити основним лежећим и скачућим потезима, уз најједноставније ритмизације и комбинације потеза, а у каснијим разредима постепено уводити захтевније лежеће, скачуће и бацајуће потезе, као њихове ритмизације и комбинације. Двозвуке и арпеђа трозвука и четворозвука у првом разреду треба свирати у лаганијем темпу, с фокусом на исправном начину извођења, а у каснијим разредима постепено повећавати захтев свирањем у покретнијем темпу и већим бројем нота на један легато потез. Треба бирати различите скале у односу на претходне разреде, а препорука је да се оне изводе различитим прсторедима (а не једнообразним шаблонима) ради постизања флексибилног и разноврсног прсторедног мишљења код ученика. Посебно водити рачуна да не долази до грчења у левој руци приликом свирања двозвука.

Иако није одређено минимумом годишњег програма препоручује се континуирани рад на репертоару соната, и то у прва два разреда по два става сонате, а у трећем и четвртом разреду сонате у целини.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу

са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма.

У оквиру свих наставних активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА (гудачки инструменти)**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. **ЛИТЕРАТУРА* је дата по инструментима и разредима испод табеле**

Кључне речи: концентрација,опажање,анализа,континуирано кретање,примена

ЛИТЕРАТУРА*

Први разред – Оркестарска сола

ВИОЛИНА

Милорад Ђуричић: Оркестарске студије за виолину, I свеска (први и други разред)

- А. Корели: Кончерто гросо оп. 6 бр. 7
- Г. Торели: Симфонија це-мол оп. 6
- А. Вивалди: Кончерто гросо оп. 3; Симфонија
- Л. Соркочевић: Симфонија бр. 6 Де-дур; Симфонија бр. 4 Еф-дур; Симфонија бр. 3 Де-дур
- К. Штамиц: Оркестарски квартет оп. 4
- Ј. С. Бах: Бранденбуршки концерт бр. 5 Де-дур; Бранденбуршки концерт бр. 1 Еф-дур; Бранденбуршки концерт бр. 3 Ге-дур
- Ј. Хајдн: Симфонија бр. 31 Де-дур

Други разред – Оркестарска сола

- Ј. Хајдн: Симфонијабр. 88, Симфонијабр. 94,Симфонијабр. 31 Де-дур, Симфонијабр. 101 Де-дур, Симфонијабр. 104 Де-дур, Симфонијабр. 94 Ге-дур, Симфонијабр. 103 Ес-дур.
- В. А. Моцарт: Симфонијабр. 35 Де-дур, Симфонијабр. 41 Це-дур, Симфонијабр. 39 Ес-дур, Фигароваженидба - увертира
- Ф. Шуберт: Симфонија бр. 8 ха-мол

Трећи разред – Оркестарска сола

Милорад Ђуричић: Оркестарске студије за виолину свеска I и II (трећи и четврти разред) и друга литература која одговара захтевима програма

- В. А. Моцарт: Чаробна фрула - увертира, Арија Морена, Отмица из Сарајa – увертира, Симфонија бр. 38 Де-дур, Симфонија бр. 41 Це-дур, Симфонија бр. 40 ге-мол, Симфонија бр. 41 Це-дур, Симфонија бр. 40 ге-мол.
- Б. Сметана: Продана невеста - увертира
- Ј. Мајседер: Сцена из балета
- Ђ. Росини: Виљем Тел - увертира
- Л. Делиб: Копелија - свита из балета
- Б. Бритн: Једноставна симфонија II став, Једноставна симфонија IV став
- В. Мокрањац: Дивертименто за гудаче

Четврти разред – Оркестарска сола

- Л. ван Бетовен: III симфонија Ес-дур оп. 55, IV симфонија Бе-дур оп. 60,
- VI симфонија Еф-дур оп. 68, VII симфонија А-дур оп. 92, IX симфонија де-мол
- оп. 125, Леонора бр. 3 пр. 72а - увертира.
- Ј. Брамс: Концерт за клавир оп. 15, I симфонија це-мол оп. 68, II симфонија Де-дур оп. 73
- Ф. Шуберт: Симфонија ха-мол
- А. Адам: Жизела - свита из балета
- А. Дворжак: IX симфонија е-мол
- Б. Сметана: Влтава - симфонијска поема бр. 2
- П. И. Чајковски: Лабудово језеро - балетска свит, IV симфонија еф-мол оп. 36
- П. Коњовић: Велика чочечка игра - опера „Коштана"

- С. Рајичић: Симфонија ин Е

ВИОЛА

Први разред – Оркестарска сола

- Ј.С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 1; Бранденбуршки концерт бр. 2 (први став), Концерт за виолину а-мол
- Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија бр.12.
- В. А. Моцарт: Увертира: „Чаробна фрула“
- Л. Керубини: Увертира: „Водоноша“
- Л. ван Бетовен: Увертира: „Леонора“ бр. 1 оп. 72а, Концерти: Концерт за клавир бр. 4 оп. 58; Концерт за виолину Де-дур оп. 61. Миса Солемнис оп. 123
- Ф. Шуберт: Симфонија бр. 4 це-мол („Трагична“), Концерти: Концерт за клавир а-мол оп. 54
- Р. Шуман: Концерт: Концерт за клавир, а-мол, оп. 54
- Ф. Менделсон: Симфоније: Симфонија бр. 3 а-мол оп. 56 („Шкотска“), Увертире: „Сан летње ноћи“ оп. 21; „Сан летње ноћи“: Скерцо оп. 61
- Ђ. Верди: Опера: „Бал под маскама“

Други разред – Оркестарска сола

- Ј. С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 3 Ге-дур. Концерт за виолу Е-дур.
- Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија: бр. 16
- В. А. Моцарт: Увертире: „Фигарова женидба“; „Идоменео“; „Дон Жуан“.
- Ђ. Росини: Увертира: „Севиљски берберин“.
- Л. ван Бетовен: Увертире: „Леонора“ бр. 2 оп. 72а; „Леонора“ бр. 3 оп. 72а.
- Симфоније: Симфонија бр.7 А-дур оп. 92
- К. М. Вебер: Увертире: „Чаробни стрелац“; „Еуријанте“.
- Ф. Шуберт: Симфонија: Симфонија бр.7 Це-дур
- Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 2 оп. 61;
- Ф. Менделсон: Концерти: Концерт за виолину е-мол, оп. 64
- Ђ. Верди: Опере: „Аида“; „Отело“.

Трећи разред – Оркестарска сола

- Ј. С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 4 Ге-дур; Бранденбуршки концерт бр. 5Де-дур Концерт за флауту, виолину и клавир а-мол.
- Ј. Хајдн: Симфоније: Симфонија: бр. 99
- В. А. Моцарт: Увертире: „Кози Фан Туте“, Симфоније: Симфонија бр. 35 Де-дур („Хафнер“)
- Ђ. Росини: Увертира: „Сврака крадљивица“
- Л. ван Бетовен: Симфоније: Симфонија бр.3 Ес-дур, оп. 55 („Ероика“); Симфонија бр. 5 це-мол, оп. 67; Концерти: Концерт за клавир бр. 5, оп. 73
- К. М. Вебер: Увертире: „Прециоза“; „Оберон“.
- Р. Шуман: Симфоније: Симфонија бр. 1 Бе-дур, оп. 38; Симфонија бр. 3 Ес-дур, оп. 97.
- Ф. Менделсон: Симфоније: Симфонија бр. 5 де-мол, оп. 107 („Реформацијска“); Симфонија бр. 4 де-мол, оп. 90 („Италијанска“).
- Г. Мајербер: Увертира: „Хугеноти“
- Ђ.Верди: Опера: „Трубадур“

Четврти разред – Оркестарска сола

- Ј.С. Бах: Концерти: Бранденбуршки концерт бр. 6 Бе-дур, Концерт за клавир де-мол.
- В.А. Моцарт: Симфоније: Симфонија бр. 36 („Линцер“); Симфонија бр. 40 ге-мол; Симфонија бр. 41 („Јупитер“)
- Л. ван Бетовен: Увертира: „Криолан“ оп. 67; Симфоније: Симфонија бр. 6 Еф-дур оп. 68 („Пасторална“); Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125
- К.М. Вебер: Увертире: „Јубиларна увертира“
- Ф. Шуберт: Симфонија бр. 2 Бе-дур
- Р. Шуман: Увертире: Увертира „Манфред“ оп. 115, Симфоније: Симфонија бр. 4 де-мол, оп. 120
- Ф. Менделсон: Увертире: Увертира „Фингалова пећина“ („Хербиди“) оп. 26
- Ж. Бизе: Опера: „Кармен“
- Ђ. Верди: Опера: „Риголето“

ВИОЛОНЧЕЛО

Реља Ћетковић, Оркестарске студије за виолончело, 1 свеска (“ Нота”, Књажевац, 1979. први, други, трећи, четврти разред смш)

Први разред – Оркестарска сола

- Ј. Хајдн: Симфонија бр. 88; Симфонија бр. 94 Ге-дур; Симфонија бр. 101 Де-дур -*Часовник*; Симфонија бр. 103 Ес-дур; Симфонија бр. 104 Де-дур – *Лондонска.*
- В. А. Моцарт: *Чаробна фрула* - увертира; *Дон Жуан* - увертира; *Фигарова женидба* –увертира; Симфонија бр. 30 Де-дур - *Хафнерт*; Симфонија бр. 40 ге-мол; Симфонијабр. 41 Це-дур – *Јупитер*.
- Л. ван Бетовен: Симфонија бр. 1 Це-дур оп. 21; Симфонија бр. 2 Де-дур оп. 36; Симфонија бр. 3 Ес-дур оп. 55 – *Ероика*; Симфонија бр. 5 це-мол оп. 67; Симфонија бр. 6 Еф-дур оп. 68 – *Пасторална*; Симфонија бр. 7 А-дур оп. 92; Симфонија бр. 9 де-мол оп. 125; Увертира *Леонора* бр. 3 оп. 72а.

Други разред – Оркестарска сола

- Л. ван Бетовен: Увертира „*Кориолан*" оп. 62.
- Ф. Шуберт: Симфонија бр. 4 це-мол – *Трагична*; Симфонија бр. 2 Бе-дур; Симфонија бр. 7 Це-дур; Симфонија бр. 8 ха-мол –*Недовршена*.
- Р. Шуман: Симфонија бр. 1 Бе-дур оп. 38; Симфонија бр. 2 Це-дур оп. 61; Симфонија бр.4 де-мол оп. 120.
- Ф. Менделсон: Симфонија бр. 3 е-мол оп. 56 –*Шкотска*; Симфонија бр. 4 А-дур оп. 90 – *Италијанска*; Симфонија бр. 5 де- мол оп. 107 – *Реформацијска*; Увертира *Фингалова пећина* оп. 26.
- К. М. Вебер: *Оберон*– увертира;*Чаробни стрелац*– увертира; *Еуријанте*–увертира.
- Вебер-Берлиоз: *Позив на игру* оп. 65
- Х, Берлиоз: *Фантастична симфонија* оп. 14, Симфонија са виолом облигато *Харолд у Италији* оп. 16; *Римски карневал* оп. 17.

Трећи разред – Оркестарска сола

- А. Понкиели: *Ђоконда–Игра сатова.*
- Ђ. Росини: *Севиљски берберин* - увертира; *Виљем Тел* – увертира

- М. И. Глинка: *Руслан и Људмила* – увертира.
- Ж. Бизе: *Арлезијанка* - Свита бр. 1
- Ј. Брамс: Симфонија бр. 1 це-мол оп. 68; Симфонија бр. 4 е- мол оп. 98; Симфонија бр. 2, Де-дур оп. 73; Симфонија бр. 3, Еф-дур оп. 90; Концерт за клавир бр. 2 Бе-дур оп. 83.
- Б. Сметана: *Продана невеста* – увертира.
- П. И. Чајковски: *Словенски марш* оп. 31; *Серенада за гудаче* Це-дур оп.48;*Лабудово језеро*– Свита из балета - оп. 20; Симфонија бр. 4 Ес-дур оп. 36; Симфонија бр. 5 е-мол оп. 64; Симфонија бр. 6 ха-мол оп.74 –*Патетична*;
- Концерт за клавир бр. 1 оп. 23; *Ромео иЈулија* - увертира-фантазија.

Четврти разред – Оркестарска сола

- Н. Р. Корсаков: *Шехерезада* оп. 25 – Симфонијска свита;*Шпанскикапричо* оп. 34. А. Дворжак: Симфонија бр. 8 (4,) Ге-дур оп. 88; Симфонија бр. 9 (5) е-мол, оп. 95 - *Из новог света*
- Е. Елгар: *Енигма варијације* оп. 36.
- Ц. Франк: Симфонија де-мол
- А. Брукнер: Симфонија бр. 4 Ес-дур; Симфионија бр. 7 Е-дур.
- Г. Малер: Симфонија бр. 1, Де-дур; Симфонија бр. 4 Ге-дур
- П. Дика: *Чаробњаков ученик* - Симфонијска поема.
- Ј.Сибелијус: Симфонија бр. 2 Де-дур оп. 43.
- С. Прокофјев: Симфонија бр. 5 оп. 100; *Класична симфонија* оп. 25.
- Д. Шостакович: Симфонија бр. 1 еф-мол оп. 10;Симфонија бр. 5 де-мол оп. 47.

КОНТРАБАС

Војин Драшкоци и Јуриј Почевски: „Оркестарске студије за контрабас" I део

Први разред

- Г. Ф. Хендл: Оркестарска свита *Музика на води*
- Ј. С. Бах: *Пасија по Матеју* - хор и речитатив; Концерт за виолину Е-дур, Концерт за клавир и оркестар еф-мол, Чакона де-мол; Бранденбуршки концерт Бе-дур, Еф-дур, Ге-дур
- К. В. Глук: *Ифигенија на Тауриди* - увертира

Други разред

- Ј. Хајдн: Симфоније бр. 99 Ес-дур; бр. 94 Ге-дур; бр. 101 Де- дур; бр. 104 Де-дур
- В. А. Моцарт: увертире из опра *Дон Жуан, Фигарова женидба, Чаробна фрула, Отмица из Сераја;* Симфоније Ес-дур КУ 543; бр. 40 ге-мол; бр. 41 - *Јупитер*; бр. 35 Де-дур - *Хафнер*; бр. 36 Це-дур - *Линцер*
- Л. ван Бетовен: Симфоније бр I, II, III, IV и V

Трећи разред

- Л. ван Бетовен: Симфонија VI, VII, VIII и IX; Увертире:*Кориолан; Леонора* бр. 3; *Освећење дома*
- К. М. ф Вебер: увертире *Оберон; Прециоза*; *Еуријанте; Чаробни стрелац*

- Ф. Шуберт: Симфоније бр. 7 Це-дур; бр. 8 ха-мол - *Недовршена*
- Ф. Менделсон: Симфоније бр. 3 а-мол; бр. 4 А-дур; Увертира *Фингалова пећина*
- Р. Шуман: Симфоније бр. 1 Бе-дур; бр. 1 Це-дур; бр. 4 де-мол
- Ф. Лист: Мазепа - симфонијска поема
- Ј. Брамс: Симфоније бр. 1 це-мол; бр. 2 Де-дур; бр. 3 Еф-дур; бр. 4 е-мол

Четврти разред

- Р. Штраус: Симфонија бр. 1 еф-мол; *Дон Жуан* - симфонијска поема; *Макбет*; *Смрт и преображење*; *Тил Ојленшпигел; Тако је говорио Заратустра, Дон Кихот; Живот јунака; Симфонија доместика*
- П. И. Чајковски: Серенада за гудаче; Свита за оркестар бр. 3; бр. 4; *Крцко Орашчић*; Симфонија бр. 1 ге-мол; бр. 2 це-мол; бр. 3; бр. 4; бр. 5; бр. 6; *Манфред*; *Италијански каприччо; Увертира 1812*; *Ромео и Јулија*; *Франческа Римини; Успавана лепотица;Евгеније Оњегин; Мазепа* - опера; *Пикова Дама*; *Чаробница* - опера
- Ђ. Верди: опере *Риголето; Трубадур; Травијата; Бал под маскама; Моћ судбине; Макбет; Дон Карлос; Аида; Отело; Фалстаф*;Реквијем.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ВИОЛИНА/ВИОЛА/ВИОЛОНЧЕЛО/КОНТРАБАС

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање слиста је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (*prima vista*) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мело-ритмичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно*primavista*, и да је то сврха часа.

Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој приступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком

репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба пажљиво проучити, упутити ученика на слушање дате композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, задати да се увежба.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту и практична примена стечених вештина у оркестру.

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усавршивши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – примењује шири спектар боја на гитари (од *„понтичела“* до *„сул таста“*) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – примени технику тремоло свирања на гитари; – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Тремоло техника. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање. **Скале** Дијатонске дурске и молске скале кроз триоктаве. Хроматска скала кроз три октаве. Терце, сексте, октаве, децими, разлагање трозвука и четворозвука. Каденце у сва триполжаја. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.**

– учествује у јавним наступима у школи и ван ње.		
Обавезни минимум програма: – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом – Две етиде – Циклично дело – Комад.		
Јавни наступи: Најмање два јавна наступа у току школске године		
Програм смотре: – Етида – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом; **Програм испита:** – Етида; – Циклично дело; – Комад **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: агогика, фраза, музички израз

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве; хроматска скала кроз три октаве; терце, сексте, октаве, децими, разлагање трозвука и четворозвука; каденца у сва

– примењује шири спектар боја на гитари (од „*понтичела*“ до „*сул таста*“) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње.		три положаја. Скале и све припадне вежбе треба вежбати и даље и легато и стакато, уз проширење употребе ритмичких варијанти; ученика оспособити да може да свира већ у брзом темпу - м. м. = 100-112. **ЛИТЕРАТУРА:** **Школе и етиде** – Ј. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V свеска – Е. Пухол: Escuela rotonada – А. Карлеваро: Cuadernos но. 1, 2, 3, 4 – М. Каркаси: Етиде оп. 60 – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Косте: Етиде оп. 38 – М. Ђулијани: Етиде оп. 48 и оп. 100 – Д. Агуадо: Етиде – Л. Лењани: Каприча – Е. Пухол: Grado Superior Друге етиде по избору наставника. **Циклична дела** Сонате, сонатине, свите или варијације из литературе а по избору наставника **Комади** Избор комада из литературе за гитару од ренесансе до XX века - избор може да садржи и транскрипције (нпр дела Албениза, Гранадоса и др.).

Обавезни минимум програма:
- Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом
- Две етиде
- Циклично дело
- Комад.

Јавни наступи: Најмање два јавна наступа у току школске године

Програм смотре:
- Етида
- Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом;

Програм испита:
- Етида;
- Циклично дело;
- Комад

– Комад. **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: агогика, фраза, музички израз

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – примењује шири спектар боја на гитари (од *„понтичела“* до *„сул таста“*) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – познаје барокне игре и њихове карактеристике – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Приступ барокној музици и полифонији. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве; хроматска скала; терце, сексте, октаве, децими, разложени трозвуци и четворозвуци; каденце у сва три положаја. Наставити рад на скалама као једном од основних средстава техничког развоја применом различитих ритмичких комбинација. Тежити томе да се ученик сигурно креће кроз већ сасвим брза темпа (мм = 120). **ЛИТЕРАТУРА:** **Школе и етиде**

– самостално обликује нокте у функцији добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње.		– Ј. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V део – Е. Пухол: Escuela ratonada – А. Карлеваро: Cuadernos 1, 2, 3, 4 – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Косте: Етиде оп. 38 – Е. Пухол: Grado superior и етиде из Школе – Х. Вила-Лобос: Етиде Х. Сагрерас: Етиде Д. Агуадо: Етиде Друге етиоде из литературе по избору наставника – Ј. С. БАХ – 2 става из неке свите **Циклична дела** Сонате, варијације, свите из литературе а по избору наставника **Комади** Избор комада из литературе од ренесансе до XX века Друга дела по избору наставника.
Обавезни минимум програма: – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом – Две етиде – Циклично дело – Комад.		
Јавни наступи: Најмање два јавна наступа у току школске године		
Програм смотре: – Етида – Једна трооктавна скала са интервалима, арпеђима и каденцом; **Програм испита:** – Етида; – Циклично дело; – Комад – Два става из барокне свите (по могућству из неке од Бахових свита). **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: агогика, фраза, музички израз

Назив предмета	**ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета гитара, је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усавршли вештине извођења различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање, градећи своју уметничку личност кроз соло и камерно музицирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препознаје и примењује све музичке ознаке; – имплементира искуства у свирању стечена на осталим музичким предметима; – критички вреднује сопствену интерпретацију на основу нивоа стеченог знања; – примењује шири спектар боја на гитари (од *„понтичела“* до *„сул таста“*) у зависности од карактера композиције; – користи различите технике меморисања текста; – самостално решава лакше техничке проблеме у композицији; – јасно фразира и прецизно изражава музички ток; – познаје барокне игре и њихове карактеристике; – имплементира основне агогичке појмове; – самостално вежба поштујући одређене техничке процедуре; – самостално обликује нокте у функцији	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника леве и десне руке: апојандо, тирандо, легато (узлазни и силазни), арпеђа. Синхронизовање леве и десне руке. Рад на прстометирању леве и десне руке. Меморисање нотног текста. Динамичке и агогичке ознаке и начин интерпретације. Имплементирање одређеног тембра приликом интерпретације. Циклична дела (соната или варијације) – приступ и реализација. Приступ барокној музици и полифонији. Хармонска и музичка анализа дела. Музичко фразирање. Дијатонске дурске и молске скале кроз три октаве; хроматска скала; терце, сексте, октаве, децими, разложени трозвуци и четворозвуци; каденце у сва три положаја. Наставити рад на скалама као једном од основних средстава техничког развоја применом различитих ритмичких комбинација. Тежити томе да се ученик сигурно креће кроз већ сасвим брза темпа (мм = 120). **ЛИТЕРАТУРА:** **Школе и етиде** – Ј. Јовичић: Школа за гитару III, IV и V свеска – Е. Пухол: Escuela rotonada – А. Карлеваро: Cuadernos 1, 2, 3, 4 – Х. Вила-Лобос: Етиде – Ф. Сор-А. Сеговија: 20 етида – Н. Косте: Етиде оп. 38 – Е. Пухол: Grado superior и етиде из Школе – Д. Агуадо: Етиде – Х. Сагрерас: Етиде Друге етиде из литературе – Ј. С. БАХ – Два става из неке Бахове свите или нека Бахова композиција сложенијег садржаја и форме (нпр. Чакона де-мол и сл) **Циклична дела** Сонате из шире литературе – Ф. Сор: Соната оп. 22, оп. 25, оп. 15 – М. Ђулијани: Соната оп. 15 – А. Диабели: Соната Еф-дур – М. М. Понсе: Сонатина меридионал, Соната класика – Ф.М. Тороба: Сонатина Х. Турина: СОНАТА У обзир долазе и развијене једноставачне сонатне форме као што су: М. Ђулијани: Grande ouvertire, Grand sonata Eroika

добијања квалитетног тона; – учествује у јавним наступима у школи и ван ње; – креира сопствени прсторед, прилагођен индивидуалним способностима и карактеру композиције; – субјективно интерпретира композиције уз слободу музичког доживљаја одређену правилима епохе и стила.		**Комади** Избор комада од епохе ренесансе до XX века - потребно је у избор укључити бар једну композицију домаћег аутора: Д. Богдановића, В. Трајковића, Ј. Јовичића, В. Ивановића и др. Друга дела по избору наставника.
Обавезни минимум програма: – Концертна етида; – Први став сонате – Виртуозни комад – Једна композиција домаћег аутора. – Најмање један став Бахове партите, сонате или свите		
Јавни наступи: Најмање два јавна наступа у току школске године		
Матурски испит		

Кључне речи: агогика, фраза, музички израз

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

ГИТАРА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједнаобласт или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави гудачких инструмента неопходно је константно и на различите начине примењивати синтезу знања стеченог на настави других предмета.

Настава инструмента усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план,као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

При избору композиција, нарочито у I разреду који је у извесном смислу спона основне и средње школе, треба се руководити идејом афирмисања правилног функционисања свирачког апарата, тј. стварањем чврсте психофизичке везе између ученика, инструмента и музике. Програм, поготово у почетку I разреда, не треба да садржи тешке композиције већ тежина мора бити у захтевима који се ученику постављају као што су тонска лепота и изражајност, фразирање, темпо, динамика, нијансирање боја, агогика. Оваквим континуираним приступом учврстиће се код ученика критички однос према захтевима музичког текста, а то је важан корак у правцу његовог осамостаљења.

При постављању или обради композиција из програма наставник је дужан да, бар у неколико реченица, упозна ученика са композитором и са временом и стилом у којем је дело настало. Различити видови анимације ученика учиниће интерпретацију маштовитијом, убедљивијом и разноврснијом.

Композиције из програма многобројне су и разноврсне. О њиховом избору одлучује наставник не заборављајући да етиде и техничке вежбе морају покрити све аспекте технике, а да остале композиције треба да су што различитије и по времену настанка (стил) и по карактеру.

Изузетно је важно да се наведени поступци почну доследно примењивати од самог почетка I разреда средње музичке школе јер представљају образац по коме се одвија професионално музичко школовање и дају чврсту и здраву основу за развој музичке личности.

Скале и одговарајуће интервале и вежбе вежбати почев од врло спорих темпа у легату и стакату, користећи различите прстореде десне руке и ритмичке варијанте.

У III разреду у програм улази и музика Ј. С. Баха те је, сходно томе, током године потребно урадити бар два става из неке свите - уколико професор не оцени да је могуће може се урадити и нека већа и сложенија композиција, нпр. фуга.

III. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих

испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА – ГИТАРА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – познавање музичких и техничких ознака унутар текста; – познавање нота на различитим жицама и у оквиру различитих позиција.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких и техничких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе.

Кључне речи: концентрација. опажање, анализа, континуирано кретање, примена

ЛИТЕРАТУРА* – ГИТАРА

Први разред:

- Ј. Јовичић: Школа гитаре за младе почетнике Јован Јовичић: Школа за гитару I и II део
- С. Прек: Албум I, II, III
- В. Андре: Збирка композиција за класичну гитару.

Деонице камерне музике и друга дела по избору наставника.

Други разред:

- Ј. Јовичић: Школа за гитару II и III део
- В. Андре: Збирка композиција за класичну гитару
- Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитара

Друга литература по избору наставника

Трећи разред:

- Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитара
- У. Петерс: Класици гитаре I - V

Лаки примери савремене музике и примери у којима постоји неправилан ритам и друга литература по избору наставника.

Четврти разред:

- Ф. Ноад: Ренесансна гитара; Барокна гитара; Класична гитару
- У. Петерс: Класици гитаре I - V

Примери савремене музике и примери у којима постоји неправилан ритам, и друга литература по избору наставника.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање слиста је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Наставаје усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

III. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет читање с листа повезан је са главним предметом и предметом камерна музика што и треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет повезан и са другим музичким дисциплинама: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историје музике.

Наставу изводити индивидуално или у паровима како би ефекат обуке био што је могуће већи. Знања стечена на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси.

Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, етидама или композицијама, које се раде у нижим разредима основне музичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст - без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен - у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно одсвиране ноте могу се толерисати и због њих не треба прекидати читање; пре свирања треба прегледати текст (предзнаци, темпо итд.). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кретања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем - фразирање, динамика, артикулација, боја и остало.

Постепено ширити опсег читаног текста. Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу и у оквиру

камерних ансамбала. Кроз четири године обуке на овом предмету техника „прима виста" треба да буде рутинска и уобичајена ствар као саставни и неодвојиви део културе ученика са средњим образовањем.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту и практична примена стечених вештина у оркестру.

Називпредмета	**ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Харфа је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова (3 часа недељно)**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изведе лествице у различитим интервалима, супротном смеру и бржем темпу; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом свирања и вежбања; – изведе динамички флажолете; – изведе етуфе и свира при табли; – изведе различите врсте арпеђа и задржи мелодичност у њима; – свира глисанда и изведе различите трилере и украсе; – изведе композиције са одговарајућим техничким захтевом, музикално и течно; – броји и обележава динамику и педале; – користи различите артикулације и изведе легато и стакато; – примени одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – препозна тему кроз дело и испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – свира дела барока и класицизма водећи рачуна о структури облика и одликама стила; – учествује у разговорима о извођењу на јавним наступу; – правилно вежба поштујући техничке процедуре; – користи информационе технологије у циљу стицања знања о стилу, композитору и извођачима.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Артикулација: дуга средња и кратка. Развијање распона руку. Исписивање педализације. Лествице кроз све октаве у различитим правцима. Разложени септакорди са комбиновањем различитих праваца прстију. Свирање акорада појединачно сваки прст, једне руке, док друга рука пригушује те исте жице. Све ритмичке комбинације трилера. Интервали –од секунде до децимале са различитом комбинацијом прстореда. **Скале и трозвуци** Све лествице у октави -паралелно и у супротном смеру; терци и сексти; **ЛИТЕРАТУРА*списак се налази испод табеле.**

Обавезни минимум програма
а) 5 етида различитог карактера;
б) 1 композиција старих мајстора;
в) једна сонатина или соната:
г) две композиције за извођење.

Јавни наступи : Обавезна 2 јавна наступа у току године

Испитни програм
- Скале;
- Једна етида ;
- Једна сонатина;

– Једна композиција за извођење. **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: вештина извођења, музичка фантазија и естетика, епоха, стил

Назив предмета	**ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Харфа је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално наштимује инструмент и замени жицу; – обликује тон, мотив и фразу; – обликује тон у складу са карактером и стилском одредницом композиције; – препозна и води полифоно гласове; – води мелодију у акордској поставци; – координира рад руку и ногу у задатом темпу; – меморише нотни текст различитим методама; – свесно исправља постојеће грешке истражујући нове начине вежбања; – изражајно свира и интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – користи знања из теоретских предмета у интерпретацији музичког дела; – најави себе на јавном наступу, као и дело које свира; – се самостално припреми за наступ; – користи информационе технологије у циљу стицања знања о стилу, композитору и извођачима.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Самостално штимовање инструмента. Правилмо дисање током свирања. Све ритмичке комбинације пасажне технике у форте и пијано динамици. Све дурске и молске лествице у октавама, затим у размаку сексте и децими у кретању кроз све октаве у осминама и шеснаестинама; Скале кроз све октаве у различитим прстним комбинацијама, као и укрштање руку; Разложени трозвуци, доминантни и умањени септакорди са комбиновањем различитих праваца прстију; **ЛИТЕРАТУРА*списак се налази испод табеле.**
Обавезни минимум програма а) 5 етида различитог карактера; б) 1 композиција старих мајстора; в) једна сонатина или соната г) две композиције за извођење.		
Јавни наступи: Обавезна 2 јавна наступа у току године		
Програм испита: – Скала;		

– Једна етида ; – Једна сонатина или соната; – Једна композиција за извођење; **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: штимовање инструмента, дисање, меморисање нотног текста

Назив предмета	**ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Харфа је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усавршивши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова (3 часа недељно)**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално испише одговарајућу педализацију, прсторед и друге агогичке ознаке; – својим речима објасни и користи одговарајуће врстememорије; – користи знања из теоретских предмета у интерпретацији музичког дела; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – води тематски материјал у цикличним композицијама; – критички вреднује изведене композиције у односу натехничку припремљеност и музичку освешћеност; – обликује тонску боју у складу са карактером и стилском одредницом композиције; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његово побољшање; – користи рачунарске технологије у употреби упознавања епохе, композитора и извођења дела.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Штимовање инструмента и мењање жица. Уписивање педализације, прстореда, динамике. Пригушивање вибрације више жице. Све ритмичке комбинације пасажне технике у форте и пијано динамици; Техничке вежбе полиритмије. Све дурске и молске лествице у октавама, затим у размаку сексте и децими у кретању кроз све октаве у осминама и шеснаестинама; Скале кроз све октаве у различитим прстним комбинацијама, као и укрштање руку; Разложени четворогласни трозвуци, доминантни и умањени септакорди са комбиновањем различитих праваца прстију; **ЛИТЕРАТУРА*списак се налази испод табеле.**

Обавезни минимун програма
а) 5 етида различитог карактера;
б) 1 композиција старих мајстора;
в) једна сонатина или соната

г) две композиције за извођење.
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године
Програм испита: – Скала; – Једна етида ; – Једна сонатина или соната; – Две композиције различитог карактера за извођење; **Испитни програм се изводи напамет**

Кључне речи: вештина извођења, самосталност, цикличне композиције, епоха, стил

Назив предмета	**ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Харфа је да ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално штимује инструмент; – препозна и води теме у цикличним композицијама; – препозна и води полифоно гласове; – самостално исписује педализацију, прсторед, динамику и артикулацију; – повеже модулацију са одговарајућом педализацијом; – обликује боју тона при извођењу композиција различитих стилова; – пригуши вибрацију претходних тонова, као и акорада; – изведе технике свирања у савременим композицијама; – одсвира фразе у складу са правилима стила и епохе укључујући емоције, маштовитост и уметнички сензибилитет; – појасни музички облик дела; – критички вреднује изведене композиције у односу натехничку припремљеност и музичкуосвешћеност; – самостално се припрема за наступ; – критички прати сопствени развој и самостално опредељује средства за његовопобољшање;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Штимовање инструмента и мењање жица. Уписивање педализације, прсторед, динамике и артикулације. Пригушивање вибрације једне или више жице. Техничке вежбе полиритмије. Технике свирања у савременим композицијама на дасци и уз помоћ кључа и папира. Све дурске и молске лествице у октавама, секстама и децимама у шеснаестинама. Скале кроз све октаве у различитим прстним комбинацијама, као и супротном смеру; Разложени четворогласни трозвуци, доминантни и умањени септакорди са комбиновањем различитих праваца прстију; Све ритмичке комбинације пасажне технике у форте и пијано динамици; **ЛИТЕРАТУРА* списак се литературе се налази испод табеле.**

– одсвира солистички и камерни концерт; – користи рачунарске технологије у употреби упознавања епохе, композитора и извођења дела.		
Обавезни минимум програма а) 5 етида различитог карактера; б) 1 композиција старих мајстора; в) једна сонатина или соната г) две композиције за извођење.		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа у току године.		
Матурски испит **Испитни програм се изводи напамет**		

Кључне речи: музика, развој, стил, полифонија, фраза, анализа, музичка фантазија и естетика

МЕТОДИЧКО ДИДАКТИЧКО УПУТСТВО О ОСТВАРИВАЊУ ПРОГРАМА ХАРФА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање и садејство свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област не може да се изучава изоловано од друге и да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење у оквиру овог предмета подразумева активно слушање музике, лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике и музичко стваралаштво.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји остављају простор за избор других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз рад у групама као и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

На часу треба да преовлађује активност којом се савладава нови музички садржај и она је увек

повезана са другим музичким активностима. Специфичност предмета се огледа у томе да се музичке активности одвијају паралелно или једна музичка активност логично води ка другој.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III.ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставник би требало својом инвентивношћу, знањем и искуством да прилагоди програм сваком ученику и непрестано га проширује и допуњава, пратећи и усвајајући све позитивне иновације на подручју харфистичке педагогије. Начин и редослед реализације програма одабира наставник по својој процени, подстичући ученике и на самостални избор појединих композиција. Својим радом наставник треба да подстиче критичност, самосталност, осећај одговорности и такмичарски дух. Изражавајући се музиком, ученик активира своје емоције и машту, као и креативни приступ музичкој репродукцији и наступима пред публиком. Све то развија ученикову личност, меморију, радне навике и утиче на његове ванмузичке активности обликујући га као целокупну личност.

Предмет харфа у средњој музичкој школи подразумева надградњу стечених знања из основне музичке школе, а то су: правилно држање тела и исправно држање инструмента, правилно дисање, правилан положај лактова и зглобова руку, кратка и дуга артикулација прстију, репродуковање култивисаног тона, педална техника, коришћење свих техничких, агогичких и динамичких симбола у оквиру музичке литературе. У овом циклусу школовања професор ће са учеником у истој мери радити на сложенијим техничким захтевима, као и на изражајном свирању.Тонску боју инструмента треба повезивати са музичким садржајем. Посебно обратити пажњу на чисто свирање - без зујања суседних жица приликом стављања прстију.

Наставник треба да сугерише ученику да провери штим инструмента, као и да самостално наштимује харфу.

Потребно је код ученика развијати свест о потреби континуираног вежбања према одређеним процедурама које дефинише наставник. У развијању меморије треба комбиновати различите методе (визуелне, аудитивне, конгитивне) да би захтеван нотни материјал био што сигурнији.

Потребно је омогућити довољан број наступа на којима ће ученик према својим могућностима развити способност креирања пред публиком, као и савладавање треме. Важан сегмент у стицању праксе ученика су свакако и такмичења. Захтевни програм, који је врло често веома стимулативан, ученик треба да изведе у целости уз посебно психичко оптерећење, што доприноси бржем савладавању треме као и развијању правилног односа према успеху или неуспеху које такмичење доноси. Том приликом наставник мотивише ученика да у кратком року савлада нова музичка дела.

Слушање музике (себе и неког другог извођача) је активан психички процес који подразумева емоционални доживљај и мисаону активност. Повезујући постепено елементе музичког дела са карактером самог дела, ученик се развија у смеру активног слушања музике, а квалитетном комуникацијом између наставника и ученика долази до постепеног утицаја на развој естетске осетљивости, музичког укуса и интересовања и припремају се услови за развијање естетског процењивања. Ученичка знања из различитих области треба повезати и ставити у функцију разумевања и интерпретације музичког дела.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима харфе најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка тумачењу. Из тих разлога не инсистира се на дефиницијама већ на препознавању, извођењу и идентификовању музичких садржаја. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и лично напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА – ХАРФА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице харфе у камерним и оркестарским композицијама.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије; Сналажљивост и брзо реаговање; Упознавање са деоницама харфе у камерној и оркестарској литератури; Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. **ЛИТЕРАТУРА*** – Хрестоматија за 1.,2.,3. и 4. Омш; – Б. Миланковић: Оркестарске студије за харфу, први део – Конхоусер/Сторк: Оркестарски штимови за харфу

Кључне речи: концентрација.опажање,анализа,континуирано кретање,примена

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ХАРФА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање слиста је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (*prima vista*) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мело-ритмичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно*primavista*, и да је то сврха часа.

Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој приступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба пажљиво проучити, упутити ученика на слушање дате композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, задати да се увежба.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд, квалитет рада ученика, његово напредовање по питању течног читања и сналажења у нотном тексту и практична примена стечених вештина у оркестру.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом инспирацијом вокалне и оперске музике.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише правиланпевачки став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – употребљава резонатор гласа и користи различита вибрантна места зависно од регистара гласа; – разликује типове дисања и правилно од неправилног; – примењује различите вежбе дисања у циљу контроле положаја дијафрагме; – правилно формира високо импостиран тон и контролише интонацију при певању; – правилно артикулише, изговара и интерпретира текст композиције при певању; – контролише гестикулацију тела и мимику лица; – комуницира са корепетитором у извођењу музичког дела; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа);	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Правилно држање тела при певању. Анатомија и функција органа за певање. Припрема и почетак тона. Правилна продукција и емисија тона. Резонатор. Типови и вежбе дисања. Техничке вежбе мањих опсега и једноставнијих кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Висока импостација. Артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа.
		ЛИТЕРАТУРА: **Вокализе** Н. Вакаи, Ђ. Конконе, Б. Лутген, Ј. Цајдлер, С. Маркези, Х. Панофка и други композитори сличних извођачких захтева; **Стари мајстори** А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ф. Гаспарини, С. Роза, А. Калдара, Ђ. Б. Перголези, Х. Персел, Ђ. Ђордани и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме класичара и романтичара:**

– користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон, Ј. Брамс, А. Јенсен, Е. Григ, В. Белини, Г. Доницети, Ж. Масне, Ш. Гуно и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме српских композитора:** С. Бинички, Д. Јенко, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, З. Јовановић, М. Тајчевић, П. Коњовић и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме словенских композитора**: М. И. Глинка, Ј. Хаце, М. Пребанда, П. И . Чајковски, И. Зајц, П. П. Булахов, А. Даргомижски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсакови други композитори сличних извођачких захтева;
Обавезни минимум програма: – четири вокализе – три арије старих мајстора – две соло песме класичара или романтичара – две соло песме српских композитора – две соло песме словенских композитора		
Јавни наступи: Обавезна два јавна наступа у току школске године.		
Испитни програм: 1. Једна вокализа 2. Једна арија старог мајстора 3. Једна соло песма класичара или романтичара 4. Једна соло песма српског или словенског композитора ***Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.**		

Кључне речи: певачки став, вокални апарат, основна својства гласа, дисање, дијафрагма, резонатор, висока импостација, певање, дикција, артикулација, јавни наступ, слушање музике, музички бонтон, хигијена гласа.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом

	инспирацијом вокалне и оперске музике.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише правиланпевачки став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – употребљава резонатор гласа и користи различита вибрантна места зависно од регистара гласа; – контролише изједначавање регистара гласа уз помоћ наставника; – разликује типове дисања и правилно од неправилног; – примењује различите вежбе дисања у циљу ефикасније контроле положаја дијафрагме и подршке тона при певању на даху; – разликује правилне, меке атаке од тврде и шуштаве; – правилно формира високо импостиран тон и контролише интонацију при певању; – артикулишеи примењује јасну дикцију при певању, тумачењу и интерпретирању текста композиције; – контролише гестикулацију тела и мимику лица; – комуницира са корепетитором у извођењу музичког дела; – испољава марљивост, мотивацију и позитиван приступ у учењу и раду; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Правилно држање тела при певању. Анатомија и функција органа за певање. Правилна продукција и емисија тона. Резонатор и вибрантна места. Регистри гласа. Типови и вежбе дисања. Певање на даху, апођо. Техничке вежбе различитих интервалских скокова и кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Висока импостација и атака. Изједначавање вокала, артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа.
		ЛИТЕРАТУРА: **Вокализе** Ђ. Конконе, Б. Лутген, Ј. Цајдлер, М. Мирзојева, М. Бордоњи, Г. Росини и други композитори сличних извођачких захтева; **Стари мајстори** А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ђ. Б. Перголези, Ф. Дуранте, Ц. Ф. Хендл, К. В. Глук, Ф. Кавали, Ј. А. Хасе, Д. Сари и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме класичара и романтичара**: В. А. Моцарт, Л. ван Бетовен, Ј. Хајдн, Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон,А. Јенсен, Ј. Брамс, Х. Волф, Е. Григ, В. Белини,

– брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике;		Г. Доницети, Ж. Масне, Ш. Гуно, Е. Шабрије и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме српских композитора:** С. Бинички, Д. Јенко, И. Бајић,С. Христић, Ј. Маринковић, З. Јовановић, М. Тајчевић, П. Коњовић, К. Бабић, Д. Големовић и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме словенских композитора:** М. И. Глинка, Ј. Хаце, М. Пребанда, П. И . Чајковски, И. Зајц, Ј. Готовац, П. П. Булахов, А. Даргомижски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак, С. Рахмањинов и други композитори сличних извођачких захтева; **Лакша оперска арија:** К. В. Глук, В. А. Моцарт и други композитори сличних извођачких захтева прилагођених узрасту и нивоу постигнућа ученика.

Обавезни минимум програма:

- четири вокализе
- четири арије старих мајстора
- две соло песме класичара или романтичара
- две соло песме српских композитора
- две соло песме словенских композитора
- једна лакша оперска арија (од Глукове реформе)

Јавни наступи:

Обавезна два јавна наступа у току школске године.

Испитни програм:

1. Једна арија старог мајстора
2. Једна соло песма класичара или романтичара
3. Једна соло песма српског композитора
4. Једна соло песма словенског композитора

***Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.**

Кључне речи: певачки став, вокални апарат, основна својства гласа, дисање, дијафрагма, резонатор, висока импостација, певање, дикција, артикулација, јавни наступ, слушање музике, музички бонтон, хигијена гласа.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом инспирацијом вокалне и оперске музике.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише правилан певачки став и држање тела у току извођења музике; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи; – контролише положај меког непца, ларинкса, језика и доње вилице при певању уз помоћ наставника; – контролише употребу резонатора гласа у току певање; – континуирано ради на изједначавању регистара гласа и разликује вибрантна места зависно од регистара гласа; – разликује типове дисања и примењује правилно костоабдоминално дисање; – успешно изводи различите вежбе дисања у циљу ефикасније контроле положаја дијафрагме и подршке тона при певању на даху; – изводи правилну припрему пред певање, формира правилну, меку атаку; – формира високо импостиран тон и контролише га при певању; – самостално обликује и динамички нијансира музичку фразу; – препознаје одређени захтев вокалне технике са којим се већ сусрео и примењује научене вештине у савладавању истог; – артикулише, примењује јасну дикцијуи самостално тумачи и интерпретира текст композиције при певању;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Овладавање функцијама органа за певање. Активатор и генератор гласа. Резонатор и артикулацијски простор. Вибрантна места. Регистри гласа. Контрола дијафрагме, певање на даху, апоџо. Сложеније техничке вежбе различитих интервалских скокова и кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Певање украса (апоџатура, аћакатура, мордент, групето)и трилера. Висока импостација и мека атака. Изједначавање вокала, артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Динамичко нијансирање и фразирање. Тумачење стилских разлика при извођењу композиција различитих епоха. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа.
		ЛИТЕРАТУРА: **Стари мајстори**: А. Скарлати, Ђ. Паизиело, Ђ. Б. Перголези, Ф. Дуранте, Б. Марчело, Т. Траета, Ђ. Сарти, Ц. Ф. Хендл, К. В. Глук, А. Вивалди, Ф. Кавали, Ј. А. Хасе, Д. Сари и други композитори сличних извођачких захтева; **Арија из ораторијума, мисе или кантате:** А. Вивалди, Ђ. Б. Перголези, Ј. С. Бах, Ц. Ф.

– интерпретира композиције поштујући стилске карактеристике различитих епоха; – контролише гестикулацију тела и мимику лица у циљу боље комуникације са публиком; – комуницира са корепетитором кроз интерпретацију музичког дела; – пева на страним језицима са којима се у вокалној литератури најчешће среће; – испољава систематичност у раду; – самостално ради на припреми за јавни наступ у циљу стицања самопоуздања; – поштује договорена правила понашања при извођењу и слушању музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		Хендл, Ј. Хајдн, Ф. Менделсон и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме композитора 19. века:** Ф. Шуберт, Р. Шуман, Ф. Менделсон,Ј. Брамс, Х. Волф, Е. Григ, Ф. Лист, В. Белини, Г. Доницети, Ђ. Росини, Ђ. Верди, Ж. Масне, Ш. Гуно, Е. Шабрије, Е. Шосон, Л. Делиб, Ж. Бизе, Г. Малер и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме композитора 20. И 21. века:** К. Дебиси, Р. Штраус, Г. Форе, Х. Дипарк, Ф. Пуланк, М. Равел, Р. Ан, Е. Сати, Б. Бритн, В. Вилиамс, С. Барбер, С. Донауди, П. Тости, Е. Гранадос, Ф. Обрадорс, М. де Фањаи други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме српских композитора**: С. Бинички, И. Бајић, С. Христић, Ј. Маринковић, П. Коњовић, М. Милојевић, К. Бабић, Д. Големовић, С. Рајичић, Д. Деспић, М. А. Расински, Д. Радић, В. Миланковић, М. Мишевић, С. С. Ковачевић, М. Стојадиновић и други композитори сличних извођачких захтева; **Соло песме словенских композитора** Ј. Хаце, М. Пребанда, И. Зајц, Ј. Готовац, Л. М. Шкерјанц, М. Логар, П. И . Чајковски, Р. М. Глиер, С. Тањејев, Н. Римски-Корсаков, А. Дворжак, С. Рахмањинов и други композитори сличних извођачких захтева; **Арија из опере, оперете или концертна арија**: К. В. Глук, В. А. Моцарт, Г. Доницети, Ђ. Росини, Ђ. Верди, В. Белини, Ђ. Пучини, Ш. Гуно, Ж. Масне, Ж. Бизе, П. И. Чајковски, Н. Римски-Корсаков, Б. Сметана, А. Дворжак, Ј. Штраус, Ф. Лехар, А. Саливан, Џ. Гершвин, И. Калман, П. Сорозабал, Ф. А. Барбиери, Р. Чапи,

		Г. Хименез и други композитори сличних извођачких захтева прилагођених узрасту и нивоу постигнућа ученика.

Обавезни минимум програма:

- три арије старих мајстора
- једна арија из ораторијума, мисе или кантате
- две соло песме композитора 19. века
- једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора)
- две соло песме српских композитора
- две соло песме словенских композитора
- једна арија из опере, оперете или концертна арија (од Глукове реформе)

Јавни наступи:

Обавезна четири јавна наступа у току школске године.

Испитни програм:

1. Једна арија старог мајстора
2. Једна соло песма композитора 19. века
3. Једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора)
4. Једна соло песма српског или словенског композитора
5. Једна арија из опере, оперете или концертна арија

***Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.**

Кључне речи: певачки став, вокални апарат, основна својства гласа, дисање, дијафрагма, резонатор, регистри, висока импостација, певање, дикција, артикулација, јавни наступ, слушање музике, музички бонтон, хигијена гласа.

Назив предмета	**СОЛО ПЕВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Соло певање је да ученик кроз даље музичко сазревање, како у вокално-техничком, тако и у интерпретативном смислу, буде у стању да, кроз индивидуално искуство и ниво постигнућа на коме се налази, изведе композиције различитих стилова и епоха и повеже их са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу као великом инспирацијом вокалне и оперске музике.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише певачки став и држање тела у току извођења музике; – контролише положај меког непца, ларинкса, језика и доње вилице при певању; – правилно користи певачки апарат у зависности од техничких и музичких захтева композиције која се изводи и успешно примењује технику костоабдоминалног дисања и пева тон на даху;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Осамостаљивање и овладавање функцијама органа за певање. Резонатор и артикулацијски простор. Вибрантна места. Регистри гласа. Контрола дијафрагме, певање на даху, апоџо. Сложеније техничке вежбе различитих интервалских скокова и кретњи кроз легато, спецато, стакато, мартелато технику и рад на покретљивости гласа. Певање украса (апоџатура, аћакатура,

– контролише изједначеност регистара гласа; – богатим музичким језиком обликује и динамички нијансира музичке фразе; – повезује певање са другим уметностима, нарочито глумом, сценским покретом и књижевношћу; – процени, оцени и изрази мишљење како о свом тако и о туђем наступу; – брине о гласу и примењује хигијену вокалног апарата (гласа); – учествује на јавним наступима у школи и ван ње.		мордент, групето) и трилера. Висока импостација и мека атака. Изједначавање вокала, артикулација и дикција кроз интерпретацију. Обрада вокалне литературе на страном језику – изговор и тумачење текста. Динамичко нијансирање и фразирање. Тумачење стилских разлика при извођењу композиција различитих епоха. Припрема за јавни наступ. Музички бонтон и хигијена гласа. **ЛИТЕРАТУРА*списак литературе налази се испод табеле.**
Обавезни минимум програма: – две арије старих мајстора – једна арија из ораторијума, мисе или кантате – две соло песме композитора 19. века – једна соло песма композитора 20. или 21. века (осим српских и словенских композитора) – две соло песме српских композитора – две соло песме словенских композитора – две арије из опере, оперете или концертне арије (од Глукове реформе)		
Јавни наступи: Обавезна четири јавна наступа у току школске године.		
Матурски испит **Испитни програм се изводи напамет, на оригиналном језику.**		

Кључне речи: певачки став, вокални апарат, основна својства гласа, дисање, дијафрагма, резонатор, регистри, висока импостација, певање, дикција, артикулација, јавни наступ, слушање музике, музички бонтон, хигијена гласа.

МЕТОДИЧКО ДИДАКТИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА СОЛО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједнаобласт или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави соло певања неопходно је константно и на различите начине повезивати знања стечена на настави других предмета као и вештине везане за глуму, сценски покрет и књижевност.

Настава соло певања усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима литературе за сваки разред.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план,као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

С обзиром на дужину трајања часа (недељно три часа од 45 минута) рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ПРОГРАМА

Предмет соло певање захтева врло посебан, специфичан приступ педагога сваком ученику обзиром на различитост по питању врсте гласа, личности, способности, заинтересованости и амбиције појединаца. Специфичност и тежина у остваривању овог програма је у томе што певач нема ни видљив ни опипљив инструмент на који може да пренесе своје звучне представе, он годинама прави инструмент од свог тела, развијајући осећај и везујући га за звук који производи.

Основа певачког инструмента јесте дах, и зато се пре тражења звука, почиње са вежбама за дисање уз правилно држање тела. На правилном дисању, постављању гласа, чистој интонацији, чврстом изговору сугласника, неговању фразе и интерпретацији треба инсистирати од почетка до краја школовања.

Техничке вежбе за поставку и развој гласа, вокализе које обрађују различите проблеме као и програм, треба усклађивати према способности и певачком узрасту ученика. У почетку вежбе су краће, мањег опсега, на вокалима који ученику најприродније звуче и у темпу у којем се најбоље осећа. Како се временом повећавају могућности ученика, тако је потребно додавати сложеније вежбе, са већим интервалима, трозвуке, четворозвуке, лествице, радити на легату, стакату и другим техникама као и покретљивости гласа и динамичком нијансирању.

Треба тежити уједначавању вокала и регистара, не губећи при том на дикцији, напротив, инсистирати на апоћираним сугласницима као носиоцима звука. Глас се не сме форсирати ни вештачки бојити да би се убрзао напредак, напротив, треба следити природу и олакшати емисију тона користећи искључиво снагу даха и природну резонанцу за добијање звука. Наставник је дужан да му скрене пажњу да је његов глас јединствен и да не треба да имитира основне карактеристике туђег гласа или специфичан начин певања или извођења самог наставника и других певача.

Специфичност вокалне литературе је та што је писана на раличитим страним језицима. Ученик у току свог школовања изучава два страна језика од којих је један обавезно италијански. Уколико се обрађује литература на језику који није у склопу обавезних предмета наставник је дужан да посебно обради текст у смислу његовог правилног изговарања и разумевања у циљу боље интерпретације.

Ниво техничке спремности и гласовне стабилности ученика треба проверавати на јавном наступу водећи рачуна о сценском изразу као посебном таленту, па најбоље ученике усмерити ка даљем школовању и усавршавању.

Нега вокалног апарата и музички бонтон

Глас је специфичан инструмент јер га користимо у свакодневном животу и зато је веома важно истаћи да брига о њему не почиње и не завршава се на часовима и наступима већ је један константан процес. У том смислу важна је превенција као и поступно развијање гласа према индивидуалним могућностима појединих ученика. Потребно је избегавати факторе који негативно утичу на стање вокалног апарата (бука, пушење, вика...). Препорука је се једном годишње превентивно оде на преглед код фонијатра. Поред неге гласа пажњу треба обратити и на комплетну физичку кондицију.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима соло певања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржаја на којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ЗА СОЛО ПЕВАЧЕ**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развије знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе.	
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**	
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– отпева без прекида и задржавања задати нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – анализира, правилно чита и акцентује литерарни текст; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Оспособљавање ученика за анализу нотног и литерарног текста. Сагледавање текста у целини - опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање.

самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препознавокална дела и певачке деонице у камерним и хорским композицијама.		Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. Упознавање са вокалним деоницама у камерној и хорској литератури. **ЛИТЕРАТУРА* налази се испод табеле по разредима**

Обавезни минимум програма:
За први и други разред:
а) 12 лакших вокализа без текста и са текстом на италијанском језику;
б) 12 лакших композиција старих мајстора из периода ренесансе и барока.

За трећи и четврти разред:
а) 10 композиција из периода класицизма и романтизма;
б) 10 лакших композиција српских и словенских композитора;
в) две композиције предвиђене програмом за камерно музицирање;
г) две композиције за хор.

Кључне речи: концентрација, опажање,анализа,континуирано кретање,примена.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА- ЧИТАЊЕ С ЛИСТА – СОЛО ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет читање с листа повезан је са главним предметом, предметом камерна музика и предметом хор што и треба имати у виду приликом остваривања плана и програма. Несумњиво је да је овај предмет уско повезан и са другим музичким предметима: солфеђо, теорија музике, хармонија, контрапункт, музички облици и историје музике.

Наставаје усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставу треба изводити у паровима. Знања стечена на часовима овог предмета треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси.

Наставу читања с листа треба започети најједноставнијим вежбама, вокализама и композицијама старих мајстора које се раде у нижим разредима основне мкузичке школе. Најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст - без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке, пулс уједначен - у оном темпу у коме се могу извести претходни захтеви. Погрешно отпеване ноте могу се толерисати и због њих не треба прекидати читање. Пре почетка певања ученику треба допустити да прегледа нотни и евентуално литерарни текст задате композиције (тоналитет, предзнаци, модулације, текст на италијанском језику....). Када се код ученика учврсти способност непрекидног кретања кроз композицију и потпуно правилног ритмизирања, могу му се постављати детаљнији захтеви у вези са темпом, и са комплетним музичким изражавањем - фразирање, динамика, артикулација, боја, дикција....

Постепено ширити опсег читаног текста. Настава подразумева упутства за вежбање, указивање на одређену проблематику са којом се срећемо у музичкој литератури и, свакако, како је решити и превазићи. Пракса треба да омогући ученику његов несметан рад над композицијама код куће, на часу, на пробама хора и камерних ансамбала. Кроз четири године обуке на овом предмету техника „прима виста" треба да буде рутинска и уобичајена ствар као саставни и неодвојиви део културе ученика са средњим образовањем.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, и практична примена на настави главног предмета, камерне музике и хора.

Назив предмета	**ФЛАУТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално вежба, поштујући одређене процедуре; – истражује начине чистог свирања и свесно коригује интонацију; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Издржавање тонова,рад на уједначавању регистара. Флексибилност амбажуре илепота тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници . Вежбе за развој технике прстију,хроматика. Меморисање текста – врсте и начини. Артикулацијеи динамика. Музичка агогика,фразирање,инвенција. Различите музичке форме и интерпретација различитих стилова. Систематско и правилно вежбање. **Скале** Дурске и молске лесвице до пет

– учествује на јавним наступима концертима, такмичењима; – изведе задате композиције напаметсоло и уз пратњу клавира; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.		предзнака. Темпо извођења θ = 88 – 112. Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични книнтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), са развијањем, са метрономом. **Техничке вежбе** – П. Тафанел – Ф. Гобер: VIIdeo Комплетне методе, вежбе: 1, 2, 5, 7; – Т. Вај: Техника – Ц. Гилберт: Секвенце Тонске вежбе – Ц. Гилберт: Флексибилност – Т. Вај: Тон – М. Моиз: ''О звучности'' – К. Монтафија: Метода **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма – дурске и молске скале до пет предзнака – две различите школе етида – четири композиције уз клавирску пратњу – најмање једна соната и један концерт		
Јавни наступи: Обавезна су четири јавна наступа у току школске године - по два у сваком полугодишту		
Програм испита – 1 дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида (изводи се из нота) – 1 мелодијска етида (изводи се из нота) – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)		

Кључне речи: флексибилност амбажуре, техника прстију, уједначавање регистара, физичка и ментална издржљивост.

Назив предмета	**ФЛАУТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– континуирано бежба и свесно планира дневни рад који обухвата рад на тону, техници и репертоару; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – примењује одређене процедуре у побољшању моторике; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – свесно коригује интонацију, кроз примену аликвортних низова и истражује начине чистог свирања; – примењује различите артикулације у зависности од природе композиције – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – изведе задане композиције напамет, поштујући три елемента, аналитички, меморијски, визуелни; – учествује на јавним наступима концертима, такмичењима; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници . Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Вежбе за артикулације: нон-легато, стакато, тенуто, маркато, потрато; Вежбе за развој динамичког дијапазна инструмента; динамике. Свирање цикличних форми. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Различите музичке форме , интерпретација различитих стилова. Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним часовима, као и концертима организованим у ту сврху. **Скале**: Све дурске и молске лесвице квинтног и квартног круга. Темпо извођења θ = 108-120 Поставка лествице, велико разлагање/развијање, акорди (тонични книнтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле) са развијањем, са метрономом. **Техничке вежбе** – П. Тафанел – Ф. Гобер: VIIдеоКомплетне методе, вежбе: 1, 2, 5, 7, 10; – М. Моиз: Дневне вежбе А, Б. – Т. Вај: Техника. – Ц. Гилберт: Секвенце – Рајхарт: 7 дневних вежби – П. Л. Граф: Check up - 20 основних студија **Тонске вежбе** – Ц. Гилберт: Флексибилност – Т. Вај: Тон – М. Моиз: ''О звучности'' – К. Монтафија: Метода

– користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.		**ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале – Избор техничких вежби – Две различите школе етида; – Четири композиције уз клавирску пратњу – Две сонате – Један концерт (сва три става), са каденцом.		
Јавни наступи: Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.		
Програм испита – 1 дурска и 1 молска скала напамет – 1 техничка етида (из нота) – 1 мелодијска етида (из нота) – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)		

Кључне речи: флексибилност амбажуре, техника прстију, уједначавање регистара, физичка и ментална издржљивост.

Назив предмета	**ФЛАУТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално вежба, поштујући одређене процедуре; – свесно коригује интонацију; – самостално примењује и бира различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – контролише квалитет тона у свим регистрима;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона . Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници . Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Развијање дисциплине у поштовању артикулације и динамике. Свирање цикличних форми. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Различите музичке форме, интерпретација различитих стилова. Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним

– користи динамичко нијансирање; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – аналитички приступа композицији, у смислу корелације са другим предметима; – јасно интерпретира композиције које су стилски различите; – учествује на јавним наступима; – изведе задане композиције напамет, поштујући три елемента, аналитички, меморијски, визуелни; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		часовима, као и концертима организованим у ту сврху. **Скале** Све дурске и молске лесвице. Темпо извођења θ = 120-134 Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични книнтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у целом регистру инструмента, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у распону $ц_1$-$ц_4$,различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), развијено, са метрономом. **Техничке вежбе** – П. Тафанел – Ф. Гобер: VIIдеоКомплетне методе, – М.Мојс:Скале и арпеђа – М.Мојс:Механизам хроматике – М.Мојс:Дневне вежбе – Ц. Гилберт:Техника флексибилности **Тонске вежбе** – М. Мојс: О звучности – Т. Вај: Тон – М. Моиз: Школа артикулације – П. Л. Граф: Флаута пева – Ф. Бернол: Техника амбажуре – Т. Вај: Вибрато – Ц. Галвеј: Усвиравање – П. Л. Граф: Check up, 20 основних студија **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале – Хроматске скале у пуном регистру инструмента – Техничке вежбе, обавезни минимум осам одабраних вежби – Две различите школе етида – Четири композиције уз клавирску пратњу – Две сонате – Један концерт – Један соло комад, изведен јавно, по избору		
Јавни наступи: Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.		
Програм испита – 1 дурска и 1 молска скала напамет – 1 техничка етида (из нота) – 1 мелодијска етида (из нота)		

– 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет) – Два става сонате или први став концерта (из нота)

Кључне речи: флексибилност амбажуре, техника прстију,уједначавање регистара,физичка и ментална издржљивост.

Назив предмета	**ФЛАУТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Флаута је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– самостално креира план вежбања, користећи познату литературу; – свесно коригује интонацију, истражује начине чистог свирања; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева код амосталног вежбања; – контролише квалитет тона у свим регистрима; – примењује динамички дијапазон инструмента у свим регистрима; – користи све врсте артикулисања тона; – у интерпретацији примењује стилска обележја; – учествује на јавним наступима; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Издржавање тонова, рад на уједначавању регистара. Даљи рад на флексибилности амбажуре, лепоти тона. Рад на аликвотним низовима као основа рада на проширеној техници. Вежбе за развој технике прстију, хроматика. Артикулације и различити удари језика (дупли, троструки језик, лепршави језик). Поштовање динамичких ознака. Свирање цикличних форми. Музичка агогика, фразирање, инвенција. Аналитички, меморијски, визуелни елементи учења напамет. Различите музичке форме, интерпретација различитих стилова. Просвиравање репертоара на преслушавањима, интерним и јавним часовима, као и концертима организованим у ту сврху. **Скале**: Све дурске и молске лесвице, у пуном обиму инструмента, на што више начина. Темпо извођења $\theta = 120$ и више. Поставка лествице, велико разлагање /развијање, акорди (тонични книнтакорд и доминантни/умањени септакорд) са разлагањем у обиму две октаве, терце, у низу и дупле, хроматска лествица. Хроматске лествице у целом регистру инструмента, у распону $ц_1$-$ц_4$, различитим ритмичким моделима (триоле, шеснаестине, квинтоле и секстоле), развијено, са метрономом.

– свира задате композиције, напамет, соло и уз пратњу клавира; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		**Техничке вежбе** – П. Тафанел – Ф. Гобер: Комплетна метода – М.Моиз:Скале и арпеђа – М.Моиз:Механизам хроматике – М.Мојс:Дневне вежбе – Ј. Ердег: Техничке вежбе, IV свеска. **Тонске вежбе** – М. Моиз: О звучности – Т. Вај: Тон – М. Моиз: Школа артикулације – П.Л.Граф: Флаута пева – Ф. Бернолд: Техника амбажуре – Т. Вај:Вибрато – Ц. Гелвеј:Усвиравање – П. Л. Граф : Check up-20 основних студија **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле**
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале – Хроматске скале у пуном опсегу инструмента – Осам техничких вежби – Две различите школе етида – Четири композиције уз клавирску пратњу – Један концерт – Једна соната по избору – Соло композиција, по избору		
Јавни наступи: Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године. По два у сваком полугодишту.		
Матурски испит		

Кључне речи: флексибилност амбажуре, техника прстију, уједначавање регистара, физичка и ментална издржљивост.

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи тонски опсег бе-еф3; – изводи правилно тонске вежбе за развој и обликовање тона; – користи вибрато; – свира све лествице у различитим артикулацијама; – самостално се штимује и контролише интонацију у току свирања; – примењује знање из нотне писмености на композиције које изводи; – самостално организује своје дневно вежбање; – изражајно свира напамет соло и уз пратњу клавира; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – посећује концерте и друге музичке манифестације.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Вежбе за синхронизацију прстију и језика. Рад на музичкој фрази. Тонски опсег бе-еф 3 **Скале** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком,доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-еф 3у шеснаестинама. **Етиде** – Видеман:37 етида – Х. Брод:Етиде и сонате,први део – Л. Блезе: Техника обое – први део или етиде сличне тежине **Комади** – Корели-Барбироли-Концерт Еф - дур – Т. Албинони –Концерти Де-дур, Бе-дур, – Р. Шуман – Романса бр.1 – Р. Хофман – Мали комади за обоу и клавир. (арије,романсе,серенаде или композиције сличне тежине)
Обавезни минимум програма две школе етида (по 10 из сваке сколе етида),4-5 комада		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа		
Програм испита: 1.Једна дурска и једна молска скала 2.Две етиде различитог карактера 3.Једна композиција са клавиром Композиција са клавиром изводи се НАПАМЕТ.		

Кључне речи: тон,вибрато,техника,интонација,организација,наступи,слушање музике

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.

Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи тонски опсег бе-еф3; – правилно изводи тонске вежбе; – користи вибрато; – изводи све лествице у различитим артикулацијама; – истражује начине чистог свирања и свесно коригује интонацију; – примени стечено знање на новом музичком материјалу – организује своје дневно вежбање – интерпретира композиције у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – коментарише дела која свира и слуша; – посећује концерте и друге музичке манифестације; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике; – поштује музички бонтон.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Микродинамика. Рад на сложеним ритмичким и техничким елементима. Анализа стилских карактеристика дела која се изводе. Тонски опсег бе-еф 3. **Скале** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком,доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-еф 3у шеснаестинама. **Етиде** – Блат-11 етида – Блат-25 етида – Л. Блезе – Техника обое, друга дела или етиде сличне тежине **Комади** – Ж. Б. Леје – Соната Це-дур – Д. Чимароза – Концерт Це-дур – Г. Ф. Хендл – Соната це-мол – Ш. Колен – Соло за конкурс бр 2, бр. 3 – Р. Шуман: Романса бр.3 – Ф. Форе: Граве и алегро ђокозо И друге композиције сличне тежине
Обавезни минимум програма две школе етида (по 10 из сваке сколе етида),2 циклична дела,2 комада		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа		
Програм испита: 1.Једна дурска и једна молска скала 2.Две етиде различитог карактера 3.Два става сонате или концерта, или комад уз клавирску пратњу		

Соната,концерт или комад изводи се НАПАМЕТ

Кључне речи: тон, вибрато, техника, интонација, организација, стил, интерпретација наступи, слушање музике

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи тонски опсег бе-ге3; – правилно изводи вежбе за обликовање тона; – примењује различите начине решавања техничких и музичких захтева код самосталног вежбања; – интонативно чисто изводи композиције; – континуирано вежба и свесно планира дневни рад који обухвата рад на тону, техници и репертоару; – користи технике меморисања текста; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње – посећује концерте и друге музичке манифестације.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Уједначеност квалитета тона у свим регистрима. Тонски опсег бе-ге3. **Скале** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком,доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-ге 3 у шеснаестинама. **Етиде** – Шмит – први део – Шмит – други део – Ферлинг – 18 етида **Комади** – Г. Ф. Телеман: Соната а- мол – Б. Марчело: Концерт де -мол – Т. Албинони: Концерт де-мол – Р. Петровић: Сонатина – М. Дринг: *Италијански плес* – Ш. Колен: Соло за конкурс бр. 2, бр. 3 – Ж. Ибер: *Тунис Нефта* – Р. Шуман: Романса бр.2 И друге композиције сличне тежине

Обавезни минимум програма две школе етида (по 10 из сваке школе етида),два циклична дела и два комада
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа
Програм испита: 1.Једна дурска и једна молска скала 2.Две етиде различитог карактера 3.Два става сонате или концерта или комад уз клавирску пратњу Соната,концерт или комад изводи се напамет.

Кључне речи: тон, вибрато, техника, интонација, наступи, слушање музике

Назив предмета	**ОБОА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Обоа је да код ученик кроз индивидуално и колективно музичко искуство усаврши вештине извођења дела различитих музичких стилова, развије своју креативност и инвентивност кроз свирање и импровизацију градећи своју уметничку личност кроз соло, камерно и оркестарско свирање, припремајући се тако за наставак уметничког образовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира подједнако звучно и квалитетно у различитим регистрима; – користи одговарајућа изражајна средства да би исказао различите емоције; – самостално анализира и интерпретира композиције у стилу епохе и композитора; – креативно се изражава кроз музику; – испољава самопоуздање и музикалност кроз интерпретацију; – критички вреднује изведене композиције; – свирањем у различитим камерним ансамблима примењује принцип узајамног слушања; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – посећује концерте и друге музичке манифестације.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе за обликовање квалитетног тона и интонације у свим регистрима. Рад на звучности инструмента. Усавршавање технике језика. Рад на креативности и индивидуалности. Свирање у различитим ансамблима. Опсег бе-ге3. **Скале** Све дурске и молске скале са разложеним тоничним трозвуком,доминантним и умањеним септакордима у шеснаестинама. Хроматска скала бе-ге 3у шеснаестинама. **Етиде** – Луфт: Етиде за обоу – Ферлинг: 48 етида или друге етиде сличне тежине **Комади** – Ј. Хајдн: Концерт Це-дур – Л. А . Лебрун: Концерт де-мол – Ф. Крамар: Концерт Еф-дур – В. А. Моцарт: Концерт Це-дур – Г. Ф. Телеман: Соната е-мол

		– Ј. Н. Хумл: Интродукција, тема и варијације оп.102 – А. Понкиели: Пиколо кончертино – Д. Деспић: Менует – И. Петрић: Сонатина – Е. Боца: *Конте пасторал* и/или композиције сличне тежине
Обавезни минимум програма две школе етида (по 10 из сваке школе етида),један концерт и два комада		
Јавни наступи: Обавезна су 2 јавна наступа		
Матурски испит		

Кључне речи: тон, вибрато, техника, интонација, уједначеност регистара, наступи, слушање музике

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**	
Циљ	**Циљ**учења предмета**кларинет**је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитетакао и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.	
Разред	**Први**	
Годишњи фонд часова	**105**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од е мало до ге3; – контролише дисање, односно узимање ваздуха током свирања; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – контролише интонацију у току свирања; – користи технике меморисања текста;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвуцима и четворозвуцима свирати разложено у темпу

– интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		♩ = 70. Хроматска скала. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** Ж. К.Лефевр:Метода за кларинет II А. Перие: 20 етида К. Баерман: 24 етиде оп. 63 **Комади:** Ј. Е. Бара: *Комад у ге-молу* З. Фибих: *Селанка* М. Делжудис: *Егзотична песма* **Концерти:** Штамиц: *Концерт бр. 3. Бе-дур* Л. А. Кожелух: *Концерт Ес-дур* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – Један концерт (цео)		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима – 2 етиде различитог карактера – Комад уз пратњу клавира (изводи се напамет)		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ**учења предмета**кларинет**је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитетакао и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.

Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**105**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од e мало до ге3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвуцима и четворозвуцима свирати разложено у темпу ♩= 80. Хроматска скала од е–г3 . **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** К. Баерман: 24 етиде оп.63 А. Клозе: Вежбе за сваки дан 1-60Гамбаро: 21 капричо **Комади:** Е. Авон: *Идила* Е. Боца: *Ариа* Л. Блеман: *Болеро* **Циклично дело**: Н. Р. Корсаков: *Концерт Ес-дур* Г. Ф. Хендл: *Соната* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.

– поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		

Обавезни минимум програма
- све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима
- 20 етида
- 2 комада уз пратњу клавира
- један концерт (цео) или циклично дело

Јавни наступи
Обавезна су 4 јавна наступа у току године

Испитни програм
- Једна дурска и једна молска скала са тоничним, доминантним и умањеним септакордима
- 2 етиде различитог карактера
- Комад уз прању клавира (изводи се напамет)

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ**учења предмета**кларинет**је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитетакао и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– – свира у опсегу од e мало до ge3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвуцима и четворозвуцима свирати разложено у темпу ♩ = 90. Хроматску скалу свирати од e–a3 **ЛИТЕРАТУРА**

– контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		**Етиде:** А. Клозе: 20 карактеристичних етида А. Перие: 331 етида Ж. Лансло: 33 етиде **Комади:** Х. Баерман: *Адађо* Ж. Моке: *Конкурсни соло* Г. Доницети: *Кончертино* **Концерти:** Ф. А. Хофмајстер: *Концерт Б-дур* К. Штамиц: *Концерт Ес-дур бр.11* Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са тоничним, доминантним и умањеним септакордима у распону три октаве – 2 етиде различитог карактера – Комад уз прању клавира (изводи се напамет)		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**КЛАРИНЕТ**
Циљ	**Циљ**учења предмета**кларинет**је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитетакао и формирање музичке личности за самосталан јавни наступали и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– – свира у опсегу од e мало до ge3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност амбажуре у свим регистрима. Контрола прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Музичка фраза. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз две и три октаве са трозвуцима и четворозвуцима свирати разложено у темпу ♩ = 100. Хроматску скалу свирати од e–a3 **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** А. Клозе: 20 карактеристичних етида Е. Кавалини: 30 етида А. Перие: 331 етида К. Розе: 32 етиде **Комади:** А. Рабо: *Конкурски соло* Б. Брун: *4 Минијатуре* Л. Кајзак: *Кантилена* Д. Деспић: *9 комада* **Концерти:** К. М. Вебер: *Кончертино* Ф. В. Крамарж: *Концерт оп. 36, Ес-дур*

		Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале разложено са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 2 комада уз пратњу клавира – концерт		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године		
Матурски испит		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ФАГОТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета **фагот** је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступ али и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од б контра до ц два; – контролише дисање тј. узимање ваздуха током свирања; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – контролише интонацију у току свирања; – користи технике меморисања текста; – свира у тенор кључу; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени

– критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		четворозвуци , разложени трозвуци и четворозвуци у темпу ♩ = 70. Хроматска скала. **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде и техничке вежбе** – J.Weissenborn etide трећа свеска – Pivonka etide – P.Ristić dnevne i tehnicke vežbe – K.Dahl dnevne i tehnicke vežbe Етиде и текничке вежбе по избору професора **Комади:** – J.Weissenborn – romansa – M. Stahuljak – рондо за фагот и клавир op.21 br.2 – M. Correte – соната – B. Trudić – скерцо – J. Weisendorf – тема са варијацијама – C. Stamitz – концерт за фагот и оркестар у F дуру И композиције сличне тежине по избору и процени наставника.
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 15 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године Обавезна смотра технике на полугодишту (дурске и молске скале до 4 предзнака и једна техничка етида).		
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са тоничним трозвуком, доминантним и умањеним септакордима, терцама, квартама и разложеном скалом. – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ФАГОТ**
Циљ	**Циљ** учења предмета **фагот** је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступ али и мотивисање за наставак уметничког школовања.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од б контра до ц2; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – свира у тенор кључу; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци , разложени трозвуци и четворозвуци у темпу. θ = 80. Хроматска скала од е–г3 . **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде и техничке вежбе** – J. Weissenborn – етиде – J. Neukirchner –етиде – K.Dahl –дневне и техничке вежбе – P. Ristić – техничке вежбе Етиде других аутора по избору наставника **Комади:** – A.Vivaldi – соната у а молу – J. Weissenborn каприччо – B. Bjelinski –две инвенције – M.Glinka – путникова срећа – L. Milde - анданте или романса – C. Stamitz –концерт за фагот и оркестар у еф дуру – Logo – свита – Vivaldi – концерт у а молу – Lindpentner - кончертино Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима		

– 15 етида – 3 комада уз пратњу клавира
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године Обавезна смотра технике на полугодишту (дурске и молске скале до 5 предзнака и једна техничка етида).
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са свим наведеним елементима – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ФАГОТ**	
Циљ	**Циљ** учења предмета **фагот** је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступ али и мотивисање за наставак уметничког школовања.	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**105**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од б контра до де2; – свира аликвоте – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику; – испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон. **Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце,разложене терце, кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци , разложени трозвуци и четворозвуци у темпу θ = 90. Хроматску скалу свирати кроз цео опсег инструмента **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде:** – J.Weissenborn –свеска 2 оп 8 од 25 до 40 – O. Burdo –белика комплетна метода – Kopraš –етиде II део – Milde –etide op 24 od 1 o 10 – K. Dahl – дневне и техничке вежбе – Obrado – техничке вежбе **Комади, концерти, свите, сонате:** – Kolomiec – скерцо – David –кончертино – Hilmera – кон уморо – C.Rene – соло де концерт

		– G.P.Телеман – соната за фагот у еф молу – Boismortier – соната за фагот у г молу – F. Mendelson – песма без речи у е дуру – Reichenauer – концерт за фагот у це дуру – A.Vivaldi – један концерт по избору наставника – J.B. Vanhal – концерт у це дуру – O. Basza - багатела Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника.
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године Обавезна смотра технике на полугодишту (све дурске и молске скале , једна техничка етида и једна мелодијска етида).		
Испитни програм – Једна дурска и једна молска скала са свим елементима – 2 етиде различитог карактера – Комад или став цикличног дела уз пратњу клавира (изводи се напамет)		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

Назив предмета	**ФАГОТ**	
Циљ	**Циљ** учења предмета **фагот** је да код ученика кроз индивидуално музичко искуство подржи развој моторичке синхронизације, флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета као и формирање музичке личности за самосталан јавни наступ али и мотивисање за наставак уметничког школовања.	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**99**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ / ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира у опсегу од б мало до а3; – свира у комбинованим артикулацијама стаката и легата; – изведе одговарајуће технике свирања на инструменту; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – комуницира са корепетитором кроз музику;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Постизање флексибилности амбажуре у свим регистрима. Постизање контроле прстију и језика код свирања у брзом темпу. Меморисање текста. Континуирано обликовање тона, интонација и стакато. Динамика. Самостално штимовање инструмента. Свирање соло и у ансамблу. Музички бонтон.

– испољи креативност у реализацији музичке фантазије и естетике; – критички вреднује изведене композиције у односу на техничку припремљеност, стилску препознатљивост и емоционални утицај; – самостално уочава и решава музичке и техничке проблеме у вежбању; – користи технике меморисања текста; – контролише интонацију у току свирања; – свирањем у ансамблу примени принцип узајамног слушања; – покаже иницијативу у организацији заједничких проба; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике.		**Скале и трозвуци**: Све дурске и молске скале кроз цео опсег инструмента, разложена скала, терце, дупле терце,разложене терце, кварте, разложене кварте, тонични трозвуци и доминантни/умањени четворозвуци , разложени трозвуци и четворозвуци у темпу θ = 100. Хроматску скалу свирати од e–a_3 **ЛИТЕРАТУРА** **Етиде** – Milde –етиде оп 24 од 11 до 24 – Milde – етиде оп 25, 10 етида – Neukirchner – етиде уз пратњу клавира – K.Dahl – дневне и техничке вежбе **Комади, концерти, свите, сонате:** – Pierne – соло де конкурс – Grgin – мала свита – G. Grovlez – сичилијана и алегро – V. Mikalauskas – интродукција – O. Mirosnikov – скерцо – Hindemit –соната – Fasch – соната – Hummel – концерт за фагот – Mozart – концерт за фагот у бе дуру – Vivaldi – један концерт по избору наставника – C. M. Weber – концерт за фагот у еф дуру – Danzi – концерт за фагот – Ž. Smalys – фигаро варијације за соло фагот – Ž. Smalys – јутарња песма – E. Galliard - соната Поред наведених збирки етида, школа, метода, комада, концерата користити и другу литературу адекватне тежине по избору наставника
Обавезни минимум програма – Све дурске и молске скале са тоничним, доминантним и умањеним септакордима – 20 етида – 3 комада уз пратњу клавира		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току године Смотра технике (све дурске и молске скале и један став концерта или цикличног дела)		
Матурски испит		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ФЛАУТА/ОБОА/КЛАРИНЕТ/ФАГОТ/

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи.

Наставаинструмента усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се у почетку даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства касније постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Он планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових инструменталних и музичких способности. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Наставник обое треба ученика да упозна са материјалом и алатом за израду пискова, као и да га поступно уводи у начине њихове израде. Наставник треба да упозна ученика са начинима ефикасног и континуираног вежбања. Уколико је потребно, наставник ће ученику направити план и помоћи му да исти спроведе, вршећи контролу, заједно са учеником, уколико је могуће и са родитељима.

Наставник треба да јасно формулише и степенује интерпретативне захтеве за ученика у односу на узраст и тренутне могућности. У предмету флаута, потребно је континуриано радити на свим елементима технике.

Техника прстију: остварује се кроз континуиран рад на лествицама, пажљиво одабраним техничким вежбама и етидама. Наставник треба да препозна технички ниво ученика и да индивидуалним приступом

омогући да ученик у одређеном периоду напреује и досегне свој максимум.

Техника тона: остварује се кроз дневни рад на тонским вежбама које градуално постају захтевније од првог до четвртог разреда и укључује рад на елементима тона – уједначавање регистара, звучност и лепота тона, пројекција тона, динамичко нијансирање, контрола интонације.

Техника артикулације: кроз извођачки репертоар, наставник са учеником ради на свим артикулацијама, учи га да их јасно разликује и поштује. Такође је потребно радити на свим врстама удара језика: обичан, дупли, троструки и лепршави језик.

У процесу учења напамет, наставник ће ученику представити аналитички, моторички и визуелни концепт учења.

Наставник ће континуирано радити на постизању и одржавању извођачке кондиције ученика, тако да ученик на јавним наступима са лакоћом може да изведе планирани репертор. Ово ће се постићи правилном динамиком рада на часу, али и наступима у оквиру интерних и јавнх часова, као и организованих преслушавања. Ученика треба подстицати да узима учешћа у мастер класовима.

Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно свирају како би стицали извођачку праксу и ослободили се евентуалних страхова и сметњи при наступу.Исто тако, треба постојано одржавати навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, начине извођења и извођачке праксе, различите техничке приступе извођача, те развијају аналитичко и критичко мишљење о сопственом и туђем извођењу.

Када су у питању такмичења, препоручују се умереност и опрез. Не треба допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да наставник сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржајана којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ЗА ДРВЕНЕ ДУВАЧЕ

Назив предмета	**ЧИТАЊЕ С ЛИСТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листа је да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први, други, трећи, четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	

– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – опажа релевантне музичке елементе у циљу интерпретације задате деонице; – проналази начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост у кретању кроз текст; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.		Оспособљавање ученика за анализу текста. Сагледавање текста у целини – опажање музичких елемената. Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Вежбе за развијање меморије. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике у циљу упознавања музичке литературе. **ЛИТЕРАТУРА*** је дата по инструментима и разредима испод табеле

Кључне речи: концентрација, опажање,анализа,континуирано кретање, примена.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - ЧИТАЊЕ С ЛИСТА

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Читање слиста је неодвојиво повезан са предметом инструмента и оркестром. Наставаје усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Искуствено учење подразумева примену већ стечених знања и вештина и њихово проширивање у контексту сналажења у новом, непознатом нотном тексту а посебно када он припада оркестарској литератури.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима из понуђене литературе по разредима.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до

континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Часови предмета Читање а листа одвијају се у групама од 2 ученика. На часовима овог предмета треба водити рачуна о томе да се ученици подучавају вештини читања с листа (*prima vista*) уз помоћ за то одабраних примера, који ће у односу на разред и узраст, обухватати све шири дијапазон захтева у тексту, почев од једноставнијих ритмова, динамичких и артикулационих ознака, па све до комплексних одељака који у себи садрже што више ознака и комплексне мело-ритмичке целине. Свакако треба избећи ситуацију да се примери из литературе изводе примарно*prima vista*, и да је то сврха часа.

Оркестарска литература чини изузетно важан део репертоара будућих оркестарских свирача, инструменталиста и треба јој приступити озбиљношћу којом се приступа и инструментално-солистичком репертоару. Изводе из оркестарске литературе треба пажљиво проучити, упутити ученика на слушање дате композиције, проширити знање о композитору, периоду и стилу и коначно, задати да се увежба.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Читања с листа критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, његово напредовање у складу са личним и музичким могућностима, и практична примена у оркестру.

Називпредмета Циљ	**ТРУБА** **ЦИЉ** учења предмета **ТРУБА**је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Први**
Годишњифондчасова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише технику прстију; – оплемени тон и ширењу горњег и доњег регистра; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију; – контролише промену артикулације и динамике; – свира вентил трилере; – вежба самостално и свесно исправља постојеће грешке; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – иницира организацију проба;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Интонирање интервала узлазно и силазно (хроматски). Рад на техници прстију. Флексибилност и функционалност амбажуре и рад на култури тона уз ширење и изједначеност регистара. Метода транспоновања. Промена артикулације и контрола динамике. Свирање трилера. Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање радне дисциплине која изискује систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. **СКАЛЕ** Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве, са обртајима квинтакорада и доминантним и умањеним септакордима у темпу брзих четвртина.

– испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђивању сопствених естетских критеријума.		**ЛИТЕРАТУРА:** – M.Schlossberg - Daily Drills – Р.Квинке:АСА Метода – Ј. Арбан:Развијене скале; Вежбе за хроматику; Разложенидур и мол тоналитети у триолама; Вежбе интервала у осминама – E.Sachse - 100 Studies – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Стрнад: II свеска за средњу школу - од бр. 1 - 15 – П. Клодонир: 20 малих етида – Зигмунд Херинг: 32 етиде – *Композиције:* – П. И. Чајковски: Наполитанска игра – С. Болотин: Лаке мелодије - избор – – Шварц: Романса – Г. Ф. Хендл: Соната у Еф-дуру (обрада Жан Тилде) – Ј. Ед. Бара: Оријентал – Ђ. Тошић: Обраде Мокрањца Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Програм испита – 1дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу(напамет)		

Кључне речи: труба,техника прстију, амбажура, ширење регистара, транспоновање, лип трилери, физичка и ментална издржљивост.

Називпредмета Циљ	**ТРУБА** **ЦИЉ** учења предмета Трубаје да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Други**
Годишњифондчасова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и јача физичку издржљивост; – покаже напредак у техници прстију; – свира све артикулације и примењује микро динамику; – свира усне трилере у лаганом темпу; – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – разликује одлике стилских епоха и прилагођава сопствену индивидуалност; – покаже самопоуздање у солистичким, камерним и оркестарским наступима; – користи предности дигитализације и критички коментарише своја и туђа извођења у смислу техничке припремљености и музичке изражајности.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност и функционалност амбажуре. Дневне вежбе са хармонским вокализама различитих артикулација и динамике. Култура тона, ширење и изједначеност регистара. Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање контролисане технике прстију. Метода транспоновања. Почетак свирања усних трилера. Интерпретације различитих стилова и развој сопствехих критеријума. Развој ученика за солистичко, камерно и оркестарско свирање. Музички бонтон. **Скале** Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве. Тонични, доминантни и умањени септакорди са обртајима у осминама и по могућству шеснаестинама и различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА:** – M.Schlossberg - Daily Drills – Р.Квинке:АСА Метода – J. Арбан:Развијене скале; Вежбе за хроматику; Разложенидур и мол тоналитети у триолама; Вежбе интервала у осминама; Вежбе за дупли и трипли језика. – E.Sachse - 100 Studies – Ђ. Тошић: I свеска етида – А. Стрнад: II свеска за средњу школу – В. Вурм:Изабране етиде,свеска 1. **Композиције:** – Купрински: Каватина – К. Шван: Соната за трубу и клавир

		– Г. Бали: Анданте и Алегро -Г. Ф. Хендл: Арија и Варијација – М. Силвански: Концерт за трубу и клавир И литературе сличних захтева по избору наставника
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Програм испита – 1дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)		

Кључне речи: амбажура, техника прстију, изједначеност регистара, транспоновање, усни трилери, артикулација, микродинамика.

Називпредмета Циљ	**ТРУБА** **ЦИЉ** учења предмета Трубаје да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Трећи**
Годишњифондчасова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и стекне физичку издржљивост, – свира све артикулације и примени микродинамику; – примени технику свирања двоструког и троструког језика; – свира усне трилере; – испољи емоционални сензибилитет, креативне способности и јача поверење у властите способности; – користи различите начине меморисања, текста; – испољи креативност, способност импровизације и проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина; – користи предности дигитализације и формира критеријуме за избор програма и репертоара. .	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање и развијање технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Флексибилност и функционалност амбажуре. Култура тона и техника прстију. Метода транспоновања. Техника свирања двоструког и троструког језика Свирање усних трилера. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације. Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума. Јачање мотивације, воље и упорности у савладавању тешкоћа. **Скале** Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у брзим осминама и шеснаестинама у различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА:** – M.Schlossberg - Daily Drills – Р. Квинке: АСА Метода :Ч. Колин: Лип Флексибилити – Ј. Арбан:Развијене скале, Вежбе за хроматику, Разложенидур и мол тоналитети у триолама, Вежбе интервала у осминама. – Зигмунд Херинг: Књига III - прогресивни трубач – Ђ. Тошић: I свеска етида – А.Стрнад: II свеска за средњу школу – В.Вурм: Изабране етиде,свеска 1. – E.Sachse: Етиде свеска 1. **Композиције:**

		– Вејивановски: Соната ге-мол – Волф:„Ростокер свита" – Т. Албинони:Концерти за трубу и клавир (транкрипције Т. Докшицера) – И. Бобровски: Скерцино – Е. Мартен:Концертни рондо – Е. Боца: Бадинаж – А.Гедике: Концертна етида ор. 49 – Е Бара: Фантазија – Балај : Prelude et ballad Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу – тема са варијацијама		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Програм испита – 1дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – циклично дело или тема са варијацијама (напамет)		

Кључне речи: амбажура, дневне вежбе, транспоновање,двоструки језик,меморија, импровизација, критичко мишљење.

Називпредмета Циљ	**ТРУБА** **ЦИЉ** учења предмета Труба је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише амбажуру, дисање, интонацију, динамику, фразирање, и агогику; – примени технику свирања двоструког и троструког језика; – испољи креативност, сензибилитет и способност импровизације у свирању; – проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина у свирању; – развија самопоуздање и самопоштовање; – користи предности дигитализације и присуствује концертима класичне музике те формира сопствени критеријум и упознаје репертоар. .	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање и развијање технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Култура тона и техника прстију. Метода транспоновања. Техника свирања двоструког и троструког језика. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације. Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума. Градња поверења у властите способности и јачање самосталности. **Скале** Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у шеснаестинама и различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА:** – M.Schlossberg - Daily Drills – Р.Квинке:АСА Метода – Ч.Колин:Лип Флексибилити – Стамп:Загремање – Кларк – Техничке вежбе – Ј. Арбан: Развијене скале, Вежбе за хроматику, Разложенидур и мол тоналитети у шеснаестинама, Вежбе интервала у шеснаестинама – Ђ. Тошић: I свеска етида – А.Стрнад: II свеска за средњу школу – В.Вурм:Изабране етиде,свеска 1.2. – Ј.Арбан:Концертантне Етиде – Копраш-24 Етиде – E.Sachse:Етиде свеска 1. **Композиције:** – Бутри: Тромпетунија – Ј. Неруда:Концерт – Арутуњан: Концерт – Хумел: Концерт Ес-дур – Ј. Хајдн: Концерт Ес-дур

		– Е. Порино: Кончертино – Ј. Ибо: Соната – Мартину:Соната – Арбан: Карневал у Венецији – А. Аратуњан: Концертни скерцо – Томе:Фантазија – Балај – Contest Piece; Анданте Скерцо – Гедике: Концертна Етида Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
Обавезни минимум програма – 2 различите школе етид – 4 композиције уз клавирску пратњу – 1 троставачни концерт		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Матурски испит – програм је дат на почетку правилника		

Кључне речи: амбажура, дневне вежбе, транспоновање, троструки језик,меморија, импровизација, критичко мишљење, самосталност.

Називпредмета Циљ	**ХОРНА** **ЦИЉ** учења предмета **ХОРНА** је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи кварт вентил и савлада свирање на дуплој ЕФ/БЕ хорни; – контролише технику прстију; – оплемени тон и примењује нон-прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише амбажуру, дисање, атак и интонацију; – транспонује из ЕФ штима у ЕС и ДЕ; – контролише промену артикулације и динамике; – свира вентил трилере; – наштима самостално и прецизно дуплу ЕФ/БЕ хорну; – вежба самостално и свесно исправља постојеће грешке; – интерпретира композицију у стилу епохе и композитора; – испољи сопствене емоције кроз интерпретацију; – иницира организацијупроба; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике и изграђује	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Свирање на дуплој ЕФ/БЕ хорни. Интонирање интервала узлазно и силазно (хроматски). Рад на техници прстију. Флексибилност и функционалност амбажуре и рад на култури тона уз ширење и изједначеност регистара. Метода транспоновања. Промена артикулације и контрола динамике. Свирање вентил трилера. Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање радне дисциплине која изискује систематичност, студиозност и апсолутну посвећеност. Музичка форма и интерпретација различитих стилова. **Скале** Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве, са обртајима квинтакорада и доминантним и умањеним септакордима у темпу брзих четвртина. **ЛИТЕРАТУРА** – Д. Гиртл: *Школа за хорну* друга свеска – Г. Копраш: *60 изабраних етида* – М.Зимолуг: *Етиде* друга свеска – Б.Е.Милер: *Романса у БЕ дуру оп.69* – В.А.Моцарт: *Концерт у ДЕ дуру кв 412 (други став – Рондо)* – М. Букар: *Стара легенда* Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.

сопствене естетске критеријуме.		

Обавезни минимум програма

- све дурске и молске скале
- 2 различите школе етида
- 4 композиције уз клавирску пратњу

Јавни наступи

Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)

Програм испита

- 1дурска и 1 молска скала (напамет)
- 1 техничка етида
- 1 мелодијска етида
- 1 композиција уз клавирску пратњу(напамет)

Кључне речи: дупла хорна, техника прстију, амбажура, ширење регистара, транспоновање, вентил трилери, физичка и ментална издржљивост.

Називпредмета Циљ	**ХОРНА** **ЦИЉ** учења предмета Хорна је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Други**
Годишњифондчасова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и јача физичку издржљивост;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Флексибилност и функционалност амбажуре. Дневне вежбе са хармонским вокализама различитих артикулација и динамике. Култура тона, ширење и изједначеност регистара.

– покаже напредак у техници прстију; – свира све артикулације и примењује микро динамику; – транспонује из ЕФ штима у Е и ЦЕ; – свира усне трилере у лаганом темпу; – контролише интонацију пригушених тонова, уз правилно и спретно коришћење десне шаке у корпусу; – испољи креативност у реализацији музичке фантастике и естетике; – разликује одлике стилских епоха и прилагођава сопствену индивидуалност; – покаже самопоуздање у солистичким, камерним и оркестарским наступима; – користи предности дигитализације и критички коментарише своја и туђа извођења у смислу техничке припремљености и музичке изражајности.		Развијање физичке и менталне издржљивости. Развијање контролисане технике прстију. Метода транспоновања. Почетак свирања усних трилера. Усавршавање технике пригушеног тона. Интерпретације различитих стилова и развој сопствених критеријума. Музички бонтон. **Скале** Све дурске и молске у обиму дуодециме или две октаве. Тонични, доминантни и умањени септакорди са обртајима у спорим осминама и различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА** – М.Зимолуг: *Етиде* друга свеска – Г.Копраш: *60 изабраних етида* – М.Алфонс*:200 мелодијских и прогресивних етида за хорну* прва свеска – К.Сен-Санс:*Концертни комад оп.94* – П.И.Чајковски:*Ариозо из кантате Москва* – Ј.Ц.Пепуш:*Соната IV, це мол* – Д.дела Бела:*Соната ЦЕ дур* – *В.А. Моцарт: Концерт ДЕ дур кв 412 (први став –Алегро)* И литературе сличних захтева по избору наставника
Обавезни минимум програма – све дурске и молске скале – 2 различите школе етида – 4 композиције уз клавирску пратњу		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Програм испита – 1дурска и 1 молска скала (напамет) – 1 техничка етида – 1 мелодијска етида – 1 композиција уз клавирску пратњу (напамет)		

Кључне речи: амбажура, техника прстију, изједначеност регистара, транспоновање, усни трилери, техника пригушеног тона, артикулација, микродинамика.

Називпредмета Циљ	**ХОРНА** **ЦИЉ** учења предмета Хорна је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Трећи**
Годишњифондчасова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– оплемени тон и примењује нон прес у ширењу горњег и доњег регистра; – контролише технику дисања и стекне физичку издржљивост, – контролише моторику леве руке; – свира све артикулације и примени микродинамику; – транспонује из ЕФ штима у ГЕ и А; – примени технику свирања двоструког језика; – свира усне трилере; – испољи емоционални сензибилитет, креативне способности и јача поверење у властите способности; – побољша краткорочну и дугорочну меморију, концентрацију и сценску самоконтролу отклањајући страх од неуспеха; – испољи виши ниво креативности, способност импровизације и проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Усавршавање и развијање технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Флексибилност и функционалност амбажуре. Култура тона и техника прстију. Метода транспоновања. Техника свирања двоструког језика. Свирање усних трилера. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације. Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума. Јачање мотивације, воље и упорности у савладавању тешкоћа. **Скале** Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у брзим осминама и различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА** – М.Алфонс*:200 мелодијских и прогресивних етида за хорну* друга свеска – Г.Копраш: *60 изабраних етида* – А.Корели: *Соната ге- мол* – П.И.Чајковски: *Баркарола оп.37* – А.Дипи: *Тема са варијацијама* – Е.Боца: *У Ирској* – А.Александров:*Арија по.32* Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.

– користи предности дигитализације и формира критеријуме за избор програма упознајући репертоар за хорну.		

Обавезни минимум програма

- све дурске и молске скале
- 2 различите школе етида
- 4 композиције уз клавирску пратњу
- тема са варијацијама

Јавни наступи

Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)

Програм испита

- 1дурска и 1 молска скала (напамет)
- 1 техничка етида
- 1 мелодијска етида
- циклично дело или тема са варијацијама (напамет)

Кључне речи: амбажура, дневне вежбе, транспоновање,двоструки језик,меморија, импровизација, критичко мишљење.

Називпредмета Циљ	**ХОРНА** **ЦИЉ** учења предмета Хорна је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– контролише амбажуру, дисање, интонацију, динамику, фразирање, и агогику; – транспонује из ЕФ штима у БЕ бас и БЕ алт; – примени технику свирања троструког језика; – испољи висок ниво креативности,	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Технике свирања дневних вежби уз контролу интонације, артикулације и динамике. Култура тона и техника прстију. Метода транспоновања. Техника свирања троструког језика. Развој меморије, унутрашњег слуха и способност импровизације. Стилска интерпретација и развој сопствених критеријума. Градња поверења у властите способности и јачање самосталности.

сензибилитета, способност импровизације у свирању; – проналази нове начине за комбиновање информација, знања и стечених вештина у свирању; – развија самопоуздање и самопоштовање; – користи предности дигитализације и присуствује концертима класичне музике те формира сопствени критеријум и упознаје репертоар. .		**Скале** Све дурске и молске у обиму две октаве; хроматске скале. Тоничне, доминантне и умањене септакорде са обртајима свирати у шеснаестинама и различитим артикулацијама. **ЛИТЕРАТУРА** – М. Алфонс:*200 мелодијских и прогресивних етида за хорну* трећа свеска – Ј. Галај: *Етиде оп.13* – В. А. Моцарт: *Концерт бр.3, ЕС дур, кв 447* – Ф. Штраус: *Тема са варијацијама* – Ж. Поре: *Кончертино бр. 5 и бр.6* – Ф. Штраус: *Ноктурно оп. 7* – П. Стојановић: *Анданте и Рондо* Дозвољено је коришћење других школа етида и литературе сличних захтева по избору наставника.
Обавезни минимум програма – 2 различите школе етид – 4 композиције уз клавирску пратњу – 1 троставачни концерт		
Јавни наступи Обавезна су 4 јавна наступа у току школске године (2 у полугодишту)		
Матурски испит		

Кључне речи: амбажура, дневне вежбе, транспоновање, троструки језик,меморија, импровизација, критичко мишљење, самосталност.

Назив предмета	**ТРОМБОН**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тромбон је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и мотивацију за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– шири регистар инструмента; – примењује кварт вентил;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Ширење горњег и доњег регистра. Коришћење кварт вентила кроз вежбе које отварају доњи регистар. Неговање лепог тона у свим динамикама. Свирање оркестарских деоница самостално

– отвара доњни регистар без и са кварт вентилом; – контролше интонацију; – користи помоћне позиције; – примењује стилска правила везана за епоху дела која свира; – изведе све динамичке и логичке захтеве у композицији; – самостално се припрема за наступ; – комуницира - ''дише'' заједно са корепетитором; – пренесе на публику свој доживљај кроз интерпретацију музичког дела; – повезано свира фразе у оквиру композиције и не ремети музички ток;		или у оквиру секцијских проба. **Скале и трозвуци.** Све дурске и молске скале у оквиру дуодециме или две октаве (у зависности од способности ученика) Тонични и доминантни септакорд. **ЛИТЕРАТУРА** **Дневне вежбе и етиде** – К. Копраш: Етиде I свеска – Ц. Борднер: Етиде II свеска – Б. Слокар: избор дневних вежби – Б. Слокар: Скале II свеска – Р. Милер: Техничке студије I – Арбан: Техничке вежбе. **Комади** – Р. Клерис: Конкурсни соло – Р. Клерис: Пријер – А. Крепин: Баладе Перигор – С. Гордон: Ледени брег. **Циклична дела:** – Ц. Е. Гаљар: Соната по избору.
Обавезни мининмум програма Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
Јавни наступи Обаевзна два јавна наступа у току школске године. Пожењно једно такмичење у току школске године.		
Програм смотре: – Једна смотра у току првог полугодишта – програм: – Две скале (дурска и молска) – Тонични трозвуци и доминантни септакорд напамет – Две етиде различитог карактера **Програм испита:** – Две скале (дурска и молска) – Тонични трозвуци и доминантни септакорд напамет – Две етиде различитог карактера – Једна композиција са клавиром		

Кључне речи: регистар, кварт вентил, стилске епохе, динамика, агогика.

Назив предмета	**ТРОМБОН**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тромбон је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и мотивацију за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира обликованим (лепим) тоном; – контолише амбажуру; – контролише дисање; – прецизно користи атак (вежбе за језик); – тачно интонира у проширеном регистру; – свесно исправља постојеће грешке истражујући нове начине свирања; – коригује интонацију у току свирања преко позције или штим цуга; – свира у различитим камерним саставима поштујући принцип узајамног слушања; – учествује у раду дувачких и симфонијских оркестара у школи и ван ње; – поштује правила при слушању и ивођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Амбажура, атак и дисање у проширеном регистру. Изједначен квалтиет свих регистара. Обрада тонских и техничких вежби у циљу савладавања програма. Грешке у свирању – разлози и начини исправљања. Самостално штимовање. Заједничко свирање у различтим камерним саставима и оркестрима. Музички бонтон. **Скале и трозвуци.** Све дурске и молске скале у четвртинама и осминама, шеснаестинама у оквиру дуодециме или две октаве (у зависности од способности ученика) Разложени тонични трозвуци, доминантни и умањени четворозвуци у истим нотним вредностима у којима се свирају скале. **Кључеви** Читање литературе у тенор кључу. **Дневне вежбе и етиде.** – Б. Слокар: Избор дневних вежби – Б. Слокар: Скале II свеска – Р. Милер: Техничке студије I и II – К. Копраш: Етиде I свеска – Арбан: Дневне вежбе. **Комади** – П. М. Дибуа: Кортеж – Д. Деванжер: Хумореска – Д. Убер: Романса – К. Курипински: Каватина **Циклична дела:** – Ц. Е. Гаљар: Соната по избору. – А. Вивалди: Соната по избору.

Обавезни мининмум програма
Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.

Јавни наступи Обаевзна два јавна наступа у току школске године. Пожењно једно такмичење у току школске године.
Програм смотре: Једна смотра у току првог полугодишта – програм: – Две скале (дурска и молска, пожељно кроз две октаве) – Тонични трозвуци и доминантни септакорд напамет – Две етиде различитог карактера (техничка и мелодијска) **Програм испита:** – Две скале (дурска и молска) – Две етиде различитог карактера – Једна композиција са клавиром

Кључне речи: Проширени регистар, технике свирања, интонација, камерно свирање, муички бонтон.

Назив предмета	**ТРОМБОН**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тромбон је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и мотивацију за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– критички вреднује лепоту свог тона; – активно учествује у коректури ''назалних'' тонова; – примени различите начине решавања техничких проблема; – користи сва своја претходна знања у обликовању дела која свира; – свира програм напамет; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољава самопоуздање у току јавног наступа; – иводи оркестарских сола; – поштује правила при слушању и ивођењу музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Овладавање лепим тоном усвим регистрима. Техничко напредовање ученика Фразирањеи неговање лепог тона. Активно (вођено) слушање и анализа стилских одлика и интерпретације дела које свира. **Скале и трозвуци.** Изводи све дурске и молске скале у оквиру две октаве. Разложени тонични трозвуци, доминантни и умањени четворозвуци. **Дневне вежбе и етиде** – Б. Слокар: Избор дневних вежби, Скале II свеска – Р. Милер: Свеска III – К. Копраш: Етиде II свеска – М. Шлозберг: Дневне вежбе **Комади** – Џ. Кјурноу: Фантазија за тромбон – Е. Паудер: Позната арија – В. Блажевић: Концертни скеч бр. 5 **Циклична дела:** – Џ. Е. Гаљар: Соната по избору. – Џ. Ф. Телеман: Соната ф-мол – Б. Марчело: Соната

		е-мол – Н. Р. Корсаков: Концерт за тромбон у Б-дуру
Обавезни мининмум програма Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.		
Јавни наступи Обаевзно 4 јавна наступа у току школске године. Пожењно једно такмичење у току школске године.		
Програм смотре: Једна смотра у току првог полугодишта – програм: – Две скале (дурска и молска, кроз две октаве) – Тонични трозвуци и доминантни и умањени четворозвук – Две етиде различитог карактера (техничка и мелодијска) **Програм испита:** – Две скале (дурска и молска) – Две етиде различитог карактера – Једна композиција са клавиром – Једно циклично дело са клавиром		

Кључне речи: тон, фраза,свирање напамет, јавни наступ.

Назив предмета	**ТРОМБОН**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Тромбон је да код ученика развију знања и вештине неопходне за разумевање и извођење музике у солистичком, камерном и оркестарском свирању, као и мотивацију за наставак школовања на високообразовним установама.
Разред	**ЧЕТВРТИ**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира све научене тоналитете са новим техничким захтевима; – свира у свим регистрима; – самостално коригује грешке у свирању; – изражава став о изведеним композицијама у односу на техничку припремљеност и интерпретацију; – изводи дела у стилу композитора и епохе; – изводи окрестарска сола; – покаже иницијатуву за јавно свирање.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техничко напредовање ученика кроз дневне вежбе. Прецизно свирањре скала у целокупном регистру инструмента. Грешке у свирању – узрок и коректура истих. Фразирање кроз леп тон и микродинамику. Развијање мотивације за јавним наступима. **Скале и трозвуци.** Изводи све дурске и молске скале у оквиру две октаве. Разложени тонични трозвуци, доминантни и умањени четворозвуци **Кључеви.** Етиде у алт и тенор кључу. **Дневне вежбе и етиде.** – Б. Слокар: Избор дневних вежби Скале II свеска – Р. Милер: Свеска III – К. Копраш: Етиде II свеска – М. Шлозберг: Дневне вежбе – Ј. Рошу: Мелодијске етиде књига I – Ф. Вобарон: Етиде **Комади** – К. Сен-Санс: Каватина – К. М. Вебер: Романса – А. Жулиман: Морсо симфоник **Циклична дела:** – Ц. Е. Гаљар: Соната по избору. – А. Вивалди: Соната по избору – А. Вивалди: Концерт а-мол – Ф. Давид: Кончертино оп. 4 Дело словенског или српског композитора по избору.

Обавезни мининмум програма Техничке вежбе, етиде, комади и сонате сличног садржаја и тежине.
Јавни наступи Обаевзно 4 јавна наступа у току школске године. Пожељно што више јавних наступа и такмичења у току школске године, јер се ученик тако спрема за пријемни испит и пријемни на музичкој академији.
Програм смотре: – Једна смотра у току првог полугодишта – програм: – Две скале (дурска и молска, кроз две октаве) – Тонични трозвуци и доминантни и умањени четворозвук – Две етиде различитог карактера (техничка и мелодијска) – Једна композиција уз пратњу клавира из програма за матурски испит. **Матурски испит**

Кључне речи: Јавни наступи, регистар инсрумента, леп тон, микродинамика

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ТРУБА/ХОРНА/ТРОМБОН

I. УВОДНИ ДЕО

Похађање средње музичке школе подразумева коришћење стечених знања из основне музичке школе, као и велику посвећеност вежбању. Сваки аспект извођења музике има непосредан и драгоцен утицај на лични развој ученика.

Настава је базирана на остваривању исхода, при чему искуствено учење има велику улогу.Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу, али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик да репорудукује све техничке и музичке захтеве, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему. Некада је врло стимулативно дати ученику програм који је за нијансу тежи од његових тренутних могућности, јер у одређеном добу музичког сазревања код већине ученика делује стимулативно. Код ученика треба развијати дух заједништва и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања.Најважнији покретач наставе требало би да буде принцип мотивације и инклузивности у потстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују, сваки пут у неком свом сегменту, припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмети **труба, хорна, тромбон** и **туба** у средњој музичкој школи подразумевају надградњу

стечених знања из основне музичке школе, а то су**:** правилно држање тела и исправно држање инструмента, дисање, зујање на уснама и на уснику, као и репродуковање здравог и сонорног тона, у оквиру музичке литературе. У овом циклусу школовања неопходан је рад на сложенијим техничким захтевима, као и на изражајном свирању.

Да би се ученик правилно развијао током четворогодишњег школовања у средњој музичкој школи неопходно је усавршити технику дисања,радити на квалитету тона, овладати свим регистрима, проширити дисајни капацитет, а све то кроз дневне студије тонских и техничких вежби у јако богатој литератури у том домену. Предложена литература је само смерница за сваки разред, али уколико наставник увиди да су захтеви из литературе претешки или прелаки, у сваком тренутку може да изабере неку другу литературу која даје бољи резултат. Наставник треба да изабере одговарајући програм према способностима ученика, као и према његовој жељи да свира неко дело, уколико му музичке и техничке способности то дозвољавају.Кроз рад неопходно је усавршити технику, артикулацију, фразирање, развити начин мишљења и обликовања дела.

Поред тога, веома је корисно вежбање меморије кроз учење напамет, како етида, тако и солистичких композиција.

У праћењу рада ученика велики значај имају смотре, јавни наступи и такмичења. Препоручује се да школа организује смотре где ће ученици свирати скале и етиде, и на њима показати какво реално техничко знање имају на инструменту. Јавни наступи показатељи су музичке и техничке оспособљености за свирање уз пратњу клавира или соло. Ученик који не задовољи захтеве смотре, требало би да поново изађе у накнадном року како би успео да савлада предвиђено градиво.

У односу на способности ученика, његов рад и напредак, наставник може да подстакне ученика за учешће на неком такмичењу. У фази израђивања такмичарског програма, никако не смемо занемарити тонске и техничке вежбе, јер у том случају долази до стагнирања ученика. На свим јавним наступима, смотрама и испитима треба тежити да ученик свој програм изводи напамет.

Треба бити опрезан при одабиру тешких музичких дела којима ученици нису дорасли, јер то може изазвати велике последице у даљем напредовању (лоше дисање, подвлачење доње усне, дизање браде, спазам у врату и горњем делу грудног коша).

Кроз свирање на јавним наступима у школи и ван ње, ученици побољшавају сценску самоконтролу и концентрацију, отклањајући страх од неуспеха.Користећи предности дигитализације и присуством на концертима, формирају сопствене критеријуме и упознају репертоар.Неопходно је познавање различитих стилских интерпретација.

Неодвојив део јавног наступа је и понашање, како извођача тако и публике, те је у том смислу познавање музичког бонтона неопходно.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента, најбитније је развијање музичких способности и надограђивање вештина стечених у основној музичкој школи.

Смер наставе је такав да увек креће од квалитетног дисања и тона ка музичком изражавању. Неопходно је да ученик самостално контролише амбажуру и интонацију, оплемени тон и свесно исправља постојеће грешке.

Критеријум у оцењивању мора да буде пре свега уложени труд ученика и његово лично напредовање у складу са психо-физичким, менталним и музичким способностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећај сигурности и подршке. Рад ученика процењује се на основу целокупног ангажмана током године, учествовања на државним и међународним такмичењима, концертима у школи и ван ње, као и на смотрама и завршним испитима на крају године (матурски испит на крају четвртог разреда СМШ).

ЧИТАЊЕ СА ЛИСТА – ЛИМЕНИ ДУВАЧИ

Називпредмета	**ЧИТАЊЕ СА ЛИСТА**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Читање са листаје да код ученика развију знања и вештине неопходне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе
Разред	**Први/Други/Трећи/Четврти**
Годишњи фонд часова	**35/35/35/33 часова годишње**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– одсвира без прекида и задржавања задани нотни текст једноставнијег садржаја; – анализира текст и унутрашњим слухом чује мелодијске и хармонске покрете; – примењује добијена упутства за решавање одређене текстуалне проблематике; – транспонује у предвиђене тоналитете; – оствари захтеве у читању нотног текста у вези са темпом, фразирањем, динамиком, артикулацијом, бојом...; – пронађи начине за самостално вежбање; – покаже самопоуздање и сналажљивост; – препозна дела и деонице инструмента у камерним и оркестарским композицијама.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Континуирано кретање кроз текст без прекида или задржавања. Упутства за отклањање грешака. Развој унутрашњег слуха и повезивање стеченог знања из других предмета. Метода транспоновања. Вежбе за развијање меморије и брзо памћење. Сналажљивост и брзо реаговање. Упознавање са деоницама инструмента у камерној и оркестарској литератури. Слушање музике и остваривање напретка у познавању музичке литературе. **ЛИТЕРАТУРА*** је дата по инструментима и разредима испод табеле

Обавезни минимум програма
-10 етида
-2 композиције за камерно музицирање
-10 оркестарских сола

Програм смотре:
-2 оркестарска сола
-1 соло *прима виста*(по избору наставника)

Кључне речи: нотни текст, анализа, унутрашњи слух, транспоновање, камерна и оркестарска литература, слушање музике.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА - ЧИТАЊЕ С ЛИСТА ЛИМЕНИ ДУВАЧИ

I. УВОДНИ ДЕО

Настава је базирана на остваривању исхода, при чему искуствено учење има велику улогу. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке,опажајне и сазнајне активности ученика. На часовима читања с листа, неопходно је развити вештине потребне за брзо и течно читање нотног текста и за разумевање и упознавање музичке литературе.Читањем деоница камерне и оркестарске литературе, ученик стиче знања која ће омогућити лакше савладавање предмета оркестар и камерна музика,омогућити наставак школовања и активно укључивање у музички живот друштвене средине.

Кроз четири године обуке на овом предмету,техника "прима виста" требало би да постане рутинска и уобичајена,и неодвојиви део културе ученика са средњошколским музичким образовањем.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења,Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа,односно припреме за час..Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују по месецима,а у складу са годишњим фондом часова.Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример /песму/дело.

Припрема за час је специфична.Настава се може изводити индивидуално или у паровима како би ефекат обуке био што већи.Усмеравање часа у многоме зависи од оспособљености ученика за брзо и течно читање.Како се исходи у стицању вештина кумулативно остварују,сваки пут у неком свом сегменту,припрема садржи назив композиције,циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Приликом остваривањем наставе и учења читања с листа треба узети у обзир повезаност са главним предметом,камерном музиком и оркестром. Видна је и веза са солфеђом, теоријом музике, хармонијом, контрапунктом, музичким облицима и историјом музике. Знања стечена на часовима треба да омогуће ученику њихову најширу примену у пракси.

Наставу треба започети нотним текстовима једноставнијег садржаја. Пре свирања потребно је анализирати текст и унутрашњим слухом опажати мелодијске и хармонске покрете.У свирању, најважније је инсистирати на континуираном кретању кроз текст,без прекида или задржавања. Ритам мора бити изведен без грешке,у темпу у коме се могу остварити сви захтеви. Погрешно одсвиране ноте могу се толерисати. Неопходно је развијати самопоуздање,сналажљивост и брзо реаговање у кретању кроз текст. Примењујући добијена упутства у решавању текстуалне проблематике, а када се учврсти способност непрекидног кретања кроз текст потпуно правилног ритмизирања,могу се поставити и детаљнији захтеви у вези са темпом и комплетним музичким изражавањем(фразирање,динамика,артикулација,боја...).Веома је корисно учење напамет оркестарских деоница,чиме се поспешује развијање меморије.

Да би се ученици лимених дувачких инструмената правилно развијали током четворогодишње наставе читања с листа, неопходна је стална контрола амбажуре,дисања и рад на проширењу дисајних капацитета.Тонске и техничке вежбе на почетку сваког часа су неизоставне.Наставник је у обавези да провери да ли су захтеви претешки или прелакі, и у сваком тренутку изабере литературу која даје најбоље резултате.

Коришћењем предности дигитализације у слушању музике и присуством на концертима класичне музике, ученици упознају музичку литературу и деонице својих инструмената у камерним и оркестарским делима.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима читања с листа,најбитније је развијати знања и вештине у брзом и течном читању нотног текста.Опажањем релевантних музичких елемената ученик остварује напредак у интерпретирању деоница и проналази начине за самостално вежбање.

Критеријум у оцењивању је првенствено уложени труд ученика,његова посвећеност и напредовање, у складу са психо-физичким,менталним и музичким способностима.Неопходно је обезбедити пријатну атмосферу на часу,а код ученика потенцирати осећај сигурности и подршке.
Рад ученика процењује се на основу целокупног ангажовања током године.

Називпредмета	**КАМЕРНА МУЗИКА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Камерна музика је да код ученика развије способност за постизање звучног склада и заједничку интерпретацију дела у стилу епохе и композитора кроз свирање/певање у различитим ансамблима као и оспособљавање за јавне наступе и наставак професионалног школовања
Разред	**ПРВИ/ДРУГИ/ТРЕЋИ/ЧЕТВРТИ**
Годишњифондчасова	**35/35/70/66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– усагласи индивидуално свирање или певање са групним свирањем; – усклади интонацију, артикулацију и динамичке ознаке са осталим члановима камерног састава; – дефинише своју улогу у камерном саставу и перципира улогу осталих чланова камерног састава; – примени различита музичка изражајна средства у зависности од карактера музичког дела; – комуницира са осталим члановима камерног састава кроз музику; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике;	**ИЗВОЂЕЊЕ** **МУЗИКЕ**	Специфичности свирања или певања у камерном саставу. Усаглашавање свирања или певања са различитим групама инструмената. Слушање, интонација, агогика, артикулација, темпо, карактер, стил, динамика, квалитет тона. Развијање заједничке интерпретације. Музичка фраза, стил и уједначеност звука. Припремање ученика за јавне наступе. **ЛИТЕРАТУРА** Избор композиција за различите камерне саставе писане у оригиналу за одређени састав или транскрипције дела из музичке литературекоје одговарају техничким и музичким способностима свих чланова камерног састава*.

– покаже спремност за тимски рад; – користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању музике; – поштује договорена правила понашања у оквиру ансамбла.		
Обавезни минимум програма: три композиције различитих стилских епоха или различитог карактера		
Јавни наступи: Јавни наступи у оквиру и ван школе, наступи на такмичењима и фестивалима.		
Програм смотре: Минимум једна композиција писана за дуо, трио, квартет или већи ансамбл.		

Кључне речи: тон, интонација, слушање музике, свирање, групно музицирање, музичка фраза,

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА КАМЕРНА МУЗИКА

I УВОДНИ ДЕО

Свирање и певање у камерном ансамблу је од непроцењиве важности за свакога ко жели да се професионално бави извођачком уметношћу. Оно развија способност ученика да комуницира са другима кроз међусобно слушање, извођење и стварање музике и да изражава своје мисли и осећања кроз музику.

Образовни циљ камерне музике обухвата развијање музичког укуса, стваралачких способности, осећаја за стил, гласовних и инструменталних могућности и учвршћивање интонације, као и способност за изражајно извођење.

Васпитни циљ обухвата развијањеосећања припадности колективу – тимски рад, развијање толеранције, дисциплине, поштовања различитости и правила понашања, развијањеодговорности, стицање самопоуздања, савладавање треме и пружање помоћи у смислу вршњачког учења и сарадње.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, односно очекиване резултате у реализацији музичких садржаја кроз разноврсна дела домаћих и иностраних аутора.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрана музичка дела које се обрађују по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабране композиције.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Камерна музика обухвата ученике првог, другог, трећег и четвртог разреда средње школе. Настава камерне музике се планира и реализује у оквиру Школског програма рада.

Процес учења базира се на избору композиција које ће одговарати техничким и музичким способностима свих ученика, чак и када нису истог разреда и узраста.Литературу за камерну музику чини избор композиција различитих стилова које су писане у оригиналуза одређени састав или транскрипције

дела из музичке литературе које одговарају техничким и музичким способностима свих чланова камерног састава.Наставник има могућност да по слободном избору одабере и композиције које нису наведене у предлогу литературе водећи рачуна о примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим техничким могућностима и музичким интересовањима.

У оквиру школовања би било препоручљиво да ученик свира/пева у различитим ансамблима, од дуа, трија, квартета надаље, као и да сарађује са различитим групама инструмената.

V. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима камерне музике најбитније је развијање музичких способности у групном музицирању. Критеријум у оцењивању је уложен труд и напредовање сваког ученика у складу са његовим личним и музичким могућностима. Битно је на почетку школске године јасно поставити критеријуме оцењивања и упознати ученика са истим. У обзир треба узети све сегменте учениковог талента, залагања и односа према раду.

Уколико је ученик на почетку године упознат са критеријумима оцењивања мања је вероватноћа да ће доћи до неспоразума или нејасног вредновања његовог залагања. Треба константно подстицати ученике на даље напредовање, али им и предочавати музичке тенденције и врхунска достигнућа.

Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

ОДСЕК ЗА ЏЕЗ МУЗИКУ

СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

1. Главни предмет (џез инструмент или џез певање)
2. Мали ансамбли
3. Теорија џез музике
4. Историја џез музике
5. Биг бенд
6. Џез аранжирање
7. Ударачки инструменти

Назив предмета	**ЏЕЗ ПЕВАЊЕ**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез певање је развијање гласовних вештина за интерпретацију и фразирање у различитим стиловима џеза кроз индивидуално и групно музичко искуство којим се подстиче развијање музичке и техничке осетљивости и флексибилности, креативност, естетска сензибилност, а ученик се мотивише и оспособљава за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.	
Разред	**Први**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ По завршенојтеми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање) током певања џез композиције; – правило нотира партитуруџез композицијеу задатом тоналитету; – правилно интерпретира задату џез мелодију; – користи свинг ритам у извођењу џез композиције; – разликује и може да одпева различите врсте блуза ; – разликује и може да одпева различите форме једноставних џез станадрда (композиције од 32 такта у форми ААБА; А1А2, дурске и молске прогресије); – разликује бар два типа интра и кода при извођењу џез песама; – изводи једноставне џез етиде; – изводи једноставне џез стандарде у различитим темпима;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника дисања, импостација гласа, развијањеопсега и покретљивости гласа кроз једноставније техничке вежбе. Правилно писање нотног текста транспонованог у тоналитет у којем ученик изводи џезкомпозицију. Павилно извођење мелодије на задати нотни текст уз коришћење изражајних средстава. Препознавање блуз форме и форме једноставних џез стандарда кроз слушањемузичких примера и извођење истих. Усвајање одлика свинг ритма. Ритмичко парафразирање мелодије преко форме блуза и једноставнијих џез стандарда. Правилна артикулација и изражајност текста. Блуз скала. Трозвуци и четворозвуци. Једноставне џез етиде са применом одговарајуће артикулације. Једноставни џез стандарди – вежбање у различитим темпима. **ЛИТЕРАТУРА** – Seth Riggs: ’’ Speech level singing''. – Bob Stoloff : ’’Blues scatitudes’’ – Angelomusic: 440 jazz standards – Sher: Real Book 1-4 **Аудио/видео примери:** – Беси Смит- избор – Луис Армстронг – избор – Били Холидеј, Ела Фитцџералд, Сара Вон – избор – Дајна Вашингтон– избор

– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа – вокално изведе једноставне џез композиције напамет; – користи доступне носиоце звука у циљу истраживања и слушања музике.		– Џо Вилиамс, Френк Синатра, Литл Џими Скот – избор – Џук Елингтонов и Каунт Бејсијев велики оркестар – избор – Хелен Хјумс– избор – Џими Рашинг, Блајнд Лемон Џеферсон– избор
Обавезни минимум програма: – Задате вокализе. – Блуз скала из више тоналитета. – Блуз уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong). – Џез стандард-свинг (у једном тоналном центру) с ритмичком парафразом. – Џез балада. – Џез етида.		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: – Техничке вежбе, блуз скала из више тоналитета. – Блуз уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong). – Џез стандард-свинг (у једном тоналном центру) с ритмичком парафразом. – Џез балада. – Џез етида. **Програм се изводи напамет.**		

Кључне речи: тон,техника певања, музичка фраза, ритмичка парафраза, форма,музички бонтон,слушање музике, стил.

Назив предмета	**ЏЕЗ ПЕВАЊЕ**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез певање је развијање гласовних вештина за интерпретацију и фразирање у различитим стиловима џеза кроз индивидуално и групном музичко искуство којим се подстиче развијање музичке и техничке флексибилности и осетљивости, креативност, естетска сензибилност, а ученик се мотивише и оспособљава за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.	
Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства током певања џез композиције; – изведе ритмичку парафразу задатог нотног текста користећи свинг ритам; – изводи једноставне бродвејске стандарде у једном тоналном центру; – изведе једноставну импровизацију у оквиру више врста „rhythm changes“ форме а уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи једноставне џез етиде; – користи једноставне фразе и одговарајуће скале преко хармонске везе II-V-I; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – изведе џезкомпозиције напамет; – користи доступне носиоце звука у циљу истраживања и слушања џез музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника дисања, импостација гласа, развијање опсега и покретљивости гласа кроз техничке вежбе. Једноставни бродвејски стандарди у једном тоналном центру, правилна артикулација, изражајност текста, динамичке вредности. Ритмичко и мелодијско парафразирање задатог нотног текста кроз одлике свинг ритма. Фразирање кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: блуз скала, јонски, дорски и миксолидијски модус из различитих тоналитета. Препознавања „rhythm changes“ форме кроз слушање џез композиција. Вежбање једноставних фраза преко хармонске везеII-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Певање једноставног импровизованог сола преко „rhythm changes“ форме (дурска, молска, са измењеним Бе делом) у модерато темпима, користећи одговарајуће скале и модусе, уз одговарајућу артикулацију. Певање једноставних џез етида уз примену одговарајуће артикулације. **ЛИТЕРАТУРА** – Сет Ригс: ''Speech level singing''. – Боб Столоф: Блуз скетитјудс – Боб Столоф: Рецепти за солирање преко џез стандарда – Ангеломјузик: 440 џез стандарада – Шер: Реал бук 1-4 – Ангело мјузик: реал бук 444 **Аудио/видео примери:** – Луис Армстронг – избор – Били Холидеј, Ела Фитцџералд, Сара Вон – избор – Дајна Вашингтон– избор – Нет Кинг Кол, Џо Вилиамс, Френк Синатра, Литл Џими Скот – избор – Чет Бејкер – избор – Чарли Паркер- избор

		– Мајлс Дејвис – избор – Декстер Гордон- избор – Кавртет Предрага Ивановића- избор – Домаћи аутори- избор

Обавезни минимум програма:
- Задате вокализе.
- Блуз скала, јонски, дорски и миксолидијски модуси.
- „Rhythm changes“ уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом.
- Џез стандард-свинг (у једном тоналном центру) с ритмичком парафразом и једноставним соло деоницама.
- Џез балада.
- Џез етида у формату „Rhythm changes“.

Јавни наступи: два у току школске године

Испитни програм:
- Техничке вежбе, блуз скала, јонски, дорски и миксолидијски модуси из по једног различитог тоналитета.
- „Rhythm changes“ уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом.
- Џез стандард-свинг (у једном тоналном центру) с ритмичком парафразом и једноставним соло деоницама.
- Џез балада.
- Џез етида у формату „Rhythm changes“.

Програм се изводи напамет.

Кључне речи: Тон, слушање музике, певање, техника певања, артикулација, музичка фраза, парафраза, ритам, форма, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез певање је развијање гласовних вештина за интерпретацију и фразирање у различитим стиловима џеза кроз индивидуално и групном музичко искуство којим се подстиче развијање музичке и техничке флексибилности и осетљивости, креативност, естетска сензибилност, а ученик се мотивише и оспособљава за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства током певања џез композиције; – ритмички и мелодијски парафразира задати нотни текст користећи различите ритмичке моделе; – изведе једноставну импровизацију у оквиру бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајућескале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи џез етиде и транскрибује једноставније џез солистичке импровизације. – изводи џез стандарде различитог ритма и метра користећи	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника дисања, импостација гласа, развијање опсега и покретљивости гласа. Фразирање кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне; Правилна артикулација, изражајност текста и динамичке вредности. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модус. Препознавање различитих бродвејских и џез стандарда кроз слушање, као и композиција бразилских композитора. Одлике боса нова ритма. Вежбање фраза преко каденци II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Импровизовање једноставних сола преко

одговарајуће скале и артикулацију уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – користи фразе и одговарајуће скале преко хармонске везеII-V-I и „turnaround“ кроз извођење џез музике; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – изводи џез композиције напамет; – користи доступне носиоце звука у циљу истраживања и слушања музике.		бродвејских стандарда кор у разнородним темпима уз примену одговарајућих скала, модуса и патерна. Певање џез етида- транскрипција уз примену одговарајуће артикулације Извођење џез и бразилских стандарда различитих ритмова (свинг, боса нова, самба) и метра (четворочетвртински и трочетвртински). **ЛИТЕРАТУРА** – Сет Ригс: Speech level singing – Ангело мјузик: Нон стоп ту Бразил – Ангело Мјузик: 444 џез стандарада – Боб Столоф:Рецепти за солирање преко џез стандарда – Шер: Реал бук **Аудио/видео примери:** – Антонио Карлос Жобим– избор – Елис Режина – избор – Сара Вон – избор – Ела Фитцџералд – избор – Ненси Вилсон – избор – Курт Елинг- избор – Џон Хендрикс- избор – Енди Беј- избор – Чарли Паркер- избор – Чет Бејкер – избор – Квартет Предрага Ивановића- избор – Домаћи аутори- избор
Обавезни минимум програма: – Техничке вежбе, умањена скала, мелодијски мол и еолски модус. – Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са једноставном импровизацијом. – Џез стандард и композиције из репертоара бразилских композитора у боса нова/ самба и трочетвртинском ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са једноставном импровизацијом. – Џез балада. – Џез етида.		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: – Џез етида. – Техничке вежбе, умањена скала, мелодијски мол и еолски модус. – Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са једноставном импровизацијом. – Џез стандард или композиције из репертоара бразилских композитора у боса нова/самба или трочетвртинском ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са једноставном импровизацијом. – Комад. **Програм се изводи напамет.**		

Кључне речи: Тон, техника гласа, ритмика, парафраза, латихо ритам, непарни ритмови слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ПЕВАЊЕ**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез певање је развијање гласовних вештина за интерпретацију и фразирање у различитим стиловима џеза кроз индивидуално и групно музичко искуство којим се подстиче развијање музичке и техничке флексибилности и осетљивости, креативност, естетска сензибилност, а ученик се мотивише и оспособљава за самостални јавни наступ и наставак уметничког школовања.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства током певања џез композиција; – ритмички и мелодијски парафразира задати нотни текст бродвејских и џез стандарда користећи различите ритмичке моделе; – правилно изведе мелодију би бап и хард бап стандарда користећи правилну артикулацију; – смостално осмисли и запише аранжмаски формат џез композиције коју изводи; – изводи џез етиде; – импровизује у оквиру бродвејског, џез, би бап и хард бап стандарда у различитим темпима,користећи одговарајућескале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – Изведе импровизовани соло у дабл тајму при извођењу баладе. – користи фразе и одговарајуће скале преко хармонске везеII-V-I и „turnaround“; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – свира џез композиције напамет; – користи доступне носиоце звука у циљу истраживања и слушања музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техника дисања, импостација гласа, развијање опсега и покретљивости гласа. Фразирање кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Осмишљавање и записивање једноставних аранжмаских решења џез композиција које се изводе. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси. Препознавање различитих би бап и хард бап стандарда кроз слушање џез музике. Различитости боса нова и свинг ритма и њихова имплементација. Примена дабл тајм темпа у импровизацији баладе. Вежбање фраза преко каденци II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Правилно певање тема би бап и хард бап стандарда, као једноставног импровизованог сола у различитим темпима, користећи одговарајуће скале, модусе и правилну артикулацију. Певање џез етида- транскрипција користећи одговарајућу артикулацију. **ЛИТЕРАТУРА** – Сет Ригс: Speech level singing – Ангело мјузик: Нон стоп ту Бразил – Ангело Мјузик: 444 џез стандарада – Боб Столоф:Рецепти за солирање преко џез стандарда – Шер: Реал бук **Аудио/видео примери:** – Хендрикс, Ламберт & Рос- избор – Ени Рос- избор – Ела Фитцџералд- избор

		– Сара Вон- избор – Курт Елинг- избор – Анита О Дај- избор – Енди Беј- избор – Квартет Предрага Ивановића- избор – Домаћи аутори- избор – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор – Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сони Ролинс – избор – Чарли Паркер – избор – Бад Пауел – избор – Телониус Монк – избор – Винтон Кели – избор
Обавезни минимум програма: – Техничке вежбе. – Умањена скала, мелодијски мол и еолски модус, фразе преко каденце II-V-I. – Би бап стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Хард бап стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Бродвејске и џез композиције. – Композиције босанова и самба ритмике. – Џез етида.		
Јавни наступи: два у току школске године		
Матурски испит Програм се изводи напамет.		

Кључне речи: Тон, певање, слушање музике, свирање, музичка фраза, парафраза, музички бонтон, стил, импровизација.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ЏЕЗ ПЕВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком има вишеструки и драгоцен утицај на развој општег а посебно стваралачког потенцијала ученика. Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исход учења џез музике представља музичке, опажајне и сазнајне активности ученикакоје побуђујуинтересовање и љубав ученика према џез идиому и подстичу га да континуирано проучава џез музику и након завршетка средњег школовања, у циљу професионалног бављења истом.

Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке који се тичу изградњеспољашњег и унутрашњег слуха, осећаја за ритам, музичке меморије и музичке фантазије,неговању интонације, осећаја за боју и динамику тона у оквиру могућности инструмента, упознавањем са стиловима џеза кроз изградњу навике редовног слушања џез музике а да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације, инклузивности и подстицања максималног учешћа у музичком доживљају и музичком изражавању крозразвијањеразумевања специфичне естетике џеза и разумевања изражајних средстава у складу са техничким захтевима певања

као процеса, а у циљу изражавања властитих музичких способности. Посебан акценат је на оспособљавању за самостално учење и вежбање ученика кроз стицање искуства јавних наступа – како самостално тако и у ансамблу.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују кроз правила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење џез певања се остварује вишеслојно: кроз упознавање ученика са посебностима гласа, певачког апаратуса у односу на друге инструменте, као и са основним елементима џез музике. Она обухвата усвајање техника везаних за развој појединачног инструмента обзиром на високо изражене одлике индивидуалности истог, као и наставних технологија које подстичу развијање корелацијеунутрашњег слуха и певачког апарата кроз који се ученик изражава у интерпретацији и импровизацији џез композиција.

Техничке вежбе морају бити константно присутне, при чему их делом треба изводити без пратње било каквог хармонског инструмента у циљу развоја стабилне интонације и гласовног уобличавања замишљеног тона. Ученик проучава различите форме џез репертоара (блуз, бродвејске стандарде, „rhythm changes“), ритмику везану за овај жанр (свинг, боса нова, џез валцер), начине на који се изражајност, динамика, дикција и артикулација имплементирају на џез композиције које ученик изводи (џез фразирање), као и најчешће употребљиване акорде/скале кроз које се развија флексибилност инструмента, стабилна интонација, као и унутрашњи слух потребан за импровизацију.

Ученик се са поменутим елементима упознаје на више начина: кроз активно слушање џез снимака,чиме се апсорбују одлике стила и специфична артикулација, кроз теоретско знање потребног музичког материјала за импровизацију, кроз извођење тема и импровизације у оквиру различитих форми, као и певање транскрибованих импровизованих сола разноврсног џез репертоара који упућују на одлике стила и правилну артикулацију. Препорука је да ученик посећује џез и блуз концерте (џез фестивали), о којима са наставником дискутује, чиме се формира критичко мишљење и развија естетика.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Критеријум за оцењивање треба да буде ученików уложен рад, ангажовање и напредовање у складу са његовим личним и музичким способностима. Настава инструмента је индивидуална што оставља простора наставнику да се позабави свим аспектима ученикове музичке личности као и његовим музичким афинитетима а све у складу са предвиђеним наставним планом и програмом. У оквиру свих музичких активности треба неговати пријатну атмосферу а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ЏЕЗ КЛАВИР**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез клавирје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени основе клавирске технике у свирању техничких вежби, етида и џез стандарада; – разликује и технички слободно изводиритмичке начине свирања карактеристичне за џез стилу дурским и доминантним ”бибап” скалама; – примени основе клавирске технике у свирању техничких вежби, етида и џез стандарада; – демонстрира врсте четворозвука – септакорда и секстакорда и идентификује их на свим ступњевима стандардних и ”би бап” скала; – дефинише хармонски систем септакорада и тензија и примењује га у интерпретацији; – дефинише ”6th/diminished” хармонски систем (блок акорди) и примењује га у интерпретацији; – дефинише дурску и молску пентатонску као и дурску и молску блуз скалу и употребљава их у импровизацији; – разликује основне поделе метричке јединице у џезу; – препозна шифре акорада са или без алтерација и педалне ”слеш” акорде; – изведе хармонску везу 2-5-1 трогласно са основним тоном примењујући принципе основног кретања гласова (”voiceleading”) у дванаест тоналитета; – препозна једноставне џез форме попут 12-тактне блуз форме и 16-тактне АА или АА1 форме; – импровизује на блуз форму уз пратњу другог инструмента користећи блуз скале, доминанту	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Клавирска техника - принцип активних врхова прстију, преноса тежине, улоге палца, зглоба руке и основе прстореда Дурске ”би бап” и доминантне ”би бап” скале. Пентанонске и блуз скале. Хармонски систем септакорада и тензија. ”6th/diminished” хармонски систем. Једноставнији џез стандарди и блуз песме. Свирање у ансамблу. Стрејт (straight) и свинг/шафл (swing/shuffle) начини свирања Основно вођење гласова (”voiceleading”). Трогласни, четворогласни и петогласни сазвучје - воисинг са основним тоном у хармонском систему септакорада и тензија. ”Downbeat” и ”Upbeat”(”Ofbeat”). Стандардне шифре акорада са и без тензија и акордске ”слеш” шифре. **ЛИТЕРАТУРА** Оскар Питерсон: – Џез етиде и комади 1 – Џез етиде и комади 2 Драгиша Буха – 557 Џез Стандарада Mark Levine – Jazz Piano Book **Аудио визуелни примери извођача** – Pete Johnson – Memphis Slim

”би бап” скалу и тонове септакорада као и четворогласни слог без основног тона у левој руци; – изводи џез стандарде у једном тоналном центру уз пратњу другог инструмента.		– Phill Moore – Count Basie – Duke Ellington – Barry Harris – Oscar Peterson

Обавезни минимум програма:
- Две етиде или комада Оскара Питерсона
- Две вежбе или менуета Оскара Питерсона
- Три једноставна блуз стандарда
- Три једноставна џез стандарда у једном тоналном центру

Јавни наступи: 2 утоку школске године

Програм испитана крају школске године (изводи се напамет):
1) Скале или техничке вежбе
2) Класична или џез етида
3) Једна блуз песма
4) Један џез стандард
5) Комад по избору (џез стандард)

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КЛАВИР**
Циљ	**Циљ**учења предметаЏез клавирје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени основе клавирске технике у свирању техничких вежби, етида и џез стандарада; – интерпретира молске ”би бап” скале у свим тоналитетима; – интерпретира хармонску везу 2 5 1 у молу петогласно са основним тоном у 12 тоналитета; – прочита са листа акорде петогласно са основним тоном у песми по избору; – дефинише модусе	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Клавирска техника – принцип активних врхова прстију, преноса тежине, улоге палца, зглоба руке и основе прстореда – видео примери Марте Аргерич и Иве Погорелића Хармонија и хармонски слогови – ”turnaround” – педална функција басовог тона у хармонским везама – ”thickenedlines” (“handful” chords) концепт хармонизовања мелодије и примена у пратњи – ”walkingbas” и четворогласни слог без основног тона – “Chain of dominants” – ланац доминантних акорада Chord/Scale theory – Теорија акорада и припадајућих скала – Модуси дурске лествице са припадајућим акордима. Основи импровизације, мелодијски елементи и фразирање: – арпеђа, тетракорди и скале

дурске скале и припадајуће акорде са шифрама (акорд-скала теорија); – конструише и интерпретира једноставан увод (intro) у песму по избору; – интерпретира ”walkingbas” свирање на клавиру са пратњом у десној руци; – примењује хармонски систем ”6th/diminished” у молу; – примени концепт ”thickenedlines” у извођењу џез стандарада; – дефинише функцију ”turnaround” хармонске везе и примењује је у џез песмама; – интерпретира ”rhythm change” стандард; – интерпретира молски блуз стандард; – импровизује на хармоније задате песме користећи основне мелодијске елементе; – транскрибује, анализира и интерпретира задати соло одређеног извођача са аудио примера.		– ”approachnote” (дијатонске и хроматске пролазнице), – ”enclosure” употреба пролазница, – примена триоле, – интерпретација дурске, молске и доминанте ”би бап” скале и арпеђа на ”offbeat” легато и стакато артикулацијом користећи метроном, – вежбе свирања једног или више мелодијских елемената кроз ”би бап” скалу по избору кроз четири октаве у обе руке, – вежбе пратње четворогласно левом руком на “downbeat” и “upbeat”, – вежбе пратње петогласно у обе руке на “downbeat” и “upbeat”, – анализа транскрибованих сола. **Транскрипције сола извођача:** – Horace Silver – Les McCan – Boby Timons – Nat ”King” Cole – Teddy Wilson – Oscar Peterson – Sonny Clark **ЛИТЕРАТУРА:** – Драгиша Буха – 557 Џез Стандарада – Mark Levine – Jazz Piano Book – Bert Ligon – Comprehensive technique for jazz musician – Bill Dobbins – The Contemporary Jazz Pianist vol. 1-4 – Jerry Bergonzi – Inside Improvisation serie vol. 1-5 – David Bakker – Jazz Improvisation – Jerry Cocker – Elements of the jazz language for the developing improvisor
Обавезни минимум програма: Две ”rhythmchanges” песме Два Бродвејска стандарда Два стандарда по избору Две транскрипције једноставнијих сола		
Јавни наступи: 2 у току школске године		
Програм испита на крају школске године (изводи се напамет): 1) Класична или џез етида 2) Скале или техничке вежбе 3) ”Rhythm changes” стандард 4) Бродвејски џез стандард 5) Комад (џез стандард по избору)		

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КЛАВИР**
Циљ	**Циљ**учења предметаЏез клавирје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени елементе клавирске технике; – интерпретира хармонску везу 2 5 1 у дуру и молу петогласном слогу без основног тона, са могућим алтерацијама у 12 тоналитетима; – дефинише алтеровану скалу и употребљава је функционално; – дефинише једну од основних техника рехармонизације ”triton substitution” и примењује их у извођењу џез стандарада; – интерпретира педалну функцију басовог тона са заменицима доминанте у хармонској прогресији 1 6 2 5; – дефинише основе ”upper structure triad” хармонске технике и примењује је у интерпретацији џез стандарада; – примењује ”drop 2” технику ”6тh/diminished” хармонског системау интерпретацији џез стандарада; – чита са листа шифре задате песме петогласно са основним тоном и са могућим алтерацијама; – примењује мелодијске елементе у импровизацији у џез стандардима; – дефинише основни латино џез ритмички патерн (”clave”) и примењује га у интерпретацији; – интерпретира напреднију” rhythm change” стандард песму; – интерпретира Латин/стрејт џез стандард; – изводи џез стандард у ¾ такту;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Клавирска техника – принцип свирања репетиције појединачник тонова, октава и акорада. – принципистовременог и разложеног свирања секвентних интервала и прстореди. Chord/Scale theory – Теорија акорада и припадајућих скала – алтерована скала и доминантни алтеровани акорд – ”6th/diminished” хармонски систем – хармонски систем септакорада и тензија. Основи импровизације, мелодијски елементи и фразирање – ”delayed resolution”- одложено мелодијско разрешење – скале кроз хармонску везу 2 5 1 – мелодијски елемент или комбинације неколико елемената кроз хармонску везу 2 5 1 – патерн – дефиниција и конструкција једноставних. Ритам – ”Clave” ритмички патерн. Хармонија и хармонски слогови: 1. Основи рехармонизације – ”triton substitution” – тритон замена – терцно сродни акорди – хармонаска веза 2 5 1 у функцији рехармонизације 2. Шифре ”слеш” акорада 3. ”Upper structure triad” концепт хармонског сазвучја 4. ”drop 2” техника 6тh/diminished” хармонског система. **Транскрипције сола извођача по избору:**

– транскрибује, анализира и интерпретира једноставнија сола одређених џез интерпретатора.		– Bill Evans – Oscar Peterson – Phineas Newborn – Sonny Clark – Ahmad Jamal – George Shearing **ЛИТЕРАТУРА** – Драгиша Буха – 557 Џез Стандарада – Mark Levine – Jazz Piano Book – Bert Ligon – Comprehensive technique for jazz musician – Bill Dobbins – The Contemporary Jazz Pianist vol. 1-4 – Jerry Bergonzi – Inside Improvisation serie vol. 1-5 – David Bakker – Jazz Improvisation – Jerry Cocker – Elements of the jazz language for the developing improviser.
Обавезни минимум програма: – Два Босанова стандарда – Два стандарда у ¾ такту – Два Бродвејска стандарда – Три транскрипције		
Јавни наступи: 2 у току школске године		
Програм испита на крају школске године (изводи се напамет): 1) Џез или класична етида 2) Скале или техничке вежбе 3) Боса нова стандард 4) Џез стандард у ¾ такту 5) Бродвејски стандард 6) Комад (џез стандард по избору)		

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КЛАВИР**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез клавирје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке способности, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**99 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени принципе напредне клавирске технике у		Клавирска техника – динамичко издвајање гласова у сазвучју.

интерпретацији; – употребљава пентатонски хармонски систем са сазвучјима у интерпретацији џез стандарада; – разликујепринципе лествичне (“Same distance”) и паралелне (“Constant Structure”) употребе сазвучја у интерпретацији; – употребљава симетричне октатонске скале и сазвучја у интерпретацији џез стандарда; – интерпретира сложенијеуводе (intro) у џез стандарде; – препознаје шифре свих ”слеш” акорада; – изводи читање са листа задате песме и хармонизује их савладаним хармонскимконцептима сазвучја; – употребљава самостално изграђене патерне у импровизацији; – интерпретира ”хард бап” стандард; – интерпретира ” би бап” џез стандард; – интерпретира џез баладу; – транскрибује, анализира и изводи сола одређених џез интерпретатора; – употребљава различите хармонске концепте и сазвучја у соло интерпретацији и свирању у ансамблу.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Chord/Scale theory – Теорија акорада и припадајућих скала: – пентатонска скала и пентатонски хармонско сазвучје – “So What” акорд, – симетричне октатонске скале и припадајући акорди. Хармонија и хармонски слогови 1) Паралелна “Constant Structure” и лествична “Same distance”техника употребе сазвучја 2) Шифре ”слеш” акорада 3) ”Bird Changes” Основи импровизације, мелодијски елементи и фразирање: – конструкција једноставних патерна – екстраковање патерна из транскрипција – писање сола. Клавирске соло џез интерпретације различитих извођача – анализе. **Транскрипције сола извођача по избору:** – Bud Powell – Lennie Tristano – Winton Kelly – Bill Evans – Herbie Hancock – Cedar Walton – Hank Jones **ЛИТЕРАТУРА** – Драгиша Буха – 557 Џез Стандарда – Bert Ligon – Comprehensive technique for jazz musician – Bill Dobbins – The Contemporary Jazz Pianist vol. 1-4 – Jerry Bergonzi – Inside Improvisation serie vol. 1-5 – David Bakker – Jazz Improvisation – Jerry Cocker – Elements of the jazz language for the developing improvisor
Обавезни минимум програма: Два ”би бап” стандарда Два ”хард бап” стандарда Две џез баладе		

Три транскрипције
Јавни наступи: минимум 4 у току школске године
Матурски испит

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, стил, импровизација.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ЏЕЗ КЛАВИР

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговара о свим другим аспектима музике (јединство техничких и музичких елемената).

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко свирање и комуникацијске вештине у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

III. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

IV. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење џез клавира се остварује кроз упознавање ученика са основним елементима џез музике ка сложенијим, радом на извођењу написаних џез композиција, теоријом и практичном применом исте а такође и кроз упознавање ученика са основним стратегијама вежбања. Последња етапа у ланцу стицања вештина у свирању клавира у џезу је и свирање у ансамблу.

У првој етапи, свирањем једноставних написаних џез композиција код ученика се ствара првобитан осећај извођења џез музике без неопходног познавања теорије. На овакав начин ученик се искуствено упознаје са основним елементима и одликама џез музике без оптерећења теоретске позадине џеза чиме се ствара неопходан ниво вештине и мотивисаности за увођење теорије и њене примене као неопходног начина у даљем учењу.

Теорија обухвата упознавање ученика са теоријом односа четворозвучних акорада и скала (хармонија и мелодија), артикулацијом, ритмом, метром, принципима импровизације и формом џез музике.

Специфичност методских захтева у вези са наставом џез музике је и у томе да скоро сви ученици, полазници средње школе долазе из класичног музичког образовања. Такође, мали број ових ученика је имао било

какво слушалачко-интерпретавно искуство са џез и модерном ритам-оријентисаном и импровизованом музиком. У складу са тим потребно је пронаћи методологију која ће нагласити разлике у жанровима и транспоновати одређена знања у нову функцију и нови музички контекст. Такође, погледи на одређене фундаменталне елементе музике су различизи, Први пример је однос према ритму и темпу. Важност ритма и његов другачији концепт у џез музици. Наиме, у класичној музици се ритам и темпо доста заснива на флексибилности, посебно у међуодсецима композиција док је у џезу прва и најбитнија ствар изражајности апсолутни јединствени пулс на коме се заснива свирање у ансамблима и одређене технике фразирања попут лејд бека (laidback), свирање у ахед (ahead) маниру и других.

Стратегије вежбања претстављају начин, след радњи и инструкција састављен у сврху развијања вештине и осећаја владања извођачким алатима џез музике на клавиру.

Наставне методе рада са ученицима представљају начине за успешно подучавање ученика, односно процес како се преносе одређени увиди и знања. Методе служе успешном представљању знања ученику и његовом сигурном разумевању, усвајању а потом и развоју вештине музичког изражавања на инструменту. Приступи у реализацији садржаја треба да буду разноврсни због различитости интелектуалног нивоа, психофизичке способности и дотадашњег музичког образовања ученика. Различита перспектива ученика на једну наставну јединицу захтева интерполацију компатибилних области нпр. хармонија-мелодија. Ученику са бољим знањем хармоније је потребно представити вертикалан скуп нотних висина (хармонија) као хоризонтално распоређене висине активиране ритмом у времену и обратно.

Индивидуални рад са учеником захтева методолошку диференцијацију у раду на истим задацима и то у складу са специфичношћу ученика (ниво способности, мотивисаност, специфичност интересовања, раније стечено знање и искуство, однос према друштвено културним вредностима). Такође може бити заступљено и тематско диференцирање тј. прилагођавање садржаја могућностима ученика. Овај приступ не сме да занемари рад на фундаменталном знању и вештини који мора да обезбеди минимум у складу са званичним нивоима образовања.

Индивидуални рад на инструменту се касније преноси на групни рад, конкретно у настави свирања у ансамблима. Веза између ове две врсте наставе мора бити уско повезана. Потребно је да наставници индивидуалних инструмената буду упознати са програмом наставе свирања у ансамблима како би могли да развијају одређене аспекте изражајности на иснструменту који ће имати сврху у ученичковој интерпретацији у ансамблима.

Веома је важно, такође кроз групне часове инструмента ученицима омогућити дапроверавају своја знања и вештине, размењују информације, пореде се, мотивишу и уче једни од других. Овај начин рада може бити подељен у три фазе: припремна - одређивање рада на једној или више области у интерпретацији; оперативна - сама интерпретација ученика, активност у извођењу одређених музичких садржаја, размена искустава и друго и верификативна - дискусија, усвајање закључака, вредновање одречених музичких аспеката у интерпретацији.

Индивидуални рад са учеником подразумева три сегмента. Први се односи на програмирану наставу. Са учеником се обрађује наставна јединица и задају му се конкретни задаци. Други део се односи на проблемско решавање. На пример: ученици треће и четврте године ће у оквиру наставне јединице импровизације добијати да реше мелодијска кретања замишљене импровизације кроз одређене хармонске везе а потом и кроз целу песму користећи два или више мелодијских елемената. Овај приступ развија способност решавања проблема везаних за прилагођавање мелодијских кретања елемената од акорда до акорда. Такође, ова метода се користи и у хармонском окружењу за успостављање што бољег тока слагања гласова при хармонизацији мелодије теме, сола и пратње. Овај вид учења се назива активним учењем. Постављање проблема од стране наставника активира раније стечена знања у сврху тражења решења и евентуалног решавања проблема. Трећи, веома важан приступ учењу је истраживање. Ова врста учења се спроводи путем самосталног откривања принципа, техника, процеса, самосталног структуирања откривених чињеница и процеса сазнавања. Наставник овом методом ставља ученика у диспозицију у односу на дотадашње педагошке процесе и знања али му уједно усмерава активности ка развоју аналитичких способности, структуирању нових сазнања употребом принципа претходног знања у сврху лакшег дефинисања новооткривених принципа и метода.

Конкретно у џезу, овај процес се може ставити под методом транскрипције сола и непознатих хармонских слогова, различитих форми, интригантних ритмова, комуникације међу инструментима у ансамблу, истраживањем одређених стилова и друго.

Свирање у ансамблу је етапа где ученик примењује све претходно стечене вештине на инструменту на нивоу заједничког извођења где развија активно слушање и комуникацију са другим музичарима.

Остваривање наставе и учења се потпомаже активним слушањем џез музике различитих епоха, а чиме се развија слух, проверавају стечена знања а такође и развијају естетски критеријуми неопходни за мотивацију и даљи развој музичког бића.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ УЧЕНИКА

На часовима џез клавира најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовањеу складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора. Учешће ученика на јавним наступима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ЏЕЗ ГИТАРА**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Први**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи свинг ритам у извођењу џез композиција; – изводи блуз теме и мелодије једноставних џез стандарда у једном тоналном центру; – импровизује у оквиру блуз форме користећи одговарајућу блуз скалу или миксолидијски модус; – изводи једноставне класичне етиде; – самостално свира џез композије напамет; – испољи самопоуздање у току јавног наступа.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техничке вежбе (лествице, интервали, трозвуци, четворозвуци,џез или класичне етиде). Прстореди за дурске и молске лествице. Блуз скала. Модуси у дурском тоналном центру. Септакорди: Терминологија и свирање шифри. Свинг осмине и артикулација. Блуз импровизација. Свирање једностваних џез стандарда без модулација. Хармонска веза II-V-I у дуру и молу (у свим тоналитетима). **ЛИТЕРАТУРА:** – В.Г.Левит: Модерни гитариста – Џо Пас: Гитарски стил – Д.Буха: Џез стандарди 557 – В.Г.Левит: Класичне етиде за свирање трзалицом
Обавезни минимум програма:		

– Класична или џез етида – Две лествице (дурска, природни мол,блуз скала, миксолидијски модус) – Блуз уз пратњу једног инструмента или ансамбла – Џез стандард у једном тоналном центру
Јавни наступи: два у току школске године
Испитни програм: – Класична или џез етида – Лествице (дурска, природни мол,блуз скала, миксолидијски модус) – Блуз – Џез стандард у једном тоналном центру – Комад **Програм се изводи напамет уз пратњу једног инструмента или ансамбла**

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи свинг ритам у извођењу композиција; – изводи једноставне класичне и џез етиде; – импровизује у оквиру „Rhythm Changes” форме, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника или ансамбла; – изводи једноставне бродвејске стандарде у једном тоналном центру; – користи одговарајуће скале у оквиру импровизације преко хармонске везе II-V-I; – свира композије напамет; – испољи самопоуздање у току јавног наступа.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техничке вежбе (лествице, интервали, трозвуци, четворозвуци, класичне или џез етиде). Модуси из хармонског и мелодијског мола. Препознавање „Rhythm Changes” форме кроз слушање. Свирање импровизованог сола преко „Rhythm Changes” форме. Вантоналне доминанте. Ланац доминанти. „Walking bass” пратња. **ЛИТЕРАТУРА:** – В.Г.Левит: Модерни гитариста – Џо Пас: Гитарски стил – Д.Буха: Џез стандарди 557 – В.Г.Левит: Класичне етиде за свирање трзалицом.

Обавезни минимум програма: – Класична или џез етида – Две лествице (хармонски и мелодијски мол) – „Rhythm Changes” уз пратњу једног инструмента или ансамбла – Бродвејски стандард (са једним тоналним центром)
Јавни наступи: два у току школске године
Испитни програм: – Класична или џез етида – Лествице (хармонски и мелодијски мол) – „Rhythm Changes”

– Бродвејски стандард (са једним тоналним центром) – Комад (џез стандард по избору) **Програм се изводи напамет уз пратњу једног инструмента или ансамбла**

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ГИТАРА**	
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка средства (артикулација и фразирање); – разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у свирању композиција и импровизацији; – изводи класичне и џез етиде; – импровизује у оквиру бродвејских стандарда (са модулацијом) у различитим темпима, користећи одговарајуће скале; – изводи композиције у метру ¾; – изводи боса нова композиције; – свира композије напамет; – испољи самопоуздање у току јавног наступа.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техничке вежбе (лествице, интервали, трозвуци, четворозвуци, класичне или џез етиде). Умањена и целостепена скала. Тритонусна супституција. Дроп 2 и Дроп 3 обртаји четворозвука и употреба у пратњи. Боса нова ритам и варијације. Транскрипције сола гитариста и дувача. Импровизација у оквиру стандарда различитих ритмова (свинг, боса нова) и метра (четворочетвртински и трочетвртински) **ЛИТЕРАТУРА:** – М.Гудрик: Напредни гитариста – Џо Пас: Гитарски стил – Д.Буха: Џез стандарди 557 – В.Г.Левит: Класичне етиде за свирање трзалицом – Џ.Рејни: 10 џез сола
Обавезни минимум програма: – Класична или џез етида – Лествице (3 умањене и 2 целостепене) – Боса нова – Џез стандард у 3/4		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: – Џез или класична етида – Лествице (3 умањене) – Боса нова – Џез стандард у ¾ – Бродвејски стандард (са модулацијом) – Комад (џез стандард по избору) **Програм се изводи напамет уз пратњу једног инструмента или ансамбла**		

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** учења предмета Џез гитара је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка средства (артикулација и фразирање); – разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у свирању композиција и импровизацији; – изводи класичне и џез етиде; – импровизује у оквиру би бап стандарда у различитим темпима, користећи одговарајуће скале; – импровизује у оквиру хард бап стандарда у различитим темпима, користећи одговарајуће скале; – учествује на јавним наступима у оквиру школе и ван ње; – изводи џез баладе; – свира композије напамет; – испољи креативност и самопоуздање у току јавног наступа; – коментарише свој и наступ других ученика соло и у ансамблу.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Техничке вежбе (лествице, интервали, трозвуци, четворозвуци, класичне или џез етиде). Би бап лествице. Пентатонске лествице у џез импровизацији. Квартни слог. Свирање џез балада рубато. Креирање увода и каденци за џез баладе. “Bird” блуз. Свирање импровизованог сола преко би бап и хард бап стандарда уз употребу одговарајућих скала. **ЛИТЕРАТУРА:** – М.Гудрик: Напредни гитариста – Џо Пас: Гитарски стил – Д.Буха: Џез стандарди 557 – В.Г.Левит: Класичне етиде за свирање трзалицом – Џ.Рејни: 10 џез сола – Џ.Бергонзи: Пентатоника
Обавезни минимум програма: – Класична или џез етида – Лествице (би бап скале) – Би бап стандард – Џез балада		
Јавни наступи: два у току школске године		
Матурски испит **Програм се изводи напамет уз пратњу једног инструмента или ансамбла**		

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЏЕЗ ГИТАРА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике.

Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи.

Настава џез гитаре усмерена је на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева лично музичко изражавање кроз различите видове извођења музике и партиципацију у музици. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о ученичковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење џез инстумента се остварује кроз упознавање ученика са основним елементима џез музике и развијање љубави према самом стилу и инструменту који ученик свира. Ученик се са поменутим елементима упознаје на више начина: кроз активно слушање џез снимака, чиме се апсорбују одлике стила и специфична артикулација, кроз теоретско знање потребног музичког материјала за импровизацију и кроз извођење тема и импровизације, укључујући одлике стила и артикулацију својствену за инструмент који ученик свира.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржајана којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**БАС ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** наставе Бас гитареје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости,

	креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
— примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); — користи свинг ритам у извођењу нотног текста; — разликује различите врсте блуз форме (дурски блуз, молски блуз); — свира више врста блуз форме користећи одговарајуће бас линије; — изводи једноставне класичне и џез етиде; — изводи једноставне џез стандарде; — учествује на јавним наступима у школи и ван ње; — испољи самопоуздање у току јавног наступа; — свира једноставне композиције напамет — користи доступне носиоце звука;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Поставка руке за пицикато свирање, вежбање скала са метрономом. Упознавање са функцијом бас инструмента у оркестру, хармонском структуром блуза као и са његовом рехармонизацијом. Упознавање са појмовима бас линија и тзв. ‘шетајући бас’ (walking bass) и вежбање са метрономом. Вежбање једноставнијих класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Свирање блуза (дурски блуз, молски блуз),у разним тоналитетима, вежбање са метрономом. Свирање једноставнијих џез стандарда нпр.(Autumn Leaves”“Beautiful Love”) **ЛИТЕРАТУРА** – Р. Браун Бас метод – Д. Буха: 557 џез стандарада **Аудио/видео примери:** – Оскар Питерсон трио – избор – Ахмад Џамал трио – избор – Лирој Винигар – избор – Џими Блантон – избор
Обавезни минимум програма: – Класична или џез етида – Три дурске и три молске скале – Блуз (по избору) уз пратњу једног инструмента или плејалонга (playalong)		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: – Три дурске и три молске скале – Класична или џез етида – Блуз (по избору) уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом		

– Комад (џез стандард по избору) **Програм се изводи напамет.**

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**БАС ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** наставе *бас гитаре* је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
— примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); — користи свинг ритам у извођењу нотног текста; — свира импровизоване бас линије као ритмичку и хармонску подршку солистима у оркестру; — импровизује у оквиру више врста „rhythm changes“ форме у различитим темпима, уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; — изводи једноставне класичне и џез етиде; — изводи једноставне бродвејске стандарде , уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; — користи једноставне фразе и одговарајуће скале преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“; — свира композиције напамет и учествује на јавним наступима у школи и ван ње; — испољи самопоуздање у току јавног наступа	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Упознавање са хармонским везамаII-V-I као и појмом‘turnaround’и њихова практична примена. Скале: умањена скала (3), прекомерна скала (2). Вежбе препознавања ‘rhythm changes’ форме кроз слушање и примена исте у пракси, вежбање са метрономом. Вежбање фраза преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованих бас линија у оквиру пратње солиста у оркестру. Свирање једноставнијих сола у блузу и ‘rhythm changes’ користећи скале, разложене акорде и сл. Вежбе препознавања једноставнијих бродвејских стандарда и њихово свирање у једном тоналном центру у различитим темпима. Упознавање са молским блузом и његовом хармонском структуром, вежбање са метрономом. **ЛИТЕРАТУРА** – Реј Браун Бас метод – Д. Буха: 557 џез стандарада

— користи доступне носиоце звука.		– Аудио/видео примери: – Оскар Питерсон трио – избор – Ахмад Џамал трио – избор – Оскар Петифорд – избор – Нет Кинг Кол трио – избор
Обавезни минимум програма: — Умањена скала, прекомерна скала и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета — Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом — ‘Rhythm Changes’ уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: — Умањена скала, прекомерна скала и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета — Класична или џез етида — Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом — ‘Rhythm Changes’ уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом — Комад (џез стандард по избору) **Програм се изводи напамет.**		

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**БАС ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** наставе Бас гитаре је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
— примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); — разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању нотног записа и импровизацији; — свира импровизоване бас линије као ритмичку и хармонску подршку солистима у оркестру;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси из свих тоналитета. Вежбе препознавања различитих бродвејских стандарда кроз слушање.

— импровизује у оквиру бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; — изводи класичне и џез етиде; — изводи џез стандарде различитог ритма (свинг, боса нова) и метра (4/4 и 3/4) уз пратњу наставника на клавиру или„плејалонг“ (play along) трака; — користи фразе и одговарајуће скале преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“; — учествује на јавним наступима у школи и ван ње; — испољи самопоуздање у току јавног наступа; — свира композиције напамет; — користи доступне носиоце звука.		Одлике боса нова ритма. Вежбање фраза преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованих бас линија у оквиру пратње солиста у оркестру. Свирање импровизованог сола преко бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Вежбање класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Вежбање џез стандарда различитих ритмова (свинг, боса нова) и метра (4/4 и 3/4). **ЛИТЕРАТУРА** – Реј Браун Бас метод – Д. Буха: 557 џез стандарада **Аудио/видео примери:** – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор – Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор

Обавезни минимум програма:

- Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета
- Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
- Џез стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом

Јавни наступи: два у току школске године

Испитни програм:

- Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета
- Класична или џез етида
- Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
- Џез стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
- Џез стандард у 3/4 такту уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
- Комад (џез стандард по избору)

Програм се изводи напамет.

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**БАС ГИТАРА**
Циљ	**Циљ** наставе Бас гитаре је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
— примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); — разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању нотног записа и импровизацији; — свира импровизоване бас линије као ритмичку и хармонску подршку солистима у оркестру; — импровизује у оквиру би бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; — изводи класичне и џез етиде; — импровизује у оквиру хард бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; — свира џез баладе као пратећи и солистички инструмент; — користи фразе и одговарајуће скале преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“; — учествује на јавним наступима у школи и ван ње; — испољи самопоуздање у току јавног наступа; — свира композиције; напамет; — користи доступне носиоце звука.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси из свих тоналитета. Одлике стилова би-бап и хард-бап. Свирање импровизованих бас линија у оквиру пратње солиса у оркестру. Свирање импровизованог сола преко би-бап и хард-бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе као и хармонске везе II-V-I и „turnaround. Вежбање класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Свирање и импровизација џез балада са нагласком на лирско изражавање у темама. **ЛИТЕРАТУРА** – Реј Браун Бас метод – Д. Буха: 557 џез стандарада – Аудио/видео примери: – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор – Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сони Ролинс – избор
Обавезни минимум програма:		

— Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета — Би-бап стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом — Хард-бап стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
Јавни наступи: два у току школске године
Матурски испит

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КОНТРАБАС**
Циљ	**Циљ** наставе Џез контрбасаје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
— примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); — користи свинг ритам у извођењу нотног текста; — разликује различите врсте блуз форме (дурски блуз, молски блуз); — свира више врста блуз форме користећи одговарајуће бас линије; — изводи једноставне класичне и џез етиде; — изводи једноставне џез стандарде; — учествује на јавним наступима у школи и ван ње; — испољи самопоуздање у току јавног наступа; — свира једноставне композиције напамет	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Поставка руке за пицикато свирање, вежбање скала са метрономом. Упознавање са функцијом бас инструмента у оркестру, хармонском структуром блуза као и са његовом рехармонизацијом. Упознавање са појмовима бас линија и тзв. ‘шетајући бас’ (walking bass) и вежбање са метрономом. Вежбање једноставнијих класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Свирање блуза (дурски блуз, молски блуз), у разним тоналитетима, вежбање са метрономом. Свирање једноставнијих џез стандарда нпр.(Autumn Leaves”“Beautiful Love”). **ЛИТЕРАТУРА** – Р. Браун Бас метод – Д. Буха: 557 џез стандарада

— користи доступне носиоце звука;		**Аудио/видео примери:** – Оскар Питерсон трио – избор – Ахмад Џамал трио – избор – Лирој Винигар – избор – Џими Блантон – избор
Обавезни минимум програма: – Класична или џез етида – Три дурске и три молске скале – Блуз (по избору) уз пратњу једног инструмента или плејалонга (playalong)		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: – Три дурске и три молске скале – Класична или џез етида – Блуз (по избору) уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Комад (џез стандард по избору) **Програм се изводи напамет.**		

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КОНТРАБАС**
Циљ	**Циљ** наставе Џез контрабасаје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свинг ритам у извођењу нотног текста; – свира импровизоване бас линије као ритмичку и хармонску подршку солистима у оркестру; – импровизује у оквиру више врста „rhythm changes“ форме у различитим темпима, уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; – изводи једноставне класичне и џез етиде; – изводи једноставне бродвејске стандарде , уз пратњу	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Упознавање са хармонским везамаII-V-I као и појмом‘turnaround’и њихова практична примена. Скале: умањена скала (3), прекомерна скала (2). Вежбе препознавања ‘rhythm changes’ форме кроз слушање и примена исте у пракси, вежбање са метрономом. Вежбање фраза преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованих бас линија у оквиру пратње солиста у оркестру.

наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; – користи једноставне фразе и одговарајуће скале преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа – свира композиције напамет; – користи доступне носиоце звука.		Свирање једноставнијих сола у блузу и ‘rhythm changes’ користећи скале, разложене акорде и сл. Вежбе препознавања једноставнијих бродвејских стандарда и њихово свирање у једном тоналном центру у различитим темпима. Упознавање са молским блузом и његовом хармонском структуром, вежбање са метрономом. **ЛИТЕРАТУРА** – Реј Браун Бас метод – Д. Буха: 557 џез стандарада **Аудио/видео примери:** – Оскар Питерсон трио – избор – Ахмад Џамал трио – избор – Оскар Петифорд – избор – Нет Кинг Кол трио – избор
Обавезни минимум програма: – Умањена скала, прекомерна скала и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета – Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – ‘Rhythm Changes’ уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: – Умањена скала, прекомерна скала и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета – Класична или џез етида – Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – ‘Rhythm Changes’ уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Комад (џез стандард по избору) **Програм се изводи напамет.**		

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КОНТРАБАС**
Циљ	**Циљ** наставе Џез контрабасаје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
— примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); — разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању нотног записа и импровизацији; — свира импровизоване бас линије као ритмичку и хармонску подршку солистима у оркестру; — импровизује у оквиру бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; — изводи класичне и џез етиде; — изводи џез стандарде различитог ритма (свинг, боса нова) и метра (4/4 и 3/4) уз пратњу наставника на клавиру или„плејалонг“ (play along) трака; — користи фразе и одговарајуће скале преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“; — учествује на јавним наступима у школи и ван ње; — свира композиције напамети испољи самопоуздање у току јавног наступа; — користи доступне носиоце звука у слушању и истраживању џез музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси из свих тоналитета. Вежбе препознавања различитих бродвејских стандарда кроз слушање. Одлике боса нова ритма. Вежбање фраза преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованих бас линија у оквиру пратње солиста у оркестру. Свирање импровизованог сола преко бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Вежбање класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Вежбање џез стандарда различитих ритмова (свинг, боса нова) и метра (4/4 и 3/4). **ЛИТЕРАТУРА** – Реј Браун Бас метод – Д. Буха: 557 џез стандарада **Аудио/видео примери:** – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор – Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор

Обавезни минимум програма:

- Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета
- Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
- Џез стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом

Јавни наступи: два у току школске године
Испитни програм: – Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета – Класична или џез етида – Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Џез стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Џез стандард у 3/4 такту уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Комад (џез стандард по избору) **Програм се изводи напамет.**

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ КОНТРАБАС**
Циљ	**Циљ** наставе Џез контрабасаје да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступ и наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
— примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); — разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању нотног записа и импровизацији; — свира импровизоване бас линије као ритмичку и хармонску подршку солистима у оркестру; — импровизује у оквиру би бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; — изводи класичне и џез етиде; — импровизује у оквиру хард бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“ (play along) трака; — свира џез баладе као пратећи и солистички инструмент;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси из свих тоналитета. Одлике стилова би-бап и хард-бап. Свирање импровизованих бас линија у оквиру пратње солиса у оркестру. Свирање импровизованог сола преко би-бап и хард-бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе као и хармонске везе II-V-I и „turnaround. Вежбање класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Свирање и импровизација џез балада са нагласком на лирско изражавање у темама.

— користи фразе и одговарајуће скале преко хармонске везе II-V-I и „turnaround“; — учествује на јавним наступима у школи и ван ње; — свира композиције напамети испољи самопоуздање у току јавног наступа; — користи доступне носиоце звука приликом слушања џез музике;		**ЛИТЕРАТУРА** – Реј Браун Бас метод – Д. Буха: 557 џез стандарада **Аудио/видео примери:** – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор – Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сони Ролинс – избор
Обавезни минимум програма: — Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета — Би-бап стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом — Хард-бап стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом		
Јавни наступи: два у току школске године		
Матурски испит		

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
(Џез гитара/ Џез бас гитара/ Џез контрабас)

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи.

Настава бас гитаре усмерена је на остваривање исхода, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева лично музичко изражавање кроз различите видове извођења музике и партиципацију у музици. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример/дело.

Припрема за час је специфична с обзиром да је настава индивидуална и да усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час. Припрема садржи назив дела, циљ часа и конкретизацију исхода који је у фокусу у односу на циљ часа.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском

календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Педагог мора да сагледа у потпуности личност ученика са којим ради, његове психофизичке способности, карактер, темперамент, мотивацију и да му помогне при професионалном опредељењу и усмеравању. Он планира и индивидуални програм и наставне садржаје за сваког ученика водећи рачуна о поступности у повећавању захтева и хармоничном развоју ученикових инструменталних и музичких способности. Сваки ученик је посебан и у том смислу наставник мора сагледати и његов шири контекст (породица, васпитање, навике, школа, окружење, лични капацитети, итд) како би оптимално избалансирао одговарајући програм и педагошке поступке који ће ученика уз осећај самопоуздања и задовољства довести до практичних вештина, а ове пак отворити пут за даље напредовање и развој индивидуалних квалитета.

Активност наставника обухвата велику палету информација, вештина и практичних знања различите природе, као и везу са живом уметничком праксом, те је за ученике веома важно да наставника доживљавају и као уметнички ауторитет а не само као предавача са друге стране катедре. Исто тако, један од најважнијих предуслова успешног педагошког рада је успостављање међусобног поверења између ученика и наставника.

Веома је важно да ученици имају исправан став према јавном наступу и што чешће јавно свирају како би стицали извођачку праксу и ослободили се евентуалних страхова и сметњи при наступу. Исто тако, треба постојано одржавати навику посећивања концерата уметничке музике и представа. Дискусијом о изведеним и одслушаним делима ученици стичу увид у тумачење музике, начине извођења и извођачке праксе, различите техничке приступе извођача, те развијају аналитичко и критичко мишљење о сопственом и туђем извођењу.

Када су у питању такмичења, препоручују се умереност и опрез. Не треба допустити да ученичка мотивација временом постане искључиво такмичарски обојена, као и да наставник сопствени рад вреднује бројем награда и признања које његови ученици освајају.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Критеријум за оцењивање треба да буде учеников уложен рад, ангажовање и напредовање у складу са његовим личним и музичким способностима. Настава инструмента је индивидуална што оставља простора наставнику да се позабави свим аспектима ученикове музичке личности као и његовим музичким афинитетима а све у складу са предвиђеним наставним планом и програмом. У оквиру свих музичких активности треба неговати пријатну атмосферу а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ЏЕЗ САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** наставе Џез саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање);	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне.

– користи свинг ритам у извођењу; – разликује различите врсте блуз форме кроз слушање; – импровизује у оквиру више врста блуз форме у различитим темпима, користећи одговарајућу блуз скалу уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи једноставне класичне и џез етиде; – изводи једноставне џез стандарде; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално свира једноставне композиције напамет; – самостално користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању џез музике.		Блуз скале: Це, Де, Е, Еф, Ге и А Блуз форма: дурски блуз, молски блуз, блуз са Бе делом Одлике свинг ритма Свирање импровизованог сола преко више форма блуза користећи одговарајућу блуз скалу у различитим темпима Вежбање једноставних класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију Вежбање једноставних џез стандарда **ЛИТЕРАТУРА** – О. Нелсон: Патерни за импровизацију – Д. Буха: 557 џез стандарада – Г. Лакур: 28 етида – Џ. Кокер: Џез шаблони Аудио/видео примери: – Каунт Бејзијев велики оркестар – избор – Луис Армстронг – избор – Колман Хоукинс – избор – Лестер Јанг – избор – Рој Елдриџ – избор – Џјук Елингтонов велики оркестар – избор – Чет Бејкер – избор – Мајлс Дејвис – избор
Обавезни минимум програма: – Три од шест блуз скала – Блуз уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Џез стандард (у једном тоналном центру)		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: – Класична или џез етида – Три од шест блуз скала – Блуз уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Џез стандард (у једном тоналном центру) – Комад Програм се изводи напамет.		

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** наставе Џез саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи

	наставак уметничког школовања
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свинг ритам у извођењу нотног текста; – импровизује у оквиру више врста „rhythm changes“ форме (дурска, молска, са измењеним Бе делом) у различитим темпима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи једноставне класичне и џез етиде; – изводи једноставне бродвејске стандарде у једном тоналном центруу различитим темпима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – користи једноставне фразе и одговарајуће скале преко каденци II-V-I и „turnaround“; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално свира композиције напамет; – самостално користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању џез музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: блуз скала из Це, Де, Еф, Ге, А, Бе и Ха; јонски, дорски и миксолидијски модус из свих тоналитета. Вежбе препознавања „rhythm changes“ форме кроз слушање. Одлике свинг ритма. Вежбање једноставних фраза преко каденци II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованог сола преко „rhythm changes“ форме (дурска, молска, са измењеним Бе делом) у различитим темпима, користећи одговарајуће скале и модусе. Вежбање једноставних класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Вежбање једноставних бродвејских стандарда у једном тоналном центру. **ЛИТЕРАТУРА** – О. Нелсон: Патерни за импровизацију – Д. Буха: 557 џез стандарада – Г. Лакур: 28 етида – Џ. Кокер: Џез шаблони Аудио/видео примери: – Колман Хоукинс – избор – Клифорд Браун – избор – Чет Бејкер – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сара Вон – избор – Били Холидеј – избор
Обавезни минимум програма: Блуз скала, јонски, дорски и миксолидијски модуси из по једног различитог тоналитета		

„rhythm changes“ уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом Бродвејски стандард (у једном тоналном центру) уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
Јавни наступи: два у току школске године
Испитни програм: – Класична или џез етида – Блуз скала, јонски, дорски и миксолидијски модуси из по једног различитог тоналитета – „Rhythm changes“ уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Бродвејски стандард (у једном тоналном центру) уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Комад Програм се изводи напамет.

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** наставе Џез саксофон је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – разликује и користи свинг и стрејт артикулацију; – импровизује у оквиру бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи класичне и џез етиде; – изводи џез стандарде различитог ритма (свинг, боса нова) и метра (четворочетвртински, трочетвртински) уз одговарајуће скале и артикулацију уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – користи фразе и одговарајуће скале преко каденци II-V-I и „turnaround“; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси из свих тоналитета. Вежбе препознавања различитих бродвејских стандарда кроз слушање. Одлике боса нова ритма. Вежбање фраза преко каденци II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованог сола преко бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Вежбање класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију.

– самостално свира композиције напамет; – самостално користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању џез музике.		Вежбање џез стандарда различитих ритмова (свинг, боса нова) и метра (четворочетвртински и трочетвртински). **ЛИТЕРАТУРА** – О. Нелсон: Патерни за импровизацију – Д. Буха: 557 џез стандарада – Г. Лакур: 28 етида – Џ. Кокер: Џез шаблони Аудио/видео примери: – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор – Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сони Ролинс – избор

Обавезни минимум програма:

- Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета
- Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
- Џез стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом

Јавни наступи: два у току школске године

Испитни програм:

- Класична или џез етида
- Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета
- Бродвејски стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
- Џез стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом
- Комад

Програм се изводи напамет.

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ САКСОФОН**
Циљ	**Циљ** наставе Џез саксофоње да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту и музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
	ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ	Вежбе фразирања кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез

– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању нотног записа и импровизацији; – импровизује у оквиру би бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи класичне и џез етиде; – импровизује у оквиру хард бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – користи фразе и одговарајуће скале преко каденци II-V-I и „turnaround“; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално свира композиције напамет; – самостално користи доступне носиоце звукаистраживању и слушању џез музике.		шаблоне. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси из свих тоналитета. Вежбе препознавања различитих би бап и хард бап стандарда кроз слушање. Одлике боса нова и свинг ритма. Вежбање фраза преко каденци II-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованог сола преко би бап и хард бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Вежбање класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. **ЛИТЕРАТУРА** – О. Нелсон: Патерни за импровизацију – Д. Буха: 557 џез стандарада – Г. Лакур: 28 етида – Џ. Кокер: Џез шаблони **Аудио/видео примери:** – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор – Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сони Ролинс – избор – Чарли Паркер – избор – Бад Пауел – избор – Телониус Монк – избор – Винтон Кели – избор
Обавезни минимум програма: – Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета – Би бап стандард уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом – Хард бап стандард у боса нова ритму уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом		
Јавни наступи: два у току школске године		
Матурски испит **Изводи се напамет.**		

Кључне речи: Тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ТРУБА**
Циљ	**Циљ** наставе Џез трубаје да код ученика развије интересовање и љубав према џез инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свинг ритам у извођењу композиције; – разликује различите врсте блуз форме кроз слушање; – импровизује у оквиру блуз форме у различитим темпима, користећи одговарајућу блуз скалу уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи једноставне класичне и џез етиде; – изводи једноставне џез стандарде; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално свира композиције напамет; – самостално користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању џез музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Фразирање кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Блуз скале: Це, Де, Е, Еф, Ге и А. Блуз форма: дурски блуз, молски блуз. Одлике свинг ритма. Импровизовани соло преко блуз форме користећи одговарајућу блуз скалу у различитим темпима. Свирање једноставних класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Једноставни џез стандарди, нпр: “Autumn Leaves”, “Beautiful Love” . **ЛИТЕРАТУРА** – Ж. Б. Арбан:Метод за корнет – Д. Буха: 557 џез стандарада – Џ. МекНил: Уметност џез трубе – Џ. Кокер: Џез шаблони **Аудио/видео примери**: – Каунт Бејзијев велики оркестар – избор – Луис Армстронг – избор – Колман Хокинс – избор – Лестер Јанг – избор – Рој Елдриџ – избор – Дјук Елингтонов велики оркестар – избор – Чет Бејкер – избор – Мајлс Дејвис – избор

Обавезни минимум програма:
– Три блуз скале;

– Блуз; – Џез стандард (у једном тоналном центру).
Јавни наступи: два у току школске године
Испитни програм: – Три блуз скале; – Класична или џез етида; – Блуз уз пратњу једног инструмента или „плејалонга“ (playalong) са импровизацијом; – Џез стандард (у једном тоналном центру); – Комад(џез стандард по избору). Испитни програм се изводи напамет, уз пратњу малог ансамбла од дуа до квартета, осим скала или техничких вежби и џез или класичне етиде коју кандидат изводи соло.

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ТРУБА**	
Циљ	**Циљ** наставе Џез труба је да код ученика развије интересовање и љубав према џез инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања	
Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свинг ритам у извођењу композиције; – импровизује у оквиру више врста „rhythm changes“ форме у различитим темпима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи једноставне класичне и џез етиде; – изводи једноставне бродвејске стандарде у једном тоналном центруу различитим темпима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – користи једноставне фразе и одговарајуће скале преко хармонских веза II-V-I и „turnaround“;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Фразирање кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: блуз скала из Це, Де, Еф, Ге, А, Бе и Ха; јонски, дорски и миксолидијски модус из свих тоналитета. Препознавање „rhythm changes“ форме кроз слушање. Одлике свинг ритма. Једноставне фразе преко хармонских везаII-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованог сола преко „rhythm changes“ форме (стандардна, са фригијским спустом, са измењеним Бе делом) у различитим темпима, користећи одговарајуће скале и модусе.

– учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално свира композиције напамет; – самостално користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању џез музике.		Свирање једноставних класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Једноставни бродвејски стандарди у једном тоналном центру. **ЛИТЕРАТУРА** – Ж. Б. Арбан:Метод за корнет – Д. Буха: 557 џез стандарада – Џ. МекНил: Уметност џез трубе – Џ. Кокер: Џез шаблони **Аудио/видео примери:** – Колман Хокинс – избор – Клифорд Браун – избор – Чет Бејкер – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сара Вон – избор – Били Холидеј – избор
Обавезни минимум програма: – Блуз скала, јонски, дорски и миксолидијски модуси из по једног различитог тоналитета; – „Rhythm changes“; – Бродвејски стандард (у једном тоналном центру).		
Јавни наступи: два у току школске године		
Испитни програм: – Блуз скала, јонски, дорски и миксолидијски модуси из по једног различитог тоналитета; – Класична или џез етида; – „Rhythm changes“ стандард; – Бродвејски стандард (у једном тоналном центру); – Комад (џез стандард по избору). Испитни програм се изводи напамет, уз пратњу малог ансамбла од дуа до квартета, осим скала или техничких вежби и џез или класичне етиде коју кандидат изводи соло.		

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ТРУБА**
Циљ	**Циљ** наставе Џез труба је да код ученика развије интересовање и љубав према џез инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање);		Фразирање кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне.

– разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању композиције и импровизацији; – импровизује у оквиру бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи класичне и џез етиде; – изводи џез стандарде латино џез ритмова и трочетвртинског метра уз одговарајуће скале и артикулацију уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – користи једноставне фразе и одговарајуће скале преко хармонских веза II-V-I и „turnaround“; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално свира композиције напамет; – самостално користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању џез музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси из свих тоналитета. Препознавање различитих бродвејских стандарда кроз слушање. Одлике латино џез ритмова. Фразе преко хармонских везаII-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Импровизовани соло прекобродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Вежбање класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. Џез стандарди латино џез ритмова и трочетвртинског метра. **ЛИТЕРАТУРА** – Ж. Б. Арбан:Метод за корнет – Д. Буха: 557 џез стандарада – Џ. МекНил: Уметност џез трубе – Џ. Кокер: Џез шаблони **Аудио/видео примери:** – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор – Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сони Ролинс – избор

Обавезни минимум програма:

- Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета;
- Бродвејски стандард са модулацијом;
- Џез стандард у латино џез ритму;
- Џез стандард у трочетвртинском метру.

Јавни наступи: два у току школске године

Испитни програм:

- Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета;
- Класична или џез етида;
- Бродвејски стандард (са модулацијом);
- Џез стандард у латино џез ритму;
- Џез стандард у трочетвртинском метру;
- Комад (џез стандард по избору).

Испитни програм се изводи напамет, уз пратњу малог ансамбла од дуа до квартета, осим скала или техничких вежби и џез или класичне етиде коју кандидат изводи соло.

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Назив предмета	**ЏЕЗ ТРУБА**
Циљ	**Циљ** наставе Џез трубаје да код ученика развије интересовање и љубав према џез инструменту и џез музици кроз индивидуално музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности, естетског сензибилитета, као и оспособљавање и мотивисање ученика за самосталан јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању композиције и импровизацији; – импровизује у оквиру би бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – изводи класичне и џез етиде; – импровизује у оквиру хард бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – импровизује у оквиру џез баладе у различитим тоналитетима, користећи одговарајуће скале уз пратњу наставника на клавиру или „плејалонг“(play along) трака; – користи фразе и одговарајуће скале преко хармонских веза II-V-I и „turnaround“; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – самостално свира композиције напамет; – самостално користи доступне носиоце звука у истраживању и слушању џез музике.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Фразирање кроз скале, трозвуке и четворозвуке, етиде и једноставне џез шаблоне. Скале и модуси: умањена скала, мелодијски мол из свих тоналитета; јонски, дорски, миксолидијски и еолски модуси из свих тоналитета. Препознавање различитих би бап и хард бап стандарда кроз слушање. Одлике латино џез ритмова и свинг ритма. Фразе преко хармонских везаII-V-I и „turnaround“ са одговарајућом артикулацијом и скалама. Свирање импровизованог сола преко би бап и хард бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Свирање импровизованог сола преко џез баладе у различитим тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Вежбање класичних и џез етида користећи одговарајућу артикулацију. **ЛИТЕРАТУРА** – Ж. Б. Арбан:Метод за корнет – Д. Буха: 557 џез стандарада – Џ. МекНил: Уметност џез трубе – Џ. Кокер: Џез шаблони **Аудио/видео примери:** – Џез Месинџерс – избор – Клифорд Браун – избор

		– Ли Морган – избор – Мајлс Дејвис – избор – Сони Ролинс – избор – Чарли Паркер – избор – Бад Пауел – избор – Телониус Монк – избор – Винтон Кели – избор
Обавезни минимум програма: – Умањена скала, мелодијски мол и један од модуса (јонски, дорски, миксолидијски, еолски) из по једног различитог тоналитета; – Би бап стандард; – Хард бап стандард; – Џез балада.		
Јавни наступи: два у току школске године		
Матурски испит Испитни програм се изводи напамет, уз пратњу малог ансамбла од дуа до квартета осим скала или техничких вежби и џез етиде коју кандидат изводи соло.		

Кључне речи: тон, слушање музике, свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМАЗА ПРЕДМЕТЕ ДУВАЧКИХ ЏЕЗ ИНСТРУМЕНАТА

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују крозправила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план,као и припрему за час.Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године.Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке,интелектуалне,физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење дувачких џез инструмената се остварује кроз упознавање ученика са основним

елементима џез музике. Она обухвата различите форме (блуз, „rhythm changes“), артикулације својствене дувачком инструменту и најчешће употребљиване акорде/скале. Ученик се са поменутим елементима упознаје на више начина: кроз активно слушање џез снимака, чиме се апсорбују одлике стила и специфична артикулација, кроз теоретско знање потребног музичког материјала за импровизацију и кроз извођење тема и импровизације у оквиру различитих форми, укључујући одлике стила и артикулацију својствену за дувачки инструмент који ученик свира.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Критеријум за оцењивање треба да буде ученикoв уложен рад, ангажовање и напредовање у складу са његовим личним и музичким способностима. Настава инструмента је индивидуална што оставља простора наставнику да се позабави свим аспектима ученикове музичке личности као и његовим музичким афинитетима а све у складу са предвиђеним наставним планом и програмом. У оквиру свих музичких активности треба неговати пријатну атмосферу а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ЏЕЗ БУБЊЕВИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Џез Бубњеви је да код ученика кроз индивидуално и групно музичко искуство развије моторичку флексибилност и индивидуалну креативност и способностза професионално свирање соло и/или у групи и наставак школовања на високим школама за џез музику.
Разред	**Први**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно седи за инструментом,поставља гард и држи палице на начин који је адекватан за постизање тона у датој ситуацији; – свира основне осминске и триолске ритмове на сету бубњева; – препозна ударачки инструмент и понови фразу коју је професор по свом избору одсвирао, тј.задао; – препозна “korus“,tj.круг од 12 тактова који представља форму блуз композиције; – чита са листа и свира једноставније етиде за добош које садрже украсе као што су једноструки и двоструки предудар; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Поставка тела,руку и ногу на сету бубњева са посебним освртом на координацију горњих и доњих екстремитета. Добијање квалитетног тона свих основних елемената сета бубњева у зависности од техничких захтева. Техника ногу на сету бубњева. Техничке вежбе за: – акцентовање осмина, триола и шеснаестина; – извођење предудара и њихова примена; Упознавање са основним рудиментима који садрже обрађену тематику. Осминski и триолски систем фразирања. **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: Етидезадобош – Х. Кнауер: Практичнашкола за добош Ц. Шапин „Advanced modernd drummer“ – R. Latam: „Advanced funk studies”

Обавезни минимум програма:
Триолска џез етида из књиге „Advanced modernd drummer“,етида на добошу,свирање једног џез стандарда у малом

саставу
Јавни наступи: Интерни час одсека и наступ на дану школе
Програм испита: 1. У малом саставу одсвирати две композиције;један Блуз и један Џез стандард 2. Техничке вежбе;координација горњих и доњих екстремитета. 3. Класична етида на добошу 4. Џез етида на сету бубњева из током године пређене литературе

Кључне речи: тон, ритам,слушање музике,свирање,музички бонтон

Назив предмета	**ЏЕЗ БУБЊЕВИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Џез Бубњеви је да код ученика кроз индивидуално и групно музичко искуство развије моторичкуфлексибилност и индивидуалну креативност и способност за професионално свирање соло и/или у групи и наставак школовања на високим школама за џез музику.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– правилно користи технику десне и леве ноге на сету бубњева; – свира сложеније ритмичке фигуре које укључују претходно савладане нотне вредности и лигатуре на сету бубњева; – свира стилски различите триолске и осминске ритмове (рок,боса нова,...) и прелазе (филове) на сету бубњева; – свира основни свинг ритам и компинг на сету бубњев; – свира основни шеснаестински ритам на сету бубњева; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; - прочита са листа једнотактни ритам који има заступљено најмање 3 раличита елемента од сета бубњева.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Свирање свинг ритма на чинели са триолским варијацијама на добошу и бас бубњу. Коришћење леве ноге(хај хет) у четвртинским и осминским вредностима док се фанк ритмови свирају са десном руком на чинели. Записивање двогласног ритмичког диктата. Употреба транскрипција у грађењу сопственог сола. Овладавање са обе врсте вирбла;прес и дабл. **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: Етидезадобош – Х. Кнауер: Практичнашкола за добош Џ. Шапин „Advanced modernd drummer“ – R. Latam: „Advanced funk studies” – Тед Рид „Sincopation“ – Џон Рајли „The art of Bee Bop Drumming“

Обавезни минимум програма:
Триолска џез етида из књиге „Advanced modernd drummer“,шеснаестинска етида из књиге„Advanced funk studies” етида на добошу са предударима ,свирање два џез стандарда у малом саставу

Јавни наступи: Интерни час одсека и наступ на дану школе
Програм испита: 1. У малом саставу одсвирати две композиције;један Ритам чејнџис и један бродвејски Џез стандард 2. Техничке вежбе;координација горњих и доњих екстремитета. 3. Класична етида на добошу 4. Џез етида на сету бубњева из током године пређене литературе

Кључне речи: тон, ритам,слушање музике,свирање,музички бонтон

Назив предмета	**ЏЕЗ БУБЊЕВИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Џез Бубњеви је да код ученика кроз индивидуално и групно музичко искуство развије моторичку флексибилност и индивидуалну креативност и способност за професионално свирање соло и/или у групи и наставак школовања на високим школама за џез музику.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**105**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– свира сложеније ритмичке фигуре које укључују претходно савладане нотне вредности и лигатуре; – изводи динамичко нијансирање; – свира једноставније аранжмане у малом саставу са импроизованим кратким соло деоницама-„филиновима“; – прати (свира) форму песме без бројања тактова,тј. препознаје веће тактовне структуре,као и делове песама,8-16-32,ААБА... – са листа прочита акценте у једноставнијем биг бенд аранжману; – примени различите начине решавања техничких и музичких захтева приликом самосталног вежбања и свирања; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – поштује договорена правила понашања при слушању и извођењу музике; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Стилско свирање џез стандарда од периода Диксиленда преко Би Бапа, Хард Бапа све до почетака модерног џеза. Свирање са метлицама. Трочетвртински ритам са остинато фигуром на контра чинели, као и соло у поменутом ритму. Препознавање и свирање различитих подврста латино ритмова, као и њиихово записивање. Диктат са три ударачка инструмента. Основе брзог свинга. Соло у форми од 32 такта. Динамичко нијансирање - мецофорте, фортисимо, крешендо, декрешендо. **ЛИТЕРАТУРА:** – П. и Ј. Шпрунк: Етидезадобош – Х. Кнауер: Практичнашкола за добош Џ. Шапин „Advanced modernd drummer“ – R. Latam: „Advanced funk studies” – Тед Рид „Sincopation“ – Џон Рајли „The art of Bee Bop Drumming“ – Гари Честер „The New Breed“ – Марвин Далгрин,Елиот Фајн „4 Way Coordination“

музике, гледање концерата итд.).		

Обавезни минимум програма :
Триолска џез етида из књиге „Advanced modernd drummer“,шеснаестинска етида из књиге„Advanced funk studies” етида на добошу са вирблом,свирање три џез стандарда у малом и биг бенд саставу са солом у 4/4 и ¾ такту.

Јавни наступи : Интерни час одсека,наступ на дану школе и наступи са малим ансамблом џез одсека на џез фестивалима у Србији

Програм испита:
1. У малом саставу одсвирати три композиције; једну у ¾ ритму и једнуБоса Нову
2. Техничке вежбе;координација горњих и доњих екстремитета
3. Класична етида на добошу
4. Џез етида на сету бубњева из током године пређене литературе

Кључне речи: тон,ритам,слушање музике,свирање,фраза,динамика,форма,музички бонтон

Назив предмета	**ЏЕЗ БУБЊЕВИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Џез Бубњеви је да код ученика кроз индивидуално и групно музичко искуство развије моторичкуфлексибилност и индивидуалну креативност и способност за професионално свирање соло и/или у групи и наставак школовања на високим школама за џез музику.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**99**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– аргументовано,стилски упореди свирање најзначајнијих џез бубњара и препозна њихов утицај на млађе бубњаре; – примењује ознаке за динамичко нијансирање; – свира композиције у парном и непарном метру уз пратњу оркестра; – разуме математичку формулу полиритмије и примени је до вредности квинтоле; – прати развој сопствене координације и моторике кроз свирање; – напише соло за бубњеве од 32 такта у духу модерног џеза, користећи нотне вредности од целе ноте до тридесетдвојки; – палицама и метлицама свира џез стандарде у темпима:“Slow“,“Medium“,“Fast“;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Транскрипције пратње и сола најзначајнијих џез бубњара (десетак). Свирање исте композиције у различитим формацијама од трија до Биг Бенда, користећи цео динамички опсег метлица, палица и палицама са филц главом – малетс. Препознавање метричких подела на парне и непарне у непарном ритму и њихова примена на инструменту. Остинато на једном елементу и свирање сола на осталим елементима бубњева. **ЛИТЕРАТУРА:** – Џек Де Жонет „The art of modern jazz“ – Čak Kerigen “12 etudes for a snare drum“ – Geri Čejfi „Poliritmija“ – Гари Честер „The New Breed“ – Марвин Далгрин,Елиот Фајн „4 Way Coordination“

– са Биг Бендом одсвира композицију са ритмичком и метричком модулацијом; – користи медије који су на располагању у сврху свог музичког развоја (за слушање музике, гледање концерата..).		
Обавезни минимум програма: Координацијски примери из књиге „The New Breed“,етида на добошу из књиге“12 etudes for a snare drum“,свирање три џез стандарда у малом и биг бенд саставу са солом у форми у непарном ритму		
Јавни наступи : Интерни час одсека,наступ на дану школе и наступи са малим ансамблом џез одсека на џез фестивалима у Србији		
Матурски испит		

Кључне речи: тон, ритам, слушање музике, свирање, фраза, динамика, форма, музички бонтон

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЏЕЗ БУБЊЕВИ

I. УВОДНИ ДЕО

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план,као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ЏЕЗ БУБЊЕВА

Програм се бави упознавањем ученика са функцијом и улогом џез бубњева у џез музици како у малим тако и у великим оркестрима,као и припремом за касније усавршавање на музичкој академији (џез одсек). Приоритет је свакако да ученик ослободи свој креативни потенцијал који ће му омогућити да учествује као солиста или пратећи инструменталиста у музичкој импровизацији која је примарни чинилац у извођењу џез композиције. Обрађују се основни ритмови различитих стилова кроз историју џеза као и самог инструмента, са посебним освртом на правилну поставку тела, технику и квалитет тона.

Ученика треба подстицати на развијање радних навика кроз заједничко, а касније и кроз самостално планирање вежбања. Како би време проведено у раду што боље искористио, ученика треба упутити на разне принципе вежбања.

Важно је развијати музичку интерпретацију кроз правилно тумачење нотног текста и охрабривање ученика на испољавање музикалности путем импровизације. Програм омогућава примену литературе свих

аутора који обрађују исту тематику.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Критеријум у оцењивању је уложен труд ученика и његово лично напредовањеу складу са личним и музичким могућностима. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Учешће ученика на јавним наступима, такмичењима, фестивалима и резултати годишњих испита и смотри употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Називпредмета	**МАЛИ АНСАМБЛИ**
Циљ	**Циљ** наставе предмета **Мали ансамбли** је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту, музици и заједничком извођењу музике кроз групно музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности и комуникације, естетског сензибилитета, ефикасне сарадње са другима и способности за тимски рад као и оспособљавање и мотивисање ученика за групни јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Први**
Годишњифондчасова	**70часова**

ИСХОДИ По завршенојтеми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свингритам у извођењукомпозиција и импровизацији; – импровизујеу оквиру више врста блуз форме у различитим темпима, користећи одговарајућу блуз скалу, у оквирумалогансамбларазличитог формата; – препозна улогу сваког инструмента у малом џез ансамблу; – изводи задате композиције у тачном штиму са осталим извођачима; – комуницира са извођачима у групи кроз извођење композиција и импровизацијукористећиритам; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа; – изводи композиције напамет.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Одлике свинг ритма. Изразикојисекористе у џезмузици, нпр: „chorus“, „walk“, „trading“... Упознавањесаинструментиматипичним замалиџезансамбл и њиховимулогама у џезмузици. Свирање импровизованог сола прековише врста блуз форме (дурски блуз, молски блуз)у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Комуницирањесачлановимамалогансам блакористећиритам. **ЛИТЕРАТУРА** Д. Буха: *557 џез стандарада*
Обавезни минимум програма:		

– Извођењечетири композиције и импровизовање у оквиру више врста блуз форме (дурски блуз, молски блуз, блуз са Бе делом) у различитим темпима, користећи одговарајућу блуз скалу, у оквирумалогансамбларазличитогформата.
Јавни наступи: два у току школске године

Кључне речи: Штим, слушање музике, међусобно слушање, комуникација, групно свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Називпредмета	**МАЛИ АНСАМБЛИ**	
Циљ	**Циљ** наставе предмета Мали ансамбли је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту, музици и заједничком извођењу музике кроз групно музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности и комуникације, естетског сензибилитета, ефикасне сарадње са другима и способности за тимски рад као и оспособљавање и мотивисање ученика за групни јавни наступи наставак уметничког школовања	
Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – користи свингритам у извођењу композиција и импровизацији; – импровизујеу оквиру више врста „rhythm changes“ форме у различитим темпима, користећи одговарајуће скале, у оквирумалогансамбларазличитогформата; – изводи једноставне бродвејске стандарде у једном тоналном центруу различитим темпима, користећи одговарајуће скале, у оквирумалогансамбларазличитогформата; – изводи задате композиције у тачном штиму са осталим извођачима; – користи “trading” начин комуницирања са члановима малог ансамбла; – комуницира са извођачима у групи кроз извођење композиција и импровизацијукористећиритам; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Одлике свинг ритма. Свирање импровизованог сола преко „rhythm changes“ форме (стандардна, са фригијским спустом, са измењеним Бе делом) у различитим темпима, користећи одговарајуће скале и модусе. Свирање једноставних бродвејских стандарда у једном тоналном центру. Вежбање “trading” комуницирања са члановима малог ансамбла. Комуницирањесачлановимамалогансамблакористећиритам. **ЛИТЕРАТУРА** Д. Буха: 557 џез стандарада

– изводи композиције напамет.		
Обавезни минимум програма: – извођење две композиције и импровизовање у оквиру „rhythm changes“ у различитим темпима, користећи одговарајуће скале и модусе, у оквиру малог ансамбла различито гформата; – извођење два једноставна бродвејска стандарда у једном тоналном центру у различитим темпима, користећи одговарајуће скале и модусе, у оквиру малог ансамбл аразличитог формата.		
Јавни наступи: два у току школске године		

Кључне речи: штим, слушање музике, међусобно слушање, комуникација, групно свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Називпредмета	**МАЛИ АНСАМБЛИ**
Циљ	**Циљ** наставе предмета **Мали ансамбли** је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту, музици и заједничком извођењу музике кроз групно музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности и комуникације, естетског сензибилитета, ефикасне сарадње са другима и способности за тимски рад као и оспособљавање и мотивисање ученика за групни јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Трећи**
Годишњифондчасова	**70 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању композиција и импровизацији; – изводи џез стандарде латино џез ритмова и трочетвртинског метра уз одговарајуће скале и артикулацију у оквирумалогансамбларазличитог формата; – импровизује у оквиру бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале у оквирумалогансамбларазличитог формата; – изводи задате композиције у тачном штиму са осталим извођачима; – користи “trading” начин комуницирања са члановима малог ансамбла; – комуницира са извођачима у групи кроз извођење композиција	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Одлике свинг ритма илатино џез ритмова. Свирање импровизованог сола преко бродвејских стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Свирање џез стандарда у латино џез ритмовима и трочетвртинском метру. Вежбање “trading” комуницирања са члановима малог ансамбла. Комуницирањесачлановимамалогансам блакористећиритам и мелодију. **ЛИТЕРАТУРА** Д. Буха: 557 џез стандарада

и импровизацијукористећиритам и мелодију; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа и изводи композиције напамет.		
Обавезни минимум програма: – извођење две композиције и импровизовање у оквиру бродвејских стандарда у различитим темпима, користећи одговарајуће скале и модусе, у оквиру мало гансамбла различитог формата; – извођење стандарда улатино џез ритму, користећи одговарајуће скалеи модусе, у оквирумалогансамбларазличитогформата; – извођење стандарда у трочетвртинском метру, користећи одговарајуће скалеи модусе, у оквиру малог ансамбла различитог формата.		
Јавни наступи: два у току школске године		

Кључне речи: штим, слушање музике, међусобно слушање, комуникација, групно свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

Називпредмета	**МАЛИ АНСАМБЛИ**
Циљ	**Циљ** наставе предмета **Мали ансамбли** је да код ученика развије интересовање и љубав према инструменту, музици и заједничком извођењу музике кроз групно музичко искуство којим се подстиче развијање моторичке флексибилности и осетљивости, креативности и комуникације, естетског сензибилитета,ефикасне сарадње са другима и способности за тимски рад као и оспособљавање и мотивисање ученика за групни јавни наступи наставак уметничког школовања
Разред	**Четврти**
Годишњифондчасова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању нотног записа и импровизацији; – импровизује у оквиру би бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале, узмалисаставразличитогформата; – импровизује у оквиру хард бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале, узмалисаставразличитогформата; – импровизује у оквиру џез баладе у различитим тоналитетима, користећи одговарајуће скале уз малисаставразличитогформата;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Одликесвинг ритмаилатино џез ритмова. Свирање импровизованог сола преко би бап и хард бап стандарда у различитим темпима и тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Свирање импровизованог сола преко џез баладе у различитим тоналитетима, користећи одговарајуће скале и модусе. Вежбање “trading” комуницирања са члановима малог ансамбла. Комуницирањесачлановимамалогансам блакористећиритам и мелодију. **ЛИТЕРАТУРА**

– изводи задате композиције у тачном штиму са осталим извођачима; – користи “trading” начин комуницирања са члановима малог ансамбла; – комуницира са извођачима у групи кроз извођење композиција и импровизацијукористећиритам и мелодију; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи самопоуздање у току јавног наступа и изводи композиције напамет.		Д. Буха: 557 џез стандарада
Обавезни минимум програма: – извођење три композиције и импровизовање у оквиру би бап и хард бапстандарда у различитим темпима, користећи одговарајуће скале и модусе, уз мали састав различитог формата. – извођење једне џез баладе, користећи одговарајуће скале и модусе, уз мали састав различитог формата.		
Јавни наступи: два у току школске године		

Кључне речи: штим, слушање музике, међусобнослушање, комуникација, групно свирање, музичка фраза, музички бонтон, стил, импровизација.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ МАЛИ АНСАМБЛИ

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују крозправила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабрано музичко дело које се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрани музички пример, композицију.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења евиденције о ученичком раду и напретку.

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне

садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење на предмету малих ансамбала се остварује кроз упознавање ученика са основним елементима извођења у малом ансамблу. Она обухвата тачан штим, комуницирање, артикулацију и импровизацију у оквиру малог ансамбла. Ученици се са поменутим елементима упознају на више начина: кроз слушање и усклађивање штима пре и током извођења композиција у малом ансамблу, кроз теоретско знање потребног музичког материјала за импровизацију и комуникацију са члановима малог ансамбла, укључујући одлике стила и артикулацију својствену заинструмент који ученик свира.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Критеријум за оцењивање треба да буде ученико уложен рад, ангажовање и напредовање у складу са његовим личним и музичким способностима. Настава малих ансамбалајегрупна, али и даљеоставља простора наставнику да се позабави одређеним аспектима ученикове музичке личности као и његовим музичким афинитетима а све у складу са предвиђеним наставним планом и програмом. У оквиру свих музичких активности треба неговати пријатну атмосферу а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Називпредмета	**ТЕОРИЈА ЏЕЗ МУЗИКЕ**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Теорија џез музике је да ученике кроз музичко описмењавање и упознавање са елементима џез музике, оспособе за разумевања нотног текста у свим његовим аспектима и опажање елемената џез музике у циљу корелације са наставом инструмента, малих ансамбала и солфеђа.	
Разред	**Први**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна и запише тетрахорде, лествице и модусе који су основа за развијање способности џез импровизације; – препозна и запише све врсте квинтакорада са обртајимаи њихове шифре и симболе; – препозна и запише све врсте четворозвука са обртајима и њихове симболе и шифре; – препозна и запише каденце – аутентичну,плагалну, полукаденцу и варљиву; – препозна и запишеосновне функције лествичних трозвука	**УВОД У ТЕОРИЈУЏЕЗ МУЗИКЕ**	**Лествице**(обнављање)**:** – дијатонски систем, конструкција дурске скале, конструкција молске скале, ступњеви у лествици. – Конструкција тетрахорада. – Карактеристични лествични интервали, квинтакорди, доминантни септакоради, квинтног (квартног) круга. **Интервали** (обнављање)**:** – класификација – мелодијски и хармонски, прости и сложени (по величини), чисти, мали, велики, умањени и прекомерни (по врсти), – шифре, – инверзије интервала, – метод учења и опажања интервала до октаве.

и четворозвука; функције алтерованих трозвука и четворозвука у акордској прогресији; – препозна и запише вантоналне доминанте у акордским прогресијама; – препозна и запише тритонусне супституције у акордској прогресији; – препозна и рехармонизује блуз форму; – правилно пише ноте, паузе и нотне вредности у различитим тактовима.	**ЏЕЗ МУЗИКА**	Џез музика, импровизација, разлике између импровизације и неимпровизације.
	МОДУСИ	Модуси дурске лествице и тетрахорди. Метод учења и опажања модуса и тетрахорада.
	ТРОЗВУЦИ	Конструкција квинтакорада: дурског (Δ), молског (-), умањеног (○), прекомерног (+) и задржичног (sus 4). Одностозвука и скале, обртаји трозвука, називи, шифре и симболи.
	ЧЕТВОРОЗВУЦИ	Конструкција септакорада: великог дурског (Δ7), великог молског (-Δ7), полуумањеног (Ø7), умањеног (○7), доминантног (7), малог молског (-7), прекомерногдурског (Δ7+), прекомерног доминантног (7+), доминантног са сниженом квинтом (7b5) и доминантног задржичног (7sus4). Конструкција четворозвука са секстом уместо септиме: 6 и -6. Однос четворозвука и скале, обртаји четворозвука. Метод учења и опажања четворозвука и њихових обртаја.
	ФУНКЦИОНАЛНА ХАРМОНИЈА	Основне функције лествичних трозвука и четворозвука. Функције алтерованих трозвука и четворозвука у акордској прогресији.
	АКОРДСКА ПРОГРЕСИЈА	Акордскапрогресија - дефиниција и типови. Функционална анализа акордских прогресија у дуру и у молу.
	КАДЕНЦЕ	Каденце – аутентична,плагална, полукаденца иварљива.
	ВАНТОНАЛНЕ ДОМИНАНТЕ	Вантоналне доминанте – дефиниција и примена у акордским прогресијама.

	ТРИТОНУСНА СУПСТИТУЦИЈА	Тритонусна супституција –дефиниција и примена у акордским прогресијама.
	ФОРМА У ЏЕЗ МУЗИЦИ	Блуз форма и рехармонизација блуз форме.
	ОРТОГРАФИЈА	Правилно писање.

Кључни појмови: музички појмови, тоналитети, интервали, акорди, функционална хармонија, акордска прогресија, вантоналне доминанте, тритонусна супституција, блуз форма, ортографија.

Називпредмета	**ТЕОРИЈА ЏЕЗ МУЗИКЕ**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Теорија џез музике је да ученике кроз музичко описмењавање и упознавање са елементима џез музике, оспособе за разумевања нотног текста у свим његовим аспектима и опажање елемената џез музике у циљу корелације са наставом инструмента, малих ансамбала и солфеђа.	
Разред	**Други**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна, конструише и запише сложене интервале: нону, ундециму и терцдецимуи њихове шифре; – препозна, конструише и запише акорде са екстензијама и њихове симболе и шифре; – препозна функције акорада са екстензијама у акордској прогресији као и акорде са екстензијама у четворогласном хармонском ставу; – препозна и запише каденце: аутентичну, плагалну имолску плагалну као и ређе примере плагалне и молске плагалне каденце,	**СЛОЖЕНИ ИНТЕРВАЛИ**	Конструкција сложених интервала: нона, ундецима и терцдецима, шифре. Метод учења и опажања интервала преко октаве.
	ПЕТОЗВУЦИ, ШЕСТОЗВУЦИ, СЕДМОЗВУЦИ	Конструкција акорада са екстензијама: 9, ^{b}9и $^{\#}$9, 11 и $^{\#}$11, 13 и ^{b}13, називи, шифре и симболи, употреба и фунције у акордској прогресији и редукција тонова акорада са екстензијама у четворогласном хармонском ставу.
	ПРИНЦИПИ САВРЕМЕНЕ ХАРМОНИЈЕ	Акордина I, II и V ступњу: акордикоји им претходе и акорди који следе. Употреба акорда на III (мали молски септакорд) ступњу уместо акорда IΔ7. Употреба акорда на ^{b}VIIступњу уместо молског акорда на IV ступњу. Употреба акорда ^{b}II7 уместо акорда V7. Варијације основног акордског обрасца I – VI – II – V. Каденце.

користећи акорде са екстензијама; – препозна, конструише и запише модусе узлазног мелодијског мола, симетричне и синтетичке скале; – визуелно сагледава и изводи као целину: везане триоле, џез осмине, синкопе.		Репетиција секвенце II-7 – V7. Пролазни умањени септакорди. Прелази из дура у паралелни мол. Вођице у акордским прогресијама II – V – I.
	МОДУСИ МЕЛОДИЈСКОГ МОЛА И СИМЕТРИЧНЕ И СИНТЕТИЧКЕ СКАЛЕ	**Модуси** узлазног мелодијског мола. **Симетричне скале**: хроматска, целостепена, умањена (1 – ½ степена и ½ - 1 степен) и прекомерна. Однос симетричних скала и акорада. **Синтетичке скале**: Би-бап скале, блуз скала, пентатонске скале и хармонски дур (молдур). Однос симетричних и синтетичких скала и акорада.
	РИТАМ У ЏЕЗ МУЗИЦИ	Везане триоле, џез осмине, нотирање џез осмина, полиритмија. Осећање свинга, артикулација и фразирање. Синкопе. **Ритам секција**: бубњеви, бас, клавир и гитара.
	МЕЛОДИЈА У ЏЕЗ МУЗИЦИ	Основни принципи стварања мелодије. Еелементи мелодије.
	ФОРМА У ЏЕЗ МУЗИЦИ	Најчешће форме. Ритам чејнџиз (rhythm changes).

Кључни појмови: сложени интервали, екстензије акорада, модуси, симетричне и синтетичке скале, ритам у џез музици, мелодија у џез музици, форма у џез музици.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ТЕОРИЈА ЏЕЗ МУЗИКЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према џез музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика.

Садржаји теорије џез музике су повезани са садржајима наставе солфеђа и инструмента (певања) и усмерени су ка стицању музичких знања и вештина ученика са циљем да кроз теоретску анализу ученици сагледавају нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник својом креативношћу и

инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива.
Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на програмске садржаје по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Теорија џез музике је посебан наставни предмет у првом и другом разредусредњег музичког образовања. Од првог до последњег разреда средњег музичког образвовања теорија џез музике прати сваку поставку и обраду методске јединице, како у опажањутако и у записивању елемената џез музике.

У првом разреду тежиште рада је на описмењавању ученика у оквиру активног рада на часу, рада на табли и опажањаинтервала, трозвука и четворозвука, те препознавању лествица и модуса. Ова елементарна врста музиче писмености ће служити као основно средство за даљу надоградњу знања из теорије џез музике, а реализоваће се путем **обнављања**

Потребно је да ученици својим речима објасне, покажу или одсвирају музичке: појмове, елементе и дефиниције. Сви музички елементи који се посебно и постепено савладавају, међусобносу повезани и чине нераскидиву, свеобухватну целину џез музике.

Теорија џез музике, која је у чврстој вези са наставом солфеђа и инструмента, представља усвајање знања која кроз анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање нотног текста и џез музике. Познавање лествица, интервала и акорада као и других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију џез музике освестили као **саставни део џез музике**, требало би је искључиво радити кроз **озвучавање** ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу.Такав приступ теорији џез музике доприноси успешној корелацији са наставом солфеђа, инструмента и малих ансамбала.

Утврђивање и проверу знања из теорије џез музике треба спроводити усменим и писменим путем, на разнолик и интересантан начин.

Примена савремених технологија

Примена савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли иодговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави теорије џез музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалнихучионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања

новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима теорије џез музике најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, да би функционални задаци имали приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом разреду, инсистира се на већ на препознавању и тумачењумузичких садржаја као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовањеу складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оценивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.Потребно је отклонити све могуће разлоге за евентуалне страхове, несигурност и трему који могу бити проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професораилиродитеља.

Резултати тромесечних тестова употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Iразред

Усмени део: опажење тоналитета, интервала, трозвука, четворозвука, тетрахорада, модуса, акордских прогресија, вантоналних доминанти и тритонусних супституција.

Писмени део: **ТЕСТ – обавазна су четири теста у току једног разреда**, у сваком тромесечју по један: музички појмови, тоналитети, интервали, трозвуци, четворозвуци, тетрахорди, модуси, акордска прогресија са употребом вантоналних доминанти и тритонусне супституције, каденце, блуз форма.

II разред

Усмени део: опажење сложених интервала, екстензија акорада, модуса узлазног мелодијскоаг мола, симетричних и синтетичких скала.

Писмени део: тест – **обавазна су четири теста у току једног разреда**, у сваком тромесечју по један: сложени интервали, акорди са екстензијама, редукција тонова акорада са екстензијама у четворогласном хармонском ставу, каденце, модуси узлазног мелодијског мола, симетричне скале, синтетичке скале, форма ритам чејнџиз (rhythm changes).

Називпредмета	**ИСТОРИЈА ЏЕЗ МУЗИКЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Историја џез музике** је да ученике кроз слушање и упознавање са епохама, правцима, стилским карактеристикама, музичким саставима, солистима и елементима џез музике оспособе за разумевањеџез музике у свим њеним аспектима, те развијање музичког укуса и корелације са наставом инструмента (певања) и малих ансамбала.
Разред	**ПРВИ**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– активно слуша џез музику и примере из литературе и установи сличности и разлике међу епохама и стилским правцима у џез музици; – препозна епоху, стилски правац, музичке саставе и солисте; – класификује стилске правце и епохе у џез музици;	**УВОДНИ ДЕО**	Џез као језик, музичка филозофија – дефиниције.
	РАНИ ЏЕЗ	Афрички и европски корени, претеча џеза, фолклор, блуз, Њу Орлеанс, Сторивил, сеоба на север, звучни записи, Харлем.
	СВИНГ	Историјски период, „краљеви џеза“, велики оркестри, реномирани солисти,

– објасни стилске карактеристике праваца у џез музици; – дефинишеблуз форму; – разликује боје и врсте музичких инструмената приликом слушања џез музике; – упоредиодређене стилове и извођаче.		криза великих оркестара.
	ЏЕЗ МАНУШ	Џез у Европи – развој џеза после Првог светског рата.
	МОДЕРНО ДОБА ЏЕЗА 1	Би-бап, револуција, клубови, неразумевање би-бапа, стилске одреднице, реномирани солисти.
	МОДЕРНО ДОБА ЏЕЗА 2	Пост бап, мејн стрим, хард бап, кул џез, Калифорнија, стилске карактеристике, велики солисти.
	НОВО ДОБА ЏЕЗА	Модални џез, боса нова, афро-кубан, фри џез, фанки џез, соул џез, фузија.

Кључне речи: рани џез, блуз, свинг, џез мануш, модерно доба, би-бап, хард бап, кул џез, ново доба џеза, боса нова, афро-кубан, фри џез, фанки џез, соул џез, фузија.

Називпредмета	**ИСТОРИЈА ЏЕЗ МУЗИКЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Историја џез музике** је да ученикекроз слушање и упознавање са епохама, правцима, стилским карактеристикама, музичким саставима, солистима и елементима џез музике оспособе за разумевање џез музике у свим њеним аспектима, те развијање музичког укуса и корелације са наставом инструмента (певања) и малих ансамбала.
Разред	**Други**
Годишњифондчасова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– активно слуша џез музику и примере из литературе; – препозна претече џеза, рани џез, клсични џез и свинг; – класификује стилске правце од претеча џеза до ере свинга и објасни стилске карактеристике претеча џеза, раног џеза, класичног џеза и свинга; – упоредипретече џеза, рани џез, класичан стил и свинг; – препозна композиције Скота Џоплина; – препозна композиције и извођаче регтајма, блуза, клавиристе Харлама;	**ПРЕТЕЧЕ ЏЕЗА**	Стапање афричке и европске музичке традиције на тлу САД, песме за рад, блуз, спиритуали, кадрил, војна музика, полка, марш, афро-кубанска музика, кантри.
	РАНИ ЏЕЗ	Регтајм, Скот Џоплин, фолк блуз, Вилијем Си Хенди, Њу Орлеанс, Сторивил, Ди Ди Чендлер, Бади Болден.
	ДОБА КЛАСИЧНОГ СТИЛА	Њу Орлеанс, Џели Рол Мортон, Сидни Беше, Кид Ори, Кинг Оливер, Луј Армстронг, хот џез, Чикаго стил,Беси Смит, клавиристи Харлема, Џејмс Пи Џонсон, Фетс Волер, Ерл Хајнс.

– препозна композиције и извођаче класичног стила; – препозна композиције, оркестре и извођаче свинга.	**ЕРА СВИНГА**	Велики џез оркестри: Флечер Хендерсон, Џук Елингтон, Бени Гудман, Каунт Бејси, Глен Милер. Велики солисти: Колмен Хокинс, Лестер Јанг, Рој Елдриџ, Арт Тејтум. Иноватори: Чарлс Кришчен, Џими Блентон, Биг Сид Кетлет. Певачи: Били Холидеј, Нет Кинг Кол.
	ЏЕЗ МАНУШ	Џез у Европи (Француска) – мануш („џипси џез“) – Ђанго Рајнхарт и Стефан Грапели

Кључне речи: претече џеза, рани џез, Њу Орлеанс, блуз, клавиристи Харлема, свинг, велики оркестри, велики солисти, иноватори, велики певачи, џез мануш.

Називпредмета	**ИСТОРИЈА ЏЕЗ МУЗИКЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Историја џез музике** је да ученике кроз слушање и упознавање са епохама, правцима, стилским карактеристикама, музичким саставима, солистима и елементима џез музике оспособе за разумевање џез музике у свим њеним аспектима, те развијање музичког укуса и корелације са наставом инструмента (певања), малих ансамбала, биг бенда и ударачких инструмената.
Разред	**ТРЕЋИ**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– активно слуша џез музику и примере из литературе и установи сличности и разлике међу стилским правцима, извођачима и делимау модерном џезу; – опише развојне карактеристикемодерног џеза; – препозна и именује композиције и извођачепост бапа, мејнстрима, „треће струје“, кул џеза и Вест коуста.	**МОДЕРНИ ЏЕЗ 1**	Би-бап: револуција, клубови, неразумевање би-бапа, стилске одреднице. Утемељивачи би-бапа: Дизи Гилеспи, Телониас Монк, Чарли Паркер. Значајни извођачи: Бад Пауел, Тед Дамерон, Фетс Наваро, Кени Кларк, Оскар Петифорд.
	МОДЕРНИ ЏЕЗ 2	Пост бап: Мејнстрим – Ерол Гарнер, Оскар Питерсон, Вуди Херман, Стен Гец. Кул џез и Вест коуст: Џери Малиген, Дејв Брубек, Чет Бејкер. Модерн џез квартет. Хард бап: Хорас Силвер, Арт Блејки, Клифорд Браун, Ли Морган, Декстер Гордон, Сони Ролинс. „Трећа струја“: Чарлс Мингас, Џон Луис.

Кључне речи: модерни џез, би-бап, пост бап, мејнстрим, кул џез, Вест коуст, хард бап, „Трећа струја“.

Називпредмета	**ИСТОРИЈА ЏЕЗ МУЗИКЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета **Историја џез музике** је да ученике кроз слушање и упознавање са епохама, правцима, стилским карактеристикама, музичким саставима, солистима и елементима џез музике оспособе за разумевање џез музике у свим њеним аспектима, те развијање музичког укуса и корелације са наставом инструмента (певања), малих ансамбала, биг бенда и ударачких инструмената.
Разред	**ЧЕТВРТИ**
Годишњифондчасова	**33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– препозна и класификује стилске правце новог доба џеза; – објасни стилске карактеристике праваца и извођача у новом добу џеза; – активно слуша џез музику и примере из литературе; – разликује дела различитих праваца новог доба џеза и именује извођаче; – упореди стилске правце у новом добу џеза; – класификује фазе развоја џеза у Србији; – именује значајне извођаче џеза у Србији.	**НОВО ДОБА**	Модални џез: Мајлс Дејвис, Бил Еванс Фри џез: Орнет Колмен, Сесил Тејлор. Џон Колтрејн. Ахмад Џамал. Џими Смит. Кенонбол Едерли. Вес Монтгомери. Фанки џез, соул џез. Фузија. Херби Хенкок, Чик Кориа, Мекој Тајнер.
	РАЗВОЈ ЏЕЗА У СРБИЈИ	Период до 1945. Период од 1945 –1990. Трубачи: Предраг Ивановић, Душко Гојковић, Предраг Крстић, Стјепко Гут Саксофонисти: Едуард Сабил, Драгољуб Давидовић, Миливој Марковић Гитаристи: Војкан Ђоновић, Зоран Јовановић Клавиристи: Бора Роковић, Владимир Витас, Милош Крстић Басисти: Бранко Пејаковић, Војин Драшкоци, Михаило Блам Бубњари: Раде Миливојевић, Бранислав Ковачев, Лазар Тошић; Мали састави; Биг бенд.

Кључне речи: Модални џез, фри џез, фанки џез, соул џез, фузија, џез у Србији.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ИСТОРИЈА ЏЕЗ МУЗИКЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи. У том смислу, у настави Историје џеза неопходно је

константно и на различите начине примењивати синтезу знања стечених на настави других предмета (инструмент (певање), мали ансамбли, биг бенд...).

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према џез музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање џез музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење џез музике.

Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Историја џез музике је посебан наставни предмет у сва четири разреда средњег музичког образовања.

У првом разреду тежиште рада је на развијању способности да кроз слушање џез музике ученик препозна сличности и разликестилских праваца, састава и извођача идругих појмова. Ова врста способности ће служити као основно средство за даљу надоградњу знања из историје џез музике као и постизање корелације са наставом инструмента (певања) и малих ансамбала.

Потребно је да ученикпрепозна стилске правце, музичке саставе и извођаче, као и да разуме и применимузичке појмове, елементе и дефиниције. Сви музички елементи који се посебно и постепено савладавају, међусобносу повезани и чине нераскидиву, свеобухватну целину џез музике.

Историја џез музике, која је у чврстој вези са наставом и инструмента (певања), малих ансамбала, биг бенда и ударачких инструмената представља усвајање знања која кроз слушање и анализу омогућавају тумачење и дубље разумевање џез музике. Познавање стилова, састава и солиста као и других појмова џез музике саставни су део ове области. Да би историју џез музике осветили као **саставни део џез музике**, требало би је искључиво радити кроз **озвучавање** ради повезивања са звучним искуствима из праксе на настави инструмента (певања), малих ансамбала, биг бенда и ударачких инструмената.Такав приступ историји џез музике доприноси успешној корелацији са наставом инструмента (певања), малих ансамбала, биг бенда и ударачких инструмената.

Слушање џез музике

Активним слушањем џез музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче, извођачке саставе и стилске правце.Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну спознају.

Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање џез музике и музичке уметности уопште.

Слушањем ученик препознаје стилски правац, извођача и састав - сличности и различитости у стиловима џез музике.

Утемељен став о џез музици изграђује се подстицањем критичког мишљења, разговором и дискусијом. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални и естетски развој ученика.Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем џез музике подстиче се развој музичког укуса и потребе за музиком. На тај начин негује се квалитетна музичка публика.

Обавезна аудио литература

Потребно је одредити обавезну аудио литературу која је у складу са наставним планом и програмом, а чијим ће слушањем током школске године ученик бити способан да препозна име композиције, извођача и стилски правац.

Примена савремених технологија

Примена савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли иодговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави теорије џез музике. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалнихучионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима историје џез музике најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, да би функционални задаци имали приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у првом разреду, инсистира се на препознавању и тумачењумузичких садржаја као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовањеу складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оценивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из историје џез музике треба спроводити усменим и писменим путем, на разнолик и интересантан начин кроз: квизове, укрштене речи, дидактичке игре, али и кроз класичан начин спровођења аудио тестова и контролних вежби.

Аудио тестови су обавезан део вредновања учења те је веома важно, на почетку школске године, одредити обавезну аудио литературу коју ученици треба да препознају на аудио тесту.

Називпредмета	**БИГ БЕНД**	
Циљ	**Циљ** наставе предмета Биг бенд је да код ученика кроз групно музичко искуство развије способност узајамног слушања и усаглашавања индивидуалног извођења са потребама заједничког, развије љубав према џез музици мотивише га за јавни наступ и наставак уметничког школовања	
Разред	**Трећи и четврти разред**	
Годишњифондчасова	**70/66часова**	
ИСХОДИ По завршенојтеми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примењује специфична стилска музичка изражајна средства (артикулација и фразирање); – разликује и користи свинг и стрејт артикулацију у читању композиције и импровизацији; – изводибиг бенд аранжмане џез стандарда уз велики састав; – изводи задате композиције у тачном штиму са осталим извођачима; – изводи и артикулише композиције према стилу аранжмана; – учествује на јавним наступима у школи и ван ње; – испољи слободу у извођењу и самопоуздање у току јавног наступа.	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Типови нотних артикулација у биг бенд аранжманима: стакато, тенуто, акценат, капа, „fall“, глисандо, бендинг... Штим. Импровизација у биг бенд саставу. Свирање биг бенд аранжмана у великом саставу.
Јавни наступи: два у току школске године		

Кључне речи: штим, слушање музике, међусобно слушање, комуникација, групно свирање, музичка фраза, артикулација, музички бонтон, стил, импровизација, читање нотног записа.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМАЗА ПРЕДМЕТ БИГ БЕНД

I. УВОДНИ ДЕО

Бављење музиком уопште а посебно свирање на инструменту подстиче фину менталну комбинаторику драгоцену за развијање укупног менталног и психо-моторног потенцијала ученика и одлична је основа за интеграцију са другим предметима.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. Препоручени музички садржаји (литература) остављају простор за избор и других садржаја у складу са могућностима ученика и инвентивношћу наставника. Наставник има слободу али и одговорност да изабере оптималан програм у коме ће ученик моћи да репродукује све техничке и музичке задатке, а и да у истом ужива, не размишљајући о тежини захтева као о неком непребродивом проблему.

Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Одговарајуће понашање на сцени и у публици је део опште културе, па је дужност наставника да ученике васпитно обликују крозправила понашања (музички бонтон) при слушању и извођењу музике. Поред културе понашања ученике треба упутити и на културу одевања, како на сцени тако и у публици.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о ученику раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Настава и учење на предмету Биг бенда се остварује кроз упознавање ученика са основним елементима извођења биг бенд аранжмана. Она обухвата тачан штим, типичне артикулације и импровизовање у биг бенду. Ученици се са поменутим елементима упознају на више начина: кроз слушање и усклађивање штима пре и током извођења биг бенд аранжмана, кроз теоретско знање потребног музичког материјала за извођење артикулација типичних за биг бенд аранжмане као и импровизацију у оквиру биг бенда, укључујући одлике стила и артикулацију својствену заинструмент који ученик свира.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Критеријум за оцењивање треба да буде ученикoв уложен рад, ангажовање и напредовање у складу са његовим личним и музичким способностима. Настава малих ансамбалајегрупна,али и даљеоставља простора наставнику да се позабави одређеним аспектима ученикове музичке личности као и његовим музичким афинитетима а све у складу са предвиђеним наставним планом и програмом. У оквиру свих музичких активности треба неговати пријатну атмосферу а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Назив предмета	**ЏЕЗ АРАНЖИРАЊЕ**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Џез аранжирање је оспособљавање ученика за писање партитура и аранжмана за џез саставе коришћењем елемената џез музике, нотације и транспозиције појединих инструмената и анализирањем партитура инструменталних деоница.	
Разред	**Трећи**	
Годишњи фонд часова	**70 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– конструише акорде у уском, полуширокoм и широком слогу; – конструише слеш акорде; – примени разрешења тензија;	**ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ ЏЕЗ АРАНЖИРАЊА**	Нотација. Ортографија. Калиграфија. Музичка џез терминологија.
	АКОРДИ	Конструкција акорада у уском слогу,

– конструише и примени акордске супституције; – конструише и примени тритонусне замене; – анализира мелодију ради њеног парафразирања и варирања; – примени блок хармонизацију; – примени правилна разрешења тензија и алтерованих тензија у акордској прогресији; – препозна и примени варијације тензија; – примени транспоизицију дрвених и лимених дувачких инструмената у писању штимова; – напише деонице инструмената ритам секције; – начини скицу и организује форму, трајање, партитуру и штимове; – напише џез аранжман за клавирски трио, џез квартет – један дувач, џез квинтет – два дувача, џез секстет – три дувача.		терминологија. Породице акорада. Конструкција акорада у полуширокoм и широком слогу, дроп 2 и дроп 2 и 4. Слеш акорди.
	ХАРМОНИЗАЦИЈА	Анализа мелодије и блок хармонизација. Развој мелодије и третман ванакордских тонова.
	ТЕНЗИЈЕ	Тензије – разрешење и њихова блок хармонизација. Варијације тензија – разрешења и њихова блок хармонизација. Алтероване тензије и њихова блок хармонизација. Употреба тензија у унутрашњим гласовима полуширокoг и широког слога.
	СУПСТИТУЦИЈЕ	Акордске супституције. Тритонусне супституције.
	РИТАМ СЕКЦИЈА	Ритам секција: упознавање, састав, карактеристике, улога, писање. Ритам секција: писање за клавир, гитару, контрабас, бас гитару и бубњеве. Артикулација по хијерархији.
	ТРАНСПОЗИЦИЈА	Транспозиција лимених дувачких инструмената. Транспозиција дрвених дувачких инструмената.
	ОРГАНИЗАЦИЈА АРАНЖМАНА	Форма, трајање, партитура, штимови.
	ПИСАЊЕ ЗА МАЛЕ АНСАМБЛЕ	Клавирски трио; Џез квартет – један дувач; Џез квинтет – два дувача; Џез секстет – три дувача.
	ОРТОГРАФИЈА	Правилно писање.

Кључни појмови: основни елементи, акорди, хармонизација, тензије, супституције, ритам секција, транспозиција, организација аранжмана, ортографија.

Назив предмета	**ЏЕЗ АРАНЖИРАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Џез аранжирање је оспособљавање ученика за писање партитура и аранжмана за џез саставе коришћењем елемената џез музике, нотације и транспозиције појединих инструмената и анализирањем партитура инструменталних деоница.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66 часова**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– примени формуле акордских образаца у писању и хармонизацији мелодије; – примени формуле ритмичких образаца у парафразирању и варирању мелодије; – именује и класификује врсте саксофона и лимених дувача; – примени унутрашње тензије у полуширокoм и широком слогу; – рехармонизује задату хармонизовану мелодију; – начини скицу и организује уводе, прелазе, модулације и крајеве у џез аранжману; – примени фактуру, динамику, хармонију и регистре у развоју џез аранжмана; – напише аранжман за џез септет – четири дувача.	**АКОРДСКИ ОБРАСЦИ**	Акордски обрасци – формуле.
	РИТМИЧКИ ОБРАСЦИ	Ритмички обрасци – формуле.
	ДРВЕНИ ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Саксофони: – опсег, – слогови, – артикулација, – транспозиција.
	ЛИМЕНИ ДУВАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ	Труба и тромбон: – опсег, – слогови, – артикулација, – транспозиција.
	ТЕНЗИЈЕ	Употреба унутрашњих тензија у полуширокoм и широком слогу.
	РЕХАРМОНИЗАЦИЈА	Рехармонизација у писању џез аранжмана.
	ФОРМА	Џез аранжман: – увод, – модулације, – прелази и – крајеви.
	ПИСАЊЕ ЗА МАЛЕ АНСАМБЛЕ	Џез септет - четири дувача.

	РАЗВОЈ ЏЕЗ АРАНЖМАНА	Фактура. Динамика. Хармонија. Регистри.

Кључни појмови садржаја: акордски обрасци, ритмички обрасци, тензије, рехармонизација, форма, џез аранжман.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ЏЕЗ АРАНЖИРАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Настава џез аранжирања усмерена је на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према џез музици, а постепена рационализација искуства временом постаје и теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз писање џез аранжмана.

Исходи представљају музичке, опажајне, сазнајне и стваралачке активности ученика.

Садржаји џез аранжирања су у корелацији са садржајима наставе инструмента (певања), малих ансамбала, биг бенда и ударачких инструмената и усмерени су ка стицању музичких знања и вештина ученика са циљем да, кроз теоретску анализу и стваралачко писање џез аранжмана, ученици сагледавају нотни текст са разумевањем. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности ученика као истраживача, креатора и извођача. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. *Годишњим планом* се дефинише број часова у односу на програмске садржаје по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. *Оперативни план* подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца, дефинисање наставних јединица и осталих важних елемената.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима).

У оквиру организације годишњих и месечних активности неопходно је водити рачуна о школском календару и активностима које прате живот школе, па према њима усмеравати и обликовати наставне садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Џез аранжирање је посебан наставни предмет у трећем и четвртом разреду средњег музичког образовања.

У трећем разреду, тежиште рада је на описмењавању ученика у оквиру активног рада на часу, препознавању елемената џез музике и музичкм описмењавању за практичну употребу инструмента у различитим саставима џез оркестра, анализу партитура и појединих инструменталних деоница,

савладавање нотације и транспозиције појединих инструмената као и оспособљавање за писање партитура и аранжмана за џез саставе.

Ова елементарна врста музичке писмености служиће као основно средство за даљу надоградњу знања из џез аранжирања.

Сви музички елементи, теме и садржаји који се посебно и постепено савладавају, међусобно су повезани и чине нераскидиву, свеобухватну целину џез музике.

Џез аранжирање, које је у чврстој вези са наставом инструмента (певања), малих ансамбала, биг бенда и ударачких инструмената, представља усвајање знања која кроз анализу и практични рад омогућавају тумачење и дубље разумевање нотног текста и џез музике.

Примена савремених технологија

Примена савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави џез аранжирања. У зависности од технолошких ресурса школе и могућности располагања модерном опремом, могуће је планирати и креирање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима џез аранжирања најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, да би функционални задаци имали приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, нарочито у трећем разреду, инсистира се на препознавању и тумачењу музичких садржаја, као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити стимулативну, радну атмосферу и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из џез аранжирања треба спроводити усменим и писменим путем, на разнолик и интересантан начин.

Резултати тромесечних тестова употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Обавазна су четири писмена задатка у току једног разреда, у сваком тромесечју по један, а њихов садржај треба да буде израда џез аранжмана у складу са темама и наставним садржајима.

Називпредмета	**УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Ударачки инструменти је да код ученика ослободи креативни потенцијал који ће му омогућити да учествује као солиста или пратећи инструменталиста у музичкој импровизацији која је примарни чинилац у извођењу џез композиције.
Разред	**Трећи**
Годишњифондчасова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изводи ритмове и патерна на свим ударачким инструментима;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Поставка извођачког апарата на ударачким инструментима са посебним осврtом на координацију горњих и доњих екстремитета. Обликовање тона на ударачким

– координира извођачким апаратом за два различита ударачка инструмента; – препозна звук одређеног ударачког инструмента, понови патерн и запише га; – стилски се прилагоди задатој композицији. – дефинише и објасни ситуације где је засупљена ритмичка и метричка модулација.		инструментима у зависности од техничких захтева. Техничкевежбеза: – акцентовање осмина, триола и шеснаестина; – извођење предудара и њихова примена. Упознавање са основним рудиментима који садрже обрађену тематику. Осминski и триолски систем фразирања. Ритмичко читање вежби са променом такта са 2 на 3 четвртине,4 на 7,5 на 2... Преузимање вредности четвртине са тачком као вредност нове четвртине. **ЛИТЕРАТУРА** ЕдУрибе:“The Essence of Afro-Cuban Percussion&Drum Set“ ЕрихБахтрегел:“Modern Rhythm and Reading Script“

Кључне речи: тон, ритам,слушање музике,свирање,музички бонтон

Називпредмета	**УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Ударачки инструменти је да код ученика ослободи креативни потенцијал који ће му омогућити да учествује као солиста или пратећи инструменталиста у музичкој импровизацији која је примарни чинилац у извођењу џез композиције.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изводиритмове и патернанасвимударачкиминструментима; – координира извођачким апаратом за два различита ударачка инструмента; – препозназвукодређеногударачкогинструмента,поновипатерн и запишега; – стилски се прилагоди задатој композицији. – дефинише и објасни ситуације где је заступљена ритмичка и метричка модулација; – напише, објасни и одсвира на ударачком инструменту примере полиритмије;	**ИЗВОЂЕЊЕ МУЗИКЕ**	Поставка извођачког апарата на ударачким инструментима са посебним освртом на координацију горњих и доњих екстремитета. Обликовање тона на ударачким инструментима у зависности од техничких захтева. Техничке вежбе за: – акцентовање осмина, триола и шеснаестина; – извођење предудара и њихова примена; – акцентовање квинтола, септола и тридесетдвојки Упознавање са захтевнијим рудиментима који садрже обрађену тематику. Шеснаестински и секстолски систем фразирања. Ритмичко читање вежби са полиритмијама, ритмичким и метричким модулацијама.

– отпева ритмички задатак, свирајући при томе ритам рукама и ногама на сету бубњева.		**ЛИТЕРАТУРА** ЕдУрибе:“The Essence of Afro-Cuban Percussion&Drum Set“ ЕрихБахтрегел:“Modern Rhythm and Reading Script“

Кључне речи: тон, ритам,слушање музике,свирање,музички бонтон

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
УДАРАЧКИ ИНСТРУМЕНТИ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ, а да се истовремено не разговарао свим другим аспектима музике. Корелација између различитих предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици учествују као истраживачи, креатори и извођачи.

Настава је усмерена на остваривање **исхода**, који представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева лично музичко изражавање кроз различите видове извођења музике и партиципацију у музици. Исходи се надовезују, усложњавају и прожимају кроз четири разреда средње музичке школе, а ниво и сложеност исхода одређени су захтевима садржаја наставе сваког разреда.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Припрема за час посвећена је сваком ученику појединачно, имајући у виду музичке, интелектуалне, физичке и менталне предиспозиције, карактер, темперамент, мотивацију, васпитање и радне навике.

У односу на трајање часа рад треба ефикасно организовати тако да се успешно испуњавају краткорочни и дугорочни циљеви, квалитетно покривају све планиране наставне и методске јединице и испуњава барем обавезни минимум годишњег програма.

Припрема за час обухвата читав спектар активности - од детаљног проучавања композиција са ученичког репертоара, преко упоређивања различитих издања и допуњавања одабраних редакција, до континуираног вођења обимне евиденције о учениковом раду и напретку.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА УДАРАЧКИХ ИНСТРУМЕНАТА

Програм се бави упознавањем ученика са свирањем, функцијом и улогом ударачких инструмената у џез, класичној, савременој и латино музици кроз њихов историјски развоји различите стилске правце.Теоријски део наставе предвиђа читање са листа захтевнијих ритмичких задатака, полиритмије, промене такта, метрике као и ритмичке и метричке модулације.

Приоритет је свакако да ученик ослободи свој креативни потенцијал који ће му омогућити да учествује као солиста или пратећи инструменталиста у музичкој импровизацији која је примарни чинилац у извођењу џез композиције. Обрађују се основни ритмови различитих стилова кроз историју џеза као и самог инструмента, са посебним осврtом на правилну поставку тела, технику и квалитет тона. Ученика треба подстицати на развијање радних навика кроз заједничко, а касније и кроз самостално планирање вежбања. Како би време проведено у раду што боље искористио, ученика треба упутити на разне принципе вежбања. Важно је развијати музичку интерпретацију кроз правилно тумачење нотног текста и

охрабривање ученика на испољавање музикалности путем импровизације.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима инструмента најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од представе музике и звука ка контекстуализацији, теоријском тумачењу и практичним решењима. У оквиру тога, идентификовање, разумевање и дефинисање музичких садржајана којима се базира интерпретација има велики значај у праћењу наставе.

Критеријум у оцењивању је уложен труд и квалитет рада ученика, те његово напредовањеу складу са личним и музичким могућностима, као и уметничко постигнуће на јавним наступима и годишњим испитма.

У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити пријатну атмосферу, а код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке. Потребно је отклонити све разлоге за могуће страхове, несигурност и трему који су проузроковани превеликим и нереалним очекивањима професора или родитеља. Учешће ученика на јавним наступима,

ОДСЕК ЗА МУЗИЧКУ ТЕОРИЈУ

СТРУЧНИ ПРЕДМЕТИ

1. Солфеђо
2. Хармонска пратња
3. Аранжирање
4. Хорске партитуре
5. Дириговање
6. Увод у компоновање

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији.	
Разред:	**Први**	
Годишњи фонд часова	**105 часова**	
ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне композиције; – препозна и пева старо-градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8 и 9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију на задати ритам; – препозна и изводи ритмичке фигуре троделног ритма и четвороделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – својим речима објасни музичке појмове; – својим речима изражава утиске о слушаном делу;	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција – тоналитети до четири предзнака, – молдур и мутације: де-Де, Еф-еф, а-А, Це-це, е-Е, Ге--ге, – хроматске пролазнице и скретнице, – дијатонске модулације у паралелни, субдоминантни и доминантни тоналитет: почетни тоналитет до два предзнака, – транспоновање. **Вишегласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста: – двогласно певање – дијатоника и дијатонске модулације на доминанту или паралелу, – певање хармонских веза трогласно. Једногласно и вишегласно певање: карактер,

– препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике;		темпо фраза, динамика и артикулација.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – различих типова дијатонских дурских и молских лествица. **Опажање и интонирање**: – интервала и двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу), – штимова од камертона (тоналитети до четири предзнака), – свих врста трозвука са обртајима, а умањеног и прекомерног са разрешењем, – строге и слободне хармонске везе на главним ступњевима, – доминантни септакорд са обртајима и умањени септакорд. **Диктати** Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама и диктата у целости. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе). Записивање традиционалне, народне и старограде песме са текстом.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије на задати ритам. Употреба савремене технологије у настави.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавање музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).
		Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте. Ритмичке врсте и фигуре:

	РИТАМ	– четвороделна подела ритмичке јединице (разликовање ритмичких фигура сличних по изгледу), – чешћа употреба пауза и лигатура, – троделни ритмови: проста и сложена деоба тродела, пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха. **Метричке врсте** – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народним песмама и инструктивним композицијама, – мере: 5/8, 7/8 и 9/8 у српским народим песмама, – одређивање метричке врсте српским народим песмама. Равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе. Промене кључева.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Дијатонске дурске и молске лествице, хроматске дурске и молске лествице, прости интервали. Трозвуци (дурски, молски, умањени и прекомерни), лествични квинтакорди. Доминантни септакорд са обртајима. Ознаке за динамику, темпо, карактер и артикулацију. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.

Испитни програм:

Писмени део:

Слушни тест:

– Опажање штимова, лествица, простих интервала и трозвука.

Једногласни мелодијски диктат:

– модулације на доминанту или мутација

Усмени део:

– Мелодијски пример (певање с листа) у оквиру пређеног градива из области мелодике
– Ритмичко читање у оквиру пређеног градива из области ритма

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији.
Разред:	**Други**
Годишњи фонд часова:	**105**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева тоналне и модалне једногласне и вишегласне композиције са алтерацима; – препозна и пева старе градске песме и народне мелодије у мерама 5/8, 7/8 ,8/8 и 9/8; – пева штимове обрађених дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодијуили хармонију на задати ритам; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – препозна и изводи ритмичке фигуре троделног ритма ,четвороделне и осмоделне поделе јединице бројања; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике;	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и српских народних песама са и без текста: – дијатоника: фиксирање ступњева у оквиру хармонских функција: тоналитети до пет предзнака; – упознавање модуса (певање лествица и каденци дорског , фригијског , лидијског и миксолидијског модуса); – алтерације у поступном покрету; – певање средњевековних и раних ренесансних композиција (једногласно и вишегласно); – дијатонске модулације у тоналитете прве квинтне сродности и мутације; – транспоновање; – композиције са клавирском пратњом; **Вишегласно певањ**е инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно и трогласно певање – дијатоника са алтерацијама и дијатонским модулацијама; – певање хармонских веза трогласно; Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација;
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање** – појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету;

		– различих типова дијатонских дурских и молских лествица, модуса и лествица Балкана; **Опажање и интонирање**: – интервала и двозвука у тоналитету без анализе интервала до дециме (тежиште ка опажању три до четири двозвука у низу); – штимова од камертона (тоналитети до пет предзнака); – свих врста трозвука са обртајима и четворозвука на I ,V и VII ступњу са разрешењем; – строге и слободне хармонске везе на главним и споредним ступњевима (II и VII); **Диктати** Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива и двозвука ; – записивање примера свираних по двотактима , фразама и диктата у целости свираних на различитим инструментима; Двогласни мелодијски диктати у хомофоним ставу Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама; Записивање метро-ритмичке окоснице (инсерата из литературе); Записивање традиционалне, народне и староградске песме са текстом;
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије и хармоније на задати ритам; Употреба савремене технологије у настави;
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума; – међупредметне корелације; – препознавање музичких елемената (стил, карактер,темпо, облик, фразе, динамикаартикулација)

	РИТАМ	Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском , бас и са променом кључа. Ритмичке врсте и фигуре: – осмоделна подела; – дуола и мала триола; – троделни ритмови, проста деоба тродела и пунктиране фигуре, синкопиран тродел, са и без узмаха. **Метричке врсте** – промена метра: из дводела у тродел и обрнуто у српским народим песмама и инструктивним композицијама; – мере: 5/8, 7/8 ,8/8 и 9/8у српским народим песмама; – одређивање метричке врсте српским народим песмама; – равномерно читање у виолинском и бас кључу инсерата из литературе; промене кључева.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Модуси и лествице Балкана. Сложени интервали. Четворозвуци (доминантни септакорд са обртаји и седам врста септакорада у основном облику). Препознавање музичких облика: реченице, периода и облика песме у примерима из мелодике. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други непрепоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.

Испитни захтеви:

Слушни тест:

Опажање штимова, лествица, интервала до дециме, трозвука и доминантног септакорда са обртајима.

Писмени део:

- Једногласни диктат мелодијски диктат: модулације, мутације у оквиру градива.
- Двогласни диктат хомофоног типа.

Усмени део:

- Мелодијски пример (певање с листа) у оквиру пређеног градива из области мелодике
- Ритмичко читање са променом метра у оквиру пређеног градива из области ритма

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији
Разред:	**Трећи**
Годишњи фонд часова:	**105**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе са елементима из сарджаја; – препозна и пева староградске песме и народне мелодије; – пева и препозна штимове дурских и молских тоналитета; – запише и пева хармонске везе са елементима из садржаја; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама, у целости и вергл; – опажа, пева и записује интервале и акорде; – импровизује мелодију или хармонију на задати ритам; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе из садржаја кроз примере за слушање музике; – препозна и изводи ритмичке фигуре без и са датим кључем из садржаја; – препозна и изводи промену метра; – користи доступне носиоце звука у циљу слушања, опажања и разумевања музике;	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, српских народних песама са текстом, познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда. Стабилне и лабилне алтерације (скокови у алтероване тонове и напуштање алтерованих тонова скоком). Алтеровани акорди и њихова разрешења. Алт кључ. Транспоновање из алт у виолински кључ и обрнуто. Транспоновање из бас у алт кључ и обрнуто. Дијатонске и хроматске модулације у тоналитете прве и друге квинтне сродности и мутације. Модална мелодика. **Вишегласно певање** хомофоних и полифоних двогласних, трогласних и четворогласних: – композиција са клавирксом пратњом, – нсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха, – српских народних песама са текстом, – познатих тема композиција у сонатном облику и у облику ронда са елементима

		дијатонике, дијатонске и хроматске модулације. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
	ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ, ДИКТАТИ	**Опажање и интонирање**: – основних и хроматских тонова у тоналитету у целом регистру клавијатуре, – штимова свих тоналитета, – свих врста интервала до дециме у оквиру и изван тоналитета, – свих врста трозвука у оквиру и изван тоналитета, – свих врста септакорада у основном облику са разрешењем, – хармонских веза на главним и споредним ступњевима: (троглас и четвороглас, строге и слободне везе акорада) са модулацијом и без модулације. **Диктати** Инструктивне композиције, инсерати из литературе, традиционалне, народне и старограде песме са текстом. Записивање једногласног и двогласног диктата са алтерацијама и модулацијама свираног по двотактним фразама, у целости и вергл формату. Записивање ритмичке окоснице. Транспоновање мотива.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије или хармоније на задати ритам инсерата из литературе из периода класицизма и романтизма. Савремене технологије у функцији наставе.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавања музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).

	РИТАМ	Равномерно читање у алт кључу. Ритмичко читање уз обележена темпа, фразе и акценте у виолинском, бас и алт кључу. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле. Промена метра у инсертима из литературе и инструктивним композицијама. Полиритмија: 3:2, 2:3, 3:4, 4:3. Народни ритмови са променом метра - преко примера из музичког фолклора.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Модуси; Четворозвуци (доминантни септакорд са обртајима и седам врста септакорада у основном облику са разрешењем); Алтеровани акорди; **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други непрепоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода.

Испитни програм:

Писани део:

- Записивање једногласног, (модулације и алтерације), двогласног диктата (хомофони слог са алтерацијама) и хармонских веза

Усмени део:

- Мелодијски пример (певање с листа) у оквиру пређеног градива из области мелодике
- Ритмичко читање са променом метра у оквиру пређеног градива из области ритма

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

Назив предмета	**СОЛФЕЂО**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Солфеђо је да код ученика развије музикалност, креативност и естетске критеријуме кроз примену знања и вештина ради ефикаснијег разумевања и извођења нотног текста у свим његовим аспектима што доприноси успешној међупредметној корелецији
Разред:	**Четврти**
Годишњи фонд часова:	**99**

ИСХОДИ **По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:**	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– изражајно пева тоналне једногласне и вишегласне инструктивне композиције и инсерте из литературе са елементима из сарджаја; – пева штимове дурских и молских тоналитета; – препозна и пева алтерације,алтероване акорде и њихова разрешења; – препозна и пева модулацију; – препозна и пева старо- градске песме и народне мелодије; – пева композиције са клавирском пратњом; – опажа све врсте лествице; – запише и пева трогласне и четворогласне хармонске везе ; – запише ритмичке мотиве и ритмичку окосницу; – запише мелодијске диктате по двотактима, фразама и у целости; – запише двогласни диктат; – опажа, пева и запише интервале и акорде; – импровизује мелодију, ритам или хармонију научених композиција; – користи самостално или уз помоћ одраслих доступне носиоце звука; – својим речима изражава утиске о слушаном делу; – препозна музичке елементе кроз примере за слушање музике; – препозна и изводи промену метра или темпа; – равномерно и ритмички чита у виолинском, бас, алт и тенор кључу; – изводи и запише неправилене ритмичке групе;	**МЕЛОДИКА**	**Једногласно певање** инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха (посебно 19. и 20. века), староградских песама и српских народних песама са и без текста (промене метра и коришћење хроматских промена) – рекапитулација градива. Хроматске модулације. Енхармонске модулације (информативно). Алтеровани акорди и њихова разрешења преко инсерата из литературе из периода романтизма, импресионизма и 20-ог века. Копмпозиције са клавирском пратњом. Поставка тенор кључа - певање инструктивних композиција и инсерата из литературе. Транспоновање из тенор кључа у виолински или бас кључ и обрнуто. **Вишегласно певањ**е инсерата из литературе и инструктивних композиција различитих жанрова и музичких епоха и аранжмана српских народних песама са и без текста. – двогласно певање – модулације, мутације и алтерације. – Трогласно и четворогласно певање хармонских веза у инсертима из литературе. Једногласно и вишегласно певање: карактер, темпо фраза, динамика и артикулација.
		Опажање

– изводи композиције са полиритмијом; – разуме и објасни својим речима музичке појмове;	**ОПАЖАЊЕ, ИНТОНИРАЊЕ; ДИКТАТИ**	– појединачних тонова у целом регистру клавијатуре у одређеном тоналитету, – свих врста дијатонских лествица. **Опажање и интонирање**: – интервала до дециме, – штимова од камертона – свих врста трозвука са обртајима, – хармонских веза-трогласних и четворогласних-дијатоника са септакордима и дијатонске модулације. – свих врста четворозвука. **Диктати** Једногласни мелодијски диктат: – записивање и транспоновање мотива, – записивање примера свираних по двотактним фразама , диктата у целости и вергл диктата. Записивање двогласних диктата - модулације, мутације и алтерације. Записивање ритмичких мотива и ритмичког диктата по двотактним фразама. Записивање метро-ритмичке окоснице инсерата из литературе- промене метра и метричких јединица. Записивање традиционалне, народне песме са и без текста и старограде песме (хроматске промене,елементи мутације), силабичне и мелизматичне песме.
	МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО	Импровизација мелодије, ритма или хармоније научених композиција, или инсерата из литературе из периода импресионизма и 20-ог века. Употреба савремене технологије у настави.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова (посебно периода: импресионизма , 20-ог века и националне музике) са циљем: – развоја естетских критеријума, – међупредметне корелације, – препознавања музичких елемената (стил, карактер, темпо, облик, фразе, динамика артикулација).

	РИТАМ	Равномерно читање: тенор и алт кључ. Ритмичко читање: обнављање целокупног градива и проширивање знања и вештина из области промене метра и темпа. Неправилне ритмичке групе: све врсте триола, квартоле, квинтоле и секстоле Полиритмија. Ритмичко читање примера из литературе и инструктивних композиција.
	ТЕОРИЈА МУЗИКЕ	Осврт на целокупно градиво кроз све садржаје. **ЛИТЕРАТУРА:** Сви уџбеници препоручени од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС и други непрепоручени уџбеници и приручници који доприносе остварењу наведених исхода
Матурски испит		

Кључне речи: слушање музике, мелодика, опажање и интонирање, диктати, ритам и стваралаштво.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ СОЛФЕЂО

I. УВОДНИ ДЕО

Тематске јединице и области наставног програма солфеђа у средњој школи доносе надоградњу и прожимање стечених знања и вештина у основној школи. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Изучување и преношење културног наслеђа, као и развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења значајни су у наставном процесу.

Садржаји солфеђа су усмерени ка стицању интонативних и ритмичких знања и вештина ученика, са циљем да сагледава нотни текст са разумевањем у сваком погледу. Наставник солфеђа има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива, с обзиром да групе ученика чине ученици различитих стручних већа.

Настава је усмерена на остваривање исхода.

Исходи представљају резултте ученика постигнуте током школовања из облати слушања музике, мелодике, опажања, ритма и стваралаптва.

Корелација између предмета може бити полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу.. Потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Наставним програмом су обухваћене следеће области - теме: слушање музике, мелодика, опажање - интонирање - диктати, музичко стваралаштво, ритам и теорија музике.

Наведене области су међусобно повезане иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на усвојеном градиву из претходних разреда.

Мелодика

Функционалном методом у мелодици постиже се развој и унапређује способност разумевања и репродуковања једногласних и вишегласних мелодијско-ритмичких садржаја. Радом на инструктивним композицијама и инсетима из литературе различитих стилова и жанрова као и избором српских народних песама постиже се развој музичког слуха.

Неопходно је поштовати ознаке за темпо и карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање јер изражајно певање води ка развоју музикалности.

Опажање-интонирање-диктати

Ове садржаје, опажање-интонирање-диктате**,** треба обрађивати усмено и писано. Рад на опажању и интонирању функција, лествичних низова, интервала и акорада као и рад на диктатима усмерити ка датим исходима.

Диктати као резултати постављених звучних представа пожељни су на сваком часу. Мелодијске диктате треба записивати на различите начине: по двотактима, по фразама, у целости (са паузама између понављања) и вергл (без пауза у понављањима).

Записивање ритмичке окоснице подразумева извлачење и записивање ритма слушаног инсерта из литературе. Записивање диктата треба да је вођено у смеру остваривања веза између садржаја и исхода.

Музичко стваралаштво

Активности музичког стваралаштва могу се спроводити индивидуално или групно. Музичким стваралаштвом се подстиче слобода изражавања и обликовања идеја и осећања, развија креативност и инвентивност како ученика тако и наставника.

У основи музичког стваралаштва лежи продуктивно музичко размишљање које се разликује од репродуктивног, наиме, оно не понавља готове узоре, већ слободним комбиновањем ствара нове и логично осмишљене музичке садржаје на јасно дефинисане ритмичке или мелодисјке шеме које се импровизују. Ритмичка шема односила би се на конкретне ритмичке фигуре у датом метру док би мелодијска шема имала алтерационе и модулативне задатке усклађене са саржајима и исходима програма.

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави солфеђа. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да прикажу, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија.

Слушање музике

Област слушања музике представља вођено слушање одабране музичке литературе различитих жанрова и стилова.

Активним слушањем музике ученици анализирају музику, опажају елементе и облике уметничког дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Сусрет с уметничким делом на тај начин буди јединствен доживљај који проширује емотивну и мисаону спознају. Упознајући музику различитих врста, стилова и жанрова, ученик развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште.

Утемељен став о музици изграђује се подстицањем критичког мишљења. Такав приступ знатно утиче на емоционални, интелектуални па самим тим и естетски развој ученика. Преношењем мисли, осећања и ставова обликују се креативне особине и музичке способности. Слушањем музике подстиче се развој музичког укуса и негује квалитетна музичка публика.

Ритам

Ритам је изражен у садржајима програма кроз постављање ритмичких фигура и метричких врста. Као и сви други елементи из садржаја програма усмерен је ка исходима. Треба га обрађивати преко инструктивних композиција, инсерата из литературе и српских народних песама. Ритам се може изводити изговором уз тактирање, изговором уз куцање јединице бројања, и куцањем са обе руке.

Равномерним и ритмичким читањем у различитим кључевима ученици савладавају континуирано праћење нотног текста са обележеним темпом, а тиме и технику читања литературе коју свирају, односно певају.

Теорија музике

Теорија музике у контексту наставе солфеђа представља усвајање знања која омогућавају разумевање нотног текста. Познавање лествица, интервала и акорада као других музичких појмова саставни су део ове области. Да би теорију музике освестили као саставни део музике, требало би је искључиво радити кроз озвучавање ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту и солфеђу.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Праћење и вредновање наставе и учења почиње иницијалном провером знања, наставља се током целе школске године и завршава годишњим испитом.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању.

Резултати годишњих испита и смотри, учешће на такмичењима, употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ХАРМОНСКА ПРАТЊА**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хармонска пратња је да код ученика развију знања и вештине везане за извођење, интерпретацију и импровизацију музике у зависности од музичких захтева	
Разред	**Први**	
Годишњи фонд часова	**35 часова**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– слушно и аналитички препозна музичке компоненте и објасни њихов утицај на карактер мелодије; – слушно препозна, изгради и одсвира акорде, врсте каденци и хармонске везе;	**УВОД У ХАРМОНСКУ ПРАТЊУ**	**Музичке Компоненте** Тон и његове особине. Лествице. Акорди. Ритам. Ритам у функцији карактера. Утицај ритма, темпа, динамике, агогике и артикулације на мелодију.

– дефинише функционалну карактеристику акорада и разликује њихову хармонску улогу; – опажа функције, ступњеве, положај и облик акорда у кратким заокруженим примерима; – анализира мелодију и изврши адекватан избор акорада; – интерпретира различите хармонске обрасце у хармонској пратњи; – анализира и тумачи акорде примера из литературе различитих жанрова; – својим речима изрази утиске о слушаном делу; – критички просуди своје и извођење музике другова из групе; – примени потребна знања и вештине на инструменту.	**ХАРМОНСКИ РИТАМ И ХАРМОНИЗАЦИЈА МЕЛОДИЈЕ**	Тоналитет. Мелодија. Анализа мелодије. Избор акорада: трозвуци главних и споредних ступњева и главни четворозвуци. Различито акордско тумачење мелодије. Промена тоналитета (информативно).
	ХАРМОНСКА ПРАТЊА	Однос мелодије и пратње. Значење, обрасци и примена ритма у хармонској пратњи. Шифре у запису - читање и тумачење . Начини примене хармонске пратње. Типични хармонски обрасци одређених жанрова и стилова. Мелодија и ритам у примерима из литературе различитих жанрова. Употреба клавира и других инструмената у пратњи дечјих песама, српских народних и старограданских песама, популарних мелодија, филмске музике и познатих тема из уметничке музике, бајки, прича. Промена карактера у примерима из литературе различитих жанрова.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање музике у контексту хармонског ритма и пратње. Слушање музике по жанровима. Музичка интерпретација.
	СТИЛ И ЖАНР	Карактеристике различитих стилова и жанрова. Хармонизација и свирање мелодија различитих стилова и жанрова. Импровизација.

Кључне речи: хармонски ритам и хармонизација мелодије, хармонска пратња, свирање, слушање музике, стил и жанр.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА ЗА ПРЕДМЕТ ХАРМОНСКА ПРАТЊА

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој ученика које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа, као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици, а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко

изражавање ученика кроз извођење музике.

Исходи представљају музичке, опажајне, стваралачке и сазнајне активности ученика.

Садржаји предмета Хармонска пратња су усмерени ка стицању знања и вештине ученика везане за извођење, интерпретацију и импровизацију музике у зависности од музичких захтева, са циљем развијања љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива.

Корелација предмета је неопходна и треба да буде полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати дух заједништва кроз заједничко извођење и комуникацијске вештине, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања, водећи рачуна о предзнању и индивидуалности ученика, које ће омогућити да ученици савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Хармонска пратња је наставни предмет у првом разреду средњег музичког образовања. Састоји се из неколико области – тема: увод у хармонску пратњу, хармонски ритам и хармонизација мелодије, хармонска пратња и свирање, слушање музике, стил и жанр. Наведене области се надовезују једна на другу, међусобно су повезане и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда и корелацијом међу предметима.

Увод у хармонску пратњу у контексту има елементе теорије музике и представља познавање и примену знања која омогућава разумевање и практичну употребу нотног текста и музике. Како би ученици кроз музику осветили музичке компоненте неопходан је, не само теоријски приступ, већ и озвучавање сваког елемента ради повезивања са звучним искуствима из праксе на инструменту. Тежиште рада на музичким компонентама подразумева савладавање основних елемената и појмова у теорији музике и оне се постављају на почетку као основа ради касније надоградње и примене у осталим садржајима, са циљем да ученик може својим речима да објасни и дефинише значење музичких компоненти, а потом их са разумевањем примени.

Хармонски ритам и хармонизација мелодије, садржаје ове наставне области треба темељно обрадити како би ученици касније што свесније приступили хармонској пратњи. Пре свега се треба позабавити појмом тоналитета и односима акорада унутар њега. Тежиште треба ставити на опажање и објашњење хармонских функција и карактера тоничне, субдоминантне и доминантне функције у оквиру тоналитета. У том смислу, треба вежбати изградњу, опажање и свирање акорада у дуру, молдуру и све три врсте мола. Потребно је радити на слушном препознавању и диференцирању акорда као фоничне и као хармонско – функционлане појаве (потпуни трозвуци, касније и четврозвуци са удвојеним тоном, врсте, облици, положај и слог акорда). У даљем наставном процесу треба наставити са формирањем представе о датој мелодији. Аналитичким приступом се на основу латентне хармоније тј. функционалне припадности лествичних тонова врши избор акорада, а како ниједан тон у мелодији, у смислу латентне хармоније, није једнозначан, и дозвољава различита тумачења, тако латентна хармонија нема искључиво једно решење, већ оставља широк избор и могућности. У том смислу, наставник треба да усмерава ученике од основних и једноставних до сложенијих решења, са циљем регистровање носиоца латентне тоничне, субдоминантне и доминанте функције. Поред откривања латентне хармоније, може се применити и обрнути поступак – извлачење мелодије из задатог акордског низа, односно хармонске пратње.

Хармонски ритам, као брзина смене различитих хармонија или акорада, мења се у току извођња копозиције, од потпуног подударања са ритмом мелодије (сваки тон нови акорд), до промене на сваки нови такт и сл. Комбинације хармонског ритма и ритма мелодије су бројне и колико ће се често мењати хармонија зависе од индивидуалног поимања. Улога наставника је да упути ученика у исправне и различите могућности али тако да остави простор да се код ученика развија самосталност и изрази индивидуалност.

Хармонска пратња и свирање хармонске пратње - треба је спроводити на часовима током целе године. Клавир је инструмент који ученици, пре свега, користе у раду на часовима и претпоставка је да нису сви подједнако вични и спретни за клавиром, тако да свирању треба приступити од самог почетка и стрпљиво. Начин примене хармонске пратње подразумева свирање акорада у различитим положајима, каденци, као и примену образаца, од најједноставнијих ка сложенијим – од једаног тона, октавних прелома, двозвука, трозвука (симултаних и у малом и великом разлагању), те других образаца.

Најважније је да наставнику полазиште буде процена индивидуалних способности сваког ученика, на које ће се у планирању наставе ослонити и на основу којих ће даље водити ученика и усмеравати га у даљем раду.

Посебну пажњу потребно је обратити на развој музикалности изражајним извођењем примера поштујући ознаке за темпо, карактер, артикулацију, динамику, агогику и фразирање.

Слушање музике је, као и свирање хармонске пратње, важан сегмент који треба спроводити на часовима током целе године. Потребно је да наставник у припреми часа одабере адекватне примере или његове делове у складу са садржајем часа. Активним и аналитичким слушањем музике ученици треба да сагледају музику, опажају музичке компоненте и форму дела, разликују извођаче и извођачке саставе. Слушањем ученик упознаје музику различитих стилова и жанрова, али и развија слушне вештине потребне за разумевање музичке уметности и уметности уопште, препознаје хармонско – млодијски моменат, хармонска средства, као и сличност и различитост садржаја у композицији.

Стил и жанр, у овој области неопходно је информативно упознавање ученика са карактеристикама сваког стила и жанра уз неопходност и истицања њихове разлике. У том смислу, поред теоријског објашњења и класификације, свако тумачење треба пропратити слушним примерима, а затим приступити хармонизацији и свирању мелодија различитог стила и жанра.

У оквиру овог наставног садржаја са ученицима треба спроводити поступак импровизације, како би се код ученика покренула хармонско – мелодијска спретност и логика хармонског изражавања, као и подстакла креативност. Како се ученици првог разреда први пут сусрећу са импровизацијом као видом интуитивног компоновања, у складу са сколностима ученика, наставник треба поступно да уведе начине импровизовања, најпре делимичну импровизацију, а затим, ако је могуће, и потпуну. У оквиру делимичне импровизације ученици могу стварати на задати: хармонски – стилски образац уз јасно одређен облик; мотив унутар јасно одређеног облика; хармонски образац у слободном облику или мотив у слободном облику. Потпуна импровизација подразумева аутентично ученичко дело и могућа је само уколико ученик има склоност у овом виду изражавања. Осим на клавиру, ученици могу импровизовати и на другим инструментима, па у ту сврху може послужити Орфов инструментариј или ручно израђени инструменти.

Свакако, за импровизацију је неопходано добро познавање теорије музике, музичких стилова и жанрова али и смисао и стваралачка надареност, као и властите идеје логичне, надахнуте и природне, а како се импровизација ради и у старијим разредима у оквиру предмета Аранжирање она у првом разреду треба да послужи као припрема за даљи рад.

Примена савремених технологија

Развој савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација у свим видовима наставе, па и у настави хармонизација. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица.

Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хармонске пратње најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, па функционални задаци имају приоритет. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу. Из тих разлога, већ у првом разреду, инсистира се на препознавању и тумачењу музичких садржаја, као и развоју креативности.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовање у складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити стимулативну, радну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из хармонске пратње треба спроводити усменим, писаним и практчним путем, на разнолик и интересантан начин.

Учешће на јавном наступу употпуњују слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**АРАНЖИРАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аранжирање је да код ученика развије вештине аранжирања примера из литературе за одговарајући ансамбл или солисту.
Разред	**Други**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– дефинише појам и улогу аранжирања; – направи разлику у хармонским слоговима и музичкој фактури; – наведе и препозна и одсвира типове пратње; – самостално осмисли и одсвира пратњу на задату мелодију; – осмисли латентну хармонију на задату мелодију; – користи орфов инструментариј и тело у импровизацији; – аранжира задате мелодије; – направи поређење и коментарише аранжмане оригиналних композиција из литературе.	**УВОД У АРАНЖИРАЊЕ**	Аранжирање – појам и улога. Хармонски став: – строги, – слободни. Фактура: – хомофона, – полифона. Пратња и мелодија: – типови пратње (слушно, аналитички и практично), – проширење хармонске окоснице T-S-D-T/t-s-D-t, – израда пратње на клавиру на задату мелодију, – израда клавирске пратње на задату мелодију у другом инструменту (мелодијском инструменту) у слободном хармонском ставу, – типови мелодије: инструментална, вокална (речитативна, ариозо), – мелодија са латентном хармонијом: израда мелодије са латентном хармонијом (мелодијски инструмент) и на задату пратњу.
	ИМПРОВИЗАЦИЈА	Орфов инструментариј. Тело као инструмент.

	АРАНЖИРАЊЕ	Аранжирање мелодије са латентном хармонијом за: мешовити ансамбл (орфов инструментариј, хармонски инструмент, тело као инструмент). Аранжирање дечјих песама за дечји хор – једногласно певање уз клавирску пратњу.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање аранжираних примера из литературе.
Јавни наступ: Обавезан је један јавни наступ у току године.		

Кључне речи: мелодија, пратња, аранжирање, слушање музике

Назив предмета	**АРАНЖИРАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аранжирање је да код ученика развије вештине аранжирања примера из литературе за одговарајући ансамбл или солисту.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи дигиталне музичке програме у изради аранжмана; – примени сложенију фактуру у поставци аранжмана; – самостално осмисли пратњу у деоници мелодијског инструмента на задату мелодију; – самостално хармонизује коралну мелодију; – аранжира за дечји хор; – аранжира за различите ансамбле; – направи поређење и коментарише аранжмане оригиналних композиција из литературе.	**ДИГИТАЛНО МУЗИЧКО ОПИСМЕЊАВАЊЕ**	Савладавање програма: – Note flight, – Muse score.
	ПРАТЊА И МЕЛОДИЈА	Сложенија фактура хармонске пратње. Хармонска пратња у деоници мелодијског инструмента. Коралне мелодија и њена хармонизација.
	АРАНЖИРАЊЕ	Карактеристике аранжирања за дечји хор. Аранжирање: – дечјих песама за дечји хор – двогласно певање уз клавирску пратњу, – одабраних композиција или краћих целина из уметничке музике за клавир, – одабраних композиција или краћих целина из уметничке музике за клавирски дуо,

		– одабраних композиција или краћих целина из уметничке музике за трио (клавирски или инструментални). Инструментална музика у аранжману за хор (мешовити/женски/мушки/дечји). Аранжирање за два хармонска инструмента.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Слушање аранжираних примера из литературе.
Јавни наступ: Обавезан је један јавни наступ у току године.		

Кључне речи: дигитални музички програми, мелодија, пратња, аранжирање, слушање музике

Назив предмета	**АРАНЖИРАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Аранжирање је да код ученика развије вештине аранжирања примера из литературе за одговарајући ансамбл или солисту.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**33**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– аранжира композиције за гудачки квартет; – аранжира композиције за гудачки оркестар; – користи дигиталне музичке програме у изради аранжмана; – направи поређење и коментарише аранжмане оригиналних композиција из литературе.	**АРАНЖИРАЊЕ ЗА ГУДАЧКИ КВАРТЕТ**	Поставка акорада у гудачком квартету. Могући типови пратње у гудачком камерном музицирању. Аранжирање одабраних композиција или краћих целина за гудачки квартет.
	АРАНЖИРАЊЕ ЗА ГУДАЧКИ ОРКЕСТАР	Поставка акордске вертикале у гудачком оркестру. Могући типови пратње у гудачком оркестру. Аранжирање одабраних композиција или краћих целина за гудачки оркестар.
	СЛУШАЊЕ МУЗИКЕ	Анализа и слушање оригиналних примера из литературе и њихових аранжмана за гудачки квартет и гудачки оркестар.
Јавни наступ: Обавезан је један јавни наступ у току године.		

Кључне речи: гудачки квартет, гудачки оркестар, аранжирање, слушање музике

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
АРАНЖИРАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Предмет Аранжирање нови је предмет у средњошколском стручно-музичком образовању. Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом, те је потребно да и у овој музичкој дисциплини ученик добије упут у још једну практичну страну музичке природе - аранжирање. Из тог разлога ниједна област или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ. Намењен је ученицима другог, трећег и четвртог разреда средњошколског музичког образовања Одсека за музичку теорију.

Настава је, као и код осталих уско-стручних предмета, усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици.

Сам процес аранжирања изабраног музичког материјала подразумева, код оног који аранжира, сублимирање свих теоретских и практичних музичких дисциплина у јединствену целину, која мора бити у служби аранжирања. Тако постављен приступ чини аранжирање оним што и јесте – музичком дисциплином *вишег реда*. Како би овај предмет добио пуни смисао и био од суштинске користи за музичку праксу ученика, посатвљен је тако да поступно ученика уводи у ову вештину у трајању од три школске године.

Исходи представљају музичке, опажајне и сазнајне активности ученика. *Садржаји* Аранжирања повезани су са садржајима других предмета, са циљем да ученик ваљано и смислено схвати и овлада законитостима и праксом аранжирања. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива.

Код сваког ученика треба развијати најпре индивидуални али и заједнички креативни дух и израз кроз постепено креирање вештине аранжирања, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и подстицање за максимално учешће у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план, као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. У циљу надахнутости ученика на часу, потребно је да припрема за час обухвати разноврсне области-теме и садржаје.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Аранжирање се састоји из више сегмената: аналитичког посматрања одабраног музичког примера или неког његовог дела (фактура, мелодија, пратња, латентна хармонија, облик), аранжирања тог примера, ипровизације и слушања музике и урађеног аранжмана. Наведени сегменти су међусобно повезани иако се посебно савладавају и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се на савладаном градиву из претходних разреда. Нарочито је важна спона са предметом Хармонска пратња, који се изучава у првом разреду средњег музичког образовања и својеврсни је *увод* у предмет Аранжирање који почиње од другог разреда средњег музичког образовања. Циљ предмета даље јесте и развијање свести о примењивању стечених знања на настави других предмета. Тако су, не само стручни предмети у целини, већ и појединачни елементи тих других стручних предмета стављену у функцију разумевања поступка аранжирања.

Предмет се састоји из неколико области/тема које се надовезују једна на другу, међусобно су повезане и чине јединствену целину. Области/теме попут *пратња и мелодија*, и, *импровизација* заједничке су за прва два разреда учења овог предмета, док је облас/тема *аранжирање* заједничка за сва три разреда учења. То подразумева да се ове области/теме усложњавају постепено кроз године учења овог предмета. Зато је потребно да се сваки даљи корак у савладавању ових обласи/тема темељи на претходно савладаном градиву. Нови садржаји у предмету темеље се на савладаном градиву из других уско-стручних предмета, као што је горе наведено и те је корелација незаобилазна.

Увод у аранжирање (у другом разреду средње музичке школе) је наставна област/тема у којој је важно упутити ученика у основе аранжирања, односно у музичка средства којима мора/може да располаже у процесу аранжирања одабаног музичког примера или његове мање целине. Најпре, важно је надовезати се на градиво савладано у првом разреду на предмету Хармонска пратња. Од првог часа важно је укључити практични део наставе – свирање на клавиру и/или слушање пажљиво одабраних музичких примера. Ученик би требало да развије слушни осећај за разликовање хармонских ставова (строги и слободни) и музичке фактуре (хомофоне и полифоне). Када је реч о хармонском ставу, у овом предмету требало би

акценат да се стави све време на савладавању **слободног хармонског става**; ученици се строгим хармонским ставом баве на предмету хармонија. Од великог је значаја да ученик савлада оба хармонска става. Предмет аранжирање замишљен је као својеврсна *допуна* и проширивање у савладавању градива из хармоније.

Потребно је најпре савладати принципе и типове пратње, а потом принципе и типове мелодије. То не значи да би наставник требало да пропусти могуће и драгоцене тренутке када је корисно да симултано говори о обема музичким компонентама и њиховом садејству. Требало би осмислити најпре овладавање једноставнијим тимповим пратње попут *Албертинског* баса и осталих могућих једноставних фигурираних пратњи, пасажа и т. сл. Употребу пратње ученик би требало у потпуности да савлада најпре у хармонском инструменту.

У трећем разреду средње школе *пратња и мелодија* су посебна наставна област/тема. Ученик би требало да савлада сложеније фактуре хармонске пратње (на хармонском инструменту – клавиру), али и постављању пратње у млодијском инструменту као најсложенијем захтеву хармонске пратње.

Проширење базичне хармонске окоснице T–S–D–T у дуру, и t–s–D–t у молу, требало би да код ученика развије осећај шта се од ступњева (споредних) може интерполирати између ових *стубова* тоналитета. Како буде одмицало гладиво из предмета хармонија у другом разреду, тако се и овде ваља враћати, пратити и постепено додавати савладани акордски фонд.

У Садржају – израда пратње на задату мелодију – подразумева се да је та мелодија задата у клавиру, у десној руци, а да се пратња поставља и развија у левој руци, како би на послетку ученик *спојио* музички материјал у обема рукама о добио комплетну (клавирску) звучну слику. Израда клавирске пратње на задату мелодију у другом (мелодијском инструменут) требало би да укључи најпре мелодијски инструмент који је ученицима на располагању у оквиру школе, како би то могли и у живом звуку да чују, аа потом и на друге инструменте према учениковом афинитету.

У Садржају – мелодија са летентном хармонијом – акценат би био на томе да ученик савлада препознавање и *читање* латентне хармоније која је у мелодији присутна. То ускуство ће стећи на два начина: аналитичким тумачењем већ задате мелодије, и, израдом краћих мелодијских целина тако да садрже логичан и јасан латентни хармонски план. Те мелодије у каснијем раду могу да послуже као већ задате мелодије на које ће ученик да пише аранжман предвиђен садржајем и исходима.

Импровизација садржи два наставна садржаја: (1) Орфов инструментариј и (2) тело као инструмент. Ученик би требало да се упозна са свим инструментима који улазе у састав Орфовог инструментаријума. Такође, требало би да спозају како тело може да се користи као музички инструмент. Типичан пример за употребу тела као инструмента јесте *body percussion*. У даљој разради овог садржаја тело може да буде и ритмички и мелодијски инструмент, како одвојено тако и истовремено.

Орфов инструментариј и тело као музички инструмент могу бити спојени у јединствену целину, те ученику остављају простора да сам креира аранжман, те да се упусти у импровизацију уз помоћ истих. Импровизацију код ученика развијати постепено као један смислени и *организовани* креативни музички израз. У даљем раду на овом предмету (у свим годинама средњошколског учења аранжирања), импровизацију, Орфов имнструментариј и тело као музички инструмет не запоставити као могућност учениковог изражаја или комбиновања са даљим наставним захтевима.

Наставна област/тема **дигитално музичко описмењавање** изучава се у другој години учења и својеврсна је новина у музичком средњошколском образовању. Ученици би требало да савладају употребу дигиталних програма које могу да употребе у настави најпре аранжирања, али и на другим уско-стручним предметима попут хармоније, контрапункта или увода у компоновање. Примена савремених технологија подразумева употребу интернета, рачунара, смарт табли и одговарајућих апликација. У зависности од технолошког напретка школе, постојања модерне опреме у школи, могуће је чак и постојање мултимедијалних учионица. Информационо комуникационе технологије имају за циљ да презентују, подуче, оспособе, заинтересују и мотивишу ученике и наставнике, како би удружени створили културу коришћења савремених технологија, у циљу постизања бољих резултата у савладавању градива и приближавања новим генерацијама ученика, којима је свет у којем живе дигитализован на сваком кораку.

Програми им могу пружити тренутни увид у један део или целину урађеног задатка, тј. аранжмана. Не би требало да се ученик увек ослања на звучну слику коју добије из дигиталних програма. Мора да развија осећај за живим-акустичким звуком. Вештине усвојене и савладане из ове области ученик би требало да користи у наредном разреду изучавања овог предмета.

У првој години учења предмета Аранжирање крајњи (годишњи) *циљ* јесте да ученик аранжира задату једногласну дечју песму за дечји хор са пратњом клавира. Тиме се ученик упознаје са једноставнијим музичким формама, а уједно се обогаћује релативно скроман репертоар композиција за дечје хорове. У том

аранжману осим пратње клавира, може се употребити и Орфов инструмнтариј као и тело као музички инструмент.

У другој години учења овог предмета, захтев се усложњава на аранжмане за двогласне дечје песме за дечји хор уз пратњу клавира (уз могућност употребе Орфовог инструментарија и тела као музичког инструмена). Захтеви се даље постепено усложњавају од аранжирања одабране музике за клавир, преко аранжирања одабране музике за клавирски дуо (од који је један инструмент мелодијски и требало би да то буде најпре инстурумент доступан у школи); трио може бити инструментални – клавирски трио или неки други нестандардни инструментални трио који у себи може да садржи један хармонски инструмент. Као посебно захтевно и изазовно за ученике у аранжирању јесте да се инструментална музика преточи у извођење вокалног ансамбла, као и то да се савлада аранжирање за два хармонска инструмента. То могу бити два иста или различита хармонска инструмента. Ту је потребно да наставник смислено, креативно и са пуно пажње испрати све ученикове кораке као и одабир адекватнихмузичких примера.

У трећој години учења требало би код ученика развијати осећај за сложенији вид скупног звука, какав јесте у гудачком квартету, а нарочито у гудачком оркестру.

Израда задатака везана је за сва три разреда учења овог предмета. Урађени задатак треба обавезно одсвирати (наставник или ученик); одређени делови аранжмана могу се и отпевати. Анализа одабраних примера и урађених задатака кроз дебату ученицима пружа неопходно искуство у препознавању добрих решења и уочавању техничких грешака.

Слушање музике саставни је део сваког часа. Наставник мора за зваки час да припреми адекватно одабране музичке примере за слушање и анализу спрам захтева садржаја. Сваки теоријски обрађен наставни садржај требало би да оживи звуком. Препорука је да то буду мање и пажљиво одабране целине а да се потом иде ка савладавању већих музичких целина или целих композиција. Највише пажње обратити на уметничку музику, али наставнику и ученицима оставља се простора да закораче једним делом и у друге жанрове, у зависности од капацитета и интересовања ученика.

Наставнику је дата слобода да направи сопствени избор у редоследу садржаја у односу на представљени и препоручени редослед.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима Аранжирања, најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, као и на развијању музичке мисли кроз функционалне задатке, који воде ка развијању креативности ученика. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовањеу складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити стимулативну, радну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из Аранжирања треба спроводити усменим, писаним и практичним путем, на разнолик и интересантан начин.

Учешће на јавном наступу употпуњује слику о постигнућима наставе и учења.

Назив предмета	**ХОРСКЕ ПАРТИТУРЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Хорске партитуре је оспособљавање ученика да правилно прочитају, протумаче и изведу на клавиру хорску партитуру.
Разред	**Други и трећи разред**
Годишњи фонд часова	**35/35**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– користи стечена теоретска знања из других предмета у читању и свирању партитуре; – анализира и свира на клавиру двогласне,	**СВИРАЊЕ ХОРСКИХ ПАРТИТУРА**	Двогласни и трогласни дечји и женски хорови у једном или два нотна система. Трогласни дечји и женски хорови у три нотна система. Четворогласни женски, мушки и мешовит хорови у два нотна система.

трогласне и четворогласне хорске партитуре; – препозна проблеме и технички прилагоди начин свирања различитим захтевима у партитури; – чита транспоноване тенорске деонице; – чита старе кључеве и примени их у пракси; – чита с листа лакше хорске партитуре; – користи предности дигитализације у слушању и извођењу музике.		Четворогласни хорови у три нотна система Четворогласни хорови (женски, мушки, мешовити) у четири нотна система. Транспонујућа тенорска деоница-значај вештине читања. Стари кључеви. Анализа партитуре и повезивање са предметом дириговање. Упознавање хорске литературе, дела различитих епоха, карактера и техничких захтева. Читање с листа лакших хорских партитура. Лакши корали у старим кључевима (3. разред Одсека за музичку теорију) **ЛИТЕРАТУРА* налази се испод табеле**
Минимум програма: **2.разред – 15 композиција различитих епоха и карактера** **3.разред – 5 композиција различитих епоха и карактера**		

Кључне речи: анализа, свирање хорске партитуре

ЛИТЕРАТУРА*

Двогласни и трогласни дечји и женски хорови у два система:
- В. Ђорђевић: Хорови у два и три гласа;
- Р. Толингер: Црна ноћи;
- М. Милојевић: Двогласни, трогласни и четворогласни хорови;
- М. Бајшански: Девојачки пркос;
- М. Тајчевић: Народне песме за двогласне и трогласне хорове;
  К. Манојловић: Збирка двогласних и трогласних женских хорова;
- К. Бабић: Двогласне и трогласне хорске композиције

Трогласни и четворогласни женски хорови у 2 система:
- Ст. Ст. Мокрањац: Четири обредне кајде; Приморски напјеви;
  Б. Сметана: Три женска хора;
- К. Манојловић: Три песме из Вардарске градине;
- К. Бабић: Четири песме из Србије;
- С. Рахмањинов: Шест хорова оп.15;
- В. Илић: Младост; Запис 1492. година

Трогласни и четворогласни женски хорови у 3 система:
- К. Монтеверди, Палестрина, Феста, Гастолди, Маренцио, Криспинус, анонимни аутори: канцонете, виланеле, мадригали, мотети;
- М. Живковић: Цвеће цафнало;
- Ст. Ст. Мокрањац: Четири обредне кајде

Четворогласни женски хорови у 4 система:
- Ст. Ст. Мокрањац: XIV Руковет;
- Ђ. Верди: Quattro pezzi sacri (III);

Четворогласни мешовити хорови у 2 система:
- Б. Донати: Канцонета;
- Ђ. Де Марци: Signore delle cime;
- Л. Лео: Libera me;
- Палестрина: O Bone Jesu;

- Ј. Аркаделт: Ave Maria;
- Ј. Галус: Sepulto Domino; Ecce quomodo moritur iustus;
- Г. Ф. Хендл: Canticorum Jubilo;
- Ј. С. Бах: Корали;
- В. А. Моцарт: Ave verum corpus;
- Л. ван Бетовен: Жртвена песма;
- К. Станковић: Литургија – делови
- Ст. Ст. Мокрањац: Леле Стано мори (V руковет)

Мушки хорови у 2 система:
- Ст. Ст. Мокрањац: Литургија Св. Јована Златоустог – делови, Актист;
- Ј. Маринковић: Хеј, трубачу

Мушки хорови у 4 система:
- Ст. Ст. Мокрањац: I Руковет;
- М. Бајшански: Докле улица спи

Мешовити хорови у 3 система:
- К. Станковић: Литургија – делови; Христос воскресе;
- Ст. Ст. Мокрањац: И кличе девојка; Када ми се Радосаве; Црни горо (XI Руковет);
- И. Бајић: Српкиња (*Кнез Иво од Семберије*).

Мешовити хорови у 4 система:
- Ст. Ст. Мокрањац: Руковети; Литургија Св. Јована Златоустог, Опело – делови, Акатист Богородици, О како безаконоје, Тебе одјејушчагосја, Статије;
- Ј. Славенски: Вода звира;
- Ј. Маринковић: Оче наш из Литургије;
- К. Бабић: Три мадригала, само мало другачија;
- В. Перичић: Песме из Врања;
- С. Христић: Опело – делови;
- Ђ. Гастолди: Il’ bell umore;
- Б. Донати: Gagliarda;
- Х. Персл: Пролетња песма;
- Палестрина: Benedictus;
- Мадригали и мотети Монтевердија, Ласа, Маренција, Палестрине, Галуса;
- Ј. С. Бах: Корали у старим кључевима

И дела сличне тежине и специфичних техничких захтева.

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ХОРСКЕ ПАРТИТУРЕ

I УВОДНИ ДЕО

Правилно изучавање и свирање хорске партитуре је изузетна вештина која је драгоцена за унапређивање интелектуалног и психо-моторног потенцијала ученика и која усавршава укупне музичке способности.

Природа предмета Хорске партитуре указује на сталну корелацију са другим предметима и предвиђеним програмима наставе и учења у средњој музичкој школи (солфеђо, хармонија, клавир). Овај предмет се не може обрађивати изоловано од других и неопходан је за изучавање предмета Дириговање.

Образовни циљ предмета Хорске партитуре обухвата развијање аналитичких способности, читања нотног текста и учења музичке терминологије, као и техничко прилагођавање партитуре практичном извођењу. У оквиру овог предмета усавршава се и извођачка техника на клавиру, хармонски слух, ритам, артикулација, агогика, динамика и други музички параметри.

Васпитни циљ предмета Хорске партитуре обухвата развој толеранције и прихватање различитог мишљења (музичке концепције) – рад у пару, као и унапређивање комуникацијских вештина у циљу

преношења и размене искустава и знања.

Исходи представљају резултате у остваривању музичких садржаја, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције које се обрађују, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца у односу на изабрана дела.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час.

III ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Хорске партитуре обухвата ученике другог и трећег разреда средње музичке школе Одсека за музичку теорију и ученике трећег разреда Одсека за црквену музику и Одсека за музичку продукцију и обраду звука. Настава се изводи у групама од по два ученика на једном часу недељно. Аналитички и историјски део наставне јединице обрађује се заједнички док практични део сваки ученик изводи самостално.

Програм за предмет Хорске партитуре је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела хорске литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода. Програм прилагодити према врсти одсека. Процес учења обухвата сукцесивно обрађивање хорске литературе – од лакших ка тежим композицијама и са прецизираним техничким проблемом: двогласни и трогласни дечји и женски хорови у једном или два нотна система, трогласни дечји и женски хорови у три нотна система, четворогласни женски, мушки и мешовит хорови у два нотна система, четворогласни хорови у три нотна система, четворогласни хорови (женски, мушки, мешовити) у четири нотна система. Пожељно је да се четворогласни хорови у четири система обрађују већ на крају другог разреда на Одсеку за музичку теорију (лакше Мокрањчеве Руковети, делови Литургије и Опела, канцонете, мадригали и мотети ренесансних и барокних композитора).

У трећем разреду треба обрађивати четворогласне хорове у четири система (технички теже композиције) и лакше корале у старим кључевима. Континуирано оспособљавати ученике да свирају лакше хорске партитуре с листа.

Рад на овом предмету обухвата обрађивање врста хорова и њихову нотацију, обрађивање основних законитости у свирању партитуре, упознавање са историјским оквиром настанка дела, врстом дела и карактеристикама музичког језика. Такође подразумева свирање партитуре на клавиру уз утврђивање најефикаснијих начина за решавање техничких захтева. Рад на предмету Хорске партитуре подразумева оспособљавање ученика за правилно интерпретирање хорских дела и за даљи самостални рад.У процесу рада корисно је слушање хорских партитура које се обрађују помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима хорских партитура, кључно је унапређивање музичких способности и оспособљавање за правилну интерпретацију хорских композиција. Критеријум за оцењивање је присуство и уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим музичким могућностима, као и квалитет свирања и ниво научених копозиција.

Називпредмета	**ДИРИГОВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Дириговање је да ученик овлада мануелном техником и основним диригентским вештинама и да се оспособи за анализу музичког дела и практичан рад са ансамблом.
Разред	**Трећи**
Годишњи фонд часова	**70**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– опише развој дириговања и улогу и значај диригента у ансамблу; – чита партитуру кроз анализу и свирање; – примењује мануелну технику у зависности од музичких и техничких захтева партитуре; – диригује ансамблом или уз пратњу на клавиру одређену хорску партитуру; – користи знања стечена из сродних предмета; – заузме критички став према сопственом и туђем дириговању; – користи предности дигитализације у слушању, анализирању и извођењу музике.	**ДИРИГОВАЊЕ**	Историјски развој дириговања и улога и значај диригента у ансамблу. Упознавање са хорском партитуром. Основне законитости дириговања. Диригентски став у раду са хором. Мануелна техника: – почетни став, – припремни потез (систем тачке и покрета, однос амплитуде и темпа), – шеме на два, три, четири, пет и шест – осмина, четвртина, половина јединице бројања, мешовити такт, – дељени потез и батуту, короне, цезуре, – специфичне динамичке, агогичке промене и промене темпа и – музичка изражајност кроз покрет и мимику. Практичан рад са хорским ансамблом – основна правила. Хорска литература. Анализа дела са аспекта диригента као извођача. Слушање дела праћењем партитуре уз помоћ. доступних носилаца звука. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.** И дела сличних техничких захтева.
Минимум програма: 10 композиција за различите хорске саставе, различитих епоха и техничких захтева		

Кључне речи: анализа, дириговање, свирање хорских партитура, интерпретација

ЛИТЕРАТУРА*

- В. Ђорђевић: Хорови у два и три гласа
- М. Бајшански: Девојачки пркос
- Ст. Ст. Мокрањац: Четири обредне кајде
- В. Илић: Младост
- К. Монтеверди: Il mio martir
- Палестрина: Vigilate
- Ђ. Ђ. Гастолди: L'umorista
- Ђ. Батиста Мартини: In Monte oliveti
- Л. Маренцио: Al primo vostro sguardo Канцонете, виланеле, мадригали и мотети
- Б. Донати: Canzonetta

- Л. Лео: Libera me, Канони
- Ст. Ст. Мокрањац: Литургија Св. Јована Златостог (делови); Опело (делови); Руковети; Акатист Богородици; Две песме из XVI века
- С. Рахмањинов: Богородице дјево из Свеноћног бденија
- А. Архангелски: Помишљају дењ страшни; Гласом мојим ко Господу возвах
- В. А. Моцарт: Ave verum corpus
- Л. ван Бетовен: Жртвена песма
- Ј. Маринковић: Оче наш из Литургије
- Ј. Славенски: Вода звира
- К. Бабић: II мадригал (Узори Маро)
- Р. Петровић: Бела врана и црна овца
- С. Христић: Свјати Боже из Опела у бе-молу
- Палестрина: Benedictus
- Мадригали и мотети Монтевердија, Ласа, Маренција, Палестрине, Галуса;
- Композиције за солисту у пратњи хора:
- Ст. Ст. Мокрањац: Болно чедо; песме из Руковети са соло деоницама
- В. Илић: Запис из 1492.
- П. Чесноков: Спаси Боже људи твоја; Ангел вопијаше; Заступнице усерднаја; Да исправитсја молитва моја;
- С. Рахмањинов: Тебе појем; Није отпушчајеши
- Динев: Тебе појем
- Д. Христов: Во царствији твојем

Назив предмета	**ДИРИГОВАЊЕ**
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Дириговање је да ученик овлада основним диригентским вештинама и мануелном техником, примени знања стечена у другим предметима и да се оспособи за анализу музичког дела и практичан рад са ансамблом.
Разред	**Четврти**
Годишњи фонд часова	**66**

ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– чита партитуру кроз анализу; – примењује мануелну технику у зависности од музичких и техничких захтева партитуре; – диригује уз клавирску пратњу одређену оркестарску партитуру; – користи знања стечена из сродних предмета; – заузме критички став према сопственом и туђем дириговању; – користи предности дигитализације у слушању, анализирању и извођењу музике;	**ДИРИГОВАЊЕ**	Састав и врсте оркестара, оркестарских корпуса, инструмената и њихових улога кроз различите епохе. Читање оркестарских партитура. Оркестарско дириговање: – употреба диригентске палице, – диференцијација леве и десне руке. Мануелна техника: – диригентски став у раду са оркестром, – припремни потез (систем тачке и покрета, однос амплитуде и темпа), – шеме на два, три, четири, пет и шест – осмина, четвртина, половина јединице бројања, мешовити такт, – дељени потез и батуту, короне, цезуре, – специфичне динамичке, агогичке промене и промене темпа и

		– музичка изражајност кроз покрет и мимику. Основне законитости оркестарског дириговања. Распоред инструмената у оркестру. Оркестарска партитура. Оркестарска литература. Анализа дела са аспекта диригента као извођача. Слушање дела праћењем партитуре уз помоћ. доступних носилаца звука. **ЛИТЕРАТУРА* списак литературе налази се испод табеле.** И дела сличних техничких захтева.
Минимум програма: 3 композиције за гудачки, камерни, симфонијски оркестар		

Кључне речи: анализа, дириговање, свирање хорских партитура, интерпретација

ЛИТЕРАТУРА*

- Пахелбел: Канон и жига
- Ј. С. Бах: Арија из Оркестарске свите бр.3
- В. А. Моцарт: Мала ноћна музика
- Т. Албинони: Адађо
- С. Барбер: Адађо за гудачки оркестар
- Е. Григ: Две елегичне мелодије
- П. Чајковски: Елегија за гудачки оркестар; Серенада за гудачки оркестар (ставови);
- О. Респиги: Античке игре и арије (ставови)
- В. А. Моцарт: Дивертимента; Серенаде;
- Ф. Шуберт: *Розамунд* – интермецо
- П. Маскањи: *Кавалерија рустикана* – интермецо
- В. А. Моцарт: Увертира за оперу *Титусово милосрђе*; Симфоније бр. 25, 26, 36, 38, 40 (ставови)
- Ј. Хајдн: Симфоније бр. 44, 45, 94, 103, 104 (ставови)
- Л. ван Бетовен: Симфоније I, II, III, VII, VIII (ставови или само делови)
- Ф. Шуберт: Симфоније III, V, VIII (ставови)
- А. Дворжак: Словенске игре (избор)
- Ј. Брамс: Мађарске игре (избор)

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО УПУТСТВО
ДИРИГОВАЊЕ (трећи и четврти разред)

I. УВОДНИ ДЕО

Дириговање је јединствено умеће које усавршава музичке способности и развија директну комуникацију ученика са хорским или оркестарским ансамблом. Природа предмета Дириговање сугерише сталну корелацију са другим предметима и предвиђеним програмима наставе и учења у средњој музичкој школи. Ученик на овом предмету користи знања и вештине из солфеђа, хармоније, музичких облика, контрапункта, хорских партитура, хора и историје музике.

Образовни ци љ предмета Дириговање обухвата конкретније изучавање основних елемената музичког изражавања (темпо, метар, такт, мелодија, хармонија, фактура, форма, артикулација, динамика, агогика...) и оспособљавање ученика за њихово сугестивно преношење на хорски или оркестарски ансамбл. Он такође подразумева унапређивање аналитичких способности, интелектуалног и психо-моторног потенцијала ученика и креативног музичког изражавања кроз основе мануелне технике.

Васпитни циљ предмета Дириговање обједињује развој толеранције, дисциплине, одговорности, правила понашања у оквиру ансамбала, као и стицање самопоуздања, савладавање треме и унапређивање комуникацијских вештина у циљу размене искустава и знања.

Исходи представљају мануелне, аналитичке, практичне и сазнајне резултате, док упознавање композиција различитих епоха, карактера и техничких захтева омогућава даљи професионални напредак ученика.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења обухвата израду Годишњег плана наставе и учења, Оперативног плана (на нивоу месеца) и планирање часа, односно припреме за час. Годишњим планом се дефинише број часова у односу на изабране композиције и техничку проблематику која се обрађује, по месецима, а у складу са годишњим фондом часова. Оперативни план подразумева одабир и операционализацију исхода на нивоу месеца.

Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања (водећи рачуна о предзнању, тј. искуству ученика, које ће ученицима омогућити да савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима). Усмерење часа у односу на ток и фокус у многоме зависи од припремљености ученика за час.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Предмет Дириговање обухвата ученике трећег разреда средње музичке школе Одсека за црквену музику (хорско дириговање) и трећег и четвртог разреда Одсека за музичку теорију (хорско и оркестарско дириговање).

Настава се изводи у групама, а са ученицима се ради индивидуално. Аналитички део наставне јединице обрађује се заједнички док практични део сваки ученик изводи самостално. Програм за предмет Дириговање је изузетно разноврстан па би наставник требало да одабере она дела хорске/оркестарске литературе која ће одговарати техничким захтевима из садржаја, а допринети остваривању исхода. Програм треба прилагодити према одсеку.

Процес учења обухвата упознавање са историјским развојем дириговања, са улогом и значајем диригента као вође, правилима која владају у ансамблима и упознавање основних законитости дириговања. Диригентски став у раду са хором/оркестром и савладавање технике дириговања представљају најважније сегменте рада са ученицима у почетној фази.

Рад на овом предмету обухвата и анализу дела са аспекта диригента као извођача, обрађивање различитих техничких проблема и елемената интерпретације и пракично усавршавање кроз техничке вежбе, примере из литературе и дириговање ансамблом. Почетне композиције у 3. разреду могу бити двогласне и трогласне, а касније четворогласна дела нотирана у четири система (женски, мушки и мешовити хорови). Ученика оспособљавати да савлада диригентски глас и његово значење у партитури. Композиције полифоне фактуре ренесансних и барокних аутора су најделотворније за практичну примену.

Употреба клавира је обавезна (свирање партитуре од стране наставника или ученика), али би био пожељан практични рад са ансамблом (на часу дириговања или на часу хора, након што ученик савлада основне законитости дириговања). Важно је напоменути да је континуирани рад на повезивању садржаја из других музичких предмета веома важан (Солфеђо, Хармонија, Хорске партитуре, Хор, Историја музике).

Изучавање дириговања у 4. разреду на Одсеку за музичку теорију требало би започети обрађивањем композиција за гудачки оркестар, а затим сукцесивно прелазити на веће оркестарске саставе. У ту сврху неопходно је обједињавање знања и вештина из предмета Музички инструменти, Хармонија, Музички облици и Историја музике. Рад на предмету Дириговање у 4. разреду обухвата обрађивање састава и врста оркестара, оркестарских корпуса, инструмената и њихових улога кроз различите епохе, читање оркестарских партитура, анализирање стилова дириговања (хорско/оркестарско; употреба диригентске палице; диференцијација леве и десне руке), обогаћивање музичке терминологије, и обрађивање различите и многобројне техничке проблематике. Технички је генерално потребно обрадити: почетни став, припремни потез (систем тачке и покрета, однос амплитуде и темпа), шеме на два, три, четири, пет и шест – осмина, четвртина, половина јединице бројања, мешовити такт, дељени потез и батуту, короне, цезуре, специфичне динамичке, агогичке промене и промене темпа, као и музичку изражајност кроз покрет и мимику. Сва техничка проблематика се може усавршавати кроз вежбе, али је потребно обрадити је и кроз

примере из литературе. У 4. разреду употреба клавира је обавезна, а пожељан је рад са мањим оркестарским ансамблом. На тај начин предмет Дириговање добија свој потпуни смисао.

Овај предмет подразумева оспособљавање ученика за правилно интерпретирање хорске и оркестарске литературе и за даљи самостални рад. У процесу рада корисно је слушање композиција које се обрађују помоћу доступних носилаца звука (предности дигитализације). На тај начин се подстиче активно слушање, анализа квалитета извођења и развој критичког мишљења.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима дириговања кључно је унапређивање музичких способности ученика и њихово оспособљавање за правилну интерпретацију хорских и оркестарских композиција. Критеријум за оцењивање је уложен лични ангажман ученика и напредовање у складу са његовим музичким могућностима, као и квалитет дириговања. Посебан подстицајни елемент може бити јавни наступ са ансамблом којим се развија самопоуздање ученика.

Назив предмета	**УВОД У КОМПОНОВАЊЕ**	
Циљ	**ЦИЉ** учења предмета Увод у компоновање јесте стицање основних знања о уметничкој музици 20. века, развијање вештине компоновања и тумачења савремене нотографије.	
Разред	**Четврти**	
Годишњи фонд часова	**66**	
ИСХОДИ По завршеној теми/области ученик ће бити у стању да:	**ОБЛАСТ/ ТЕМА**	**САДРЖАЈИ**
– слушно и аналитички препознаје разлике између тоналне, модалне и атоналне музике; – самостално води свој *Дневник савремене музике*; – разликује и објасни нова нотна обележја у нотографији; – разликује акорде нетерцног типа и употребљава их у својим задацима-композицијама; – наведе композиционе технике и користи их у својим задацима-композицијама; – компонује минијатуре у задатом или слободнијем облику уз помоћ наставника; – компонује вокално-инструментални комад (соло песму) уз помоћ наставника; – компонује на одабрану филмску/позоришну тему или на појединачне сцене уз помоћ наставника.	**МУЗИКА 20. ВЕКА**	Слабљење тоналног центра у музици с краја 19. века. Модална, тонална и атонална музика. Релативизација појма дисонанаца у музици (слушно, аналитички, практично): - савршене дисонанце, - несавршене дисонанце. **Музичке компоненте у музици 20. века** Усложњавање ритмике и метрике (слушно, аналитички, практично): - неправилне ритмичке поделе, - померање акцентовања у музици, - променљива метрика, - полиритмија и полиметрија. Проширење хармонског фонда и тоналног плана (основно, аналитички, практично): - медијантне везе, - поларни акорди, - квартни и квинтни акорди, - акорди са додатим тоновима, - кластери. Израда краћег тоналног плана у слободном хармонском ставу уз употребу „нових” акорада за хармонски инструмент. Модернизација мелодије.
	НОТОГРАФИЈА	Проширивање музичког писма и нотног записа. Нове тенденције у нотографији – нова нотна обележја и нотни знаци. Одступање од традиционалног начина записивања музике. Нове тенденције и принципи у организацији

		партитура. (аналитички).
	КОМПОЗИЦИОНЕ ТЕХНИКЕ	Композиционе технике 20. века: - серијална техника, - додекафонија, - интегрални серијализам, - алеаторика. Појава и употреба елетронике у музици друге половине 20. века. Препознавање елемената композиционих техника на изабраним нотним примерима.
	КОМПОНОВАЊЕ	Компоновање минијатура у задатом или слободнијем облику за: – клавир или – до три инструмента од којих један инструмент може бити хармонски. Компоновање песме за глас и клавир (или други хармонски инструмент) на основу изабраног поетског текста.
	ПРИМЕЊЕНА МУЗИКА	Појава и улога филма на почетку 20. века као новог медија. Музика за филм. Музика за позориште. Мјузикл. Израда краћих композиција (*главних тема*) на одабране филмске теме или појединачне сцене. Почеци забавне музике – џез. **ЛИТЕРАТУРА** Дејан Деспић – Увод у савремено компоновање (скрипта)
Јавни наступ: Обавезан је минимум један јавни наступ у току школске године.		

Кључне речи: нотографија, композиционе технике, савремена музика 20. века, компоновање, примењена музика.

УПУТСТВО ЗА ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКО ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА
УВОД У КОМПОНОВАЊЕ

I. УВОДНИ ДЕО

Природа саме музике указује на стално прожимање свих области и тематских јединица које су предвиђене наставним програмом. Ниједнаобласт или тема не може се изучавати изоловано у односу на друге и не треба да буде сама себи циљ.

Учење музике утиче на развој ученика које воли музику и има трајну потребу за бављењем музиком. Значајно је и за очување и преношење културног наслеђа,као и за развој креативности, музичког укуса и критичког мишљења.

Настава је усмерена на остваривање исхода, при чему се даје предност искуственом учењу у оквиру којег ученици развијају лични однос према музици,а постепена рационализација искуства временом постаје теоријски оквир. Искуствено учење подразумева активно слушање музике и лично музичко изражавање ученика кроз извођење музике. **Исходи** представљају музичке, опажајне, стваралачке и сазнајне активности ученика.

Савремена уметничка музика, од краја 19. века до почетка 21. века, неизоставни је део историје музике, и светске и националне. То је музика у којој су се десиле значајне композиционе, уметничко-

техничке промене и новине, које су уметничку музику повеле у сасвим нове уметничке и звучне просторе.

У њу се не може тек тако ускочити, као што је то могуће са музиком епохе класицизма, на пример, савремена уметничка музика није нужно и увек «*милозвучна*» попут музике барока, класицизма или романтизма. То свакако не говори о њеној мани. Напротив, у уметничкој музици 20. века постоји значајан број композиционих остварења која представљају својеврсне бисере музике. Ученику је потребно да се не заустави на проучавању музике са романтизмом. Упознавање са музиком 20. века, утиче на ширење видика, литературе и општег образовања.

Садржаји предмета Увод у компоновање усмерени су ка стицању знања и вештине ученика везане за компоновање, извођење, интерпретацију и импровизацију музике у зависности од музичких захтева, са циљем развијања љубави према музици и освешћивање и примењивање стечених знања. Наставник својом креативношћу и инвентивношћу има слободу, али и одговорност, да изабере оптималан начин савладавања градива.

Корелација предмета је неопходна и треба да буде полазиште за бројне активности у којима ученици могу бити учесници као истраживачи, креатори и извођачи. Код ученика треба развијати креативност и разумевање савремене музике, у циљу преношења и размене искустава и знања. Најважнији покретач наставе треба да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање.

Музичка уметност нам пружа могућност да изразимо наше јединствене мисли и осећања. Музика и друге уметности пружају прилику за људску креативност и самоизражавање. Партиципацијом у музици остварује се виши облик писмености развијањем интуиције, маште и размишљања, што доводи до јединствених облика комуникације. Позитиван ефекат музике: опуштања, подизања пажње, развијања меморије, емоционалних и физичких реакција/одговора, когнитивне стимулације је од непроцењивог значаја.

II. ПЛАНИРАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Планирање наставе и учења, обухвата годишњи и оперативни план,као и припрему за час. Годишњим планом дефинисан је фонд часова у току школске године. Оперативни план подразумева одабир и разраду исхода на месечном нивоу. Код ученика није лако дуже задржати пажњу, па је маштовит час најбољи начин за постизање резултата. Припрема за час подразумева дефинисање циља часа, конкретизацију исхода у односу на циљ часа, планирање активности ученика и наставника у односу на исходе, начин провере остварености исхода и избор наставних стратегија, метода и поступака учења и подучавања, водећи рачуна о предзнању и индивидуалности ученика, које ће омогућити да ученици савладају знања и вештине предвиђене дефинисаним исходима.

III. ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Увод у компоновање је предмет који се састоји из неколико области – тема: музика 20. века, нотографија, компоновање и примењена музика. Наведене области се надовезују једна на другу, међусобно су повезане и чине нераскидиву, свеобухватну целину. Савладавање нових садржаја темељи се повезивању са програмима других предмета и њиховом међусобном корелацијом.

Музика 20. века представља област која ученике по мало извлачи из зоне комфора, тј. уводи их из тоналног и традиционалног размишљања у нешто ново и другачије. Тежиште рада подразумева савладавање основних појмова у музици 20. века, у циљу њиховог разумевања и примене.

Садржај модална музика је изузетно важан за искорак из тоналног центра (пре свега кроз комбиноване модусе). Наставник може да креира своје задатке по узору понуђену литературу. Музичке компоненте у музици 20. века стављају акценат на мелодију, ритам и хармонију. У овом делу програма ученик има први сусрет са компоновањем мелодија на задати хармонски план који ће у себи садржати поларне акорде или квартне и квинтне акорде, акорде са додатим тоновима или кластере (уводити један по један елемент). Ове садржаје треба темељно обрадити како би ученици касније што свесније приступили компоновању задатих форми. Пажњу ученика треба усмерити ка слушању одабраних дела музике 20.века, што ће наставник планирати у припреми часа.

Нотографија је област која кроз своје садржаје, ученике аналитички упознаје са изгледом партитуре музике 20. века. Интересантни записи појединих композиција, распламсаће ученичку радозналост и проширије оквире досадашњег музичког поимања.

Композиционе технике уводе нове садржаје и појмове као што су додекафонија, серијализам, алеаторика. У оквиру ове области, ученици ће се још више удаљити од тоналног центра, тј. закорачиће у атоналност. Овој области је пожељно прићи из угла анализе, али не инсистирати на примени ових техника у компоновању музике. Препорука је вођење Дневника савремене музике у који ће ученици уписивати нове појмове који се јављају у музици 20. века, као и опажања о одслушаним музичким делима. Ученик би требало да упише за свако дело које се обрађује, наслов дела, опус, пуно име и презиме композитора, као и годину

настајања. Такође би требало да упише стил, правац, школу или групу којој композитор припада, оркестарски састав или састав инструмената ако је нестандардни ансамбл, назив композиционе технике уколико преовлађује једна, или више техника, да испише кратки опис чиме је композитор био инспирисан на компоновање. Када попуни податке о о делу, за време слушања на часу или код куће, требало би да напише своја размишљања, закључке и утиске током слушања.

Компоновање је област у оквиру које ће ученици имати прилику да покажу сву своју креативност и знање које су стекли, како на овом предмету, тако и у целокупном музичком образовању. Компоновање минијатура за клавир је врло важан садржај, где ће кроз компоновање кратких и карактерно различитих композиција овладати клавиром који је полазна тачка за креирање музике. Ученицима треба предложити да искомпонују десетак почетака, мелодијских тема, уз употребу Пиано апликације на часу, или као домаћи задатак, наравно уз употребу клавира. Након тога, заједнички приступити свирању тема и анализи, а затим и одабрати три до четири теме које су се издвојиле и које ће представљати почетке клавирских минијатура.

Индивидуални приступ је јако важан у овом процесу, па наставник треба добро да ослушкује ученикова интересовања за одређени музички стил и да не инсистира по сваку цену на модерном звуку. Наставник предлаже даљи ток композиције и помаже ученику да што лакше и са пуно уживања савлада овај садржај. Фокус је на интеракцији ученика и наставника. На исти начин треба приступити и изради соло песме и дуа или триа. Група је веома важна у процесу компоновања и њена улога је у међусобној подршци идејама за израду што бољих композиција. Обавезан је један јавни наступ у току школске године, на ком ће ученици представити своје композиције. На тај начин је обезбеђена њихова додатна мотивација за што успешније савладавање овог предмета.

Примењена музика је завршна област али не и мање значајна. Њој треба приступити пре свега аналитички и кроз слушање филмске и позоришне музике, као и кроз покушај креирања композиције на задату одабрану филмску тему или сцену. Примењена музика је област која је јако интересантна данашњим генерацијама ученика, јер су врло упућени на визуелне медије. Зато је потребно, у складу са могућностима ученике одвести на позоришну представу, мјузикл као и на Међународну трибину композитора (Београд) где ће уживо имати прилику да се сусретну са модерним звуком.

IV. ПРАЋЕЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

На часовима увода у компоновање, најбитније је развијање музичких способности и изграђивање вештина, као и на развијању музичке мисли кроз функционалне задатке, који воде ка развијању креативности ученика. Смер наставе је такав да се увек креће од звука ка теоријском тумачењу.

Уложен труд ученика и његово лично ангажовање и напредовањеу складу са личним и музичким способностима је један од врло битних критеријума у оцењивању. У оквиру свих музичких активности потребно је обезбедити стимулативну, радну атмосферу, и код ученика потенцирати осећање сигурности и подршке.

Утврђивање и проверу знања из увода у компоновање треба спроводити усменим, писаним и практичним путем, на разнолик и интересантан начин.

Учешће на јавном наступу употпуњује слику о постигнућима наставе и учења.

ПОСЕБНИ ПРОГРАМИ

ПРОГРАМ ДОДАТНЕ, ДОПУНСКЕ И ПРИПРЕМНЕ НАСТАВЕ

За ученике који у учењу имају тешкоће због којих не постижу задовољавајући успех, организује се **допунска настава**. Организовање допунске наставе предлажу стручна већа предмета.

За ученике који се истичу својим талентом, знањем и напредовањем, организује се **додатна настава**. Организовање додатне наставе предлажу стручна већа предмета.

Распоред часова додатне и допунске наставе планира се у току септембра, у односу на распоред редовне наставе, а у складу са годишњим планом и програмом. Циљеви и задаци постављају се за сваки разред, а у индивидуалној настави за сваког ученика појединачно.

Оценом наставника утврђује се степен ангажованости и интересовање ученика за одређени предмет. На основу тога, прецизира се садржај и облик наставе (додатне или допунске), која се изводи са једним учеником у индивидуалној, или са мањим бројем ученика у групној настави. У оквиру једнонедељног пуног радног времена, наставник има предвиђен по један час додатне и допунске наставе. Ови облици наставе одржавају се континуирано у току целе школске године, а у току свог остваривања могу се иновирати.

Додатна настава организује се за изузетно обдарене ученике. Ови ученици са лакоћом савлађују садржаје предвиђене планом и програмом, и поред тога показују велико интересовање за унапређењем вештина, и проширењем знања. Такође, као учесници многобројних такмичења, постижу изванредне резултате и често су ангажовани на јавним наступима. Садржај и циљ додатне наставе подразумевају усавршавање и обраду јединица, којима се најчешће превазилази градиво прописано планом и програмом. Реализација додатне наставе углавном се планира у односу на ваннаставне активности, као сто су концерти, такмичења итд.

Програм допунске наставе мора бити у корелацији са месечним планом и програмом. Намењен је ученицима који имају тешкоћа у савладавању предвиђеног градива. Потреба за одржавањем допунске наставе јавља се из оправданих разлога, а то могу бити: дуже одсуство због болести, лоши социјални услови, прелазак из друге школе, спорије савладавање наставних јединица и друго. Циљ одржавања наставе је надокнада пропуста и постизање позитивних резултата. На овим часовима, наставник помаже ученику који заостаје у редовном процесу, примењујући различите методе. Вежба са учеником, помаже му у учењу, подстиче му интересовање, самопоуздање и позитиван став према школи и раду.

Припремна настава се организује за ученике завршних разреда и за ученике који полажу разредни или поправни испит. Распоред одржавања наставе за завршне разреде, организује се на почетку, а реализује у току целог другог полугодишта. Циљ наставе је додатна помоћ и подршка ученику ка усавршавању програма у припремама за прелазак на виши степен школовања. За ученике који полажу разредни или поправни испит, припремна настава се организује најмање пет дана пре полагања испита, у сваком испитном року.

ПРОГРАМ ДОДАТНЕ ПОДРШКЕ

Додатна подршка у образовању и васпитању саставни је део Закона о основном образовању и васпитању и Закона о средњем образовању и васпитању:

Детету и ученику коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу, ризика од раног напуштања школовања и других разлога потребна додатна подршка у образовању и

васпитању, школа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека, прилагођавање начина остваривања школског програма и израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана.
Циљ додатне подршке у образовању и васпитању јесте постизање оптималног укључивања ученика у редован образовно-васпитни рад, осамостаљивање у вршњачком колективу и његово напредовање.

Смернице за прилагођавање и пружање додатне подршке представљају континуитет претходног Школског програма кога чине сви садржаји, процеси и активности који имају за циљ остваривање образовно васпитних задатака и имају сврху да промовишу интелектуални, лични, друштвени и физички развој ученика. Њиме се осигурава усмереност на децу и њихово учење.

Наша школа је настојала и у будућности ће радити на томе да пружи додатну подршку свим ученицима којима је то неопходно. Због великог броја ученика, специфичне организације школе и различитих средина из којих деца долазе, ми ћемо настојати и перманентно радити на развоју индивидуалности, самопоуздања, перманентног учења код свих ученика. У нашој школи ефикасно ради тим за додатну подршку ученицима који ће настојати да унапреди систем пружања подршке ученицима, да подстиче лични професионални и социјални развој сваког ученика и унапреди процедуру препознавања и подршке деце из осетљивих група, и у побољша рад на професионалној оријентацији са ученицима.

Активности су следеће:

- Унапредити систем пружања подршке ученицима и упознати ученике о врстама подршке које функционишу у школи
- Мотивисати и подржати ученике за укључивање у ваннаставне активности и подршка личном и социјалном развоју ученика
- Подстицати и развијати социјалне вештине код ученика за конструктивно решавење проблема, толерантно понашање, ненасилну комуникацију, солидарност, развијање другарства
- Брига о ученицима
- Оформити ефикасну процедуру награђивања ученика
- Укључивање ученика у модификовање система награђивања и похваљивања
- Подршка учењу
- Подршка деце из осетљивих група
- Унапредити рад Ђачког Парламента
- Организација и реализација активности забавног карактера

Програм за пружање додатне подршке ученицима из осетљивих друштвених група

Под осетљивим друштвеним групама подразумевамо децу из материјално угрожених породица, децу без родитељског старања, децу из једнородитељских породица, децу ромске националне мањине, децу оболелу од хроничних обољења и децу са инвалидитетом.
На почетку школске године, обавља се прикупљање података о уписаним ученицима, попуњавањем пријаве за упис у основну и средњу музичку школу, са посебном назнаком на напомену у којој родитељи уписују потребне податке.
На основу добијених података, тим за пружање подршке прикупља све остале потребне податке у сарадњи са породицом или старатељем (по потреби и осталим институцијама- центром за социјални рад, здравственим установама, са представником ромске националне мањине...) и по потреби приступа изради оперативног плана рада.
Циљ овог програма је да:

- Се ученици и родитељи упознају са повластицама које школа нуди у току школовања
- Се родитељи упознају са начинима остваривања права социјалне заштите
- Се родитељи/старатељи упуте на извршавање обавеза родитеља/старатеља
- Се припадници ромске националности упознају са правима и обавезама које имају

У оквиру праћења и вредновања образовно-васпитног рада, један од задатака овог програма јесте и праћење и вредновање примене мера индивидуализације и индивидуалног образовног плана за ученике.
У оквиру рада са наставницима, програм индивидуалног образовног плана подразумева:
- саветовање наставника у индивидуализацији образовно- васпитног рада, односно наставе на основу уочених потреба, интересовања и способности ученика, односно психолошке процене индивидуалних карактеристика ученика (способности, мотивације, особина личности) и остварености образовних постигнућа у школи;
- пружање подршке наставницима за рад са ученицима којима је потребна додатна образовна подршка;
- координирање израде у сарадњи са наставницима и родитељима, старатељима, тимско израђивање педагошког профила ученика;
- учествовање у развијању индивидуалних образовних планова коришћењем резултата сопствених психолошких процена и психолошких процена добијених из других установа.
У оквиру рада са ученицима, програм индивидуалног образовног плана подразумева:
- учешће у тимском идентификовању ученика којима је потребна подршка у процесу образовања и осмишљавању и праћењу реализације индивидуализованог приступа у раду,
- пружање подршке ученицима за које се обезбеђује васпитно-образовни рад по индивидуалном образовном плану, односно који се школују по индивидуализираној настави и индивидуалном образовном плану.
Рад са родитељима и старатељима такође је важан у реализацији програма индивидуалног образовања и васпитања и односи се на:
- подршку јачању родитељских , старатељских васпитних компетенција, нарочито информисањем о психолошким карактеристикама њихове деце у оквиру индивидуалних консултација и облика групног психолошког образовања родитеља и старатеља,
- сарадњу са родитељима, односно старатељима на пружању подршке ученицима који се школују по индивидуалном образовном плану.

Поред активности везаних за ученике који се образују по програму индивидуално образовног плана и за њихове наставнике, родитеље и старатеље, рад на остваривању програма индивидуалног образовног плана укључује и тесну сарадњу са директором, руководиоцима одсека, педагошко- психолошком службом и пратиоцем ученика.
Тим за додатну подршку очекује и планира даље реализовање и обогаћивање појединачних активности, развој тимског рада и укључивање што већег броја свих чинилаца и учесника у рад школе. Школа ће наставити адекватну организацију сукцесивног праћења реализације постављених задатака и начина кориговања одређених проблема. Наставиће са сарадњом са другим школама у којој је ученик који остварује право на додатну подршку стицао образовање, а у циљу остваривања континуитета додатне подршке.

ПРОГРАМ КУЛТУРНЕ АКТИВНОСТИ ШКОЛЕ

Културна и јавна делатност школе уско је повезана са њеном образовно–васпитном улогом. Школа организује школске и ваншколске јавне наступе ученика и професора. Они наступају или као солисти или као чланови мањих или већих ансамбала, оркестра и хора.
Циљ:

- јавно презентовање стечених вештина
- мотивација ученика
- учешће у животу локалне средине
- промоција рада Школе

Културна и јавна делатност музичке школе најуже је повезана са њеном образовно- васпитном улогом и чине је:

- организовање школских и ваншколских ученичких јавних наступа, интерних часова одсека и концерата (солисти, ансамбли, оркестри и хорови);
- организовање концерата наставника школе;
- организовање концерата гостујућих музичких уметника;
- активности везане за организовање учешћа ученика на школским, домаћим и међународним музичким такмичењима (за солисте, камерне ансамбле, оркестре и хорове); смотрама, фестивалима и сличним манифестацијама, као и за самостално организовање оваквих манифестација;
- организовање разних врста прослава, меморијала, размена, гостовања и сличних манифестација, концерти класа, концерти поводом прославе Дана школе, концерт награђених ученика и камерних ансамбала, оркестра ...
- организовање мајсторских курсева истакнутих музичких педагога и извођача, организовање предавања, семинара, трибина, саветовања и сличних скупова, везаних замузичку педагошко-извођачку праксу;
- организовање медијских промоција разне врсте;
- успостављање разних облика сарадње са домаћим и иностраним образовним и културним институцијама: учешће у програмима других институција и установа Града, наступи ученика у просторима других школа у Граду, концерти за предшколце, наступи ученика у другим музичким школама.

ПРОГРАМ ШКОЛСКОГ СПОРТА И СПОРТСКИХ АКТИВНОСТИ

Циљ физичког васпитања је да се разноврсним и систематским моторичкимактивностима, у повезаности са осталим васпитно образовним подручјима, допринесеинтегралном развоју личности ученика (когнитивном,афективном, моторичком), развојумоторичких способности, стицању, усавршавању и примени моторичких умења, навика инеопходних теоријских знања у свакодневним и специфичним условима живота и рада.

Задаци наставе физичког васпитања су:

- подстицање раста и развоја и утицање на правилно држање тела.
- развој и усавршавање моторичких способности и теоријских знања неопходних за самостални рад на њима;
- стицање моторичких умења (вештина) и теоријских знања неопходних за њихово усвајање;
- проширење и продубљавање интересовања које су ученици стекли у основној школи и потпуније сагледавање спортске гране, за коју показују посебанинтерес;
- усвајање знања ради разумевања значаја и суштине физичког васпитања дефинисаних општим циљем овог предмета.
- мотивација ученика за бављење физичким активностима и формирањепозитивних психосоцијалних образаца понашања;
- оспособљавање ученика да стечена умења, знања и навике користе усвакодневним условима живота и рада.

Садржаји програма усмерени су на:

- развијање физичких способности
- спортско-техничко образовање
- повезивање физичког васпитања са животом и радом.

Програмски задаци се одређују индивидуално, према полу, узрасту и физичкомразвитку и физичким способностима сваког појединца, на основу оријентационих вредностикоје су саставни део упутства за вредновање и оцењивање напретка ученика као ијединственој батерији тестова и методологије за њихову проверу и праћење.

Школа поред наставе треба да реализује и програм школског спорта. Школским спортом обухваћени су сви ученици кроз одељењска такмичења која се организују у Граду.
Програмом се предвиђа годишње учествовање Музичке школе у школским такмичењима.
У току школске године, организоваће се спортски дан (у првом или другом полугодишту, а који ће се прецизирати годишњим планом рада за сваку школску годину) на једној или више локација у граду за време којих ће ученици и наставници имати прилике да се заједно надмећу у различитим спортовима.

ПРОГРАМ КАРИЈЕРНОГ ВОЂЕЊА И САВЕТОВАЊА

У школи се програм каријерног вођења и саветовања спроводи кроз разговоре и тестове професионалне оријентације, у оквиру рада ученичког парламента, посете сајму образовања и сајму професионалне орјентације и сл.
Циљ програма јесте да помогне младим људима да разумеју и интерпретирају информације о свету рада и будућој каријери, да могу да разјасне недоумице које имај у погледу професија или послова, да разумеју своје способности и дефинишу свој ставове у погледу понуђених или жељених избора.
Каријерно саветовање и вођење треба да пружи подршку младима да боље разумеју себе и своје потребе, да превазиђу могуће баријере у погледу учења напредовања у будућим професијама.
Програм каријерног вођења и саветовања је такође намењен младим талентима и младима из осетљивих друштвених група.
Програм води разредни старешина у сарадњи са психологом и педагогом школе када примети да је то ученику потребно, или му се ученик обрати за помоћ.
Области:
а) Лични развој појединца:
разумевање сопственог развоја, постигнућа и способности у односу на потенцијалне образовне и професионалне изборе и могућности; успостављање и анализирање личних циљева и планова у области каријере; разумевање образовних и професионалних избора и доношење одлука у складу са тим.
б) Истраживања могућности за учење и запошљавање –избор и коришћење бројних информација о професијама, каријери, даљем учењу и образовању и објективно разликовање и формирање сопственог става о томе.
в) Планирање и управљање властитом каријером: оспособљавање за коришћење адекватних техника за доношење одлука одаљем учењу и професионалној каријери; разумевање и оспособљавање за процедуре пријављивања, конкурисања како за свет рада тако и за даље образовање; разумевање захтева послодаваца у погледу знања, вештина и способности запослених.
Циљеви:
1.Упознавање, праћење и подстицање развоја индивидуалних карактеристика личности ученика значајних за усмеравање њиховог професионалног развоја.
2. Информисање ученика о свету рада и занимања, систему високог образовања и оспособљавање за самостално прикупљање информација које се односе на свет рада и систем образовања.
3.Формирање правилних ставова према раду
4. Подстицање испитивачког понашања према себи и свету рада и занимања.

Концепт програма који ће се реализовати у нашој школи подразумева пет корака:
• Самоспознаја – препознавање сопствених потенцијала, спремност за постигнућа и склоности преко одговарајућег осмишљавања наставе и учења
• Информисање о занимањима и каријери – припрема расположивих информација о занимањима на радионицама које ће реализовати одељењске старешине, председници Стручних већа и стручни сарадници – педагог и психолог
• Упознавање са путевима естетског и уметничког образовања – кроз радионице са одељењским старешинама и стручним сарадницима – педагогом и психологом
• Реални сусрети са стручњацима из различитих области музике где ће ученици у непосредном контакту сазнати све што их интересује о важним питањима и даљем профилисању

• Доношење одлуке о избору школе и занимања – самостално, промишљено и одговорно доношење одлуке

Каријерно вођење обухвата програме за развој каријере, каријерно информисање и каријерно саветовање. Каријерно информисање се односи на све информације које су неопходне за планирање, припремање и одржавање запослености. Ове информације укључују: опис послова и занимања, информације о трендовима запошљавања и сходно томе могућностима или недостатку могућности запошљавања у одређеној области, квалификацијама, вештинама и знањима неопходним за одређене послове, детаље о обукама и курсевима, информације о о трошковима, накнадама и финансијској подршци која се везује за ове изборе.

Каријерно саветовање обухвата интензивније активности које се у већини случајева спроводе кроз индивидуални рад или рад у малим групама. Каријерним саветовањем се:

➢да се упозна да могућностима који стоје пред њим, укључујући професионалне и образовне могућности, као и да се упозна како је свет рада организован;

➢да на основу прикупљених информација донесе одлуку и посвети се активностима за реализацију каријерних циљева

Циљ програма јесте да помогне младим људима да разумеју и интерпретирају информације о свету рада и будућој каријери, да могу да разјасне недоумице које имају у погледу професија или послова, да разумеју своје способности и дефинишу своје ставове у погледу понуђених или жељених избора.

Каријерно саветовање и вођење треба да пружи подршку младима да боље разумеју себе и своје потребе, да превазиђу могуће баријере у погледу учења, напредовања у будућим професијама. Програм каријерног вођења и саветовања је такође намењен младим талентима и младима из осетљивих друштвених група.

Области:

а) **Лични развој појединца:**

➢разумевање сопственог развоја, постигнућа и способности у односу на потенцијалне образовне и професионалне изборе и могућности;

➢успостављање и анализирање личних циљева и планова у области каријере; разумевање образовних и професионалних избора и доношење одлука у складу са тим;

б) Истраживања могућности за учење и запошљавање:

➢избор и коришћење бројних информација о професијама, каријери, даљем учењу и образовању и објективно разликовање и формирање сопственог става о томе;

в) Планирање и управљање властитом каријером:

➢оспособљавање за коришћење адекватних техника за доношење одлука одаљем учењу и професионалној каријери;

➢разумевање и оспособљавање за процедуре пријављивања, конкурисања како за свет рада тако и за даље образовање;

Овај програм се реализује кроз наставне и ваннаставне активности, путем предавања, саветовања и разговора и радионица са ученицима, а саставни је део Школског програма. Наша школа пружа помоћ у виду предавања о професионалној оријентацији за подручја рада за која се образују ученици. По потреби, сарађује се са надлежним установама које се баве каријерним вођењем и саветовањем. Активности Тима за каријерно вођење и саветовање су усмерене на пружање помоћи ученицима и родитељима у истраживању могућности за даље учење и запошљавање, односно идентификовање, избор и коришћење бројних информација о професијама, каријери, даљем учењу и образовању и објективном разликовању и формирању сопственог става о томе. Активности доприносе формирању зреле и одговорне личности, оспособљавању да доносе одговорне одлуке о властитој будућности и да их спроводе у дело. У том циљу школа прати развој ученика и информише их о занимањима, образовним профилима, условима студирања и потребама на тржишту рада.

ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ОД УЧЕНИКА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА И ПРОГРАМ ПРЕВЕНЦИЈЕ ДРУГИХ ОБЛИКА РИЗИЧНОГ ПОНАШАЊА

Специфични циљеви Програма у превенцији су следећи:

- Подстицање и развијање климе прихватања, толеранције и међусобног уважавања.
- Идентификација безбедносних ризика у школи увидом у документацију, непосредно окружење евидентирањем критичних места у школи, анкетирањем ученика, наставника и родитеља.
- Повећање осетљивости свих који су укључени у живот и рад школе, на препознавање насиља и злостављања.
- Унапређење способности свих учесника у школском животу – наставног и ваннаставног особља, ученика, родитеља, лок.заједнице – за уочавање, препознавање и решавање проблема насиља.
- Оспособљавање свих запослених и родитеља за рано препознавање знакова у понашању деце који указују на потенцијално насилно понашање.
- Пружање помоћи ученицима у савладавању личних проблема и проблема у учењу.
- Изграђивање и примена норми понашања, информисање о правилима и кућном реду.
- Дефинисање процедура и поступака реаговања на насиље и информисање свих учесника у школском животу о томе.
- Омогућавање свим ученицима који имају сазнања о могућем насилном акту да без излагања опасности врше пријављивање насиља.
- Спровођење психо-социјалног програма превенције кроз обуку за ненасилну комуникацију, самоконтролу реаговања и понашања, превазилажење стреса, учење социјалних вештина.
- Сарадња са родитељима путем Савета, родитељских састанака, индивидуалних и групних разговора.
- Сарадња са службама ван школе које посредно и непосредно могу помоћи на превазилажењу проблема насиља у школи.

Специфични циљеви у интервенцији:

- Спровођење процедура и поступака реаговања у ситуацијама насиља и дискриминације.
- Праћење и евидентирање врста и учесталости насиља и процењивање ефикасности спровођења Програма заштите.
- Рад на отклањању последица насиља и интеграција ученика у заједницу вршњака.
- Саветодавни рад са ученицима који трпе насиље, врше насиље или су посматрачи насиља.

Превенција различитих облика ризичног понашања врши се кроз едукацију ученика већ неколико година и комплетан план рада по месецима налази се у годишњем плану рада школе.

Планиране теме реализоваће се кроз наставу психологије, семинарске радове ученика, на часовима одељењске заједнице и сл.

Превенција се остварује кроз више области:

- Поштовање Кућног реда школе;
- Дежурство наставника и ученика у школи;
- Физичко обезбеђење објекта-видео надзор;
- Развијање и неговање богатства различитости и културе понашања у оквиру васпитно-образ. активности.

- Упознавање са Програмом заштите деце/ученика од насиља;
- Упознавање са функционисањем система социјалне заштите деце / ученика;
- Примена Кодекса понашања;
- Развијање комуникацијских вештина- семинари, стручна литература.
- Рад на развијању кооперативне климе у одељењу - ЧОС, радионице, посете, излети, дружења.
- Сензибилизација наставника за препознавање насиља,запостављања, занемаривања.
- Повећање компетенција наставника за решавање проблема ученика. Развијање вештина ефикасног реаговања у ситуацији насиља. (семинари, консултације, праћење литературе).
- Упознавање ученика са Програмом заштите деце/ученика од насиља.
- Активно учешће ученика приликом дефинисања правила понашања у школи и последица за њихово кршење.
- Организовање радионица за вежбање ненасилне комуникације. Упознавање ученика са конструк. начином решавања конфликта.
- Развијање вештина ефикасног реаговања у ситуацији насиља.
- Оспособљавање деце за пружање помоћи вршњаку-жртви насиља. (радионице на ЧОС-у, разговори).

Сарадња са родитељима:

- Упознавање родитеља са Програмом заштите деце/ученика од насиља кроз родитељске састанке и Савет родитеља.
- Активно учешће родитеља у дефинисању Програма.
- Организовање разговора, предавања /трибина о безбедности и заштити од насиља током године.
- Сензибилизација родитеља за проблеме детета (предавања, разговори).
- Упознавање са мрежом социјалне заштите деце.

Интервенција се спроводи кроз неколико корака чија конкретизација зависи од тога да ли се насиље спроводи међу децом, да ли се спроводи од стране запослених у установи или од стране одрасле особе која није запослена у установи. Незаобилазни кораци у интервенцији, без обзира на то ко врши насиље су следећи:

1. Сазнање о насиљу - откривање остварује се кроз опажање да се насиље дешава или сумњу да се дешава. Овај корак се заснива на прикупљању информација од свих релевантних чинилаца.

2. Прекидање, заустављање насиља - свака особа запослена у школи која има сазнање о насиљу посредно или непосредно у обавези је да реагује тако што ће прекинути насиље или позвати у помоћ, ако ситуација измиче контроли и особа процени да није у стању да самостално реши проблем.

3. Смиривање ситуације подразумева смањивање тензије и обезбеђивање сигурности за дете, раздвајање актера насиља.

4. Консултације се остварују у установи како би се разјасниле околности и на прави начин анализирале чињенице, избегла конфузија и како би се направио ефикасан план акције и заштите. Консултације се обављају са члановима Тима, а по потреби и са службама изван установе у зависности од сложености проблема. Приликом консултација мора се поштовати принцип поверљивости и принцип заштите најбољег интереса ученика.

5. Информисање и заштита - овај корак се реализује:

- На нивоу школе - информишу се родитељи о насиљу које је извршено над дететом, или ако се ради о насиљу у породици информисање особа од поверења, договор о преузимању заштитних мера према деци, преузимање законских мера како би де спречило евентуално понављање насиља.
- По потреби се укључују надлежне службе: МУП или Центар за социјални рад.

– Пријава се подноси у писаној форми, а њено подношење надлежној служби је обавеза директора школе.

6. Праћење ефеката предузетих мера - Тим за заштиту деце је у обавези да у сарадњи са запосленима у установи и свим кључним чиниоцима прати ефекте које су начиниле пердузете мере. Посебну пажњу треба обратити на активности којима ће се обезбедити реинтеграција свих учесника насиља у заједницу установе и остварити квалитетни услови за даље функционисање установе. Уколико се укључила у интервенцију институција ван школе, треба бити са њом у контакту и заједнички пратити ефекте предузетих активности. Испољавање друштвено неприхватљивих облика понашања, односно свих атипичних понашања младих у оквиру друштвене заједнице указује на чињеницу да друштво није реаговало на сигнале које је слала млада особа породици, школи, вршњацима.
То могу бити: радње деструктивно уперене против интегритета других личности, радње деструктивно уперене против власништва и материјалних добара других, радње повлачења и радње самоуништења. Најчешћи облици ризичног социјалног понашања младих су:

- физичка агресивност
- вербална агресивност
- лагање
- крађа
- конзумирање никотина, алкохола и дрога
- немарност
- плашљивост, повученост
- инат

Социјални фактори чине битну компоненту међу узроцима ризичног понашања. Међу њиме се истичу тешке економске прилике, миграције, промене у породици, школа и средства масовне комуникације. Сиромаштво је један од узрока деликвентног понашања, те су посебне последице сиромаштва и необразованост, незапосленост и недовољни приходи, што се негативно одражава на статус породице. С обзиром на то да је савремена породица самостална и сама себи довољна, има све мање чланова, што указује да се много већа пажња посвећује васпитању, али и међусобним односима, разумевању. С друге стране, све је већи број разведених бракова, а један од главних узрока томе јесте неслагање партнера и економска независност. Због природе родитељских односа и зависности деце од родитељске бриге, могу се јавити различите тешкоће које се првенствено одражавају на децу.
Један од значајних социо-културних узрока ризичног понашања јесте и неорганизовано провођење слободног времена од стране ученика. Непостојање осмишљеног слободног времена доводи најчешће до досаде, па млади, могу упражњавати различите видове преступничких активности. Данас млади широм света одрастају у окружењу где су неизбежни елементи свакодневног живота попут телевизије, штампе, интернета. Путем медија они добијају читав низ едукативних, информативних и забавних садржаја, међутим, поред низа позитивних страна, средства масовних комуникација, кроз презентацију садржаја који величају насиље, криминалитет, лагодан живот без рада и слично, могу вршити, и врше, негативан утицај на младе. Насиље се са појавом савремених комуникационих технологија, пре свега инстант дописивања, друштвених мрежа и чет група проширило и на овај домен. Од учесника у васпитном процесу се очекује праћење и реаговање на насиље које се јавља у овим облицима комуникације. Као и друге радње на овим сервисима, и насилно понашање често није видљиво као кад се оно одвија у „реалном“ животу, иако оно исто тако може бити присутно у време школе као и у било које друго време.

Циљ превенције ризичног понашања: спречавање јављања будућих деликвената путем добро дефинисаних превентивних мера. Циљ ових мера се састоји у спречавању, онемогућавању, предупређењу девијација у понашању младих.

Активности:

1. Настава - на часовима одељењског старешине планирати и обрађивати теме (користити приручник за наставнике о превенцији насиља који укључује децу, и приручник о насиљу на интернету) које

би имале за циљ упознавање и подизање информисаности и свесности како препознати и решити настали проблем у понашању ученика.
2. Радионице, трибине – припрема ученика на ненасилно решавање конфликта, исходишта у конфликту, као и како прихватити другачије и различито.
3. Ваннаставне активности - промовисање позитивних вредности код ученика у интересу стварања позитивне климе.
4. Едукација родитеља у циљу јачања родитељских компетенција (родитељски састанци, радионице, предавања...)
5. Сарадња са НВО, надлежним институцијама, културним институцијама, медијима и сл.

Да би се кораци који су предвиђени процедуром заштите деце од насиља доследно примењивали, свака васпитно- образовна установа је дужна да формира Унутрашњу меру заштите, односно Тим за заштиту деце од насиља, занемаривања и злостављања. Главна улога чланова Тима јесте да буду први корак у спречавању насилног понашања и пруже главну подршку деци која се на било који начин нађу у улози жртве, која доживе неки вид насиља или злостављања. У циљу што ефикаснијег пружања подршке чланови овог тима, поред међусобне координације сарађују са запосленима у установи, родитељима, ученицима, обраћају се релевантним установама, планирају, организују и управљају свим активностима који се тичу насиља. Један од првих задатака чланова тима за заштиту деце од насиља и занемаривања јесте да благовремено планира мере које ће током године спроводити у циљу превенције ове појаве. Оно што је најбитније, јесте да према Правилнику о протоколу поступања у установи у случају насиља, злостављања и занемаривања, Тим чини све оне мере и активности којима се у установи ствара сигурно и подстицајно окружење, негује атмосфера сарадње, уважавања и конструктивне комуникације.
У циљу превенције и заштите од вршњачког насиља, али и у борби против насиља према свим запосленима у установама образовања, направљена је Национална платформа „ЧУВАМ ТЕ“ ,под покровитељством Владе Републике Србије, а намењена је деци, ученицима, родитељима, просветним радницима. Платформа садржи информативни материјал, обуке за ученике, родитеље, запослене, као и сегменте који се односе на информисање и едукацију.

ПРОГРАМИ И АКТИВНОСТИ КОЈИМА СЕ РАЗВИЈАЈУ СПОСОБНОСТИ ЗА РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА, КОМУНИКАЦИЈА, ТИМСКИ РАД, САМОИНИЦИЈАТИВА И ПОДСТИЦАЊЕ ПРЕДУЗЕТНИЧКОГ ДУХА

Развијање способности за решавање проблема, комуникације, тимског рада, самоиницијативе и подстицање предузетничког духа представљају компетенције које су неопходне свима за добро сналажење у свакодневном животу, а посебно у професионалном животу. Због тога је потребно да се и током наставе и током ваннаставних активности сви просветни радници труде како би ове компетенције код сваког ученика понаособ, биле развијене на највишем могућем нивоу.

Способност за решавање проблема

Проблеми су део живота, стога је имати проблеме нормална ствар. Ипак, једно је сигурно, од става особе прему проблемима зависиће и начин на који се особа односи према њима, да ли има склоност да их решава или одлаже, да ли су начини на који покушава да их реши функционални (у складу са њеним жељама и циљевима) или дисфункционални (штетни).

Проблеми, се најбоље решавају рационалним размишљањем. Међутим, рационални приступ и рационално размишљање нису једини начини решавања проблема. Често људи решавају проблеме и доносе одлуке на основу свог емоционалног стања, ослањања на мишљење ауторитета и сл. Када су у питању важне животне одлуке рационално доношење одлука је ипак најбољи приступ.

Неки проблеми се не могу решити, али се зато могу превазићи. И то је неко решење. Одлагање и

избегавање представља дисфункционалну стратегију решавања проблема (јер не доводе до решења, али доводи до појачавања емоционалне тензије која касније отежава решавање проблема). Најповољнија ситуација за решавање проблема је када постоји лична одговорност за настанак проблема. Највише имамо моћи да променимо нешто код себе (у свом понашању или емотивном реаговању) него када су спољашње склоности и услови (на које обично имамо мање моћи да утичемо) одговорни за настанак проблема. На пример много је лакше да престанем да пушим (јер то у потпуности зависи од мене) него да нађем нови посао (јер налажење новог посла не зависи само од моје активности већ и од разних спољашњих околности).

Решавање проблема је процес који укључује седам фаза: препознавање проблема, формулисање проблема и циља, креирање могућих решења, процена могућих решења, доношење одлуке, примена могућег решења, провера ефекта могућег решења.

1. Препознавање проблема - подразумева препознавање незадовољене жеље.

2. Дефинисање проблема и циља - потребно је дефинисати проблем - начин који омогућава трагање за решењем. Након препознавања проблема и ситуација у којима се проблем манифестује, јако важан део за процес решавања проблема је прецизно дефинисање циља - шта је то што желите да постигнете? Без дефинисања циља не можете трагати за адекватним решењем.

3. Креирање могућих решења – потребно је смислити бар три алтернативна решења за проблем.

4. Процена могућих решења - представља одговор на питања: да ли решење задовољава незадовољену жељу која је у основи проблема, да ли решење уважава жеље других актера укључених у проблем, да ли је легално и социјално прихватљиво решење и да ли је у оквиру мојих моћи?

5. Доношење одлука - решења која не задовољавају све горе описане услове, се одбацују. У случају да постоји више решења која задовољавају све услове особа бира себи најбоље.

6. Примена решења - подразумева планирање, одигравање (увежбавање), бирање најефикаснијег начина и примену у конкретној ситуацији.

7. Провера ефекта решења - да ли је одабрани вид понашања довео до постизања жељеног циља? Ако није особа се враћа на почетак решавања проблема како би видела у ком стадијуму процеса решавања проблема је дошло до грешке.

Неконструктивни стилови решавања проблема су импулсивни стил и избегавање. Особе са импулсивним стилом су у проблематичним ситуацијама плаховите, брзоплете и нефокусиране. Уместо да плански решавају проблем, определе се за прво решење које им прође кроз главу.

Комуникација

Сваки тимски рад почиње од исте основе, која је створена комуникацијом. Без знања о личној комуникацији немогуће је анализирати комуникацију других и због тога је тешко бити дипломатичан и превазилазити разлике у мишљењима.

Ако сте добри у комуникацији, са другима можете дискутовати о проблемима, уместо што би сте се свађали због њих.

Асертивност подразумева директно, јасно и искрено исказивање својих осећања, потреба и ставова особи која својим понашањем крши туђа права. То је способност супротстављања на неагресиван и неманипулативан начин.

Проста асертивна реченица садржи став, чињеницу или опсервацију. То је кратка реченица која исказује

потребу или право онога који је изговара.

Емпатичка асертивност садржи емпатију, препознавање стања и осећања друге особе и асертивност, исказивање сопствених потреба.

Асертивност

Принципи асертивног реаговања:
• Ја имам права да изражавам себе све док тиме не угрожавам друге.
• Када се залажем за своја права ја поштујем себе и добијам поштовање других.
• Јасним изражавањем својих права и потреба ја преузимам одговорност за себе и не пребацујем је другима
• Ако не кажем другима како њихово понашање делује на мене, ускраћујем им прилику да нешто промене.
• Жртвујући своја права и потребе ја дајем дозволу другима да не воде рачуна о мени.
• У мери у којој сам слободна да се залажем за себе и да то право признам другима ја више добијам од живота.
• Недозвољавање другима да сазнају како се ја осећам јесте једна врста и начин контролисања других.
• Када чиним за себе оно што осећам као право, ја се осећам боље и градим аутентичнији и задовољавајући однос са другима.

Активно слушање

Оно што нас чини људима је и умеће слушања, али управо то представља потешкоћу за много људи. Слушање захтева активан напор да би се истражио и разумео смисао онога што је речено. То значи да морате активно покушавати да разумете оно што ваше други говоре, а не да чујете оно што желите да чујете. Активно слушање је свесна радња коју можете вежбати.
Добри савети у вези са активним слушањем
• Немојте да имате предрасуде у вези са говорником или оном шта је речено.
• Не закључујте пребрзо.
• Не планирајте одговор док слушате.
• Сачувајте дистанцу у односу на ваше мишљење и проблеме.
• Будите сконцентрисани и посебно слушајте есенцијалне ставке.
• Обратите пажњу на говорников тон и говор тела.
• Обратите пажњу на сопствени говор тела.
• Употребљавајте рефлексије, климање главом и звуке који означавају разумевање
• Ако нисте сигурни питајте шта је речено.
• Реците ако немате времена.

Тимски рад

Сврха рада у тимовима јесте постизање резултата који су бољи од индивидуалних. Ефективан тимски рад представља тежњу сваке организације, а често смо сведоци контрапродуктивних ефеката лошег тимског рада на учинак и организациону климу. Да би тим постигао синергију и давао добре резултате, потребно је да буде испуњен низ предуслова.
Проценом тимске динамике и синергије:
• Анализира се комуникација унутар тима
• Анализира се приступ задацима у тиму
• Мери се квалитет при решавању практичног проблема
• Учи се о тимској синергији и о вештинама које су неопходне да би се она постигла Мерењем тимске синергије процењује се да ли је тимски рад био ефективан, тј. да ли је тимско решење било боље од индивидуалних решења. Мерење тимске динамике даје увид у интеракцију између чланова тима, како су

комуницирали, да ли су подржавали једни други, надовезивали се на туђе идеје или су их критиковали, противили се свим решењима истичући само сопствена решења, да ли су лични циљеви били стављени испред тимских и др.
Мерење тимске синергије се ради кроз мерење квалитета групних решења и одлука уз различите симулације. Учесници добијају одређену ситуацију коју треба да реше, најпре индивидуално, а затим у оквиру тима. Ефективан тимски рад доноси решења која су далеко боља од свих индивидуалних.

Самоиницијатива

Уколико желимо да заблистамо на било ком плану и да покажемо колико можемо да постигнемо, пре свих, морамо имати максимална очекивања од нас самих. То је у неку руку самопоуздање - амбиција коју је неопходно да поседујемо како бисмо могли храбро доносити одлуке. Зашто је важно донети одлуку? Као прво, морамо знати одредити приоритете и према њима одређивати посао који ћемо обављати, јер не можемо очекивати да будемо корак испред свих обавеза. Као друго, морамо знати шта је то што треба да се уради, али без да нам неко изнова понавља.

Подстицање предузетничког духа

Предузетништво и предузетници за сад имају исти судбину као лидерство и лидер. Често се користе, сви говоримо о њиховом значају, али кад дође до дефиниције истог ту већ имамо проблем. Предузетништво се углавном везује за мала и средња предузећа, лидерство за велике фирме и компаније. Форма и окружење је различита, али суштина иста. Предузетништво, као и лидерство, је начин живота: наш став како приступамо послу и колико смо проактивни и иновативни у томе што радимо.
Из тих разлога је и потреба за наглашавањем предузетничког учења у наставним програмима на свим нивоима, као и програмима стручног усавршавања наставника и директора образовних институција.
Оно што је најчешће случај да неку врсту предузетничке едукације деца добијају тек са средњом школом и то на жалост углавном у стручним школама као што је нпр. економска, и да се она наставља кроз факултетског образовање. Недостатак ове едукације у осталим средњим али првенствено у основним школама, тј. периоду у коме можемо највише допринети у развоју предузетничких ставова и понашања, смањујемо реалну шансу да дугорочно гледамо имамо економију предузетништва. С друге стране, многи ће рећи да наше тржиште још увек није толико развијено за квалитетну и различиту едукацију ван формалног окружења. Углавном постоје стандардни пословни тренинзи и семинари фокусиране на „атрактивне“ теме: бизнис планови, развој бизниса, маркетиншки наступ, вештине комуникације, преговарања, тимског рада итд.
Предузетништво се односи на могућност појединца да идеју претвори у дело. Оно укључује креативност, иновацију и преузимање ризика, као и могућност да појединац планира да спроведе пројекте како би постигао одређене циљеве.
Развој предузетничког духа се тиче стварања окружења где људи могу бити иновативни, решавати проблеме, бити креативни, размишљати позитивно, стварати прилике, бити самомотивисани, размишљати критички, преузимати ризике, бити проактивни, преузимати иницијативу, сакупљати идеје и проналазити решења.
Активности чији је циљ развијање способности за решавање проблема, комуникације, тимског рада, самоиницијативе и подстицање предузетничког духа могу бити:
• Често организовање разних такмичења и наступа;
• Подстицање ученика да раде разне пројекте (најбоље преко Ученичког парламента), када могу тражити подршку сем код наставника и школе уопште и код представника локалне заједнице, Канцеларије.

Приликом поступања установе у одговору на кризни догађај, установа кроз континуитет, сарадњу, доступност и ефикасност исказује јачање отпорности на кризни догађај и формира тим за кризне догађаје

у оквиру тима за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања.

Програм рада тима за кризне догађаје:

- Процена снага, капацитета и специфичности установе да се суочи са различитим потенцијалним кризним догађајима;
- План поступања у ситуацијама кризе – предвиђена безбедна места, информисање и сл.;
- Стручно усавршавање запослених;
- Кораци у поступању установе када се догоди кризни догађај;
- Сарадњу са породицом;
- Праћење, евалуацију и извештавање о реализацији програма.

Чланови Тима за кризне догађаје дужни су да благовремено реагују и обавештавају одговорна лица о потенцијалним ризицима и опасностима у установи, као и у ситуацијама када је дошло до неког од догађаја описаних у Плану: елементарне непогоде- поплава, земљотрес, пожар; масовно тровање; дојаве о подметнутим експлозивним направама; талачка криза; насиље већих размера-масовне туче, вишеструка убитства, терористички напад; техничко-технолошке опасности-изливање и испаравање отровних материја, експлозија, пожар; епидемија која је обухватила територију/општину на којој се налази установа; природна смрт детета/ученика; покушај убиства и убиство детета у установи или ван ње; покушај самоубиства ученика у установи или ван ње; природна смрт, убиство или самоубиство запосленог у установи; саобраћајна несрећау којој је повређено или настрадало дете или запослени; нестанак детета/ученика, и други кризни догађаји.

Именовани чланови имају своја посебна задужења у поступању (пружање прве помоћи, евакуација,узбуњивање, обавештавање и информисање јавности) али и обавезу да координирано реагују и поступају.

ПЛАН РАДА ТИМА

Чланови Тима обављају послове и активности које се односе на :

-координација која обухвата активности планирања, организације, координације и сарадње са спољном заштитном мрежом, праћење и евалуацију

- пружање психосоцијалне подршке које обухвата активности праћења реаговања, процену потребе за психосоцијалном подршком, пружање индивидуалне и групне подршке, процену потребе за укључивањем спољашњег тима, сарадња са мобилним тимом

-информисање које обухвата активности прикупљања, проверавања, селекције, дистрибуција информације, као и припреме саопштења

О конкретним активностима Тима, директор доноси посебно Решење којим се дефинише улога чланова Тима за кризне догађаје.

ПЛАН ПОСТУПАЊА

Прикупљање података, процена потреба и обавештавање надлежних органа	Тим прикупља информације о догађају (опис догађаја, место и време када се десио догађај), ко је све погођен кризним догађајем и каква му је помоћ потребна, где се налази и у каквом је стању, као и о томе шта је већ урађено поводом тога у установи. У зависности од врсте/облика кризног догађаја, наредни корак подразумева хитно обавештавање полиције, хитне помоћи, ватрогасне службе, као и других евентуално потребних органа/служби. Неопходно је да запослени у установи

	поступају у складу са планом поступања у ситуацијама кризе и у зависности од врсте кризног догађаја, и у складу са планом евакуације. Тим за кризне догађаје благовремено информише Министарство просвете, односно надлежну школску управу о догађају, као и предузетим активностима.
Успостављање сарадње са спољашњом мрежом заштите (социјална и здравствена заштита, полиција, јавно тужилаштво, јединица локалне самоуправе, мобилни тим).	На основу прикупљених података, уз обавезу хитног обавештавања спољашње мреже заштите, установа врши процену да ли може да поступа самостално или јој је потребна помоћ и подршка представника спољашње мреже заштите, са којом израђује јединствен план деловања, начин рада и извештавања. У зависности од облика/врсте и степена интензитета кризног догађаја установа процењује кога укључује од спољашње мреже заштите.
Сарадња и заједничко деловање са мобилним тимом за кризне интервенције	Уколико кризни догађај као последицу има најмање троје или више повређених или настрадалих лица, директор је у обавези да одмах по сазнању обавестити Министарство просвете како би се ангажовао интерсекторски мобилни тим за кризне ситуације, који је формиран у складу са Протоколом о поступању приликом суочавања друштва са кризним ситуацијама у оквиру Радне групе Владе Републике Србије ради пружања неопходне подршке. У ситуацијама када поступа мобилни тим, тим за кризне догађаје установе постаје саставни део мобилног тима. Тим за кризне догађаје установе пружа потребне информације мобилном тиму, учествује у заједничком планирању, организацији и реализацији психосоцијалне подршке. У сарадњи са мобилним тимомом, тим установе врши праћење и идентификовање деце/ученика и запослених којима је потребна помоћ, пружа прву психолошку помоћ као и друге видове подршке.
Благовремено информисање деце/ученика, родитеља, запослених и медија о догађају	Директор установе именује особе задужене за припрему званичних информација за родитеље, ученике, запослене и за медије. Обавештења имају сврху континуираног информисања запослених, родитеља и деце/ученика и медија о најновијим, провереним и тачним информацијама до којих је установа дошла, ради планирања одговарајуће подршке и предузимања других потребних мера (сузбијање гласина и ширења панике); упознавање са могућим тешкоћама, ризицима, изазовима и начинима за њихово превазилажење; упознавање са начинима подршке. Саопштење за медије сачињава се у сарадњи са надлежним службама Министарства
Психосоцијална подршка деци, ученицима и запосленима	Тим за кризне догађаје прати реаговања ученика, родитеља и запослених, идентификује коме је помоћ потребна и у складу са тим организује пружање психосоцијалне подршке. Приликом пружања психосоцијалне подршке као основна интервенција користи се психолошка прва помоћ. У зависности од врсте, интензитета и последица кризног догађаја, тим процењује потребу за укључивањем представника из система здравствене заштите у циљу пружања психосоцијалне подршке и/или укључивање интерсекторског мобилног тима за кризне ситуације.
Израда и реализација плана рада установе у измењеним условима и стабилизација рада у установи	Тим за кризне догађаје у сарадњи са релевантним тимовима установе израђује план рада по измењеном, прилагођеном плану. Неопходно је да начин рада установе буде прилагођен последицама кризног догађаја, могућностима и потребама деце/ученика и запослених у погледу реализације свих школских активности непосредно након кризног догађаја. План рада треба да садржи конкретне активности/мере које установа планира да предузме, носиоце (извршиоце) планираних активности, временску динамику, начин извршења, начини праћења и извештавања. Приликом прављења плана важно је узети у обзир врсту кризног догађаја, број погођених особа, процену даљих ризика, реакцију локалне заједнице и

	одговарајуће правне аспекте. Након кризног догађаја, непходно је да установа предузима активности које ће водити стабилизацији стања у установи - постепени повратак установе на редован начин рада који је био успостављен пре кризног догађаја уз континуирано праћење понашања деце/ученика и запослених у циљу процене ефеката подршке и предузимања даљих мера. Установа прати реализацију плана и у зависности од тока смиривања кризног догађаја, ревидира план, надопуњује га и коригује.
Организација евентуалних комеморативних активности	У случају кризних догађаја са смртним исходом, тим учествује у организацији и планирању адекватних комеморативних активности.
Праћење реализације плана и евалуација	Неопходно је праћење реализације плана рада (у оквиру плана рада тима за заштиту) у измењеним условима, евентуалне корекције и допуне плана у зависности од процене степена, броја и последица изазваних кризним догађајем и предузетим корацима.
Вођење документације и извештавање	Тим је дужан и да води документацију о спроведеним активностима у вези поступањем у кризној ситуацијом. Извештај о поступању установе доставља се надлежној школској управи, а када су у питању домови ученика, извештај о поступању се доставља и сектору Министарства надлежном за ученички и студентски стандард, у року од 15 дана од наступања периода стабилизације рада у установи.

ПРОГРАМ СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ

Под слободним активностима у музичким школама подразумевају се такмичења, семинари, кампови и екскурзија. Школа сваке године своје ученике шаље на бројна такмичења како у земљи тако и у иностранству. План такмичења за сваку школску годину налази се у Годишњем плану рада школе, у плановима стручних већа и приказан је по месецима. У музичкој школи организују се и семинари за ученике, тзв. Мајсторски курсеви које реализују еминентни професори из земље и иностранства. Ученицима је омогућен одлазак на кампове ради стручног усавршавања, на заједничким путовањима са ученицима осталих музичких школа.

Слободне активности спадају у врло важан сегмент развоја и образовања ученика и омогућавају им да стекну знања из различитих области, а у исто време та знања провере и искористе у пракси. Слободна активност, било да се испољава кроз утврђене форме које већ функционишу у саставу школе или кроз волонтерске акције у организацији школе или неке омладинске организације, има велики значај у формирању ученика у зреле, друштвено активне особе.

Циљ ангажовања ученика у активностима школе које се реализују у њихово слободно време је вишеструк. Ученици савладавају нове вештине, суочавају се са новим проблемима, пред њих се стављају изазови са којима се у регуларној настави можда никада не би сусрели.

Ученици су посвећенији школи, више слободног времена проводе усавршавајући се у појединим областима, а као посебан циљ ових активности је и одвајање ученика од лоших утицаја окружења, интернета и порока. У слободне садржаје спада велики број наступа ученика и наставника на разним манифестацијама ван школе који не улазе упредвиђен план и програм, организација наступа солиста и ансамбала у коју се често укључује велики број волонтера.

Неке од активности које школа организује и реализује су посете позоришним представама, музејима, галеријама, подстицање ученика да учествују на конкурсима и такмичењима, презентација школе кроз наступе и организоване посете и др.

ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Циљ овог васпитног задатка је да ученицима, у складу са њиховим сазнајним способностима, друштвеним захтевима и научно-технолошким достигнућима, обезбеђује стицање знања о друштвеним, природним, привредним и техничким појавама, токовима и активностима које преображавају, обогаћују или угрожавају животну средину и опасностима које прете човечанству. На тај начин треба да се развија свест о складном односу човека и средине и свест о значају очувања и заштите природне и животне средине.
Задаци програма:
Развијање позитивног односа према природи и природним изворима полазећи од тога да је човек део природе и да мењајући природу мења и себе, оплемењујући или угрожавајући и природу и себе; да ученици схвате да је природа и насељена средина јединствена и недељива средина живљења човека као природног и друштвеног бића; да стекну знања о биолошким, физичким, хемијским, историјским, географским, производно-техничким и естетским вредностима и обележјима природе и насељене средине; да упознају еколошке процесе и законитости који се одигравају у животној средини; да упознају градитељске, техничке и технолошке радње и процесе и њихове вредности али и могуће последице у угрожавању средине; да буду оспособљени као будући активни учесници у процесу преображаја средине, да могу да примене потребна знања, понашања и искуства у очувању природе, управљању природним изворима и производним поступцима у изградњи насеља и уређењу простора; да ученици схвате и оцене вредности природе и насеља за укупни живот човека, штетност свих облика експлоатације природе и нужност превладавања противречности које експлоатација рађа; да упознају мере и технике очувања животне средине.

ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ЛОКАЛНОМ САМОУПРАВОМ

Сарадња са локалном самоуправом одвија се у виду хуманитарних концерата, градских манифестација, прослава удружења и месних заједница.
Локална самоуправа са школом планира садржај и начин сарадње по питањима финансирања и развоја школе.
Циљ програма сарадње са локалном самоуправом представља успостављање и одржавање добре везе са друштвеном и локалном заједницом у циљу укључивања друштвене и локалне заједнице у рад школе. Директор школе има главну улогу, у сарадњи са шефом рачуноводства, у изради плана буџета установе, у складу са расположивим и планираним средствима, као и надзор примене буџета. Успешна сарадња са локалним самоуправама је неопходна ради обезбеђивања благовременог и ефикасног одржавања материјалних ресурса установе како би се образовно–васпитни процес одвијао несметано. Нарочито значајан посао је израда грађевинских пројеката за доградњу и проширивања школа, исходовање грађевинских дозвола, административни послови на легализацији објеката, спровођење тендера за избор извођача и свим сличним активностима који намећу Законски прописи из ових области. Директор са својим сарадницима (помоћником директора, стручним сарадницима, секретаром, шефом рачуноводства) или са неким од наставника има следеће активности:

- Присуство састанцима и седницама;
- Сусрети, стручне посете и сарадња;
- Размена искуства и примера добре праксе;
- Организација и учествање на заједничким манифестацијама и догађајима;
- Упознавање расположивих ресурса, изграђивање мреже и контаката са стратешким партнерима у заједници;
- Сарадња са локалном самоуправом града Београда приликом израда финансијског плана, на изради и реализацији пројеката и инвестиција, у заједничким културним и манифестацијама од ширег значаја за локалну средину.
- Учешће на конкурсима за добијање средстава: 1) У пројектима у култури 2) У грађевинским пројектима 3) Пројектима за опремање школским и наставним средствима итд.
- Сарадња са Центрима за културу, библиотекама, Домом здравља, Саветовалиштем за младе, основним и средњим школама, вртићима, Црвеним крстом, јавним предузећима...

• Сарадња се одвија не само на локалном нивоу са Школском управом, већ са свим релевантним установама Министарства просвете, науке и технолошког развоја и Министарства културе;
• Унапређење сарадње са Факултетима музичког профила, али и свим другим друштвеним профилима, које наши ученици средње школе могу уписати;
• Сарадња са градским и државним удружењима, попут Културно-просветне заједнице, Удружења музичких и балетских педагога Србије, Заједнице музичких школа Србије, Заједнице школа региона, учешће и рад наших наставника у свим секцијама и комисијама за стручне предмете у музичким школама, Уније музичких школа Србије…
• Сарадња са Полицијском управом;
• Сарадња са међународним уметницима, око концертних активности, семинара...

ПРОГРАМ САРАДЊЕ СА ПОРОДИЦОМ

У циљу већег ангажовања родитеља у извршењу васпитно-образовних задатака, решавања васпитних проблема и постизања успеха у настави у току ове школске године, сарадња Школе са родитељима ученика одвијаће се кроз: сарадњу одељењског старешине са родитељима путем индивидуалних контаката, родитељских састанака, информисањем родитеља путем позива, обавештења или писма, организовањем значајних акција...
Поред садржаја који се разматрају на завршетку сваког класификационог периода, а који се односе на успех, напредовање и дисциплину ученика, на родитељским састанцима обрађује се читав низ других питања која су значајна за ученике, родитеље и наставнике као што су:
- упознавање родитеља са наставним планом и програмом и обавезама ученика,
- договор о начину и времену сарадње,
- избор чланова за Савет родитеља,
- упознавање родитеља са школским просторијама и условима за рад

Сарадња са родитељима, сем на родитељским састанцима, групно, остваривaће се и кроз индивидуалне саветодавне разговоре са разредним старешинама, наставницима, директором и стручним сарадницима школе на обострану иницијативу, сваког радног дана у оквиру радног времена горе поменутих запослених.
Сарадња са родитељима, културне и друге активности школе имају за циљ ефикаснији образовно-васпитни рад. Задаци су:

- Организовање сарадње са родитељима ради јединственог деловања на развој деце и васпитања,
- Утврђивање програма културних и других активности и
- Анимирање чинилаца за побољшање услова за рад школе.

Васпитни рад школе подразумева ангажовање и наставника и родитеља. Овај захтев остваривaће се путем међусобног информисања о здрављу, психо-физичком и социјалном развоју, учењу, понашању, ваннаставним и другим активностима ученика, условима живота и рада у породици и др. Сарадња ће се огледати у реализацији конкретних делова Програма, решавање социјалних и здравствених проблема, организовање и праћење коришћења слободног времена ученика и сл.
Индивидуални контакт наставника, стручних сарадника, а нарочито одељенског старешине са родитељима има велики значај за рад ученика. Ова школа има богата искуства и искористиће их на најбољи начин у васпитном деловању.
План рада одељенске заједнице саставни је део Годишњег плана рада школе.
Значајна питања која ће се разматрати током године су:

- Разматрање успеха и дисциплине ученика и предузимање мера за њихово побољшање;
- Предузимање мера за стварање повољнијих услова за унапређење васпитно–образовног рада;
- Организовање и извођење излета, екскурзија;
- Разматрање здравственог стања ученика;
- Организовање културно–забавног живота ученика;

- Рационализација распореда часова како би се ученику обезбедило рационалније коришћење радног и слободног времена.
- У току године, најмање два пута вршиће се анкетирање родитеља у погледу њиховог задовољства сарадњом са школом и ради прихватања сугестија од стране родитеља.
- Школа ће поред дана отворених врата, имати и дан отворене школе, што значи да ће родитељи моћи да присуствују часовима своје деце сваког последњег часа у месецу.

Школа и запослени у њој развијају конструктивне односе са родитељима/законским затупницима и пружају подршку у раду Савета родитеља. Активности на овом плану укључују подстицање партнерства родитеља/законских затупника и рад на њиховом активном укључивању у циљу учења и развоја детета (давање конкретних савета и инструкција у различитим областима рада).
Саветодавни рад са родитељима се одвија и кроз редовно извештавање родитеља о свим аспектима рада школе и о резултатима и напретку њихове деце. Директор школе треба да унапређује комуникацијске вештине свих запослених у функцији њихове сарадње са родитељима, а посебно саветодавног рада.
Најчешће се саветодавни рад са родитељима обавља када постоје одређени захтеви родитеља да ученици похађају индивидуалну наставу код одређеног наставника, или када постоји захтев да њихово дете промени класу из различитих разлога. Саветодавни разговори оваквог карактера су увек праћени и обавезним писаним молбама од стране родитеља ученика.
За упис ученика у средњу школу , школа пружа подробне информације родитељима како кроз индивидуалне саветодавне разговоре тако и кроз акције „Отворена врата“ и „Отворена школа“ које се организују током целе школске године.
У великој мери саветодавни рад директора и осталих запослених (психолога, педагога, разредног старешине, наставника..) са родитељима ученика се одвија када се појави проблем изостајања са наставе. Исто тако, у случају када предметни професор или одељењски старешина примети да ученици учестало добијају негативне оцене, интензивира се сарадња са родитељима како би имали увид у резултате рада и напредовање њихове деце, али и ради њиховог активног укључивања у процес превазилажења насталих тешкоћа у учењу, у сарадњи са Тимом за сарадњу родитеља и наставника и Тимом за пружање додатне подршке ученицима школе.

ОБЛАСТ	САДРЖАЈ	ОБЛИК
-развој музичке свести и јачање личности детета	-Обострана (школа и породица) подршка ученицима када је у питању продубљивање знања која стичу - Обострана (школа и породица) подршка развоју личности ученика кроз учешће на такмичењима - Подршка школе родитељима у различитим кризним ситуацијама	- родитељски састанци - Састанци са мањом групом родитеља, са унапред одређеним циљем -индивидуални разговори с родитељима -укључивање родитеља у јавне и такмичарске активности ученика (концерти, наступи...)
Сарадња у погледу развоја школе	- Подршка родитеља школи у акцијама које унапређују рад школе - Активно учествовање и школе и породице у иницирању развоја квалитета	-учешће родитеља у анкетама које проводи школа -подршка школи кроз помоћ у унапређењу услова рада

ПРОГРАМ ЕКСКУРЗИЈА И СТУДИЈСКИХ ПУТОВАЊА

Екскурзије и студијска путовања ученика организује се за ученике средње школе у току године, у зависности од заинтересованости ученика и одлуке Савета родитеља.
Према школском плану и програму, за ученике средње музичке школе се организују и студијска путовања, који подразумевају одлазак и посећивање концерата врхунских достигнућа у извођењу најпознатијих филхармонија, оркестара и хорова. Циљ оваквих излета је подстицање духовних доживљаја у музичком стваралаштву уз истовремено подстицање жеља за даљим музичким достигнућима.

Релација и садржај екскурзије утврђују се у складу са интересовањима ученика и одлуком одељењског већа. Часови који буду неодржани у време реализације екскурзије/студијског путовања, реализују се током школске године, и евидентирају у књигама образовно-васпитног рада.
Екскурзије ученика ће бити организоване и реализоване, уз претходну писмену сагласност родитеља, за најмање 60% ученика.
Одељенска и Стручна већа школе предлажу план и програм екскурзије који разматра Наставничко веће. Предложени план и програм разматра и на њега даје сагласност Савет родитеља.
Након избора агенције програм путовања и општи услови путовања достављају се родитељима на писмену сагласност и оне су саставни део уговора којег директор школе закључује са одабраном агенцијом. Пре изведеног путовања наставници и ученици упознају се са правилима понашања којих су дужни да се придржавају. Након изведеног путовања, стручни вођа и представник туристичке агенције сачињавају забелешку. Извештај се доставља Савету родитеља и Наставничком већу ради разматрања, а Школском одбору ради разматрања и усвајања.

ЦИЉ ЕКСКУРЗИЈЕ
Савлађивање дела наставног програма непосредним упознавањем садржаја предмета, појава и односа у природи и друштвеној средини, упознавање културног наслеђа и привредних достигнућа која су у вези са делатношћу школе и остваривањем циљева из области моралног, емоционалног, професионалног, социјалног, естетског и физичког васпитања.
ЗАДАЦИ ЕКСКУЗИЈЕ
Проучавање феномена и објеката у природи и уочавање узрочно-последичних односа у конкретним природним и друштвеним условима; стицање нових сазнања; упознавање са процесом рада; развијање интересовања за природу и изграђивање еколошких навика; подстицање испољавања позитивних емоционалних доживљавања; упознавање занимања људи која су карактеристична за поједине крајеве; развијање позитивног односа према националним, уметничким и културним вредностима;изграђивање естетских, културних и спортских потреба и навика као и позитивних социјалних односа међу ученицима и ученицима и професорима.
ИЗВОЂЕЊЕ ЕКСКУРЗИЈЕ: БЕЗБЕДНОСТ ПУТОВАЊА
Приликом уговарања путовања, директор је дужан да, уговором са агенцијом, обезбеди потребне услове за удобан и безбедан превоз ученика у односу на ангажовани број аутобуса. Пре путовања директор сазива заједнички састанак свих ученика који путују и њихових родитеља, коме присуствују и стручни вођа пута и одељењски старешина. На састанку се сви ученици обавештавају о правилима понашања, којих судужни да се придржавају. Представници МУП-а непосредно пред пут посећују одељења која иду на екскурзију и обавештавају ученике о начинима побољшања услова безбедности у иностранству. За сва путовања дужа од једног дана, неопходно је да родитељ (законски затупник) достави здравствени лист.
ИЗВЕШТАЈ О ИЗВОЂЕЊУ ЕКСКУРЗИЈЕ
После изведеног путовања, стручни вођа пута и представник агенције сачињавају забелешку о извођењу путовања, после чега стручни вођа пута у року од три дана сачињава извештај, који подноси директору, са оценом о извођењу и квалитету пружених услуга.

ПРОГРАМ ВАННАСТАВНИХ И СЛОБОДНИХ АКТИВНОСТИ

Ученици свих разреда средње музичке школе испуњавају прописани минимум **обавезних ваннаставних активности** (додатни рад, интерни часови, јавни часови, концерти). За реализацију обавезних ваннаставних активности одговорне су одељењске старешине, наставници главног предмета, као и шефови стручних већа.
Слободне активности спадају у врло важан сегмент развоја и образовања ученика и омогућавају им да стекну знања из различитих области, а у исто време та знања провере и искористе у пракси. Слободна активност, било да се испољава кроз утврђене форме које већ функционишу у саставу школе или кроз волонтерске акције у организацији школе или неке омладинске организације, има велики значај у формирању ученика у зреле, друштвено активне особе. Циљ ангажовања ученика у активностима школе

које се реализују у њихово слободно време је вишеструк. Ученици савладавају нове вештине, суочавају се са новим проблемима, пред њих се стављају изазови са којима се у регуларној настави можда никада не би сусрели. Програми слободних активности у школи сачињавају се у складу са интересовањима ученика. Ученицима се на почетку школске године понуди листа ваннаставних и слободних активности (филмска секција, рецитаторска, секција џез одсека и сл.) , те се они опредељују на основу својих афинитета. У зависности од интересовања и броја ученика свака секција доноси свој програм рада за ту школску годину.

ПРОГРАМ БЕЗБЕДНОСТИ НА РАДУ

Правилником о безбедности и здрављу на раду се у складу са Законом о безбедности и здрављу на раду уређује спровођење безбедности и здравља на раду запослених у школи, у циљу стварања безбедних услова рада, заштите живота, здравља и радне способности запослених.

Право на безбедност и здравље на раду имају:

- Запослени
- Ученици
- Лица која се затекну у радној околини ради обављања одређених послова ако је Школа, односно директор упознат о њиховом присуству.

Школа обезбеђује спровођење безбедности и здравља на раду у складу са техничко-технолошким потребама.

Мере које се могу предузети у програму су свакако у почетку превентивне (чије сепредузимање планира) и оне се обезбеђују применом савремених, техничких, здравствених,образовних, социјалних и других мера и средстава за отклањање ризика од повређивања иоштећења здравља запослених или њихово свођење на најмању могућу меру, у поступкупројектовања, изградње, коришћења и одржавања објекта, технолошких процеса, опреме за рад, коришћење средстава и опреме за личну заштиту на раду, образовања, васпитања.

Програм безбедности и здравља на раду подразумева организовање предавања од стране противпожарне заштите за наставнике, али и ученике по потреби, предавања саобраћајне полиције, предавања лекара и социјалних радника. Теме предавања нису прецизиране, већ ће се о њима одлучивати у складу са приоритетима.

Програм безбедности и здравља на раду обухвата и заједничке активности школе, родитеља и локалне самоуправе, усмерене на развој свести за спровођење и унапређивање безбедности и здравља на раду.Те активности су следеће:

- Периодични прегледи и испитивање опреме за рад.
- Средства и опрема за рад, електричне инсталације, грејање и друге инсталације одржавају се редовно и правилно у исправном стању, у складу са техничким прописима и одређеним стандардима, на начин који обезбеђује одговарајућу сигурност запослених.
- Периодичне прегледе и провере исправности врше лица са одговарајућим лиценцама.
- Испитивање услова радне средине.

У радним и помоћним просторијама у којима се при раду евентуално користе штетне или опасне материје, ради спречавања повређивања, као и утврђивања да ли радна средина одговара условима за продутиван рад и здравље врши се испитивање:

- микроклиме (температура, брзина струјања ваздуха и релативна влажност ваздуха)
- хемијске штетности (гасови, паре, дим, прашина)
- физичке штетности (бука, вибрација и штетна зрачења)
- осветљеност
- материје чија су својства опасна по живот и здравље запослених

Израда акта о процени ризика

Процена ризика се заснива на систематском евидентирању и процењивању могућих врста опасности и штетности на радном месту и радној околини, на анализирању организације рада и радног процеса,средстава рада, сировина и материјала у радном процесу, средстава и опреме за личну заштиту и других елемената који могу да изазову ризик од повреда на раду, оштећење здравља или обољење.

ПРОЦЕНА РИЗИКА ИЗМЕЂУ ОСТАЛОГ ОБУХВАТА:

- опис технолошког и радног процеса; опис средстава за рад ; опис средстава и опреме за личну заштиту;
- снимање организације рада ; препознавање и утврђивање опасности и штетности на радном месту и у радној околини ;
- процена ризика у односу на опасности и штетности ;
- утврђивање начина и мера за отклањање, смањење или спречавање ризика; оспособљавање запослених и ученика.

Послодавац је дужан да изврши теоријско и практично оспособљавање запослених за безбедан и здрав рад при заснивању радног односа, премештању на друге послове, приликом увођења нове технологије, односно нових средстава за рад, као и код промене процеса рада.

Провера теоријске и практичне оспособљености запосленог за безбедан и здрав рад обавља се на радном месту.

Одељењски старешина и наставници који с ученицима обрађују одговарајуће програмске садржаје обавезни су да ученике упознају са опасностима с којима се могу суочити за време остваривања образовно-васпитног рада и других активности које организује Школа, као и с начином понашања којим се те опасности избегавају или отклањају.

Ради спровођења мера безбедности и здравља, Школа сарађује са државним органима и органима локалне самоуправе, као и другим субјектима с којима је таква сарадња потребна.

Начин остваривања других области развојног плана школе који утичу на образовно-васпитни рад

Развојно планирање је стратешки и стваралачки процес који је основа за остваривање промена у школама у свим њеним сегментима. Развојни план представља стратегију развоја компетенција наставника и ученика и пут ка аутономији школа. У процесу развојног планирања обавезују се сви партнери ка остваривању заједничке визије. Укључивањем свих партнера у стратешко планирање обезбеђује се већа доступност и објективност у праћењу квалитета образовно-васпитног процеса, спремност за преузимање одговорности и отвореност ка променама. Развојним планирањем пружа се јаснија слика Школе, пожељно стање у будућности (визија), разрађен план активности (циљеви, задаци, активности) кроз дефинисане методе и поступке остваривања планираних циљева. Праћење реализације остваривања плана треба да буде олакшано дефинисаним критеријумима евалуације, инструментима вредновања, временским роковима и носиоцима активности.

„Кров за професионализам и квалитет коме тежимо“

Пројекат припреме за Дан школе МШ „Станковић

ЦИЉ ПРОЈЕКТА

- Представљање рада школе широј заједници
- Подстицање ученичке креативности и сценског изражавања
- Развијање сарадње међу ученицима различитих одсека (инструментални, теоријски, вокални)
- Јачање самопоуздања кроз јавни наступ
- Повезивање музике са другим уметностима и дисциплинама

ОЧЕКИВАНИ ИСХОДИ ПРОЈЕКТА

Ученици ће:

- **Познавање:** навести основне карактеристике извођених композиција и композитора
- **Разумевање:** објаснити улогу музике у култури и друштву
- **Примена:** извести композиције самостално или у ансамблу
- **Анализа:** упоредити различите музичке стилове (класика, џез, традиционална музика)
- **Синтеза/Креација:** осмислити оригиналан сценски наступ (музика + покрет + визуелни елементи)
- **Евалуација:** проценити сопствени и туђи наступ (кроз вођену рефлексију)

Социјално-емоционални исходи:

- развијају тимски рад
- унапређују сценску сигурност
- вежбају јавни наступ и комуникацију

ТРАЈАЊЕ ПРОЈЕКТА

- Припрема: 2 недеље
- Реализација: 1 дан (централни догађај)

УЧЕСНИЦИ

- Ученици свих разреда
- Наставници инструмената и музичко-теоријских предмета
- Хор / оркестар
- Родитељи и локална заједница (публика)

КЉУЧНЕ АКТИВНОСТИ (ФАЗЕ ПРОЈЕКТА)

I ФАЗА: ПЛАНИРАЊЕ (истраживачко-партиципативна)

Активности наставника:

- Организује иницијални састанак са ученицима
- Поставља подстицајна питања са циљем дефинисања пројекта
- Делегира улоге (тимови):
  - музички тим
  - сценски тим
  - технички тим
  - медијски тим

Активности ученика:

- Предлажу идеје за део програма и концепт
- Преузимају одговорности

II ФАЗА: ПРИПРЕМА (пројектна и кооперативна настава)

1. Музички део

- соло тачке

- камерни ансамбли
- хор / оркестар

Активности наставника:

- Усмерава избор репертоара
- Поставља изазове за идејна решења

Активности ученика:

- Вежбају и предлажу интерпретацију
- Уче да слушају друге у ансамблу

2. Креативни/сценски део

- осмишљавање сценарија
- повезивање нумера

Активности ученика:

- осмишљавају сценски покрет
- комбинују музику са глумом или нарацијом

3. Медијски тим

- израда плаката
- снимање проба
- најаве на друштвеним мрежама

III ФАЗА: РЕАЛИЗАЦИЈА – ДАН ШКОЛЕ

Структура програма:

1. **Отварање**
2. **Тематске целине**
3. **Интерактивни део**
4. **Финале**

IV ФАЗА: ЕВАЛУАЦИЈА (рефлексија)

Активности наставника:

- Поставља питања:
    - „Шта је било најуспешније?“
    - „Шта бисмо следећи пут променили?“

Активности ученика:

- Ангажују се у анализи наступа
- Дају повратну информацију једни другима

ПОТРЕБНА ОПРЕМА

- инструменти
- озвучење
- сцена / сала
- пројектор (ако се користе визуелни елементи)
- реквизити

НАЧИН ПРОВЕРЕ УСПЕШНОСТИ ПРОЈЕКТА

- посматрање ангажованости ученика
- квалитет извођења
- реакција публике
- ученичка самоевалуација
- портфолио (снимци, фотографије, плакати)

МЕЂУПРЕДМЕТНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ

- **Комуникација** – кроз сценски наступ и најаве
- **Сарадња** – ансамбли и тимски рад
- **Дигитална компетенција** – израда медијског садржаја
- **Естетичка компетенција** – развој уметничког израза
- **Предузимљивост и оријентација ка предузетништву** – организација догађаја

ДОДАТНЕ ИНОВАЦИЈЕ

- укључити публику (интерактивни сегменти)
- комбиновати музику са визуелном уметношћу
- гостујући извођачи (бивши ученици)
- тематски костими

Визија музичке школе Станковић јесте да постанемо синоним за школу која кроз непрекидну сарадњу и партнерске односе између запослених, ученика и родитеља поставља више стандарде како у школовању тако и у културном животу читавог друштва*. Место сусрета талената, знања, нових идеја и успеха које негујемо и подржавамо сви заједно.*

- Модерна, наменски грађена и савремено опремљена школа која ће неговати традиционалне вредности школе „Станковић“
- Школа која прати најсавременије тенденције у образовању
- Школа која негује толеранцију и добре међуљудске односе
- Школа са нултом толеранцијом на насиље
- Школа која сарађује са европским и светским образовним институцијама
- Школа у којој унутрашња реформа стално траје

Област промене : **ПОДРШКА УЧЕНИЦИМА**
Развојни циљеви: I. Побољшање односа поверења између ученика и наставника и ПП службе, ради пружања неодложне помоћи и правовременог реаговања. II. Јачање компетенција наставника за подршку развоју личности детета и ученика, комуникацију и сарадњу.

III.	Развијање општих међупредметних компетенција код ученика кроз реализацију образовно-васпитних програма које реализује школа.

Специфични циљеви:

1. Подстицање ученика на сарадњу са педагошко-психолошком службом, кроз едукацију о свим улогама стручних сарадника са акцентом на подршку и саветодавни рад као приоритет у раду са ученицима.
2. Едукација наставника о разноврсности њихове улоге у образовно-васпитном процесу уз подсећање на значај васпитног рада у школи.
3. Настава и ваннаставне активности доприносе развоју компетенција за целоживотно учење, комуникацију, рад с подацима и информацијама, дигиталних компетенција, компетенција за решавање проблема и сарадњу, одговорно учешће у демократском друштву, одговоран однос према здрављу, одговоран однос према околини, естетичке компетенције, предузимљивост и оријентацију ка предузетништву.

Област промене : **ЕТОС**

Развојни циљеви:

IV.	Оснаживање колективног идентитета (повезивање свих интересних група- сви запослени, ученици, родитељи, локална заједница..)
V.	Развијање креативних потенцијала и промовисање значаја тимског рада на различитим пољима
VI.	Обезбедити препознатљив статус и углед школе, ученика и свих запослених промоцијом ученичких постигнућа и резултата рада наставника

Специфични циљеви:

1. Обезбеђивати континуирану интерну едукацију наставницима, ученицима и родитељима у циљу развоја сарадничких компетенција и тимског рада.
2. Обезбеђивање услова да се у безбедној, топлој, пријатној и сарадничкој атмосфери, развијају потенцијали како ученика тако и наставника, уз пуну подршку окружења.
3. Промоцијом радова ученика, личног и тимског успеха, Школа је препозната као место квалитетног музичког образовања и ширења правих вредности, од стране уже и шире локалне заједнице.

Начин праћења и остваривања Школског програма

Праћење остваривања Школског програма вршиће се на следеће начине:

➢Кроз редовне састанке Стручног актива за развој школског програма. Чланови стручног актива периодично ће пратити остваривање програма и о томе извештавати директора школе, наставничко веће, школски одбор, савет родитеља, ученички парламент...

➢Анализом реализације Наставног плана и програма кроз редовну, додатну и допунску наставу.

➢Кроз самовредновање рада школе, односно редовне састанке и периодичне извештаје Тима за самовредновање.

➢Кроз анализу успеха ученика – периодично, на састанцима стручних већа, педагошког колегијума и наставничког већа.

➢Кроз анализу свих облика образовно-васпитног рада.

➢ Кроз рад осталих стручних тимова и актива, нарочито Тима за инклузивно образовање, Тима за развој МПК, Тима за професионални развој....

Програми обавезних предмета у средњој школи дефинисани су:
2) Правилником о изменама правилника о наставном плану и програму за стицање образовања у четворогодишњем трајању у стручној школи за подручје рада култура, уметност и јавно информисање,

Приликом израде глобалних и оперативних планова, наставници прилагођавају програме специфичностима одељења, а нарочито индивидуалним карактеристикама ученика, када је у питању настава главног предмета – инструмента.

МУЗИЧКА ШКОЛА
СТАНКОВИЋ
БЕОГРАД, КНЕЗА МИЛОША 1[А]
Дел. бр. **17/94**
Дана: 22.06.2026. год.

На основу члана 61. став 2., члана 119. ст. 1. тачка 2), а у вези са чланом 68-69. и 99. ст. 2. тачка 1), Закона о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС“, бр88/17, 27/18- др. закони, 10/19, 27/18- др. закони, 6/20, 129/21, 92/23 и 19/25- даље: ЗОСОВ), Школски одбор Музичке школе „Станковић“ у Београду, на својој **29.** седници одржаној **22.06.2026. године**, једногласно / гласовима 5 присутних чланова, донео је

О Д Л У К А

1. *УСВАЈА СЕ* **ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ЗА СРЕДЊЕ МУЗИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ**.

2. Школски програм за средње музичко образовање и васпитање доноси се за период од **четири** године, а примењује се почев од школске **2026**/2027. године до краја школске 2029/**2030**. године.

О б р а з л о ж е њ е

Одредбом члана 61. ЗОСОВ прописано је да се основно и средње образовање и васпитање остварују на основу школског програма, који се израђује у складу са Националним оквиром образовања и васпитања (Национални оквир образовања и васпитања утврђен је Правилником о националном оквиру образовања и васпитања, „Сл. гласник РС“, бр. 98/17) и садржи: циљеве школског програма; назив, врсту и трајање свих програма образовања и васпитања које школа остварује, језик на коме се остварује програм; начин остваривања школског програма; начин прилагођавања школског програма према нивоу образовања и васпитања; друга питања од значаја за школски програм. Ближи услови за израду школског програма уређују се посебним законом (чл. 10-23. Закона о средњем образовању и васпитању „Сл. гласник РС“, бр. 55/13, 101/17, 27/18 - др. закон, 6/20, 52/21, 129/21, 129/21-др.закон, 92/23 и 19/25).
Одредбом члана 61. ЗОСОВ прописано је да школски програм доноси школски одбор, по правилу на период од четири године. У смислу чл. 68-69. и 130. ЗОСОВ школски програм припремају одговарајући стручни органи установе (стручни актив за развој школског програма), а о предлогу програма школа прибавља мишљење савета родитеља и ученичког парламента, школски програм доноси се најкасније два месеца пре почетка школске године у којој ће почети његова примена, објављује се у складу са општим актом установе и школа је дужна да га учини доступним свим заинтересованим корисницима.
Правилник о плану и програму наставе и учења уметничког образовања и васпитања за средњу музичку школу донет је 2020. године („Службени гласник РС – Просветни гласник“, бр. 8/2020, 11/20 - испр., 15/20 - испр. и 15/20).

Доставити:
- Министарству просвете, науке и технолошког развоја
- а/а

Председница Школског одбора
/Заменик председника

М.П.

Илић Валентина
/ Михић Стошић Татјана